

నామలింగానుశాసన మను

అమర కళితము

(శ్రీ అమరసింహకవి ప్రణీతము.)

త్రి కాం డ ము

తెలుగు టీకా, హిందీ - ఇంగ్లీషు పర్యాయపదసహితము.

రాయలు అండ్ కో

ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్సు,
కడప : మద్రాసు.

PLACED ON THE SHELF
SEP 10 1951

P15, C:4x1, 6
35351

AMARAKOSAM - TRIKANDAM

by

SRI AMARASIMHAKAVI

with

Telugu - English - Hindi meanings.

SPIVEN	1000
CEN	10
RES	100
Acc	1000
Date	
THIRUP	100

భగవత్కృపవలనఁ జిరకాలవాంఛిత మీనాఁటి కీడేరినది. ఇదిగో అదిగో అనుచు వచ్చిన ఈ ప్రచురణ నేటికి ఆంధ్రపాఠకలోకమునకు అర్పింపఁగలుగుచున్నాము.

దీని ప్రచురణ విషయమున చాల జాగ్రత్తనమాట ఒప్పుకొనక తీయదు. కాని, అందుకుఁగల కారణములను విషయజ్ఞులైన పాఠకమహాశయులు గ్రహింపకపోరు. అయినను మావంతు మేము చెప్పట మా ధర్మము.

దీని ముద్రణ మారంభించి రెండేండ్లు దాటినది. ముద్రాశాలవారిని ఎంత తొందఱపెట్టినను, మేమెంత తొందఱపడినను ఆలస్యమయియే తీరినది. పెద్దగ్రంథ మగుటకట్టి; మూఁడు భాషాలిపులతో కూడియుండుట రెండు; కాగితములు, కాటుక మొదలైన ముద్రణాసామగ్రికి తలవని తలంపుగా వచ్చిన కటికి కాటకము మూఁడు; ఆఱు మూఁడైనను మూఁడు అత్తైనను పుస్తకమును మఱవరును తీర్చని అందచంద ములతోఁ దీర్చవలయునను పట్టుదల నాలుగు—ఇంకను ఇట్టివే మఱెన్నో కారణ ములు చేరి అనుకొనని విధముగా ఇంత జాగు అయినది.

దేశకాలపరిస్థితు లెఱిగిన ఆంధ్రమహాజనులు ఈ ఆలస్యమునకు మమ్ము మన్నించి, దీనిని దప్పక ఆదరింతురని ఆశించుచున్నాము. వారి ఆదరప్రోత్సాహ ములతో ఇట్టి ప్రచురణలు ఇంకను ఎన్నిటినిో వెలువరింపవలెనను గాఢసంకల్పము మమ్ము నలముకొనియున్నది. ఆ సంకల్పమును సిద్ధింపఁజేయు బాధ్యత సర్వభా ఆంధ్రమహాజనులదే అని విన్నవించుచున్నాము.

ఈ ప్రచురణకు మా ఆదర్శమున కనుగుణముగా సంస్కృత మూలమును శుద్ధముగాఁ బరిష్కరించి, నలుగురికి నచ్చునట్లు తెలుఁగు టీకా వివరణములు సమకూర్చి పీఠిక వ్రాసి యిచ్చిన బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారియొక్కయు, బహుళవ్యాసంగములు పెట్టుకొనియు, కార్యభారమును సరకు సేయక ఇందలి సంస్కృతాంధ్రాంగ్లపదములకు అనుగుణమైన హిందీపర్యాయపదములను సమకూర్చి పెట్టిన విద్వాన్ శ్రీ ఎ. సి. కామాక్షిరావు, B. A., B. O. L. గారి యొక్కయు, గ్రంథమునందు తప్పులు పడకుండ ఆద్యంతము చక్కగ చూచిన శ్రీ టి. వి. రంగాచార్యగారియొక్కయు అవ్యాజానురాగమును ఎంత కొనియాడినను తీయదు. వారి కివే మా కృతజ్ఞతావందనము లర్పించుచున్నాము.

నాలుగుభాషలలో ఇంత నాణెముగాఁ దీరిన అమరము ఇదివఱకు లేని లోటును ఎంతో కష్టించి, ధనము వెచ్చపెట్టి యీ విధముగాఁ దీర్చి మావంతు విధి మేము నెఱవేర్చినారము. మిగిలిన భారము పాఠకులకే వదలినారము.

సంకేతముల వివరణము

పర్యాయపదముల యర్థములను, లింగ }
ములను దెలుపువానికి రెండువైపుల }

()

అజంతశబ్దములకు	...	అ-అ మొదలైనవి
హంతశబ్దములకు	...చ-జ-త-మ్-న్	మొదలైనవి
అవ్యయములకు	...	అ
పుంలింగములకు	...	పు
స్త్రీలింగములకు	...	స్త్రీ
నపుంసకలింగములకు	...	న
పుంస్త్రీలింగములకు	...	ప్స
పున్నపుంసకలింగములకు	...	ప్స
స్త్రీనపుంసకలింగములకు	...	స్స
త్రిలింగమునకు	...	త్రి
పాఠాంతరములకు	...	పా
పక్షాంతరములకు	...	ప
ఏకవచనములకు	...	ఏ
ద్వివచనములకు	...	ద్వి
బహువచనములకు	...	బ
ఉదాహరణములకు	...	ఉదా

శ్రీరస్తు.

ఉ పో ధ్వా త ము

సకల జీవకోటిలో మానవజన్మ యుత్తమము. సకల శ్రుతి స్మృతి పురా
కావ్య నాటకాదులయందలి సారమును గ్రహించి సమాజశిక్ష కనువగురీతి నితరు
నడిపించుచుఁ దాను నడచుచు నిహపరలోకసుఖంబుల ననుభవింప నర్హు
డీ మానవజన్మమని యెల్లరకు సువిదితము. సర్వము శబ్దశక్త్యధీనము. శబ్దః
వివిధ పదార్థ బృంహితము. పదస్వరూపమును 'సుప్తిజంతంపదమ్' అని వ్యాకర్త
వచించిరి. "ఏకః శబ్దః సుష్ఠు ప్రయంజానో స్వగ్నే లోకే కామధు గ్భవతి" అ
నూత్రమున సుశబ్దము సుప్రయోగమయినయెడ స్వర్గసుఖంబుల ననుభవిం
జేయునను భావ మిందు వ్యక్తము. సకలశాస్త్రములను, నిగమములను నవగతః
చేసికొనవలయునన్నఁ దదర్థబోధ మత్యావశ్యకము. పదములయం దొక శ
యిమిడియుండును. అది మనస్సున కొకవిధమగు ప్రచోదనము గల్గించు
మానవుఁడు దానివలన సకలవిధములగు కార్యముల నిర్వహించుటకు సమర్థు
డగును. వివిధములగు శ్రుతిస్మృతుల యర్థమును గ్రహింపవలయునన్న వ్యాక
ణాదులు తోడ్పడఁగలవు. పెద్ద లిక్కారణముననే వ్యవహారమువలనను, ఆ
వాక్యమువలనను, కోశాదులవలనను, వ్యాకరణంబువలనను, ఉపమానమువలనను,
వాక్యముల సందర్భమువలనను పదములయొక్క భావమును సులభముగఁ దె
లిసికొనుట కనువగునని వచించిరి. ఈ తోడ్పడువానిలో నొకదానికంటె నొక
యెంతయు వంతుగొని యుపకరించునందురు. ముఖ్యముగా నిఘంటు పర్యా
పదమగు కోశము మిక్కుటముగా నుపకరింపఁగలదని విజ్ఞుల మతము. తర్కిం
చూడఁగా నిదే సత్యమని తోచుచున్నది. ఒకే యర్థమును చెలుపు పదము
విరివిగ నుండినను, వాని నేకత్ర సమావేశపఱచి భాషాసేవకులకు సులభముగ
దోడ్పడి భాషాభివృద్ధిని గలిగించునని నిఘంటువు లను మాట యథార్థవ
త్ ఈ నిఘంటువులందలి పదములన్నియు వ్యుత్పత్తి సహితములై సార్థకముల
యుండును. వీని నభ్యసించుటవలన యథార్థ జ్ఞానము తప్పక యేర్పడఁగలదు.

ఈ యథార్థజ్ఞానము తాను తరించుటకును నితరులఁ దరింపఁజేయుటకును మూ
కారణముగా నుండును. శుద్ధమగు పదప్రయోజనమును బెలిసి ప్రయోగించుటకు

ననుకూలత యేర్పడును. ఈ లోకమున భాషాసేవచే లోకసేవ చేయుట, తద్వారా కృతార్థత గలుగుట, సత్పదప్రయోగముచే సుకృత సంపాదన మగుటవలనఁ బుణ్యలోకానుభవమును గలుగుననుట నిర్వివాదాంశము. 'అర్థము తెలియని చదువు వ్యర్థము' అన్నట్లు చదువుట కంతవచ్చినను, నిరాఘాటముగ సకల గ్రంథములను జదువఁ గల్గినను పదార్థజ్ఞానవిరహితమగు చదువు చూడ నడవియందుఁ గాసిన వెన్నెలవంటిది. భస్మహవ్యమువంటిది. కాఁబట్టియే పదార్థ విజ్ఞానము మనుష్య జన్మమెత్తినవానికి ముఖ్యమనవలయును. మనుష్యులే కాదు, పశువులుకూడ భవనినిబట్టి సకల కార్యకలాపముల నిర్వహించుటకు సమర్థములయి యుండుట మనము లోకమునఁ గాంచుచునే యున్నాము. కనుక శబ్దబ్రహ్మోపాసన మత్యంత మావశ్యకమయిన విషయము. చదువుటకును, వ్రాయుటకును రానివారు కూడఁ బదము విన్నంతమాత్రముననే యర్థావబోధము నొంది ప్రపంచ ప్రవృత్తి యం దుత్సాహవంతులై కార్యశూరులగుటకుఁ గారణమేమి? శాబ్దబోధయే. వారి కీ జ్ఞాన మెట్లు కల్గినది? శోశములను బఠించియూ యనవలదు. ఆప్తవాక్యము ముఖ్యమని యెఱుంగవలయు. తగినవారు నమ్మకముగలవా రీ పదమున కిది యర్థమని వస్తుజ్ఞానము నెఱుకపఱచి యలవాటుపడునట్లు చేయుటవలన నెవరేమి పల్కినను నందలి యర్థమును గనుగొని మనస్సు ప్రేరేపింపఁగాఁ గార్యవ్యగ్రులగుచుండుట యని తెలియవచ్చును. ముఖ్యముగా నొక్కవిషయ మాలోచిం తము, పసిబాలురు క్రమక్రమముగా భాష నధిగమించి మనము చెప్పిన నడుచు చుండుటకు, మనము పల్కిన పల్కుల యర్థమును గమనించుచుండుటకు హేతు వేమందురు? ఆప్తవాక్యముయొక్క మహిమయే. ఈ విధముగ వృద్ధిపొందిన భాష మఱింత వివేకమును గల్గించి శ్రుతి స్మృతి పురాణాదులందుఁ గల యర్థావ బోధము నొనరింప నెపుడు సమర్థమగునా యనిన నేకార్థబోధకములగు పెక్కు పదములను దెలిసికొనఁ గల్గుటచేతనే యని యెఱుంగనగును. ఇట్టి యేకార్థబోధ కములగునవియే శోశములు, నిఘంటువులు అందురు. ఈ నిఘంటు జ్ఞానము బాల్య ముననే యలవడిన భాషాభివృద్ధికే గడుంగడు తోడ్పడునని ముమ్మాటికిఁ జెప్ప వచ్చును.

ఇట్టి నిఘంటువు లన్నిభాషలకును లేవు. కొన్ని భాషలకు మాత్రమే కలవు. కొన్ని నిఘంటువులు నామములు మాత్రమే వివరించును. అవియును క్రమముగఁ గాక యేదో యొక ఫక్కి ననుసరించును. కొన్ని లింగములఁ దెల్పును, అవియును నస్తవ్యస్తముగనే యుండును. సంస్కృతభాషయందు,

బెక్కు నిఘంటువులు కలవు. ఒక్కొక్కటి యొక్కొక్క పంథయందున్నది. ఒక్కొక్క తెగకుఁ జేరిన పదముల నొక్కొక్క భాగమున నిమిడించి వానికిఁ దదనుగుణముగు లింగజ్ఞానమును చెల్పు నిఘంటువులలో మిన్న యనందగినది యమరసింహకృతముగు నామలింగానుశాసనమే యని చెప్పవలయును. మేదినికోశము, విశ్వకోశము, ధనంజయ నిఘంటువు, హారావళి, నానార్థ రత్నమాల మున్నగునవి యెన్ని యుండినను సకలశాస్త్రవేత్తయగు అమరసింహుని నామలింగానుశాసనముతో సరిరావని చెప్పవలయును. మహాపండిత చక్రవర్తియగు అమరసింహుఁడు నామలింగానుశాసనము రచించుటచే నీ గ్రంథరత్నముయొక్క విలువను జేశమున వెలయుఁదలఁచి పెక్కు వ్యాఖ్యానములు, వివరణములు పండిత ప్రకాండులు గావించిరి. ఇందువలన నీ నామలింగానుశాసన ప్రయోజనము సుస్పష్టమగును. గురుబాల ప్రబోధిక (లింగాభట్టీయము), రామాశ్రమీయము, అమరసారము మున్నగునవి యెల్లరకుఁ జెలిసిన విషయమే. అమరసింహుఁడు గ్రంథములస్వల్లఁ బఠించి, శోధించి, నిఘంటువులఁ దర్కించి యీ నామలింగానుశాసనమును రచించినాఁడు. దాననే “సమాహృత్యాన్యతంత్రాణి” అని ఘంటాపథముగఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఈ యమరసింహ మహాకవి కాలనిర్ణయాదికము పలువురు పలువిధములగఁ జేసియున్నారు. చారిత్రకకారుల సిద్ధాంతము మాత్రము క్రీస్తుశకము ఏడవశతాబ్ది యారంభమున నుండవచ్చునని మాత్రము తేలుచున్నది.

“ధన్వంతరిక్షపణకామరసింహ శంఖ

భేతాశ భట్ట ఘటకర్పరకాళిదాసాః

ఖ్యాతోవరాహమిహిరో నృపతే స్వభాయాం

రత్నానివై వరరుచిర్నవ విక్రమస్య”

అను శ్లోకానుసారముగ విక్రమాదిత్యుని సభయందుఁడు నవరత్నములలోఁ బేర్కొనఁబడిన యమరుఁడు నామలింగానుశాసన కర్త యని తెలియుచున్నది. కొందఱ మతమున క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము విక్రమాదిత్యుఁ డుండుటచేఁ దత్సభారత్నముగ అమరసింహుఁడుకూడ నుండుటవలనఁ దత్కాలికుఁడని యెఱుదురు. ఇదమిత్రమని యింతదనుకఁ గాలనిర్ణయము చేయఁబడలేదు. ఏ కాలమువాఁడైనను సరే యఖండ యశోవిరాజితుఁడగు నీ యమరసింహుఁడు సర్వదా సర్వధా స్మరింపఁదగినవాఁడు, పూజింపఁదగినవాఁడనుట నిర్వివాదాంశము.

అమరసింహుఁడు శబరస్వామి పుత్రుఁడు. శూద్రశ్రీయందు జనించిన వాఁడు అని చెప్పుదురు. ఇం దెంత సత్యము గలదో? ఇట్టి ఆకాశపంచాంగముల వంటి కథలకు విశ్వాసముంచి మహాకులసంభవుని నిష్టానుసారముగఁ జరిత్రలఁ గల్పించి దూషించుట మంచిదిగాదు. తన గ్రంథమున నించుకైనను దన కులగోత్రములను జెల్పుకొనకపోవుటచే నిట్టి కల్పనల నల్లుట విజ్ఞాన లక్షణముగాదు. ఇతఁడు గొప్ప పండిత వంశమునఁ బుట్టినవాఁడు. చక్కని విద్యాపరిశ్రమ చేసినవాఁడు. సంస్కృత వాఙ్మయాభ్యాసకులకు ఈ మహామహుని నిఘంటు భిక్షయే యాధార మనవలయు.

మతవిషయమునఁ జర్చించినచోఁ దన నిఘంటువగు నీ నామలింగానుశాసనమునందు మొదటనే

“యస్య జ్ఞానదయాసింధో రగాధ స్యానఘా గుణాః

నేవ్యతా మక్షయో ధీరా స్సశ్రీయే చామృతాయచ”

అని మంగళమును గావించుటలోఁ బాఠకులకై యెంతటి గొప్పవిషయమును బ్రతిపాదించినాఁడో చూడుఁడు. ఏమథిమునుగాని యే దైవమునుగాని పేర్కొనలేదు. గుణములను బేర్కొన్నాఁడు. ‘యస్య’ యను యచ్ఛబ్దముయొక్క షష్ట్యైకవచన మెంత నిగూఢముగా నుంచినాఁడో యోజించిన నెన్నియో భావములు గలవు. పాఠకుల కెట్టి వరములను గోరియున్నాఁడో యెంచిన కొలఁది నఖండముగ ననంతముగఁ గన్పడును. రెండవశ్లోకమునఁ దన గ్రంథమునకుఁ గల నామధేయమును, దత్ప్రియోజనమును నూచించియున్నాఁడే గాని మతమును నిష్టదైవమును పేర్కొనలేదు.

తాను రచింపఁబూనిన నామలింగానుశాసనమున లింగజ్ఞానోపాయము నే మూఁడవశ్లోకమున నుదాహరించినాఁడు గాని తన మతమునుగాని, తన యిష్టదైవమునుగాని తెలుపలేదు. ఇంక నాలుగవ శ్లోకమునందును, నై దవ శ్లోకమునందును విశేషించి తన నిఘంటువునందలి ద్వంద్వసమాసములందు లింగజ్ఞానముకొఱకును, లింగముల విధించునపుడు లఘుత్వము కొఱకుఁ గొన్ని సంకేతములను వివరించియున్నాఁడు. ఇంతియేగాని తన కులదైవమునుగాని యభిమతమగు మతమునుగాని వివరింపలేదు. మొదటి శ్లోకమునం దుదాహరించిన గురుపాదపద్మస్మరణము సకలాభిష్టదమనుట మాత్రమే యెల్లరకు స్పష్టమగును.

ఇక నాటవ శ్లోకము మొదలు స్వర్గవర్గము ప్రారంభము. అందయిన
 యిట్టవై వమును మొదటఁ జెప్పఁబూనినాఁడా యన్నచో నట్లుగాక స్వర్గమున
 వతలను, రాక్షసులనుగూర్చి చెప్పినాఁడు. తర్వాతఁ ద్రిమూర్తులను జెప్ప
 నాటవ శ్లోకములతో బుద్ధదేవుని, ననఁగా సౌగతమూర్తిని, బర్యాయపదముఁ
 లిషియున్నాఁడు. ఆ పిమ్మటనే త్రిమూర్తులను చెల్పెను. కాఁబట్టి యీ సంవి
 యుచే నమరసింహ పండితుఁడు బుద్ధమతావలంబి యనియు, జనవిష్ణు సమా
 న్యములుగల పదసన్నివేశముచే నూహింపవలసియున్నది. బౌద్ధ, జైన మతః
 కాళమున వ్యాపించియుండినట్లును, నమరసింహుఁ డా మతమునఁ బరిపూ
 ర్ణగలవాఁడయినట్లును విజ్ఞులు తెల్పుదురు. ప్రథమశ్లోకమునఁ గల ‘జ్ఞానదరి
 ంధోః’, ‘అక్షయః’ మొదలగు పదసామరస్యముచేత హింసారహితుఁడ
 ర్వఙ్గాఁడు, దయాళువు నగు బుద్ధదేవుఁ డీ యమరసింహున కుపాస్యుడై వన
 పించవచ్చును.

మొత్తముమీఁద నే మతమువాఁడైన నేమి, యే వై వము నుపాసించువాఁడై
 నీమి తాను భాషానేవ చేయుటయే కాక లోకమునకు నుజ్జానభిక్ష పెట్టిన మహా
 గారుఁ డమరసింహుఁడే యని కేల్మోడ్పవలయును. కొందఱు బౌద్ధుఁ డందుఁ
 కొందఱు జైనుఁ డందురు. కొందఱు వైష్ణవుఁ డందురు. పలువురు పలువిధః
 సంగా నీ మహానుహుని బేర్కొందురు. ఆ చర్చ యిక ననవసరము.

కాలమును గూర్చియుఁ గ్రీస్తువునకంటె ముందు నేఁబదియాఱవత్సరమ
 నాఁటివాఁడని నిర్వచింతురు. కారణము విక్రమార్క మహిపాలుని యాస్థా
 నున నున్నట్లు తెల్పుదురు. చారిత్రకవిషయములు చక్కని యాధారములు దొ
 రనే యిదమిత్యమని తేల్పవచ్చును గాని యూహాప్రపంచముతో నిర్ణయించ
 వలసినజనకమే యనవలయును.

తాను వ్రాసిన గ్రంథమునకు “సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్తై ర్నామలింగ
 శాసనమ్” అని పేరుపెట్టినను, లోకములో మాత్రము “అమరము”, “అః
 శోశము” అను నామములచేతనే ప్రసిద్ధి నందినది. గ్రంథకర్త నామము తెలిం
 వారీ లోకమున నుండరని విదితమగును. కొందఱు మహాకవులు తమరు
 గ్రంథములకుఁ బేళ్లు ప్రత్యేకముగ సార్థకముగ నుంచియున్నను, వారి మహి
 చేతను, గ్రంథమునందలి యసమాన ప్రతిభచేతను, వారి నామములచేతనే
 గ్రంథములు ప్రథితమగుచున్నవి. కిరాతార్జునీయమునకు భారవి యని

శిశుపాలవధమునకు మాఘమనియు, భట్టికృతరామాయణమునకు భట్టికౌవ్యమనియు, అనర్ఘరాఘవమునకు మురారి యనియు నిశ్చే పెక్కు గ్రంథములకుఁ బ్రతిభనుబట్టి కవి నామములు ప్రసిద్ధములై యుండుట యెల్ల రెఱింగిన విషయమే. ఇవిధముగ నే నామలింగానుశాసనముకూడ అమర మను నామమునఁ బ్రఖ్యాతి కెక్కినది.

“ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలింగానుశాసనే” యని కాండాంతములందుఁ జెప్పటవలన నమరసింహ పండితుని రచన యని తెలిసికొనవచ్చునే గాని సాధారణముగా అమరసింహుఁడు, అమరుఁడు, అమరము అను నామములే ప్రాచుర్యముగఁ గనఁబడును.

మొత్తముమీఁద అమరము పేరు తెలియనివారు లేరనియే చెప్పవచ్చును. ఈ గ్రంథము పర్యాయపదములను బెక్కింటిని లింగజ్ఞానముతోఁ గూడ నేర్పనుగావున బాలరచే నభ్యసింపఁజేయనివారింత దనుక లేరనవలయు. ప్రతి పల్లెటూరియందును నుదయకాలమున నీ యమరము బాలరకు బడులలోఁ జెప్పుచు నుండుట యలవాటు. ఇటీవలఁ గ్రొత్త విద్యావిధానము వచ్చిన తర్వాత నలవాటు తప్పియుండవచ్చును. అయినను విద్యాభిలాషగలవారెల్లరు నీ గ్రంథమును బఠించియే తీఱవలయును. బాలరచేఁ బఠింపించియే తీఱవలయును.

“అమరము రానివారికి నే నమరను” అని సరస్వతి చెప్పినట్లు పెద్దలు వాడుచుండుట యందఁజెఱింగినమాటయే. దీనినిబట్టి భాషలోఁ బాండిత్యము సంపాదించవలయునన్న నమరమే కంతపాఠము చేయవలయును. అమరము చదివిన వానికే తెలుఁగుభాషయందుఁగూడ భారత, భాగవత, రామాయణాది మహా గ్రంథములు, ప్రబంధములు నర్థమగును. సులభముగఁ జదువుటకును నోటికిఁ బఠింపాటి కలుగును. ఉదయము ప్రతిదినము నమరము పఠించుచుండిన భాషావేత్తలగుదురని నా యుద్దేశము.

ఈ నామలింగానుశాసనము మూడు కాండములు గలది. మొదటికాండ స్వర్గాది. రెండవది భూవర్గాది. మూడవది సామాన్యకాండము. గ్రంథకర్త పాఠకుల శ్రేయమును గోరి మొట్టమొదట దేవతాసంబంధమయిన విషయములు గల స్వర్గాదికాండ రచించినాఁడు. తర్వాతఁ బ్రాపంచికముగ భూవర్గాది కాండమున భూమి, పుర, పర్వత, కానన, సింహాది జంతు, మనుష్య ప్రాప్త్యాది వర్ణములకుఁ దగిన కాండము రచించినాఁడు. ఇందలి విషయమును గాంచిన నీ మహామహున కెంతటి ప్రాపంచికమగు ననుభవము గలదో యెఱుంగవచ్చును.

తృతీయకాండమున విశేష్యనిఘ్న, సంకీర్ణ, నానార్థ, నానార్థావ్యయాదులు కవికి గల వ్యాకరణాది పాండిత్యకృషిని ప్రబలదృష్టాంతముగాఁ జెల్పుచున్నవి. ఇట్టి మహిమోపేతమగు నీ గ్రంథము సర్వకాలములందుఁ బరిపఁచఁగినది; కంత పాఠము చేయఁదగినది.

అర్థములేని చదువు వ్యర్థమని యంతకుముందే మనవిచేసియున్నాఁడను. ప్రతి పదమునకు వ్యుత్పత్తి సహితముగ నర్థమును దెలిసికొనుట యత్యుత్తమమగు మార్గము. అంత పరిశ్రమలేకయున్నను నీ పదమున కిన్ని పర్యాయపదములున్నవి గదా యని తెలిసికొని వాని యర్థము నాకళించుకొనుటయును ముఖ్యమయిన ప్రోవ. అట్లుగాక యూరక గ్రంథమును బఠించి యిది యీ యర్థమునకు సరి పోవుననుకొనుట రసాభాసము. ఒకానొక కవి యమరమును జదివి నాకుఁ గూలంకషమగు పాండిత్యము గలదని యొక విద్యార్థికి “ఇత్యపులు గూయంగ కోనంగుఁడేయంగ అశ్వేకదంతుండు ఆడఁదొడఁగె” అని యొకటి యల్లి యర్థమును వివరించుచుండెనట. ఎట్లనఁగా : ఇత్యపులు - కోయిలలు : కోకిలః పిక ఇత్యపి అని అమరము. ఇత్యపి యేకవచనము. ఇత్యపులు - కోయిలలు అని యర్థము. కూయుచుండఁగా, కోనంగుఁడు - మన్మథుఁడు : కందర్పో దర్ప కోనంగః అని అమరము. కావున కోనంగుఁ డనఁగా మన్మథుఁడు. (బాణములు) ఏయంగః - వేయుచుండఁగా, అశ్వేకదంతుఁడు - విఘ్నేశ్వరుఁడు, అశ్వేక దంత హేరంబ లంబోదర గజాననాః అని అమరము. అశ్వేకదంతుఁ డనఁగా గణపతి. ఆడఁదొడఁగె, నాట్యమాడుట కారంభించెను అని యర్థము వివరించుచుండెనట. దానిని మార్గమున వెళ్లుచుండు నొక పండితుఁడు విని నవ్వుకొని “పాపము! ఈ యయ్యవారు అర్థము తెలియని నామలింగానుశాసనము పాఠము చేసెనే” యని చింతించి వెంటనే యటకుఁ జేరి విషయము వివరించెనట. కావున సార్థకమగు చదువు వన్నె నిచ్చును.

ఈ యమరమును రాయలు అండ్ కో వారు మొదట బజారునందుండు అమరము గతులను జూచి చక్కఁగఁ బరిశోధింపఁజేసి ప్రథమకాండము మూలము మాత్రము ముద్రించిరి. తర్వాత దానికే టీక వ్రాయించి ప్రకటింపఁజేసిరి. తర్వాత నామలింగానుశాసనమంతయు ముద్రించుట బాగని తలంచి మూడు కాండములను సంశోధింపఁజేసి లోకమున కర్పించిరి. ప్రకృతము మూడు కాండములను బ్రాచీన గ్రంథములతో సవరింపఁజేసి యర్థము (టీక) తోఁ బ్రకటించిరి. విశేషించి యిందుఁ దగిన యింగ్లీషు పదములు, వర్తమాన పరిస్థితి

కనుకూలముగ హిందీ పదములు చేర్చి ప్రకటించిరి. సర్వాంగసంశోభితవ
 ఈ గ్రంథము బాలురకు, బాలికలకు, గ్రంథకర్తలకు, గవులకు, బండితుల
 భాషాసేవ చేయఁగోరు వారెల్లరకును నవశ్యముగ గ్రహింపఁదగినది; పతిం
 దగినది; కంతపాఠము చేయఁదగినది; చేయింపఁదగినది యని యెవ్వరై
 ముమ్మాటికిఁ జెప్పఁగలరు.

భాషాసేవకులారా! భాషాపోషకులారా! ఈ కడప రాయలు అండ్
 వారి భాషాసేవకుఁ జేదోడు వాదోడై కృతార్థత కల్పింతురని మనవి. ఇ
 ఈ రాయలు అండ్ కో వారు త్రికాండశేషమునుగూడ లోకమున కర్పించుట
 కాక ప్రాచీన గ్రంథములను బ్రజలకు ముఖ్యముగ నుపకరించువానిని సంస్క
 పించి, ప్రకటించి, లోక సేవ, భాషాసేవ చేయుదురని కోరుచున్నాను.

వీరికి సర్పశక్తియుక్తుడగు భగవంతుఁ డాయురారోగ్య భాగ్యము
 బ్రసాదించుఁ గాక!

శ్రీ లలితా విలాసము,
 కడప,
 వికృతి వైకుంఠకాదశి,
 బుధవారము.

ఇట్లు పండిత వశంవదుఁడు,
 కావ్యపురాణతీర్థ, విద్వాన్,
 జనమంచి వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శర్
 ప్రధానాంధ్రపండితుఁడు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

అ మ ర కో శ ము, స టీ క ము

ప్ర థ మ కాం డ ము.

శ్లో. జ్ఞానానంద మయం దేవం నిర్మల స్ఫటికాకృతిమ్,
అధారం సర్వ విద్యానాం హయగ్రీవ ముపాస్మహే.

అవ. అమరసింహుఁ డను కవిసార్వభౌముఁడు రచింపఁ
బూనిన నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువు నిర్విఘ్న పరిసమాప్తి
నొందుటకై మంగళమును శిష్యశిక్షార్థము రచించెను.—

శ్లో. యస్య జ్ఞానదయాసిన్ధో రగాధ స్యానఘా గుణాః,
సేవ్యతా మక్షయో ధీరాః సశ్రియే చామృతాయ చ. ౧

టీ. హే అనఘాః=ఓ పాపరహితులారా! అక్షయః=విష్ణువు
నందు నివాసము-లేక జ్ఞానము గల (బ్రహ్మనిష్ఠుఁడైన)-లేక హింస
పెట్టుట లేని, ధీరాః=జ్ఞానమునొసఁగునట్టి, సః=ప్రసిద్ధుఁడైనగురువు,
(భవద్భిః=మిత్రచేత,) శ్రియేచ=భాగ్యముకొఱకును, అమృతాయచ=
మోక్షముకొఱకును, సేవ్యతామ్ = సేవింపఁబడుఁగాక, జ్ఞానదయా
సిన్ధోః=జ్ఞానమునకును, కారణములేకయే పదులయాపదులను బోఁగొట్ట
నెంచుట యను దయకును, సిన్ధోః = సముద్రమువంటివాఁడయినట్టి,
అగాధస్య = క్రిందఁబడుట లేని (జితేంద్రియుఁడైన), అస్య=ఈ గురు
వునకును, ఈ = లక్ష్మీయు, గుణాః = సత్యము, శౌచము, జ్ఞానము,
శాంతి, దాంతి మొదలగు గుణములును (సన్ని = ఉన్నవి).

అ థాం త ర ము.

జ్ఞానదయాసిన్ధోః = జ్ఞానమునకును దయకును సముద్రమువంటి
వాఁడును, అగాధస్య = ఇంద్రియములకు లోఁబడని, యస్య = ఏ

గురువుయొక్క, గుణాః = దయాశౌచాది గుణములు, అనఘాః = పాపములను బోగొట్టునవో, సః = అట్టి, అక్షయః = విష్ణుభక్తుడైన (హింసారహితుడైన,) ధీరాః = జ్ఞానము నొసంగునట్టి గురువు, శ్రియేచ = సంపదకొఱకును, అమృతాయచ = మోక్షముకొఱకును, సేవ్యతామ్ = కొలువఁబడును గాక.

తా. ఓ పుణ్యాత్ములారా! మీరు ఐహికాముష్మిక సుఖంబులను బొందఁగోరిన, జ్ఞానమునకును, దయకును సముద్రనివంటివాఁడు, జితేంద్రియుఁడు, నైన గురువును సేవింపుఁడు. అతఁడు సంపదయు, దయాదాక్షిణ్యాదిగుణంబులును గలవాఁడు గాన మీకు సకలసంపదల నిచ్చును.

అనఁగా కవి తన గ్రంథమునకుఁ బేరును ప్రయోజనమును దెలుపుట :—

శ్లో. సమాహృత్యాన్యతన్త్రాణి సంక్షిప్తైః ప్రతిసంస్కృతైః,
సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్తే ర్నామలిక్ష్ణానుశాసనమ్.

టీ. అన్యతన్త్రాణి - అన్య = వ్యాధివరదుచి మొదలగువారి యొక్క, తన్త్రాణి = నామలింగానుశాసనములను, సమాహృత్య = చక్కఁగాచూచి, సంక్షిప్తైః = సంగ్రహింపఁబడిన, ప్రతి సంస్కృతైః = వేర్వేరుగాఁ గ్రమము గలిగింపఁబడిన, వర్తైః = వర్గములచేత, సంపూర్ణమ్ = కొఱత లేకుండునట్లు, నామలిక్ష్ణానుశాసనమ్ = నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువు (నామములను, లింగములను విశదీకరించి చెప్పనది), మయా = నాచేత, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది.

తా. వ్యాధివరదుచి మొదలగువారిచే రచింపఁబడిన నిఘంటువులు మిగుల పెద్దవై కొన్ని నామములను మాత్రము బోధించునవియుఁ గొన్ని లింగములను మాత్రము బోధించునవియునుగా నున్నవి. ఆ నిఘంటువుల నెల్ల సంగ్రహించి నామలింగానుశాసన మనుపేర నొక నిఘంటువును వ్యర్థపదములు లేక చిన్నచిన్న

పదములచే విశదమగు నర్థము నూచితమగునట్లు సంపూర్ణముగాఁ జెప్పుచున్నాను.

అవ. లింగజ్ఞానోపాయ మే విధముగా ననఁగా :—

శ్లో. ప్రాయశో రూపభేదేన సాహచర్యా చ్చ కుత్రచిత్,

స్త్రీ పు న్నపుంసకం జ్ఞేయం తద్విశేషవిధేః క్వచిత్.

3

టీ. ప్రాయశః = తఱచుగా, రూపభేదేన = రూపముయొక్క భేదముచేతను, కుత్రచిత్ = కొన్నితావులందు, సాహచర్యాత్ = ముందువెనుకటి పదముల నుంచుటవలనను, స్త్రీ పుం నపుంసకం = స్త్రీలింగ పుంలింగ నపుంసక లింగములు, జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినవి. క్వచిత్ = కొన్నిచోట్ల, విశేషవిధేః = ప్రత్యేకముగా ఈ పద మీ లింగ మని చెప్పటచేతను, తత్ = ఆ స్త్రీలింగ పుంలింగ నపుంసక లింగములు, జ్ఞేయమ్ = తెలిసికొనఁదగినవి.

తా. కొన్నిచోట్ల రూపభేదముచేతను, (విసర్గ మున్నయెడల పుంలింగమనియు, దీర్ఘాంతముగ నున్నయెడల స్త్రీలింగమనియు, బిందువుతో నున్నయెడల నపుంసకలింగమనియు) కొన్ని చోట్ల ముందువెనుకటి పదముల సంబంధమువలనను, కొన్ని చోట్ల ప్రత్యేకించి ఈ పద మీ లింగమని చెప్పటచేతను లింగమును దెలిసికొనవలెను.

ఉదా :—1. రూపభేదము : పద్మాలయా పద్మా, పినాకో ఒజగవం ధనుః—ఇచ్చట ‘పద్మా’ అని ఆకారాంతమగుటచే స్త్రీలింగమనియు, ‘పినాకః’ అని విసర్గముతో నుండుటచే పుంలింగమనియు, ‘అజగవం’ అని బిందువుతోఁ గూడియుండుటచే నపుంసక లింగ మనియును దెలియవలయు.

2. విశేషణపదము :—“తత్పరో హనుః” అనుచోటఁ బుంలింగ మయిన తత్పరశబ్దముచేత హనుశబ్దము పుంలింగ మని తెలియవలయు.

3. సాహచర్యమున ననుటకు “భానుః కరః” “వియ ద్విష్ణు పదం” “అశ్వయు గశ్విసీ” ఈ యుదాహరణములందు కరశబ్ద

సాహచర్యముచే భానుశబ్దము పుంలింగమనియు, విష్ణుశబ్ద సాహచర్యముచే వియత్పదము నపుంసక లింగమనియు, అశ్వినీపదసాహచర్యముచే అశ్వయుక్పదము స్త్రీలింగమనియుఁ దెలియవలయు. సాహచర్య మనఁగా స్పష్టమైన లింగము గల పదము ననుసరించుట.

4. విశేషవిధిచేఁ దెలియవలయు ననుటకు ఉదా:—“భేరీ స్త్రీ దున్దుభిః పుమాన్” ఇచ్చట భేరీదుందుభిశబ్దములు. వేఱులింగములు గలవగుటచే “భేరీ స్త్రీ” యనియు, “దుందుభిః పుమాన్” అనియుఁ జెప్పఁబడినవి. “రోచిః శోచి రుభే క్లీబే” అనుచో “రోచిః” “శోచిః” అను పదములు రెండును నపుంసకము అని తెల్పుటకై “క్లీబే” = నపుంసకమునందు అని చెప్పఁబడినది.

అవ. పూర్వోక్తవిధులచేత ద్వంద్వ సమా సాదుల యందు లింగము నెఱుంగరా దనుశంక తొలఁగుటకై :—

శ్లో. భేదాఖ్యానాయ న ద్వన్ద్వో నైక శేషో న సజ్కరః,

కృతోఽత్ర భిన్నలింగానా మనుక్తానాం క్రమాదృతే.

టీ. అత్ర = ఈ గ్రంథమునందు, అనుక్తానామ్ = వానివాని పర్యాయములందుఁ జెప్పఁబడని, భిన్నలింగానామ్ = వేర్వేఱు లింగములు గలపదములయొక్క, భేదాఖ్యానాయ = లింగభేదమును దెలుపుటకు, ద్వన్ద్వః = ద్వంద్వసమాసము, న కృతః = చేయఁబడలేదు ఏకశేషః = ఏకశేషవృత్తియు, న కృతః = చేయఁబడలేదు. క్రమాదృతే = వరుసను దప్పించి, సజ్కరః = వేఱువేఱు లింగములు గల పదములను గలుపుట, న కృతః = చేయఁబడలేదు.

ఈ నిఘంటువునందు నొక్కచోట లింగనిర్ణయము చేయబడనిపదములు వేఱువేఱులింగములు గలవిగా నుండునేని వాని ద్వంద్వసమాసము ఏక శేషవృత్తియుఁ జెప్పఁబడలేదు.

ఉదా:—‘దేవతాదైవతామరాః’ అని చెప్పఁబడలేదు ఏలయనిన, దేవతాశబ్దము స్త్రీలింగము. దైవతశబ్దము నపుంసక లింగము. అమరాశబ్దము పులింగము. ‘దేవతాదైవతామరాః’ అని

చెప్పియున్నచో ద్వంద్వమునఁ గడపటిపదముయొక్క లింగమే యన్ని టికివచ్చును. కావున నట్లు ద్వంద్వము చెప్పలేదు. నభః ఖం శ్రావణోనభాః = నభశ్శబ్దమునకు ఆకాశమనియును శ్రావణమాన మనియును సర్థము గలదు. ఈ యర్థములలో మొదటి యర్థమున నపుంసకము, రెండవ యర్థమునందుఁ బుల్లింగము. ఏకశేషము చెప్పిన నేలింగమునఁ బదమున్నదో ఆ లింగమే వచ్చును. కాబట్టి యా దోషము రాకుండుటకై ‘ఖశ్రావణౌ తు నభసీ’ యని చెప్పఁ బడలేదు. సమానలింగములకును ఒక్కచోట లింగనిర్ణయము చేయఁబడినవానికిని ద్వంద్వైకశేషములు చెప్పఁబడినవి. ‘స్వర్గనాక త్రిదివ త్రిదశాలయాః’ మఱియొకచోటఁ జెప్పఁబడనివై నను అన్నియు పుల్లింగములు కావున ద్వంద్వము చెప్పఁబడినది. ‘అప్సరోయక్ష రక్షోగంధర్వకిన్నరాః’ ఇందు అప్సరస్-స్త్రీలింగము. యక్ష-పుల్లింగము. రక్షస్-నపుంసకలింగము. గంధర్వకిన్నరపదములు పుల్లింగములు. ఇవి యిట్లు వేర్వేలు లింగములుగలవై నను, ఇతరస్థలము లందు వీనికి లింగములు నిర్ణయింపఁబడియుండుటంజేసి ద్వంద్వము చెప్పఁబడినది. క్రమము విడిచి సంకరమును జెప్పఁబడలేదు. అనఁగా బర్యాయములు చెప్పనపు డొక్క పుల్లింగము, ఒక నపుంసకము, ఒక స్త్రీలింగము, ఒక పుల్లింగము - ఇట్లన్నియును గలిపి చెప్పక యే లింగము పదము లారంభింపఁబడునో, వానిని ముగించి పిమ్మట మఱియొక లింగము పదము లారంభింపఁబడును “స్తవః స్తోత్రం స్తుతిర్నుతిః” అనుచోట, స్తవః అను పుల్లింగము, స్తోత్రం అను నపుంసకము, స్తుతిః, నుతిః, అను రెండు స్త్రీలింగములు నొక్కటిగాఁ జెప్పఁబడినవి గాని “స్తుతిః స్తోత్రం స్తవో నుతిః” అని చెప్పఁబడలేదు.

అవ. లింగములను విధించునపుడు లాఘవముకొఱకు కొన్ని సంకేతములు:—

శ్లో. త్రిలిక్ష్ణ్యం త్రిషివతి పదం మిథునేతు ద్వయో రితి,

నిషిద్ధలిక్ష్ణం శేషార్థం త్వన్తాథాది న పూర్వభాత్.

టీ. త్రిలిక్ష్ణ్యం = మూడులింగములందు, త్రిషు ఇతి పదం = త్రిషు అనుపదము, మిథునేతు = స్త్రీ పుల్లింగములందు, ద్వయోః ఇతి = ద్వయోః అనుపదము, ఉక్తమ్ = చెప్పబడినది, నిషిద్ధ లిక్ష్ణమ్ = నిషేధింపబడిన లింగము గలపదము, శేషార్థమ్ = తక్కిన లింగములుగలది, త్వంతాథాది = “తు” అనుపదము కడపటఁగలది, “అథ” అనుపదము మొదటఁ గలది, పూర్వభాక్ = ముందు పదము లతో నన్వయించునది, న = కాదు.

తా. “త్రిషు” అనుటచే మూడు లింగములు గల పదమును, “ద్వయోః” అనుటచే స్త్రీలింగపుల్లింగములు గల పదమును తెలుపును. “త్రిషు స్ఫులిక్ష్ణ్యైర్గ్నికణః” - ఇచట స్ఫులింగపదము మూడులింగములు గలదని తెలుపుటకు “త్రిషు” అని చెప్పబడినది. “ద్వయోః జ్వాలకీతా” - ఇచ్చట జ్వాలకీలశబ్దములు పుల్లింగ స్త్రీలింగములలో రెండింటియందువచ్చునని తెలుపుటకై “ద్వయోః” అని చేర్పబడినది. పెద్దభార్య పతివ్రతయనిన రెండవది చెడ్డది యని యర్థమగునట్లు ఏ పదము ఏ లింగమున రాదనఁబడునో, తక్కిన లింగములలో నది వచ్చునని యర్థము. “వ్రజమస్త్రీ” అనుచోట స్త్రీలింగమును నిషేధించుటచే వ్రజశబ్దము పుల్లింగ నపుంసకలింగములలో వచ్చును. ‘తు’ అను పదము కడపట నున్నపదము ముందు పదముతో నన్వయింపదు. ఉదా:—“పులోమజా శచీంద్రాణీ నగరీ త్వమరావతీ” ఇట నగరీపదము ఇంద్రాణీపదముతో నన్వయింపక, ముందటి యమరావతీపదముతో నన్వయించును. అట్లే ‘అథ’ పదము మొదట గలది. ముందటిపదముతోఁ జేరదు. ఉదా:—జవో ఒథ శీఘ్రం త్వరితమ్-ఇట శీఘ్రపదము జవపదముతో నన్వయింపక త్వరితపదముతోఁ జేరును.

అ మ ర కో శ ము

ప్రథమకాండము - స్వర్గవర్గము.

స్వ(రవ్యయం) స్వర్గనా
క త్రిదివత్రిదశాలయాః |
సురలోకో ద్యో దివౌ
(ద్వే స్త్రియాం క్లీబే)
త్రివిష్టపమ్ || ౬

స్వః || అవ్య || - స్వర్గః - నాకః - త్రిదివః - త్రిద
శాలయాః - సురలోకః || పు || - ద్యాః || ఓ, సీ || (ద్యాః,
ద్యావౌ, ద్యావః) - ద్యాః || వ్, సీ || (ద్యాః, దివౌ,
దివః త్రివిష్టపమ్ || ౬ || - స్వర్గముపేళ్లు, Heaven,
Paradise ఋగ్.

అమరా నిర్జరాదేవా
స్త్రీదశా విబుధా స్సు
రాః | సుపర్వాణస్సుమ
స స్ర్త్రిదివేశాదివౌక
ః | ఆదితేయాదివిషదో
లేఖాదితినన్దనాః | ఆది
త్యా ఋభవో ౭ స్వ
స్నా అమర్యా అమృ
తాన్దనః | బర్హిర్ముఖాః
కృతుభుజో గీర్వాణా
నానవారయః | బృద్ధా
కా దైవతాని (పుంసి
నా) దేవతా స్త్రియాం ||

అమరాః - నిర్జరాః - దేవాః - త్రిదశాః - విబు
ధాః - సురాః - సుపర్వాణః || ౬ || - సుమనసః || ౬ ||
త్రిదివేశాః - దివౌకసః || ౬ || - ఆదితేయాః - దివిష
దః || ౬ || - లేఖాః - అదితినన్దనాః - ఆదిత్యాః - ఋ
భవః || ౬ || - అస్వప్నాః - అమర్యాః - అమృతా
న్దనః || ౬ || - బర్హిర్ముఖాః - కృతుభుజః జో || - గీ
ర్వాణాః - దానవారయః || ౭ || - బృద్ధారకాః || పు ||
దైవతాని || పు || - దేవతాః || సీ || ౭ - దేవతలపే
ళ్లు - ఈ దేవతావాచకశబ్దములు తఱచుగా బహు
వచనమునందే ప్రయోగింపఁబడుటవలన వానిని
గ్రంథకర్త ప్రథమా బహువచనాంతములుగా
నిర్దేశించెను గాని యివి నిత్యబహువచనాంత
ములు గావు. Deities, Heavenly Beings
देवता.

ఆదిత్య విశ్వవసవస్తు
తా ౭ భాస్వరా ౭
లాః | మహారాజిక సా
న్యాశ్చ రుద్రాశ్చ (గణ
సేవతాః) ౧౦

ఆదిత్యాద్వాదశ ప్రోక్తావిశ్వేదేవాదశస్మృ
తాః | వసవశ్చాప్తసంఖ్యాతా ష్షట్త్రింశత్తుషి తా
మతాః || ఆభాస్వరాశ్చతుష్షష్టిర్వాతాః పంచాశ
దూనకాః | మహారాజికనామానోద్వేషతేవింశతి
స్తథా | సాధ్యాద్వాదశవిఖ్యాతారుద్రా ఏకాదశ

స్మృతాః) ఆదిత్యాః-౧౨, విశ్వః॥అ॥౧౦, వసవః॥ఉ॥౮, తుషితాః-౩౬, ఆభాస్వరాః॥-౬౪, అనిలాః-౪౯, మహారాజికాః-౨౨౦, సాధ్యాః-౧౨, రుద్రాః, ॥పు, బ॥-౧౧, ఈ గణదేవతా జాతులపేర్లు Sets of Divinities देवता गण.

విద్యాధరో-౨ప్పరో
యక్షరక్షోగస్తర్వకిన్న
రాః పిశాచోగుహ్యక
స్నిద్ధోభూతో (౨మీ
దేవయోనయః)॥౧౧॥

విద్యాధరః॥పు॥ (మూలిక, అంజన్మము మొదలగు విద్యలధరించు జీమూతవాహనుడు మొదలగువారు)-అప్పరాః స్, సీ॥ (ఊర్వశిమొదలగు దేవాంగనలు)-యక్షః॥పు॥ (కుబేరాదులు)రక్షః॥స్, న॥ (అంకావాసులగుమాయాపులు)-గస్తర్వః (తుంబురు ప్రభృతులు)-కిన్నరః (అశ్వముఖులు) పిశాచః (కుబేరానుచరులగు మాంసాశనులు)-గుహ్యకః॥ (నిధిరక్షకులగు మాణిభద్రాదులు)-స్నిద్ధః॥ (విశ్వావసుప్రభృతులు) - భూతః॥ పు॥ (రుద్రానుచరులగుబాల్గ్రహాదులు) ౧౦-అమీ = వీరు, దేవయోనయః = దేవతలకుజనించినవారు Demi - Gods and nymphs देवताओंकी संतति.

అసురా దైత్య దై
తేయ దనుజేంద్రాది
నవాః । శుక్రశిష్యా ది
తిసుతాః పూర్వదేవా
స్సరద్విషః॥ ౧౨॥

అసురాః - దైత్యాః-దైతేయాః-దనుజాః-ఇంద్రాదిరయః॥ ఇ॥-దానవాః-శుక్రశిష్యాః - దితిసుతాః పూర్వదేవాః-సరద్విషః॥ ష్, పు, బ॥ ౧౦ - అసురులపేర్లు, Giants or Titans Demons, రాక్షస.

సర్వజ్ఞ స్సుగతోబు
ద్ధో ధర్మరాజస్తభాగ
తః । సమస్తభద్రో భగ
వాన్మారజిల్లోకజిజ్ఞనః॥
షడభిజ్ఞో దశబలో ౨

సర్వజ్ఞః-సుగతః-బుద్ధః-ధర్మరాజః - తభాగతః - సమస్తభద్రః - భగవాన్ ॥ త్ ॥ - మారజిత్-లోకజిత్-జినః-షడభిజ్ఞః-దశబలః-అద్వయవాదీ॥న్-వినాయకః-మునీంద్రః-శ్రీఘనః-శాస్తా॥ ఋ॥ - మునిః॥ పు॥ ౧౦ - బుద్ధదేవుని

ద్వయవాదీ వినాయకః
మునీంద్రైః శ్రీఘనశ్చా
స్తాముని (శ్వాక్యముని
స్తుయః)॥౧౫॥ సశాక్య
సింహస్సర్వార్థసిద్ధశ్చౌ
ద్ధోదనిశ్చ(సః)। గౌతమ
శ్చార్కబన్ధశ్చ మా
యాదేవీసుతశ్చ(సః)॥

పేళ్లు Buddha or a Jina, బుద్ధ డేవ.

శాక్యసింహః - సర్వార్థసిద్ధః-శౌద్ధోదనిః -
గౌతమః - అర్కబన్ధః - మాయాదేవీసుతః॥
పు॥ ౬ యః = ఎవఁడు, శాక్యమునిః = “శాక.
వృక్ష ప్రతిచ్ఛన్నం వాసం యస్మాచ్చ చక్రిరే
తస్మా దిత్వోక్తువంశాస్తే శాక్యా ఇతిభువిస్మృ
తాః” అని చెప్పబడిన శాక్యనంశమునఁ
బుట్టిన బుద్ధావాంతర భేదముగల శాక్యముని
కలఁడో; సః=ఆ బుద్ధదేవునిపేళ్లు. (Buddha
the founder of the religion named
from him.

బ్రహ్మ౨౨ త్తభూస్సు
రజ్యేష్ఠః పరమేష్ఠీపితా
మహాః। హిరణ్యగర్భో
లోకేశ శస్వయమ్భూ
శ్చతురాననః॥౧౬॥ ధా
తా౨ బ్రహ్మోనిర్ద్వపి
ణో విరిశ్చిః కమలా
ననః। సప్తా ప్రజాపతి
ర్యేథా విధాతా విశ్వ
స్స డ్విధిః॥ [శతానంద
శ్చత ధృతి ర్విరిశ్చో౨
జోవిరిశ్చనః॥] ౧౭॥

బ్రహ్మ॥౧॥-ఆత్మభూః - సురజ్యేష్ఠః - పర
మేష్ఠీ॥౧॥ - పితామహః - హిరణ్యగర్భః -
లోకేశః - శ్వయంభూః-చతురాననః-ధాతా॥
ఋ॥-అబ్జయోనిః-ద్రుహిణః-విరిశ్చిః-కమలా
ననః - సప్తా॥ ఋ॥ ప్రజాపతిః - వేధాః॥౧॥-
విధాతా॥ ఋ॥ - విస్వస్పత్॥ జ్ఞ॥ - విధిః॥ పు॥
౨౦॥ - బ్రహ్మదేవునిపేళ్లు [శతానందః - శత
ధృతిః - విరిశ్చిః - అజః - విరిశ్చినః॥] అధిక
పాఠము.

బ్రాహ్మాయ ప్రతిఘం దండు అధికపాఠము.

[నాభిజన్మా౨ర్జ్జజః పూర్వో౨నిధనః కమ
లోద్భవః। సదానందో రజోమూర్తి సృత్యకో
హంసవాహనః] Brahma or the Creator,
బ్రహ్మ.

విష్ణు ర్నారాయణః
కృష్ణో వైకుంఠో విష్ణుర
శ్రవాః। దామోదరో
హృషీకేశః కేశవో

విష్ణుః-నారాయణః-కృష్ణః-వైకుంఠః-విష్ణు
రశ్రవాః॥ ౧౮॥ - దామోదరః - హృషీకేశః -
కేశవః - మాధవః-స్వభూః - దైత్యారిః-పుండరీ
కాక్షః - గోవిందః - గరుడధ్వజః-పీతామ్బరః-

మాధవస్వభూః ౧౦॥
 దైత్యారిః పుష్కరీ కా
 త్తో గోవిన్దో గరుడధ్వ
 జః॥ పీతామృరోఽచ్యు
 త శ్శార్ఙ్గీ విష్వక్సేనో జ
 నార్దనః॥ ఉపేష్టో ఇంద్రా
 వరజ శ్చక్రపాణిశ్చతు
 ర్భుజః॥ పద్మనాభో మ
 ధురిపు ర్వాసుదేవస్త్రి
 విక్రమః॥ ౨౦॥ దేవకీ
 నన్దన శ్శౌరి శ్శ్రీపతిః
 పురుషోత్తమః॥ వనమా
 లీ బలిధ్వంసీ కంసారా
 తి రథోక్షజః॥ విశ్వమ్భ
 రః కైటభజి ద్విధుశ్శ్రీ
 వత్సలాఞ్చనః॥ [గదా
 గ్రజో ముష్ణకేశో దా
 శ్వాహ్వాదశరూపభృత్]
 వసుదేవో (౨స్యజనక
 స్సవ) ౨నకదున్దుభిః

అచ్యుతః - శార్ఙ్గీ ॥న్॥-విష్వక్సేనః-జనార్దనః-
 ఉపేష్టః - ఇంద్రా) వరజః-చక్రపాణిః-చతుర్భు
 జః-పద్మనాభః-మధురిపుః-వాసుదేవః-త్రివిక్ర
 మః-దేవకీనన్దనః-శౌరిః-(సా) సౌరిః-శ్రీపతిః-
 పురుషోత్తమః-వనమాలీ॥న్॥-బలిధ్వంసీ॥న్॥-
 కంసారాతిః - అథోక్షజః-విశ్వమ్భరః-కైటభ
 జిత్ - విధుః-శ్రీవత్సలాఞ్చనః॥పు॥౩౯-విష్ణు
 దేవుని పేర్లు. [గదాగ్రజః-ముష్ణకేశః-దాశా
 హ్వా-దశరూపభృత్॥] అధికపాఠము.

బాంబాయి ప్రతిమందుండు అధికపాఠము.

[పురాణపురుషో యజ్ఞపురుషోనరకాంతకః॥జ
 లశాయీవిశ్వరూపో ముకున్దో మురమర్దనః॥]

టీ॥ పురాణపురుషః-యజ్ఞపురుషః-నరకా
 త్తకః-జలశాయీ విశ్వరూపః-ముకున్దః-ముర
 మర్దనః.] Sri Vishnu, the pervader and
 preserver, श्रीविष्णु.

వసుదేవః - అనకదున్దుభిః ॥పు॥ ౨-అస్యజ
 నకః=శ్రీకృష్ణునితండ్రియగు వసుదేవునిపేర్లు
 Vasudeva, father of Sri Krishna.
 वसुदेव.

బలభద్రః ప్రలమ్బ
 ఘోషో బలదేవో ౨
 చ్యుతాగ్రజః॥ రేవతీర
 మణోరామః కామపా
 లోహలాయుధః॥ ౨౩॥
 నీలామ్బరో రాహిణీ

బలభద్రః - ప్రలమ్బఘ్నః-బలదేవః-అచ్యు
 తాగ్రజః - రేవతీరమణః-రామః-కామపాలః-
 హలాయుధః - నీలామ్బరః - రాహిణీయః-తా
 లాఙ్కః-మునలీ (పా) ముషలీ-హలీ॥న్॥-సంక
 ర్షణః - నీరపాణిః - కాలిన్దీభేదనః-బలఃపు ౧౭-
 బలరామునిపేర్లు. Balarama, brother of

హలీ! సంకర్షణ స్మర
పాణిః కాలిన్దీ భేదనో
బలః॥

మదనో మన్మథో
మారః ప్రద్యుమ్నో
మీనకేతనః॥ కన్దర్వో
దర్పశోఽనన్దః కామః
పంచశరస్మరః॥ ౨౫॥
శమ్భరాది ర్మనసిజః కు
సుమేషు రనన్యజః॥ పు
ష్పధన్వా రతిపతి ర్మక
రధ్వజ ఆత్మభూః॥ ౨౬॥

బ్రహ్మసూర్విశ్వకేతు
(స్సా) దనిరుద్ధ ఉషా
పతిః [అరవిన్దమశోకం
చ చూతంచ నవమల్లి
కా! నీలోత్పలంచ ప
క్షౌతే పంచబాణస్య
సాయకాః]

లక్ష్మీః పద్మాలయా
పద్మా కమలాశ్రీర్హరి
ప్రియా! [ఇన్దిరా లో
కమాణా నా గమా

మదనః - మన్మథః - మారః - ప్రద్యుమ్నః -
మీనకేతనః - కన్దర్వః - దర్పకః - అనన్దః - కామః
పంచశరః - స్మరః - శమ్భరాదిః - (పా) సమ్భరాదిః -
మనసిజః - కుసుమేషుః - అనన్యజః - పుష్పధన్వా
॥ ౨౫ ॥ రతిపతిః - మకరధ్వజః - ఆత్మభూః॥ ౨౬ ॥
మన్మథుని పేల్లు. శృంగారయోనిః శ్రీపుష్కరో
ద్రారి, కన్తుకాయజౌఁ ఇత్యుచాపోమధుసఖశ్శూ
ర్పకారాతిహృచ్చయా టీ! శృంగారయోనిః -
శ్రీపుష్కరః - ద్రూరిః - కన్తుః - కాయజః - ఇత్యుచా
పః - మధుసఖః - శూర్పకారాతిః - హృచ్చయః]
అ. పా॥ Cupid, the god of love. मन्मथ.

బ్రహ్మసూః - విశ్వకేతుః - (పా) ఋశ్యకే
తుః - అనిరుద్ధః - ఉషాపతిః ॥ ౨౭ ॥ - అనిరుద్ధుని
పేల్లు. Aniruddha, [son of Pradyumna.
अनिरुद्ध.

అరవిన్దమ్, అశోకమ్, చూతమ్॥ ౨౮॥, నవ
మల్లికా॥ ౨౯॥, నీలోత్పలం॥ ౩౦॥ - మన్మథుని
బాణములు. [ఉన్మాదన స్తాపనశ్చ శోషణ
స్తన్భన స్తథా! సమ్మోహనశ్చ కామస్య
పంచబాణాః ప్రకీర్తితాః॥]

లక్ష్మీః - పద్మాలయా - పద్మా - కమలా -
శ్రీః - హరిప్రియా॥ ౩౧ ॥ - లక్ష్మీ దేవి పేల్లు.

(ఇన్దిరా-లోకమాణా-మా-రమా-మన్మథ
దేవణా-శాగనీ లోకజననీ - శ్రీ రమాకర్మ)

మజ్జశ్చదేవతా భార్గవీ
లోకజనని క్షీరసాగర
కన్యకా]

(శబ్దో లక్ష్మీపతేః)
పాశ్చజన్య (శ్చక్రం) సుదర్శనం
కామోదకీ (గదా) (ఖడ్గో) నద్దకః
కాస్తుభో(మణిః)॥౨౮॥
[(చాప) శ్చార్జ్యంమురా
రేస్తు శ్రీవత్సో(లాశ్వా
నం మతమ్) (అశ్వా
శ్చ) శైబ్యసుగ్రీవ మేఘ
పుష్ప వలాహకాః ।
(సారథి) ద్దారుకో
(మన్త్రి) హ్యుద్ధవ (శ్చా
నుజో) గదః॥]

గరుత్మాన్గదాస్తా
క్షీర్యైవై నతేయః ఖగే
శ్వరః । నాగాన్తకో
విష్ణురథ స్సుపర్ణః పన్న
గాశనః॥

శమ్భు రీశః పశుపతి
శ్చివ శ్శూలీ మహేశ్వ
రః ఈశ్వరశ్చర్వ ఈశా
న శ్చక్రర శ్చంద్రశే
ఖరః॥ ౩౦॥ భూతేశః

కా ॥నీ॥ అధికపాఠము.] Lakshmi, God-
dess of Prosperity, లక్ష్మీ.

పాశ్చజన్యః ॥పు॥ విష్ణుదేవునిశబ్దము, his
conch, సుదర్శనమ్ ॥న॥ (ప) సుదర్శనః ॥పు॥
విష్ణుదేవునిచక్రము his discus, సుదర్శన చక్ర,
కామోదకీ ॥నీ॥ విష్ణుదేవుని గద, his mace,
గదా, నద్దకః ॥పు॥ విష్ణుదేవుని ఖడ్గము, his
sword, తలవార, కాస్తుభః॥పు॥విష్ణువుధరించు
మణి, his jewel, విణ్ణుకీ మణి.

[శార్జ్యమ్ ॥న॥ విష్ణుదేవుని ధనుస్సు, his
bow, తనకా ఖన్తృ. శ్రీవత్సః॥పు॥విష్ణుదేవుని
యురస్థలమునందలి మచ్చ, Mark on his
breast, తనకీతానీ పర చిహ్న శైబ్యః-సుగ్రీ
వః-మేఘపుష్పః-వలాహకః॥పు॥౪-(శ్రీ)కృష్ణుని
తేరిగుట్టములపేళ్లు - దారుకః ॥పు॥ ౧-సారథి
పేరు. ఉద్ధవః ॥పు॥ ౧-మంత్రిపేరు గదః ॥పు॥
౧-తోబుట్టువుపేరు॥ అ. పా॥]

గరుత్మాన్ ॥త్ ॥-గరుడః-తాక్ష్యైః-వై నతే
యః - ఖగేశ్వరః॥-నాగాన్తకః-విష్ణురథః-సుప
ర్ణః-పన్నగాశనః ॥పు॥ ౯-విష్ణుదేవుని వాహన
మగు గరుత్మంతుని పేర్లు. Vehicle of
Vishnu, విణ్ణు కా వాహన, గరుడ.

శమ్భుః-ఈశః-పశుపతిః-శివః-శూలీ॥న్॥-
మహేశ్వరః-ఈశ్వరః-శర్వః - [పా] సర్వః-
ఈశానః-శక్రః-చంద్రశేఖరః - భూతేశః -
ఖణ్డపరశుః-గిరీశః-గిరిశః - మృడః - మృత్యు
జ్ఞయః-కృత్తివాసాః ॥న్॥ పినాకీ॥న్॥-ప్రమథా

ఖడ్గపరశుర్గిరీశోగిరీశో
మృడః । మృత్యుంజ
యః కృత్తివాసాః పి
నాకీ ప్రమథాధిపః ॥
30॥ ఉగ్రః కపర్దీ
శ్రీకణ్ఠ శ్శితకణ్ఠఃకపా
లభృత్ । వామదేవో
మహాదేవోవిరూపాక్ష
శ్రీలోచనః ॥31॥
కృశానురేతా స్సర్వ
జ్ఞోధూర్జటిర్నీలలోహి
తః । హరస్సరహరో
భర్త్రత్ర్యమ్భక శ్రీపు
రాస్తకః॥33॥ గజ్గాధ
రోఽన్ధకరిపుః క్రతు
ధ్వంసీ వృషధ్వజః ।
వ్యోమకేశో భవో
భీమః స్థాణూ రుద్ర
ఉమాపతిః॥

ధిపః - ఉగ్రః - కపర్దీ॥న్॥-శ్రీకణ్ఠః-శ్శితకణ్ఠః-
కపాలభృత్-వామదేవః-మహాదేవః - విరూ
పాక్షః-శ్రీలోచనః-కృశానురేతాః॥న్॥-సర్వ
జ్ఞః-ధూర్జటిః - నీలలోహితః - హరః - స్సర
హరః-భర్త్రః-త్ర్యమ్భకః-శ్రీపురాస్తకః - గజ్గా
ధరః - అన్ధకరిపుః-క్రతుధ్వంసీ॥న్॥-వృషధ్వ
జః-వ్యోమకేశః-భవః-భీమః-స్థాణూ-రుద్రః-
ఉమాపతిః పు॥ ర౮ - శివునిపేళ్లు. Siva, the
destroyer, शिवजी.

[శ్లో॥ అష్టమూర్తి రహిర్బుధోఽస్య మహా
కాలో మహానటః । భస్మాజ్జరాగోఽస్థిహార
శ్చక్రాక్షో నాగకంజుణః । కణ్ఠే కాలోఽర్ధ
నారీశః కాలకూటాశనోఽనఘః । కురజ్జపాణి
ర్దిగ్వాసాః కాలకాలోఽమృరామ్భరః । పశ్య
ల్లలాటః ఖట్వాజ్గధరః పితృవనేచరః । గజా
సురారిః కుహనావటుగో వట మూలగః॥ ఆది
భిక్షు ర్మహామృత్యు ర్భవన్యరవ్యృషవాహనః ।
ఖడ్గేన్దుశివిగోఽనాది ర్జటిలో బ్రహ్మమూర్ధ్న
ధృత్ ॥ నారాయణప్రియః పంచవక్త్రో ద్రుహి
ణసారధిః । నిగమాశ్శ్వో నదీజారో వేదకాలే
యగోఽగ్నిదృక్ । క్రీడాకిరాతః కైలాస మద్వి
రో ఖ్మోబసంహరః । ఖ్మోణీరథో హరిశరో
మేరుధన్వామ్భుధీమధిః]

కపర్దో(ఽస్యజటాజూ
టః) పినాగోఽజగవం
(ధనుః) । ప్రమథా
(స్సయః)పారిషదాబ్రా
హ్మీత్యాద్యాస్తు మా

కపర్దః॥పు॥౧-అన్యజటాజూటః=శివునిజటా
జూటము, Braided hair, शिव का जट.
పినాకః ॥పు॥-అజగవమ్ ॥న॥ ౨-ఇతనిధనుస్సు
Bow. ప్రమథాః॥ పారిషదాః ॥పు॥ బ॥ ౨-
నంది మొదలైన ప్రమథగణముల పేళ్లు,
Athena దేవత విజృంభణా వలన నాశనము

సీ, బ॥ ౧-బ్రాహ్మ మొదలయిన సప్తమాతృ కలపేళ్లు [బ్రాహ్మ మాహేశ్వరీచైవ కామారీ వైష్ణవీ తథా | వారాహీచైవ చేంద్రాణీ చాముణ్డా సప్తమాతరః॥] The divine mothers or Energies of the gods.

విభూతి రూపైశ్వర్య
(మణిమాదికమష్టధా)

విభూతిః - భూతిః॥సీ॥విశ్వరూప్॥న॥3-అష్ట ధా(వర్తమానం) అణిమాదికమ్ = అణిమౌద్యష్ట సిద్ధులపేళ్లు. [అణిమా మహిమా చైవ శరిమా లఘిమా తథా | ప్రాప్తిః ప్రకామ్య మీశిత్వం వశిత్వం చాష్టసిద్ధయః॥] Superhuman power. अलौकिक सिद्धियाँ

ఉమా కాత్యాయనీ శారీ కాళీ హైమవతీ శ్వరీ॥3౬॥ శివాభవానీ రుద్రాణీ శర్వాణీ సర్వ మజ్జలా అపర్ణా పార్వ తీ దుర్గా మృడానీ చణ్డి కామిక్వా॥ 3౭॥

ఉమా - కాత్యాయనీ - శారీ - కాళీ - హైమ వతీ - ఈశ్వరీ - శివా - భవానీ - రుద్రాణీ - శర్వా ణీ - సర్వమజ్జలా - అపర్ణా - పార్వతీ - దుర్గా - మృ డానీ - చణ్డికా - అమ్మికా॥సీ॥౧౭. శివునిభార్య యగు పార్వతీదేవి పేళ్లు. The wife of Siva and goddess of destruction. शिव की पत्नी पार्वती.

(ఆర్యా దాతౌ యణీ చైవ గిరిజా మేనకా త్మజా)

[ఆర్యా - దాతౌయణీ-గిరిజా-మేనకాత్మ జా-॥సీ॥ అధికపాఠము.]

వినాయకో విఘ్నరాజ ద్వైమాతుర గణాధి పాః | (అ)ప్యేకదస్త హేరమ్బ లమ్బోదర గజాననాః॥

వినాయకః - విఘ్నరాజః - ద్వైమాతురః - గణాధిపః - ఏకదస్తః - హేరమ్బ - లమ్బోదరః - గజాననః - ॥పు॥౮-శివునికుమారుడైన వినాయ కునిపేళ్లు. Ganesa, the obviator of difficulties, गणेशजी.

కార్తికేయో మహా సేన శ్వరజన్మా పడా ననః | పార్వతీనందనః

కార్తికేయః - మహాసేనః - శరజనా॥౯॥- పడాననః - పార్వతీనందనః - స్కందః - సేనానీః - అగ్నిభూః - గుహః - బాహులేయః - తారకజిత్ -

సృష్టసేనానీరగ్నిభూ
ర్గుహః॥ బాహులేయ
స్తారకజి ద్విశాఖ శ్శిఖి
వాహనః॥ మాణ్మాతుర
శ్శక్తిధరః కుమారః
క్రౌచ్చదారణః॥

విశాఖః - శిఖివాహనః - మాణ్మాతురః - శక్తిధరః -
కుమారః - క్రౌచ్చదారణః ॥పు॥ ౧౭- శివుని
కుమారుడగు కుమారస్వామిపేళ్లు. God of
war. कुमार-युद्धका अधिपति ऋषिः॥
[శృక్తి భృక్తి రిటి స్తున్ది నద్దినో నద్దికేశ్వరః॥
నద్దికేశ్వరునిపేళ్లు. కర్మమోటితు చాముణ్డా చ
ర్మముణ్డాతు చర్చికా॥ శివపరిచారకులపేళ్లు.]

ఇన్ద్రోమరుత్వాన్మ
ఘవా బిడౌజాః పాక
శాసనః॥ వృద్ధశ్రవా
శ్శునాసీరః పురుహూ
తః పురన్దరః॥ర౧॥జిష్ణు
న్లేఖ ర్షభ శ్శక్ర శ్శత
మన్య ర్దివస్పతిః॥ సు
త్రామా గోత్రభి ద్వ
జ్జీ వాసవో వృత్రహా
వృషా॥ వాస్తోష్పతి
స్సురపతి ర్బలారాతి
శ్శచీపతిః॥ జమ్భభేదీ
హరిహయ స్సార్వరా
ణ్ణము చి సూదనః॥
సంక్రద్దనో దుశ్చ్యవన
స్తురామా ణ్మేఘవాహ
నః॥ ఆఖిన్దల స్సహస్రా
క్ష ఋభుతౌ

ఇన్ద్రః - మరుత్వాన్ ॥త్ ॥ -మఘవాన్ ॥
బిడౌజాః ॥న్ ॥ -పాక శాసనః - వృద్ధశ్రవాః ॥న్ ॥ -
సునాసీరః - పురుహూతః - పురన్దరః - జిష్ణుః -
లేఖర్షభః - శక్రః - శతమన్యః - దివస్పతిః - సుత్రా
మాన్ ॥ - గోత్రభిత్ ॥ద్ ॥ - వజ్రన్ ॥ వాసవః -
వృత్రహాన్ ॥ - వృషాన్ ॥ - వాస్తోష్పతిః - సుర
పతిః - బలారాతిః - శచీపతిః - జమ్భభేదీన్ ॥
హరిహయః - సార్వరాట్ ॥జ్ ॥ - నముచిసూదనః
సంక్రద్దః - దుశ్చ్యవనః - తురామాట్ ॥హ్ ॥ మేఘ
వాహనః - ఆఖిన్దలః - సహస్రాక్షః - ఋభుతౌః
॥న్ ॥పు॥ ౩౫ - దేవేంద్రుని పేళ్లు. శ్లో॥ ప్రాచీ
నబర్హి రహిహా పృతనామా ట్పులోమజిత్ ॥
టీక. ప్రాచీనబర్హిః అహిహాన్ ॥ పృతనామాట్
॥హ్ ॥ పులోమజిత్ ॥ అధికపాఠము] Indra,

Regent of the Sky. इंद्र.

(స్తస్యతుప్రియా॥ర౨॥
పులోమజా శచీన్ద్రాణీ
(నగరీ) త్వమరావతీ॥
(హయ) ఉచ్చైః శ్రవా

పులోమజా - శచీ(పా)సచీ-ఇన్ద్రాణీ॥నీ॥ ౩-
ఇంద్రుని భార్య పేళ్లు. Wife of Indra.
इन्द्रकी स्त्री, शची.

(స్నాత్రో) మాతలిర్న
ద్దనం (వనమ్) || (స్నా
త్సా) సాదో వై జయ
న్తో జయంతః పాకశా
సనిః |

ఐరావతోఽభ్రమా
తజ్జై రావణాభ్రము
వల్లభాః || ౪౬ ||

ప్రదీప్తి వజ్ర (మ
స్త్రీస్యా త్కులిశం
భిదురంపవిః | శతకోటి
స్వర్ణశృంగమౌఢమౌఢ
లిరశని (ర్ద్వయోః) ||
౪౭ ||

వ్యోమయానం వి
మానోఽస్త్రీ (నార
దాద్యా) స్సురక్షయః |
(స్యా) త్సుధర్తా దేవస
భా పీయూష మమృ
తం సుధా మందాకినీ వి
యద్గజ్ఞా స్వర్ణదీ సురదీ
ర్హికా మేరు స్సుమేరు
హ్వామాదీ రత్నసాను
స్సురాలయః || పక్షైః
తే దేవతరవోమందారః
పారిజాతకః | సంతానః

అమరావతీనీ || ౧-ఇంద్రుని పట్టణము పేరు.
ఉచ్చైః శ్రవాః || ౧ || పు || అతని గుఱ్ఱము.
మాతలిః || పు || ౧-అతనిసారథి, his chario-
teer. ఇంద్రకా సారథి. నద్దనమ్ || ౧ || ౧-అతని
యువవనము, his garden. ఇంద్ర కా బాగ.
వైజయంతః పు || ౧-అతని మేడ his palace
ఇంద్రకా మహల్. జయంతః - పాకశాసనిః || పు || ౨-
అతని కుమారుడు. ఐరావతః-అభ్రమాతజ్జః-
ఐరావణః - అభ్రమువల్లభః || పు || ౪ - ఇంద్రుని
యేనుగుపేల్లు Indra's elephant. ఇంద్రకా
హాథి

ప్రదీప్తినీ || - వజ్రమ్ || పు ||-కలిశమ్-భిదురమ్
|| ౧ || - పవిః - శతకోటి - స్వరుః (ప) స్వరుః || ౧ ||
శమ్భుః - దమ్భోలిః || పు ||-అశనిః || పు || ౧-వజ్ర
యుధముపేళ్ళు. Thunder bolt. వజ్ర.

వ్యోమయానమ్ || ౧ || విమానః-|| పు || ౨-దేవ
రథముపేళ్ళు. Air-chariot. హవాజహజ
విమాన. సురక్షయః || ఇ, పు, బ || ౧ - నారదుఁడు
దేవలుఁడు మొదలుగాఁగల దేవర్షుల పేళ్ళు
Divine sages. సుధర్తా (పా) సుశర్తా || ౧ || -
దేవసభా || ౧ || ౨-దేవసభ, The council of
the Gods దేవ సభా. పీయూషమ్-అమృతమ్
|| ౧ || సుధా || ౧ || ౩- అమృతముపేళ్ళు, Nectar
of Ambrosia అమృత. మందాకినీ వియద్గజ్ఞా-
స్వర్ణదీ సురదీర్హికా || ౧ || ౪- ఆకాశగంగపేళ్ళు,
The Ganges of the Sky ఆకాశ గంగా.
మేరుః-సుమేరుః-హేమాదీః-రత్నసానుః-సు

కల్పవృక్షశ్చ (పుంసివా
హరిచంద్రనమ్॥గి॥

రాలయః ॥పు॥గి- మేరుపర్వతముపేళ్లు. The
extremity of the world's axis, मेरु पर्वत.
మందారః - పారిజాతకః - సంతానః - కల్పవృక్షః
॥పు॥-హరిచంద్రనమ్॥పు॥గి- దేవతల వృక్షముల
పేళ్లు, Celestial trees, स्वर्ग के पेड़.

సనత్కుమారో వై
ధాత్ర స్వైరైవద్యా
వశ్వినీసుతో నాసత్యా
వశ్వినౌ దస్త్రా వాశ్వినే
యా చ (తావుభా)
గి॥

సనత్కుమారః-వైధాత్రః॥పు॥ ౨-బ్రహ్మ
పుత్రుడైన సనత్కుమారునిపేళ్లు, స్వైరై
వద్యా-అశ్వినీసుతో-నాసత్యా-అశ్వినౌ-దస్త్రా-
అశ్వినేయా ॥పు॥ ద్వి॥ ౬-దేవవైద్యులయిన
యశ్వినీదేవతల పేళ్లు, Physicians of Hea-
ven, स्वर्ग के वैद्य.

(స్త్రీయాం బహు)
ష్వప్సరస్సర్వేశ్వశ్యా
(ఊర్వశీముఖాః) । ఊ
ర్వశీ మేనకా రమ్భా
ఘృతాచీచ తిలోత్త
మా । సుకేశీ మంజు
ఘోషా చ చిత్రరేఖా
సురాంగనాః (హాహా
హూహూ శైవమా
ద్యా) గన్ధర్వా (స్త్రీ
దివౌకసామ్॥ గి॥

అప్సరసః ॥న్॥ - స్వర్వేశ్వశ్యాః ॥స్త్రీ, బ॥ ౨॥
[ఊర్వశి, మేనక, రంభ, ఘృతాచి, తిలో
త్తమ, సుకేశి, మంజుఘోష మొదలుగా
గల] దేవవేశ్యలపేళ్లు. Celestial courte-
sans स्वर्ग की नाचनेवाली. గన్ధర్వాః (పా)
గాన్ధర్వాః ॥పు॥ బ॥ ౧ - దేవతలలో హాహా
హూహూపులు తుంబురు విశ్వానసు చిత్ర
రథులు మొదలయిన దేవగాయకుల పేళ్లు,
Celestial musicians, Quiristers of
Heaven, स्वर्ग के गायक.

అగ్ని రైవశ్వానరో
వహ్ని ర్వీతిహోత్రో
ధనజ్ఞయః । కృషీటయో
నిజ్వలనో జాతివేదా
స్తనూనపాత్ ॥ గి॥ ౩

అగ్నిః-వైశ్వానరః-వహ్నిః-వీతిహోత్రః-
ధనజ్ఞయః - కృషీటయోనిః - జ్వలనః - జాత
వేదాః ॥న్॥ తనూనపాత్ ॥ద్, పు॥ బర్హిః
న్॥ శుష్మాన్॥ (ప) బర్హిశుష్మాన్॥ కృష్ణ
వర్మాన్॥న్॥ శోచిష్కేశః-ఉషర్భధః-అశ్రయా

బర్హిస్సుష్టాకృష్టవర్తా
శోచిష్కేశ ఉపర్భుధః
ఆశ్రయాశో బృహ
ద్భానుః కృశానుః పా
వకోఽనలః | రోహి
తాశో వాయుసఖ
శ్శిఖావానా శుశుక్ష
ణిః | హిరణ్యరేతా
హుతభుగ్దహనో
హవ్యవాహనః || గిగి ||
సప్తార్చిర్దమునా శ్శు
క్రశ్చిత్రిభానుర్విభా
వనుః | శుచిరప్పిత

మార్వస్తు బాడబో
బడబానలః || గిగి || (వ
హేర్ద్యయో) ద్వా
కీలావర్చిస్తేతి శ్శిఖా
(స్త్రియామ్ ||) (త్రిమ)
స్ఫులిగ్గోఽగ్నికణస్సం
తాపస్సంజ్వర (స్స
మా) (ఉల్కాస్యాన్ని
ర్గతజ్వాలా భూతిర్భ
సితభస్మనీ | తూరో
రతూచ దావస్తుదవో
వన హుతాశనః ||]

ధర్మరాజః పితృపతి
స్సమవర్తి పరేతరాట్ |

శః (పా) ఆశయాశః - బృహద్భానుః - కృశా
నుః - పావకః - అనలః - రోహితాశ్వః (పా)
లోహితాశ్వః - వాయుసఖః - శిఖావాన్ || త్ ||
ఆశుశుక్షణిః - హిరణ్యరేతాః || న్ || హుతభుక్
|| జ్ || దహనః - హవ్యవాహనః - సప్తార్చిః || న్ ||
దమునాః || న్ || శుక్రః - చిత్రిభానుః - విభావనుః -
శుచిః || పు || - అప్పితమ్ || న || 3 రి - అగ్ని
హోత్రునిపేళ్లు, Fire. అగ్ని. [కాలీ, కరాలీ,
మనోజవా, సులోహితా, సుధూమ్రవర్ణా,
స్ఫులింగినీ, విశ్వదాసా, అనునవి యేడు వరు
సగా అగ్నిజ్వాలలు.]

బౌర్వః - బాడబః - బడబానలః || పు || 3 బడ
బాగ్నిపేళ్లు, Submarine fire, వడబానల.
జ్వాలః - కీలః || పు || అర్చిః || న్, స్స || - హేతిః
|| నీ || శిఖా || నీ || గి - అగ్నిజ్వాలపేళ్లు, Flame,
కాలా. స్ఫులిగ్గః || త్రి || - అగ్నికణః || పు || ౨ -
మిణుగులు పేళ్లు, Spark, చిగిగారి. సంతా
పః - సంజ్వరః || పు || ౨ - వేడిమిపేళ్లు, Heat,
గమీ.

[ఉల్కా || ౧ - కొఱవిపేరు, A Fire-
brand, త్కా. భూతిః || నీ || - భసితమ్ - భస్మ
|| న్, న || తూరః || పు || - తూ || నీ || గి - బూదిపేళ్లు,
Ashes, రాఖ. దావః - దవః || పు || ౨ - కారు
చిచ్చు పేళ్లు, A forest conflagration,
దావానల. అధికపాఠము.]

ధర్మరాజః - పితృపతిః - సమవర్తి || త్ || - పరేత
రాట్ || జ్ || - కృతాంతః - యమునా భ్రతా || ఋ || -

కృతాంతో యమునా
భ్రాతా శమనో యమ
రాడ్యమః॥గీ॥ కాలో
దణ్డధర శ్చాద్ధదేవో
వై వస్వతోఽస్తకః।

రాక్షసః కోణపః క్ర
వ్యా త్క్రవ్యాదోఽ
స్తప ఆశరః ॥గీ॥
రాత్రిశ్చరో రాత్రిచ
రః కర్బురో నికషా
త్మజః । యాతుధానః
పుణ్యజనో నైర్మతో
యాతు రక్షసీ॥

ప్రచేతా వరుణః పాశీ
యాదసాం పతిరప్పతిః॥

శ్వసన స్పర్శనోవా
యర్తాతరిశ్వా సదాగ
తిః ॥౬౧॥ పృషదశ్వో
గన్ధవహో గన్ధవాహః
ఽనిలాఽశుగాః సమీ
ర మారుత మరు జ్జగ
త్ప్రాణ సమీరణాః।
నభస్వదాత పవన పవ
మాన ప్రభజ్జనాః॥

శమనః - యమరాట్॥జ్॥-యమః-కాలః-దణ్డ
ధరః-శ్చాద్ధదేవః-వై వస్వతః-అస్తకః ॥పు॥ ౧౮
యముని పేళ్లు, Yama, the Judge of depar-
ted souls, యమ.

రాక్షసః-కోణపః-(పా) కాణపః-క్రవ్యాత్
॥ద్॥ క్రవ్యాదః-అస్తపః (పా) ఆశ్రపః-ఆశరః
(పా) ఆసురః-రాత్రిశ్చరః-రాత్రిచరః-కర్బురః
(పా) కర్బురః - నికషాత్మజః - యాతుధానః-
పుణ్యజనః-నైర్మతః ॥పు॥ యాతు ॥న॥ రక్ష
॥స్, న॥ ౧౫ - నిర్మతిపేళ్లు, (రాక్షసవాచక
ములు) A Giant, రాక్షస.

ప్రచేతాః ॥స్॥ వరుణః - పాశీ॥స్॥-యాద
సాంపతిః - అప్పతిః ॥పు॥ గీ - వరుణుని పేళ్లు,
The Regent of water, వరుణ దేవ.

శ్వసనః - స్పర్శనః-వాయుః-మాతరిశ్వా
॥న్॥ - సదాగతిః - పృషదశ్వః-గన్ధవహః-గన్ధ
వాహః-అనిలః-ఆశుగః-సమీరః-మారుతః -
మరుత్-జగత్ప్రాణః- సమీరణః-నభస్వాన్
॥త్॥ - వాతః - పవనః-పవమానః-ప్రభజ్జనః
॥పు॥ ౨౦-వాయుదేవుని పేళ్లు, Air or Wind,
వాయుదేవ.

[ప్రకమ్పనోమహావాతో ఝంఝూవాత
స్సవృష్టికః॥ టీక. ప్రకమ్పనః - మహావాతః -
ఝంఝూవాతః - సవృష్టికః=గాలితోగూడిన
వాన అధిక పాతము.] Violent wind,
झांझावात.

ప్రాణోఽపానస్సమా
న శ్చోదాన వ్యానో
చ వాయవః ||౬౩||

శరీరస్థా ఇమే

రంహస్తరసీతు రయ
స్సృదః జవోఽథ

శీఘ్రం త్వరితం లఘు
క్షీప్ర మరం ద్రుతమ్||
సత్వరం చపలం తూర్ణ
మవిలమ్భిత మాశుచ|

సతతానారతాశ్చాంత
నన్త తావిర తానిశమ్||
నిత్యానవరతాజస్ర(మ

ప్య)థాతిశయోభరః|
అతివేల భృశాత్యర్థా
తిమా త్రోద్ధాధ నిర్భ
రమ్||౬౬|| తీవ్రైకాంత
నితాన్తాని గాఢ బాధ

ప్రాణః-అపానః-సమానః-ఉదానః-వ్యానః
గి. ఇమే = ఇవి, శరీరస్థా = శరీరమునందుండు,
వాయవః = వాయువులపేళ్లు, Five vital
airs, పంచ ఖాయ.

[(హృది) ప్రాణో (గుదే)ఽపాన స్సమానో
(నాభిసంస్థితః) | ఉదానః (కణ్ఠదేశస్థః) వ్యాన
(స్వర్వశరీరగః)|| నాగశ్చకూర్మ కృకరో దేవ
దత్తో ధనంజయః | (వాగ్ద్వారే) నాగ (తీర్థ్యాతః)
కూర్మ (ఉన్నీలనేస్మృతః)|| కృకరా (చృక్షు
తంజ్ఞేయం) దేవదత్త (ద్విజృమ్భణమ్) | (నజ
హాతి మృతం వాపి సర్వవాపీ) ధనంజయః||]
అధికపాఠము.

రంహః-తరః ||స్, న||-రయః-స్వదః-జవః
||పు|| గి - వేగముతోఁగూడిన గమనముపేళ్లు,
Speed, చాఱ.

శీఘ్రమ్-త్వరితమ్-లఘు-క్షీప్రమ్-అరమ్-
ద్రుతమ్ - సత్వరమ్ - చపలమ్ - తూర్ణమ్-అవి
లమ్భితమ్-అశు ||న|| ౧౧-శీఘ్రముగా, (లేక)
శీఘ్రమైనది, Quick or swiftly, జలదీ టె.

సతతమ్-అనారతమ్-అశ్చాంతమ్-సన్తతమ్-
అవిరతమ్-అనిశమ్-నిత్యమ్-అనవరతమ్ - అజ
స్రమ్|| ౯. ఎడతెగక (లేక) ఎడతెగనిది,
Continuous or Continually, నిరంతర.

అతిశయః-భరః-అతివేలమ్-భృశమ్-అత్య
ర్థమ్-అతిమాత్రమ్ - ఉద్ధాధమ్ - నిర్భరమ్ -
తీవ్రమ్ - ఏకాన్తమ్ - నితాన్తమ్-గాఢమ్ -
బాధమ్ - దృఢమ్ - ౧౪. అతిశయముపేళ్లు,
Much or excessive, జ్యాదా.

దృఢానిచ | (క్లిబేశీఘ్రా
ద్యసత్వేస్యా త్రిష్యే
హంభేద్యగామియత్)

శీఘ్ర)శబ్దము మొదలు దృఢశబ్దమువఱకుఁ
గల శబ్దములలో అతిశయభరశబ్దములు రెండు
ను నిత్య పులింగములు. తక్కిన శబ్దములు
క్రియావిశేషణము లైనను, గుణవాచకము
లైనను |న| ఈ శబ్దములలో నే శబ్దము విశే
ష్యముతోఁ గూడునో యది ||త్రి||

కుబేరః శ్రవ్యవృక్షస
ఖో యక్షరాధ్యహ్యకే
శ్వరః | మనుష్యధర్మా
ధనదోరాజరాజోధనా
ధిపః || కిన్నరేశో వైశ్ర
వణః పౌలస్త్యో నర
వాహనః | యక్షైకపిజై
లబిల శ్రీదపుణ్యజనే
శ్వరాః ||

కుబేరః-శ్రవ్యవృక్షసఖః-యక్షరాట్ ||జ్||
గుహ్యకేశ్వరః-మనుష్యధర్మా ||న్|| - ధనదః-
రాజరాజః - ధనాధిపః-కిన్నరేశః-వైశ్రవణః-
పౌలస్త్యః-నరవాహనః-యక్షః-ఏకపిజ్జః- ఐల
బిలః-(శ్రీ)దః-పుణ్యజనేశ్వరః-||పు|| ౧౭ - కుబే
రుని పేళ్లు. Kubera, the God of riches,
కుబేర.

(అస్యోద్యానం) చై
త్రరథం (పుత్రస్తు) నల
కూబరః | కైలాసః (స్థా
న)మలకా (పూర్వమా
నంతు)పుష్పకమ్ || ౧౮
(స్యా) త్కిన్నరః కిం
పురుష స్తురజ్జవదనో
మయః | నిధి(ర్నా) శే
వధి (రేచదా) పద్మ
శఙ్ఖాదయో (నిధేః)||
౧౯ | [మహాపద్మశ్చ
పద్మశ్చ శఙ్ఖో మకర

చైత్రరథమ్ ||న|| ౧-కుబేరుని తోట పేరు.
నలకూబరః ||పు|| ౧ - అతనికుమారుని పేరు.
కైలాసః ||పు|| ౧ - అతని యునికీపట్టు పేరు.
అలకా ||సీ|| ౧ - అతని పట్టణము పేరు. పుష్ప
కమ్ ||న|| ౧-అతని విమానము పేరు. కిన్నరః-
కింపురుషః-తురజ్జవదనః - మయః ||పు|| ౧౯-
కిన్నరుల పేళ్లు. కొందఱు తీ నాలుగును నాలుగు
జాతులందురు. నిధిః-శేవధిః || (పా) శేవధిః ||
పు|| ౨-నిధి పేళ్లు, Treasure, నిధి పద్మశఙ్ఖ
దయః=పద్మము శఙ్ఖము మొదలైనవి, నిధేః=
నిధియొక్క, భేదాః = భేదములు. పద్మము
శఙ్ఖము మొదలయినవి తొమ్మిది నిధిభేదము

కచ్చపా! ముకుందకుంద
నీలాశ్చ ఖర్వశ్చ నిధ
యో నవ||]

ఇతి స్వర్గవర్గః.

లనుట. Auriferous gems. [మహాపద్మః,
పద్మః, శభః, మకరః, కచ్చపః, ముకుందః,
కుందః, నీలః, ఖర్వః ||పు||] ఇవి నవనిధిభేదములు.
सुवर्णपूर्ण रत्न.

స్వర్గముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ద్యోదివా (ద్వేష్త్రి
యా). మభ్రం వ్యోమ
పుష్కర మమృరమ్||
నభోఽస్తరిక్షం గగన
మస్తనం సురవర్త
ఖమ్| వియద్విష్ణుపదం
(వాతుపుం) స్యాకాశ
విహాయసీ|| [విహాయ
సోఽపినాకోఽపి ద్యు
రపి స్యాత్తదవ్యయమ్|
తారాపథ శ్శబ్దగుణో
మేఘద్వారం మహా
బిలమ్||]

ఇతి వ్యోమవర్గః.

ద్యాః||ఓ||-ద్యాః||వ||సీ||-ఆభ్రమ్-వ్యోమ
న్|| పుష్కరమ్-అమృరమ్-నభః||సే||-అ
రిక్షమ్ - గగనమ్-అనస్తమ్-సురవర్తన్
ఖమ్-వియత్-విష్ణుపదం||న||-ఆకాశం-విహ
యః||సే, ప్న||౧౬-ఆకాశముపేళ్లు, The
sky or atmosphere, आसमान.

[విహాయసః-నాకః||పు||-ద్యుః||అవ్య||
తారాపథః-శబ్దగుణః||పు||-మేఘద్వారమ్
మహాబిలమ్||న|| అధికపాఠము.]

ఆకాశముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

దిశస్తు కకుభః కాష్ఠా
ఆ శా శ్చ హ రి త శ్చ
(తాః)

ప్రాచ్యవాచీ ప్రతీచ్య
(స్తాః పూర్వ దక్షిణ ప
శ్చిమాః)|

దిశః||శే||-కకుభః||భే||-కాష్ఠాః-ఆశాః||ఆ
హరితః||త్||సీ||బ||౧౭-దిక్పామాన్యనామములు
Quarters of the world, Region, Direc
tion, दिशा.

ప్రాచీ-ఆవాచీ (పా) అపాచీ-ప్రతీచీ||సీ||౩.
వరుసగాఁ బూర్వ East, पूर्व; దక్షిణ South
दक्षिण; పశ్చిమ West, पश्चिम దిక్కులపేళ్లు

(ఉత్తరాది) గుడిచీ

స్యాద్విశ్వంతు (త్రిషు
సగ్భవే) [(అవాగ్భవ)
సవాచీనా ముదీచీన
ముదగ్భవమ్) । (ప్ర
శ్యగ్భవం) • ప్రతీచీనం
స్రాచీనం । (స్రాగ్భవం
త్రిషు) ॥]

ఇద్దో) వహ్నిః పితృప
న్నైర్వృతో వరుణో
రుద్రత్ । కుబేర ఈశః
పతయః పూర్వాదీ
రాం దిశాం క్రమా
త్) ॥ 2౫ ॥

విరావతః పుష్కరీకో
వామనః కుముదోఽఞ్జ
రః । పుష్పదన్త స్సార్వ
భౌమ స్సుప్రతీక (శ్చది
గ్గజాః) ॥ (కరి)ణ్యోఽ
భ్రముః కపిలా పిఙ్గలా
ఽనుపమా (క్రమా
త్) । తామ్రపర్ణీ శుభ్ర
వస్త్రీ చాఙ్గానాచాఙ్గానా
వతీ ॥ 2౬ ॥

(క్షీ బావ్యయ) న్వప
ది శం (దిశోర్మధ్యే)

ఉదీచీ ॥ నీ ॥ ౧-ఉత్తరదిక్కుపేరు, North-
उत्तर.

దిశ్యమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - దిక్కులందుఁ బుట్టిన
వస్తువుపేరు. What is produced in a
direction, दिशा का. [అవాచీనమ్ = దక్షిణ
దిక్కునఁ బుట్టినది, Southern, दक्षिणी. ఉదీ
చీన = ఉత్తరదిక్కునఁ బుట్టినది, Northern,
उत्तरी. ప్రతీచీనమ్ = పడమటిదిక్కునఁ బుట్టి
నది, Western, पश्चिमी. స్రాచీనమ్ = తూర్పు
దిక్కునఁ బుట్టినది, Eastern, पूर्वी.]

ఇద్దోః - వహ్నిః-పితృపతిః-నైర్వృతః-వరు
ణః-మరుత్ - కుబేరః-ఈశః ॥ వ్ర ॥ ౧ క్రమాత్ =
వరుసగా, పూర్వాదీరామ్ = తూర్పు మొద
లైన, దిశామ్ = (ఎనిమిది) దిక్కులకు, పత
యః = అధిపతులపేళ్లు, Regents of quar-
ters and points, दिक्पालक.

విరావతః - పుష్కరీకః-వామనః-కుముదః -
అఞ్జనః-పుష్పదన్తః-సార్వభౌమః - సుప్రతీకః
॥ పు ॥ ౧-దిగ్గజాః - (వరుసగా నెనిమిది) దిగ్గజ
ములపేళ్లు. Elephants belonging to the
Eight Regents, दिक्पाल कां के हाथी.

అభ్రముః-కపిలా-పిఙ్గలా-అనుపమా-తామ్ర
పర్ణీ-(పా) తామ్రకర్ణీ-శుభ్రదన్తీ, అఞ్జనా అఞ్జ
నావతీ ॥ నీ ॥ ౧ - క్రమాత్ = వరుసగా,
కరిణ్యః = అష్టదిగ్గజముల భార్యలపేళ్లు,
दिक्पालकों की स्त्रियाँ.

అపదిశమ్ ॥ న, అవ్య ॥-విదిక్ ॥ నీ ॥ ౨-దిశో
ర్మధ్యే = రెండుదిక్కులనడుమ నుండెడు మూల

విదిక్ (స్త్రియామ్) | దిక్కుపేళ్లు, Intermediate point, బీచికా
అభ్యంతరం త్వంతరా ప్రదేశా. అభ్యంతరమ్ - అంతరాలమ్ ||న|| ౨-
లం చక్రవాలం తు మధ్యప్రదేశము పేళ్లు, Included space,
మణ్డలమ్ || ౨౦ || చక్రవాలమ్ - మణ్డలమ్ ||న|| ౨-మణ్డలాకార
మైన వస్తువు పేళ్లు, The sensible hori-
zon; or any arc and circumference,
గోలాకార జగహ.

అభం మేఘోవారి అభ్రమ్ ||న|| - మేఘః - వారివాహః - స్తనయి
వాహః | స్తనయిత్ను త్నుః - బలాహకః - ధారాధరః - జలధరః - తటి
ర్బలాహకః | ధారాధ త్వాన్ ||త్|| - వారిదః - అమ్బుభృత్ - ఘనః -
రోజలధర స్తటిత్వా జీమూతః - ముదిర - జలముక్ ||చ్|| ధూమ
న్వారిదోఽమ్బుభృత్ యోనిః ||పు|| ౧౫ మేఘము పేళ్లు, A cloud,
త్ || ఘనజీమూత ము బాదళ.

దిరజలము గ్దూమయో కాదమ్బినీ - మేఘమాలా ||నీ|| ౨ మేఘ
నయః | కాదమ్బినీ మే పంక్తి, A line of clouds, మేఘాంకీ యంక్తి.
ఘమాలా (త్రిషుమేఘ అభియమ్ ||త్రి|| ౧ - మేఘభవే = మేఘము
భవే) ఽభియమ్ | నందుఁ బుట్టిన జలాదులు, స్తవితమ్ - గర్జితమ్ -
స్తనితం గర్జితం (మేఘ నిర్ఘోషా) రసితాదిచ రసితమ్ ||న|| ౩ - మేఘములధ్వని - అనఁగా
శమ్భాశతస్రాదాస్రాది నులుము, The rattling of thunder,
వైరవావత్యః శ్శుణ మేఘ కా గర్జన. ఆదిశబ్దముచేత స్వనిత ధ్వని
ప్రభా || తటిత్సేదామ తాదులగు పేళ్లును గలవు. శంపా(పా)సంపా-
నీవిద్యుచ్ఛ్వల్చలా చప శతస్రాదా - స్రాదినీ - విరావతీ-శ్శుణప్రభా-
లాఽపిచ | స్ఫూర్జఘర్వ తటిత్ - సాదామనీ - (సా)సాదామినీ-విద్యుత్ -
జ్రనిర్ఘోషా మేఘజ్యోతి చశ్చలా-చపలా ||నీ|| ౧౦ - మెలుము, Light-
రిరమృదః ||౮౨|| ఇద్దా) ning, విజలీ. స్ఫూర్జఘః - వజ్రనిర్ఘోషః (పా)
యుధం శక్రధను (స్త వజ్రనిష్పేషః ||పు|| ౨ - వజ్రఘట్టనమువలనఁ
దేవఋజు) రోహితమ్ | గలిగిన మ్రోత, A clap of thunder,
(వృష్టిర్వర్షం తద్విఘా గర్జన. మేఘజ్యోతిః ||న్, న|| - ఇరమృదః

తే) వగ్రహః ౭ వగ్రహా (సమా) ॥౮౩॥
 ధారాసమ్పాత ఆసారః
 నీకరో ౭ మ్బుకణః (స్మృతః) వర్షోపలస్తు
 కరకా (మేఘచ్ఛన్నే ౭ హిమ్నో) దుర్ద్దినమ్ ॥

౮౪॥

॥పు॥ ౧-మేఘమునందున్న తేజస్సు, A flash of lightning. ఇంద్రాయుధమ్ - శక్రధనుః ॥మ॥న॥ ౧-ఇంద్రధనుస్సు, Rainbow, ఇంద్ర-
 బద్ధుః. రోహితమ్ ॥న॥ ౧-ఋజు = చక్కగా నున్న యాధనుస్సు, Indra's bow unbent. వృష్టిః ॥సీ॥-వర్షమ్ ॥న॥ ౧-వాన, Rain, వర్షా. వగ్రహః-అవగ్రహః ॥పు॥ ౧ - తద్విఘాతే = ఆవర్షము యొక్క విఘ్నమునందు వర్తించును. అనగా ననావృష్టి, Drought, అనావృష్టి. ధారాసమ్పాతః - ఆసారః ॥పు॥ ౧ - జడివాన, A hard shower, మృశలఘా వర్షా శీకరః - అమ్బుకణః ॥పు॥ ౧-తుంపురులు, Thin rain. వర్షోపలః ॥పు॥-కరకా ॥సీ॥ (పా) కరకః ॥పు॥ ౧ - వడగండ్లు, Hail, ఆలా. దుర్ద్దినమ్ ॥న॥ ౧ - మేఘచ్ఛన్నే = మేఘముచేతఁ గప్పబడిన, అహ్ని = దినము, A cloudy day, మేఘాంతాదిన దిన.

అస్తర్ధావ్యవధా (పుం
 సి) త్వస్తర్ధి రపవార
 ణమ్ అపిధాన తిరో
 ధాన పిధానా ౭ చ్ఛాద
 నానిచ ॥

అస్తర్ధా-వ్యవధా ॥సీ॥-అస్తర్ధిః ॥పు॥-అప
 వారణమ్-అపిధానమ్-తిరోధానమ్-పిధానమ్-
 ఆచ్ఛాదనమ్ ॥న॥ ౮-కప్పటపేళ్లు, Covering
 disappearance, or concealment, కన్యా.

హిమాంశుశ్చంద్రీ
 మాశ్చంద్రీ ఇన్దుః కు
 ముదబాన్ధవః । విధు
 స్సుధాంశుశ్చ భ్రాంశు
 రోషధీశో నిశాపతిః ॥
 ౮౬॥ అజ్ఞో జైవాత్మక
 సోమో క్షౌర్మగా

హిమాంశుః - చంద్రీమాః ॥న॥ చంద్రీ -
 ఇన్దుః - కుముదబాన్ధవః - విధుః-సుధాంశుః -
 శుభ్రాంశుః-ఓషధీశః-నిశాపతిః-అజ్ఞః - జైవా
 త్మకః - సోమః - క్షౌః-మృగాజ్ఞః-కలానిధిః-
 ద్విజరాజః - శశధరః - నక్షత్రేశః-క్షపాగరః
 ॥పు॥ ౧౦-చంద్రునిపేళ్లు, The moon, చంద్ర.

జ్ఞః కలానిధిః । ద్విజ
రాజ శ్శశధరో నక్ష
త్రేశః క్షపాకరః॥౮౭॥

కలాతు (షోడశో భా
గో) బిమ్బా (౭-స్త్రీ)
మణ్డలం (త్రిమం)॥

భిత్తం శకల ఖణ్డే
(వాపుం) స్యద్ధో-ర్ధం
(సమే-౦-శకే)॥ చన్ద్రి
కా కాముదీజ్యోత్స్నా
ప్రసాద (స్తు) ప్రసన్న
తా । కలఙ్క-జ్ఞా
లాఞ్చనంచ చిహ్నం
లక్ష్మ చ లక్షణమ్॥
౮౮॥ [పాళిః కేతు
ర్ధ్వజో లిజ్జం నిమిత్తం
వ్యజ్జనం పదమ్ । ప్రజ్ఞా
నంచా ప్యభిజ్ఞానం
లలామంచ లలామచ]

సుషమా (పరమా శో
భా) శోభాకా నిర్దుష్టి
శ్చవిః । అవశ్యాయస్తునీ
హారస్తుపారస్తుహినం
హేమం ॥౮౯॥ ప్రా
యం మిహికాచాధ

కలా ॥నీ॥ ౧-చంద్రనియొక్క పదియాటవ
పాలి పేరు, A digit; a phase of the moon;
चन्द्रका सोलहवाँ भाग. బిమ్బః ॥పృ॥ మణ్డ
లమ్ ॥త్రి॥ ౨ - చంద్ర సూర్య మండలముల
పేళ్లు, The disc of the sun or moon;
चन्द्र मण्डल.

భిత్తమ్ ॥న॥ - శకలమ్-ఖణ్డమ్ ॥పృ॥-అర్ధః
॥పు॥ ౪-తునుక పేళ్లు, A part, हिस्सा. అర్ధ
శబ్దము సమాంశమును జెప్పనపుడు ॥న॥
Half, आध. చన్ద్రికా-కాముదీ-జ్యోత్స్నా
॥నీ॥ ౩-వెన్నెలపేళ్లు, Moonlight, चादनी
ప్రసాదః ॥పు॥-ప్రసన్నతా ॥నీ॥ ౨-నిర్మలత్వము
పేళ్లు, purity; clearness; brightness
निर्मलता. కలఙ్కః-అఙ్కః ॥పు॥-లాఞ్చనమ్-
చిహ్నమ్ - లక్ష్మ ॥న॥ - లక్షణమ్ ॥న॥ ౭-
గుఱుతుపేళ్లు, A spot or mark; stigma
चिह्न. [పాళిః ॥నీ॥-కేతుః-ధ్వజః-లిజ్జమ్-నిమి
త్తమ్ - వ్యజ్జనమ్ - పదమ్-ప్రజ్ఞానమ్-అభిజ్ఞా
నమ్-లలామమ్-లలామ ॥న॥ అధికపాఠము.

సుషమా ॥నీ॥ ౧ - పరమా-ఎక్కువైన
శోభా - కాంతిపేరు, Exquisite beauty
अलौकिक शोभा. శోభా - కాంతి-ద్యుతిః
శ్చవిః ॥నీ॥ ౪-కాంతిపేళ్లు, Splendour, तेज
అవశ్యాయః-నీహారః-తుపారః ॥పు॥ - తుపి
నమ్-హేమమ్-ప్రాతేయమ్ ॥న॥ మిహికా(పా

హిమానీ హిమసంహతిః శీతం (గుణేతద్వదధా) స్సుషిమశ్శిశిరోజడః ||౯౧|| తుషారశ్శీతల శ్శీతో హిమ (స్సప్తాన్య లిజ్జకాః) ||ధృవ బౌత్తాన పాది (స్యా) దీగస్త్యః కుమ్భసమ్భవః మైత్రావరుణి (రస్యైవ) లోపాముద్రా (సధర్మిణీ) నక్షత్ర మృతంధం తారా తార కావృడు (వాస్త్రియామ్) దాక్షాయణ్యో ౭ శ్వి నీ త్యాది తారా) అశ్వయుగశ్వి నీ రాధావిశాఖా పుష్యేతు సిద్ధతిష్యాశ్ర విష్ణయా ||౯౨|| (సమా) ధనిష్ఠా (స్యః) ప్రోష్ఠపదా భాద్రపదా (స్త్రియః) మృగశీర్షం మృగశిర (స్తస్మిన్నే) వా ౭ గ్రహాయణీ ||౯౩|| ఇల్వలా (స్త చ్చి రోదేశే తార కా నివసన్తియాః) ||

మహికా ||నీ|| ౭-మంచుపేళ్లు, Frost, త్రువార. హిమానీ - హిమసంహతిః ||నీ|| ౧ - మంచు యొక్క సమూహముపేళ్లు, A mass of snow, హిమ. శీతమ్ ౧ గుణవాచకమైనపుడు ||న|| శైత్యగుణముపేరు, Chillness, శీత. సుషిమః [పా] సుశిమః-శిశిరః-జడః - తుషారః-శీతలః-శీతః-హిమః || పు|| ౭-శైత్యగుణము గలదానిపేళ్లు, Frigid, శీత. ఇవి విశేష్య లింగములు. ధృవః - బౌత్తానపాదిః ||పు|| ౧ - ధృవుని పేళ్లు, The polar star, భువనక్షత్ర. అగస్త్యః - కుమ్భసమ్భవః - మైత్రావరుణిః ||పు|| ౩ - అగస్త్యుని పేళ్లు, Star Canopus, అగస్త్య. లోపాముద్రా ||నీ|| ౧-అగస్త్యునిభార్యపేరు. నక్షత్రమ్-ముతమ్-భమ్ ||న|| - తారా ||నీ|| తారకా-ఉడు ||న్న|| ౭-నక్షత్రముపేళ్లు, A star, నక్షత్ర. అశ్వినీ త్యాదితారాః-అశ్వినీనక్షత్రము మొదలయిన యిరువదియేడునక్షత్రములు, దాక్షాయణ్యః || ఈ, నీ, బ - దాక్షాయణ్యులనబడుచున్నవి. Asterisms. అశ్వయుక్ ||జ్|| అశ్వినీ ||నీ|| ౧-అశ్వినీనక్షత్రము పేళ్లు, The head of Aries, అశ్వినీ నక్షత్ర. రాధా విశాఖా ||నీ|| ౧-విశాఖా నక్షత్రము పేళ్లు, Stars in the southern scale, విశాఖ నక్షత్ర. పుష్యమ్ ||న||-సిద్ధిః-తిష్యః ||పు|| ౩-పుష్యనక్షత్రము, Stars in Cancer, పుష్య. శ్రవిష్ఠా - ధనిష్ఠా ||నీ|| ౧-ధనిష్ఠపేళ్లు, The Dolphin, ధనిష్ఠా. ప్రోష్ఠపదాః ||నీ|| ౧-పూర్వాభాద్రపేరు, భాద్రపదాః ||నీ|| ౧-ఉత్తరాభాద్రపేరు, The wing

of pegasus, उत्तराभाद्र. మృగశీర్షమ్-మృగశిరః ||న||న|| ఆగ్రహాయణీ ||నీ|| 3 - మృగశీర్షము పేళ్లు, Orion, मृगशिरा. ఇల్వలాః|| ౧ - తచ్చిరోదేశే - ఆమృగశీర్ష సక్షత్రము మీఁద, యాః తారకాః నివసంతి-ఏనక్షత్రము లున్నవో అవి, Stars in the head of Orion.

బృహస్పతిస్సరాచార్యో గీష్పతిర్ధివణోగురుః|| జీవ ఆగ్గిరసో వాచస్పతి శ్చిత్రశిఖణ్ణిజః|| శుక్రోదైత్యగురుః కావ్య ఉశనా భార్గవః కవిః|| అశ్లాఙ్గకఃకుజో భామో లోహితాజ్ఞో మహీసుతః | రాహిణీయో బుధ స్సౌమ్య (స్సమా) సౌరిశనైశ్చ కా| [శనిమందౌ పఙ్కుకాలా ఛాయా పుష్కరోఽసితోఽర్కజః]

బృహస్పతిః - సురాచార్యః-గీష్పతిః-ధివణః|| గురుః - జీవః-ఆగ్గిరసః-వాచస్పతిః-చిత్రశిఖణ్ణిజః ||పు|| ౯-బృహస్పతి పేళ్లు. Jupiter बृहस्पति. శుక్రః-దైత్యగురుః-కావ్యః-ఉశనా ||న|| భార్గవః - కవిః ||పు|| ౬ - శుక్రునిపేళ్లు Venus, शुक्र. అశ్లాఙ్గకః-కుజః-భామః-లోహితాజ్ఞః-మహీసుతః ||పు|| ౫-అంగారకునిపేళ్లు Mars, कुज. రాహిణీయః - బుధః-సౌమ్య ||పు|| 3-బుధునిపేళ్లు, Mercury बुध. సౌరిః శనైశ్చరః ||పు|| ౨-శనిపేళ్లు, Saturn, शनि [శనిః, మందః, పఙ్కుః, కాలః, ఛాయాపుత్రః అసితః, అర్కజః] అధికపాఠము. తమ ||న, ప్న|| - రాహుః - స్వర్భానుః-సైంహియః-విధుంతుదః ||పు|| ౫ - రాహుపు పేళ్లు The ascending node, राहु.

తమస్తు రాహుస్స్వర్భాను సైంహికోయో విధుంతుదః | (సప్తర్షయో మరీచ్య త్రిముఖా) శ్చిత్రశిఖండినః | (రాశీనాముద

మరీచ్యత్రిముఖాః=మరీచి, (అత్రి, అంరస్సు, పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు వసిష్ఠుడు) మొదలైన, సప్తర్షయః=సప్తర్షుల చిత్రశిఖణ్ణిజః ||న, పు, బ||-చిత్రశిఖండులన బడుదురు. Ursa major, सप्त ऋषि के तारंगम् ||न|| ౧ - రాసుల యుదయమ

యో) లగ్నం తేతు
మేషవృషాదయః॥

సూర సూర్యార్య మా
దిత్య ద్వాదశాత్మదివా
కరాః ॥౧౦౦॥ భాస్క
రా హస్కేర బ్రధ్న
ప్రభాకర నిభాకరాః॥
భాస్వద్వివస్వత్సప్తాశ్వ
హరిదశోష్ణరశ్మయః॥

వికర్తనార్క మార్తణ్డ
మిహిరారుణ పూష
ణః! ద్యుమణి తరణి
ర్మిత్ర శ్చిత్రభాను
ర్విరోచనః॥ విభావసు
ర్గ్రహపతి స్త్విషాం
పతి రహర్షతిః॥ భాను
ర్హంస సహస్రాంశు
స్తపన స్సవితా రవిః॥
[కర్మసాక్షి జగచ్చక్షు
రంశుమాలీ త్రయీత
నుః! ప్రద్యోతనో దిన
మణిః ఖద్యోతో లోక
బాన్ధవః॥ ఇనో భగో
ధామనిధిః పద్మినీవల్ల
భో హరిః॥]

Ascension ; the rising of the signs,
तारों का उदय. ఆ రాసులు:-మేషము, Aries,
मेख राशि. వృషభము, Taurus, वृषभ
राशि. मिथुनము, Gemini, मिथुन राशि.
कर्कटकము, Cancer, कर्क राशि. सिंहा
ము, Leo, सिंह राशि. कन्या
రాశి. तुल, Libra, तुला राशि. वृश्चि
కము, Scorpio, वृश्चिक राशि. धनुस्सु,
Sagittarius, धनुष राशि. मकर
ము, Capricorn, मकर राशि. कुंभ
ము, Aquarius, कुंभ राशि. मीन
రాశి అను పండ్రెండు signs of Zodiac,
राशि चक्र.

సూరః (పా) శూరః - సూర్యః-అర్యమా
॥న్॥-ఆదిత్యః-ద్వాదశాత్మా ॥న్॥-దివాకరః-
భాస్కరః - అహస్కరః-బ్రధ్నః-ప్రభాకరః-
విభాకరః-భాస్వాన్ ॥త్॥ - వివస్వాన్ ॥త్॥
సప్తాశ్వః - హరిదశ్వః - ఉష్ణరశ్మిః-వికర్తనః-
అర్కః-మార్తణ్డః (పా) మార్తణ్డః-మిహిరః-
అరుణః-పూషా ॥న్॥ - ద్యుమణిః - తరణిః-
మిత్రః - చిత్రభానుః - విరోచనః-విభావసుః-
గ్రహపతిః - స్త్విషాంపతిః-అహర్షతిః-భానుః-
హంసః - సహస్రాంశుః-తపనః ॥సవితా॥ఋ॥-
రవిః ॥పు॥ 32 - సూర్యనిపేక్షు. The sun,
सूर्य. [కర్మసాక్షి ॥న్॥ - జగచ్చక్షుః ॥మ్॥-
అంశుమాలీ ॥న్॥ త్రయీతనుః-ప్రద్యోతనః-
దినమణిః - ఖద్యోతిః - లోకబాన్ధవః-ఇనః-
భగః-ధామనిధిః-పద్మినీవల్లభః-హరిః] అ.పా.
[పద్మాక్షస్తేజసాంరా శిశ్చాయానాథస్తమి

మాతరః పిఙ్గలోదన్త
(శ్చణ్డాంశోః పారిపా
ర్శ్వకాః)॥ సూరసూ
తోఽరుఃశోఽనూరుః
కాశ్యపి ర్గరుడాగ్రజః॥
౧౦౮॥ పరివేషస్తు పరిధి
రుపసూర్యకమణ్డలేకిర
ణో స్రమయాఖాంశు
గభస్తిఘ్నణి ఘృష్ణ
యః॥ భానుః కరో
మరీచిః (స్త్రీపుంస
యో) ర్ద్దిధితిః (స్త్రీ
యామ్)॥ (న్యః) ప్ర
భాద గ్రుచి స్త్విడ్భా
భాశ్చవి ద్యుతిదీప్త
యః॥ ౧౦౯॥ రోచి
శ్శోచి (రుభేక్షీభే) ప్ర
కాశో ద్యోత ఆతపః॥
కోష్ణం కవోష్ణం మన్దో
ష్ణం కదుష్ణం (త్రిషుత
ద్యుతి)॥ ౧౧౦॥ తిగ్మం
తీక్ష్ణఖరం (తద్వ) స్మృ
గతృష్ణా మరీచికా॥

ఇతి దిగ్వర్తః.

స్రహా] [పద్మాక్షః - తేజసాంరాశిః-ఛాయా
నాధః-తమిస్రహా॥ అధికపాఠము.]

మాతరః-పిఙ్గలః-దన్తః॥పు॥ 3-చణ్డాంశోః=
సూర్యనియోక్త, పారిపార్శ్వకాః=పార్శ్వ
మునందుండు సంగదేవతల పేర్లు, Atten-
dants of the Sun, सूर्य के पार्श्ववर्ती.

సూరసూతః-అరుణః-అనూరుః-కాశ్యపిః-
గరుడాగ్రజః॥పు॥ ౧౦౮ - సూర్యసారథి పేర్లు,
The dawn, the charioteer of the Sun,
सूर्यका सारथि. పరివేషః (పా) పరివేశః -
పరిధిః॥పు॥ ఉపసూర్యకమ్, మణ్డలం॥న॥ ౮-
ఒకానొకప్పుడు సూర్యనిచుట్టును జూడఁబడు
కుండలాకారమైన తేజోవిశేషముపేర్లు, Halo.
కిరణః - ఉస్రః-మయాఖః-అంశుః-గభస్తిః-
ఘ్నణిః-ఘృష్ణిః-(ప) వృష్ణిః-భానుః-కరః॥పు॥
మరీచిః॥ప్ర॥ దీధితిః॥స్త్రీ॥ ౧౦౮-సూర్యకిరణము
పేర్లు, A ray, किरण. ప్రభా-రుక్॥చ -
రుచిః - త్విష్త్॥మ్ - భా-భాః॥న్ - ఛవిః-
ద్యుతిః-దీప్తిః॥స్త్రీ॥ రోచిః॥న్॥ శోచిః॥న్॥
॥న॥ ౧౦౯-సూర్యకాంతిపేర్లు, Light, सूर्य की
कान्ति. ప్రకాశః - ద్యోతః-ఆతపః॥పు॥ 3-
ఎండపేర్లు, Sunshine, धूप. కోష్ణమ్-కవో
ష్ణమ్-మన్దోష్ణమ్-కదుష్ణమ్॥న॥ ౮-ఇంచుక,
వేడిమిపేర్లు, Warmth, गर्मी. ఇంచుక
వేడిమిగలవస్తువుఁ జెప్పనపుడు॥త్రి॥ తిగ్మమ్-
తీక్ష్ణమ్-ఖరమ్॥న॥ 3-వేడిమిపేర్లు, Heat.
गर्मी. కోష్ణాదిశబ్దములవలె వేడిమిగలవస్తు
వును జెప్పనపుడు॥త్రి॥ మృగతృష్ణా-మరీచికా
॥స్త్రీ॥ ఎండమావులపేర్లు, Mirage, मृगवृणा
దిక్కులతోఁ జేరిన పదనమూహము ముగిసెను

కాలోదిప్త్యోఽప్యనే
హఃఽపిసమయోఽ
(ప్రథ) పక్షతిః॥౧౦౮॥
ప్రతిపద్దే ఇమేస్త్రీ
త్వే తదాద్యా (స్త్రీ
థయో) (ద్వయోః)
(ఘస్తో దినోహనీ) (వా
తుక్లీబే) దివసవాసరా
॥౧౦౯॥ ప్రత్యూషోఽ
హర్ముఖం కల్యముషః
పత్యుష నీలిపి॥ ప్రభా
తంచ దినాంతేతు సా
యస్సన్ధ్యా పితృ ప్ర
నూః ॥౧౧౦॥

(ప్రాహ్ణోఽపరాహ్ణామ
ధ్యాహ్న) స్త్రీ సన్ధ్య

(మథ) శర్వరీ॥ నిశానిశీ
ధినీరాత్రిస్త్రీ యామా
క్షణదాక్షపా॥౧౧౧॥
విభావరీ తమస్విన్యార
జనీయామినీ తమీ॥ త
మిస్తా (తామసీరాత్రి॥)

కాలః-దిప్త్యః-అనేహః ॥స॥-సమయః ॥పు॥
ర - కాలముపేళ్లు, Time, समय. పక్షతిః -
ప్రతిపత్ ॥ద్॥నీ॥ ౧ - పాడ్యమి (ప్రథమ)
First lunar day, शुक्लपक्ष की प्रथमतिथि
తిథయః ॥స్స, ఇ, బ॥ ౧-పాడ్యమి మొదలయిన
తిథులు, A lunar day शुक्लपक्ष की तिथि.
ఘస్త్రః ॥పు॥ దినమ్-అహః ॥న్॥న॥ - దివసః-
వాసరః ॥ప్స॥ ౧-దివముపేళ్లు, A day, दिन.
ప్రత్యూషః ॥పు॥ అహర్ముఖం-కల్యమ్-ఉషః-
ప్రత్యుష ॥స్॥ - ప్రభాతమ్ ॥న॥ ౬ - ప్రాతః
కాలము పేళ్లు, The dawn, अरुणादय.
దినాంతః-సాయః ॥పు॥ (పా) సాయమ్-అవ్య॥
౧-సాయంకాలము పేళ్లు, Evening, साय-
काळ. సంధ్యా-పితృప్రనూః ॥ఉః, నీ॥ ౨-సం
ధ్యాకాలముపేళ్లు, Twilight, गोधूलि समय.
[వృష్టంవిభాతం ద్వే క్లీబే పుంసి గో సర్గ
ఇవ్యతే॥] అధికపాఠము.

త్రిసన్ధ్యమ్ ॥న॥ ౧-ప్రాహ్ణోపరాహ్ణా మధ్యా
హ్నములనబడు దినాద్యంతమధ్యభాగముల
సమూహము, Forenoon, afternoon, and
mid-day, सुबह, दुपहर, शाम.

శర్వరీ-నిశా-నిశీధినీ-రాత్రిః-త్రియామా -
క్షణదాక్షపా-విభావరీ-తమస్విని - రజనీ (ప)
రజనిః-యామినీ-తమీ (పా) తమా ॥నీ॥ ౧౨
రాత్రిపేళ్లు, Night, रात.

తమిస్తా ॥నీ॥ ౧-తామసీరాత్రిః-గాఢాంధ
కారపురాత్రి పేరు, 'A dark night, अंधेरी
रात.

జ్యోతీన్ని (చంద్రిక
యాఽన్వితా) ౧౧౨ః
(ఆగామివర్తమానాహ
ర్యక్తాయాంనిశి)పక్షిణీ

జ్యోతీన్ని ||సీ|| ౧ - చంద్రికయా = వెన్నెల
తోడ, అన్వితా = కూడిన రాత్రి పేరు,
A moon-light night, चांदनी रात.

పక్షిణీ ||సీ|| ౧-ఆగామివర్తమానాహర్య
క్తాయాం నిశి = వచ్చునట్టి పగటితోను నడ
చెడు పగటితోనుకూడిన రాత్రి, A night
and two days, एक रात और दो दिन.

గణరాత్రం నిశా బ
హ్వః ప్రదోషో రజ
నీముఖమ్ || ౧౧౩ ||

గణరాత్రమ్ ||న|| ౧ - నిశాః-బహ్వః-
పెక్కు రాత్రుల పేరు, A multitude of
Nights, कई रातें. ప్రదోషః ||పు|| - రజనీ
ముఖమ్ ||న|| ౨-ప్రదోషకాలముపేళ్లు, The
beginning of night, रात्री का आरंभ.

అర్ధరాత్రనిశీథా (ద్వా

అర్ధరాత్రః-నిశీథః ||పు|| ౨-అర్ధరాత్రము
పేళ్లు, Midnight. अर्ध रात्री.

(ద్వా)యామప్రహరౌ

యామః-ప్రహరః ||పు|| ౨-జాము పేళ్లు,
A period of three hours, पहर.

(సమకా)|| (స)పర్వసన్ధిః
(ప్రతిపత్పంచ దశ్యో
ర్యదంతరమ్ || ౧౧౪ ||

పర్వసన్ధిః ||పు|| (ప) పర్వ ||న్, న|| సన్ధిః
||పు|| ౧-పున్నమకును పాడ్యమికిని అమావా
స్యకును పాడ్యమికిని నడుమనున్న కాలము
పేరు, The junction of the fifteenth
and first of a lunar fortnight. पञ्च.

పక్షాంతా పంచదశ్యో
(ద్వే)

పక్షాంతః ||పు|| - పంచదశీ ||ఈ, సీ|| ౨ -
పున్నమకును అమావాస్యకును పేళ్లు, पूर्णिमा
और अमावास्या.

పౌర్ణమాసీ తు పూ
ర్ణిమా || (కలాహీనేసా)
ఽనుమతిః (పూర్ణే)
రాకా (నిశాకరే) ||

పౌర్ణమాసీ-పూర్ణిమా ||సీ|| ౧ - పున్నమ
పేళ్లు, Day of full moon, पूर्णिमा. నిశా
కరే = చంద్రుడు, కలాహీనే (సతి) = ఒకకళచే
దక్కవైనవాడుగా నున్నప్పుడు, సా|| ఆపు
న్నమ, అనుమతిః ||సీ|| ౧ - అనుమతియనం

బడును, Moon one digit less than full.
 పూర్ణే(సతి)=(పదాఱుకళలతోఁ గూడియున్న
 ప్పడు) రాకా॥సీ॥-రాకయనంబడును, Moon
 quite full, पूर्ण चन्द्र.

అమావాస్య త్వ
 మావాస్య దర్శ స్సూ
 ర్యేద్దసజ్జమః॥ (సాదృ
 ష్టేన్దు) స్థినీవాలీ (సా
 వష్టేన్దుకలా)కుహూః॥

అమావాస్య-అమావస్య ॥సీ॥దర్శః-సూ
 ర్యేద్ద సజ్జమః ॥పు॥ ర - అమావాస్య పేళ్లు,
 Day of new moon, अमावास्या. సినీవాలీ
 ॥సీ॥ ౧-దృష్టేన్దుః సా=చంద్రకళ కనబడిన
 యమావాస్య పేరు, కుహూః ॥సీ॥ ౧-నష్టేన్దు
 కలా సా=చంద్రకళ కనబడని యమావాస్య
 పేరు.

ఉపరాగో గ్రహా
 (రాహుగ్రస్తే త్వించా
 చ పూష్టిచ) । సోపప్ల
 వోపరక్తా(ద్వా)

ఉపరాగః - గ్రహః ॥పు॥ ౨-గ్రహణము
 పేళ్లు, An eclipse, ग्रहण. సోపప్లవః - ఉప
 రక్తః ॥పు॥ ౨-రాహుగ్రస్తే=రాహువుచేత
 గ్రసింపబడిన, ఇన్దౌ - చంద్రునికిని, పూష్టి
 చ - సూర్యునికిని పేళ్లు. Eclipsed sun or
 moon, राहु असित चन्द्र व सूर्य.

వగ్న్యత్పతఉపా
 హితః॥ ౧౧౭॥

అగ్న్యత్పతః-ఉపాహితః ॥పు॥ ౨-ధూమ
 కేతువుపేళ్లు, A meteor or comet, కేతు.

(ఏకయోక్త్యా) పు
 ష్పవన్తా (దివాకర
 నిశాకరా)

పుష్పవన్తా ॥త్ ॥ (ప) పుష్పదన్తా ॥అ,పు॥
 ద్వి॥ ౧-ఏకయా ఉక్త్యా=ఒకమాటచేత, దివా
 కరనిశాకరా = సూర్యచంద్రులపేరు, Sun
 and Moon, सूर्य, चन्द्र.

(అష్టాదశనిమేషాస్తు)
 కాష్ఠా

కాష్ఠా ॥సీ॥ ౧ - అష్టాదశనిమేషాః=పదు
 నెనిమిది తెప్పపాట్లకాలముపేరు, Time
 measured by 18 twinklings, (१८ पल).

(త్రింశత్తు తాః)
 కలా॥ ౧౧౮॥

కలా ॥సీ॥ ౧-తాః త్రింశత్=అట్టికాష్ఠలు
 ముప్పది గూడిన కాలము పేరు, Eight
 Seconds, आठ सेकंड.

(తాను త్రింశత్)క్షణ

క్షణః ||పు|| ౧-తాః త్రింశత్ = అట్టికళలు
ముప్పదిగూడినకాలముపేరు, Four minu-
tes, चार मिनिट.

(స్తేతు) ముహూర్త
ర్షి (ద్వాదశాఽస్త్రీ
యామ్) | తేతు త్రింశత్
దహోరాత్రః

ముహూర్తః ||పు|| ౧ - తే ద్వాదశ = అట్టి
క్షణములు పండ్రెండుగూడిన కాలముపేరు,
48 minutes, ౪౮ మినిట. అ హో రా త్రః
||పు|| ౧-తేత్రింశత్ = అట్టి ముహూర్తములు
ముప్పదిగూడినకాలము, A day and night,
एक रात और दिन.

పక్ష (స్తేదశ) పంచ
న|| ౧౧౯||

పక్షః ||పు|| ౧-తేదశపంచ = అట్టి యహో
రాత్రములు పదు నేను గూడిన కాలము,
A fortnight, एक पक्ष.

(పక్షౌ పూర్వాపరా)
శుక్లకృష్ణ

శుక్లః ||పు|| ౧-కృష్ణః ||పు|| ౧-వరుసగాఁ
బూర్వపక్షము (Light fortnight) (शुक्ल
पक्ष) నకును, అపరపక్షము (dark fort-
night) (कृष्ण पक्ष) నకును బేళ్లు.

మాసస్తు (తావు
భౌ)

మాసః ||పు|| ౧-తావుభౌ = ఆ శుక్ల కృష్ణ
పక్షములు రెండుగూడిన కాలముపేరు,
A month, महीना.

ద్వాద్వా మాఘా
ది మాసౌస్యా దృతు

ఋతుః ||పు|| ౧-మాఘమాసము మొదలు
రెండేసి నెలలు గూడిన కాలముపేరు,
A season, ऋतु.

(స్తై) రయనం (త్రి
భిః)|| ౧౨౦||

అయనమ్ ||న|| ౧-తైః త్రిభిః = అట్టిఋతు
వులు మూడు గూడినకాలముపేరు, A half-
year, अर्ध संवत्सर.

(అయనే ద్వేగతిరు
దగ్ధక్షిణాఽర్కస్య)
వత్సరః|

వత్సరః ||పు|| ౧ - సూర్యుని యుత్తరపు
దిక్కున సంచారముగాను దక్షిణపుదిక్కున
సంచారముగాను నుండు దక్షిణోత్తరాయణ
ములు రెండును సంవత్సరమనబడును. ఇదియే

యొకయేడు, A year, एक वर्ष. మాఘాది శ్రావణపర్యంతము సూర్యుని యుత్తరగతి, యుత్తరాయణము, Sun's progress to the north of the equator, उत्तरायण. శ్రావణాదిమాఘపర్యంతము దక్షిణగతి, దక్షిణాయనము, Sun's progress to the south of the equator, दक्षिणायन. అట్టి అయనములు రెండు గూడిన కాలము సంవత్సరమనుట, A year, एक वर्ष.

(సమరాత్రినివేకాలే) విషువ ద్విషువం (చ తత్)॥ ౧౨౧॥

విషువత్ - విషువమ్ ॥న॥ ౨ - సమమైన రేయుంబగలు గల కాలము అనగా రాత్రియును బగలును సమమైన కాలముపేళ్లు, Equinox, विषुवीय ; समान रात और दिन.

(పుష్యయుక్తా పౌర్ణమాసీ పౌషీ

పౌషీ ॥నీ॥ ౧-పుష్యయుక్తా = పుష్యనక్షత్రముతోఁ గూడిన, పౌర్ణమాసీ = పున్నమపేరు, पुष्य नक्षत्र युक्त पूर्णिमा.

(మాసేతుయత్ర సానామ్నస) పౌషో (మాఘాద్యాశ్చైవ మేకాదశాఽపరే)॥

పౌషః ॥పు॥ ౧-ఏ మాసమున నా పున్నమ వచ్చునో, ఆ మాసము పౌష మనంబడును. తక్కిన మాఘమాసము - మొదలగు పదునొకండును నిట్లు తెలియఁదగినవి.

౧౨౨॥

మార్గశీర్షేసహమాగ్రహాయణిక(శ్చసః)

మార్గశీర్షః-సహః ॥న్॥-మార్గః-ఆగ్రహాయణికః ॥పు॥ ౪ - మార్గశీర్షము పేళ్లు, December, January, मार्गशीर्ष.

పౌషేతైష సహస్యా (ద్వా)

పౌషః-తైష-సహస్యః ॥పు॥ ౩-పుష్యమాసముపేళ్లు, January-February, पौष.

తపామా (ఘేఽ

తపాః ॥న్॥-మాఘః ॥పు॥ ౨-మాఘమాసముపేళ్లు, February-March, तपः.

ధ) ఫాల్గునే (స్యా) త్ర
పస్యః ఫాల్గునిక

(స్యా) చైత్రే
చైత్రికో మధుః॥

వైశాఖే మాధవో
రాధో

జ్యేష్ఠే శుక్ర

శుచి (స్వయమ్)॥
౧౨౪॥ ఆషాఢే

శ్రావణే త్ర (స్యా) న్న
భాస్మావణిక (శ్చసః)

(స్య) ర్నభస్యః ప్రౌ
స్థపద భాద్ర భాద్ర
పదా (స్వయాః)॥

౧౨౫॥

(స్యా) దాశ్విన ఇషోఽ
ప్యాశ్వయుజోఽపి

(స్యాత్తు) కార్తికే బా
హు లోఽర్జః కార్తికికో,

హేమస్త

ఫాల్గునః - తపస్యః - ఫాల్గునికః ॥పు॥ ౩
ఫాల్గున మాసము పేళ్లు, March-April,
కాగ్రన.

చైత్ర-చైత్రికః-మధుః ॥పు॥ ౩ - చైత్ర
మాసము పేళ్లు, April-May, చైత.

వైశాఖః-మాధవః-రాధః ॥పు॥ ౪ - వైశాఖ
మాసము పేళ్లు, May - June, వైశాఖ.

జ్యేష్ఠః-శుక్రః ॥పు॥ ౫ - జ్యేష్ఠమాసము
పేళ్లు, June-July, జ్యేష్ఠ, జెర.

శుచిః-ఆషాఢః (పా) ఆశాఢః ॥పు॥ ౬ -
ఆషాఢమాసము పేళ్లు, July-August, ఆషాఢ.

శ్రావణః-నభాః ॥స॥ - శ్రావణికః ॥పు॥ ౩ -
శ్రావణమాసము పేళ్లు, August-September,
శ్రావణ.

నభస్యః-ప్రౌఢపదః - భాద్రః - భాద్రపదః
॥పు॥ ౪ - భాద్రపదమాసము పేళ్లు, Sixth
lunar month, September - October,
భాద్ర.

అశ్వినః-ఇషః-అశ్వయుజః ॥పు॥ ౩ - అశ్వ
యుజమాసము పేళ్లు, October-November,
అశ్వయుజ.

కార్తికః-బాహులః-లోఽర్జః - కార్తికికః ॥పు॥
౪ - కార్తికమాసము పేళ్లు, November-
December, కార్తిక.

హేమస్తః ॥పు॥ ౧ - హేమస్తయుతువు పేరు,
Winter, హేమస్త.

శిశిరో (ఽస్త్రియామ్).

శిశిరః || పృ || ౧ - శిశిరఋతువు, Cold season, శిశిర.

వసంతే పుష్పసమయస్సరభి

వసంతః-పుష్పసమయః-సురభిః || పు || 3 - వసంతఋతువు పేళ్లు, Spring, वसन्त.

గ్రీష్మఊష్ణకః ।
నిదాఘఊష్ణోపగమః ఊష్ణఊష్మాగమస్తపః॥
౧౨౭॥

గ్రీష్మః-ఊష్ణకః-నిదాఘః-ఊష్ణోపగమః-ఊష్ణః-ఊష్మాగమః-తపః || పు || 2 - గ్రీష్మఋతువు పేళ్లు, Hot season, ग्रीष्म ऋतु.

(స్త్రియాం) ప్రావృత్ స్త్రియాం భూమ్ని వర్షా (అథ) శరత్ స్త్రియామ్.

ప్రావృత్ || ప్, సీ || -వర్షాః || ఆ, సీ, బ || ౧ - వర్షఋతువు పేళ్లు, Rainy Season (Autumn or sultry season), वर्षा ऋतु.

శరత్ || ద్ || (ప) శరదా || సీ || ౧ - శరదృతువు పేరు, शारद.

(షడమీ) ఋతవః (పుంసి మార్గాదీనాం యుగైః క్రమాత్)॥
౧౨౮॥

ఋతుః || పు || ౧ - షడమీ = ఈ యాఋతువులు, మార్గాదీనాం యుగైః క్రమాత్ = మార్గశీర్షము మొదలైన పండ్రెండు నెలలలో వరుసగా రెండేసి నెలలచేత నేర్పడుచున్నవి, Seasons, ऋतु.

సంవత్సరో వత్సరోఽభ్యో హోయనో (ఽస్త్రి) శరత్సమాః ।

సంవత్సరః-వత్సరః-అభ్యః || పు || -హోయనః || పృ || శరత్ || ద్ || -సమాః || ఆ, బ || (ప) సమా || సీ || ౬ - సంవత్సరము పేళ్లు, A year, एक वर्ष.

(మాసేన స్యాదహోరాత్రః పైత్రో వర్షేణదైవతః)॥

మనుష్యుల యొకమాసముచేత పితృదేవతలకు నొక యహోరాత్రము, A patriarchal day, पितरों का एक दिन.

[దివ్యైర్వర్ష సహస్రైర్ద్యౌదశభి రైవతం యుగమ్॥ 1

అందు శుక్లపక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి. మనుష్యుల యొకసంవత్సరము దేవతలకు నొక యహోరాత్రము. అందు ను త

దై వేయుగ సహస్రే
ద్వైబ్రాహ్మః
కల్పాతు (తౌనృణా
మ్॥)

మన్వన్తరం (తుది
వ్యానాం యుగానామే
కసప్తతిః)॥ ౧౩౦॥

సంవర్తః ప్రలయః
కల్పః క్షయః కల్పాంత
(ఇత్యపి అస్త్రీ) పజ్కం
(పుమాన్) పాప్తాపాప
కిల్బిషకల్మషమ్॥ ౧౩౧॥
కలుషం వృజినై నోఽ
ఘ మంహో దురితదు
ష్కృతమ్ (స్యా) ధర్మ
(మస్త్రీయాం) పుణ్య
శ్రేయసీ సుకృతం వృ
షః॥

ముత్ప్రీతిః ప్రమ
దోహర్షః ప్రమోదా
మోదనమృదాః (స్యా)
దానస్త దురానస్తశ్శర్మ
శాతసుఖానిచ॥ ౧౩౩॥

రాయణము పగలు, దక్షిణాయనము రాత్రి;
అట్టి మున్నూటలువది యహోరాత్రములు
దేవతల కొకసంవత్సరము. అట్టి పండ్రెండు
వేలసంవత్సరములు దేవతలకు నొకయుగము,
దేవసంబంధమైన రెండువేల యుగములు
బ్రహ్మకు నొక యహోరాత్రము. తౌ = ఆ
యహోరాత్రములు, నృణామ్ = మనుష్యులకు,
కల్పా = రెండుకల్పములు, అందుఁ బగలుదయ
కల్పము, రాత్రి క్షయకల్పము, కల్ప.

మన్వన్తరమ్ ॥న॥ ౧ - దివ్యానాం యుగా
నామ్ = దేవయుగములయొక్క, ఏకసప్తతిః =
డెబ్బదియొకటి గూడిన కాలముపేరు,
మన్వన్తర.

సంవర్తః-ప్రలయః-కల్పః-క్షయః - కల్పా
న్తః ॥పు॥ ౧౩-ప్రళయ కాలముపేళ్లు, Destruc-
tion of the world, ప్రళయ.

పజ్కమ్ ॥పు॥-పాప్తా ॥న్, పు॥-పాపమ్
కిల్బిషమ్-కల్మషమ్-కలుషమ్-వృజినమ్- ఏనః
॥న్॥-అఘమ్-అంహః ॥న్॥-దురితమ్-దుష్కృ
తమ్ ॥న॥ ౧౧-పాపముపేళ్లు, Sin, पाप.

ధర్మమ్ ॥పు॥ పుణ్యమ్ - శ్రేయః ॥న్॥ -
సుకృతమ్ ॥న॥-వృషః ॥పు॥-౧౩-పుణ్యముపేళ్లు,
Virtue or moral merit, पुण्य.

ముత్ ॥ద్॥-స్తీతిః ॥స్తీ॥ ప్రమదః-హర్షః -
ప్రమోదః - ఆమోదః - సమ్మదః-ఆనందః-
ఆనందః ॥పు॥-శర్మ ॥న్॥ శాతమ్ (పా) సాతమ్-
సుఖమ్ ॥న॥ ౧౨ - సంతోషముపేళ్లు, Joy,
or pleasure, सुख.

శ్వశ్రేయసం శివం
 భద్రం కల్యాణం మద్భ
 గం శుభమ్ భావుకం
 భవికం భవ్యం కుశలం
 క్షేమ(మస్త్రీయామ్)||
 ౧౩౪|| శస్త్రం చా

(ధత్రిమీద్రవ్యే పా
 సపుణ్య సుఖాది)

మతల్లికా మచర్చికా
 ప్రకాణ్ణ ముద్భ
 తల్లజౌ||

(ప్రశస్త వాచకా
 యమూ)న్యయ (శ్శు
 భావహోవిధిః| దైవం
 నిష్టం భాగధేయం
 భాగ్యం (స్త్రీ) నియతి
 వ్యధిః||

హేతు(ర్నా) కార
 ణం బీజం నిదానం
 త్వాది కారణమ్| క్షే
 త్రజ్ఞ ఆత్మాపురుషః
 ప్రధానం ప్రకృతిః
 (స్త్రీయామ్)|| ౧౩౫||

(విశేషఃకాలి) కో
 నానా (గూడా) నా

శ్వశ్రేయసమ్-శివమ్-భద్రమ్-కల్యాణమ్-
 మద్భగమ్-శుభమ్-భావుకమ్-భవికమ్-భవ్య
 మ్-కుశలమ్ ||న|| క్షేమమ్ ||ష్న||-శస్త్రమ్ ||న||
 ౧౨-శుభముపేళ్లు, Happiness, happy or
 right, కల్యాణ.

ఈ శబ్దములలో పాప పుణ్య శబ్దములు
 రెండును సుఖశబ్దము మొదలయిన పదు
 మూడుశబ్దములును ద్రవ్యవాచకములైన
 పుడు మూడులింగములయందు వర్తించును.

మతల్లికా - మచర్చికా ||స్తీ|| - ప్రకాణ్ణమ్
 ||న|| ఉద్భవః-తల్లజః ||పు|| గి-శ్రేష్ఠవాచకములు,
 Excellent ones, శ్రేష్ఠ వాచక. అయః ||పు||
 ౧-శుభమునుజేయు సత్కర్మముపేడు, Good
 fortune.

దైవమ్-దిష్టమ్-భాగధేయమ్ - భాగ్యమ్
 ||న|| నియతిః ||స్తీ|| విధిః ||పు|| ౬ - పూర్వకృత
 మైన శుభాశుభకర్మముపేళ్లు, Destiny or
 luck, भाग्य.

హేతు ||పు|| కారణమ్ - బీజమ్ ||న|| ౩ -
 కారణము పేళ్లు, A cause, कारण. నిదా
 నమ్-ఆదికారణమ్ ||న|| ౨-మొదటికారణము
 పేళ్లు, A primary cause, मूल कारण.
 క్షేత్రజ్ఞః - ఆత్మా ||న్|| పురుషః ||పు|| ౩ -
 జీవుడు, The soul, आत्मा. ప్రధానమ్ ||న||
 ప్రకృతిః ||స్తీ|| ౨-ప్రకృతి పేళ్లు, The cause
 of the material world, प्रकृति.

అవస్థా ||స్తీ|| ౧-కాలముచేతఁ జేయబడిన
 స్థానము, State

త్వంరజస్తమః | జను
ర్జనన జన్మాని జని రు
త్పత్తి రుద్భవః || ౧౩౮ ||

ప్రాణీతు చేతనో
జన్మీ జన్తు జన్య శరీరి
ణః | జాతి ర్జాతంచ
సామాన్యం వ్యక్తి స్తు
(పృథగాత్మికా) ౧౩౯ ||
చిత్తన్తు చేతో హృద
యం స్వాస్తం హృన్తా
నసం మనః ||

ఇతి కాలవర్గః.

or condition, अवस्था. సత్త్వమ్ - రజః -
తమః || ౧౩ || ౩ - ప్రకృతిగుణములు, Attri-
butes and essential qualities of mat-
ter, प्रकृति के गुण. జనుః || ౧౩ || జననమ్ -
జన్మ || ౧౩ || జనిః || ౧౩ || (ప) || పు || ఉత్పత్తిః
|| ౧౩ || ఉద్భవః || పు || ౧ - పుట్టుక పేళ్లు, Birth or
production, जन्म.

ప్రాణీ || ౧౩ || చేతనః - జన్మీ || ౧౩ || జన్తుః -
జన్యః - శరీరీ || ౧౩ || పు || ౧ - మనుష్యులు మొదలు
గాఁగల ప్రాణుల పేళ్లు, An animal or
sentient being, प्राणी. జాతిః || ౧౩ || జాతమ్ -
సామాన్యమ్ || ౧౩ || ౩ - ఘటత్వాదిజాతి పేళ్లు,
Kind or sort, जाति. వ్యక్తిః || ౧౩ || ౧ - పృథ
గాత్మికా = జాతికాశ్రయమైన ఘటాదివ్యక్తి
పేరు, Individuality, व्यक्ति. చిత్తమ్ -
చేతః || ౧౩ || హృదయమ్ - స్వాస్తమ్ - హృత్ || ౧౩ ||
మానసం మనః || ౧౩ || ౨ - మనస్సు పేళ్లు,
The mind or faculty of reason, मन.
కాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

బుద్ధి ర్మనీషా ధిష
ణాధీః ప్రజ్ఞాశేముషీ
మతిః || ప్రేక్షాపలబ్ధిశ్చి
త్సంవి త్ప్రతిజ్ఞప్తిచే
తనాః | ధీ (ధారణా
వతీ మేధా) సంకల్పః
(కర్మమానసమ్ ||)

౧౪౦ ||

బుద్ధిః - మనీషా - ధిషణా - ధీః - ప్రజ్ఞా - శేము
షీ - మతిః - ప్రేక్షా - ఉపలబ్ధిః - చిత్ - సంవిత్ -
ప్రతిపత్ || ౧౪ || జ్ఞప్తిః - చేతనా || ౧౪ || ౧ - బుద్ధి
పేళ్లు, Understanding or intellect, बुद्धि.
మేధా || ౧౪ || ౧ - ధారణావతీ = ధారణాశక్తిగల,
ధీః = బుద్ధి, Retentive intellect, A com-
prehensive mind, धारणा शक्ति. సంకల్పః
|| పు || మానసం కర్మ = మనోవ్యాపారము,

చిత్తాభోగో మన
స్కార శ్చర్చా సజ్ఞ్యా
విచారణా అధ్యాహ
రస్తర్కఙ్కాహా విచి
కిత్సా తు సంశయః॥
౧౪౨॥ సదేహ ద్వాప
రా (చాధ)

(సమా) నిర్ణయ
నిశ్చయా । మిథ్యా
దృష్టిర్నాస్తికతా

వ్యాపాదోద్రోహాచి
న్తనమ్॥ ౧౪౩॥

(సమా) సిద్ధాంతరా
శాసా

A resolve, నిశ్చయ. [అవధానం సమా
ధానం, ప్రణిధానం (తద్దైవచ) సమాధానం]
చిత్తాభోగః - మనస్కారః ॥పు॥ ౨-మనస్సు
నిండుకొనియుండుట పేళ్లు, Attention of
the mind to its own dealings. చర్చా-
సంఖ్యా-విచారణా ॥సీ॥ ౩ - ప్రమాణముచేత
నర్థము పరీక్షించుటపేళ్లు, Consideration
exercise of judgment, చర్చా. అధ్యాహ
రః-తర్కః-ఙ్కాహాః ॥పు॥ ౩-తక్కువను పూరిం
చుటకై యెక్కువపదమును దెచ్చుకొనుటకు
పేళ్లు, Supplying an ellipsis, కల్పనా.
అపూర్వముగా నుత్పేక్షించుటకు పేళ్లు ని
కొండలు, Inferring. విచికిత్సా ॥సీ॥ సంశ
యః-సందేహః-ద్వాపరః ॥పు॥ ౪-సందేహము
పేళ్లు, Doubt or uncertainty, శంకా.
[విమర్శో భావనా చైవ వాసనా చ నిగద్యతే]

నిర్ణయః - నిశ్చయః ॥పు॥ ౨-నిశ్చయము
పేళ్లు, Certainty, or ascertainment,
నిశ్చయ. మిథ్యాదృష్టిః-నాస్తికతా ॥సీ॥ ౨-పర
లోకము లేదను బుద్ధిపేళ్లు, Heresy, or
heterodoxy, నాస్తికతా.

వ్యాపాదః ॥పు॥ ద్రోహాచిన్తనమ్ ॥స॥ ౨-
ద్రోహము తలంచుటపేళ్లు, An injurious
design, ద్రోహచింతా.

సిద్ధాంతః - రాధాంతః ॥పు॥ ౨-సిద్ధాంతము
చేసిన A demonstrated truth నిజము

భ్రాన్తి ర్విధ్యా
మతిర్భ్రమః॥

భ్రాన్తిః-విధ్యామతిః ॥నీ॥ భ్రమః ॥పు॥ 3 -
భ్రాంతిపేళ్లు, Error or mistake, గలగతి.
Illusion.

సంవి దాగూః ప్ర
తిజ్ఞానం నియ మా
శ్రవసంశ్రవా॥ ౧౪౪॥
అక్షీకా రాభ్యుపగమ
ప్రతిశ్రవ సమాధయః॥

సంవిత్ ॥ద్॥ అగూః ॥ఊ॥ (ప) ఆగూః
॥౯, నీ॥ ప్రతిజ్ఞానమ్ ॥న॥ నియమః-ఆశ్రవః-
సంశ్రవః-అక్షీకారః-అభ్యుపగమః-ప్రతిశ్రవః-
సమాధిః ॥పు॥ ౧౦ - అంగీకారముపేళ్లు, An
agreement, promise, assent, అంగీకార.

(మోక్షే ధీ) రాన
జ్ఞా

జ్ఞానమ్ ॥న॥ ౧-మోక్షమునందలి బుద్ధిపేరు.
Knowledge which tends to the em-
ancipation of the souls. True know-
ledge, జ్ఞాన.

(మన్యత్ర)విజ్ఞానంశిల్ప
శాస్త్రయోః॥ ౧౪౫॥

విజ్ఞానమ్ ॥న॥ ౧-మోక్షముకంటె వేతైన
శిల్పచిత్రాదిశాస్త్రమునం దున్న బుద్ధిపేరు.
Knowledge of arts, విజ్ఞాన.

ముక్తిః కైవల్య ని
ర్వాణ శ్రేయో నిశ్చే
యసామృతమ్ । మో
క్షోఽపవర్గోఽ

ముక్తిః ॥నీ॥ కైవల్యమ్ - నిర్వాణమ్ -
శ్రేయః ॥న్॥ నిశ్చేయసమ్ - ఆమృతమ్ ॥న॥
మోక్షః-అపవర్గః ॥పు॥ ౯ - మోక్షముపేళ్లు,
Beatitude, Absolution or that which
tends to exempt the souls from fur-
ther transmigration, ముక్తి.

థాజ్ఞాన మవిద్యాఽ
హంమతిః స్త్రియామ్॥
రూపం శబ్దో గన్ధ రస

అజ్ఞానమ్ ॥న॥ అవిద్యా-అహంమతిః ॥నీ॥
3-అజ్ఞానముపేళ్లు, Spiritual ignorance,
అజ్ఞాన.

స్పర్శాశ్చ విషయా(అ
మీ) । గోచరా ఇద్వి
యాథాశ్చహృషీకంవి

విషయాః-గోచరాః - ఇద్వియాథాః ॥పు,
బ॥ 3 - రూపము-శబ్దము-గంధము-రసము
స్పర్శమునను నీ యయిదు విషయములపేళ్లు,

పయ్యాద్వియమ్ || కర్మే
ద్వియంతు (పాయ్యాది
(మనో నేత్రాది) దీద్వి)
యమ్ ||

Five objects of sense, విషయ. హృషీకమ్-
విషయి || న్ || ఇద్వియమ్ || న || 3-ఇంద్రియము
పేళ్లు, An organ of sense. కర్మేద్వియమ్
|| న || ౧-పాయ్యాది పాయూపస్థవా క్పాణిపాద
ముల పేళ్లు. An organ of action, కర్మేంద్రియ.
దీద్వియమ్ || ౧-మనోనేత్రాది = మనోనేత్ర
జిహ్వఘ్రాణత్వక్ శ్రోత్రముల పేరు, An
intellectual organ, జ్ఞానేంద్రియ.

తువరస్తు కషాయో
(౭స్త్రీ) మధురో లవ
ణః కటుః || ౧౮౮ ||
తిక్తోఽమృశ్చ (రసాః
పుంసి) (తద్వత్సు పడ
మీ త్రిమః)

తువరః (పా) తూవరః - కషాయః || ప్న ||
౧ - ఒగరు పేళ్లు, Astringency, కశేలీ.
మధురః || ౧-తియ్యదనము పేరు, Sweetness,
మీఠాపన. లవణః || పు || ౧-ఉప్పున, Salt taste,
నమకీన. కటుః || పు || ౧ - కారము, Pun-
gency, తీక్షాపన. తిక్తః || పు || ౧ - చేదు
పేరు, Bitterness, కడ్డువా. అమృః (ప) అంబ్లః
|| పు || ౧ - పుల్లన పేరు, Sourness, ఖడ్గాపన.
ఈ యాఱుశబ్దములును రసవాచకములైన
పుడు పుల్లింగములు. ఆ రసముతోఁ గూడిన
వస్తువులను జెప్పనపుడు త్రిలింగకములు.

(విమర్దోత్థే) పరిమలః
(గన్ధే జనమనోహరే) ||
౧౮౯ || ఆమోద (స్సో
౭తినిర్హారి)

పరిమలః || పు || ౧ - నానాద్రవ్యములను
మెదుపుటవలనఁ బుట్టినదై జనులకు మనోహ
రమైయుండు గన్ధము పేరు, A pleasing
scent, శ్రుశబ్ద. ఆమోదః || పు || ౧ - మిక్కిలి
దూరముగా వ్యాపించునట్టి యా పరిమళము
పేరు, A delightful and strong smell,
గంధ.

(వాచ్యలింగత్వ)
(మాగుణాత్)॥

సమాకర్షితు నిర్హారీ
సురభిర్ఘాతరపణః॥
ఇష్టగంధస్సుగంధస్సాస్య
దామోదీముఖవాసనః
పూతిగంధిస్తు దుర్గంధో
విస్రం (స్యా) దామ
గంధి(యత్)॥ ౧౫౧॥

శుక్ల శుభ్రశుచి శ్వే
త విశదశ్వేతపాణ్డరాః
అవదాత స్నితోగౌరో
వలక్షో ధవలోఽర్జు
నః॥

హరిణః పాణ్డరః
పాణ్డ్ర
(రీపత్పాణ్డ్రస్తు) ధూస
రః॥

ఇది మొదలు 'గుణేశుక్లాదయః' అనుచో
గల శుక్ల శుభ్రాది శబ్దములవలకు గల శబ్ద
ములు విశేష్యముయొక్క లింగమును బొంద
నవి.

సమాకర్షి ॥న్॥ నిర్హారీ ॥న్॥ ౧ - దూః
ముగా వ్యాపించు గంధముగల వస్తువుపేరు
A scent spreading far, సురభిః. సురభిః
ఘ్రాణతరపణః-ఇష్టగంధః-సుగంధిః॥ ౪ - మం
గంధముగల వస్తువుపేర్లు, A fragrant sub
stance, సుగంధ. ఆమోదీ ॥న్॥-ముఖవాసన
౧ - కర్పూరము మొదలయిన ముఖవాసన
ద్రవ్యము పేర్లు, A perfume for th
mouth. పూతిగంధిః-దుర్గంధః॥ ౨-దుర్గంధవ
గల వస్తువుపేర్లు, An ill-smelling sub
stance, దుర్గంధ. విస్రమ్ - ఆమగంధి ॥న్॥ ౩
అపక్వమైన మాంసాదులవంటి గంధముగ
వస్తువుపేర్లు, Smell of raw meat, మా
కీ గంధ.

శుక్లః-శుభ్రః-శుచిః-శ్వేతః-విశదః-శ్వేత
పాణ్డరః-అవదాతః-స్నితః-గౌరః-వలక్షః (ప
అవలక్షః-ధవలః-అర్జునః॥ ౧౩ - తెలుపువర్ణః
పేర్లు, White, సఫేద.

హరిణః - పాణ్డరః - పాణ్డ్రః॥ ౩ - తెలు
పచ్చన కలిసిన వర్ణముపేర్లు, Yellowi
white, ఘోరా. పేరు, Grey, భూస. ధూ
రః ౧-ఈపత్పాణ్డ్రః=ఇంచుక తెలుపువర్ణ

శబలైతాశ్చ కర్బరే॥

కర్బరః॥ ౬ - నానావర్ణములపేళ్లు, Variegated, रंगो के नाम.

(గుణే శుక్లాదయః
పుంసి)

శుక్లశబ్దము మొదలుకొని కర్బరశబ్దః వఱకు గల గౌర శబ్దములును వర్ణవాచకః లై నప్పుడు పుల్లింగములు. వర్ణముగల వ. పును జెప్పనపుడు విశేష్యముయొక్క లింగః గలవి.

(గుణిలిక్ష్ణస్తతద్వతి)

బుద్ధితోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను

ఇతి ధీవర్గః.

బ్రహ్మీతు భారతీ
భాషా గీర్వా గావణీ
సరస్వతీ॥ ౧౫౭॥ వ్యా
హర ఉక్తి ర్లపితం భాషి
తం వచనం వచః॥

బ్రహ్మీ భారతీ భాషా గీః ॥౧౫॥ - వాః
చ॥-వాణీ సరస్వతీ ॥నీ॥ - వ్యాహరః ॥పు
ఉక్తిః ॥నీ॥-లపితమ్-భాషితమ్-వచనమ్-వ.
॥న్ ॥న॥ ౧౩-వాక్కుపేళ్లు. ఇందులో మొద
యేడు సరస్వతీదేవికిని పేళ్లు, Speech
Goddess of speech, सरस्वती.

అపభ్రంశోఽపశబ్ద
(స్సాస్య)

అపభ్రంశః - అపశబ్దః ॥పు॥ ౨-అపశబ్దః
పేళ్లు. Ungrammatical word or lang
age, अपशब्द.

(ఛాస్తే) శబ్దస్తు
(వాచికః)॥ ౧౫౮॥

శబ్దః ॥పు॥ ౧ - వ్యాకరణాదిశాస్త్రము
దర్శనవాచకముగా వ్యవహరింపబడు సుశబ్దః
పేరు, A word, शब्द.

(తిజ్జుబస్తచయో)
వాక్యం (క్రియావా
కారకాన్వితా)॥

వాక్యమ్ ॥న॥ ౧-తిజ్జుబస్తమనగాఁ గ్రిం
సుబస్తమనగా శబ్దము కాన నివి సంబం
చిన యర్థముగల పదసమూహము వా
మనంబడును, Sentence, वाक्य. ద్వివీరు

కారకములతోఁ గూడియున్న క్రియయైనను
వాక్యమనఁబడును. ||ఉదా|| ఘట మానయ.

శ్రుతిః (స్త్రీ) వేద ఆ
మ్నాయ స్త్రయీ
భర్తృస్తు (తద్విధిః)||

• ౧౫||

(స్త్రీయా) మృక్సాను
యజుషీ (ఇతి వేదా

స్త్రయ) స్త్రయీ|
(శిక్షేత్యాదిస్తుతే రజ్జ)

శ్రుతిః ||స్త్రీ|| - వేదః-అమ్నాయః ||పు|| 3-
వేదముపేళ్లు, Holy writ, వేద. స్త్రయీధర్మః
||పు|| ౧-తద్విధిః=ఆ వేదమునందుఁ జెప్పఁబడి
యున్న యజ్ఞాదివిధులపేరు, Duty enjoined
by Vedas, వేదవిధి.

ఋక్ ||చ్||స్త్రీ||-సామ ||న్|| యజుః ||న్||స||
3-వరుసగా ఋక్సామయజుర్వేదములపేళ్లు.

స్త్రయీ ||స్త్రీ|| - మూఁడు వేదముల సమూ
హము, [శిక్షావ్యాకరణంఛందో నిరుక్తం జ్యో
తిషం తథా| కల్పశ్చేతి షడఙ్గాని వేదస్యాహు
ర్మనీషిణః||]శిక్షా, Pronunciation, उच्चारण.
వ్యాకరణమ్, Grammar, व्याकरण. ఛందః
||న్||స|| Prosody, చంద. నిరుక్తమ్, Explan-
ation of obscure terms, వేద శబ్దో కీ
వ్యాఖ్యా. జ్యోతిషమ్, Astronomy, ज्योतिष.
కల్పః, Religious rites, कर्मकांड. ఈ
యాలును వేదాంగములు.

మోజ్జ్వర ప్రణవో
(సమా)|| ౧౬౦||
ఇతిహాసః పురావృత్త

ఓంకారః - ప్రణవః ||పు|| ౨ - ప్రణవము
పేళ్లు. ఇతిహాసః ||పు|| - పురావృత్తమ్ ||స||
౨-భారతము మొదలైన యితిహాసములు.
Heroic history, इतिहास.

(ముదాత్తాద్యా స్త్ర)
య) సు. ౧౧౫||

స్వరాః ||పు, బ|| ౧-ఉదాత్తాద్యాః=ఉదా
త్తాదుదాత సంగీతముల పేరు. Acute.

grave or circumflex accents, उच्चारण भेद.

అస్వీక్షకీ దణ్డనీతి (స్త
ర-విద్యార్థ శాస్త్ర
యోః)॥ ౧౬౧॥

అస్వీక్షకీ ॥నీ॥ ౧ - గౌతమాది ప్రణీతమైన
తర్కశాస్త్రమునకు Logic, तर्क దణ్డనీతిః
॥నీ॥ ౧ - చాణక్యాది ప్రణీతమైన నీతిశాస్త్ర
మునకును Politics, राजनीति, పేకు.

అఖ్యాయీ కోపల
భార్గ

అఖ్యాయీకా-ఉపలభ్యార్థా ॥నీ॥ ౨-ఎఱుగ
బడిన యర్థము-అనఁగా సత్యమైన విషయము
గలిగిన హర్షచరితమువంటి కృతి, A true
or probable story, कहानी.

పురాణం పంచులక్ష
ణమ్ [సర్గశ్చ ప్రతినర్గ
శ్చ వంశోమన్వన్తరా
ణిచ | వంశానుచరితం
చేతి లక్షణా నాంతు
పంచుకమ్]

పురాణమ్-పంచులక్షణమ్ ॥న॥ ౨ సర్గము,
ప్రతినర్గము, వంశము, మన్వంతరము, వంశా
నుచరితము అనెడి పంచలక్షణములతోఁ
గూడిన మాత్యుది పురాణముల పేళ్లు,
Theogony under five heads; the
creation; the destruction and reno-
vation of worlds; genealogy of gods
and heroes; the reigns of Manus;
and the transactions of their descen-
dants, पुराण.

ప్రబద్ధకల్పనా కథా

ప్రబద్ధకల్పనా-కథా ॥నీ॥ ౨-ఇంచుక సత్య
మైన యర్థముగల కాదంబర్యాది రచనలపేళ్లు,
A feigned story, प्रबन्ध.

ప్రవహ్నికా ప్రహే
లికా॥ ౧౬౨॥

ప్రవహ్నికా - ప్రహేలికా ॥నీ॥ ౨-గూఢా
ర్థముగల ప్రబద్ధము పేళ్లు, A riddle,
गूढार्थ प्रबन्ध.

స్మృతిస్తు ధర్మసం
హితా.

స్మృతిః - ధర్మసంహితా ||నీ|| ౨ - మాన
వాది ధర్మశాస్త్రములపేర్లు, A code of
laws, धर्म शास्त्र.

సమాహృతిస్తు సజ్గ
హః।

సమాహృతిః ||నీ|| - సంగ్రహః ||పు|| ౨ -
అనేకస్థలములయందుండు సర్థముల నొకటిగాఁ
గూర్చిన గ్రంథము. A compilation and
abridgment, संग्रह.

సమస్యాతు సమా
సార్థా

సమస్యా-సమాసార్థా ||నీ|| ౨ - కవిశక్తిపరి
జ్ఞానార్థమై యియ్యంబడు పద్యాంశముపేర్లు,
A part of a stanza, समस्या.

కింవదన్తి జనశ్రుతిః॥

కింవదన్తి - జనశ్రుతిః ||నీ|| ౨ - లోకప్రవా
దముపేర్లు, rumour, किंवदन्ती.

వార్తాప్రవృత్తిర్వృ
త్తాన ఉద్వత్సన్య ద
ధావ్యయః। ఆఖ్యాః
హ్యేఅభిధానంచ నా
మధేయంచ నామచ॥

వార్తా ప్రవృత్తిః ||నీ|| - వృత్తాంతః-ఉద్వత్సః॥
పు॥ ౪ - వృత్తాంతముపేర్లు, Tidings (News,)
समाचार.

ఆహ్వాయః ||పు|| - ఆఖ్యా-ఆహ్వా ||నీ|| - అభి
ధానమ్-నామధేయమ్-నామ ||న్||న॥ ౫ - నామ
ధేయముపేర్లు, A name or appellation,
नाम.

హూతి రాకార
ణాఽహ్వనం

హూతిః-ఆకారణా ||నీ|| - ఆహ్వానమ్ ||న॥
3 - పిలుచుటపేర్లు, A call or summons,
आह्वान.

సంహూతి (ర్బహు
భిః కృతా)

సంహూతిః ||నీ|| ౧ - బహుభిఃకృతా =
పెక్కుండుచేరి పిలుచుటపేరు, Clamour of
Citation by many at once, बहुत लोगो

వివాదో న్యవహారః
(స్పృ)

దుపన్యాస స్తు వా
జ్యుఖిమ్ ॥ ౧౬౫ ॥

ఉపోద్ఘాత ఉదాహరణః

శపనంశపథఃపుమాన్ ।

ప్రశ్నోఽనుయోగః
పుచ్చాచ

ప్రతివాక్యోత్తరే
(సమే) ॥ ౧౬౬ ॥

మిథ్యాభియోగోఽ
భ్యాఖ్యాన

(మథ) మిథ్యాభి
శంసనమ్ । అభిశాపః

ప్రణాదస్తు (శబ్ద
స్పృదనురాగజః) ॥

౧౬౭ ॥

యశః కీర్తి స్సమ

వివాదః-న్యవహారః ॥పు॥ ౧ - తగవుపే
A contest or law suit, వివాదః ; ముక్తా

ఉపన్యాసః ॥పు॥ - వాఙ్ముఖిమ్ ॥న॥ ౧
వాక్యారంభము పేళ్లు, The exordium
ప్రస్తావనా.

ఉపోద్ఘాతః - ఉదాహరణః ॥పు॥ (ప) ఉ
హరణమ్ ॥ ౧ - ఉ దా హ రి యుట పేళ్లు
An example, Introduction, Preface
ఉదాహరణ.

శపనమ్ ॥న॥ శపథః ॥పు॥ ౧ - బట్టుపె
కొనుట, An oath, ప్రణ.

ప్రశ్నః - అనుయోగః ॥పు॥ పుచ్చా ॥
౩-అడుగుట పేళ్లు, A question, ప్రశ్న.

ప్రతివాక్యమ్ - ఉత్తరమ్ ॥న॥ ౧-ఉత్త
మిచ్చుట పేళ్లు, An answer, उत्तर.

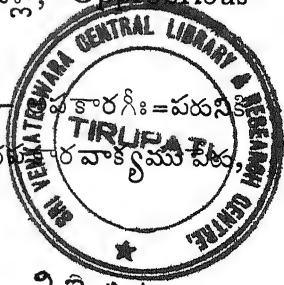
మిథ్యాభియోగః ॥పు॥ - అభ్యాఖ్యాన
॥న॥ ౧-లేనిదాని నాక్షేపించుట, A ground
less demand, मिथ्यायोग.

మిథ్యాభిశంసనమ్ ॥న॥ అభిశాపః ॥
౧-లేనిదోషమును పైచెట్టుట పేళ్లు, A false
accusation, मिथ्यामियोग.

ప్రణాదః ॥పు॥ ౧ - అనురాగజః = అ
రాగమువలనఁ బుట్టిన, శబ్దః = శబ్దముపేద
A sound indicating affection, प्रेमोत्पाद
शब्द.

యశః ॥న॥-కీర్తి-సమజ్ఞా (పా) సమాఖా

స్థాన

స్తవః స్తోత్రం స్తు
ద్భుతిః।ఆమ్రేడితం (ద్వి
స్త్రీరుక్తం) •ముచ్చైర్భుప్తం తు
హోషణా॥ ౧౬౮॥కాకుః (స్త్రీయాం
కారో య శ్శోకభీ
త్యాదిభి ర్ధ్వనే)।అవర్ణాక్షేప నిర్వా
పరీవా దాపవాద
వత్)॥ ౧౬౯॥ ఉప
గ్రో శో జుగుప్సాచ కు
స్స నిదాచ గర్హణే।
పాదుష్య మతివాద
సన్యత్)భర్తృనం (త్వపకా
గీః)॥ ౧౭౦॥॥సీ॥ ౩ - కీర్తిపేష్లు, Fame, reputation,
कीर्ति.స్తవః ॥పు॥ - స్తోత్రమ్ ॥న॥ - స్తుతిః-నుతిః
॥సీ॥ ౪-స్తోత్రముపేష్లు, Praise, प्रशंसा.ఆమ్రేడితమ్ ॥న॥ ౧ - ద్విః త్రిః ఉక్తమ్ =
(హర్షాదులచేత) రెండుమూడు మాటలు
పలుకఁబడిన శబ్దముపేరు, Repetition,
दोहराव.ఉచ్చైర్భుప్తమ్ ॥న॥ - ఘోషణా ॥సీ॥ ౨-
గట్టిగాఁబలుకుట పేష్లు, Making a loud
noise, चिल्लाहट, घोषणा.కాకుః ॥సీ॥ ౧ - శోకభీత్యాదిభిః ధ్వనేః
వికారః = శోకభయాదులచేత నయిన ధ్వని
యొక్క వికారముపేరు, Change of voice
in grief, fear, &c. च्वनि भेद.అవర్ణః-ఆక్షేపః-నిర్వాదః-పరీవాదః-(పా)
పరీవాదః-అపవాదఃఉపగ్రోశః ॥పు॥-జుగుప్సా-
కుత్సా-నిదా ॥సీ॥-గర్హణమ్ ॥న॥ ౧౦-నిందపేష్లు,
Censure, blame, or contempt, घृणा.పాదుష్యమ్ ॥న॥-అతివాదః ॥పు॥ ౨-అప్రి
యముగాఁ బలుకుట పేష్లు, Opprobrious
speech, कटुवचन.భర్తృనమ్ ॥న॥ ౧ - భకారగీః=పరునికే
భయమును బుట్టించు నభయకారవాక్యముపేరు,
Menace, फटकार.

(యస్సనిష్ఠ ఉపా
లమ్భ స్తత్రాస్యా) త్పరి
భాషణమ్ |

(తత్ర) త్వాత్కారణా
(యస్సాన్య దాక్రోశో
మైథునం ప్రతి) || ౧౭౧ ||

(స్యా) దాభాషణ
మాలాపః

ప్రలాపోఽ (నర్థకం
వచః) |

అనులాపో (ముహు
ర్భాషా)

విలాపః పరిదేవన
మ్ || ౧౭౨ ||

విప్రలాపో (విరోధోక్తి)

సంలాపో (భాషణం
మిథః) |

పరిభాషణమ్ ||న|| ౧ - నిందతోఽగూడిన
యుపాలంభము చేరు. ఉపాలంభమనిన ఎత్తి
పొడుచుట, మర్కము దూఱనాఁపట, Reproof
attended with insult or discouragement, తానా.

ఆత్కారణా ||సీ|| (ప) ఆత్కారణమ్ ||న|| ౧-
మైథునం ప్రతియః ఆక్రోశః తత్రస్యేత్ = పర
స్త్రిపురుషసంయోగనిమిత్తమువలనఁ గలుగు
నింద చేరు, A calumnious accusation of
adultery, व्यभिचार—निन्दा.

ఆభాషణం ||న|| ఆలాపః ||పు|| ౧-గమనా
గమనాది సమయమునందలి మంచిమాట పేర్లు,
Speaking of addressing, आलाप.

ప్రలాపః ||పు|| ౧ - అనర్థకం వచః = అప్ర
యోజకమైన మాట చేరు, Incoherent
speech, वक्त्राद् प्रलाप.

అనులాపః ||పు|| ౧ - ముహుర్భాషా = పలు
మాఱు పలుకుట చేరు, Repetition, tauto-
logy, दोहराना.

విలాపః ||పు||-పరిదేవనమ్ ||న|| ౧-దుఃఖము
తోడిమాట పేర్లు, Lamentation, विलाप.

విప్రలాపః ||పు|| ౧-విరోధముగఁ బలుకుట
చేరు, Quarrel or mutual contradic-
tion, विरोध करना.

సంలాపః (పా) సల్లాపః ||పు|| ౧-ప్రీతిచేతఁ
బరస్పరము సంభాషించుట చేరు, Conver-
sation, वार्तालाप.

సుప్రలాప స్సువచన

సుప్రలాపః ||పు|| - సువచనమ్ ||న|| ౨-పరి
శుద్ధమైన మాట పేరు, Elegant discourse,
శుద్ధ వాతీలాప.

సపలాపస్తు నిహ్నావః||

అపలాపః-నిహ్నావః ||పు|| ౨-మోసపుచ్చు
మాట, Denial or concealment of
knowledge, అపలాప.

సందేశవాగ్వాచి
'ం (స్యాత్)

సందేశవాక్ ||చ్, సీ|| - వాచికమ్ ||న||
చెప్పిపంపుమాట పేర్లు, A verbal message,
సందేశ.

(వాగ్భేదాస్తు త్రి
స్మాత్తరే)।

రుశతీశబ్దము మొదలు సమ్యక్చబ్దమువఱకు
వాగ్విశేషములు ||త్రి||

రుశతీ (వాగ్కళ్యా
నీస్యా) త్కల్యాణ శు
కాత్మికా || ౧౭౪ || (అ
ర్థమధురం) సాన్ద్యం
సంగతం హృదయంగ
మమ్ నిష్ఠురం పరుషం
గ్రామ్య మస్థీలం సూ
క్ష్మతం (ప్రియే || ౧౭౫ ||
సత్యే ౭౪) సజ్కులక్లి
ష్టి (పరస్పరపరాహ
తే) లుప్తవర్ణపదం గ్ర
స్తం నిరస్తం (త్వరి
తోదితమ్) || ౧౭౬ ||

రుశతీ-(పా) ఉపతీ ||సీ|| ౧ - అకల్యాణీ =
అశుభమైనవాక్కు, Unauspicious dis-
course, అశుభ సంవాద. కల్యా || ౧ - శుభా
త్మికా = శుభమైన వాక్కు, Auspicious
discourse, శుభ సంవాద. సాన్ద్యమ్ || ౧ - అత్య
ర్థమధురమ్ = మిక్కిలి ప్రియమైనవాక్యము,
Sweet and conciliating, మధుర సంవాద.
సంగతమ్-హృదయంగమమ్ ||న|| ౨ - మనస్సు
నకు సరిపోయిన వాక్యము, Apposite and
proper, సంగత వాత. నిష్ఠురమ్ - పరుషమ్
||న|| ౨ - కఠినమైనమాట, Harsh, పరుష వచన
గ్రామ్యమ్-అస్థీలమ్ || ౨ - పామరజనవాక్యము,
Vulgar coarse, అశ్శీల వాతీ. నూన్యతమ్ ||
౧ - ప్రియే సత్యే = ప్రియమును సత్యమునైన
వాక్యము, Pleasing and true, సత్య వ ప్రिय
వచన. సజ్కులమ్-క్లిష్టమ్ || ౨ - పరస్పరపరా

హాతే = పూర్వోత్తరవిరుద్ధమైన వాక్యము, Inconsistent, असंबद्ध. గ్రస్తమ్॥ ౧-లుప్త వర్ణపదమ్ = అశక్త్యాదులచేత వర్ణముగాని పదముగాని లోపించినవాక్యము, Imperfectly pronounced, अस्पष्ट उच्चारित वाक्य. నిరస్తమ్॥ ౧ - త్వరితోదితమ్ = త్వరచేతఁ బుట్టిన వాక్కు, Spoken fast, शीघ्र कही वार्ता.

అబ్బాకృతం (సని
పేవ) మబద్ధం స్యాదన
ర్థకమ్। అనక్షర మవా
చ్యం స్యా దాహతంతు
మృషార్థకమ్॥ ౧౭౭॥
(అథ) మ్లిష్టమవిస్పష్టం
వితథం (త్యన్యతంవ
చః)। (సోల్లణ్ణనంతు
సోత్పాసం ఘణితం
రతికూజితమ్) సత్యం
తథ్యమృతం స మ్య
(గమూని త్రిమతద్వతి)
॥౧౭౮॥

ఇతి వాగ్వర్తః

అబ్బాకృతమ్॥ ౧-సనిపేవమ్ = తుంపురు
లతోఁ గూడినవాక్యము, Sputtered, क्रोध
से कही वार्ता. అబద్ధమ్-అనర్థకమ్॥ ౨-పాసఁగని
మాట, Unmeaning discourse, असंगत
वार्ता. అనక్షరమ్-అవాచ్యమ్॥ ౩-ఉచ్చరింప
రాని తిట్టు, Unfit to be uttered, अनुचित
वार्ता. ఆహతమ్ - మృషార్థకమ్॥ ౪ - మిక్కి
లియు నసంభావితమైన యర్థముగలమాట,
An assertion of impossibility, असंभव
वार्ता. మ్లిష్టమ్-అవిస్పష్టమ్॥ ౫-అర్థము తెలి
యరానిమాట, An indistinct speech,
अस्पष्ट वार्ता. వితథమ్॥ ౧-అన్యతమ్ వచః =
అసత్యవాక్కు, Falsehood, झूठ. సత్యమ్-
తథ్యమ్ - ఋతమ్ - సమ్యక్ ॥ చ ॥ ౪ - సత్య
వాక్కు, Truth, सत्य. ఈ సత్యాది శబ్ద
ములు నాలుగును సత్యవాక్కుగల వస్తువును
జెప్పనపుడు ॥ త్రి ॥
వాక్కుతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

శబ్దేనినాద నినదధ్వని
ధ్వానరవస్వనాః | స్వా
ననిష్ఠోష నిర్హ్రాద నా
దనిస్వాననిస్వనాః || ఆర
వారావ సంరావ వి
రావా

(అథ) మర్మరః |
(స్వనితే వ్యస్త్రపర్ణా
నాం) (భూషణానాం
తు) శిజ్జితమ్

నిక్వాణో నిక్వణః
క్వాణః కణః క్వణన
(మిత్యపి) |

వీణాయాః క్వణతేః
ప్రాదేః ప్రక్వాణ ప్రక్వ
ణాదయః || ౧౮౧ ||

కోలాహలః కలకల

(స్తిరశ్చమ్) వాశి
తం రుతమ్ |

శబ్దః-నినాదః-నినదః-ధ్వనిః-ధ్వానః-రవః-
స్వనః - స్వానః - నిష్ఠోషః-నిర్హ్రాదః-నాదః-
నిస్వానః-నిస్వనః-ఆరవః-ఆరావః - సంరావః-
విరావః - ||పు|| ౧౭ - మ్రోతపేళ్లు, Sound,
ఛని.

మర్మరః ||పు|| ౧-వస్త్రపర్ణానామ్ - స్వని
తే = శోకలు ఆకులు వీని మ్రోత, Rustling,
खडखडाहट. శిజ్జితమ్ ||న|| (పా) శింజా ||సీ||
౧ - భూషణములధ్వని, The tinkling of
ornaments, नूपर ఛని.

నిక్వాణః - నిక్వణః - క్వాణః-క్వణః ||పు||-
క్వణనమ్ ||న|| ౫ - వీణాదినకలవాద్య ధ్వనుల
పేళ్లు, A tone or musical sound, मञ्जर
ఛని.

ప్రాదేః క్వణతేః. (నిష్పన్నాః) = ప్ర అను
నది మొదలయిన యుపసర్గలకుం బరమైన
క్వణధాతువుమీఁదఁ బుట్టిన, ప్రక్వాణ ప్రక్వ
ణాదయః = ప్రక్వాణ ప్రక్వణాది శబ్దములు,
వీణాయాః=వీణయొక్క, స్వనితే = ధ్వనియం
దు వర్తించును. The sound of lute,
वीणा की ఛని.

కోలాహలః - కలకలః ||పు|| ౨-గుంపులోఁ
బుట్టిన గొప్పరొదపేళ్లు, A confused
sound, कोलाहल.

వాశితమ్ - రుతమ్ ||న|| ౨ - తిరశ్చమ్ =
మృగపక్ష్యాదులయొక్క ధ్వనిపేళ్లు, The
cry of birds &c. पक्षियों की बोली.

(ప్రీ) ప్రతిశ్రుత్వ) తిధ్వానే

గీతం గాన(మిమే స మే)॥ ౧౮౧

ఇతి శబ్దాదివర్గః

ప్రతిశ్రుత్ ॥సీ॥-ప్రతిధ్వానః ॥పు॥ ౨-ప్రతిధ్వనిపేళ్లు, An echo, प्रतिचानि.

గీతమ్-గానమ్॥న॥౨-పాటపేళ్లు, Singing, గానా.

ఇమే = ఈరెండును, సమే = సమార్థకములు. మ్రోత మొదలైన పదసమూహము, ముగిసెను.

నిషాదర్షభ గాన్ధార షడ్జమధ్యమ ధైవతాః పంచమ (శ్రేత్యమీసప్త తస్మి) కణ్ఠోత్థితా స్వరాః॥ ౧౮౩॥

నిషాదః - ఋషభః-గాన్ధారః-షడ్జః-మధ్యమః-ధైవతః-పంచమః ॥పు॥ ౨-అమీసప్త = ఈయేడును, తస్మి)కణ్ఠోత్థితాః = వీణయందును కంఠమునందును బుట్టు, స్వరాః = స్వరముల పేళ్లు. The seven musical notes, संगीत के सात स्वर.

[షడ్జం మయూరో వదతి గావస్త్యృషభభాషిణః । అజావికంతు గాన్ధారం క్రౌంచః క్వణతి మధ్యమమ్ ॥ పుష్పసాధారణే కాళే పికః కూజతి పంచమమ్ । ధైవతం హేమతే వాజీ విషాదం బృంహతే గజః॥ మయూరాదయ ఏతే హి మత్తా గాయంతి పంచమమ్॥] అధికపాఠము.

కాకలీ(తుకలేనూత్త్యే)

కాకలీ ॥సీ॥ ౧-నూత్మేకలే = నూత్మమైన కలధ్వనిపేరు, Minute tone, चीमी आवाज़.

(ధ్వనాతు మధురాస్ఫుటే)కలోమద్వస్త (గమ్భీరే) తారోఽ (త్యుచ్చే) త్రయ

కల॥ ౧ - మధురాస్ఫుటే ధ్వనా = శ్రోత్ర సుఖమును అస్పష్టవర్ణమునైన ధ్వనిపేరు, An inarticulate but sweet tone, अस्पष्ट पर मधुर चानि. మద్వస్తే॥ ౧-గమ్భీరే = గంభీ

స్త్రీః॥ ౧౮౮॥ రధ్వనిపేరు, A low tone, ధీమీ ఆవాజ్. తారః॥ ౧-అత్యుచ్చైః = మిక్కిలియు సధిక మైన ధ్వనిపేరు, A high tone, ఊచీ ఆనీ. ఈ మూడు శబ్దములును త్రిలింగకములు. [నృణామూరసి మధ్యస్థో ద్వా వింశతివిధో ధ్వనిః । సమస్తః కణ్ఠమధ్యస్థ స్తార శ్శిరసి గీయతే॥]

సమన్వితలయ స్త్రైక తాలో సమన్వితలయః-ఏక కాలః ॥పు॥ ౨-నృత్త గీతవాద్యములను సరిగా ముగించుట పేళ్లు, Harmony, అనురూపతా.

వీణాతువల్లకీ విపశ్చీ వీణా-వల్లకీ-విపశ్చీ ॥నీ॥ ౩ - వీణపేళ్లు, A lute, వీణా.

(సాతుత స్త్రీభి స్సప్త భిః) పరివాదిన్ ॥౧౮౯॥ పరివాదిన్ ॥నీ॥ ౧-సప్తభిః త స్త్రీభిః యుక్తా సా = ఏడుతంతులతోఁ గూడిన యా వీణపేళ్లు, A lute with seven strings, సాత తారో క్కీ వీణా.

తతం (వీణాదికం వాద్య) మానద్ధం (ము రజాదికమ్) । (వంశాది కంతు) సుషిరం (కాం స్య తాలాదికం ఘన మ్) ॥౧౯౦॥ తతమ్ ॥న॥ ౧-వీణ మొదలైన తంత్రీవాద్యము, Any stringed instrument, ఒక వాజా. ఆనద్ధమ్ ॥న॥ ౧-మద్దెల మొదలయిన చర్మవాద్యము, A drum or tympan, మృదంగ ఆది చరే షే వనే వాఱ. సుషిరమ్ ॥న॥ ౧-పిల్లన గ్రోవి మొదలైన ముఖవాద్యము, A wind instrument, మురళి. ఘనమ్ ॥న॥

(చతుర్విధ మిదం) వాద్యం వాది త్రతోద్య నామకమ్ । ౧ - తాళము మొదలయిన కంచువాద్యముల పేరు, A cymbal bell &c. వాఱవిశేష. వాద్యమ్ - వాదిత్రమ్ - ఆతోద్యమ్ ॥న॥ ౩- పూర్వోక్త చతుర్విధవాద్యముల పేళ్లు, A musical instrument, ఒక వాఱ.

మృదఙ్గా మురజా

మృదఙ్గాః-మురజాః ||పు|| ౨-మద్దెలపేళ్లు,

Drums and tabours, मृदंग.

(భేదా) స్వజ్ఞాల్లి
జ్యోర్ధ్వకా(స్త్రయః)

అజ్ఞాః-అలిజ్ఞాః-ఊర్ధ్వకః (పా) ఊర్ధ్వకః
||పు|| ౩ - మద్దెలయొక్క భేదములు, Three
sorts of drums, मृदंग के तीन भेद

(సా) ద్యశఃపట
హో ధక్కాభేరీ(స్త్రీ)
దున్దుభిః (పుమాన్) ।
ఆనకః పటహో (౨
స్త్రీ) స్యా

యశః - పటహః ||పు|| - ధక్కా ||సీ|| ౨-
డవిణపేళ్లు, A double drum, मृदंग विशेष.
భేరీ ||సీ|| - దున్దుభిః ||పు|| ౨ - భేరిపేళ్లు,
A kettle-drum, भेरी. ఆనకః-పటహః ||పు||
౨ - తమ్మటపేళ్లు, A large kettle-drum,
नगारा.

తోణో (వీణాది
వాదనమ్) || ౧౮౦||

కోణః ||పు|| ౧ - వీణాదివాదనమ్ = వీణా
మొదలయినవానిని వాయించు కొడుపుపేరు,
Bow, कमान.

(వీణాదణ్డః) ప్రవాల
(స్నాన్యత్)

ప్రవాలః ||పు|| ౧-వీణయొక్క యొళపుపేరు,
The neck of lute, सितार की लकड़ी.

కకుభస్తు ప్రసేవకః ।

కకుభః - ప్రసేవకః ||పు|| ౨ - వీణయొక్క-
కరివెపేళ్లు, The belly below the neck
of a lute, सितार का बड़ा भाग.

కోలమ్మక (స్తుకా
యో౨స్యా) ఉపనా
హో నిబన్ధనమ్ ||

కోలమ్మకః ||పు|| ౧ - వీణతంత్రీ ఒళగు
మొదలయిన శరీరముపేరు, A body of the
lute, वीणा का भाग. ఉపనాహః ||పు||-నిబన్ధ
నమ్ ||న|| ౨-వీణ తంత్రీ కట్టుచోటికిని బిరడ
లకును పేళ్లు, The tie.

౧౮౧||

(వాద్య ప్రభేదా)
డమరు మడ్డుడిడ్డిమ
ఝర్మరాః|మర్దలఃపణ

డమరుః-మడ్డుః-డిడ్డిమః-ఝర్మరః - మర్ద
లః-పణవః ||పు|| ౬ - వరుసగా డమరుగము-
గుమ్మెట - రాయగిడిగిళ్లు - కై మళ్లు-మద్దెల-

గోఽ(న్యేచ)

ఉడుక అను వాద్యభేదముల పేళ్లు, అన్యేచ అనుటచే గోముఖాదివాద్యభేదములుం గలవని భావము.

నర్తకీ లాసికే (సమే)॥

౧౯౦॥

నర్తకీ-లాసికా ॥నీ॥ ౨-ఆడునట్టి స్త్రీ పేళ్లు,
A female dancer, నర్తకీ.

(విలంబితం ద్రుతం మధ్యం) తత్త్వమో ఘోఽఘనం (క్రమాత్)॥

తత్త్వం ॥న॥-ఓఘః ॥పు॥-ఘనమ్ ॥న॥ ఊ 3 ను వరుసగా నృత్తగీత వాద్యములయొక్క విలంబ ద్రుత మధ్యమానములపేళ్లు, Slow, quick and mean time, संगीत, नृत्य, वाद्य के समय का परिमाण.

తాలః (కాలక్రియామానమ్)

తాలః ॥పు॥ ౧-కాలమునకును హస్తకుంచనప్రసరణాదిక్రియకును గలిగిన ప్రమాణము, Beating time, తాళ.

లయ (స్సామ్య) (మథా స్త్రీయామ్)॥ ౧౯౧॥

లయః ॥పు॥ ౧-సామ్యమ్=నృత్తగీతవాద్యములు సమముగానుండుట పేరు, Equal time in music and dance, లయ.

తాన్దవం నటనం నాట్యం లాస్యం నృత్యంచ నర్తనమ్॥

తాన్దవమ్ ॥ప్ష॥ - నటనమ్-నాట్యమ్-లాస్యమ్-నృత్యమ్ (పా) నృత్తమ్-నర్తనమ్ ॥న॥ ౬-ఆటపేళ్లు, Dancing, నృత్య.

తౌర్యత్రికం (నృత్యగీతవాద్యం) నాట్య (మిదంత్రయమ్)॥ ౧౯౨॥

తౌర్యత్రికమ్-నాట్యమ్ ॥న॥ ౨-నృత్యగీత వాద్యములు మూడైన కూడుట పేళ్లు, Symphion or union of song; dance and instrumental music, संगीत, नृत्य व वाद्य का सम्मेलन.

భ్రకుంసశ్చ భ్రకుంశశ్చ భ్రాకుంస (శ్చేతి నర్తకః । స్త్రీవేషధారి

భ్రకుంసః-భ్రకుంసః-భ్రాకుంసః ॥పు॥ 3 - స్త్రీ వేషధారి=స్త్రీ వేషధారియైన, నర్తకః=నృత్యముచేయు, పురుషః = పురుషునిపేళ్లు,

పురుషుడు)

(నాట్యోక్తా)

A male dancer in woman's apparel,
నాట్యోక్తా = నాట్యపరిభాషయందు అనగాఅర్జుకాశబ్దము - మొదలు "అర్జకసాత్త్వికే"
అనువటకు ముందు చెప్పబడు పేళ్లు నాట్య
పరిభాషయందు వర్తించుననుట, Theatrical
language. नाटकीय भाषा.

గణికాఽర్జుకాః
౧౯౩॥ (భగినీపతి) రా
పుత్రోభావో(విద్వాన)
భావుకః (జనకోయు
వరాజస్తు) కుమారో
భర్తృదారకః॥౧౯౪॥
(రాజా) భట్టారకో
దేవ (స్తత్సతా) భ
ర్తృదారికాః దేవీ
(కృతాభిషేకాయా)
(మితరానుతు) భట్టిని
౧౯౫॥ అబ్రహ్మణ్య
(మవధ్యోక్తా) (రాజ
స్థానస్తు) రాష్ట్ర
యః॥ అమ్బా (మా
తాఽథ బాలాస్యా)
ద్వానూ (రార్యస్తు)
మారిషః॥ ౧౯౬॥ అ
త్తికా (భగినీజ్యేష్ఠా)
నిష్ఠానిర్వహణే (సమే)
హణ్డే హణ్డే హలాఽ

అర్జుకా (పా) అర్జుకా ॥నీ॥ ౧ - వేశ్య,
A courtesan, వెష్యా. ఆపుత్రః॥పు॥౧-తోడ
బుట్టినదానిమగడు. బావ Brother-in-law.
॥పు॥౧-విద్వాంసుడు. ఆపుకః॥పు॥౧-తండ్రి.
కుమారః-భర్తృదారకః॥పు॥౧-యువరాజు,
భట్టారకః-దేవః॥పు॥౧-రాజు, భర్తృదా
రికా ॥నీ॥౧-ఆరాజుకూతురేడు. దేవీ ॥నీ॥
౧-పట్టాభిషిక్తురాలైన రాణిపేరు, Queen,
రాణి. భట్టిని ॥నీ॥౧ - తక్కినరాజభార్యల
పేరు. అబ్రహ్మణ్యమ్ ॥న॥౧ - చంపదగని
వాడనుమాట Alas! woe. రాష్ట్రయః॥
పు॥౧-రాజు బావమఱిదిపేరు. అమ్బా ॥నీ॥
౧-తల్లిపేరు. వానూః ॥నీ॥౧ - చిన్నపడుచు
పేరు. మారిషః॥పు॥౧ - పూజ్యునిపేరు.
అత్తికా (పా) అన్తికా ॥నీ॥౧ - అక్కపేరు.
నిష్ఠా ॥నీ॥ నిర్వహణమ్ ॥న॥౧ - నాటకకథను
ముగించుట, The catastrophe or con-
clusion, नाटक का अंत. హణ్డే-హణ్డే-హలా॥
అవ్య॥ ఈ ౩ ను వరుసగా నీచురాలిని దాసిని
చెలికత్తెనుగూర్చి పిలుచుట. అర్జహారః -
అర్జవిరేపః॥పు॥౧ - ఆడునప్పుడు శరీరమును

(హృనే నీచాం చేటిం
సఖింప్రతి)॥ అజ్ఞహారో
ఽజ్ఞవిక్షేపో వ్యజ్ఞకాభి
నయా(సమా)॥ (నిర్వృ
తేత్వజనత్వా భ్యాం
ద్వేత్రి) స్వాజికసాత్త్వి
కే॥ శృంగారవీకరుణా
ద్భుత హాస్య భయా
నకాః॥ భీభత్సరాద్రే
(చరసాః)

శృంగారశ్శుచి రుజ్జ్వ
లః॥ ౧౯౯॥

ఉత్సాహవర్ధనో వీరః

కారుణ్యం కరుణా ఘృ
ణా॥ కృపాదయాఽను
కమ్పాస్యాదనుక్రోశో

(ఽన్యో) హాసః॥
హాసో హాస్యంచ

భీభత్సం వికృతం
(త్రిష్విదం ద్వయమ్)

కదిలించుట, Gesture, హావ భావ.
వ్యజ్ఞకః-అభినయః ॥పు॥ ౨-హస్తవిన్యాసాదు
లచే భావార్థమును తెలుపుట, Indication
of a passion, अभिनय, అజ్ఞికమ్ - సాత్త్వి
కమ్ ॥త్రి॥ ౨-కనుబామలు మొదలైన యంగ
ములచేతను, Assumed bodily posture,
मुखभाव. మనోవృత్తి రూపమయిన సత్త్వము
చేతను, Sincere emotion, सात्विक भाव.
పుట్టింపఁబడిన క్రియలకును స్వేదరోమాంచా
దులకును బేళ్లు, Tokens, సంచారి భావ.
శృంగారః - వీరః - కరుణః-అద్భుతః-హాస్యః-
భయానకః ॥పు॥ - భీభత్సమ్ - రాద్రమ్ ॥షష్ఠ॥
౮-రసముల పేళ్లు, Tastes or sentiments,
रस, శాన్తః, Devotion and resigna-
tion, शांति. వాత్సల్యః, Parental affec-
tion, वात्सल्य

శృంగారః-శుచిః-ఉజ్జ్వలః ॥పు॥ ౩ - శృం
గారరసము పేళ్లు, Love, अङ्गार.

ఉత్సాహవర్ధనః-వీరః ॥పు॥ ౨-వీరరసము
పేళ్లు, Heroism, वीर रस.

కారుణ్యమ్ ॥న॥ - కరుణా-ఘృణా-కృపా-
దయా-అనుకమ్పా ॥సీ॥ అనుక్రోశః ॥పు॥ ౨-
కరుణరసము పేళ్లు, Tenderness, करुणा.

హాసః - హాసః ॥పు॥ - హాస్యమ్ ॥న॥ ౩-
హాస్యరసము పేళ్లు, Laughter, हास्य.

భీభత్సమ్-వికృతమ్ ॥న॥ ౨-భీభత్సరసము
పేళ్లు, Disgust, भीभत्स.

ఈ రెండు శబ్దములును భీభత్సరస హేతువులయిన మాంసాదులను జెప్పనపుడు || త్రి ||

విస్మయోఽద్భుత మా శ్చర్యం చిత్ర మప్యథ ఘోరవమ్ || ౨౦౧ || దారుణం భీషణంభీష్మం ఘోరంభీమం భయానకమ్ | భయంకరం ప్రతిభయం రాద్రం తూగ్ర (మమిత్రిషు || చతుర్దశ)

విస్మయః || పు || - అద్భుతమ్ - ఆశ్చర్యమ్ - చిత్రమ్ ర - అద్భుతరసము పేళ్లు, Surprise, ఆశ్చర్య. భైరవమ్ - దారుణమ్ - భీషణమ్ - భీష్మమ్ - ఘోరమ్ - భీమమ్ - భయానకమ్ - భయంకరమ్ - ప్రతిభయమ్ || ౯ - భయానకరసము పేళ్లు, Horror, भयानक. రాద్రమ్ - ఉగ్రమ్ || ౨ - రాద్రరసము పేళ్లు, Anger, रौद्र. అద్భుత శబ్దము మొదలీ పదునాలుగు శబ్దములును రస హేతు వస్తువాచకము లైనపుడు || త్రి ||

దరిత్రాసా భీతిర్భీస్సా ధ్వసంభయమ్ |

దరః - త్రాసః || పు || - భీతిః - భీః || సీ || - సాధ్వసమ్ - భయమ్ || న || (సా) భియా || ౬ - భయము పేళ్లు, Fear or terror, भय.

(వికారో మానసో) భావోఽ

భావః || పు || ౧ - రసములఁ బుట్టించెడు స్థాయిభావ వ్యభిచారిభావ సాత్త్వికభావములను మనోవికారము పేళ్లు, Sentiment or passion, भाव.

నుభావో (భావబోధకః) || ౨౦౩ ||

అనుభావః || పు || ౧ - భావబోధకః = ఆభావము నెఱిగించెడి ముఖవికాసాదుల పేరు, Indication of sentiment, अनुभाव.

గర్వోఽభిమానోఽహంకారో

గర్వః - అభిమానః - అహంకారః || పు || ౩ - అహంకారము పేళ్లు, Pride, गर्व. [దర్వోఽవలేపోఽవప్తమ్భ శ్చిత్తోద్రేకః స్మయోమదః]

మాన (శ్చిత్తసమున్నతిః) ||

మానః || పు || ౧ - చిత్తసమున్నతిః - నే నుత్కృష్టుండ నను చిత్తోన్నత్యము పేరు, Arrogance, अभिमान.

అనాదరః పరిభవః
పరిభావస్తిరస్క్రియా॥
౨౦౩॥ రీఢాఽవమాన
నాఽవజ్ఞాఽవహేలన
మసూర్క్షణమ్॥ [నికా
రశ్చ ప్యభీభావో న్య
క్కారశ్చ పరాభ
వః॥] మద్దాక్షం ప్రీ
త్రపావీడా లజ్జా

(సా) ఽపత్రపాఽ
న్యతః॥ ౨౦౪॥

తూన్తి స్తితితూఽ
భిధ్యాతు (పరస్వవిష
యేస్పృహః)।

అతూన్తి రీర్ష్యా

ఽనూయాతు (దోషా
రోపా గుణేష్వపి)॥

అనాదరః - పరిభవః - పరిభావః ॥పు॥-తిర
స్క్రియా రీఢా అవమాననా - అవజ్ఞా ॥నీ॥-
అవహేలనమ్ (పా) వహేలనమ్-అసూర్క్షణమ్
(పా) అసూర్క్షణమ్ - అసూక్షణమ్-అసుక్షణమ్
॥న॥ ౯ - తిరస్కారము పేళ్లు, Disrespect,
తిరస్కార.

[నికారః - అభీభావః - న్యక్కారః - పరా
భవః ॥పు॥] అధికపాఠము.

మద్దాక్షమ్ ॥న॥-ప్రీ-త్రపా-వీడా-లజ్జా॥
నీ॥ ౪-సిగ్గుపేళ్లు, వీడాశబ్దము పుల్లింగమును
గలదు, Modesty or shame, లజ్జా.

అపత్రపా ॥నీ॥ ౧ - అన్యతః = పరులవలన
వచ్చిన, సా = ఆ సిగ్గుపేరు, Bashfulness,
శీఘ్ర.

తూన్తి-స్తితితూ ॥నీ॥ ౨-ఓర్పుపేళ్లు, For-
bearance, क्षमा.

అభిధ్యా ॥నీ॥ ౧-(పరధనాపహరణవిషయ
మైన) యభిలాష పేరు, Coveting another's
property, लालच.

అతూన్తిః - ఈర్ష్యా ॥నీ॥ ౨-పరునియొక్క
యుత్కర్షమునకు నోర్వకుండుట పేళ్లు,
Envy, ईर्ष्या.

అనూయా ॥నీ॥ ౧-మంచిగుణములుగలిగి
యున్నను దోషము నారోపించుట పేరు,

వైరం విరోధో
విద్వేషో

మన్యుశోకాతు శుక్
(స్త్రియామ్)॥

పశ్చాత్తాపోఽనుతా
పశ్చవిప్రతీసార (ఇత్య
పి)॥ కోప క్రోధామర్ష
రోషప్రతి ఘాత్యుక్త
థా (స్త్రియా)॥

(శుచాతు చరితే)
శీలమున్నాద శ్చిత్తవిభ
మః॥ ౨౦౮॥

ప్రేమా (నా) ప్రి
యతా హర్దం ప్రేమ
స్నేహోఽథ

దోహదమ్: ఇచ్ఛా
కాక్షాస్పృహే హత్వ
ద్వాఞ్చ లిప్సామనో
రథః॥ ౨౦౯॥ కామో
ఽభిలాషస్తర్షశ్చ

(సమహాన్) లాల
సా (ద్వయోః)॥ ఉపా
ధి (ర్నా) ధర్మచింతా

వైరమ్ ॥న॥ - విరోధః-విద్వేషః ॥పు॥ ౩-
వైరము పేళ్లు, Enmity, విరోధ.

మన్యుః-శోకః ॥పు॥ - శుక్ ॥చ్, సీ॥ ౩-
శోకముపేళ్లు, Grief or sorrow, శోక.

పశ్చాత్తాపః-అనుతాపః-విప్రతీసారః ॥పు॥
౩ - పశ్చాత్తాపము పేళ్లు, Repentance,
పశ్చాత్తాప.

కోపః - క్రోధః - అమర్షః-రోషః-ప్రతిఘ్నః
॥పు॥ దుట్ ॥మ్, సీ॥-కుత్ ॥థ్, సీ॥ ౭-కోపము
పేళ్లు, Rage, కోప.

శీలమ్ ॥న॥ ౧-పవిత్రచరితముపేరు, Good
conduct, శీల.

ఉన్మాదః-చిత్తవిభ్రమః॥ ౨ - భూతావేశా
దులచేతః గలిగిన చిత్తచాంచల్యము,
Infatuation, చిత్త కి చంచలత.

ప్రేమా ॥న్, పు॥-ప్రియతా ॥సీ॥-హర్దమ్-
ప్రేమ ॥న్, న॥-స్నేహః ॥పు॥ ౫-స్నేహముపేళ్లు,
Affection or kindness, ప్రేమ.

దోహదమ్ ॥న॥ - ఇచ్ఛా-కాక్షా-స్పృహ-
ఈహ-తృప్త ॥మ్॥-వాఞ్చ-లిప్సా ॥సీ॥-మనో
రథః-కామః-అభిలాషః-తర్షః ॥పు॥ ౧౨ -
కోరిక పేళ్లు, Desire or longing, ఇచ్ఛా.

లాలసా ॥ప్స॥ ౧ - అధికమైన కోరికపేరు,
Ardent desire, లాలసా.

ఉపాధిః ॥పు॥-ధర్మచింతా ॥సీ॥ ౨-ధర్మచింత
పేళ్లు, Virtuous reflection, ధర్మ చింత.

(పుం) స్యాధి (స్త్రీ) నసీవ్యధా || ౨౦౦

(స్త్రీ) చింతాస్మృతి రాధ్యాన

ముత్కణ్ఠోత్కులికే (నమే) |

ఉత్సాహో వ్యవసాయ (స్సాత్)

(స) వీర్య (మతి) శక్తిభావ్ || ౨౦౧ ||

కపటో (స్త్రీ) వ్యాజద మోహపథయ శ్చద్మకైతవే | కుస్మత్తిర్నికృతిశ్శార్థం

ప్రమాదోఽనవధానతా || ౨౦౨ ||

కౌతుహలం కౌతుకంచ కుతుకంచ కుతుహలమ్ (స్త్రీణాం)

ఆధిః || పు || ౧ - మానసీవ్యధా = మనస్సంబంధమయిన వ్యథ పేరు, Mental pain; affliction, మనోవ్యథా.

చింతాస్మృతిః || స్త్రీ || - ఆధ్యానమ్ || న || ౩ - చింతించుట పేళ్లు, Recollection, स्मृति.

ఉత్కుణ్ఠా - ఉత్కులికా || స్త్రీ || ౨ - ఇష్టవస్తు ప్రాప్తియందలి కాలవిశంబము నోర్వజాలక తహతహపడుట పేళ్లు, Anxiety; uneasiness, उत्कंठा.

ఉత్సాహః - వ్యవసాయః (సా) అధ్యవసాయః || పు || ౨ - మహాకార్యవిషయకమయిన యుద్యోగము పేళ్లు, Perseverance; ardour, उत्साह.

వీర్యమ్ || న || ౧ - అతిశక్తిభావ్ = మిక్కిలి దృఢమయిన, సః = ఆయుత్సాహము పేరు, Fortitude, क्षमता.

కపటః || పు || - వ్యాజః - దమ్మః - ఉపధిః || పు || - ఛద్మ || న || - కైతవమ్ || న || - కుస్మత్తిః - నికృతిః || స్త్రీ || శార్థమ్ || న || ౧ - కపటము పేళ్లు. కపటమనః బరద్రోహార్థ మొకటి నుద్దేశించినట్లు తెలిసి యొకటి నేయుట, Deceit or fraud, कपट.

ప్రమాదః || పు || - అనవధానతా || స్త్రీ || ౨ - ఎచ్చరిక తప్పుట పేళ్లు, Inadvertency, carelessness, असावधानी.

కౌతుహలమ్ - కౌతుకమ్ - కుతుహలమ్ || న || ౪ - అపూర్వవస్తుః నుగోరుట, Eagerness, कौतूहल.

విలాస విభోక విభ్ర
మా ల లి త ం త థా ||
౨౦౩ || హేలాలీలే
(త్యమిహావాః క్రి
యాశ్శృంగార భావ
జాః) |

ద్రవ కేళి పరిహా
సాః క్రీడాలీలాచ నర్మ
చ || ౨౦౪ ||

వ్యాజోఽపదేశో
లక్ష్యంచ

క్రీడాఫేలాచకుర్దనమ్ |

ఘర్మోనిదాఘ స్వేద

(స్యా) తృశయో
(నష్టచేష్టతా) || ౨౦౫ ||
అవహిత్థా (౭౭కార
గుప్తిః)

విలాసః-విభోకః-విభ్రమః ||పు|| - లలితమ్
||న||-హేలాలీలా ||సీ|| ఇతి = ఇవి మొదలైన,
అమీ = ఈ, హావాః = అనుభావములు,
క్రీడామ్ = స్త్రీలయొక్క, శృంగారభావజాః =
శృంగారభావమువలనఁ బుట్టిన, క్రియాః =
చేష్టలు, ఇతిఅన్నందున విచ్చిత్తికిలికించితాదు
లుంగలపు, Dalliance or blandishment,
విలాస.

ద్రవః-కేళిః-పరిహాసః ||పు|| క్రీడా - లీలా||
సీ||-నర్మ ||న్, న|| ౬-స్త్రీపురుషుల పరిహాసము
పేళ్లు, Sport or amusement, परिहास.

వ్యాజః - అపదేశః ||పు|| లక్ష్యమ్ (పా)
లక్ష్యమ్ ||న|| ౩-వ్యాజముపేళ్లు. వ్యాజమనఁగా
స్వార్థమొకటి యుద్దేశించినట్లు తెలిపి యొకటి
సేయుట, Pretext, बहाना.

క్రీడా - ఫేలా ||సీ|| - కుర్దనమ్ (పా) కూర్ద
నమ్ ||న|| ౩ - కందుకాదిక్రీడ, A play or
game, खेल.

ఘర్మః-నిదాఘః-స్వేదః ||పు|| ౩ - చెమట
పేళ్లు, Perspiration, sweat, पसीना.

తృశయః ||పు|| ౧ - హర్షాదులచేత దేహ
చేష్టలు మానియుండుట పేరు, ఇదే సామ్మ
సిలుట, Fainting, मूर्छा.

అవహిత్థా ||సీ|| (ప) అవహిత్థమ్ ||న|| ౧-
అనురాగాదులచేతఁ బుట్టు రోమాంచాదిశరీర
వికారములను లజ్జాదులచేతఁ గప్పటపేరు,
Dissimulation, रोमांच को लजासे छिपाना.

(సమా) సంవేగ సంభ్రమా!	సంవేగః-సంభ్రమః ॥పు॥ ౨-హర్షాదులచేత కర్మములయందు త్వర, Hurry, haste, జలదవాజీ.
(సా) దాచ్ఛరితకం (హాస స్సోత్పా)స)	ఆచ్ఛరితకమ్ ॥న॥ ౧-సోత్పాసః, హాసః స్యాత్ = ఎత్తిపాడుచుటతోఁ గూడిన నవ్వు పేరు, A horse-laugh, య్యగ్య ఛేసి.
(స్సమన్తాక్)స్మితమ్॥	స్మితమ్ ॥న॥ ౧ - ఇంచుకంతనవ్వుపేరు, A smile, मुस्कान.
(మధ్యమ స్సాస్య) ద్వి హాసితం	విహాసితమ్ ॥న॥ ౧-ఇంచుకంతనవ్వునకును గొప్పనవ్వునకును మధ్యమమైన పరిపాటినవ్వు పేరు, A laugh, ఛేసి.
రోమాఞ్చో రో మ హర్షణమ్!	రోమాఞ్చః ॥పు॥ రోమహర్షణమ్ ॥న॥ ౨ - రోమములు గగురుపాడుచుట పేళ్లు, Horripilation, रोमांच.
క్రందితం దదితం క్రుష్టం	క్రందితమ్-దదితమ్-క్రుష్టమ్ ॥న॥ ౩-రోద నముపేళ్లు, Weeping, रोदन.
(జృమ్భస్తుం త్రిమ) జృమ్భణమ్॥ ౨౧౭	జృమ్భః-జృమ్భణమ్ ॥న॥ ౨-ఆపులించుట పేళ్లు, Gaping, yawning, जंभाई.
విప్రలమ్భో విసం వాదో	విప్రలమ్భః - విసంవాదః ॥పు॥ ౨ - విపరీత ముగాఁ బలుకుటపేళ్లు, Deceiving by a false affirmation.
రిజ్ఞాంస్థలనం (సమే)।	రిజ్ఞణమ్ (పా) రిజ్ఞణమ్-స్థలనమ్ ॥న॥ ౨ - జాఱుటకుఁగాని స్వధర్మము విడుచుటకుఁగాని పేళ్లు, Tumbling; deviating from duty, धर्म से दिगना.

(స్వా) నిద్రాశయ
సం స్వాప స్వప్నస్సం
వేశ (ఇత్యపి) ॥ ౨౦౮ ॥

తద్ద్వి ప్రమీలా
భ్రకుటిర్భ్రకుటిర్భ్రకుటిః
(స్త్రీయామ్) ॥

అదృష్టి (స్వాద
సౌమ్యేఽక్షి)

సంసిద్ధిప్రకృతీ (సమే
॥ ౨౦౯ ॥ స్వరూపంచ
స్వభావశ్చ నిసర్గశ్చ
ధ వేపథుః కమ్పాఽ
ధక్షణ ఉద్ధర్షో మహా
ఉద్ధవ ఉత్సవః ॥ ౨౧౦ ॥

ఇతి నాట్యవర్గః.

అధోభువనపాతాల
బలిసద్మరసాతలమ్ | నా
గలోకోఽ

ధ కుహరం సుమి

నిద్రా ॥ నీ ॥ - శయనమ్ ॥ న ॥ - స్వాపః - స్వప్నః -
సంవేశః ॥ పు ॥ గి - నిద్రపేళ్లు, Sleep, నిద్రా.

తద్ద్వి (పా) తద్ద్వి - ప్రమీలా ॥ నీ ॥ ౨ -
కునికిపాటుపేళ్లు, Lassitude, ఇంకా.

భ్రకుటిః - భ్రకుటిః - భ్రకుటిః ॥ నీ ॥ ౩ - బొమ
ముడిపేళ్లు, A frown, మోడ.

అదృష్టిః ॥ నీ ॥ ౧ - అసౌమ్యే = (రోషముచేత)
సౌమ్యముగాని, అక్షి = దృష్టిపేరు, A look
of displeasure, క్రోధ వృత్తి.

సంసిద్ధిః - ప్రకృతిః ॥ నీ ॥ - స్వరూపమ్ ॥ న ॥ -
స్వభావః - నిసర్గః ॥ పు ॥ గి - స్వభావముపేళ్లు,
The natural state; disposition, స్వభావ.

వేపథుః - కమ్పః ॥ పు ॥ ౨ - వడకుపేళ్లు,
A tremour, కంపన.

క్షణః - ఉద్ధర్షః - మహా - ఉద్ధవః - ఉత్సవః
॥ పు ॥ గి - ఉత్సవముపేళ్లు, A festival cele-
bration, సమారోహ.

నాట్యముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

అధోభువనమ్ - పాతాలమ్ - బలిసద్మ ॥ నీ ॥ -
రసాతలమ్ ॥ న ॥ - నాగలోకః ॥ పు ॥ గి - పాతా
శముపేళ్లు, The infernal region; the
nether world, పాతాళ.

కుహరమ్ - సుమిరమ్ - వివరమ్ - బిలమ్ -

చిద్రంనిర్వ్యథనం రో
కంరన్ధ్రం శ్వభ్రం వ
పా సుషిః గర్తావతా
(భువిశ్వభే)

(సరన్ధ్రే) సుషిరం
(త్రిషు) ౨౨౨

అన్ధకారో (౨స్త్రీ
మాం) ధ్వాస్తం తమి
స్త్రం తమిరం తమః

(ధ్వాస్తేగాఢే) ౨౪
తమసం

(క్షీణే) ౨౪౫౫౫౫

(తమః ౨౨౩ విష్వ)
స్పస్తమమ్

ఇతి పాతాలవర్గః.

శ్వభ్రమ్ ||న||-వపా-సుషిః ||నీ|| ౧౧-రన్ధ్రము
పేళ్లు, A hole or vacuity; a ravine,
త్రే.

గర్తః (ప) గర్తా ||నీ|| - అవటః ||పు|| ౨-
భువి = భూమియందుండు, శ్వభ్రే = బొక్కపేళ్లు,
A hole, in the ground, బిల్.

సుషిరమ్ || ౧-రన్ధ్రముతోఁగూడిన వస్తువు
వాచకమయినపుడు త్రిలింగము, Having
holes.

అన్ధకారః ||ప||-ధ్వాస్తమ్-తమిస్త్రమ్-తమి
రమ్-తమః ||న్, న|| ౫-చీకటిపేళ్లు, Dark-
ness gloom, అంధెరా.

అన్ధతమసమ్ ||న|| ౧-గాఢే ధ్వాస్తే = గాఢాం
ధకారము పేరు, Intense darkness,
ఘనా అంధెరా.

అవతమసమ్ ||న|| ౧-(క్షీణేధ్వాస్తే) = క్షీణ
మయిన చీకటిపేరు, Imperfect darkness,
హలకా అంధెరా.

సంతమసమ్ ||న|| ౧ - విష్వక్ ధ్వాస్తే =
అంతట వ్యాపించిన, తమః = చీకటిపేరు,
Universal darkness, సర్వవ్యాపి అంధెరా.

పాతాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము
ముగిసెను.

నాగాః కాద్రవేయా

నాగాః-కాద్రవేయాః ||పు, బ|| ౨-పడగ
లును తోకలును గలిగి మనుష్యాకారము

తై న క ద్రూపుత్తులయిన నా గుఁ బా ము ల
పేళ్లు.

(స్తదీశ్వరః)। శేషోఽ
నన్తో

శేషః - అనన్తః ॥పు॥ ౨ - తదీశ్వరః = ఆ
నాగుఁబాములకు రాజయిన యాదిశేషుని
పేళ్లు, ఆదిశేష.

వాసుకిస్తు సర్పరా
జోఽథగోననః। తిలిత్స
(స్నాన్య)

వాసుకిః-సర్పరాజః ॥పు॥ ౨-వాసుకి పేళ్లు,
వాసుకీ.

గోననః - తిలిత్సః ॥పు॥ ౨ - కొండచిలువ
పేళ్లు.

దజగరే శయ్యుర్వా
హన (ఇత్యుభా)।

అజగరః-శయ్యుః-వాహనః ॥పు॥ ౩-పెనుఁ
బాములు పేళ్లు, Boa Constrictor, అజగర.

అలగర్దోజలవ్యాల
(స్సమా) రాజిలడుడ్డు
భా॥ ౨౨గి॥

అలగర్దః (వా) అళిగర్దః - అజగర్దః - జల
వ్యాళః ॥పు॥ ౨ - నీరుకట్టుపాము పేళ్లు,
A water-snake, జల సర్ప.

రాజిలః-డుడ్డుభః ॥పు॥ ౨-ఇరుదలశిఖండి
పేళ్లు, Amphisdaena, దో శిరవాలా సాప.

మాలుధానో మా
తులాహి

మాలుధానః - మాతులాహిః ॥పు॥ ౨ -
ఉమ్మెత్తలోని ముట్టుబాముపేళ్లు. అది
ఖట్వాంగాకారమై దీర్ఘదేహలాంగూలమై
చతుష్పాత్తునై యుండును.

నిర్మక్తో ముక్త
కఞ్చుకః।

నిర్మక్తః - ముక్తకఞ్చుకః ॥పు॥ ౨-కుబు
సమువిడిచినపాము, A snake that has
cast his slough, కంచుక హీన సర్ప.

సర్పః పృథాకు ర్భజ
గోభుజగ్గోఽహిర్భుజగ్గ

సర్పః-పృథాకుః-భుజగః-భుజగః-అహిః-
భుజగ్గమః - అశీవిషః - విషధరః-చక్రీ ॥న్-॥

మః! ఆశీవిషో విషధర
 చ్చక్రీవ్యాలస్సరీస్సపః
 కుణ్డలీ గూఢపా చ్చక్షు
 శ్శ్రవాః కాశోదరః ఘ
 ణీదర్శికరో దీర్ఘపృష్ఠో
 దద్దశూఠో బిలేశయః
 ఉరగః పేన్నగోభోగీ
 జిహ్వగః పవనాశనః
 [లేలిహనో ద్విరసనో
 వ్యాళః కుమ్భానసో
 హరిః]

(త్రిష్వా) హేయం
 విషాస్థాది)

స్ఫటాయాం తు
 ఘణా (ద్వయోః)।

(సమా)కఙ్కుకనిర్తోకా

క్షేపిష్ఠం గరలం
 విషమ్॥౨౯॥ (పుంసీ
 క్లిబేచ) కాశోల కాల
 కూట హలాహలాః ।
 సారాష్ట్రీక శ్శౌక్లికే
 యోబ్రహ్మపుత్రః ప్రదీ
 పనః॥ దారదో వత్స
 నాథ (శ్చవిషభేదా
 అమీ నవ)।

వ్యాళః - సరీస్సపః - కుణ్డలీ ॥న్॥ - గూఢపాతే
 ॥ద్॥ చక్షుశ్శ్రవాః ॥న్॥ - కాశోదరః - ఘణీ ॥న్॥ -
 దర్శికరః - దీర్ఘపృష్ఠః - దద్దశూకః - బిలేశయః -
 ఉరగః - పన్నగః - భోగీ ॥న్॥ - జిహ్వగః - పవనా
 శనః ॥పు॥ ౨౯ - సామాన్యముగా పాములపేళ్లు,
 A snake or serpent, सर्प.

[లేలిహనః - ద్విరసనః - వ్యాళః - కుమ్భా
 నసః - హరిః ॥పు॥] అధికపాఠము.

ఆహేయమ్ ॥త్రి॥ ౧ - పాముయొక్క
 విషము అస్థి చర్మము మొదలయినవానిపేరు,
 Belonging to a snake, सर्प के विष, चर्म,
 और अस्थि.

స్ఫటా ॥సీ, ప్ప॥ ౨ - పడగపేళ్లు, The
 expanded hood of a serpent, कण.

కఙ్కుకః - నిర్తోకః ॥పు॥ ౨ - కుబుసము
 పేళ్లు, Slough, केचुली.

క్షేపిడః (పా) క్షేపిళః ॥పు॥ - గరలమ్ ॥న॥ -
 విషమ్ ॥ప్ప॥ ౩ - సామాన్యముగా విషము
 పేళ్లు, Venom, विष.

కాశోలః - కాలకూటః - హలాహలాః - (ప)
 హలాహలాః - హాలహలాః - హాలహలాః - సారాష్ట్రీ
 కః శౌక్లికేయః - బ్రహ్మపుత్రః - ప్రదీపనః - దార
 దః - వత్సనాథః ॥పు॥ అమీ నవ = ఈ తొమ్మిది,
 విషభేదాః = విషభేదములపేళ్లు, Nine sorts
 of fixed poison, कालकूट.

విషవైద్యో జాఙ్గలికో

విషవైద్యః-జాఙ్గలికః ॥పు॥ ౨-విషమును
దిండు వైద్యునిపేళ్లు, Conjurer using
charms against poison, గాఢజీ.

వ్యాలగ్రహహిత
ణ్ణికః॥ ౨౩౧॥

వ్యాలగ్రహీ ॥న్॥ (పా) వ్యాళగ్రహః -
అహితణ్ణికః ॥పు॥ ౨ - పాములవాడు,
A snake-catcher, సంకరా.

ఇతి భోగివర్గః,

సర్పముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

(స్యా)నారకస్తునర
కో నిరయో దుర్గతిః
(స్త్రియామ్)।

నారకః-నరకః-నిరయః ॥పు॥-దుర్గతిః ॥నీ॥
౪ - సామాన్యముగా నరకముపేళ్లు, Hell;
the infernal regions, నరక.

(తద్భేదా)స్తపనావీచి
ఘహారవ రార
వా॥ సజ్ఘాతః కాల
సూత్రం(చేత్యాద్యా)

తపనః-అవీచిః-మహారారవః - రారవః -
సజ్ఘాతః (పా) సంహారః ॥పు॥ కాలసూత్రమ్
॥న॥ ౬ - ఇత్యాద్యాః = ఇవి మొదలయినవి,
తద్భేదాః = ఆ నరకభేదములపేళ్లు, Various
hells, వివిచిత్ర నరక.

(స్వత్వాస్తు) నార
కాః॥ పీతా

నారకాః-ప్రేతాః (పా) పరేతాః ॥పు॥బ॥
౨-సత్వాః = నరకమునందుండు ప్రాణులపేళ్లు,
Departed souls in hell, ప్రేత.

వైతరణీ (సిన్ధుః)

వైతరణీ ॥నీ॥ ౧ - సిన్ధుః = నరకమునందలి
నదిపేరు, The river of hell, నరక కీ నదీ.

స్యాదలక్ష్మీస్తు నిర్వతిః॥

అలక్ష్మీః-నిర్వతిః ॥నీ॥ ౨-అభాగ్యముపేళ్లు,
Misfortune, or misery, క్షమాన్య.

విష్టిరాజాః

విష్టిః-అజాః ॥నీ॥ ౨-వెట్టిపేళ్లు. నరకము
నందుఁ ద్రోయుట పేళ్లని కొందఱందురు.

కారణ(తు)యాతనా

కారణ-యాతనా-తీవ్రవేదనా ॥నీ॥ ౩-

తీవ్రవేదనా ।

అతిశయమయిన వేదన పేళ్లు, Agony, excessive pain, वेदना.

పీడాబాధా వ్యధా దుఃఖ మామనస్యం ప్రసూతిజమ్ (స్యా) త్కష్టం కృచ్ఛమాభీలం (త్రిష్వేషాంభేద్య గామియత్) ।

పీడా-బాధా-వ్యధా ||సీ||-దుఃఖమ్-ఆమనస్యమ్ (పా) ఆమనస్యమ్-ప్రసూతిజమ్-కష్టమ్-కృచ్ఛమ్-అభీలమ్ ||న|| ౯-సామాన్యముగా దుఃఖముపేళ్లు. ఈ శబ్దములలో ఏది విశేష్య నిఘ్నమవుచున్నదో యది త్రిలింగములు గలది, Pain, पीडा.

ఇతి నరకవర్గః.

నరకముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

సముద్రోఽబ్ధిరకూపారః పారావార స్సరిత్పతిః । ఉదన్వా నదధిస్సిన్ధు స్సరస్వాన్ సాగరోఽర్ణవః । రత్నాకరోజలనిధి ర్యాదఃపతి రపాంపతి ॥ ౨౩౬ ॥

సముద్రః-అబ్ధిః-అకూపారః - పారావారః-సరిత్పతిః-ఉదన్వాన్ ||త్|| - ఉదధిః-సిన్ధుః-పరస్వాన్ ||త్|| సాగరః - అర్ణవః - రత్నాకరః-జలనిధిః - యాదఃపతిః-అపాంపతిః ||పు|| ౧౫ - సముద్రనిపేళ్లు, The sea or ocean, समुद्र.

(తస్యప్రభేదాః) క్షీరోదో లవణోదస్తథా పరే) ।

క్షీరోదః-లవణోదః॥ తథా=అట్లే, పరే=ఇతరమయిన, దధ్యుదః-ఘృతోదః-ఇక్షూదః-సురోదః - స్వామాదః - ఈ ఏడును తస్య = ఆ సముద్రముయొక్క, ప్రభేదాః=భేదములు.

ఆపః(స్త్రీభూమ్న) వా ర్వారి సలిలం కమలంజలమ్ ॥ పయఃకీలాలమమృతం జీవనం భువనం వనమ్ । కబంధము దకం పాథః పుష్కరం

ఆపః ||పే,సీ,బ||-వాః ||ర్||-వారి-సలిలమ్-కమలమ్-జలమ్-పయః ||సే|| - కీలాలమ్-అమృతమ్-జీవనమ్-భువనమ్-వనమ్-కబంధమ్ - ఉదకమ్-పాథః||సే||-పుష్కరమ్-సర్వతోముఖమ్-అమ్బుః ||సే||-అర్ణః||సే||-తోయమ్-పానీయమ్-నీరమ్-క్షీరమ్-అమ్బు - శమ్భరమ్ (పా) సంప

సర్వతోముఖమ్! అ
మోక్షార్థస్థాయ పానీ
య నీర షీ రామ్భుశ
మ్భరమ్! [కృపీటం కా
ణ్డ (మస్త్రీ స్యా) జీవ
నియంకుశంవిషం]

మేఘపుష్పం ఘనరసం
(త్రిషుద్వే) ఆప్యమ
మ్మయమ్! ౨౩౯॥

భజ సరజ్జఙ్గి (ర్వా
స్త్రీయాం) వీచి

రథోర్మిషు! మహా
త్సాన్గ్లోలకన్గ్లోతా

(స్యా)దావరో(౭మ్భ
సాం భ్రమః) ౨౪౦॥

పృషన్తి బిన్దుపృషతాః
(పుమాంసో) విపురీషః

(స్త్రీయాః) చక్రాణి
పుటభేదా (స్య)

ర్భ్రమాశ్చజలనిర్గ
మాః! ౨౪౧॥

రమ్ - మేఘపుష్పమ్ ॥న॥ - ఘనరసమ్ ॥ప్ష॥
౨౨-ఉదకముపేళ్లు.

[కృపీటమ్ ॥న॥ కాణ్డమ్ ॥ప్ష॥ జీవనీయమ్-
కుశమ్-విషమ్ ॥న॥] అధికపాఠము, Water,
గానీ.

ఆప్యమ్-అమ్మయమ్ ॥త్రి॥ ౨-జలవికారము
పేళ్లు, Watery or consisting of water,
జలమయ.

భజః-తరజః ॥పు॥ ఙ్గిః-వీచిః ॥ప్స॥ ర-
కదళ పేళ్లు, A wave, లహర.

ఉల్లోలః - కల్లోలః ॥పు॥ ౨ - మహాత్సాన్-
గ్లోర్మిషు = గొప్పకదళ పేళ్లు, A surge of
bellow, ఉత్తంగ లహర.

ఆవర్తః ॥పు॥ ౧-అమ్భసామ్ = ఉదకముల
యొక్క, భ్రమః = సుడిచేరు, A whirl-pool,
మేఘ.

పృషన్తి ॥త్, న, బ॥-బిన్దుః-పృషతః ॥పు॥
విపురీషః ॥ప్ష, సీ, బ॥ ర - జలబిందువులపేళ్లు,
A drop of water, చీద.

చక్రాణి (పా) వక్రాణి ॥న॥ - పుటభేదాః
॥పు॥ ౨-నదీవక్రముపేళ్లు. నీళ్లారివచ్చు బుగ్గ
పేరును, A winding course, or a reach
of the river, యె.

భ్రమాః-జలనిర్గమాః ॥పు॥ ౨-నీళ్లుపాటు
టకు గట్టిన తూము మొదలయినవానిపేళ్లు -

కూలంరోధశ్చతీరం
న ప్రతీరంచతటం
త్రిషు)।

పారాపారే (పరా
వ్యాచీ తీరే)

పాత్రం (తదనరమ్)

ద్వీపః (స్త్రీయా)మ
స్తరీపం (యదస్తర్వారి
స్తటమ్)।

తొయోత్థితం త)త్పు
నం

సైకతం సికతామ
యమ్ ॥ ౨౪౩ ॥ నిషద్వ
స్తుజమ్బాలః పజ్జ్
౨ (స్త్రీ) శాదకర్దమా।

జలోచ్చాప్తసాః
పరీవాహః

చక్రాదులు నాలుగును జలమార్గము పేల్లని
కొండలుందురు. A drain or pipe, बहाव.

కూలమ్ - రోధః ॥న॥ - తీరమ్ - ప్రతీరమ్
॥న॥-తటమ్ ॥త్రి॥ గి-దరిపేళ్లు, A shore or
bank, किनारा.

పారమ్ - అవారమ్ ॥న॥ ౨ - పరార్వాచీ
తీరే = వరుసగా నీవలి యావలి దరుల పేళ్లు,
The opposite, and the near bank,
नदी का दूसरा किनारा.

పాత్రం ॥న॥ ౧-అ రెండుదరులనడుముపేరు,
The channel, basin, नाला.

ద్వీపః ॥పు॥-అ స్తరీపమ్ ॥న॥ ౧-అ స్తర్వా
రిణః = నీళ్లనడుమ, య తటమ్ = ఏదిబ్బకలదో
దానిపేళ్లు, An island, टापू.

పులినమ్ ॥న॥ ౧-నీళ్లెండి కనిపించు తిన్న
పేరు, An islet formed by alluvium,
छोटा टापू.

సైకతమ్ - సికతామయమ్ ॥న॥ ౨-ఇసుక
దిన్నెల పేళ్లు, A sand bank, रेतीला तट.

నిషద్వరః-జమ్బాలః ॥పు॥ - పజ్జ్ ॥పు॥-
శాదః-కర్దమః ॥పు॥ గి - అడుసుపేళ్లు, Mud
or mire, कीचड़.

జలోచ్చాప్తసాః - పరీవాహః ॥పు, బ॥ ౨-
అలుగుల పేళ్లు, Inundation, channel
for carrying off an excess of water,
ज्यादा पानी बाहर ले जाने वाला नाला.

కూపకా (స్తువిధార
కాః॥ ౨౪౪॥

నావ్యం (త్రిలింగం
నౌతార్యే)

(స్త్రీయాం) నౌ
స్తరణి స్తరః॥

ఉడుపంతు ప్లవః కోలః

స్రోతా (ఽమ్బుసర
ణం స్వతః)॥ ౨౪౫॥

ఆతర స్తరపణ్యం
(స్యాత్)

ద్రోణీ కాపా మ్బు
వాహిన్ ॥

సాంయాత్రికః పోత
వణిక్

కర్ణధార(స్తు) నావి
కః॥ ౨౪౬॥

నియామకాః పోత
వాహః

కూపకాః-విధారకాః ॥పు॥ ౨-చెలమలు,
పిల్లనూతులు మొదలైనవి, A temporary
well, కుఆ.

నావ్యమ్ ॥త్రి॥ ౧-నౌతార్యే = ఓడచేత
దాటదగిన నద్యాదుల పేరు, Navigable
rivers, नाव से पार जाने योग्य नदी.

నౌః-ఔః-తరణిః-తరః (పా) తర్ణి ॥నీ॥ ౩-
ఓడపేళ్లు, A boat, नाव.

ఉడుపమ్ ॥న॥-ప్లవః-కోలః ॥పు॥ ౩-తెప్ప
పేళ్లు, A raft or float, ತೊಗಾ.

స్రోతః ॥నౌ, న॥ ౧-స్వతః=తనంతట పాలు
చున్న, అమ్బుసరణమ్=జలప్రవాహము పేరు,
A natural steam, जल प्रवाह.

ఆతరః ॥పు॥ - తరపణ్యమ్ ॥న॥ ౨ - ఓడ
నడుపువానిచ్చు కూలిపేళ్లు, Fare or
freight, उतराई.

ద్రోణీ, కాపామ్బువాహిన్ ॥నీ॥ ౨ - దోనె
పేళ్లు, An oval basin, दोना.

సాంయాత్రికః - పోతవణిక్ ॥జ్, పు॥ ౨-
ఓడ బేరగానిపేళ్లు, A voyaging merchant,
नाव-यात्री.

కర్ణధారః - నావికః ॥పు॥ ౨ - ఓడనడపు
వానిపేళ్లు, The pilot or helmsman,
नाविक.

నియామకాః-పోతవాహః ॥పు॥బ॥ ౨-ఓడ
స్తంభముపైనుండి యుపాయము చెప్పవారి
పేళ్లు, The steersman, नाविक.

కూపకో గుణవృక్ష
కః।

నా కాదణ్ణః డేపణీ
(స్యా) దరిత్రం కేని
పాతకః॥ ౨౪౭॥

అభిః(స్త్రీ) కాన్త
కుద్దాలః

సేకపాత్రంతు సేచ
నమ్ ।

యావపాత్రంతు పో
తో

(౭భిభవేత్రిషు) స
ముద్రియమ్॥ ౨౪౮॥

(స్త్రీ) ౭ర్థనావం
(నావో ౭ర్థే)

(౭తీతనాకే) ౭
తిను (త్రిషు)।
(త్రిష్వాగాధాత్)

కూపకః-గుణవృక్షకః ॥పు॥ ౨-ఓడమీద
టెక్కుముగట్టు స్తంభముపేళ్లు, The mast,
मस्तौल.

నా కాదణ్ణః ॥పు॥-డేపణీ ॥నీ॥ ౨-ఓడనడపు
గడపేళ్లు, The oar, नौकादंड. అరిత్రమ్
॥న॥ - కేనిపాతకః ॥పు॥ ౨ - ఓడనడుపు తెడ్డు
పేళ్లు, The rudder, helm, पतवार.

అభిః ॥నీ॥-కాన్తకుద్దాలః ॥పు॥ ౨-లవణా
దులు త్రవ్వ మ్రానిగుద్దలిపేళ్లు, A scraper,
or shovel, कौडा.

సేకపాత్రమ్ - సేచనమ్ ॥న॥ ౨ - ఓడలోఁ
జొచ్చిన నీళ్లను వెడలఁజల్లు పాత్రము పేళ్లు,
A Bucket, बालडी.

యావపాత్రమ్ ॥న॥ - పోతః ॥పు॥ ౨-ఓడ
పేళ్లు, A ship, नाव.

సముద్రియమ్ ॥త్రి॥ ౧ - అబ్దిభవే = సము
ద్రమునందుఁ బుట్టిన వస్తువుపేరు, Marine,
समुद्रीय.

అర్థనావమ్ ॥న॥ ౧ - నావః = ఓడయొక్క,
అర్థే = సగముపేరు, A boat's half, नाव का
अर्ध भाग.

అతిను ॥త్రి॥ ౧ - ఓడను దాటినవస్తువు
పేరు, Landed from a boat, नाव से
उतारा हुआ.

ప్రసన్నశబ్దము మొదలు అగాధశబ్దపర్యం
తము, నన్నియు త్రిలింగకములు.

ప్రసన్నోఽచ్యుః	ప్రసన్నః-అచ్యుః॥ ౨-నిర్మలవస్తువు పేళ్లు, Transparent, clear, निर्मल.
కలుషోఽనచ్యుః-ఆవిలః॥	కలుషః-అనచ్యుః-ఆవిలః॥ ౩-కలగినదాని పేళ్లు, Turbid, muddy, मटमैला.
నిమ్నం గభీరం గ మిభ్ర	నిమ్నమ్-గభీరమ్-గమిభ్రమ్॥ ౩ - లోఁ తై నదానిపేళ్లు, Deep, गहरा.
ముత్తానం తద్వ పర్యయే । అగాధ మ తలస్పర్శే	ఉత్తానమ్॥ ౧-లోఁతు కాని దాని పేరు, Shallow, छिछला.
	అగాధమ్-అతలస్పర్శః॥ ౨ - మిక్కిలి లోఁ తై న దానిపేళ్లు, Very deep, unfatho- mable, अगाध.
కై వ ర్తే దాశధీవరా॥ ౨౫౦॥	కై వ ర్తః-దాశః (పా) దాసః-ధీవరః ॥పు॥ ౩-మత్స్యములం బట్టు జాలరివాని పేళ్లు, A fisherman, मछुआ.
ఆనాయః(పుంసి)జాలం	ఆనాయః ॥పు॥-జాలమ్ ॥న॥ ౨-వలపేళ్లు, A net, जाल.
(స్యాత్)శణనూత్రం పవిత్రకమ్॥	శణనూత్రమ్ (పా) సణనూత్రమ్ - పవిత్ర కమ్ ॥న॥ ౨-వల త్రాటిపేళ్లు, The rope of a net, जाल की रस्सी.
మత్స్యధానీ కు వేణీ (స్యాత్)	మత్స్యధానీ-కువేణీ ॥నీ॥ ౨-చేపలబుట్ట పేళ్లు, A fish-basket, मछली की टोकरी.
బడిశం మత్స్యబద్ధ నమ్॥౨౫౧॥ పృథురో మార్షుషో మత్స్యో మీనో వై సారిణోఽ ణ్ణజః । విసార శ్శకులీ	బడిశమ్-మత్స్యబద్ధనమ్ (పా) మత్స్యవేధ నమ్ ॥న॥ ౨ - గాలముపేళ్లు, A fish-hook, मछली फँसाने की वंसी.
	పృథురోమా ॥న్॥ ర్షుషః - మత్స్యః - మీనః-వై సారిణః-అణ్ణజః-విసారః-శకులీ॥న్॥

పు॥ ౮ - సామాన్యముగా మత్స్యములపేళ్లు,
A fish, మఱలి.

(చాధ) గణ్డకశృకు
లార్భకః॥ ౨౫౨॥

గణ్డకః-శకులార్భకః ॥పు॥ ౨ - చేపపిల్లల
పేళ్లు, జెల్ల పేళ్లని కొందఱు, Sparus emar-
ginatus, మఱలి కే బచ్చె.

సహస్రదంష్ట్రః పాతీన

సహస్రదంష్ట్రః - పాతీనః ॥పు॥ ౨ - వేయి
పొటల మీను, కొట్ట, A sheat fish, Silu-
rus pelorius, బడీ మఱలి.

ఉలూపీశిశుక (స్సమా)

ఉలూపీ ॥న॥-శిశుకః ॥పు॥ ౨-శిశువువలె
చపలమయిన యులసమీనుపేళ్లు, A por-
poise, చుక్కెస.

నడమీన శ్చిలిచిమః

నడమీనః-చిలిచిమః ॥పు॥ ౨-క్రాలు గను
వుల్లోఁ దిరుగు మీను పేళ్లు, A sort of
sprat, మఱలి విశేష.

ప్రాప్తీతు శఫరీ (ద్వ
యోః)॥ ౨౫౩॥

ప్రాప్తీ ॥నీ॥-శఫరీ ॥పు॥ ౨-మిట్టి, ఎగిరిపడు
మీను, A sort of carp, Cyprinus
Chrysoparoius, మత్స్య విశేష.

తూద్రాణ్డమ త్స్యస
జ్ఞాతః పోతాధాన

తూద్రాణ్డమత్స్యసజ్ఞాతః ॥పు॥ - పోతాధా
నమ్ ॥న॥ ౨-మీనుపిల్లలగుంపుపేళ్లు, Small
fry, తొటి మఱలియో కా సమూహ.

(మథోర్పుషాః) ।
రోహితో మద్గుర శ్చా
లో రాజీవః శృకుల
స్తిమిః॥ ౨౫౪॥ తిమి
లాదయ (శ్చాధ)

రోహితః = ఎఱ్ఱమీను, మద్గురః = బొమ్మ
మీను, శాలః = మిగుల వేగముగలమీను,
రాజీవః = గొఱమీను, శకులః = బేడిసమీను,
తిమిః = నూలుయోజనములమీను, తిమిం
గిలః = తిమిని ప్రింగునట్టిమీను ॥పు॥ ౨ ను
ఆదిశబ్దముచేత తిమింగిల సంద్యావర్తదులును
మత్స్యవిశేషములు.

యాదాంసి జలజన్త
వః |

(తద్భేదా) శిశు
మారోద్ర శబ్దవో
మకరాదయః || ౧౫౫ ||

(స్యా)త్కులీరః క
ర్కటకః

కూర్మైకమతకచ్చపా ||

గ్రాహోఽవహరో

నక్రస్తుకుమ్భిరోఽథ

మహీలతా || ౧౫౬ ||

గణ్డాపదః కిజ్జులకో

నిహాకాగోధికా(సమే)

రక్తపాతు జలూకా
యాం స్త్రీయాం భూ
మ్ని(జతాకసః || ౧౫౭ ||

యాదాంసి || న || న || - జలజన్తవః || ఉ, పు, బ ||
౧-జలజంతువులపేళ్లు, Aquatic animals,
जल में रहने वाले जन्तु.

శిశుమారః = మొసలి, Porpoise, शिशु-
मार. ఉద్రః = నీరుపిల్లి, Otter, जलमाजरि.

శబ్ద = నీరుపంది, Scate. మకరః =
చొటమీను, Seal, सील, ౪ ఇవియు అదిశబ్ద
ముచేత జలహస్త్యాదులును, జలజంతువిశేష
ములు.

కులీరః - కర్కటకః (పా) కర్కటః || పు ||
౧-ఎండ్రకాయపేళ్లు, A crab, केकडा.

కూర్మః-కమతః-కచ్చపః || పు || ౩-తాఁ బేటి
పేళ్లు, A turtle or tortoise, कछुवा.

గ్రాహః - అవహరః || పు || ౧-స్రాణిహింసఁ
జేయు మహామత్స్యము పేళ్లు, A shark,
समुद्र की बड़ी मछली.

నక్రః-కుమ్భిరః || పు || ౧-నీరుగును బట్టి
యీడ్చు జలచరముపేళ్లు, A crocodile,
मगर.

మహీలతా || నీ || - గణ్డాపదః-కిజ్జులకః || పు ||
౩-ఎఱ్ఱపేళ్లు, A worm, कीडा.

నిహాకా-గోధికా || నీ || ౧-నీరుడుము పేళ్లు,
The Gangetic alligator.

రక్తపా-జలూకా-జతాకసః || న, నీ, బ ||
౩ - జలగపేళ్లు, రక్తపాశబ్దమునకు సోమపా
శబ్దమువలెను రూపము గలదు, A leech,
जींक.

ముక్తాస్ఫటః (స్త్రీ
యాం) శుక్తిః

శబ్ద (స్వస్య) త్క-
మ్బు(రస్త్రీయామ్)॥

క్షుద్రశబ్దా శబ్దనఖా

శమ్బూక్తా జలశుక్త
యః॥ ౨౧౦॥

భేకేమణ్డూక వర్షాభూ
శాలూర ప్లవదద్ధరాః॥

శిలీ గణ్డూపదీ

భేకీ వర్షాభీ

కమతీ ధులిః॥ ౨౧౧॥

(మద్గురస్యప్రియా)

శృంగీ

దుర్నామాదీర్ఘకోశి
కా॥

జలాశయోజలాధార

(స్త్రాగాధ జలే)

హృదః॥ ౨౧౨॥

ముక్తాస్ఫటః ॥పు॥-శుక్తిః ॥నీ॥ ౨-ముత్తైపు
చిప్ప పేళ్లు. A pearl oyster, సీప.

శబ్దః ॥పు॥ కమ్బుః ॥పన్ ॥ ౨-శంఖముపేళ్లు,
A conch, శంఖ.

క్షుద్రశబ్దాః-శబ్దనఖాః ॥పు, బ॥ ౨-గుల్లల
పేళ్లు, Small shell, తొడి సీప.

శమ్బూకాః ॥పన్ ॥ జలశుక్తయః ॥ఇ,నీ,బ॥
౨-కప్పచిప్పలపేళ్లు, Bivalve shell, సీప.

భేకః-మణ్డూకః-వర్షాభూః-శాలూరః-(పా)
సాలూరః-ప్లవః-దద్ధరః ॥పు॥ ౬ - కప్పపేళ్లు,
A frog, మేడక.

శిలీ - గణ్డూపదీ ॥నీ॥ ౨-ఆడు ఎఱ్ఱ పేళ్లు,
A female worm, కీడి.

భేకీ - వర్షాభీ ॥నీ॥ ౨ - ఆడుకప్ప పేళ్లు,
A female frog, మాదా మేడక.

కమతీ-ధులిః॥ నీ॥ ౨-ఆడు తాచేటిపేళ్లు,
A female turtle, మాదా కల్తా.

శృంగీ॥నీ॥౧-మద్గురమనుమీనుభార్య పేరు,
Silurus Pungentisimus, మతలి.

దుర్నామా-దీర్ఘకోశి కా॥ నీ॥ ౨ - ఏనుగు
జలగపేళ్లు, A cockle.

జలాశయః-జలాధారః॥ పు॥ ౨ - నీళ్లుండు
తావుపేళ్లు, A reservoir; a pond, తాలావ.

హృదః॥ పు॥ ౧ - అగాధజలే=అగాధమైన
జలముగల, తత్ర = అస్థలముపేరు, A deep
lake, ఖీల.

అహోవస్తు నిపానం
(స్యా దుపకూపజలాశ్చ
యే) (పుంస్యేవా)న్ధః
ప్రహిఃకూప ఉదపానం
తు(పుంసివా)॥ ౨౬౧॥

నేమిస్త్రీకా(౨స్య)

వీనాహా (ముఖ
బద్ధన మస్యయత్) ।

పుష్కరిణ్యాంతు ఖా
తం (స్యా)

దఖాతం దేవఖాత
కమ్॥ ౨౬౨॥

పద్మాకర స్తటాకో
(౨స్త్రీ)కాసార స్సర
నీసరః ।

వేశస్తాపల్వలంచా
ల్పసరో

అహోవః॥ పు॥ - నిపానమ్॥ న॥ ౨ - నూతి
యొద్ద పశువులు నీళ్లుత్రాగుటకుఁ గట్టియున్న
తోట్టిపేళ్లు, A trough near a well for
watering cattle, నిపాన.

అన్ధః-ప్రహిః-కూపః॥ పు॥ - ఉదపానమ్॥
పు॥ ౪-నూతిపేళ్లు, A well, క్షౌఢా.

నేమిః-స్త్రీకా॥ నీ॥ ౨ - నూతియందు నీళ్లై
త్తుటకై యేర్పఱచిన రాట్నము మొదలైన
దాదయంత్రముపేళ్లు, A contrivance for
raising water, నేమి.

వీనాహాః॥ పు॥ ౧ - నూతిహంసపాది మొద
లయిన వాయికట్టుపేరు, The cover of a
well, క్షౌఢా కా డక్షన.

పుష్కరిణీ॥ నీ॥ ఖాతమ్॥ న॥ ౨ - నలుచద
రముగాఁ ద్రవ్వఁబడిన గుంటపేళ్లు, A square
pond, ఖగీకార ఖడగా.

అఖాతమ్-దేవఖాతకమ్॥ న॥ ౨-దేవతల
చేత త్రవ్వఁబడిన గుంటపేళ్లు, A natural
pond, అఘాత.

పద్మాకరః॥ పు॥ తటాకః (పా) తడాగః॥
పు॥ ౨-తామరలుగల చెఱువుపేళ్లు, A lake,
జ్వీల. కాసారః॥ పు॥-సరనీ॥ నీ॥ - సరః॥ న్,
న॥ ౩ - కొలనిపేళ్లు, A pond or pool,
సరాధర. పద్మాకరాదు లై ౨ నేకార్థకము
లని కొందఱందురు.

వేశస్తా॥ పు॥-పల్వలమ్-అల్పసరః॥ న్, న॥
౩-పడియపేళ్లు, A basin, డడాగ.

వాపీతుదీర్ఘికా॥ ౨౬౩॥

వాపీ - దీర్ఘికా॥ నీ॥ ౨ - నడబావి పేళ్లు,
A well with steps, బావలి.

భేయం తు పరిఖా

భేయమ్॥ న॥ - పరిఖా॥ నీ॥ ౨ - అగడ్త పేళ్లు,
A ditch, ఖాడీ.

౭౭ధార (స్వయం
సాయత్ర ధారణమ్)॥

ఆధారః॥ పు॥ ౧ - యత్ర = ఏస్థలమునందు,
అమృతామ్ = (కట్టగట్టి) నీళ్లు, ధారణమ్ =
నిల్పుటకలదో యట్టి మడుగు పేరు, A dike,
బాంధ.

(స్యా)దాలవాలమా
వాల మావాపో౭థ
నదీ సరిత్॥ ౨౬౪॥

ఆలవాలమ్ - ఆవాలమ్॥ న॥ - ఆవాపః॥ పు॥
౩ - చెట్లపాదుల పేళ్లు, A basin round the
foot of a tree, బాటా.

తరజ్జిణీ శైవలినీ తటినీ
హ్రదిని ధునీ । స్తో
తస్విని ద్వీపవతీ స)వ
స్తీ నిమ్నగా౭౭పగా॥

నదీ - సరిత్ - తరజ్జిణీ - శైవలినీ - తటినీ -
హ్రదిని - ధునీ - స్తోతస్విని - ద్వీపవతీ - స్రవస్తీ -
నిమ్నగా - ఆపగా॥ నీ॥ ౧౨ - నది పేళ్లు,
A river, నదీ.

౨౬౫॥

[కూలజ్కమా నిర్వరిణీ
రోధోవక్త్రా సరస్వతీ]

[కూలజ్కమా - నిర్వరిణీ - రోధోవక్త్రా - సర
స్వతీ॥ నీ॥] అధికపాఠము.

గజ్జావిష్ణుపదీ జహ్ను
తనయా సురనిమ్నగా
భాగీరథీ త్రిపథగా
త్రిస్తోతా భీష్మసూ
రపి॥ కాలిన్దీ సూర్య
తనయా యమునా
శమనస్వసా॥

గజ్జా - విష్ణుపదీ - జహ్ను తనయా - సురనిమ్న
గా - భాగీరథీ - త్రిపథగా - త్రిస్తోతా॥ నీ॥ - భీష్మ
సూ॥ నీ॥ ౧ - గజ్జా నది పేళ్లు, The Ganges,
గంగా నదీ.

కాలిన్దీ - సూర్యతనయా - యమునా - శమన
స్వసా॥ ఋ, నీ॥ ౪ - యమునా నది పేళ్లు,
Jumna, యమునా నదీ.

రేవాతు నర్మదా
సోమోద్భవా మేఖల
కన్యకా॥ ౨౬౬॥

రేవా - నర్మదా - సోమోద్భవా - మేఖలకన్య
కా॥ నీ॥ ౪ - నర్మదా నది పేళ్లు, Narmada,
నర్మదా.

కరతోయా-సదాసీరా

కరతోయా-సదాసీరా॥ సీ॥ ౨-గౌరీవివాహమున నీశ్వరుని హస్తోదకమువలనఁ బుట్టిన నది పేళ్లు.

బాహుదా సై త
వాహినీ॥

బాహుదా-సై తవాహినీ॥ సీ॥ ౨-బాహుదానదిపేళ్లు, బాహుదా.

శతద్రుస్తు శుతుద్రి
(స్నాన్)

శతద్రుః-శుతుద్రిః॥ సీ॥ ౨-వసిష్ఠునికి వెఱచి నూలుపాయలై ప్రవహించిన నది పేళ్లు.

విపాశాతు విపాత్
(స్త్రీయామ్) ౨౬౮॥

విపాశా - విపాత్॥ శీ, సీ॥ ౨ - వసిష్ఠుని పాశములను విడిపించిన నది పేళ్లు.

శోణోహిరణ్యవాహ
(స్నాన్) త్కుల్యా(౭
ల్పాకృత్తిమా సరిత్)

శోణః - హిరణ్యవాహః॥ పు॥ ౨ - శోణ నదముపేళ్లు.

కుల్యా॥ సీ॥ ౧ - అల్పా = కొంచెమై, కృత్తిమా = త్రవ్వబడిన, సరిత్ = కాలువ పేరు, A canal, నాళా.

శరావతీ వేత్రవతీ
చంద్రభాగా సరస్వతీ॥

శరావతీ-వేత్రవతీ-చంద్రభాగా-సరస్వతీ-కావేరీ॥ సీ॥ ౫ - అన్యాశ్చ=కృష్ణ వేణీ గోదావరీ సరయూప్రముఖములు, సరితః=నదీవిశేషములు.

[గోదావరీ భీమరథీ
కృష్ణ వేణీచశాతమీ]
కావేరీ (సరితోఽన్యా
శ్చ)

[గోదావరీ-భీమరథీ-కృష్ణ వేణీ-శాతమీ॥ ఈ సీ॥] - అధికపాఠము.

సంభేద (స్నిగ్ధసంగ
మః)।

సంభేదః॥ పు॥ ౧-నదులయొక్క సూటమిపేరు.
The mouth of a river confluence of two rivers.

(ద్వయోః) ప్రణాలీ

ప్రణాలీ॥ పు॥ ౧-పయసః పద్మమ్ = గోముఖ

పయసః పదవ్యాం
(త్రిషుతూత్తరా)॥

౨౭౦॥

(దేవికాయాం సర
యాంచ భవే) దావిక
సారవౌ॥

సాగన్ధికంతు కన్ఘరం

హల్లకం రక్తస
న్ధ్యకమ్॥ ౨౭౧॥

(స్యా) దుత్పలం
కువలయ

(మధ) నీలామ్బు జన్మ
చ॥ ఇన్ద్రివరం (చనీలేఽ
స్మిన్)

(సితే) కుముదకై
రవే॥ ౨౭౨॥

శాలూక (మేషాం
కన్దస్యాత్)

వారిపల్లీతు కుమ్భి
కా॥

నూత్రము మొదలగు జలమార్గము పేరు,
A drain. ముందట చెప్పబడు దావికసారవ
శబ్దములు ॥ త్రి ॥

దావికః-సారవః॥ ౨-వరుసగా దేవికానది
యందును సరయునదియందును బుట్టిన వస్తు
వులపేళ్లు.

సాగన్ధికమ్-కన్ఘరమ్-(పా) కల్హారమ్ ॥న॥
౨-ఇంచుక యెఱువును మిక్కిలి పరిమళమును
గల కలువపేళ్లు, The fragrant water-
lily, కలహార.

హల్లకమ్-రక్తసన్ధ్యకమ్॥న॥ ౨-చెంగలువ
పేళ్లు, The red water-lily, లాల కమల.

ఉత్పలమ్-కువలయమ్॥ న॥ ౨-సామాన్య
ముగా గలువపేళ్లు, Any water-lily, తల్పల.

నీలామ్బుజన్మ॥న్॥ - ఇన్ద్రివరమ్॥న॥ ౨-నల్ల
కలువపేళ్లు, The Blue water-lily, నీల
కమల.

కుముదమ్-కైరవమ్॥న॥ ౨-తెల్లకలువపేళ్లు,
The esculent white water-lily, శ్వేత
కమల.

శాలూకమ్॥ న॥ ౧ - ఏషామ్ = ఈ సాగన్ధి
కాదులయొక్క, కన్దఃస్యాత్ = దుంపపేరు,
The root of a water-lily, కమల కా మూల.

వారిపల్లీ-కుమ్భికా॥ సీ॥ ౨ - నాచుపేళ్లు,
Pistia stratiotes.

జలనీలీ తు శైవా
లం శైవలోఽ

థ కుముద్వతీ॥౨౭౩॥
కుముదిన్యాం నలిన్యాం
తుబిసినిపద్మినీముఖాః।

(వాపుంసి) పద్మం
నలిన మరవిష్టం మ
హోత్పలమ్॥ సహస్ర
పత్త్రం కమలం శత
పత్త్రం కుశేశయమ్ ।
పశ్చేరుహం. తామర
సం సారసం సరసీరుహ
మ్॥౨౭౪॥ బిసప్రసూన
రాజీవపుష్కరామ్భో
రుహణిచ।

పుణ్డరీకం సి తా
మ్భోజ (మథ)

రక్తసరోరుహమ్॥
రక్తోత్పలం కోకనదం
నాలో నాల

జలనీలీ॥నీ॥ - శైవాలమ్॥న॥ - శైవలః (పా)
శేవలః॥ పు॥ ౩ - పాచిపేళ్లు, Moss, కాశ్చీ.

కుముద్వతీ-కుముదిని॥ నీ॥ ౨ - తెల్లకలువ
తీగపేళ్లు, నలినీ-బిసిని-పద్మినీ॥ నీ॥ ఈ ౩-ను
ముఖమన్నందువలన అబ్జినీ - కమలినీ - సరో
జినీ మొదలైనవియుఁ దామరతీగ పేళ్లు,
The stalk of a lotus or a collection of
lotuses, కమల నాల.

పద్మమ్॥పృ॥ - నలినమ్-అరవిష్టమ్-మహో
త్పలమ్-సహస్రపత్త్రమ్-కమలమ్-శతపత్త్రమ్-
కుశేశయమ్ - పశ్చేరుహమ్ - తామరసమ్-
సారసమ్-సరసీరుహమ్-బిసప్రసూనమ్ - రాజీ
వమ్-పుష్కరమ్-అమ్భోరుహమ్॥ న॥ ౧౬ -
తామరపువ్వుపేళ్లు, A lotus, Nelumbium
speciosum, కమల.

పుణ్డరీకమ్-సితామ్భోజమ్॥ న॥ ౨ - తెల్ల
తామరపువ్వు పేళ్లు, A white lotus, శ్వేత
కమల.

రక్తసరోరుహమ్-రక్తోత్పలమ్-కోకనదమ్ ॥
న॥ ౩-ఎఱ్ఱతామరపువ్వుపేళ్లు, A red lotus,
లాల్ కమల.

నాలః ॥పు॥ (పా) నాళా ॥నీ॥-నాలమ్ ॥న॥
౨-తామర కలువ మొదలైనవానికాడపేళ్లు,
The stalk, కమల నాల.

(మథాస్త్రియామ్) |
మృణాలం బిస.

(మబ్జాది కదమ్బే)
షణ్ణ(మస్త్రియామ్) ||
౨౭౭ ||

కరహట శ్చిఫా కన్దః

కిష్కల్కః కేసరో
(౭స్త్రియామ్) |

సంవర్తికా నవదలం

నీజకోశో వరాటకః ||
౨౭౮ ||

ఇతి వారివర్ణః

మృణాలమ్ ||ష్న||-బిసమ్ ||న|| ౨-తామర
తూండ్లపేళ్లు, A lotus-fibre, కమల నాల్.

షణ్ణమ్ - (పా. శణ్ణమ్) ||ష్న|| ౧-తామర
పువ్వులు మొదలైనవాని సమూహముపేరు,
An assemblage of water-lilies, కమల
సమూహ.

కరహటః ||పు|| - శిఫా ||నీ|| - కన్దః ||పు||
3 - తామరదుంపపేళ్లు, శిఫాకన్దః అని యేక
పదమును, The root of a lotus, కమల కీ
జడ.

కిష్కల్కః ||పు|| కేసరః ||ష్న|| ౧ - ఆకరువు
పేళ్లు, A filament, తాన్తు.

సంవర్తికా||నీ|| - నవదలమ్ ||న|| ౨-లేత
రేకులపేళ్లు, Tender leaves, పంతుడి.

నీజకోశః - వరాటకః ||పు|| ౨ - తామర
పువ్వులోని దుద్దుపేళ్లు, The seed-vessel of
the lotus, కమల కా బీజకోశ.

ఉదకముతో జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

ఉక్తం స్వ ర్వోఽయం ది క్కాలధీ వాక్చబ్బాది నాట్యకమ్ |
పాతాల భోగి నరకం వారి చైషాం చ సజ్జతమ్ || ౨౭౯ ||

టీ. స్వర్వోఽయం ది క్కాలధీ వాక్చబ్బాది నాట్యకమ్ - స్వః =
స్వర్గమును, వ్యోమ = ఆకాశమును, దిక్ = దిక్కును, కాల = కాల
మును, ధీ = బుద్ధియు, వాక్ = వాక్కును, శబ్దాది = శబ్దములు మొద
లైనవియు. నాట్యకమ్ = నాట్యమును; పాతాలభోగినరకంవారిచ =

పాతాల = పాతాలమును, భోగి = సర్పమును, నరకం = నరకమున
వారి చ = జలమును, ఏషామ్ = ఈ స్వర్గాదులయొక్క, సజ్జతంచ
(వానివానితో) సంబంధించినదియు - సంబంధించినవస్తువు లనుట
ఉక్తమ్ = చెప్పబడెను.

ఈ కాండమునందు స్వర్గవర్గ మొదలుగా పండ్రెండు వర్గము
లును, ఆయావర్గములయందు స్వర్గము మొదలయిన యాయావర్గ
వులును, ఆయా స్వర్గాదివస్తువులతోజేరిన దేవతాదివస్తువులును
జెప్పబడి యున్నవనుట.

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలింగానుశాసనే ।

స్వర్గాదికాణ్డః ప్రథమస్సాజ్గవీవ సమర్థితః ॥ ౨౮౦ ।

టీ. అమరసింహకృతౌ = అమరసింహుని కృతిగానుండు, నామ
లింగానుశాసనే = నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువునందు, ఇతి =
ఈపూర్వోక్తప్రకారమున, ప్రథమః = మొదటిదైన, స్వర్గాదికాణ్డః =
స్వర్గము మొదలయినవానిని దెలియజెప్పుభాగము, సాజ్గ వీవ = సమ
గ్రముగానే, సమర్థితః = నెఱవేర్చబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ప్రథమకాండము

సంపూర్ణము

శ్రీరస్తు.

అమరకోశము, సటీకము

ద్వితీయకాండము

గ్రంథకర్తయగు అమరసింహ కవిసార్వభౌముడు చదువు వారికి ముందు విషయపరిజ్ఞానము గలుగఁజేయఁదలంచి ద్వితీయ కాండమునఁ జెప్ప వర్గల వరుసను సంగ్రహముగా నీ క్రింది శ్లోకము నందుఁ జెప్పుచున్నాడు.

వర్గాః పృథ్వీ పుర ఙ్మౌఘద్వనౌషధి మృగాదిభిః ।

సృబ్రహ్మక్షత్త్రి విటూచ్ఛదై స్సాఙ్గోపాఙ్గై రిహోదితాః॥

టీ. ఇహ = ఈ భూమికాండమనఁబడు రెండవకాండమునందు, సాఙ్గోపాఙ్గైః = అంగప్రత్యంగములతోఁ గూడుకొనియున్న, పృథ్వీ పురఙ్మౌఘ ద్వనౌషధిమృగాదిభిః = భూపురశైలవనౌషధి సింహాదుల తోడను, సృబ్రహ్మక్షత్త్రి విటూచ్ఛదైః = మనుష్య బ్రహ్మక్షత్త్రియ వైశ్య శూద్రులతోడను, (ఉపలక్ష్ఠితాః = కూడుకొని యున్న) వర్గాః = వర్గలు, ఉదితాః = చెప్పబడినవి.

తాత్పర్యము. ఈ కాండమందు భూవర్గ పురవర్గ శైలవర్గ వనౌషధివర్గ సింహాదివర్గ మనుష్యవర్గ బ్రహ్మవర్గ క్షత్రియవర్గ వైశ్య వర్గ శూద్రవర్గలని పదివర్గలు, నాయావర్గలయందు నాయాభూమ్యాది పదార్థములకు నంగములై న మృత్తికాదిపదార్థములును, నుపాంగము లయిన అధ్వాది పదార్థములును జెప్పఁబడి యున్నవనుట.

భూర్యుమిరచలా	భూః॥నీ॥(ప)భూర్॥అవ్య॥-భూమిః-అచలా-
నన్తారసావిశ్వమృరా	అనన్తారసా-విశ్వమృరా-స్థిరా-ధరా-ధరిత్రీ-
స్థిరా ధరాధరిత్రీధర	ధరణిః-(పా) ధరణీ-క్షోణిః (పా) క్షోణీ-జ్యో-
ణిః క్షోణిర్జ్యో కాశ్యపీ	కాశ్యపీ - క్షీతిః - సర్వసహ - వసుమతీ -
క్షీతిః॥౨॥ సర్వసహ	వసుధా - ఉర్వి-వసున్దరా-గోత్ర-కు-పుథివీ-

వసుమతీ వసుధోర్వీ
 వసుధరా గోత్రాకుః
 పృథివీ పృథ్వీ త్మౌఽ
 వని ర్మేదినీ మహిః॥3॥
 [విపులా గహ్వరీ ధా
 త్రీ శారిలా కుమ్భినీ
 క్షమా! జగతీ రత్న
 గర్భాచ భూ త ధా
 త్ర్యభిమేఖలాః॥]
 మృన్మృత్తికా

(ప) పృథవీ - పృథ్వీ - త్మౌ - అవనిః - మేదినీ -
 మహిః - (పా) మహీ ॥నీ॥ 2 - భూమిపేళ్లు,
 Earth, భూమి.

[విపులా-గహ్వరీ-ధాత్రీ-శారిలా-క్షమా-
 కుమ్భినీ - క్షమా - జగతీ - రత్న గర్భా-భూత
 ధాత్రీ-అభిమేఖలా ॥నీ॥ అధికపాఠము.]

మృత్ ॥ద్॥-మృత్తికా॥నీ॥ ౧-మన్ను పేళ్లు,
 Soil, మిట్టి.

మృత్స్నా - మృత్స్నా ॥నీ॥ ౧ - ప్రశస్తా =
 ప్రశస్తమైన, మృత్తికా = మన్ను, An excel-
 lent soil, అపజాత మిట్టి.

ఉర్వరా (సర్వస
 స్యాభ్యా)

ఉర్వరా ॥నీ॥ ౧ - సర్వసస్యాభ్యా = సకల
 మయిన సస్యములతో, గూడియున్న భూమి
 పేరు, Fertile with crop, అవీర జమీన.

(స్యా) దూషః
 తూరమృత్తికా ॥ ౪॥

దూషః ॥పు॥-తూరమృత్తికా ॥నీ॥ ౧-చౌటి
 మన్ను పేళ్లు, Saline soil, భార.

ఊషవా నూషరో

ఊషవాన్ ॥త్॥ - ఊషరః ॥ ౧ - చవుటి నేల
 పేళ్లు, Barren ground with Saline Soil,
 అజడ.

(ద్వాప ప్యన్యలిక్ష్ణా)

ద్వాపపి = ఈ రెండుశబ్దములును, అన్య
 లిక్ష్ణా = విశేష్యముయొక్క లింగములు గలవి.

స్థలం స్థలీ

స్థలమ్ ॥న॥-స్థలీ ॥నీ॥ ౧-తనంతట చదరమై
 యుండు నేలపేళ్లు, A place, జగడ.

(సమానా) మరు
ధన్వానా

మరుః-ధన్వాన్, పు॥౨-నీళ్లు లేనిభూమిపేళ్లు,
A region devoid of water, मरुभूमि.

(దేవ) ఖిలాప్రహతే
(సమే)॥ ౧॥ త్రి (ష్వ
ధో) జగతీ లోకో విష్ట
పం భువనం జగత్)

ఖిలమ్-అప్రహతమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - దున్ననిసేల
పేళ్లు, Untilled or waste land, नही जोता
हुआ जमीन.

జగతీ ॥ నీ॥-లోకః ॥ పు॥-విష్టపమ్-భువనమ్-
జగత్ ॥ న॥ ౧-జగత్తుపేళ్లు, A world, दुनिया.

(లోకోఽయం) భా
రతం వర్షం

భారతంవర్షమ్ ॥ న॥ ౧-అయం లోకః = హిమ
వత్పర్వతమునకు దక్షిణమును దక్షిణసముద్ర
మునకు నుత్తరమునైన యీ దేశముపేరు,
India, हिन्दुस्तान.

(శరావత్యాస్తుయో
ఽవధేః॥ ౬॥ దేశః
ప్రాగ్దక్షిణః) ప్రాచ్య

ప్రాచ్యః ॥ పు॥ ౧ - అవధేః = ఎల్లయైన,
శరావత్యాః = శరావతి యనియెడు నదికి,
ప్రాగ్దక్షిణః యః దేశః = తూర్పుతోఁ గూడిన
దక్షిణదేశముపేరు. శరావతీనది యీ శాన్యపు
దిక్కుననుండి నైరృతిమూల పడమటిసముద్ర
మునఁ గలిసియున్నది యని తెలియవలయును.
The south-eastern region, दक्षिण पूर्व
देश.

ఉదీచ్యః (పశ్చి
మోత్తరః)।

ఉదీచ్యః ॥ పు॥ ౧ - ఆ నదియే యెల్లగాఁ
గల, పశ్చిమోత్తరః = పడమరతోఁ గూడిన
యుత్తరదేశముపేరు, The north-western
region, उत्तर पश्चिम देश.

(ప్రత్యస్తో) మ్లేచ్చ
దేశ (స్సాన్యత్)

మ్లేచ్చదేశః ॥ పు॥ ౧ - ప్రత్యస్తః = భారత
వర్షమునకు తుదనుండు కామరూపాది ప్రత్యం
తదేశముపేరు, A country of barbarians,
बर्बर देश.

(మధ్య దేశస్థు) మ
ధ్యమః॥

2

మధ్యమః ॥పు॥ ౧-మధ్య దేశః=వినశనతీర్థ
మునకుఁ దూర్పును ప్రయాగకుఁ బడమరయు
నైన హిమవద్వింధ్యపర్వతములమధ్య దేశము
పేరు. కురుక్షేత్రము, The middle region,
मध्य देश.

ఆర్యావర్తః పుణ్య
భూమి (ర్మధ్యం విన్ధ్య
హిమాగయోః)।

ఆర్యావర్తః ॥పు॥ - పుణ్యభూమిః ॥సీ॥ ౨-
తూర్పు పడమటినముద్రము లేల్లగాఁగల
విన్ధ్య హిమాగయోః=వింధ్య హిమశత్రుపర్వత
ములయొక్క, మధ్యమ్ = మధ్య దేశముపేళ్లు,
The region of sanctity, आर्यावर्त.

నీవృజ్జనపదా దేశ
విషయా తూపవర్త
నమ్॥

౩॥

నీవృత్-జనపదః ॥పు॥ ౨ - వాసయోగ్య
మైన దేశముపేళ్లు, An inhabited country,
आवाद् देश, దేశః-విషయః ॥పు॥-ఉపవర్తనమ్
॥న॥ 3-గ్రామసమూహముపేళ్లు, A country,
गांव.

(త్రిష్యాగోష్ఠా).

ఆగోష్ఠాత్ త్రిషు=ఇదిమొదలు గోష్ఠశబ్ద
మువఱకు నడుమనుండు నామపదములలో
విశేషవిధి లేనివి॥ త్రి॥

(న్నడప్రాయే)నడ్వా
న్నడ్వల (ఇత్యపి)।

నడ్వాన్ ॥ త్ ॥ - నడ్వలః॥ ౨-నడప్రాయే=
కిక్కుసకసపు తఱుచుగాఁగల దేశముపేళ్లు,
A country abounding in reeds, नरकट
भरा जमीन.

కుముద్వాన్ (కు
ముదప్రాయే)

కుముద్వాన్ ॥ త్ ॥ ౧ - కుముద ప్రాయే=
తెల్లకలువలు తఱుచుగాఁగల దేశముపేరు,
A country abounding in water-lilies,
कुमुदों का देश.

వేతస్వాన్ (బహు
వేతసే)॥ ౯॥

వేతస్వాన్॥ త్॥ ౧-బహువేతసే = ప్రబృలి
చెట్లు తఱచుగాఁగల దేశము పేరు,
A country abounding in ratans, వెతో
కా దేశ.

శాద్వల (శ్యాదహ
రితే)

శాద్వలః॥ ౧ - శాదహరితే = లేతకసపు
చేతఁబచ్చగానుండుదేశముపేరు, A country
abounding in green grass, హరీ యాస
కా దేశ.

(సజమ్బలేతు) ప
జ్జిలః ।

పజ్జిలః॥ ౧ - సజమ్బలే = అడుసుతోఁ
గూడిన దేశము పేరు, A clayey and
marshy region, కీచడ ప్రదేశ.

(జలస్రాయ) మనూ
పం (స్యాత్)

అనూపమ్॥ ౧-జలస్రాయమ్ = నీళ్లు తఱచు
గాఁగల దేశము పేరు, A watery or wet
country, జల ప్రదేశ.

(పుంసి) కచ్చ (స్త
థావిధః)॥ ౧౦॥

కచ్చః॥ పు॥ ౧-తథావిధః = అట్లు నీళ్లు తఱ
చుగాఁగల నదీసరస్సుల సమీప దేశములపేరు,
Contiguous to water, జల ప్రదేశ.

(స్త్రీ) శర్కరా
శర్కరిలశ్శార్కర శ్శ
ర్కరావతి ।

శర్కరా॥ స్త్రీ-శర్కరిలః-శార్కరః-శర్క
రావాన్॥ త్॥ ౪ - మొరముగలదాని పేళ్లు,
Full of stony nodules, కంకరీలా ప్రదేశ.

(దేశపవాదిమా)

అదిమా = మొదటనున్న, శర్కరాశర్క
రిలశబ్దములు, దేశేపవ = మొరముగల దేశము
నకే పేళ్లు.

(వేపమున్నేయా
స్సికతావతి)॥ ౧౧॥

ఏవం = ఇటువలెనే, సికతావతి = ఇసుకగల
దేశమునను, సికతా - సికతిలః అనియు,
ఇసుకగలదానియందు సైకతః - సికతావాన్
అనియు, ఉన్నేయాః = ఊహింపఁదగినవి,
Sandy, రేతిలీ జమీన్.

(దేశోపద్యమ్బు వృ
ష్ట్యమ్బు సంపన్నప్రీ
హిపాలితః| స్యా)న్నదీ
మాత్యకో దేవమాత్య
కశ్చ (యథాక్రమమ్)॥

నదీమాత్యకః = Watered from a river,
నదీ సీచిత దేవమాత్యకః = Watered by
rain, ఖరీ సే సీచిత. ఈ రెండును వరు
సగా నదీజలముచేతను వర్ష జలముచేతను పండు
నట్టి వరిపైరుగల దేశముపేర్లు.

(సురాజ్ఞదేశే) రాజ
న్యాన్

రాజన్యాన్ ॥ త్ ॥ ౧ - సురాజ్ఞ = మంచిరాజు
గల, దేశే = దేశముపేరు, Ruled by a just
king, సురాజ్య.

(స్యాత్తతోఽన్య
త్ర) రాజవాన్ ।

రాజవాన్ ॥ త్ ॥ ౧ - తతః = ఆ దేశము
కంటె, అన్యత్ర = వేరైన = సామాన్యరాజుగల
దేశముపేరు, Governed by a king, రాజ్య.

గోష్ఠం గోస్థానకం

గోష్ఠమ్ - గోస్థానకమ్ ॥ న ॥ ౨ - ఆవు లుండు
మందపేర్లు, A fold for kine, బాడ.

(తత్తు) గౌష్ఠీనం
భూతపూర్వకమ్) ౧౩ ॥

గౌష్ఠీనమ్ ॥ న ॥ ౧ - భూతపూర్వకంతత్ =
పురాతనమైన యా మందపేరు, The site of
a former fold.

(పర్యస్తభూః) పరి
సరః

పరిసరః ॥ పు ॥ ౧ - పర్యస్తభూః = గ్రామ
నగరాదులయొక్క సమీప భూమి పేరు,
Skirts; ground contiguous to a town
&c. गाँव का परिसर.

సేతురాతా (స్త్రీయాం
పుమాన్ ।

సేతుః ॥ పు ॥ - ఆలిః ॥ సీ ॥ ౨ - కట్ట పేర్లు,
A dam or mound or bridge, పుల్ల.

వామలూరుశ్చనా
కుశ్చ వల్మీకం (పున్న
పుంసకమ్) ॥ ౧౪ ॥

వామలూరుః (పా)వామలూరః - నామః ॥ పు ॥
వల్మీకమ్ (పా) వల్మీకమ్ ॥ ప్న ॥ ౩ - పుట్టపేర్లు.
An ant-hill or a mole-hill, బల్మిక.

అయనం వర్తన్
మార్గా ౭ధ్వపథానః
పదవీ సృతిః సరణిః
పద్ధతిః పద్ధావర్తనే
కపదీతిచ॥ ౧౫॥

అతిపథా సుపథా
శ్చ సత్పథః (శాచిరితే ౭
ధ్వని)।

వ్యధోదురధో
విపథః కదధ్వా కాపథ
(స్సయాః)॥ ౧౬॥

అపథా స్తవపథం

(తుల్యే) శృక్లాటక
చతుష్పథే।

ప్రాస్తరం (దూర
శూన్యో ౭ధ్వా)

కాంతారం (వర్తన్
దుర్గమమ్)॥ ౧౭॥

(గవ్యాతిః ప్రీక్ర
శయుగం)

అయనమ్-వర్తన్॥ న॥ - మార్గః-అధ్వా
న్॥ - పథాః॥ న్, పు॥ - పదవీ-సృతిః-సరణిః-
పద్ధతిః-పద్ధా-వర్తనీ-ఏకపదీ॥ నీ॥ ౧౫-త్రోవ
పేళ్లు, A road, path, or way, रास्ता.

అతిపథాః॥ న్॥ - సుపథా॥ న్॥ - సత్పథః॥
పు॥ ౩ - మంచి త్రోవ పేళ్లు, A good road,
अच्छी सड़क.

వ్యధ్వః - దురధ్వః - విపథః-కదధ్వా॥ న్॥
కాపథః॥ పు॥ ౫-చెడ్డ త్రోవ పేళ్లు. విపథ కాపథ
శబ్దములు నపుంసకములును, A bad road,
बुरी सड़क.

అపథాః॥ న్, పు॥ - అపథమ్॥ న॥ ౨-తప్పు
త్రోవ పేళ్లు, A wrong road or the want
of a road, गलत रास्ता.

శృక్లాటకమ్ - చతుష్పథమ్॥ న॥ ౨ -
నాలుగు త్రోవలు గూడిన చోటు పేళ్లు,
Crossing of roads, चौक.

ప్రాస్తరమ్॥ న॥ ౧-దూరశూన్యః అధ్వా=
ఎడారియై నడచుట లేని త్రోవ పేరు, A long
and lonesome way without trees,
water &c. निर्जन पथ.

కాంతారమ్॥ న॥ ౧-దుర్గమం వర్తన్=చోర
కంటకాదులచేత నడువ శక్యముగాని త్రోవ
పేరు, A difficult or dangerous road;
wilde mess, अण्य.

గవ్యాతిః॥ నీ॥ ౧ - గ్రోశయుగమ్=రెండు
గ్రోశముల త్రోవ పేరు. ౨ర అంగుళము లొక

నల్వః (కిష్కుచ
తుశ్శతమ్)।

ఘట్టాపథ స్సంసర
ణం

(తత్పుర) స్యాపని
ష్కరమ్॥ ౧౮॥

[ద్యావాపృథివ్యా
రోదస్యో ద్యావాభూ
మీచరోదనీ దివస్పృ
థివ్యా

గుజ్జాతు రుమా
(స్యా)ల్లవణాకరః]

ఇతి భూవర్గః.

పూః (స్త్రీ) పురీ
నగర్యా(వా) పత్తనం
పుటభేదనమ్ । స్థానీ
యం నిగమో

హస్తము. ౧౦౦ హస్తము లొక క్రోశము.
క్రోశ మనగా కోసు, A league.

నల్వః॥పు॥౧-కిష్కుచతుశ్శతమ్ = నన్నూలు
హస్తముల ప్రమాణముగల త్రోవపేరు.
A furlong.

ఘట్టాపథః॥ పు॥ - సంసరణమ్॥ న॥ ౨-పది
విండ్లపట్టుగల రాజమార్గముపేరు, Chief
road in a village, राजमार्ग.

ఉపనిష్కరమ్ (పా) ఉపనిష్కరమ్॥ న॥
౧ - పురస్యతత్ = దుర్గముగానుండు పురము
యొక్క రాజమార్గముపేరు, A high-way,
राजमार्ग.

ద్యావాపృథివీ - రోదనీ - ద్యావాభూమిః॥
నీ॥ - రోదః॥ న, న॥ - దివస్పృథివీ॥ నీ॥ ౫-భూ
మ్యాకాశములపేళ్లు, The earth and the
sky, पृथ्वी और आकाश.

గుజ్జా - రుమా॥ నీ॥ - లవణాకరః॥ పు॥
3 - చవిటిపట్టు, ఉప్పుశము, A salt marsh,
the salt-producing soil, ऊसर जमीन.

భూమికి సంబంధించిన పదసమూహము
ముగిసెను.

పూః॥౧, నీ॥-పురీ-నగరీ॥ప॥-పత్తనమ్ (పా)
పట్టనమ్-పుటభేదనమ్-స్థానీయమ్॥న॥-నిగమః॥
పు॥ 2-పట్టణముపేళ్లని యొకపక్షము. వీనిలో
మొదటి మూడు ౧౦౦ గ్రామముల వ్యవహార
మునకు స్థానమైయుండు ప్రధానపురమునకును,
కడమ రెండు కోటల యగడ్డలచేత దుర్గమ
ములై న పట్టణములకును పేళ్లని యొకపక్షము,
A town or city, शहर.

(2. న్యత్తు యన్యుల
నగరా త్పురిమ్ || ౧౯ ||
త) చ్చాఖానగరం

శాఖానగరమ్ || న || ౧-మూలనగరాత్ =
రాజధానికంటె, అన్యత్ = దాని సమీపము
నందుఁ గట్టఁబడి యన్యమైన, పురమ్ = పట్ట
ణము, A suburb, కస్బా.

వేశో (వేశ్యాజన
సమాశ్రయః) ।

వేశః || పు || ౧ - వేశ్యాజనసమాశ్రయః =
వేశ్యాసమూహపుష్కానముపేరు, The abode
of harlots, वेद्याओं का देश.

ఆపణస్తు నిషద్యా
యాం

ఆపణః || పు || నిషద్యా || నీ || ౨-మలిగపేళ్లు,
A shop, డ్కాన.

విపణిః పణ్యవీధికా ||
౨౦ || రథ్యా ప్రతోలి
ర్విశిఖా

విపణిః-పణ్యవీధికా || నీ || ౨-అంగడివీధిపేళ్లు,
A market street, बाजार.

(స్యా) చ్చయో వప్ర
(మస్త్రీయామ్) ।

రథ్యా-ప్రతోలిః (పా) ప్రతోలీ-విశిఖా ||
నీ || ౩ - గ్రామముల ప్రధానమైన రచ్చమిట్ట,
A high street, बाजार.

ప్రాకారో వరణ
స్సాలః ప్రాచీనం (ప్రా
స్తతో వృతిః) || ౨౧ ||

చయః || పు || వప్రమ్ || ప్న || ౨-కోటయడుగునం
బెట్టిన కొఱడుమట్టిదిన్నె మొదలగువానిపేళ్లు,
A rampart, కిరె కీ మీత.

భిత్తిః (స్త్రీ) కుడ్య

ప్రాకారః - వరణః - సాలః || పు || ౩-కోట,
A surrounding hill, प्राकार.

మేడూకం (తదస్త
ర్మ్యస్తకీకసమ్)

ప్రాచీనమ్ (పా) ప్రాచీరమ్ || న || ౧-ప్రాస్తతః
వృతిః = ఊరిచుట్టు వేయు వెలుగు, A bound
hedge

భిత్తిః || నీ || - కుడ్యమ్ || న || ౨-గోడపేళ్లు,
A wall, दीवार.

ఏడూకమ్ (పా) ఏడుకమ్ || న || ౧-నడుమ
నెముకలుకొయ్యలు మొదలైనవి వేసి గట్టిగా
గట్టిన గోడ. Wall strengthened by
bones and other hard substances

within, బౌద్ధాదులు పూజార్థ మెముక
లుంచి కట్టుగోడ మొదలై నవానిచేరు.
A tomb, a sanctuary filled with relics,
कब्र आदि की दीवार.

గృహగేహోదవసిత
వేశ్య సద్మ నికేతనమ్॥
౨౨॥ నిశాన్తవస్త్య
సదన భవనాగార మద్వి
రమ్, గృహః (పుం
సీచ భూమ్నోవ) నికా
య్య నిల యాలయా॥

[ధిష్ణ్యమోకో నివ
సనం స్థానానావసథ
వాస్తుచ | సంస్థాయ
ముటజం ధామ నివేశ
శ్మరణంక్షయః॥]వాసః
కుటీ (ద్వయో) శ్శాలా
సభా

సంజవనం(త్విదమ్) |
చతుశ్శాలం

(ముసీనాంతు) పర్ణ
శాలోటజో (౨స్త్రీ
యాం) ॥

చైత్య మాయ

గృహమ్-గేహమ్-ఉదవసితమ్-వేశ్య॥న్॥-
సద్మ॥న్॥-నికేతనమ్-నిశాన్తమ్-వస్త్యమ్ (పా)
పస్త్యమ్-సదనమ్-భవనమ్-అగారమ్ - మద్వి
రమ్॥ న॥ - గృహః॥ పు, బ॥ - నీకాయ్యః -
నిలయః-అలయః-వాసః॥ పు॥ కుటీ॥ సీ॥-శాలా॥
ప్స॥ - సభా॥ సీ॥ ౨౦ - ఇంటిపేళ్లు, A house
a hall, ఇర. గృహశబ్దము పుంలింగ మైన
పుడు నిత్యబహువచనము.

ధిష్ణ్యమ్-ఓకః॥ న॥ - నివసనమ్-స్థానమ్-
అవసథమ్-వాస్తు ॥ఉ॥ - సంస్థాయమ్ - ఉట
జమ్-ధామ॥న్॥ న॥-నివేశః ॥పు॥-శరణమ్॥న॥
క్షయః ॥పు॥] అధికపాఠము.

సంజవనమ్-చతుశ్శాలమ్ ॥న॥ ౨ - నలు
దిక్కుల నభిముఖముగా నడుమ నెడము విడిచి
కట్టిన యింటిపేళ్లు, A quadrangle, चतु-
श्राला.

పర్ణ శాలా ॥సీ॥ - ఉటజః ॥ప్స॥ ౨ - ముసీ
నాంతు = మునులయొక్క యింటిపేళ్లు,
A hermitage, a hut, पर्णशाला.

చైత్యమ్-అయతనమ్ ॥న॥ ౨ - యజ్ఞశాల

తనం (తుల్యే)

పేళ్లు, బౌద్ధాలయమనియు రచ్చచెట్లనియుం గొండలు, An altar; a monument; a sacred tree, యజ్ఞశాల.

వాజిశాలా తు మ
ద్దురా ।వాజిశాలా-మద్దురా ॥నీ॥ ౨-గుట్టపుశాల
పేళ్లు, A stable, బ్రతుకశాల.ఆవేశనం, శిల్పిశా
లాఆవేశనమ్ ॥న॥ - శిల్పిశాలా ॥నీ॥ ౨-కమ
సాలకొట్టము, A workshop, కారఖానా.ప్రపాపానీయశాలి
కా॥ ౨౫॥ప్రపా-పానీయశాలికా ॥నీ॥ ౨-చలిపందిరి
పేళ్లు. A place of refreshment, పియాక.మఠ (శ్చాత్రా)ది
నిలయో)మఠః ॥పు॥ ౧-శ్చాత్రాదినిలయః = శిష్యులు
సన్నాత్యసులు మొదలగువారి శృహముపేరు,
A convent of ascetics; A school of
students, తాత్రాలయ.గజ్జా తు మదిరా
గృహమ్ ।గజ్జా ॥నీ॥-మదిరాగృహమ్ ॥న॥ ౨-మద్యము
చేయు నింటిపేరు, A tavern, శరావఖానా.గర్భాగారంవాస
గృహగర్భాగారమ్-వాసగృహమ్ ॥న॥ ౨ - పడక
టిల్లు మొదలై న యింటిలోపలిభాగముపేళ్లు,
An inner and private room. ఇందు
మొదటిది దేవుని గర్భగృహమని కొండలు.
గర్భ గృహ.మరిష్టం నూతికా
గృహమ్ ॥ ౨౬॥ [కుట్టి
మోఽస్త్రీనిబద్ధాభూ
శ్చస్త్రీశాలా శిరోగృ
హమ్]అరిష్టమ్-నూతికాగృహమ్ ॥న॥ ౨ - పురు
టింటి పేళ్లు, The lying-in-chamber,
సూతికా గర.[కుట్టిమః ॥పు॥ ౧-కాతికట్టడపునేల. చస్త్రీ
శాలా ॥నీ॥-శిరోగృహమ్ ॥న॥ ౨-పైమేడపేళ్లు,
An apartment on the house top,
అటారి.

వాతాయనం గవాక్ష

వాతాయనమ్ || న || - గవాక్షః || పు || ౨ - కిటికీల
పేళ్లు, A window, खिडकी.

(స్నో) నృణ్ణపో
(౭ స్త్రీ) జనాశ్రయః

మణ్డపః || ప్న || - జనాశ్రయః || పు || ౨ - ఆస్థా
నము మొదలయిన మండపము పేళ్లు,
A temporary hall; a sanctuary, मंडप.

హర్యూది (ధని
నాం వాసః)

హర్యూమ్ || న || ౧ - ధనినామ్ = ధనికుల
యొక్క, వాసః = గృహము పేరు, * ఆదిశబ్దము
చేత అట్టాలకాదినామములును గలవు. The
abode of the wealthy, A grand edi-
fice, अट्टालिका.

ప్రాసాదో (దేవ భూ
భజామ్) || ౨౭ ||

ప్రాసాదః || పు || ౧ - దేవభూభజామ్ = దేవ
గృహము లేక రాజగృహము, A temple or
palace, मंदिर.

సౌధో (౭ స్త్రీ) రాజ
సదన ముపకార్యోప
కారికా ।

సౌధః || ప్న || - రాజసదనమ్ || న || - ఉపకార్యా-
ఉపకారికా || స్త్రీ || ౪ - రాజగృహము పేళ్లు,
A royal residence, अंतः पुर. ఉపకార్యో
పకారికా శబ్దములు గుడారము పేళ్లని కొందఱు,
A tent, तेंबू.

స్వస్తిక స్సర్వతో
భద్రో నన్ద్యావర్తాద
యో (౭ పిచ) || ౨౮ ||
పిచ్ఛన్దకః (ప్రభేదాహి
భవ స్తీశ్వరసద్మనామ్)
(స్త్ర్యుగారంభూభజా)
మన్తఃపురం (స్నో) దవ
రోధనమ్ || ౨౯ || శుద్ధా
స్తశ్చ సరోధశ్చ

స్వస్తికః - సర్వతోభద్రః - నన్ద్యావర్తః -
పిచ్ఛన్దకః || పు || ౪ - ఆదిశబ్దముచేత రుచిక వర్ధ
మానములు మొదలైనవియు, ఈశ్వరసద్మ
నామ్ = రాజదేవగృహముల, ప్రభేదాః = ద్వార
భేదాదిభేదములచేఁబుట్టిన రచనావిశేషములు,
భవన్తి = అగుచున్నవి. అన్తఃపురమ్ - అవరోధ
నమ్ || న || - శుద్ధాన్తః - అవరోధః || పు || ౪ - భూ
భజామ్ = రాజులయొక్క, స్త్ర్యుగారమ్ =
స్త్రీలున్న యింటిపేరు, Seraglio; harem,
हरेम.

(స్యా) దట్టః షోమ
(మస్త్రీయామ్)।

అట్టః॥ పు॥-షోమమ్-(పా) షోమమ్॥ ప్న॥
౨ - యుద్ధముచేయుటకయి వాకిటిమణ్డపము
మీఁదఁగాని కొత్తశముమీఁదఁగాని కట్టిన
యిండ్లపేళ్లని కొందఁ అందురు. 1 మేడలకు
వెనుకదిక్కునఁ గట్టియుండు గృహముపేళ్లని
కొందఁ అందురు. A fortified place in
front of a building; the back of an
edifice.

ప్రఘాణం ప్రఘణా
లిద్దా బహిర్ద్వార ప్ర
కోష్ఠకే॥ ౩౦॥

ప్రఘాణః-ప్రఘణః-అలిప్తః (పా) అలిప్తః॥
పు॥ ౩-తలవాకిటి ముందఁఅనుండు ప్రకోష్ఠము
పేళ్లు, A terrace before the house
door; portico, బరమదా.

గృహవగ్రహణీదే
హ

గృహవగ్రహణీ-దేహలీ॥సీ॥౨-గడపపేళ్లు,
The threshold, దేహరి.

అజ్ఞణం చత్వరా
జరేః (అధస్తాద్దారుణి)
శిలా

అజ్ఞణమ్ (పా) అజ్ఞనమ్ - చత్వరమ్ - అజి
రమ్॥ స॥ ౩ - ముంగిలిపేళ్లు, A court or
yard, ఆగ్గన.

శిలా॥ సీ॥ ౧ - అధస్తాద్దారుణి = గడపక్రింద
త్రొక్కుడుమ్రాను, అడ్డకమ్మి, The lower
timber of a gate, దేహరి.

నాసా (దారుపరిస్థి
తమ్)॥ ౩౧॥

నాసా॥ సీ॥ ౧ - ఉపరిస్థితమ్ దారు = గడపకు
పై నుండు మ్రాను; లక్ష్మీకమ్మి. The upper
timber, నాసా.

ప్రచ్ఛన్నమస్తద్వై
రం (స్యాత్)

ప్రచ్ఛన్నమ్-అస్తద్వైరమ్॥ స॥ ౨-లోపలి
వాకిటిపేళ్లు, A private door, అందర కా
దర్వాజా.

పక్షద్వారంతు ప
క్షకః।

పక్షద్వారమ్॥స॥-పక్షకః॥పు॥ ౨-దిడ్డివాకిలి
పేళ్లు, A back door.

వలీకనీధే) పటల
ప్రాస్తే (౭థ)

వలీకమ్ - నీధమ్ - పటలప్రాస్తమ్॥ న॥ 3
చూరుకొణిగ పేళ్లు, The edge of the
thatch, छजर की छार.

పటలం ఛదిః॥ 3౨॥

పటలమ్ - ఛదిః॥ ప్, నీ॥ ౨ - కప్పుపేళ్లు
Roof, छत.

గోపానసీ(తు వలభీ
చ్చాదనే వక్రదారుణి)

గోపానసీ॥ నీ॥ ౧ - వలభీచ్చాదనే=కొణి
కాధారమైనపట్టెనుగప్పుచున్న, వక్రదారుణి
వంకరమ్రానిపేరు. కొందఱు గోపానసీవల
శబ్దములు రెండును గృహమునకు కప్పై
వక్రదారువు పేళ్లందురు, The wood of
thatch, धरन.

కపోతపాలికాయాం
తు విటజ్కం (పున్న
పుంసకమ్)॥ 33॥

కపోతపాలికా॥ నీ॥ - విటజ్కమ్॥ ప్న॥ ౩
హర్మ్యవిహారస్థానాదులయందుఁ జతురమై
పక్షులుండు మ్రాచుపేళ్లు, A viary or
dovecot, कबूतर का दरवा.

(స్త్రీ) ద్వారద్వారం
ప్రతీహారః

ద్వారః॥ ౧, నీ॥ ద్వారమ్॥ న॥ - ప్రతీహారః॥ ప్
3-వాకిటిపేళ్లు, A gate; entrance, दर्वाज.

(స్యా) ద్వితర్దిస్తు
వేదికా

వితర్దిః - వేదికా॥ నీ॥ ౨ - అరుగుపేళ్లు
A raised seat, चबूतरा.

తోరణో (౭స్త్రీ)
బహిర్ద్వారమ్

తోరణః॥ ప్న॥ - బహిర్ద్వారమ్॥ న॥ ౨ - పుష్ప
మాలికాదులుగట్టుటకొఱకు గృహమువెలుప
స్తంభద్వయముచేఁ గట్టఁబడిన ద్వారముపేళ్లు
The outer gate; an ornamental arch
बाहर का किवाड़.

(పురద్వారంతు)
గోపురమ్॥ 3౪॥

గోపురమ్॥ న॥ ౧ - పురద్వారమ్ = పట్టణా
వాకిలిపేరు, A city gate or temple gate
पुर द्वार.

(కూటం పూర్వాయ) రియ) ధస్తినఖ(స్తస్య)

(న్నథత్రిషు) కవాట మరరం (త్తుల్త్య)

తద్విష్కమ్మేర్గ లం (ననా) 3౫

ఆరోహణం (స్యా) తోపానం

నిశ్రేణి స్వధిరోహిణీ

సమ్మార్జనీ శోధనీ (స్యా)

తస్మింకరో ౨ వ క ర (స్తయా 3౬ ష్టిప్తే)

ముఖం నిస్సరణమ్

సన్నివేశో నికర్షణమ్

(సమా) సంవసథ గ్రామా

హస్తినఖః॥ పు॥ ౧ - పట్టణపువాకిట శత్రువులు గొబ్బన రాకుండ నిమోన్నతముగా వేసిన మంటిదిన్నె పేరు, A turret protecting the approach to the gate of a city or fort, కంగూ.

కవాటమ్ (పా) కపాటమ్ - అరరమ్॥ త్రి॥ ౨-తలుపుపేళ్లు, A door, కివాడ.

అర్గలమ్॥ స్న॥ ౧-తద్విష్కమ్మే=ఆ తలుపు యొక్క గడియమ్రాని పేరు, Door-bolt or bar, అగిలా.

ఆరోహణమ్-సోపానమ్॥ న॥ ౨ - సోపానముల పేళ్లు, Stairs; steps of a staircase, సీడి.

నిశ్రేణిః-అధిరోహిణీ॥ నీ॥ ౨ - నిచ్చెనపేళ్లు, A ladder, సీడి.

సమ్మార్జనీ-శోధనీ॥ నీ॥ ౨-చీపురుకట్టపేళ్లు, A broom, ఊడ.

సంకరః-అవకరః॥ పు॥ ౨-తయా=ఆచీపురు కట్టచే, ష్టిప్తే=తుడువబడిన ధూళి మొదలైన దానిపేళ్లు, Dust or sweepings, ధూడ.

ముఖమ్-నిస్సరణమ్॥ న॥ ౨ - ఇంటివాకిట నుండు ప్రదేశముపేళ్లు, The entrance of a house, ఘర కే సామనే కా ప్రదేశ.

సన్నివేశః॥ పు॥-నికర్షణమ్॥ న॥ ౨-పట్టణము చుట్టువాటిన బయలుపేళ్లు, An open space in a town or village, త్తులి జగడ.

సంవసథః-గ్రామః॥ పు॥ ౨-గ్రామము పేళ్లు, A village, గావ.

వేశ్యభూర్వాస్తు(ర
స్త్రియామ్)॥ ౩౭॥

గ్రామాస్త ముపశ
ల్యం (స్యాత్)

సీమసీమే (స్త్రియా
ముభే)।

ఘోషఆభీరపల్లీ(స్యా)

తృక్కణశ్శబరాల
యః॥ ౩౮॥

ఇతి పురవర్గః

వేశ్యభూః॥ సీ॥ - వాస్తుః॥ ప్స॥ ౨ - ఇల్ల
కట్టుటకు యోగ్యమయిన భూమి పేళ్లు
Building-ground; The site of a habi
tation, घर बनाने योग्य जमीन.

గ్రామాస్తమ్-ఉపశల్యమ్॥ న॥ ౨ - గ్రామ
సమీప ప్రదేశముల పేళ్లు, Space near
village, गाँव.

సీమా॥న్॥ - సీమా॥ ఆ, సీ॥ ౨ - పొలిమే
గుఱుతు పేళ్లు, The boundary or limit
सीमा.

ఘోషః॥ పు॥ - ఆభీరపల్లీ॥ సీ॥ ౨ - గొల్లపల్లె
పేళ్లు, A station of cow-herds, ग्वाल्
का गाँव.

పక్కణః-శబరాలయః॥ పు॥ ౨ - బోయపల్లె
పేళ్లు, The abode of the lowest men
नीच जाति वालों का गाँव.

పట్టణమునకు సంబంధించిన పదసమూహము
ముగిసెను.

మహీధ్రశిఖరిత్వా
భృదహార్యధర పర్వ
తాః । అద్రి గోత్ర గిరి
గ్రావాచల శైల శిలో
చ్చయాః॥ ౩౯॥ లోకా
లోక శ్చక్రవాల

మహీధ్రః-శిఖరి॥న్॥-త్వాభృత్-ఆహార్యః-
ధరః-పర్వతః-అద్రిః-గోత్రః-గిరిః-గ్రావా॥న్॥
అచలః-శైలః-శిలోచ్చయః॥ పు॥ ౩౯-కొండ
పేళ్లు, A mountain or hill, पहाड.

లోకాలోకః-చక్రవాలః॥ పు॥ ౨-భూమికి
గోటవలె జుట్టుకొనియుండు పర్వతము పేళ్లు,
A range surrounding the earth, पहाडी
पैरा

త్రికూట స్త్రీకకు
(త్సమా)।

అస్తస్తుచరమత్సాభృ

ఉదయః పూర్వ
పర్వతః॥ ౪౦॥

హిమాలయోఽ
ద్రిరాజ స్సాన్య స్మల
యశ్చన్దనాలయః)

హిమవాన్నిషధో
విన్ధ్యో మాల్యవాన్
పారియాత్రికః। గన్ధ
మాదన మన్యేచ హే
మ కూ టా ద యో
నగాః॥ ౪౧॥

పాషాణ ప్రస్తర
గ్రావోప లాశ్మాన శ్చి
లాదృషత్ ।

కూటో (౭స్త్రీ)
శిఖరం శృంగం

ప్రపాతస్తు తటో భృ
గుః॥ ౪౨॥

త్రికూటః-త్రికకుత్ ॥ ద్, పు॥ ౨-త్రికూట
పర్వతముపేళ్లు, A hill with three peaks,
త్రికూట.

అస్తః-చరమత్సాభృత్ ॥ పు॥ ౨ - అస్త
పర్వతముపేళ్లు, The western mountain,
అస్తపర్వత.

ఉదయః-పూర్వపర్వతః॥ పు॥ ౨ - ఉదయ
పర్వతముపేళ్లు, The eastern mountain,
ఉదయాద్రి.

హిమాలయః-అద్రిరాజః॥ పు॥ ౨-హిమవ
త్పర్వతముపేళ్లు, हिमालय. మలయః-చన్దనా
లయః॥ పు॥ ౨ - మలయపర్వతము పేళ్లు,
మలయ పర్వత.

హిమవాన్ ॥ త్ ॥ - నిషధః-విన్ధ్యః-మాల్య
వాన్ ॥ త్ ॥ - పారియాత్రికః॥ పు॥ - గన్ధమాదనమ్
॥ న ॥ ౭ - మఱియు హేమకూటము మొదలైనవి
ప్రత్యేకపర్వతములు, हेमकूट आदि पर्वत.

పాషాణః-ప్రస్తరః-గ్రావా॥ న్ ॥ ఉపలః -
అశ్రా॥ న్, పు॥ - శిలా-దృషత్ - (పా)దృశత్ ॥
ద్ ॥ సీ॥ ౭ - రాతిపేళ్లు, A stone or rock,
पत्थर.

కూటః॥ పు॥ - శిఖరమ్ ॥ ప్న॥ - శృంగమ్ ॥ న॥
3 - పర్వతశిఖరముపేళ్లు, A peak or sum-
mit, शिखर.

ప్రపాతః - తటః - భృగుః॥ పు॥ 3 - కొండ
చఱియపేళ్లు, A precipice; a slope, ढाढ़.

కటకో(ఽస్త్రి) నిత
మోఽద్రే)

న్నః ప్రస్థ సాను
(ఽస్త్రియామ్)।

ఉత్సః ప్రస్తవణం

వారిప్రవాహో
నిర్ఘరో ఝరః॥ ౪౩॥

దరీతు కన్దరో(వాస్త్రి)

(దేవఖాతబిలే) గు
హః గహ్వరం

గర్జితైలా(స్తు చ్యు
తాః స్థూలోపలా గి
రేః)॥ ౪౪॥

ఖనిః (స్త్రియా)
మాకరః (స్యాత్)

పాదాః ప్రత్యస్తప
ర్వతాః ।

కటకః॥ పు॥ ౧ - అద్రేః నితమ్భః=కొండ
నడుముపేరు, The side or ridge of a
mountain, టాక్రూఆదీతా.

న్నః-ప్రస్థః॥ పు॥ సానుః॥ పు॥ ౩-పర్వతము
యొక్క సమమయిన భూమిపేళ్లు, Table-
land, పఠార.

ఉత్సః॥ పు॥ ప్రస్తవణమ్॥ న॥ ౨ - కొండ
యూట పేళ్లు, A fountain or spring,
ఔత.

వారిప్రవాహః-నిర్ఘరః-ఝరః॥ పు॥ - (పా)
ఝరీ॥ నీ॥ ౩ - కొండయందుఁ బుట్టిన జలప్రవా
హము, A cascade; water-fall, జలపాత.

దరీ॥ నీ॥ -కన్దరః॥ పు॥ ౨-పర్వతబిలముపేళ్లు,
An artificial cave, కందర.

గుహః॥ నీ॥ -గహ్వరమ్॥ న॥ - ౨-దేవఖాత
బిలే=దేవతలచేతఁ ద్రవ్వబడిన బిలముపేళ్లు,
A natural cave, a den, గుహ.

గర్జితైలాః॥ పు॥ ౧-గిరేః=పర్వతమునుండి,
చ్యుతాః=జాఱిన, స్థూలోపలాః=గొప్పరాళ్ల
పేడు, Huge rocks fallen from a moun-
tain, పహాడగిరె చడ్డాన.

ఖనిః (పా)ఖానిః॥ నీ॥ ఆకరః॥ పు॥ ౨-లోహ
రత్నాదులు పుట్టు గనిపేళ్లు, A mine, ఖాన.

పాదాః-ప్రత్యంతపర్వతాః॥ పు॥ ౨ - పెద్ద
కొండసమీపమునందుఁ జుట్టు కొని యున్న
తిప్పలపేళ్లు, Hillocks near a mountain,
పహాడియా.

ఉపత్యకా (౭ద్రే
రాసన్నా భూమి)

ఉపత్యకా||సీ||౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క,
ఆసన్నా భూమిః=సమీపమైన క్రిందటి భూమి
పేరు, Land near the foot of a moun-
tain, तराई.

(పూర్ధ్వ) మధిత్యకా||
౪౫||

అధిత్యకా|| సీ|| ౧ - ఉర్ధ్వమ్=పర్వతము
యొక్క మీఁదిభూమిపేరు, Land on a
mountain, पहाडपर जमीन.

ధాతు (ర్మనశ్శిలా
ద్యద్రేః)

ధాతుః|| పు|| ౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క,
మనశ్శిలా=హరితాశము, ఆది=మొదలయిన
శిలావికారములకన్నిటికిని సామాన్యనామము,
A mineral or fossil, धातुपदार्थ.

రైరికం (తు విశే
షతః)।

రైరికమ్|| న|| ౧ - వాని విశేషనామము,
Red chalk, गेरू.

నికుఞ్జకుఞ్జౌ (వాక్ష్ఠీ
బే లతాదిపిహితోద
రే)॥ ౪౬॥

నికుఞ్జః-కుఞ్జః|| ప్న|| ౨-లతాదిపిహితోదరే=
తీగలు మొదలయినవానిచేతఁ గప్పఁబడి
గృహమువలె నున్న పొదలపేళ్లు, A bower;
a place overgrown with creepers, &c.
నిकुञ्ज.

ఇతి శైలవర్గః

పర్వతములకు సంబంధించిన పదసమూహము
ముగిసెను.

అట వ్యరణ్యం విపి
నం గహనం కాననం
వనమ్।

అటవీ|| సీ|| అరణ్యమ్-విపినమ్-గహనమ్-
కాననమ్-వనమ్|| న|| ౬-అడవిపేళ్లు. కానన
వనశబ్దములు తోటకును పేళ్లని కొంద
ఁందురు. A grove, A forest, जंगल.

మహారణ్య మర
ణ్యసి

మహారణ్యమ్|| న||-అరణ్యసి||సీ|| ౨-దొడ్డ
యడవిపేళ్లు, A large forest, बड़ा जंगल.

గృహరామస్తు
నిష్కుటః॥ ౪౭॥

ఆరామ (స్నాన)
దుపవనం (కృత్రిమం
వనమేవ తత్) ।

(అమాత్య గణికా
గేహోపవనే) వృక్ష
వాటికా॥ ౪౮॥

(పుమా) నాక్రీడ
ఉద్యానం (రాజస్నాన
ధారణం వనమ్) ।

(స్నాదేతదేవ) ప్ర
మదావన (మంత్రపురో
చితమ్)॥ ౪౯॥

వీధ్యాలిరావలిః ప
క్షిశ్రేణీ

రేఖాస్తు రాజయః ।

వన్యా (వనసమూ
హే స్నాన)

గృహరామః-నిష్కుటః॥ పు॥ ౨ - ఇంటి
చేరువనున్న తోటపేళ్లు, A grove near a
house, బगीचा.

ఆరామః॥ పు॥ - ఉపవనమ్॥ న॥ ౨-కృత్రి
మమ్=మనుష్యులు పెట్టిన; తద్వనమ్=ఆ వనము
పేళ్లు, A garden, బాగ.

వృక్షవాటికా॥ నీ॥ ౧-అమాత్య గణికాగే
హోపవనే=ప్రధానుల యొక్కయు. వేశ్యల
యొక్కయు ఇండ్లలోపలి తోటపేరు, బర కే
भीतरका बगीचा.

ఆక్రీడః॥ పు॥ ఉద్యానమ్॥ న॥ ౨ - సాధా
రణమ్ = సకలజనులకు సాధారణమయిన,
రాజ్యః = రాజుయొక్క, వనమ్ = ఉపవనము
పేళ్లు, A public park, उपवन.

ప్రమదావనమ్ (పా) ప్రమదవనమ్॥ న॥
౧ - అంత్రపురోచితమ్ = అంతఃపురమునకు
మాత్ర ముచితమైన, ఏతదేవ = ఈ రాజు
తోటపేరు, A royal pleasure garden,
राज का बगीचा.

వీధిః-ఆలిః-ఆవలిః-పక్షిః-శ్రేణీ॥ నీ॥ ౫ -
పంక్తిమాత్రము పేళ్లు, A row or range,
पंक्ति.

రేఖా (పా) లేఖా-రాజిః॥ నీ॥ ౨-ఎడతెగక
దట్టమైన పంక్తిపేళ్లు, A continuous line,
कतार.

వన్యా॥ నీ॥ ౧ - వన సమూహము పేరు,
A multitude of groves, वनसमूह.

దబ్బురోఁబిసవో
ద్భిది॥ గె॥

అబ్బురః (పా)అబ్బురః-అభినవోద్భిత్ ॥
ద్॥ పు॥ ౨ - క్రొత్తమొలకపేళ్లు, A germin
or sprout, అక్రూ.

వృక్షోమహీరుహ
శ్శాఖీ విటపీ పాదప
స్తరుః॥ అనోకహఃకుట
స్సాలః పలాశీ ద్రుద్రు
మాగమాః॥ గె॥

వృక్షః-మహీరుహః-శాఖీ॥న్-విటపీ॥న్-
పాదపః-తరుః-అనోకహః-కుటః-సాలః-పలాశీ
॥న్-ద్రుః-ద్రుమః-ఆగమః ॥పు॥ ౧౩-వృక్షము
పేళ్లు, A tree, పెడ.

వానస్పత్యః (ఫలైః
పుష్పాత్)

వానస్పత్యః ॥పు॥ ౧-పుష్పాత్ = పుష్పము
వలనం బుట్టిన, ఫలైః = ఫలములతోఁ గూడిన
మామిడి మొదలయిన వృక్షముల పేరు.
A tree fructifying from blossoms; as
the mango &c. క్కూల కా కలనేవాల్లె పెడ.

(ప్రై రపుష్పా)ద్వన
స్పతిః ।

వనస్పతిః ॥పు॥ ౧ - అపుష్పాత్ = పువ్వులు
లేక కలిగిన ఫలములతోఁ గూడిన పనస
మొదలయిన వృక్షముల పేరు. A tree
fructifying without apparent blos-
soms; as the bread-fruit &c. క్కూల కే
విని కలనేవాల్లె పెడ.

ఓషధ్యః (ఫలపా
కాంతాః)

ఓషధ్యః ॥నీ॥ ౧-ఫలపాకాంతాః = పండుచునే
నశించు అరటి వరి మొదలైనవానిపేరు,
An annual plant, కలతే హీ నశ్హోనే వాలా
పెడ.

(స్యా) దవధ్యః ఫలే
గ్రహిః॥ గె॥

అవధ్యః - ఫలేగ్రహిః॥ ౨ - గొడ్డువోక
ఫలించు మ్రాచు పేళ్లు, Fruitful, కలనే
వాలా పెడ.

వధ్యోఽఫలోఽవ
కేతీచ

వధ్యః - అఫలః - అవకేతీ ॥న్॥ ౩-గొడ్డు
మ్రాచిపేళ్లు, Barren; fruitless, కలవిహీన
పెడ.

ఫలవాన్ ఫలినః ఫలీ।	ఫలవాన్ త్ - ఫలినః - ఫలీ నీ 3 - తస్మాత్ మునం బండియున్న మ్రానిపేళ్లు, Bearing fruit, ఇది కలకంబు పెడ.
ప్రపుల్లః - ఉత్పల్లః - సంపుల్లః - వ్యాకోశః - పుల్ల వ్యాకోశ వికచ స్ఫుటః ౫౩ పుల్ల (తైచితే వికసితే స్యరవన్ధ్యాదయస్త్రీ మ)।	(పా) వ్యాకోశః - వికచః - స్ఫుటః - పుల్లః - విక సితః ౫ - వికసించిన దానిపేళ్లు, Blown as a flower, ఇది కలకంబు పెడ. అవంధ్యశబ్దము మొదలు వికసితశబ్దము వఱకు నన్నిశబ్దములును త్రిలింగములు.
స్థాణు(రస్త్రీ)ధు)వ శ్శబ్దః	స్థాణుః ప్న - ధ్రువః - శబ్దః పు 3 - మోటు పేళ్లు, The trunk of a lopped tree, తనా.
(ప్రస్వశాఖా శిఫః) క్షుపః ౫౪	క్షుపః పు ౧ - కలుచకొమ్మలును ఊడ లును గలిగియున్న గుఱ్ఱమ్రాచు పేరు, A small tree with short branches, తొడిగి కలకంబు పెడ.
(అప్రకాండే)స్తమ్బ గుత్మా	స్తమ్బః - గుత్మా పు ౨ - ప్రకాండము లేక ఆకులు తలుచుగా గలదానిపేళ్లు, ప్రకాండ మన వేళ్లకును కొమ్మలకును నడుమనుండు భాగము, A shrub, జాడీ.
వల్లీతు వ్రతతిర్లతా।	వల్లీ (పా) వల్లిః - వ్రతతిః - లతా నీ 3 - తీగెపేళ్లు, A creeper, తనా.
(లతాప్రతానినీ) వీరుద్ధమ్యిన్యలప ఇత్య పి ౫౫	వీరుత్ ధ్ - గుల్మీ నీ - ఉలపః పు 3 - తీగెల గుంపు గల పొదపేళ్లు. ఆకుల సమూహము గల తీగెపేళ్లని కొందఱు, A spreading creeper, తనా.

(నగాద్యారోహ) ఉచ్చాయ ఉత్సేధశోచ్చాయశ్చ (సః) ।

(అస్త్రీ) ప్రకాణ్డ స్కంధ (స్వస్యన్మూలా చ్చాఖావధేస్తరోః) ॥ ౫౬ ॥

(సమే) శాఖాలతే

స్కంధశాఖా శాలే

శిఫా జటే ।

(శాఖాశిఫా) ౭వ రోహ (స్వస్యన్మూలా చ్చగ్రంథాలతా) ॥ ౫౭ ॥

శిరోఽగ్రం శిఖరం (వానా)

మూలం బుధ్నోఽష్ఠినామకః ।

సారో మజ్జా (సమా)

ఉచ్చాయః - ఉత్సేధః-ఉచ్చాయః॥ పు॥ 3 - నగాద్యారోహః = పర్వతాదుల పొడవు పేళ్లు, The height of a tree, hill &c. ఇత్యాయ.

ప్రకాణ్డః॥ ప్ష - స్కంధః॥ పు॥ ౧ - మూలాత్ = వేరు మొదలు, శాఖావధేః = కొమ్మలవఱకుఁ గల, తరోః = చెట్టుయొక్క మధ్యభాగము, The trunk, ప్రకాశడ.

శాఖా - లతా॥ నీ॥ ౧ - కొమ్మపేళ్లు, A branch, శాఖా.

స్కంధశాఖా - శాలా॥ నీ॥ ౧ - మూలముదటికొమ్మపేళ్లు, A principal branch, ప్రముఖ శాఖా.

శిఫా-జటా॥ నీ॥ ౧ - చెట్టు మొదటియూడల పేళ్లు, A fibrous root, జడ.

అవరోహః॥ పు॥ ౧ - శాఖాశిఫా = చెట్టు కొమ్మలయందలి యూడలకును, మూలాత్ = చెట్టు మొదటనుండి, అగ్రమ్ = కొనవఱకు, గతా = పోయిన, లతా = తీగకును పేరు, A scandent fibre, బఢనే వాళి లతా.

శిరః॥ న్ - అగ్రమ్॥ న॥ - శిఖరమ్॥ ప్ష॥ 3 - చెట్టుకొనపేళ్లు, The top or crown of tree, పెడ కా శిఖర.

మూలమ్॥ న॥ బుధ్నః (పా) బ్రధ్నః - అష్ఠినామకః॥ పు॥ 3 - చెట్టు మొదటిపేళ్లు, The root, జడ.

సారః - మజ్జా॥ న్, పు॥ (పా) మజ్జా నీ॥ ౧ - చెట్టులో నుండు చేపపేళ్లు, The pith, గూడా.

త్వక్ (స్త్రీ) వల్కుం
వల్కుల (మస్త్రీ) యా
మ్) ౧౮॥

కాష్ఠం దా

ర్విధనం త్వేధఇధ్మ
మేధస్సమిత్ (స్త్రీ)
యామ్) ౧౯॥

నిష్కుహః కోట
రం (వానా)

వల్లరీ మజ్జరీ (స్త్రీ)
యామ్) ౨౦॥

పత్త్రం పలాశం ఛద
నం దలం పర్ణం ఛదః
(పుమాన్) ౨౧॥ పల్ల వో
(౨స్త్రీ) కిసలయం

విస్తారో విటపో (౨స్త్రీ)
యామ్) ౨౨॥

(వృక్షాదీనాం ఫలం)
సస్యం

త్వక్ ॥ చ్, సీ - వల్కుమ్ - వల్కులమ్ ॥ ప్న ॥
3-నారపేళ్లు, The bark, తాళ.

కాష్ఠమ్ - దారు ॥ న ॥ ౨ - కొయ్యపేళ్లు,
Wood, తక్కి.

ఇన్ధనమ్ - ఏధః ॥ న్, న - ఇన్ధమ్ ॥ న - ఏధః ॥
పు - సమిత్ ॥ థ్, సీ ॥ ౧ - సమ్మిధల పేళ్లు,
Fuel, ఇంధన.

నిష్కుహః ॥ పు - కోటరమ్ ॥ ప్న ॥ ౨ - మ్రాని
తోట్ట పేళ్లు, The hollow of a tree,
ఖొఖలా.

వల్లరీ - మజ్జరీ ॥ సీ ॥ ౨ - పువ్వలగుత్తికిఁగాని
పూచినకొమ్మకుఁగాని పేళ్లు. ఇవి ఇకారాంత
ములును, A flower-stalk; a compound
pedicel, వోరీ.

పత్త్రమ్ - పలాశమ్ - ఛదనమ్ - దలమ్ - పర్ణమ్ ॥
న ॥ - ఛదః ॥ పు ॥ ౨ - ఆకుల పేళ్లు, A leaf
foliage, పత్తా.

పల్లవః ॥ ప్న ॥ కిసలయమ్ ॥ న ॥ ౨ - చిగురు
పేళ్లు, ఆకులతోఁ గూడిన గంటుపేళ్లని కొంద
ఱందురు. A sprout or shoot. A twig
full of young leaves, పల్లవ.

విస్తారః ॥ పు - విటపః ॥ ప్న ॥ ౨ - కొమ్మలు
చిగుళ్లు మొదలయిన వాని సమూహము పేళ్లు,
The branch and its shoot, తాళి యొర
తసకె పల్లవ.

సస్యమ్ (పా) శస్యమ్ ॥ న ॥ ౧ - వృక్షములు
మొదలయిన వాని ఫలముపేరు, Fruit;
crops; harvest, సస్య.

వృత్తం ప్రసవబద్ధ
నమ్|

(ఆమే ఫలే) శలాటు

(స్వాస్థ్య చ్చపే) వాన (ముభేత్తిషు)||

౬౧||

తౌరకో జాలకం
(క్షే బే)

కలికా కోరకో (౭
స్త్రియామ్)|

(స్వా) ధ్దుచ్చక స్త
స్తబకః

కుట్మలో ముకులో
(౭ స్త్రియామ్) ౬౨

(స్త్రియ) స్సుమన
సః పుష్పం ప్రసూనం
కుసుమం సుమమ్|

మకరందః పుష్పరసః

వృత్తమ్-ప్రసవబద్ధనమ్|| న|| ౨ - తొడిమ
పేళ్లు, The foot stalk of a leaf or fruit;
the peduncle, గ్రాతా.

శలాటుః|| త్రి|| ౧-పండనికాయ, Unripe
fruit, కఞ్చాకల.

వానమ్|| త్రి|| ౧ - ఎండుకాయ పేరు,
Dried fruit, మేవా.

తౌరకః|| పు|| - జాలకమ్|| న|| ౨ - కొండలు
పసరు మొగ్గలకును, కొండలు పసరుకాయల
కును, కొండలు మొగ్గల గుమికిని పేళ్లని చెప్పిరి.
A bud or germ, నడ కలి.

కలికా|| సీ||-కోరకః|| ప్న|| ౨-ఇంచుకంత
వృద్ధికొందిన మొగ్గలపేళ్లు, An unblown
flower, కొరక.

గుచ్చకః-స్తబకః|| పు|| ౨-గన్నేరు మొద
లైనవానియందు నొక కొమ్మయందుఁ గానఁ
బడు ననేక పుష్పముల గుత్తిపేళ్లు, A cluster
of blossoms, గ్రాతా.

కుట్మలః|| పు|| - ముకులః|| ప్న|| ౨-అపుడు
వికసింపఁగల మొగ్గలపేళ్లు, An opening
bud, ముక్త.

సుమనసః|| న్, సీ, బ|| పుష్పమ్-ప్రసూనమ్-
కుసుమమ్ - సుమమ్|| న|| ౫ - పువ్వులపేళ్లు,
సుమనశ్శబ్దము ఏక వచనమునను గలదు.
A flower, క్కల.

మకరందః-పుష్పరసః|| పు|| ౨-పూఁదేన పేళ్లు,
The honey of flowers, మకరంద.

పరాగ స్సుమనో రజః

౬౩॥

(ద్విహీనం ప్రసవే
సర్వం)

(హరీత క్యాదయః
స్త్రియామ్)।

అశ్వత్థవైణవ స్థా
క్ష నైయగ్రోద్భేదం
(ఫలే)॥ ౬౪॥ బార్హ
తంచ

(ఫలే జమ్బూ)
జమ్బూః (స్త్రీ) జమ్బూ
జామ్బవమ్।

(పుష్పే జాతీప్ర
భృతయ స్వలిక్ష్ణా)

(ప్రీహయః ఫలే) ॥

౬౫॥

పరాగః॥ పు॥ సుమనోరజః॥ న, న॥ ౨ -
పుష్పాడి పేళ్లు, The pollen of a flower
farina, పరాగ.

సర్వమ్ = (రాగల వృక్షల తాదులు,
అన్నియు, ప్రసవే = పుష్పఫలవాచకమైనపుడు;
ద్విహీనమ్ = స్త్రీలింగ పుల్లింగములు లేనిది)
నపుంసకమే యనుట.

హరీత క్యాదయః = హరీతకి కోశాతకి మొద
లైనవి, ప్రసవే = పుష్పఫలవాచకమైనపుడు,
స్త్రియామ్ = స్త్రీలింగమునందు వర్తించును.

అశ్వత్థమ్ - వైణవమ్ - స్థాక్షమ్ - నైయగ్రో
ద్భమ్ - ఐజ్ఞదమ్ - బార్హతమ్॥ న॥ ౬ - వరుసగా
అశ్వత్థాదివృక్షముల ఫలముపేళ్లు.

జమ్బూః॥ సీ॥ జమ్బూ - జామ్బవమ్॥ ౩ - జమ్బూవిః
ఫలే = నే రేడుపండుపేళ్లు, The rose-apple
fruit, జామ్రున.

జాతీప్రభృతయః = జాతీమల్లికాశేఫాలికాది
శబ్దములు, పుష్పే = పుష్పవాచకములైనపుడు,
స్వలిక్ష్ణాః = తమలింగములు గలవి; స్త్రీలింగ
ములే యనుట.

ప్రీహయః = ప్రీహిమాషముద్గయవాదిశబ్ద
ములు, ఫలే = ఫలవాచకమయినపుడు,
స్వలిక్ష్ణాః = తమలింగములు గలవి; పుల్లింగ
ములే యనుట.

(విదార్యాద్యాస్తు
మూలేఽపి)

విదార్యాద్యాః = విదారీ గమ్భారీ మొద
లైన శబ్దములు, మూలేఽపి = పుష్పమునకే
కాక మూలమునకు వాచకములయినపుడును,
స్వలిజ్ఞాః = తమలింగములు గలవి; స్త్రీలింగ
మూలే యనుట.

(పుష్పేక్షీ బేఽపి పా
టలా)।

పాటలా = పాటలాశబ్దము, పుష్పే = పుష్ప
వాచకమయినపుడు, క్షీ బేఽపి = నపుంసకలింగ
మునందును, అపిశబ్దమువలన స్త్రీలింగమం
దురు వర్తించును.

బోధిన్రుమశ్చలదలః
పిప్పలః కుంజరాశనః॥
అశ్వత్థే

బోధిన్రుమః - చలదలః - పిప్పలః - కుంజరాశనః -
అశ్వత్థః॥ పు॥ ౧ - రావి చెట్టు, The holy
fig-tree; Ficus religiosa, ఆశ్వాత్థ.

ఽథ కపిత్థే (స్య)
ర్దధితృ హి మన్మ
థాః (తస్మిన్) దధి
ఫలః పుష్పఫలదః
శతావపి॥ ౨॥

కపిత్థః - దధిత్థః - గ్రాహీ॥ ౧॥ - మన్మథః - దధి
ఫలః - పుష్పఫలః - దన్తశతః॥ పు॥ ౨ - వెలగ చెట్టు,
The wood-apple tree, Feronia elep-
hantium, కపిత్థ కా షేడ.

ఉదుమ్బరేజన్తుఫలా
యజ్ఞాజ్ఞో హేమదుగ్ధ
కః॥

ఉదుమ్బరః - జన్తుఫలః - యజ్ఞాజ్ఞః - హేమ
దుగ్ధకః॥ పు॥ ౪ - అత్తి చెట్టు పేళ్లు, Glomerous
fig-tree, అజీర కా షేడ.

కోవిదారే చమ
రికః కుద్దాలో యగ
పత్రికః॥ ౬॥

కోవిదారః - చమరికః - కుద్దాలః - యగ
పత్రికః॥ పు॥ ౪ - ఎఱ్ఱకాంచనపు చెట్టు పేళ్లు,
Mountain ebony, Bauhinia varige-
gata, కోవిదార.

సప్తపర్ణే విశాలత్వ
కౌరదోవిషమచ్ఛదః

సప్తపర్ణః॥ పు॥ - విశాలత్వం॥ చ, సీ॥ శారదః॥
పు॥ (పా) శారదీ॥ సీ॥ - విషమచ్ఛదః॥ పు॥ ౪ -

ఆరగ్వధే రాజవృక్షశాస్త్రము
ఆరగ్వధే రాజవృక్షశాస్త్రము
ఆరగ్వధే రాజవృక్షశాస్త్రము
ఆరగ్వధే రాజవృక్షశాస్త్రము
ఆరగ్వధే రాజవృక్షశాస్త్రము

(స్వ)ర్జమ్మి రేదన
శ శ జమ్మి జమ్మిరజ
మ్మిలాః 20

వరుణే వరుణ స్సేతు
స్తి క్తశాకః కుమారకః

పున్నాగే పురుష స్తు
జ్జః కేసరో దేవవల్లభః 20

పారిభద్రే నిమ్మతరు
ర్దందారః పారిజాతకః

తినిశే స్యస్తనో నేమీ
రథద్రు రతిముక్తకః
వజ్రులశ్చిత్రకృ

చ్చా (ధద్వా) పీతన
కపీతనా ఆమ్రాతకే

మధుకేతు గుడ

పాకులరణిపేళ్లు, Echites scholaris, కేలా
వృక్ష విశేష.

ఆరగ్వధః (పా) ఆరుగ్వధః - రాజవృక్షః -
శమ్మాకః (పా) శమ్మాకః, సమ్మాకః - చతుర
జ్జులః - ఆరేవతః - వ్యాధిహూతః - కృతమాలః -
సువర్ణకః ॥ పు ౮ - రేలచెట్టుపేళ్లు, Cassia
fistula.

జమ్మిరః - దస్తశతః - జమ్మిరః - జమ్మిరః -
జమ్మిలః ॥ పు 9 - నిమ్మచెట్టుపేళ్లు, Lemon
tree, నీళ్లు కా పెడ.

వరుణః - వరుణః - నేతుః - తిక్తశాకః - కుమార
రకః ॥ పు 10 - ఉలిమిరిచెట్టుపేళ్లు, Crataeva
Tapia, వరుణ.

పున్నాగః - పురుషః - తుజ్జః - కేసరః - దేవ
వల్లభః ॥ పు 11 - సురహన్నపేళ్లు, Rottlera
tinctoria, కేసర.

పారిభద్రః - నిమ్మతరుః - మందారః - పారిజా
తకః ॥ పు 12 - పారిజాతముపేళ్లు, Coral tree.
పారిజాత.

తినిశః - స్యస్తనః - నేమిః - రథద్రుః - అతిముక్త
కః - వజ్రులః - చిత్రకృత్ ॥ పు 13 - నెమ్మిచెట్టుపేళ్లు,
Dalbergia Oujeinensis, చిత్రక.

పీతనః - కపీతనః - ఆమ్రాతకః ॥ పు 14 - అంబ
శపుచెట్టుపేళ్లు, Spondias mangifera
పీతన.

మధుకః - గుడపుష్పః - మధుద్రుమః - వాః

పుష్పమధుద్్రుమా ||
వానప్రస్థ మధుష్టీతా

జలజేత్రమధూలకః |

వీతా గుడఫలస్సగ్రీనీ

(తస్మిన్స్తు గిరిసమ్భవే) || ౭౪ || అక్షోటకన్దరాతా (ద్వా)

వజ్రో లే తు ని కోచకః |

పలాశే కింశుకః
పర్ణో వాతపోథో

(౭౫) వేతనే || ౭౫ ||
రథాభ్ర పుష్పవిదుల
శీతవానీరవజ్జులః |

(ద్వా) పరివ్యాధ
విదులా నా దే యీ
చామ్బువేతనే || ౭౬ ||

శోభాజ్ఞానే శిగ్రు
తీక్ష్ణగన్ధకాక్షీ బ మో
చకాః |

(రక్తోసా) మధుశిగ్రు
(సాన్ధీ)

ప్రస్థః - మధుష్టీలః || పు || ౫-ఇష్పనూగ్రానిపేష్టు,
Bassia latifolia, మృశ్క.

మధూలకః || పు || ౧ - నీటబుట్టిన యిష్ప
మాగ్రానిపేరు.

వీలుః-గుడఫలః-స్రంసీన్, పు || ౩-గోగు
పేష్టు, Cannabis sativa, Careya arbo-
rea.

అక్షోటకః-కన్దరాలః (పా) కర్పరాలః || పు ||
౨-గిరిసమ్భవేతస్మిన్ = కొండగోగు, guglans
regia.

అజ్గోలః-నికోచకః || పు || ౨-ఠాడుగుచెట్టు
పేష్టు, Alangium.

పలాశః - కింశుకః - పర్ణః-వాతపోథః || పు ||
౪ - మోదుగ చెట్టుపేష్టు, Butea frondosa,
పలాశ.

వేతనః-రథః - అభ్రపుష్పః-విదులః (పా)
విదురః-శీతః-వానీరః-వజ్జులః || పు || ౭-ప్రబ్బలి
చెట్టుపేష్టు, The rattan plant, వేతన.

పరివ్యాధః-విదులః-నాదేయీ || సీ ||-అమ్బు
వేతనః || పు || ౪ - నీరుప్రబ్బలిచెట్టుపేష్టు.

శోభాజ్ఞానః-శిగ్రు-తీక్ష్ణగన్ధకః-అక్షీబః-(పా)
అక్షీబః-మోచకః || పు || ౫-మునగ చెట్టుపేష్టు,
Moringa Pterygosperma.

మధుశిగ్రు || పు || ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులమునగపేరు.

దరిష్టః-ఫేనిల (స్వమా)॥

॥ 22

బిల్వశ్యాడ్జీల్యశైలూ
శామాలూ శ్రీఫలా
పపి ।

ప్లక్ష్యో జటీపర్కటీ
(స్యాత్)

స్యగ్రోధో బహు
పా ద్వటః॥ 2౩॥

గాలవశ్యాబరోలో
ధ) స్తీరిట స్తీల్యమా
ర్జనా ।

ఆప్త శూచతో ర
సాలో

(౭సా)సహకారో
(౭తిసారధః)॥ 2౪॥

కుమ్భాలూఖలకీ
(క్షీబే) కాశీకో గుగ్గు
లుః పురః ।

అరిష్టః-ఫేనిలః॥ పు॥ ౨-కుంకుడు చెట్టు పేళ్లు,
Soap-nut tree, రోకా.

బిల్వః-శాడ్జీల్యః-శైలూరః - మాలూరః-
శ్రీఫలః॥ పు॥ ౩-మారేడు చెట్టు పేళ్లు, Egle
Marmelos, విశాఖ.

ప్లక్ష్యః-జటీన్, పు॥ మర్కటీన్, పు॥ (పా)
జటీ-పర్కటీన్ నీ 3 - జువ్వి చెట్టు పేళ్లు, Ficus
venosa, జాడీ.

స్యగ్రోధః - బహుపాత్ ॥ ద్ ॥ వటః॥ పు॥
3 - మట్టి చెట్టు, Banyan or the Indian
fig tree, బరగద.

గాలవః - శాబరః (పా) సాబరః-లోధ్రః-
తిరీటః-తిల్యః-మార్జనః॥ పు॥ ౬-లొద్దుగు చెట్టు
పేళ్లు, Tynplocos racemosa.

ఆప్తః-మాతః-రసాలః॥ పు॥ 3 - మామిడి
చెట్టు పేళ్లు, Mango tree, आम.

సహకారః॥ పు॥ ౧ - అతిసారధః అసా =
మిక్కిలి పరిమళముగల మామిడి, A very
fragrant sort of mango, एक आम का वृक्ष
विशेष.

కుమ్భమ్ - ఉలూఖలకమ్॥ న॥ - కాశికః-
గుగ్గులుః-పు॥ పు॥ ౫ - కుగ్గిలపు చెట్టు పేళ్లు,
The baubul tree. Bdellium, ఇత్తల
కుమ్భాలూఖలకమ్ - అని యేకనామముగా,
నొంద అందుదు.

శేలు: శ్లేష్మాతకశ్శీత
ఉద్దాలో బహు వా
రకః॥ ౮౦॥

శేలు:- శ్లేష్మాతకః-శీతః-ఉద్దాలః - బహు
వారకః॥ పు॥ గి - విరిగి చెట్టు పేళ్లు, Gordia
myxa.

రాజాదనం ప్రియా
లశ్చ సన్నకద్రు ధనుః
పటః॥

రాజాదనమ్॥ న॥ ప్రియాలః (పా) పియాలః-
సన్నకద్రుః-ధనుఃపటః (పా) ధనుపటః॥ పు॥ ర-
మోరటి చెట్టు పేళ్లు, Ghironjia sapida.

గమ్భారీ సర్వతో
భద్రా కాశ్మరీ మధుప
ర్ణికా॥ ౮౧॥ శ్రీపర్ణీ
భద్రపర్ణీచ కాశ్మర్య
శ్చ

గమ్భారీ-సర్వతోభద్రా-కాశ్మరీ-మధుప
ర్ణికా-శ్రీపర్ణీ-భద్రపర్ణీ॥ నీ॥ కాశ్మర్యః॥ పు॥
౭-గుమ్మడు చెట్టు పేళ్లు, Gmelina arborea,
గమ్మారి.

(ప్యథ ద్వయోః)।
క ర్క స్థూ ర్ప ద రీ
కోలీ ఘోష్టా

కర్కస్థూః॥ పు॥ బదరీ - కోలీ-ఘోష్టా॥ నీ॥
౪-రేగు చెట్టు పేళ్లు. మొదటి ౩ ను గంగ రేగు
నకును, ఘోష్టాశబ్దము రేగుబండునకును
పేళ్లందురు. బదరీ.

కువల ఛేనిలే॥ ౮౨॥
సోవీరం బదరం కోల

కువలమ్ - ఛేనిలమ్ - సోవీరమ్-బదరమ్ -
కోలమ్॥ న॥ గి-రేగుపండు పేళ్లు, Zizyphus
jujuba, బదరీ కల.

(మథ స్యా)త్సా
దుకట్టకః । వికఙ్కత
స్సృవావృత్తో గ్రన్ధి
లో వ్యాఘ్రపాదపి॥

స్వామకట్టకః - వికఙ్కతః - స్రువావృత్తః-
గ్రన్ధిలః-వ్యాఘ్రపాత్॥ ద్, పు॥ గి-పుల్ల వెలంగ
పేళ్లు, Flacourtia sapida.

౮౩॥
ఐరావతో నాగ
రజ్జో

ఐరావతః-నాగరజ్జః॥ పు॥ ౨-నారదపు చెట్టు
పేళ్లు, Orange, నారంగి.

నా దేయూ భూమి

నా దేయూ-భూమిభిమ్మకా॥ నీ॥ ౨ - కాకి

జమ్బూకా ।

తిన్దుక స్ఫూర్జకః
కాల స్ఫూర్జకః శితిసా
రకే॥ ౨౪॥

కాకేన్దుః కులకః
కాక పీలుకః కాక
తిన్దుకే ।

గోలీఢోర్ఘాటలా
ఘట్టా పాటలిర్మోక్ష
ముష్కకా॥ ౨౫॥

తిలకః ఝరక శ్రీ
మాన్

(సమా) పిచులర్ఘా
బుకా ।

శ్రీపర్ణికా కుము
ది కా కు మీ ఖైడ
ర్యకట్ఫలా॥ ౨౬॥

క్రముకః పట్టికా
ఖ్య (స్సాన్య) తప్టిలా
తాప్రసాదనః ।

తూదస్తు యూపః
క్రముకో బ్రహ్మణ్యో
బ్రహ్మదారుచ॥ ౨౭॥
తూలంచ

నీపప్రియక కద

నేరేషుపేళ్లు, ఈ ర ను వారడముపేళ్లందురు.

తిన్దుకః-స్ఫూర్జకః-కాలస్ఫూర్జకః-శితిసారకః॥
పు॥ ౨ - తుమికిచెట్టు పేళ్లు, Diospyros
glutiosa, తమాల.

కాకేన్దుః-కులకః-కాకపీలుకః-కాకతిన్దుకః॥
పు॥ ౨ - నల్లతుమికి పేళ్లు, Diospyros
tomenfosa, కాలా తమాల.

గోలీఢః (పా) గోలీహః-ర్ఘాటలః॥ పు॥ -
ఘట్టా-పాటలిః (పా) పాటలా॥ సీ॥ - మోక్షః-
ముష్కకః (పా) ముష్కరః॥ పు॥ ౬-మొక్క
పుచెట్టుపేళ్లు, పాడలా.

తిలకః-ఝరకః-(శ్రీ)మాన్॥ త్, పు॥ ౩-తిల
కపుచెట్టు, తిలక.

పిచులః-ర్ఘాబుకః॥ పు॥ ౨-పక్కెచెట్టుపేళ్లు,
The tamarix tree.

శ్రీపర్ణికా - కుముదికా - కుమ్భి॥ సీ॥ -
కైడర్యః-కట్ఫలః॥ పు॥ ౫ - టేతుచెట్టుపేళ్లు,
Teak, సాగైన్.

క్రముకః - పట్టికాఖ్యః - పట్టి॥ న్॥ లాతూ
ప్రసాదనః॥ పు॥ ౨ - ఎఱ్ఱలొద్దుగుపేళ్లు, లాత.

తూడః - యూపః (పా) పూగః-క్రముకః-
బ్రహ్మణ్యః॥ పు॥ బ్రహ్మదారు - తూలమ్॥ న॥
౬-గంగరావి పేళ్లు, Hibiscus pobulneus,
శివత్త.

నీపః-ప్రియకః-కదమ్బః-హలిప్రియః॥ పు॥

మృబ్బస్తు హలిప్రియే।

వీరవృక్షోఽరుష్క-
రోఽగ్నిముఖీ భల్లాతకీ
(త్రిమ)॥ ౮౮॥

గర్దభాణ్డకన్దరాల
కపీతన సుపార్శ్వకాః।
స్లక్ష్య

త్రిన్దిడీ చిహ్నా
౨౨మ్లికా౨

(ధో) వీతసారకే ॥
౮౯॥ సర్జకా౨సన
బద్ధాకపుష్ప ప్రియక
జీవకాః ।

సాలేతు సర్జః కా
వ్యైశ్వకర్ణకా స్సస్య
సంవరః॥ ౯౦॥

నదీసర్జోవీరతరు రి
ద్వీద్రుః కకుభోఽర్జు
నః ।

రాజాదన ఫలాధ్య
క్షే క్షీరికాయా

(మధద్వయోః) ౯౧॥
ఇక్ష్వాదీ తాపసతరు

౪ - కడపచెట్టుపేళ్లు, Nauclea orientalis,
కదావ.

వీరవృక్షః-అరుష్క-రః॥ పు॥ - అగ్నిముఖీ॥
సీ॥ - భల్లాతకీ॥ త్రి॥ ౪ - జీడిచెట్టు పేళ్లు,
Marking nut.

గర్దభాణ్డః - కన్దరాలః - కపీతనః - సుపా
ర్శ్వకః - స్లక్ష్యః॥ పు॥ ౫ - కలుజువ్వి పేళ్లు,
Ficus tuperculata, కందరాడ.

త్రిన్దిడీ (పా) త్రిన్దిడీ-చిహ్నా-అమ్లికా॥ సీ॥
3 - చింతచెట్టు పేళ్లు, Tamarind tree,
ఇమలీ.

వీతసారకః-సర్జకః-అసనః (పా) అసనః-
బద్ధాకపుష్పః-ప్రియకః-జీవకః॥ పు॥ ౬ - వేగి
చెట్టు పేళ్లు, Terminalia alata tomen-
tosa, వాఙ్మక.

సాలః-సర్జః-కార్ష్యః (పా) కార్ష్యః-అశ్వ
కర్ణకః-సస్యసంవరః॥ పు॥ ౭-మద్దిచెట్టు పేళ్లు,
Pentaptera arjuna, సాశ్వు.

నదీసర్జః - వీరతరుః - ఇద్వీద్రుః - కకుభః-
అర్జునః॥ పు॥ ౮ - ఓలుమద్దిచెట్టు పేళ్లు, అశ్రున
వృక్ష.

రాజాదనమ్-ఫలాధ్యక్షమ్॥ న॥ - క్షీరికా॥
సీ॥ 3-పాలచెట్టు పేళ్లు, ఖీరీ.

ఇక్ష్వాదీ॥పు॥-తాపసతరుః॥ పు॥ ౨-గారచెట్టు
పేళ్లు, పుష్టింగమునందు ఇక్ష్వాదః, Bramble,
కంగుదీ.

భూజ్జేచర్మిమృదు
త్వచా ।

పిచ్చిలాపూరణీమో
చాచిరాయ శాల్మలి
(ర్వయోః)॥ ౯౨॥

పిచ్చుతు శాల్మలీ
వేష్టే

రోచనః కూటశా
ల్మలిః ।

చిరిబిల్వోన క్తమా
లః కరజశ్చ కరజ్జకే॥
౯౩॥

ప్రకీర్యః పూతిక
రజః పూతికః కలిమా
రకః ।

(కరజభేదా) మ్మ
క్ష్యోమర్కట్యక్షా
ర వల్లరీ॥ ౯౪॥

రోహీ రోహితకః
స్థిహ శత్రు ద్దాడిమ
పుష్పకః ।

గాయత్రీ బాలతన
యః ఖదిరోద్దస్తధా

భూజ్జే-చర్మి॥ ౯౧॥ - మృదుత్వక్॥ ౯౨, పు
3-భుజపత్రపుచ్చెట్టుపేరు, The birch tree,
भोजपत्र का वृक्ष.

పిచ్చిలా-పూరణీ-మోచా॥ ౯౧॥ - చిరాయుః-
(పా) స్థిరాయుః॥ ౯౨, న॥ - శాల్మలిః॥ (పా)
శల్మలిః॥ ప్స॥ ౯౩ - బూరుగుచెట్టు పేళ్లు, Silk-
cotton tree, శాలమలీ.

పిచ్చు॥ ౯౨॥ - శాల్మలీ వేష్టః॥ పు॥ ౨ - బూరుగు
బంకపేళ్లు, Its gum, శాలమలీ కా గూదా.

రోచనః॥ పు॥ - కూటశాల్మలిః॥ పు॥ ౨ - కొండ
బూరుగుపేళ్లు, पहाडी शालमली.

చిరిబిల్వః - న క్తమాలః (పా) న క్తమారః -
కరజః - కరజ్జకః॥ పు॥ ౪ - కానుగు పేళ్లు,
Galedupa arborea, కరజ.

ప్రకీర్యః (పా) ప్రకీరః - పూతికరజః -
పూతికః - కలిమారకః (పా) కలికారకః॥ పు॥
౪ - నెమలియడుగుచెట్టుపేళ్లు, Gray bonduc,
प्रकीर.

షడ్జన్ధః॥ పు॥ - మర్కటీ-అజ్గారవల్లరీ॥ ౯౩॥
ఈ 3 ను వరుసగా అఱుగంట్లు గల కానుగు
నకును, తీగెకానుగునకును, నిప్పువన్నెగుర్తులు
గల కానుగునకును పేళ్లు.

రోహీ॥ ౯౪॥ - రోహితకః - స్థిహశత్రుః - దాడిమ
పుష్పకః॥ పు॥ ౪ - ములుమోదుగు పేళ్లు.

గాయత్రీ॥ ౯౫॥ (పా) గాయత్రీ॥ ౯౫॥ - బాల
తనయః - ఖదిరః - దస్తధావనః॥ పు॥ ౪ - చంద్ర

వనః॥

౯౫॥

చెట్టు పేళ్లు, *Mimosa catechu*, ఖేర.

అరిమేదో విట్టదిరే

అరిమేదః-విట్టదిరః॥ పు॥ ౨-దుర్గంధముగల
చండ్రపేళ్లు, వెలితుమ్మపేళ్లని కొందఱుందురు.
A fetid mimosa.కదరః(ఘడిరేసి తే)।
సోమ లోకం ౭కదః-సోమవల్కః॥ పు॥ ౨-వెలిచండ్రపేళ్లు,
A white mimosa, కదర.(ప్యథ) వ్యాఘ్ర
పుచ్చ గర్ధవహస్త
కా॥ ౯౬॥ ఏరణ్డ ఉరు
బూకశ్చ రుచకశ్చిత్రి
కశ్చ (సః)। చఘ్నుః
పఘ్నాజ్ఞులో మణ్డవర్ధ
మానవ్యడమ్బకాః॥వ్యాఘ్రపుచ్చః - గర్ధవహస్తకః - ఏరణ్డః -
ఉరుబూకః - రుచకః (పా) రుబుకః - చిత్రకః -
చఘ్నుః - పఘ్నాజ్ఞులః - మణ్డః - వర్ధమానః - వ్యడ
మ్బకః॥ పు॥ ౧౧ - ఆముదపు చెట్టు పేళ్లు,
Palma christi, *Ricinus communis*,
ఆరకె.(అల్పాశమి)శమి
ర (స్నాన్యత్)శమిరః॥ పు॥ ౧-అల్పాశమి = పిన్నజమ్మి
చెట్టు పేరు, శామీవృక్ష.శమి సక్తు ఫలా
శివా।శమి-సక్తుఫలా-శివా॥ నీ॥ ౩ - జమ్మిచెట్టు
పేళ్లు, *Mimosa albida*.పిండితకో మరువక
శ్వసనః కరహా
టకః॥ ౯౭॥ శల్యశ్చ
మదనేపిండితకః - మరువకః - శ్వసనః - కరహాటకః -
శల్యః - మదనః॥ పు॥ ౬ - మంగచెట్టు పేళ్లు,
Vangueria spinosa or *Gardenia*
dumetorum, మఱుతా.శక్రపాదపః పారి
భద్రకః। భద్రదారు
ద్రుక్లిమం పీతదారుచ
దారుచ॥ పూతికాష్ఠం
చ. (సప్త స్యు దేవ
దారుశక్రపాదపః-పారిభద్రకః॥ పు॥ భద్రదారు-
ద్రుక్లిమమ్-పీతదారు(పా) పూతిదారు-దారు-
పూతికాష్ఠమ్॥ న॥ ౭ - దేవదారువృక్షము.
దేవదారుశబ్దము॥ పు॥ *Uvaria longifolia*;
Commonly called deodar, దేవదార.

ణ్యధద్యయోః) |
పాటలిః పాటలాఽ
మోఘా కాచస్థాలీ
ఫలేరుహః || ౧౦౦ ||
కృష్ణవృంతా కుబేరాక్షీ

శ్యామాతు మహి
లాహ్వయా | లతా
గోవద్దినీగుద్దాఽపియ
జ్ఞః ఫలినిఫలీ || ౧౦౧ ||
విష్వక్సేనా గన్ధఫలీ
కారమ్భాప్రియకశ్చ
(సా) |

మణ్డూక పర్ణప
త్రోర నట కట్వజ్ఞ
దుమ్మికాః || శోభనాక
శుకనా సర్వ దీర్ఘవృంత
కుటన్నటాః | శోణక
శ్చారతా

తిష్యఫలా త్వామ
లక్ష్మీ (త్రిమ) || ౧౦౩ ||
అమృతాచ వయస్థాచ

(త్రిలిజ్జన్తు) విభీత
కః | అక్షస్తుపః కర్ణ
ఫలో భూతావాసః క
లిద్రుమః || ౧౦౪ ||

అభయాత్వవ్యధా
పథ్యా వయస్థాపూత

పాటలిః || పు || పాటలా - అమోఘా - (పా)
మోఘా - కాచస్థాలీ (పా) కాలస్థాలీ - ఫలేరుహః -
కృష్ణవృంతా - కుబేరాక్షీ || నీ || ౭ - కలిగొట్టు చెట్టు
పేళ్లు, The trumpet flower, Bignonia
suave olens, గాఢజా.

శ్యామా - మహిలాహ్వయా - లతా - గోవ
ద్దినీ - గుద్దా - ప్రియజ్ఞః - ఫలిని - ఫలీ - విష్వ
క్సేనా - గన్ధఫలీ - కారమ్భా || నీ || - ప్రియకః || పు ||
౧౦౧ - ప్రేంకణపు చెట్టు పేళ్లు, Nauclea
cadamba, A fragrant seed so named,
నామా..

మణ్డూకపర్ణః - పత్రోరః - నటః - కట్వజ్ఞః -
దుమ్మికాః - శోభనాకః - శుకనాసః - ఋతుః - దీర్ఘ
వృంతః - కుటన్నటః - శోణకః (పా) శోనకః -
అరలుః (పా) అరటుః || పు || ౧౦౨ - దుండిగపు
చెట్టు పేళ్లు, పెద్దమాని పేళ్లుని కొండ అందురు.
Bignonia Indica, బ్రుకనాస.

తిష్యఫలా || నీ || - ఆమలకీ || త్రి || - అమృతా -
వయస్థా || నీ || ౪ - ఉసిరిక చెట్టు పేళ్లు, Emblic
myrobalan, Terminalia belerica,
ఆమలకీ.

విభీతకః || త్రి || - అక్షః - తుపః - కర్ణ ఫలః -
భూతావాసః - కలిద్రుమః || పు || ౬ - తాండ్ర
చెట్టు పేళ్లు, Beleric myrobalan, ఖిరనీ
కా వృక్ష.

అభయా - అవ్యధా - పథ్యా - వయస్థా (పా)
కాయస్థా - పూతనా - అమృతా - హరితకీ - హైమ

నామమృతా హరితకీ నామవతీ రేచకీ శ్రే యసీశివా ౧౦౫॥	వతీ-రేచకీ (పా) చేతకీ - శ్రేయసీ - శివా॥ సీ॥ ౧౧-కరక చెట్టు పేళ్లు, Yellow myrobalan, Terminalia citrina, హరితకీ.
వీతద్రుస్సరలః పూ తికాష్ఠం	వీతద్రుః - సరలః॥ పు॥ పూతికాష్ఠమ్॥ న॥ 3 - సరళపు చెట్టు పేళ్లు.
(చాథ) ద్రుమోత్పలః కర్ణికారః పరివ్యాధో	ద్రుమోత్పలః-కర్ణికారః - పరివ్యాధః॥ పు॥ 3 - కొండగోగు పేళ్లు, Pentapetes aceri- folia, కర్ణికార.
లకుచో లికుచో డహుః॥ ౧౦౬॥	లకుచః-లికుచః-డహుః॥ పు॥ 3-కమ్మరేగు పేళ్లు, గజనిమ్మ పేళ్లు, Artocarpus Lucucha, వడహర.
పనసః కట్టకిఫలో	పనసః (పా) పణసః - కట్టకిఫలః॥ పు॥ ౨- పనసచెట్టు పేళ్లు, The jack tree, Arto- carpus integrifolia, కడహర.
నిచులోఽమ్బుజః జలః ।	నిచులః-అమ్బుజః - ఇజ్జలః (పా) హిజ్జలః॥ పు॥ 3 - గన్నేరు చెట్టు పేళ్లు, Eugenia acu- tangula.
కాకోదుమ్బరికా ఫల్గుర్మలపూ ర్జఘనే ఫలా॥ ౧౦౭॥	కాకోదుమ్బరికా - ఫల్గుః-మలపూః (పా) మలయాః-జఘనేఫలా॥ సీ॥ ౪-కుక్కమేడిపేళ్లు, Opposite leaved fig-tree, మలయా.
అరిష్ట స్సర్వతో భద్రహింసా నిర్యాస మాలకాః । పిచుమద్ద శ్చ నిమ్బా (౭౪)	అరిష్టః - సర్వతోభద్రః - హింసానిర్యాసః - మాలకః-పిచుమద్దః (పా) పిచుమద్దః - నిమ్బః॥ పు॥ ౬ - వేపచెట్టు పేళ్లు, Margosa tree, Melia azadirachta, నీమ.
పిచ్చిలాఽగురు శిం శపా॥ ౧౦౮॥ కపిలాభస్మగర్భా	పిచ్చిలా॥ సీ॥ - అగురు॥ న॥ - శింశపా (పా) శింశుపా॥ సీ॥ 3-ఇదుగుడుచెట్టు పేళ్లు. కపిలా-భస్మగర్భా॥ సీ॥ ౨ - కంపుగల ఇదు

(సా)

శిరీషస్తు కపీతనః |
భణ్డిలో (ఽప్యథ)

చామ్పేయ శృమ్మ
కో హేమపుష్పకః ||

౧౦౯ ||

(ఏతస్య కలికా) గంధ
ఫలీ (స్వా

దధ) కేసరే | వకు
లో

వజ్జులలో అశోకే

(స మా) కరక దాడి
మా ||

౧౧౦ ||

చామ్పేయః కేస
రో నాగ కేసరః కాఞ్చ
నాహ్వయః |

జయాజయస్త్రీ త
ర్కారీనా దేయీ వైజ
యన్తికా || ౧౧౧ ||

శ్రీపర్ణ మగ్నిమన్థ
(స్వాత్) కణికాగణి
కారికా జయోఽ

థకుటజ శృక్రోవ
త్సకో గిరిమల్లికా ||

౧౧౨ ||

గుడుపేళ్లు. ఈ గి ను ఇరుగుడుపేళ్లని కొంద
అందురు. Daldergis sissoo, అకసచెల.

శిరీషః-కపీతనః-భణ్డిలః (సా) భణ్డిరః || పు
3 - దిరిసెనపు చెట్టు పేళ్లు, Mimosa sirisha,
శిరిష.

చామ్పేయః-చమ్పకః-హేమపుష్పకః || పు
3 - సంపెంగ చెట్టు పేళ్లు, Michelia cham-
paca, చమ్పక.

గంధఫలీ || నీ || ౧-ఏతస్య = సంపెంగయొక్క,
కలికా = మొగ్గ పేరు, చమ్పకకలీ.

కేసరః-వకులః || పు ౧ - పొగడ చెట్టు పేళ్లు,
Mimusops elengi

వజ్జులః-అశోకే || పు ౧ - అశోకము పేళ్లు,
అశోక.

కరకః-దాడిమః || పు ౧ - దానిమ్మ చెట్టు పేళ్లు,
Pomegranate, అనార.

చామ్పేయ - కేసరః-నాగ కేసరః-కాఞ్చనా
హ్వయః || పు ౪ - నాగ కేసరము పేళ్లు,
Mesualferrea, నాగకేశర.

జయాజయస్త్రీ-తర్కారీ-నాదేయీ-వైజయ
న్తికా || నీ || ౪ - తక్కిలి చెట్టు పేళ్లు, A eschy-
nomene scsban.

శ్రీపర్ణమ్ || న || అగ్నిమన్థః || పు || కణికా -
గణికారికా-జయ || పు || ౫ - నల్లి చెట్టు పేళ్లు,
Promna spinosa and longifolia,
గ్రీఫన్.

కుటజః-శక్ర - వత్సకః || పు || గిరిమల్లికా,
నీ || ౪ - కొడిసె చెట్టు పేళ్లు, Nerium antidy-
sentericum, కుడజ.

(ఏతస్యైవ) కలి
జేన్ద్ర) యవభద్రయ
వం(ఫలే)।

కృష్ణపాక ఫలా
విగ్న సుషేణాః కరమ
ర్దకే॥ ౧౧౩॥

కాలస్కంధస్తమా
ల (స్నాన్య) తాపిఖోచ్చి
(౭ప్యథ)

సిద్ధకః సిద్ధవారే
ద్వైసురసా నిర్దుష్ట
ద్వాణికే (త్యపి)॥
౧౧౪॥

వేణీగరాగరీ దేవ
తాలో జీమూత (ఇ
త్యపి)।

శ్రీహస్తీసీతు భూ
దండే

తృణశూల్యం తు
మల్లికా॥ ౧౧౫॥ భూ
పదీ శీతభీరుశ్చ

(సైవా)౭౭స్ఫోటా
(వనోద్భవా)।

కలిజ్గమ్॥ న॥ (పా) కలిజ్గా-కాలిజ్జీ॥ నీ॥ ఇన్ద్ర
యవమ్-భద్రయవమ్॥ న॥ ౩-ఏతస్యైవఫలే=
ఈ కొడిసెచెట్టుయొక్క ఫలముపేళ్లు.

కృష్ణపాకఫలః - ఆవిగ్నః - సుషేణాః-కర
మర్దకః॥ పు॥ ౪-కలివెచెట్టుపేళ్లు, కృష్ణపాక
ఫలశబ్దమునకు కృష్ణపాకః - పాకకృష్ణః అను
మొదలగు నానారూపములును గలవు.

Carissa carandas, करौन्दा.

కాలస్కంధః - తమాలః - తాపిఖ్చి॥ పు॥
౩ - సముద్రతీరమునందలి నల్లనియాకులుగల
చీకటిచెట్టుపేళ్లు, తమాల.

సిద్ధకః - సిద్ధవారః - ఇన్ద్రైసురసః॥ పు॥
నిర్దుష్ట-ఇన్ద్రాణికా॥ నీ॥ ౫-వావిలిచెట్టు పేళ్లు,
Vitex trifolia and nigundo, सिन्दुक.

వేణీ - గరాగరీ (పా) ఖరాగరీ॥ నీ॥ దేవ
తాలః (పా) దేవతాడః - జీమూతః॥ పు॥
౪ - దేవతాశవృక్షముపేళ్లు, దేవతాల.

శ్రీహస్తీ-భూదండే॥ నీ॥ ౨ - గురుగుచెట్టు
పేళ్లు.

తృణశూల్యమ్ (పా) తృణశూన్యమ్॥ న॥
(ప) తృణశూల్వా - తృణశూన్యామల్లికా -
భూపదీ - శీతభీరు॥ నీ॥ ౪ - మల్లెచెట్టు పేళ్లు,
Jasmin, मल्लिका.

ఆస్ఫోటా (పా) ఆస్ఫోతా॥ నీ॥ ౧ - వనో
ద్భవా=అడవియందుఁ బుట్టిన, సైవ=ఆ మల్లె
పేరు,

శేఫాలికాతు సువ
హః (నిర్గుణ్ణీ నీలికాచ
సా)॥ ౧౧౬॥

(సితాఽసా) శ్వేత
సురసా భూతవే (శ్వ

ధ) మాగధీ గణి
కా యూధికాఽమ్బ
ష్టా

(సావీతా) హేమ
పుష్పికా॥ ౧౧౭॥

అతిముక్తః పుష్ప
క (సాస్య) ద్వాసస్తీ
మాధవీ లతా ।

సుమనా మాలతీ
జాతి

స్పష్టలా నవమాలి
కా॥ ౧౧౮॥

మాఘ్యం కున్దం

రక్తకస్తు బన్ధాకో
బన్ధజీవకః ।

సహా కుమారీ తరణి

రమ్మానస్తు మహా
నహః॥ ౧౧౯॥

శేఫాలికా-సువహః॥ నీ॥ ౧ - నీలికా సా ని
ర్గుణ్ణీ=నల్ల వావిలి చెట్టు పేళ్లు, *Justicia ganderusa*, శోకాళి.

శ్వేతసురసా - భూతవేగీ॥ నీ॥ ౧ - సితా
అసా= తెల్లపువ్వులుగల వావిలిచెట్టు పేళ్లు.

మాగధీ - గణికా - యూధికా-అమ్బష్టా॥
నీ॥ ౧-అడవి మొల్ల పేళ్లు, *Jasminum auriculatum*, మాగళి.

హేమపుష్పికా॥ నీ॥ ౧ - పచ్చపువ్వుల
మొల్ల పేరు.

అతిముక్తః - పుష్పకః॥ పు॥ వాసస్తీ -
మాధవీ-లతా॥ నీ॥ గి-పువ్వులగురు వెండపేళ్లు,
Gaertnera racemosa, మాగళి.

సుమనాః॥ నీ॥ మాలతీ-జాతి॥ నీ॥ ౩-జాజి
పేళ్లు, *Jasminum grandiflorum*, మాలతీ.

స్పష్టలా-నవమాలికా॥ నీ॥ ౧-విరజాజిపేళ్లు,
Double jasmin, నవమాలికా.

మాఘ్యమ్ - కున్దమ్॥ న॥ ౧ - మొల్ల పేళ్లు,
Jasminum multiflorum, చమెలి.

రక్తకః - బన్ధాకః - బన్ధజీవకః॥ పు॥ ౩-
మంకెన పేళ్లు, *Pentapetes phoenica*,
బాక్షక గ్రాఫ.

సహా-కుమారీ-తరణిః॥ నీ॥ ౩-పిన్నగోరంట
పేళ్లు, *Aloe*, ముసవర.

అమ్మానః॥ పు॥ మహానహః॥ నీ॥ ౧ - పెద్ద
గోరంటపేళ్లు, *Globe amaranth*, మేడదీ.

(తత్రశోణే) కుర
వక

కురవకః॥ పు॥ ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులగోరంటపేరు.

(స్తత్రపీతే) కుర
ణ్ణికః।

కురణ్ణికః॥ పు॥ ౧-పచ్చపువ్వులగోరంటపేరు.

నీలీ ఝిణ్ణీద్వయో
ర్బాణాదానీ చార్తగల
శ్చసా॥ . ౧౨౦॥

నీలీ - ఝిణ్ణీ॥ నీ॥ బాణా॥ ప్స॥ దానీ॥ నీ॥
ఆర్తగలః॥ పు॥ ౫ - నల్లపువ్వులగోరంటపేళ్లు,
దాసీ.

సైరేయకస్తు ఝి
ణ్ణీ (స్యా)

సైరేయకః॥ పు॥ ఝిణ్ణీ॥ నీ॥ ౨ - ములు
గోరంటపేళ్లు, Barleria cristata.

(త్తస్మిన్) కురవకో
(ఋణే)।

కురవకః॥ పు॥ ౧ - ఎఱ్ఱపువ్వుల ములు
గోరంటపేరు, కురవక.

(పీతా) కురణ్ణికో
(ఝిణ్ణీత్తస్మిన్) సహ
చరీ(ద్వయోః)॥

కురణ్ణికః॥ పు॥ సహచరీ॥ ప్స॥ ౨-పీతాఝిణ్ణీ=
పచ్చపువ్వుల ములుగోరంటపేళ్లు, సహచరీ.

ఉడుపుష్పం జపా

ఉడుపుష్పమ్ (పా) ఓఢ్రపుష్పమ్ ॥న॥ -
జపా॥ నీ॥ ౨ - దాసనపుచ్చెట్టుపేళ్లు, China
rose, जग पुष्प.

వజ్రపుష్పం (పు
ష్పం తిలస్య యత్)।

వజ్రపుష్పమ్ ॥న॥ ౧-తిలస్యయత్పుష్పమ్ =
నువ్వుపువ్వులపేరు, The blossom of
sesamum, तिल के फूल.

ప్రతిహాస శతప్రాస
చణ్డాత హయమార
కాః ౧౨౧॥ కరవీరే

ప్రతిహాసః-శతప్రాసః-చణ్డాతః-హయమా
రకః-కరవీరః॥ పు॥ ౫-గన్నేరుపేళ్లు. కొండలు
మొదటి రెండుశబ్దములు తెల్లగన్నేరునకును
తక్కిన మూడు నెఱ్ఱగన్నేరునకును పేళ్లం
దురు, Oleandar, కరవీర.

కరీరేతు క్రకరగ్ర
న్ధిలా (వుభా)।

కరీరః-క్రకరః-గ్రన్ధిలః॥ పు॥ ౩-వెనుతురు
చెట్టుపేళ్లు, కరీర.

ఉన్నత్రః కితవో
ధూర్ధాధత్తారః కనకా
హ్వయః॥ మాతులో
మదన

(శ్చాస్యఫలే) మా
తులపుత్రకః।

ఫలపూరో బీజపూ
రో రుచకో మాతు
లుజ్జకే॥ ౧౨౮॥

సమీరణే మరువ
కః ప్రస్థపుష్పః ఫణిర్జ
కః। జమ్బీరో (౭
ప్ర్యథ)

పర్ణాసే కఠిజ్వర
కులేరకా॥ ౧౨౯॥

(సితే)౭ర్జకో(౭త్ర
పాతీతు) చిత్రకో
వహ్నిసంజ్ఞకః।

అర్కాహ్వవసుకా
౭౭స్ఫటి గణరూప
వికీరణాః॥ మందార శ్చ
ర్కపర్ణే

(౭త్రశుక్లే)౭లర్క
ప్రతాపసా।

శివమల్లీ పాశుపత

ఉన్నత్రః-కితవః-ధూర్ధా-ధత్తారః-కనకా
హ్వయః-మాతులః-మదనః॥ పు॥ ౭-ఉమ్మెత్త
పేళ్లు, Thorn apple, బద్దా.

మాతులపుత్రకః॥ పు॥ ౧-అస్యఫలే=నీని
ఫలము పేరు.

ఫలపూరః - బీజపూరః - రుచకః-మాతు
లుజ్జకః॥ పు॥ ౮ - మాదీఫలపు చెట్టు పేళ్లు,
Citron, చక్కావరా.

సమీరణః - మరువకః - ప్రస్థపుష్పః-ఫణి
ర్జకః (పా) ఫణిర్జకః-జమ్బీరః॥ పు॥ ౯-మరు
వము పేళ్లు, Sweet marjoram, మఱువక.

పర్ణాసః-కఠిజ్వరః-కులేరకః॥ పు॥ ౩ - నల్ల
గల్గెరపేళ్లు.

అర్జకః॥ పు॥ ౧-తెల్లగల్గెరపేరు.

పాతీ॥ న్॥ - చిత్రకః-వహ్నిసంజ్ఞకః॥ పు॥
౩ - చిత్రమూలము పేళ్లు, Ceylon Lead-
wort, చిత్రక.

అర్కాహ్వః - వసుకః - ఆస్ఫటిః (పా)
ఆస్ఫటిః-గణరూపః-వికీరణః-మందారః-అర్క
పర్ణః॥ పు॥ ౭ - జల్లేడు చెట్టు పేళ్లు, Swallow
wort, అర్క.

అలర్కః-ప్రతాపసః॥ పు॥ ౨-అత్రశుక్లే=
తెల్లజల్లేడు పేళ్లు, The white swallow
wort, బెతార్క.

శివమల్లీ నీ॥ - పాశుపతః-ఏకాస్థీలః-బకః

ఏకాష్టీలా బకోవనుః॥

వస్తావృక్షాదనీ వృక్షరుహా జీవన్తి (కేత్యపి) ।

వత్సాదనీ చిన్నరుహా గుడూచీతన్త్రికా ౭మృతా॥ జీవన్తికా సోమవల్లీ విశల్యా మధువన్త్యపి ।

మూర్వా దేవీ మధురసా మోరటా తేజనీప్రవా॥ మధూలికా మధుశ్రేణీగోకర్ణీ షీలు వన్త్యపి ।

పారా ౭మృతావిధ కర్ణి స్థాపనీ శ్రేయసీ శివా॥ ఏకాష్టీలా పాపచేలీ ప్రాచీనా వనత్తికా ।

కటుః కటుమ్భరా ౭శోకా రోహిణీ కటు రోహిణీ॥ మత్స్యపితౄ కృష్ణభేదీ చక్రాగ్నే శకులాదనీ ।

ఆత్మగుప్తా ౭జహ ౭వృష్ణా కర్ణూరాప్రా వృషాయణీ॥ ౧౩౨॥

(పా) బుకః-వనుః॥ పు॥ గి-బకపుష్పము పేళ్లు, వకా పుష్ప.

వస్తా-వృక్షాదనీ-వృక్షరుహా-జీవన్తికా॥ నీ॥ ౪ - బదనిక పేళ్లు, A parasite plant, జీవాంతి.

వత్సాదనీ-చిన్నరుహా-గుడూచీ-తన్త్రికా-అమృతా-జీవన్తికా-సోమవల్లీ-విశల్యా-మధుపల్లి॥ నీ॥ ౯-తిప్పతీగెపేళ్లు, Menispermum glabrum, జీవాంతి.

మూర్వా - దేవీ - మధురసా-మోరటా-తేజనీ-ప్రవా (పా) స్రవా - మధూలికా-మధుశ్రేణీ (పా) ధనుఃశ్రేణీ - గోకర్ణి-షీలువల్లి॥ నీ॥ ౧౦-వాగ చెట్టుపేళ్లు, Dracona nervosa, మఖ్వికా.

పారా-అమృతా-విధకర్ణి-స్థాపనీ-శ్రేయసీ-శివా (పా) రసా-ఏకాష్టీలా-పాపచేలీ-ప్రాచీనా-వనత్తికా॥ నీ॥ ౧౦ - అగరుసాంటి పేళ్లు, Cissampelos hexandra.

కటుః - కటుమ్భరా (పా) కటమ్భరా - అశోకా-రోహిణీ-కటురోహిణీ-మత్స్యపితౄ-కృష్ణభేదీ-చక్రాగ్నే-శకులాదనీ॥ నీ॥ ౯ - కటుక రోహిణిపేళ్లు, కడకా. అశోకరోహిణి యని యుం గలదు, Black hellebore.

ఆత్మగుప్తా - అజహ-అవృష్ణా-కర్ణూరా - ప్రావృషాయణీ-ముష్యప్రాకా-శూకశిమ్బి-కపి కమ్భా-మర్కటీ॥ నీ॥ ౯ - దురదగొండిచెట్టు.

ఋష్యప్రోక్తా శూకశి
మ్యిః కపికచ్చా శ్చ
మర్కటీ।

చిత్రోపచిత్రా న్య
గ్రోధీ ద్రవన్తి శమ్భరీ
వృషా॥ ౧౩౩॥ ప్రత్య
క్చేణీసుతశ్రేణీ రణ్డా
మూషికపర్ణ్యపి।

అపామార్గ శ్చై
ఖరికో ధామార్గవ మ
యూరకా॥ ప్రత్యక్షర్ణీ
కీశవల్లీ కిణిహీ ఖరమ
జ్వరీ।

హజ్జికా బ్రాహ్మణీ
పద్మా భాగీబ్రాహ్మణ
యష్టికా॥ అజ్గార
వల్లీ బాలేయశాక
బర్బర వర్ధకాః।

మజ్జిష్ఠా వికసా
జిగ్గీ సమజ్గా కాలమేషి
కా॥ మద్దూకపర్ణీ భడ్డీరీ
భడ్డీ యోజనవల్ల్యపి।

యాసోయవాసోదుః
స్పర్శో ధన్వయాసః
కునాశకః॥ ౧౩౪॥ రో
దనీ కచ్చు రానన్తా
స ము ద్రా న్తా దు రా
లభా।

పేల్లు, *Dolichos pruriens*, కేవాచ.

చిత్ర-ఉపచిత్ర-న్యగ్రోధీ-ద్రవన్తి-శమ్భరీ
(పా) సమ్భరీ-వృషా-ప్రత్యక్చేణీ-సుతశ్రేణీ-
రణ్డా-మూషికపర్ణి॥ నీ॥ ౧౦ - ఎలుకచేవిచెట్టు
పేల్లు, *Anthericum tuberosum*, చిత్రా.

అపామార్గః - శైఖరికః - ధామార్గవః -
మయూరకః॥ పు॥ ప్రత్యక్షర్ణీ (పా) ప్రత్య
క్షుష్పీ - కీశవల్లీ (పా) కీశపర్ణి - కిణిహీ - ఖర
మజ్వరీ॥ నీ॥ ౮ - ఉత్తరేణిపేల్లు, *Achyran-
thes aspera*, త్రియా.

హజ్జికా (పా) భజ్జికా - బ్రాహ్మణీ - పద్మా -
భాగీ - బ్రాహ్మణయష్టికా - అజ్గారవల్లీ॥ నీ॥ -
బాలేయశాకః - బర్బరః - వర్ధకః॥ పు॥ ౯ -
బారంగిపేల్లు, చిరుతేకుపేల్లుని కొండఱందురు,
Ovieda verticellata.

మజ్జిష్ఠా - వికసా - జిగ్గీ - సమజ్గా - కాల
మేషికా - మద్దూకపర్ణి - భడ్డీరీ - భడ్డీ - యోజన
వల్లీ॥ నీ॥ ౯ - మంజిష్ఠపేల్లు, *Madder*, మజ్జీర.

యాసః - యవాసః - దుఃస్పర్శః - ధన్వ
యాసః - కునాశకః॥ పు॥ రోదనీ - కచ్చురా -
అనన్తా - సముద్రానా - దురాలభా॥ నీ॥ ౧౦ -
తీటకసిందపేల్లు, *Prickly scopolia*, అనన్త
మూల.

పుష్పిపర్ణి పృథకపృ
ణ్ణ చిత్రపర్ణిపర్ణి
కా॥ ౧౩౪॥

క్రోష్టువిన్నా సింహ
పుచ్చి కలశీ ధావనీ గు
హా ।

నిదిగ్ధికా-స్పృశీ-వ్యా
ప్తి-బృహతీ కణ్డకారి
కా॥ ౧౩౫॥ ప్రచో
దనీ కులీక్షుద్రా దుఃస్ప
ర్శా రాష్ట్రీ కేత్యపి ।

నీలీ కాలాక్షీ తకికా
గ్రామీణా మధుపక్తి
కా॥ ౧౩౬॥ శ్రీఫలీ తు
త్థా ద్రోణీ డోలాచ
నీలినీ ।

అవల్లుజ స్సోమరా
జీ సువల్లి స్సోమవల్లి
కా॥ కాలమేషీ కృష్ణ
ఫలా వాగుజీ పూతి
ఫల్గపి ।

కృష్ణోపకుల్యానైదే
హీ మాగధీ చపలాక
ణా॥ ౧౩౭॥ డోషణా
విప్పలీ శౌర్ధోకోలా(౨
ధ)

పుష్పిపర్ణి - పృథకపర్ణి - చిత్రపర్ణి-అష్టి
పర్ణి కా (పా) అష్టివల్లికా॥ నీ॥ ౪-కోలపొన్న
పేళ్లు, *Hoemonites cordifolia*, కడమరీ.

క్రోష్టువిన్నా - సింహపుచ్చి - కలశీ (పా)
కలశిః-ధావనీ (పా) ధావనిః-గుహా॥ నీ॥ ౫ -
నక్కతోక కసపుపేళ్లు, నక్కతోకపొన్న
పేళ్లనియు.

నిదిగ్ధికా-స్పృశీ-వ్యాప్తి-బృహతీ-కణ్డకా
రికా - ప్రచోదనీ - కులీక్షుద్రా-దుఃస్పర్శా-
రాష్ట్రీకా॥ నీ॥ ౧౦ - వాచుడుపేళ్లు, A sort
of prickly nightshade (*solanum jac-
puini*) సెఫల.

నీలీ - కాలాక్షీ తకికా - గ్రామీణా - మధు
పక్తి కా-రజ్జనీ-శ్రీఫలీ-తుత్థా-ద్రోణీ-డోలా
(పా) డోలా-నీలినీ॥ నీ॥ ౧ - నీలి చెట్టుపేళ్లు,
Indigo, నీల.

అవల్లుజః॥ పు॥ సోమరాజీ - సువల్లిః-సోమ
వల్లికా - కాలమేషీ-కృష్ణఫలా-వాగుజీ (పా)
వాకూచీ-పూతిఫలీ॥ నీ॥ ౮ - కారుగచ్చపేళ్లు,
Conyza anthelmintica, వాక్కుచీ.

కృష్ణా - ఉపకుల్యా - నైదేహీ-మాగధీ-
చపలా-కణా - డోషణా - విప్పలీ-శౌర్ధోకోలా॥
నీ॥ ౧౦ - విప్పలి చెట్టుపేళ్లు, Long pepper,
పిఫల.

కరిపిప్పలీ! కపివల్లీ
కోలవల్లీ శ్రే య సీ
వసిరః(పుమాన్)॥

చవ్యంతు చవికా

కాకచిఞ్చ గుఱ్ఱా
తు కృష్ణలా ।

పలఙ్కమా త్వీక్షు
గద్ధాశ్వదంష్ట్రాస్వాదు
కట్టకః॥ కాకట్టకో గో
క్షురకో వనశృజ్గాట
(ఇత్యపి) ।

విశ్వావిషా ప్రతివి
షాఽతివి షోపవిషాఽ
రుణా॥ శృజ్గీమహాప
థం (చాథ)

క్షీరావీదుగ్ధికే (స
మే)।

శతమూలీ బహు
సుతాఽభీరు రిందీవరీ
వరీ॥ ఋశ్యప్రోక్తాఽ
భీరుపత్త్రీనారాయణ్య
శృతావరీ । అహేరు

(రథ)వీతద్రుకాలేయ
క హరిద్రవః॥ ౧౪౭॥

కరిపిప్పలీ - కపివల్లీ-కోలవల్లీ-శ్రేయసీ॥ సీ॥
వసిరః॥ పు॥ ౫ - గజపిప్పలిపేళ్లు, *Pothos*
officinalis, ధింఱ.

చవ్యమ్॥ న॥ చవికా॥ సీ॥ (పా) చవికమ్॥
న॥ ౨-చవ్యముపేళ్లు, The wood of the
long pepper plant, ధింఱ కీ లకడీ.

కాకచిఞ్చ (పా) కాకచిఞ్చ-గుఱ్ఱా-కృష్ణ
లా॥ సీ॥ ౩ - పూసలగురు వెండపేళ్లు, *Abrus*
precatorius, కాకజంఘా.

పలఙ్కమా - ఇక్షుగద్ధా - శ్వదంష్ట్రా॥ సీ॥
స్వాదుకట్టకః - గోకట్టకః - గోక్షురకః - వన
శృజ్గాటః॥ పు॥ ౭ - పల్లీరుపేళ్లు, *Pedalium*
murex, కారక.

విశ్వా-విషా-ప్రతివిషా-అతివిషా-ఉపవిషా
(పా)అపవిషా-అరుణా-శృజ్గీ॥సీ॥మహాపథమ్॥
న॥ ౮ - అతివనపేళ్లు, *Atis* or *betula*,
అతీస.

క్షీరావీ-దుగ్ధికా॥సీ॥౨-చిటుపాలచెట్టుపేళ్లు,
Asclepias rosea, తీరా.

శతమూలీ-బహుసుతా-అభీరుః(పా)భీరుః-
ఇందీవరీ-వరీ-ఋశ్యప్రోక్తా (పా) ఋశ్యప్రోక్తా-
అభీరుపత్త్రీ - నారాయణీ - శతావరీ-అహేరుః
(పా) అహేరుః॥ సీ॥ ౧౦ - పిల్లపిచ్చరపేళ్లు,
చల్లగడ్డ, *Asparagus racemosus*, ఇతమూలీ.

వీతద్రుః-కాలేయకః-హరిద్రుః॥ పు॥ దాదీ-
పచంపచా-దారుహరిద్రా-పర్జనీ॥సీ॥ ౭-మూని

దార్ద్రపచంపచాదాదు
హరిద్రా పర్ణ నీత్యపి।

వచోగ్రగ్ధాషడ్గ్ర
గ్ధా గోలోమీశత పర్వి
కా॥ ౧౪౮॥

(శుక్లా) హైమవతీ

వైద్య మాతృ సిం
హ్యాతు వాశికా వృ
హోఽటరూప సింహా
స్యోవాశకః వాజిదన్త
కః॥ ౧౪౯॥

ఆస్ఫోటాగిరికర్ణి
(స్యా) ద్విష్ణుక్రాంతాఽ
పరాజితా।

ఇక్షుగ్ధాతు కాష్ఠ
క్షు కోకిలాక్షేతుర క్షు
రాః॥ ౧౫౦॥

శాలేయస్సాచ్చీ
తశివా ఛత్త్రామధురి
కా మిసిః । మిశ్రేయా
(వ్యధ)

సింహుష్ణా వజ్ర
ద్రుః స్ను క్నుహీ గు
డాః॥ ౧౫౧॥ సమస్త
దుగ్ధాఽ

ధో వేల్లమమోఘా

పసుపుపేళ్లు, Amomum Zanthorhizon,
हरिद्र.

వచా-ఉగ్రగ్ధా-షడ్గ్రా-గోలోమీ-శత
పర్వికా॥ నీ॥ ౧౪ - వనపేళ్లు, Orris root,
शतपर्णी.

హైమవతీ॥ నీ॥ ౧ - తెల్లనివన పేడు,
Acorus calamus.

వైద్యమాతా॥ ఋ॥ సింహీ-వాశికా (పా)
వాసికా॥ నీ॥ వృషః - అటరూపః (పా) అట
రూపః-సింహాస్యః-వాశకః (పా) వాసకః-వాజి
దన్తకః॥ పు॥ ౧ - అడ్డసరపుచ్చెట్టు పేళ్లు,
Justicia adhatoda.

ఆస్ఫోటా (పా) ఆస్ఫోతా - గిరికర్ణి - విష్ణు
క్రాంతా-అపరాజితా॥ నీ॥ ౪-విష్ణుక్రాంతముపేళ్లు,
Clitoria ternatea, विष्णुक्रान्ता.

ఇక్షుగ్ధా॥ నీ॥ కాష్ఠేక్షుః - కోకిలాక్షుః -
ఇక్షురః - క్షురః॥ పు॥ ౧౫ - గొలిమిడిపేళ్లు,
Barleria Longifolia, इक्षुकण्ट.

శాలేయః॥ పు॥ శీతశివా॥ నీ॥ (పా) శీత
శివః॥ పు॥ ఛత్త్రా-మధురికా-మిసిః-మిశ్రేయా॥
నీ॥ ౬ - సదాపపేళ్లు, Anethum Sowa,
शाल.

సింహుష్ణః (పా) నీహుష్ణః - వజ్రద్రుః॥ పు॥
స్ను॥ హా, నీ॥ స్నుహీ-గుడా-సమస్తదుగ్ధా॥
నీ॥ ౬ - జెముడుపేళ్లు, Euphorbia Tiru-
calli.

వేల్లమ్॥ న॥ అమోఘా-చిత్రతద్భులా॥ నీ॥

చిత్ర తడ్డలూ । తడ్డల
శ్చ క్రిమిఘ్నశ్చ విడ
జం (చున్నపుంసకమ్)॥

౧౫౨॥

బలా వాట్యాలకో

ఘట్టారవా తు శణ
పుష్పికా॥

మృద్వీకాగో స్తనీ
ద్రాక్షా స్యాద్వీమధుర
సేతిచ॥ ౧౫౩॥

సర్వానుభూతిస్సర
లాత్రి పుటాత్రివృతా
త్రివృత్ । త్రిభణ్డీ
రేచనీ

శ్యామా పాలిన్ద్రా
తు సుషేణికా॥౧౫౪॥
కాలా మసూరవిడలా
ఽర్ధ చంద్రా) కాలమే
షికా॥

మధుకంఠీతకం య
ష్టి మధుకం మధుయ
ష్టికా॥ ౧౫౫॥

విదారీ క్షీరశుక్లే
క్షుగ్ధా క్రోష్టి)తు
(యా సితా)॥

(అన్యా)క్షీరవిదారీస్యా
న్మహాశ్వేత్త గన్ధికా॥

తడ్డలః - క్రిమిఘ్నః॥ పు॥ విడజమ్॥ ప్న॥ ౬-
వాయువిశంగముపేళ్లు.

బలా॥ నీ॥ వాట్యాలకః॥ పు॥ ౨-చిట్టాము
దపుచెట్టుపేళ్లు, Ricinus christi.

ఘట్టారవా-శణపుష్పికా॥ నీ॥ ౨-గిలక చెట్టు
పేళ్లు, Crotalaria retusa.

మృద్వీకా-గో స్తనీ-ద్రాక్షా-స్వాద్వీ-మధు
రసా॥ నీ॥ ౫-ద్రాక్షపేళ్లు, Grape, ధాత.

సర్వానుభూతిః-సరలా-త్రిపుటా-త్రివృతా-
త్రివృత్-త్రిభణ్డీ - రేచనీ (పా) రోచనీ॥ నీ॥
౭ - తెల్ల తెగడపేళ్లు, Convolvulus Tur-
pethum, సరో, సరథా.

శ్యామా - పాలిన్ద్రీ - సుషేణికా - కాలా-
మసూరవిడలా-అర్ధచంద్రా) - కాలమేషికా॥ నీ॥
౭-నల్ల తెగడపేళ్లు.

మధుకమ్ - క్షీతకమ్-యష్టిమధుకమ్॥ న॥
మధుయష్టికా॥ నీ॥ ౪ - అతిమధురముపేళ్లు,
Liquorice.

విదారీ-క్షీరశుక్లా-ఇక్షుగ్ధా - క్రోష్టి॥ నీ॥
౪-తెల్ల నేలగుమ్మడుపేళ్లు, Convolvulus
prniculatus.

క్షీరవిదారీ- మహాశ్వేతా - ఋక్షగన్ధికా॥
నీ॥ ౩-అన్యా=నల్ల నేలగుమ్మడుపేళ్లు.

ల్లాల్లీ శారవీ శో. ల్లాల్లీ-శారవీ-తోయపిప్పలీ - శకలాదనీ॥
య పిప్పలీ శకలాదనీ నీ॥ ౪ - నీరుపిప్పలిపేళ్లు, *Jussieua repens*,
గింజలి విశేష.

భరాశ్యా కావవీ నీ. భరాశ్యా-కారవీ॥ నీ॥ దీప్యః-మయూరః-
పౌష్కలమునానీ శారవీ తోచను క్షకః॥ పు॥ ౫ - ఓ మ ము పేళ్లు,
నీరుపిప్పలి (దీప్యః) (Celosiacristata) The seed of bishop's
weed, కారవీ.

నోపి శ్యామా బా. నోపి - శ్యామా - శారిబా-చప్తనా (పా)
బా (పా) పౌష్కలమునానీ అనన్తము - ఉష్ణులశారిబా॥ నీ॥ ౫-సుగంధిపాల
పౌష్కలశారిబా॥ పుష్ప, *Periploca indica*, అనన్తమూల.

యోగ్యమ్. పుష్ప. యోగ్యమ్॥ న॥ ఋద్ధిః-సిద్ధిః-లక్ష్మీ॥ నీ॥
లక్ష్మీ (పుష్ప) పౌష్కలమునానీ ప్రంథ్యముపేళ్లు. పృథ్వి యను
ప్రంథ్యమునకును పేళ్లు.

కడలీ వాణబుసా. కడలీ - వాణబుసా - రమ్భా-మోచా -
రమ్భా మోచాను రమ్భానునానీలా-కాష్ఠీలా॥ నీ॥ ౬-అగటి పేళ్లు,
మమ్మలా వాణబుసా॥ The banana or plantain tree, కెలా.

మమ్మప కు కాక. మమ్మప - కాకముద్గా-సహా॥ నీ॥ ౩ - పిల్ల
ముద్గా కు కాకముద్గా॥ పుష్పర పేళ్లు, *Asparagus racemosus*,
సృదగా.

వాల్మీక్కి హి. వాల్మీక్కి-హిల్లీ-సింహీ-భట్టా-దుష్పరిధ
సింహీ భట్టా దుష్పరిధ పుష్పర పేళ్లు, *Egg plant*.
ధమ్మలీ.

నాగనీ సురనా. నాగనీ - సురనా - నాగసుగంధా-గంధనాకులీ-
సుగంధా గంధనాకులీ శకలేష్ట-భుజ్జాతీ-చక్రాకీ-సువహా॥ నీ॥ ౮-
కులేష్ట-భుజ్జాతీ-చక్రాకీ-సువహా పేళ్లు. కొండలు నాగసుగంధా అను
చోట రామ్మ సుగంధా అనియు జెప్పదురు.

విదారిగంధా సురనా. విదారిగంధా - అంశుమతీ - సాలపక్కి (పా)

సాలపర్ణి సిరా ధ్రువా॥
౧౬౧॥

శాలపర్ణి - సిరా - ధ్రువా॥ నీ॥ గి-ముయ్యోకు
పొన్న పేళ్లు, Hedysarum Gaujeticum,
అంశుమతీ.

తుణ్ణి కేరీ సముద్రానా
కార్పాసీ బదరేతిచ॥

తుణ్ణి కేరీ - సముద్రానా - కార్పాసీ (పా)
కార్పాసీ - బదరా॥ నీ॥ ర - ప్రత్తి చెట్టు పేళ్లు,
Cotton tree, కపాస.

భారద్వాజీ (తు సా
వన్యా)

భారద్వాజీ॥ నీ॥ ౧ - అడవి ప్రత్తి పేరు,
Wild cotton.

శృంగీ తు వృషభో
వృషః॥ ౧౬౨॥

శృంగీన్॥ వృషభః (పా) ఋషభః-వృషః॥
పు॥ ౩ - వృషభ మను నౌషధము పేళ్లు,
జంగలీ కపాస.

గాఙ్గేరుకీ నాగబలా
ఝషా హ్రస్వగ వేధు
కా॥

గాఙ్గేరుకీ-నాగబలా-ఝషా-హ్రస్వగ వేధు
కా॥ నీ॥ ర-బీర చెట్టు పేళ్లు, గ్రూక్.

ధామార్గవో ఘోష
క (స్నాన)

ధామార్గవః-ఘోషకః॥ పు॥ ౨-అవడ చెట్టు
పేళ్లు.

మహాజాలీ (స పీ
తకః॥) ౧౬౩॥

మహాజాలీ॥ నీ॥ ౧-పీతకఃసః = పచ్చని పువ్వు
లుగల యావడ చెట్టు పేరు.

జ్యోతీన్న పటోలికా
జాలీ

జ్యోతీన్న-పటోలికా-జాలీ॥ నీ॥ ౩ - పొట్ల
చెట్టు పేళ్లు, The snake-gourd plant,
చచీకా.

నాదేయీ భూమిజ
మ్బుకా॥

నాదేయీ - భూమిజమ్బుకా॥ నీ॥ ౨-నేల
నేరేడు పేళ్లు, Premna herbacea,

స్యా ల్లాజలీ త్వగ్ని
శిఖా

ల్లాజలీ (పా) లాంగలికీ - అగ్ని శిఖా॥ నీ॥
౨-తరిగొట్టు చెట్టు పేళ్లు.

కాకాజ్గీ కాకనా

కాకాజ్గీ-కాకనాసికా॥ నీ॥ ౨-కాకిదొండ

సికా	౧౬౮	పేళ్లు, Wild cherry, काकनासिका.
గోధాపదీతు సువహః		గోధాపదీ-సువహః నీ ౨-చెప్పతట్టచెట్టు
ముసలీ తాలమూలికా		పేళ్లు, Cissus pedata.
		ముసలీ-తాలమూలికా నీ ౨-నేలతాటి
		పేళ్లు, Curculigo orchiodes.
అజశృంగీ వి సా చీ		అజశృంగీ-విసాచీ నీ ౨-దుష్టపు చెట్టు పేళ్లు,
(స్యా)		Odina wodier.
గోజి హ్యో దా		గోజిహ్యో - దార్వికా నీ ౨-ఎద్దునాలుక
ర్వికే (ఋమే) ౧౬౯		చెట్టు పేళ్లు. బెండ చెట్టును, Phlomis escul-
		lenta, मिण्डी.
తామ్బూలవల్లీ తా		తామ్బూలవల్లీ-తామ్బూలీ-నాగవల్లీ నీ
మ్బూలీ నాగవల్ల్య		3-తములపాకుతీగె పేళ్లు, Betel, पान.
ప్రథ		
ద్విజా హరేణు		ద్విజా-హరేణుః-రేణుకా-కాస్తీ - కపిలా-
రేణుకా కాస్తీ కపిలా		భస్మగన్ధినీ నీ ౬ - రేణుక అను గ్రంథ్యము
భస్మగన్ధినీ ౧౬౬		పేళ్లు, తక్కులము, कपिला.
ఏలవాలుక మైలే		ఏలవాలుకమ్ (పా) ఏలవాలుకమ్ - ఐలే
యం సుగన్ధి హరివాలు		యమ్ న సుగన్ధి న హరివాలుకమ్-వాలు
కమ్ వాలుకం చా		కమ్ న ౭ - కూతురుబుడమ పేళ్లు, మాగు
		దోసచెట్టు, Bryonia Scabra.
ధపాలజ్యో ముకుందః		పాలజ్యో నీ ముకుందః - కుందః (పా)
కుందకుందరూ ౧౬౭		కుందః-కుందరూ పు ౮ - కుందురుష్కమను
		గంధద్రవ్యము పేళ్లు, క్షౌద్ర.
బాలంస్త్రీ బేర బర్హి		బాలమ్-స్త్రీ బేరమ్-బర్హిష్ఠమ్-ఉదీచ్యమ్-
స్తో దీచ్యం కేశామ్బు		కేశామ్బునామ న ౭ - కురువేరు పేళ్లు,
నామచ		Andropogon muricatum, बालछत्र.

కాలానుసార్యవృ
ద్ధాఽశ్చపుష్పశీతశివా
నితు॥౧౬౮॥ శైలేయం

తాలపర్ణితు దైత్యా
గన్ధకుటీమురా । గన్ధిని

గజభద్రాతు సువహా
సురభీరసా॥మపేరణా
కున్దురుకీ సల్లకీ స్లాదిని
తిచ॥

అగ్నిజ్వాలా సుభి
క్షాతు ధాతకీధాతృపు
ష్పికా॥ ౧౭౦॥

పృథ్వీకాచంద్రబాతై
లానిమ్కుటి ర్బహులా

(౭ధసా॥ సూక్ష్మ)
పకుళ్ళికాతుత్థాకోరన్జీ
త్రిపుటాత్మకః॥ ౧౭౧॥

వ్యాధిఃకష్టం పారిభా
వ్యం వాప్యం పాకల
ముత్పలమ్॥

శశిని చోరపుష్పీ
స్యాత్కేశి (స్య)

ధృవితున్నకః॥ర్ముటా
౭ మలా౭య్యటాతా
లీశివాతామలకీ తిచ॥

కాలానుసార్యమ్ - వృద్ధిమ్-అశ్మపుష్కమ్-
శీతశిమ్-శైలేయమ్ ॥న॥ ౧౬-రాతిపుష్పపేళ్లు,
Benzoin; stone flower.

తాలపర్ణి-దైత్యా-గన్ధకుటీ-మురా-గన్ధిని॥
నీ॥ ౧౬-ముర యను గ్రంథ్యముపేళ్లు, మూడే.

గజభద్రా-సువహా-సురభిః-రసా - మపే
రణా-కున్దురుకీ (పా) కున్దురుకీ-సల్లకీ-స్లాదిని॥నీ॥
౧-అందుగు చెట్టుపేళ్లు, Boswellia serrata.

అగ్నిజ్వాలా-సుభిక్షా-ధాతకీ-ధాతుపుష్పి
కా॥ నీ॥ ౧౭ - ధాతకీకుసుమ మను గ్రంథ్యము
పేళ్లు. ఆరెపువ్వు, Lythrum fruticosum,
ఘాతకీ.

పృథ్వీకా - చంద్రబాలా-ఏలా-నిమ్కుటిః -
హులా॥ నీ॥ ౧౬-పెద్దయేలకులపేళ్లు, Large
Cardamoms, ఇలాయచీ.

ఉపకుళ్ళికా-తుత్థా (పా) తుచ్చా-కోరన్జీ-
త్రిపుటా-త్మకః॥ నీ॥ ౧౭ - సన్నయేలకులపేళ్లు,
Small cardamoms, ఇలాయచీ.

వ్యాధిః॥పు॥కుష్టమ్-పారిభావ్యమ్-వాప్యమ్-
పాకలమ్-ఉత్పలమ్॥న॥౭-చెంగల్వకోష్ఠుపేళ్లు,
Costus, పాకడ.

శశిని-చోరపుష్పీ-కేశిని॥ నీ॥ ౩ - కడిలపు
చెట్టు పేళ్లు, Andropogon aciculatum,
శాశిని.

వితున్నకః॥ పు॥ ర్ముటా-అమలా-అజ్ఘటా-
తాలీ-శివా-తామలకీ॥నీ॥ ౭-నేలయుసిరికపేళ్లు,
తామలకీ.

ప్రపాణ్డరీకం పౌ
ణ్డర్య

(మధ) తున్నః కుబే
రకః॥ ౧౭౩॥ కుణి
కచ్చః కాస్తలకో నన్ది
వృక్షో

౭౪ రాక్షసీ చణ్డా
ధనహరీ తేమ దుష్ప
ప్రగణహసకాః॥ ౧౭౪

వ్యాలాయధం వ్యా
ప్రసఖం కరజం చక్ర
కారకమ్॥

సుషిరావిద్రుమలతా
కపోతాశ్చిర్మటీ నలీ॥
ధమ స్యజ్జనకేళీ చ

హను హట్టవిలాసిని
శుక్తిశ్శబ్ధ ఖరః కోల
దలం నఖ

మథాధకీ॥ కాక్షీమృ
త్సన్న తువరికా మృ
త్తాలక సురాప్రజే

ప్రపాణ్డరీకమ్-పాణ్డర్యమ్ (పా) పుణ్డర్యమ్॥
న॥ ౧ - పుండరీక మను గ్రంథ్యముపేళ్లు,
గృహరీక.

తున్నః - కుబేరకః - కుణిః - కచ్చః - కాస్త
లకః - నన్దివృక్షః॥ పు॥ ౭ - నందివృక్షము పేళ్లు,
Cedrela Toona, తున కా కృషా.

రాక్షసీ-చణ్డా-ధనహరీ॥ నీ॥ తేమః-దుష్ప
త్త్రీః-గణహసకః॥ పు॥ ౭ - నల్లక-చోరము
పేళ్లు. బలరక్క సిపేళ్లని కొందఱుందురు.
Zedoary. కచ్చూ.

వ్యాలాయధమ్ (పా) వ్యాడాయధమ్ -
వ్యాప్రసఖమ్ - కరజమ్ (పా) కరజ్జమ్ - చక్ర
కారకమ్॥ న॥ ౪ - వ్యాప్రసఖమను గంధ
ద్రవ్యముపేళ్లు. పులిగోరుచెట్టు, A perfume,
కర్రజా.

సుషిరా (పా) శుషిరా-విద్రుమలతా-కపో
తాశ్చిః-నటీ-నలీ-ధమసి-లజ్జనకేళీ॥ నీ॥ ౭ -
నళి యను గంధద్రవ్యముపేళ్లు, గువ్వగుత్తిక.

హనుః-హట్టవిలాసిని-శుక్తిః॥ నీ॥ శబ్ధః-ఖరః॥
పు॥ కోలదలమ్-నఖమ్॥ న॥ ౭ - నఖమను గంధ
ద్రవ్యముపేళ్లు. కొందఱు సుషిరాదులు గి
నళికిని, ధమనిమొదలు ౪ బెత్తమునకును,
శుక్తిమొదలు గి నఖమునకును పేళ్లందురు.

ఆధకీ - కాక్షీ - మృత్సన్న-తువరికా॥ నీ॥
మృత్తాలకమ్ (పా) మృత్॥ ద్-తాలకమ్ -
సురాప్రజమ్॥ న॥ ౭ - తొవరిమన్ను పేళ్లు,
A fragrant earth, సిద్ధి.

కుటన్నటండాశపురం
వానేయం పరిపేలవమ్||
ప్లవ గోపుర గోవర్దకై
వర్తి ముస్తకానిచ||

గ్రన్థిపర్ణం శుకం బ
ర్ణం పుష్పం స్థాణేయ
కుక్కురే|| ౧౭౮||

మరున్మాలా తు పిశు
నా స్పృక్కా దేవీ ల
తాలఘుః సముద్రాన్తా
వధూః కోటిపర్వా ల
జ్యోతి కేత్యపి|| ౧౭౯||

తపస్విని జటామాంసీ
జటిలా లోమశా మిశీ||

త్వక్వత్త్ర ముత్కటం
భృజ్గం త్వచం చోదం
వరాజకమ్|| ౧౮౦||

కర్పూరకో ద్రావిడ
కః కాల్యకో వేధము
ఖ్యకః||

ఓషధ్యో (జాతిమా
త్రేన్య)

కుటన్నటమ్-డాశపురమ్-వానేయమ్-పరి
పేలవమ్-ప్లవమ్-గోపురమ్-గోవర్దమ్-కై వర్తి
ముస్తకమ్|| న|| ౮ - తుంగముస్తల పేల్లు,
Cyperus rotundus, ముస్తా.

గ్రన్థిపర్ణమ్-శుకమ్-బర్ణమ్ - పుష్పమ్(పా)
బర్ణపుష్పమ్ (పా) బర్ణపుష్పమ్-స్థాణేయమ్-
కుక్కురమ్|| న|| ౯ - స్థాణేయకమను గంధ
ద్రవ్యము, పచ్చాకును మాచిపత్రియు,
A perfume, ఊరణిగా.

మరున్మాలా(పా)మరుత్-మాలా-పిశునా-
స్పృక్కా (పా) పృక్కా-దేవీ-లతా-లఘుః-
సముద్రాన్తా వధూః - కోటిపర్వా-లజ్యోపికా
(పా) లజ్జాసికా|| నీ|| ౧౦ - స్పృక్క యను
గంధద్రవ్యముపేల్లు, Medicago esculenta.

తపస్విని - జటామాంసీ-జటిలా-లోమశా -
మిశీ|| నీ|| ౧౧ - జటామాంసి పేల్లు, Indian
Spikenard, జాదామాంసి.

త్వక్|| చ, నీ|| పత్త్రమ్ - ఉత్కటమ్ -
భృజ్గమ్ - త్వచమ్ - చోదమ్ (పా) చోచమ్-
వరాజకమ్|| న|| ౧౨ - లవంగచక్క పేల్లు,
Cassia lignea, కెజ్జిగా.

కర్పూరకః - ద్రావిడకః - కాల్యకః - వేధ
ముఖ్యకః|| పు|| ౧౩ - గంధకచోలము పేల్లు,
Curcuma Zerumbet, కర్కూర.

ఓషధ్యః(పా) ఓషధయః|| నీ|| బ|| ౧-ఆకార
భేదములచే వేర్వేరుగాఁ దెలియఁబడు లతాది

SRI G.V.R.S SUBRAHMANYAM

H. NO 6-12-569

NAYUDURET, Andhra Pradesh.

(రజాత్మకరణకావ్యం, A.P.)

ధమ్||

౧౮౧||

శాకమ్|| న|| ౧ - జాతి వ్యతిరిక్తములై
 రోగహరములైన వానికన్నిటికిని పేరు,
 A drug, औषध, दवा.

శాకా (ఖ్యం పత్ర
 పుష్పాది)

శాకమ్|| న|| భోజనార్హములైన యాకులు
 పువ్వులు మొదలైనవానిపేరు, An esculent
 plant, शाक, भाजी.

తద్ధులీయో ల్ప
 మారిషః||

తద్ధులీయః-అల్పమారిషః|| పు|| ౧ - చిట్టి
 కూరపేళ్లు, Amaranthus polygamus.

విశల్యా ల్గ్నిశిఖా
 నస్తాఫలినీ శక్రపుష్పస్య
 పి||

౧౮౨||

విశల్యా - అగ్నిశిఖా - అనంతా-ఫలినీ (పా)
 హలినీ-శక్రపుష్పీ|| నీ|| ౫-నాగేటిచాలుకూర
 పేళ్లు, వెన్న వెదురుకూర.

(స్వా)ద్భక్షగన్ధా ఛగ
 లా ధ్యాయేగీవృద్ధదార
 కః|| జుజ్ఞో

ఋక్షగన్ధా - ఛగలాన్ధీ (పా) ఛగలాన్ధీ)-
 ఆవేగీ|| నీ|| వృద్ధదారకః-జుజ్ఞః|| పు|| ౫ - బొద్ది
 కూరపేళ్లు. కొందఱు ఆవేగిశబ్దము త్తరపద
 సాహచర్యముచేత నకారాంతపులింగ మనిరి.

బ్రాహ్మీ తు మత్స్య
 వయస్థా సోమవల్ల
 రీ||

౧౮౩||

బ్రాహ్మీ (పా) బ్రహ్మీ - మత్స్యశ్రీ -
 వయస్థా-సోమవల్లరీ|| నీ|| ౪-హిమగంటికూర
 పేళ్లు, Illecebrum Sessile, బ్రాహ్మీ.

పటుపర్ణి హైమవతీ
 స్వర్ణక్షీరీ హిమావతీ||

పటుపర్ణి - హైమవతీ-స్వర్ణక్షీరీ-హిమావతీ||
 నీ|| ౪-కంకోష్ఠపేళ్లు.

హయపుచ్ఛీ తు కా
 మ్భోజీ మాషపర్ణీ మ
 హాసహా||

౧౮౪||

హయపుచ్ఛీ-కామ్భోజీ (పా) కామ్భోజీ-
 మాషపర్ణి-మహాసహా|| నీ|| ౪-కారుమినము
 పేళ్లు.

తుణ్డికేరీ రక్తఫలా

తుణ్డికేరీ-రక్తఫలా-బిమ్బికా-వీలుపర్ణి|| నీ||

బిమ్బికా పీలుపర్ణ్యపి

ర - దొండ చెట్టుపేళ్లు, *Bryonia grandis*,
विवाफल.

బర్బరా కబరీ తున్గీ
ఖరపుష్పాఽజగన్ధికా॥
౧౦౫॥

బర్బరా-కబరీ-తున్గీ-ఖరపుష్పా-అజగన్ధికా॥
సీ॥ ౫ - వాయంట చెట్టు పేళ్లు, *Ocimum*
gratissimum, త్రేగ.

ఏలాపర్ణి తు సువహా
రాస్నా యుక్తరసా (చ

ఏలాపర్ణి-సువహా-రాస్నా-యుక్తరసా॥ సీ॥
ర-సన్నరాస్నముపేళ్లు, *Mimosa octandra*,
ऐलुआ

సా)। చాన్ద్రీ చుక్రికా
దస్తశతాఽమృతాఽ
మృలోణికా॥ ౧౦౬॥

చాన్ద్రీ-చుక్రికా-దస్తశతా-అమృతా-ఆమృ
లోణికా॥ సీ॥ ౫ - పులిచింతపేళ్లు, *Oxalis*
monadelpha

సహస్ర వేధీ చుక్రోఽ
మృవేతస శ్చతవేధ్యపి

సహస్ర వేధీ॥ న॥ చుక్రః-అమృవేతసః-శత
వేధీ॥ న॥ పు॥ ర - పుల్లప్రబృలిపేళ్లు, *Sorrel*.
चूका.

నమస్కారీ గణ్డకాలీ
సమజ్గా ఖదిరేత్యపి॥
౧౦౭॥

నమస్కారీ-గణ్డకాలీ-సమజ్గా - ఖదిరా॥ సీ॥
ర - ముడుగుదామరపేళ్లు, *Lycopodium*
imbricatum.

జీవన్తి జీవనీజీవా జీ
వనీయా మధుః స్రవా

జీవన్తి - జీవనీ - జీవా - జీవనీయా-మధుః-
స్రవా (పా) మధుస్రవా॥ సీ॥ ౫-పాలకూరపేళ్లు,
Minusops Kauki, जीवन्ती.

కూర్చ శీర్షో మధు
రకః శృంగ ప్రస్వాజ్గ
జీవకాః॥ ౧౦౮॥

కూర్చశీర్షః-మధురకః-శృంగః-ప్రస్వాజ్గః-
జీవకః॥ పు॥ ౫-జీవక మను నౌషధముపేళ్లు,
जीवक.

కిరాతతిక్త భూని
మ్యాఽనార్యతిక్తోఽ

కిరాతతిక్తః-భూనిమ్బః-అనార్యతిక్తః॥ పు॥
3-నేలవేముపేళ్లు, *Gentiana cherayta*.

ధసప్తలా విమలా
సాతలా భూరి ఘేనా
చర్మకషేత్యపి॥ ౧౦౯॥

సప్తలా-విమలా-సాతలా-భూరిఘేనా-చర్మ
కషా॥ సీ॥ ౫-సంబరేణిపేళ్లు, विमला.

వాయసాలీ స్వాదుర
సా వయస్థా ౭౪

మకూలకః నికుమ్భా
దన్తికా ప్రత్య క్షే
ణ్యదుమ్భరపర్ణ్యపి॥
౧౯౦॥

అజమోదాతూగ్రగ
స్థాబ్రహ్మదర్భా యవా
నికా॥

(మూలే) పుష్కర
కాశ్మీర పద్మపత్తాగ్ని
(పాష్కరే)॥ ౧౯౧॥

అవ్యథాతిచరాపద్మా
చారటీ పద్మచారిణీ॥

కామ్పిల్యః కర్కశ
శ్చన్ద్రో రక్తాజ్ఞో రోచ
నీత్యపి॥ ౧౯౨॥

ప్రపున్నాడ స్వేడగ
జోదద్రుష్ణు శ్చక్రమర్ద
కః॥ పద్మాట ఉరణా
క్షశ్చ

పల్లాస్థు స్తు సుక
ద్దకః॥ ౧౯౩॥

లతార్క దుద్రుమా
(తత్రహరితే)

వాయసాలీ - స్వాదురసా - వయస్థా (పా)
కాయస్థా॥ నీ॥ ౩ - కాకోలి పేళ్లు, కాదుగొలిమి.

మకూలకః (పా) ముకూలకః - నికుమ్భః॥
పు॥ దన్తికా-ప్రత్యక్షేణీ-ఉదుమ్భరపర్ణి॥ నీ॥
గి-దంతి చెట్టుపేళ్లు.

అజమోదా - ఉగ్రగన్ధా - బ్రహ్మదర్భా -
యవానికా॥ నీ॥ ౪ - ఒకదినుసు ఓమముపేళ్లు,
Carum caruf.

పుష్కరమ్-కాశ్మీరమ్-పద్మపత్తామ్॥ న॥
౩ - పాష్కరే మూలే = పుష్కరమూలము.
కాశ్మీర దేశపు మెట్టతామరదుంప, Costus
speciosus, గ్రౌఖర.

అవ్యథా - అతిచరా-పద్మా-చారటీ-పద్మ
చారిణీ॥ నీ॥ గి - కాశ్మీర దేశపు తామరపేళ్లు,
Hibiscusmutabilis.

కామ్పిల్యః-కర్కశః-చన్ద్రో-రక్తాజ్ఞః॥ పు॥
రోచనీ॥ నీ॥ గి-కంపిలముపేళ్లు, రోచని యను
నౌషధము.

ప్రపున్నాడః-ఏడగజః-దద్రుష్ణుః-చక్రమ
ర్దకః-పద్మాటః - ఉరణాక్షః (పా) ఉరణాఖ్యః॥
పు॥ ౬-తగిరిన చెట్టుపేళ్లు, Cassia Alata.

పల్లాస్థుః-సుకద్దకః॥ పు॥ ౨ - నీదుల్లిపేళ్లు,
ఎఱ్ఱయల్లి, Onion Allium cepa, యాజ.

లతార్కః-దుద్రుమా॥ పు॥ ౨-హరితేతత్ర =
పచ్చనీదుల్లిపేళ్లు, A green onion, యాజ.

(౭౪) మహాపథమ్ -
లశునం గృష్ణవారిష్ట మ
హాకర్ణ రసానకాః॥

౧౯౮॥

పునర్నవా తు శో
ధస్మి

వితున్నం సుని
వణ్ణకమ్॥

(స్యా) ద్వారకశ్శీత
లోఽపరాజితా శణ
పర్ణపి॥ ౧౯౯॥

పారావతాష్ట్రకట
భీ పణ్యా జ్యోతిష్మతీ
లతా॥

వార్షికం త్రాయమా
ణా (స్యా) త్రాయస్తి
బలభద్రికా॥ ౧౯౯॥

విష్వక్సేన ప్రియా
ఘృష్టి ర్వారాహీ బద
రేత్యపి॥

మార్కవో భృజ
రాజ (స్యా)

త్కాకమాచీతు
వాయసీ॥ ౧౯౯॥

శతపుష్పా సితచ్చ

మహాపథమ్ - లశునమ్॥ న॥ గృష్ణానః -
అరిష్టః-మహాకర్ణః-రసానకః॥ పు॥ ౭-వెల్లులి
పేళ్లు, తెల్లయుల్లి, Garlick, అడమి.

పునర్నవా-శోధస్మి॥ నీ॥ ౧-గలిజేరుపేళ్లు,
పునరీధా.

వితున్నమ్-సునివణ్ణకమ్॥ న॥ ౧-నీరుచెం
చలిపేళ్లు, Marsilea dentata.

వాతకః॥ పు॥ (పా) వాతకీ॥ నీ॥ శీతలః॥ పు॥
(పా) శీతలా-అపరాజితా-శణపర్ణి (పా) అసన
పర్ణి॥ నీ॥ ౪ - సోమిదపుచ్చెట్టుపేళ్లు, Pentap-
tera tomentosa, అపరాజిత.

పారావతాష్ట్రకటా॥ నీ॥ కటభీ-పణ్యా-జ్యోతి
ష్మతీ - లతా॥ నీ॥ ౫ - ఎక్కుడుదీగపేళ్లు,
మానేరుదీగ - మెఱపుదీగ, Heart-pea,
మాలకొంగనీ.

వార్షికమ్॥ న॥ త్రాయమాణా-త్రాయస్తి-
బలభద్రికా॥ నీ॥ ౪-కలుగానుగుపేళ్లు.

విష్వక్సేన ప్రియా-ఘృష్టిః (పా) గృష్టిః-
వారాహీ - బదరా॥ నీ॥ ౪ - పాచిదీగపేళ్లు,
Dioscorea.

మార్కవః - భృజరాజః॥ పు॥ ౧-గుంట
గలిజేరుపేళ్లు, Trailing Eclipta, అగిరేయా.

కాకమాచీ-వాయసీ॥ నీ॥ ౧ - కాచిచెట్టు
పేళ్లు, Solanum trilobatum.

శతపుష్పా - సితచ్చత్రా-అతిచ్చత్రా-మధు

త్రా) 2-తిచ్చత్రా మధు
రామిసి: అవాక్కుప్పీ
కారవీచ

సారణీ తు ప్రసా
రణీ॥ ౧౯౮॥ (తస్యాం)
కటమ్మరా రాజబలా
భద్రబలేతిచి

జనీ జతూకా జననీ
జతుకృచ్చక్రవర్తినీ॥
౧౯౯॥ సంస్పర్శా 2

ధ శటీ గన్ధమూలీ
వడ్డగ్ని (కేత్యపి) క
ర్పూరో 2-పి పలాశో 2
ధ

కారవేల్ల: కటిల్ల
క:॥ ౨౦౦॥ సుషవీ
(చాధ)

కులకం పటోల స్తి
క్రక: పటు:॥

కూశ్మాణ్డకస్తు క
ర్పూరు

ఉర్వారు: కర్కటీ
స్త్రీయా॥ ౨౦౧॥

ఇత్వాకు: కటుతం
మ్బి (స్యాత్)

రా-మిసి: (పా) మసి: - అవాక్కుప్పీ-కారవీ॥
నీ॥ 2-పెద్దనదాపపేళ్లు. అడవిసదాప, Anise,
సొంక.

సారణీ (పా) సారణా-ప్రసారణీ - కటమ్మ
రా-రాజబలా-భద్రబలా॥ నీ॥ ౫ - గొంతెము
గోరుచెట్టుపేళ్లు, Paederia foetids, సారణి.

జనీ-జతూకా (పా) జనూకా-జననీ (పా)
రజనీ-జతుకృత్ (పా) జన్తుకృత్ - చక్రవర్తినీ-
సంస్పర్శా॥ నీ॥ ౬-కోరిందచెట్టుపేళ్లు.

శటీ-గన్ధమూలీ-వడ్డగ్నికా॥ నీ॥ కర్పూర:
(పా) కర్పూర: - పలాశ:॥ పు॥ ౫ - గంట్లకచో
రముపేళ్లు, A species of Curcuma, కచ్చర.

కారవేల్ల: - కటిల్లక: (పా) కరిల్లక:॥ పు॥
సుషవీ (పా) సుశవీ॥ నీ॥ 3-కాకరచెట్టుపేళ్లు,
Momordica charantia, కారెలా.

కులకమ్॥న॥ పటోల: - త్రిక్టక: - పటు:॥ పు॥ ర-
చేదుపొట్లపేళ్లు, Trichosanthes dioeca,
పరవల.

కూశ్మాణ్డక: (పా) కూష్మాణ్డక: - కర్పూ-
రు:॥ పు॥ ౨-గుమ్మడుచెట్టుపేళ్లు, A pump-
kin gourd, కడ్డ.

ఉర్వారు: - కర్కటీ॥ నీ॥ ౨-దోసచెట్టుపేళ్లు,
Cucumber, కకటి.

ఇత్వాకు: - కటుతమ్బి॥ నీ॥ ౨-వదరుచెట్టు
పేళ్లు, చేదుసొంక, A bitter gourd, నరకడ.

తుమ్మలబూ(రుభే
సమే)।

తుమ్మి - అలాబూః (పా) అలాబూః(పా)
అలాబూః॥ సీ॥ ౨ - ఆనుగపుచ్చెట్టుపేళ్లు, సొట,
Cucurbita legeneris, అలాబూ.

చిత్ర గవాక్షి గో
డుమ్మ

చిత్ర-గవాక్షి.-గోడుమ్మా॥ సీ॥ ౩ - పిల్ల
పాపర చెట్టుపేళ్లు, బుడమపేళ్లును.

విశాలాత్విస్త్ర) వా
రుణీ॥ ౨౦౨॥

విశాలా-త్విస్త్ర) వారుణీ॥ సీ॥ ౨ - పెద్దపాపర
పేళ్లు, Colopuintida, Cucumis Colo-
cynthis.

అర్ఘ్యోఘ్నసూరణః
కన్దో

అర్ఘ్యోఘ్నః-సూరణః-కన్దః॥ పు॥ ౩-కంద
పేళ్లు, Arum campanulatum, ఖరగ.

గడ్డిరస్తుసమప్తిలా॥

గడ్డిరః॥ పు॥ సమప్తిలా॥ సీ॥ ౨-ఏఱుపంగ
పేళ్లు.

కలమ్మ్యపోదకా
(౭స్త్రీతు) మూలకం
హిలమోచికా॥౨౦౩॥
వాస్తుకం (శాకభేదాః
స్యః)

కలమ్మా॥ సీ॥ ఉపోదకా (పా) ఉపోదకీ॥ సీ॥
మూలకమ్॥ ప్న॥ హిలమోచికా॥ సీ॥ వాస్తు
కమ్ (పా) వాస్తుకమ్॥న॥ ఈ గి ను వరుసగా
తీగె బచ్చలి (Convolvulus repenes,
కలమీ), దుంప బచ్చలి (Basella rubra),
ముల్లంగి (Radish, ముల్లీ), చిలుకకూర
(Hingisha repens), చక్రవర్తికూర (Che-
nopodium album) అను నైదు శాకభేద
ముల పేళ్లు.

దూర్వాశత
పర్వికా సహస్రవీర్యా
భార్గవ్యా రుహాన
నా

దూర్వా-శతపర్వికా-సహస్రవీర్యా-భార్గ
వీ-రుహా-అనన్తా॥ సీ॥ ౬-గతికపేళ్లు, Bent
grass, Agrotis linearis, శృణ.

(ధ సా సి తా) ||
 ౨౦౮|| గోలోమీశతపీ
 ర్యాచ గడ్డాలీ శకులా
 ఝకః |

కురువిన్దో మేఘనా
 మా ముస్తాముస్తక
 (మస్త్రీయామ్) ||
 ౨౦౯||

(స్యా) ధృద్రముస్త
 కో గుద్దా)

చూడాలా చక్రలో
 చ్చటా |

వంశేత్వక్సారకర్తా
 రత్వచి సారత్పణధ్వ
 జాః || ౨౦౬ || శతపర్వా
 యవఫలో వేణుమ
 స్కర తేజనాః |

(వేణవః) కీచకా
 (స్త్రేస్య క్యేవ్వన స్త్య
 నిలోద్ధతాః) || ౨౦౭ ||

గ్రన్థి (ర్న) పర్వ
 పరుషీ

గుద్దాస్తేజనక శృరః |

నడస్తుధమనః పోట

గోలోమీ - శతపీర్యా || నీ || ౨-సితాసా =
 తెల్ల గఱిక పేళ్లు. గడ్డాలీ || నీ || శకులాఝకః || పు ||
 ౨-తీఁగెగఱిక పేళ్లు, ఈ ర ను తెల్ల గఱిక పేళ్ల ని
 కొందఱు.

కురువిన్దః-మేఘనామా || న్, పు || ముస్తా || నీ ||
 ముస్తకమ్ || ప్న || ర-నిడుపుతుంగము స్తలపేళ్లు,
 Cyperus rotundus, కురవిన్ద.

భద్రముస్తకః || పు || గుద్దా || నీ || ౨-రాగ
 ముస్తలపేళ్లు, భద్రముస్తలు, Cyperus
 pertinuis.

చూడాలా-చక్రలా-ఉచ్చటా || నీ || ౩-వట్టు
 వముస్తలపేళ్లు.

వంశః - త్వక్సారః-కర్మారః-త్వచిసారః-
 తృణధ్వజః-శతపర్వా || న్ || యవఫలః-వేణుః-
 మస్కరః - తేజనః || పు || ౧౦ - వెదురుపేళ్లు,
 A bamboo, బాంబు.

కీచకాః || పు, బ || ౧-వాయువుచేతఁ గొట్టఁ
 బడి శబ్దించుచున్న వెదుళ్ల పేరు, The
 whistling bamboos, బాంబు.

గ్రన్థిః || పు || పర్వ || న్ || పరు || న్, న || ౩-
 వెదురుగణపులపేళ్లు, పరుశబ్ద ముకారాంత
 పుల్లింగమునుం గలదని కొందఱుండురు.
 A knot or joint, గ్రన్థి.

గుద్దాః-తేజనకః-శృరః || పు || ౩-కాకివెదురు
 పేళ్లు, Saccharum Sara, బాంబు.

నడః-ధమనః-పోటగలః || పు || ౩ - కిక్కిన

Xలో 2

భోకాశ (మస్త్రీ
యామ్ ॥ ౨౦౮ ॥ ఇత్తు
గన్ధా పోటగలః (పుం
భూమనితు) బల్బజాః।

రసాల ఇత్తు

(స్తద్భేదాః) పుణ్ణి
కాంతారకాదయః॥

౨౦౯॥

స్యా ద్వీరణం వీర
కరం

(మూలే 2 స్యా) శీర
(మస్త్రీయామ్)। అభ
యం సలదం సేవ్య
మమృణాలం జలాశ
యమ్ ॥ ౨౧౦ ॥ లామ
జ్జకం లఘులయ మప
దా హేష్టకాపథే।

(నడాదయ) స్త్రుణం
(X ద్భృచ్చామాక
ప్రములా అపి) ౨౧౧॥

కసపుపేళ్లు, గనుపదంటు, A reed.

కాశమ్ ॥ ప్న ॥ ఇత్తుగన్ధా ॥ సీ ॥ పోటగలః ॥ పు ॥
3-తెల్లుకసపుపేళ్లు, బల్బజాః ॥ పు, బ ॥ ౧-మోద
యపుకసపుపేరు. ఈ ర ను తెల్లుకసపుపేళ్లని
కొందఱుందురు. Saccharum Sponta-
neum, కాశ.

రసాలః - ఇత్తుః ॥ పు ॥ ౨ - 'చెఱుకుపేళ్లు,
Sugarcane, క్షీణ.

పుణ్ణిః - కాంతారకః - ఆదిపదముచే, కోశ
కారః ॥ పు ॥ మొదలైనవి, తద్భేదాః = చెఱుకు
వీశేషములు.

వీరణమ్-వీరకరమ్ ॥ న ॥ ౨ - అపురుకసపు
పేళ్లు, Andropogon muricatum.

ఉశీరమ్ ॥ ప్న ॥ అభయమ్-సలదమ్-సేవ్యమ్-
అమృణాలమ్-జలాశయమ్-లామజ్జకమ్-లఘు
లయమ్(పా) లఘు-లయమ్ - అపదాహమ్ -
ఇష్టకాపథమ్ ॥ న ॥ ౧౦ - అస్య = ఈ యపురు
కసపుయొక్క, మూలే = వేరుపేళ్లు, అవే వట్టి
వేళ్లు, Cas-cus, కశకశ.

నడాదయః = నడశబ్దము మొదలిదివఱకు
నైన శబ్దములచేతఁ జెప్పఁబడినవియు, గర్భ
చ్ఛామాక ప్రముఖాలపి = గర్భత్ = ఊడలు-
శ్యామాక = చామలు, ప్రముఖాలపి = ఇవి
మొదలైన తృణధాన్య వాచకశబ్దములచేత
జెప్పఁబడఁగలవియు, తృణమ్ ॥ న ॥ తృణమని
చెప్పఁబడును. A gramineous plant, శృణ.

(అస్త్రీ)కుశం కుభో
దర్భః పవిత్ర

కుశమ్॥ ప్న॥ కుభః-దర్భః॥ పు॥ పవిత్రమ్॥
న॥ ర-దర్భలపేళ్లు, Sacrificial grass, ధామ.

(మధ) కత్తృణమ్॥
పౌర సౌగంధిక ధ్యామ
దేవజగ్ధక. రాహిషమ్॥
౨౦౨॥

కత్తృణమ్-పౌరమ్-సౌగంధికమ్-ధ్యామమ్-
(పా) ధ్యామమ్-దేవజగ్ధకమ్-రాహిషమ్॥న॥
౬-కామంచికసవుపేళ్లు, A fragrant grass,
ఘాస.

ఛత్త్రాతిచ్చత్త్రీ
పాలఘ్నా

ఛత్త్రా॥ నీ॥ అతిచ్చత్త్రీః (పా) ఛత్త్రాతి
చ్చత్త్రీః-పాలఘ్నా॥ పు॥ ౩ - ఛత్త్రాకారమైన
కసవుపేళ్లు, A mushroom.

మాలాత్పణక భూ
స్తృణే॥

మాలాత్పణకమ్ - భూస్తృణమ్॥ న॥ ౨ -
చిప్పకసవు పేళ్లు, Andropogon schoe-
nanthus.

శష్పం బాలత్పణం

శష్పమ్ (పా) శస్యమ్-బాలత్పణమ్॥ న॥
౨-లేతకసవుపేళ్లు, Young grass, ఘాస.

ఘాసో యవస

ఘాసః-యవసః (పా) యావసః॥ పు॥ ౨-పశు
వులు మొదలైనవి తినఁదగిన కసవుపేళ్లు,
Meadow grass.

స్తృణమర్జునమ్॥

౨౦౩॥

స్తృణమ్-అర్జునమ్॥ న॥ ౨-సామాన్యముగా
కసవుపేళ్లు, Grass, ఘాస.

(తృణానాం సంహతి)
స్తృణ్యా

తృణ్యా॥ నీ॥ ౧-తృణానామ్ = కసవుయొక్క,
సంహతిః = సమూహముపేరు, Abundance
of grass.

నడ్యా తు (నడసం
హతిః)॥

నడ్యా॥ నీ॥ ౧ - నడసంహతిః = గనుపకసవు
గుంపుపేరు. కిక్కసకసవుగుంపు, Abun-
dance of reeds.

తృణరాజా (హ్వయ)
స్తాలో

తృణరాజః-తాలః॥ పు॥ ౨ - తాటిచెట్టు
పేళ్లు, Palmyra, తాడ.

నాలికేర స్తు లాజ్ఞ
లీ॥ ౨౧౮॥

ఘోష్టా తు పూగః
క్రముణో గు వా కః
ఖపురో

(౭ స్యతు ఫల)ము
ద్యేగ

(మేతే చ హింతాల
స హి తా శ్రు యః॥
౨౧౯॥ ఖర్జూరః కేతకీ
తాలీఖర్జూరీ చ) తృ
ణద్రుమాః ।

ఇతి వనౌషధివర్గః.

సింహా మృగేంద్రః
పశ్చాన్యోహర్యక్షః కే
సరీ హరిః॥ ౨౧౯॥

[కణ్ఠీరవో గజరిపుః
పిణ్డదృష్టి ర్మృగా
ధిపః॥]

నాలికేరః (పా) నాలికేలః॥ పు॥ లాజ్ఞలీ॥
న్, పు, ఈ, స్త్రీ॥ ౨ - టెంకాయ చెట్టు పేళ్లు,
Cocoanut, నారियल.

ఘోష్టా సీ॥ పూగః - క్రముకః-గువాకః
(పా) గువాకః-ఖపురః॥ పు॥ గి-పోక చెట్టు పేళ్లు,
Areca, Faufel, బ్రూపారి కా యెడ.

ఉద్యేగమ్॥ న॥ ౧-ఈ పోక చెట్టు ఫలము,
Arecanut, బ్రూపారి.

హింతాలసహితాః = అటక తాటి (Marshy
date, खजूर विशेष) తో, గూడుకొనియున్న,
ఏతేత్రయశ్చ = ఈ చెప్పబడిన తాల నాలికేల
క్రముకములు మూడును, ఖర్జూరః = ఖర్జూర
వృక్షము (Date, खजूर), కేతకీ = మొగలి
చెట్టు (Pandanus odora tissimus, केतकी),
తాలీ = శ్రీతాళవృక్షము (Corypha Talli-
era), ఖర్జూరీ = ఈత చెట్టు (Wild date,
जंगली खजूर). ఈ ర ను గూడి యెనిమిదియు
తృణవృక్షము లనంబడును, A palm.

అరణ్యము ఓషధులు కల పదసమూహము
ముగిసెను.

సింహః-మృగేంద్రః-పశ్చాన్యోహర్యక్షః-
కేసరీ॥ న॥ హరిః॥ పు॥ ౨ - సింహము పేళ్లు,
A lion, सिंह.

[కణ్ఠీరవః-గజరిపుః-పిణ్డదృష్టిః-మృగాధిపః॥
పు॥ ౪ అధికపాఠము.]

శార్దూల ద్వీపినా
వ్యాఘ్రే

తరక్షుస్తు మృగా
దనః |

వరాహ స్సూకరో
ఘృష్టిః కోలః పోత్రీ
కిరిః కిటిః | ౨౧౭ |
దంష్ట్రీ ఘోణీ స్తబ్ధ
రోమాక్రోడో భూదా
ర (ఇత్యపి) |

కపిష్టవజ్ర ప్లవగ శా
ఖామృగ వలీముఖాః ||
మర్కటో వానరః
కీకో వనౌకా

(అథ) భల్లుకే | ఋ
తౌచ్ఛభల్ల భాలూకా

గర్జ్జకే ఖడ్గ ఖడ్గినా ||
౨౧౮ ||

లులాయో మహిషో
వాహ ద్విపత్కానర
పైరిభాః |

(స్త్రీయాం) శివా
భూరిమాయు గోమా
యు మృగధూర్తకాః ||
స్యగాల వజ్రక క్రోష్టు
ఫేరు ఫేరవ జమ్బూకాః |

శార్దూలః - ద్వీపీ || ౧ || వ్యాఘ్రః || పు || ౩ -
పెద్దపులిపేళ్లు, A tiger, బాঘ.

తరక్షుః - మృగాదనః || పు || ౨ - సివంగిపేళ్లు,
A hyena, चर्ग.

వరాహః - సూకరః (పా) శూకరః - ఘృష్టిః
(పా) గృష్టిః - కోలః - పోత్రీ || ౧ || కిరిః - కిటిః -
దంష్ట్రీ || ౧ || ఘోణీ || ౧ || స్తబ్ధరోమా || ౧ ||
క్రోడః - భూదారః || పు || ౧౨ - అడవిపందిపేళ్లు,
A hog, जंगली सुअर.

కపిః - ప్లవజః - ప్లవగః - శాఖామృగః - వలీ
ముఖః - మర్కటః - వానరః - కీశః - వనౌకాః || సీ ||
పు || ౯ - కోతిపేళ్లు, A monkey or ape,
वन्दर.

భల్లుకః (ప) భల్లూకః - ఋతః - అచ్ఛ
భల్లః (పా) అచ్ఛః - భల్లః - భాలూకః || పు || ౪ -
ఎలుగుగొడ్డుపేళ్లు, A bear, रीत.

గర్జ్జకః - ఖడ్గః - ఖడ్గీన్ || పు || ౩ - ఖడ్గమృగము
పేళ్లు, A rhinoceros, गैंडा.

లులాయః - మహిషః - వాహద్విపన్ || త్ ||
కానరః - పైరిభః || పు || ౫ - కారెనుపోతుపేళ్లు,
A buffalo, भैसा.

శివా || సీ || భూరిమాయః (పా) భూరిమాయః -
గోమాయః - మృగధూర్తకః - స్యగాలః (పా)
శ్యగాలః - వజ్రకః - క్రోష్టుః - ఫేరుః - ఫేరవః -
జమ్బూకః || పు || ౧౦ - నక్కపేళ్లు, క్రోష్టుశబ్ద
మునకు ఋకారాంతమునకువలె రూపము,
A jackal, लोमड़ी.

ఓతుర్బిడాలో మా
జ్జారో వృషదంశక
ఆఖుభుక్ || ౨౨౧||

(శ్రయో) గౌధేర
గౌధార గౌధేయా
(గోధికాత్మజే) ।

శ్వావిత్తు శల్య

(స్తల్లోమ్ని) శలలీ
శలలం శలమ్ || ౨౨౨||

వాత ప్రమీ ర్వాత
మృగః

కోక స్వీహామృ
గో వృకః ।

మృగే కురజ్జ వా
తాయు హరిణాజన
యోనయః || ౨౨౩||

ఐణేయ (మేణ్య
శ్చర్మాద్యమేణ) సైన్య
(ముఖేత్రిపు) ।

కదలీ కద్దలీ చిన

ఓతుః-విడాలః-మార్జారః (పా) మార్జాలః
వృషదంశకః (పా) వృషదంశకః - ఆఖుభుక్ ||
జ్, పు|| గి-పిల్లిపేళ్లు, A cat, చిట్టె.

గౌధేరః - గౌధారః - గౌధేయః || పు|| ౩-
ఉడుముపిల్లపేళ్లు, An iguana, గోధార.

శ్వావిత్ || ధ్ || శల్యః || పు|| ౨-పదుపందిపేళ్లు,
A porcupine, ఇల్ల.

శలలీ || సీ || శలలమ్ - శలమ్ || న || ౩-త్లోమ్
మ్ని = ఆ యేదుపందిముండ్లపేరు, Porcupine
quills.

వాతప్రమీః-వాతమృగః || పు|| ౨ - గాలికి
నెదురునడచు నిట్టివంటి మృగము, పొడయిట్టి.
వాతప్రమీశబ్దము స్త్రీలింగమును, A swift
antelope, శ్వగచిశేష.

కోకః-ఈహామృగః-వృకః || పు|| ౩-తోడేలు
పేళ్లు, A wolf, ఖెడియా.

మృగః-కురజ్జః-వాతాయః-హరిణః-అజిన
యోనిః || పు|| గి - ఇట్టి పేళ్లు, A deer or
antelope, క్షరణ.

ఏణ్యః = ఆడులేడియొక్కయు, ఏణస్య =
మగదుప్పియొక్కయు, చర్మాద్యమ్ = చర్మము
మొదలైనవి, వరుసగా - ఐణేయమనియు
(Belonging to a doe), ఐణమనియు
(Belonging to a buck) చెప్పబడును. త్రి||
శ్చగ చమ్.

కదలీ || సీ || (పా) కదలీ || న్, పు|| బొల్లిచాయ

శ్చమూరు ప్రియకావ
పి॥ ౨౨౪॥ సమూరు
(శ్చేతిహరిణా అమీ
అజినయోనయః)।

మెడచారలుగలిగి విణములోనుండుమృగము.
కన్దలీ॥ నీ॥ (పా) కన్దలీ॥ న్, పు॥ దొడ్డకడుపును
నల్లని ముందరికాళ్లును గల మృగము. చీనః॥
పు॥ గువ్వవన్నెగలిగి 30 అంగుళములు పొడ
పుగల మృగము. చమూరు॥ పు॥ తోకలేని
మృగము. ప్రియకః॥ పు॥ దట్టమై యెఱ్ఱని
నల్లని రోమములుగల మృగము. సమూరుః॥
పు॥ తెల్లని కొనవెండ్రుకలతోఁ గూడిన దొడ్డ
మెడగల మృగము. ఇత్యమీ = ఈయాఱును,
అజినయోనయః = ఆస్తరణాదుల కుపయో
గించు చర్మములకుఁ గారణములయిన, హరి
ణాః = ఇఱ్ఱిజాతులలో విశేషములు.

కృష్ణసార దురు న్య
ఙ్గు రఙ్గు శమ్మర
రాహిషః॥ ౨౨౫॥
గోకర్ణ పృష్ఠ తైర్ణ్య
రాహితా శ్చ మరో
(మృగాః)।

కృష్ణసారః (పా) కృష్ణశారః = నల్లయిఱ్ఱి,
(The spotted antelope, కృష్ణసార). దురుః =
నల్లచారలదుప్పి (The stag, వారహసింగా).
న్యఙ్గుః = తలనంచుకొనిపోవు జింకపోతు,
రఙ్గుః = తెల్లరోమములుగల యిఱ్ఱి (The
spotted axis, हरिणविशेषः). శమ్మరః = ఎఱ్ఱ
వన్నెగల సన్నపుజింక, రాహిషః = కొండ
గొఱ్ఱ, గోకర్ణః = కణితి, పృష్ఠతః = దుప్పి
(The porcine deer). ఏణః = పెద్దకన్నులుగల
నల్లయిఱ్ఱి, ఋశ్యః (పా) ఋష్యః = మనుఁ
జోతు (White-footed antelope, सफेद-
हरिन). రోహితః = కేసరి యను మృగము,
చమరః = సవరపుమృగము (Bos grunniens,
चमर) ఈ ౧౨ ను॥ పు॥ మృగాః = తమతమ
చేతఁ బ్రసిద్ధములైన మృగభేదములు.

గన్ధర్వశ్చరభో రామ
స్సమరో గవయ శ్చ
శః॥ ౨౨౭॥

ఇత్యాదయో మృ
గేన్ద్రా) ద్యా గ వా
ద్యాః పశుజాతయః॥

[అథోగన్తా తు ఖ
నకో వృకః పుంధ్వజ
ఉన్దురః]

ఉన్దురు ర్మూషికో౭
వ్యాఖ

గ్రిరికా బాలమూ
షికా॥ ౨౨౭॥

చుచున్దురీ గన్ధ
మూషీ

దీర్ఘ దేహీ తు
మూషికా॥

సరటః కృకలాన్
(స్నాన్య)

న్దుసలీ గృహగో
ధికా॥ ౨౨౮॥

లూతా (స్త్రీ) తన్దు

గన్ధర్వః = దొడ్డకడుపును వ్రువ తోక
యును గల మృగము, శరభః = ఎనిమిది కాళ్లు
గలిగి సింహమును చంపెడి మృగము, రామః =
పెద్దదుప్పి, సృమరః = పెద్దసవరపుమృగము,
గవయః = గురుపోతు, Bos Gavoeus, శశః =
కుందేలు, A hare, ఆరగోర.

ఇత్యాదయః = గన్ధర్వశబ్దము మొదలయి
నవి యాటును, మృగేన్ద్రా) ద్యాః = సింహ
శబ్దము మొదలు చమరశబ్దపర్యంతము లయి
నవియు, గవాద్యాః = వైశ్యవర్గయందుఁ జెప్పఁ
బడు గోవులు మొదలైనవియు, పశుజాతయః =
పశువులని చెప్పబడును. A beast.

[అథోగన్తా - ఖనకః - వృకః - పుంధ్వజః -
ఉన్దురః] ఎలుక పేళ్లు, అధిక పాఠము.

ఉన్దురుః-మూషికః (పా) మూషకః-ఆఖుః॥
పు॥ 3-ఎలుక పేళ్లు, A rat, ఆర్తా.

గ్రిరికా-బాలమూషికా॥ నీ॥ ౨-చిట్టెలుక
పేళ్లు, A small rat.

చుచున్దురీ-గన్ధమూషీ॥ నీ॥ ౨-చుచుపేళ్లు,
A mouse, ఆర్తా.

దీర్ఘ దేహీ-మూషికా॥ నీ॥ ౨-పందికొక్కు
పేళ్లు, The Bandcoat.

సరటః - కృకలాసః॥ పు॥ ౨-తోండపేళ్లు,
Cameleon, గిగోర.

ముసలీ-గృహగోధికా॥ నీ॥ ౨ - బల్లిపేళ్లు,
A lizard, ఆగగళి.

లూతా॥ నీ॥ తన్దువాయః - ఊర్ణనాభః -

వాయోర్ణనాభ మర్కటకా (స్సమాః)।

మర్కటకః॥ పు॥ ౪ - సాలెపురుగు పేల్లు, A spider, మకడి.

నీలజు స్తు క్రిమిః

నీలజుః - క్రిమిః॥ పు॥ ౨ - పురుగులపేల్లు, మానిమీడి నల్లని పురుగులని కొందఱుందురు. An insect, కీడా.

కర్ణజల్మాకా శతప (ద్యుభే)॥ ౨౨॥

కర్ణజల్మాకా (పా) కర్ణజల్మాకా-శతపదీ॥ సీ॥ ౨-జెఱ్ఱిపేల్లు, చెవిదూఱుపామును, రోకటి బండయు, A centipede, గొజర.

వృశ్చిక శ్చూక కీట (స్సాన్య)

వృశ్చికః - శ్చూకకీటః॥ పు॥ ౨-నల్ల తేలు పేల్లు, కణుదురుపేరును, A caterpillar, బోగా.

దలిద్రోణౌ తు వృశ్చికే ।

అలీ॥ ౧॥ (పా) అలీ॥ ౧॥ ద్రోణః (పా) ద్రూణః - వృశ్చికః॥ పు॥ ౩ - ఎఱ్ఱతేలుపేల్లు. సామాన్యముగా తేలుపేల్లని కొందఱుందురు. A scorpion, తిక్కణ్.

పారావతః కలరవః కపోతో౭థ

పారావతః-కలరవః-కపోతః॥ పు॥ ౩-పావురముపేల్లు, A dove or pigeon, కల్లుర.

శశాదనః॥ ౨౩౦॥ పత్రిశ్యేన

శశాదనః-పత్రి॥ ౧॥ శ్యేనః॥ పు॥ ౩-డేగపేల్లు, A hawk or falcon, బాజ.

ఉలూకస్తు వాయ సారాతిపేచకౌ ।

ఉలూకః-వాయసారాతిః-పేచకః॥ పు॥ ౩-గూబపేల్లు, An owl, తెల్లె.

[దివాన్ధః కౌశికో ఘూకో దివాభీతో నిశాటనః]

[దివాన్ధః-కౌశికః-ఘూకః-దివాభీతః-నిశాటనః] అధికపాఠము.

వ్యాఘ్రాటస్తు భరద్వాజః

వ్యాఘ్రాటః-భరద్వాజః॥ పు॥ ౨-పట్రింత పేల్లు, భారద్వాజపక్షి, A sky-lark, తాతా.

ఖడ్గరీటస్తు ఖడ్గనః॥

ఖడ్గరీటః - ఖడ్గనః॥ పు॥ ౨ - మందపిచ్చిక

	పేల్లు, కౌటుక పిల్లు. రువ్వపులుగు కొబ్బ, A wagtail, खज्जन पक्षी.
లోహపృష్ట స్తు క జ్జ (స్నాన్య)	లోహపృష్టః-కజ్జః॥ పు॥ ౨-రాపులుగు పేల్లు, మల్లజేగులును, A heron, बगुला.
(దధ) చామః కికి దివిః	చామః - కికిదివిః॥ పు॥ ౨-పాలపక్షి పేల్లు, A blue jay, नीलकंठ.
కలిజ్జభృజ్జధూమ్యా టా	కలిజ్జః-భృజ్జః-ధూమ్యాటః॥ పు॥ ౩-కూర కటిమూఁగయను పక్షి పేల్లు, A fork-tailed shrike, कालेग.
(అథస్యా) చ్చత పత్త)కః॥ ౨౩౨॥ దార్వాఘాటో౭.	శతపత్త)కః-దార్వాఘాటః॥ ౨ - మాను గోయిలపులుగు పేల్లు, బెగ్గుడుపులుగును, A wood-pecker, कउकोड.
ధసారజ్జః స్తోకకశ్చా తక (స్సమాః)।	సారజ్జః (పా) శారజ్జః-స్తోకకః - చాతకః॥ పు॥ ౩ - వానగోయిలపేల్లు, చాతకపక్షి, चातक.
కృకవాకుస్తామ) చూడః కుక్కుట శ్చర ణాయుధః॥ ౨౩౩॥	కృకవాకుః-తామ్రచూడః-కుక్కుటః-చరణాయుధః॥ పు॥ ౪ - గోడిపేల్లు, A gallina- ceous fowl, मुर्गा.
చటకః కలవిజ్జ (స్నాన్య)	చటకః-కలవిజ్జః॥ పు॥ ౨-పిచ్చిక పేల్లు, A sparrow, गौरैया.
త్తస్య (స్త్రీ)చటకా	చటకా॥ స్త్రీ॥ ౧ - ఆడు పిచ్చిక పేరు, A female sparrow, मादा गौरैया.
(తయోః) పుమప త్యే)చాటకై రః(స్త్ర్య పత్యే) చటకై (వసా)॥ ౨౩౪॥	చాటకై రః॥ పు॥ చటకా॥ స్త్రీ॥ ౨-ను వరు సగా, తయోః=ఆ పిచ్చికలయొక్క, పుమ పత్యే=మగపిల్లయందును, స్త్ర్యపత్యే=ఆడు పిల్లయందును వర్తింతును.

కర్కశ్చ కర్కశ్చ కర్కశ్చ కర్కశ్చ కర్కశ్చ కర్కశ్చ కర్కశ్చ కర్కశ్చ కర్కశ్చ కర్కశ్చ
సాస్యి

తృకణక్రకరా కృకణ-క్రకరః॥ పు॥ ౧-కొక్కెరపేళ్లు.
(సహా)।

వనస్త్రియః పరభృతః కోకిలః - పికః॥ పు॥
తః కోకిలః పిక (ఇత్య) ర-కోకిలపేళ్లు, The black cuckoo, కౌకిల.
పి)॥ ౨౩౫॥

కాకేతు కరటారిష్ట జః-ధ్వజః-ఆత్మఘోషః-పరభృత్॥ త్॥ బలి
బలిపుష్టసకృత్ప్రజాః। భుక్॥ జ్జ్॥ వాయుసః-చిరజీవీ॥ ౧॥ ఏకదృష్టిః-
ధ్వజైర్బలిభు గ్వాయసా మాకలిః-పికవర్ధనః॥ పు॥ ౧౮-కాకిపేళ్లు, చిర
అపి॥ ౨౩౬॥ [చిరజీవీ జీవి మొదలు నాలుగు నధికనామములు,
ఏకదృష్టిర్మాకలిః పిక వర్ధనః।]

ద్రోణకాకస్తు కా క్రోణకాకః-కాకోలః॥ పు॥ ౧-మాలకాకి
కోలో పేళ్లు, A raven, కాడా కౌఱా.

దామ్యూహః కాల దామ్యూహః-కాలకణ్ఠకః॥ పు॥ ౧-కూతురు
కణ్ఠకః॥ ౨౩౭॥ గుడ్డంగిపిట్టపేళ్లు. భరతపక్షి, A gallinule,
భరత పక్షి.

ఆతాయ చిత్తా ఆతాయీ॥ ౧॥ (పా) ఆతాపీ॥ ౧॥ చిల్లః॥
పు॥ ౧ - పిన్నగద్దపేళ్లు. జెముడు కాకియు చీర
పిట్టయు, A kite, చీర.

దామ్యూత్య గృహ దామ్యూత్యః - గృహః॥ పు॥ ౧-గద్దపేళ్లు.
భోరుకయును, A vulture, గోభ.

కీర శుకా (సహా)। కీరః - శుకః॥ పు॥ ౧ - చిలుక పేళ్లు,
A parrot, తొతా.

క్రుజ్ క్రుజ్ క్రుజ్ క్రుజ్ క్రుజ్ క్రుజ్ క్రుజ్ క్రుజ్ క్రుజ్ క్రుజ్
క్రుజ్ చ్॥ క్రుజ్చ॥ పు॥ ౧-కొంగపేళ్లు,
A curlew, కరాకుల.

బకః కహ్వః

బకః-కహ్వః॥ పు॥ ౧-వక్కుకొంగపేల్లు,
A crane, సారస.

పుష్కరాహ్వస్తుసా
రసః॥ ౨౩౮॥

పుష్కరాహ్వః - సారసః॥ పు॥ ౧-బెగ్గురు
పేల్లు, The Indian crane, సారస.

కోకశ్చక్రశ్చక్రవా
కో రథాశ్చ (హ్వయ
నామకః)।

కోకః-చక్రః-చక్రవాకః-రథాశ్చ॥ పు॥ ౨-
జక్కు వ పిట్ట పేల్లు, The ruddy goose,
చక్రవాక.

కాదమ్బః కలహంస
(స్సన్య)

కాదమ్బః-కలహంసః॥ పు॥ ౧-ధూమ్రవర్ణ
ములయిన ముక్కు కాల్లుగల హంసల పేల్లు,
A drake, వత్స విశేష.

ఉత్క్రోశ కురరా
(సమా)॥ ౨౩౯॥

ఉత్క్రోశః - కురరః॥ పు॥ ౧ - పెన్నడ
పులుగుపేల్లు, An osprey, కురల పక్షి.

హంసాస్తు శ్వేత
గరుతశ్చక్రాశ్చ మాన
సాకసః।

హంసః-శ్వేతగరుత్॥ త్॥ చక్రాశ్చ-మాన
సాకాః॥ న, పు॥ ౨ - హంస పేల్లు, A swan,
హंस.

రాజహంసా (స్తుతే
చఘ్నుచరణై ర్లోహి
తై స్సితాః)॥ ౨౪౦॥

రాజహంసః॥ పు॥ ౧ - లోహితైః చఘ్ను
చరణైః = ఎఱ్ఱని ముక్కుకాళ్లతో, గూడి,
సితాః = తెల్లనైయుండు ఆ హంసలపేల్లు,
హंस.

(మలినై) ర్మల్లికా
భ్యా (స్తే)

మల్లికః (పా) మల్లికాక్షః॥ పు॥ ౧- మలి
నైః=కొంచెము ధూమ్రవర్ణముగల ముక్కు
కాళ్లతో, గూడి తెల్లనైయుండు హంసలపేరు.

ధార్తరాష్ట్రా (స్సితే
తరైః)।

ధార్తరాష్ట్రః॥ పు॥ ౧ - సితేతరైః=నల్లని
ముక్కు కాళ్లతో, గూడి తెల్లనైయుండు
హంసలపేరు.

శరారి రాటి రాడి
శ్చ

శరారిః-ఆటిః-ఆడిః॥ నీ॥ ౩-ఆడేలు అను
పక్షి పేల్లు.

- బలాకా బినకణ్ఠికా॥ ౨౪౧॥ బలాకా-బినకణ్ఠికా॥ సీ॥ ౨-తెల్లకొక్కెర పేళ్లు, A small crane, తొటా సారస.
- (హంసస్య యోషి) ద్వరటా వరటా॥ సీ॥ ౧-హంసస్య = హంసయొక్క-, యోషిత్ = (స్త్రీ) పేరు, A duck or goose, వత్స.
- (సారసస్య) లక్ష్మణా లక్ష్మణా॥ సీ॥ ౧-సారసస్య = బెంగురుపక్షియొక్క (స్త్రీ) పేరు, మాదా సారస.
- జతుకాఽజినపత్తా (స్యా) త్వరోష్ణిః ప్రైలపాయికా॥ ౨౪౨॥ జతుకా (పా) జతుకా-అజినపత్తా)॥ సీ॥ ౨ - గబ్బిలాయి పేళ్లు, చికుడువాయి, A bat, చమగిడెడ. పరోష్ణి - ప్రైలపాయికా॥ సీ॥ ౨-బరిణెపురుగు పేళ్లు, A cock-roach, తిలచిక్టా.
- (వ) చర్వణామక్షీ కానీ చ(వ)ర్వణా-మక్షీ కా-నీ॥ సీ॥ ౩ - నల్లని యీగ పేళ్లు, A blue fly, నీలి పక్షి.
- సరఘా మధుమక్షీ కా॥ సరఘా - మధుమక్షీ కా॥ సీ॥ ౨ - జంటి యీగ పేళ్లు, తేనెటీగ, A bee, మధుమక్షి.
- పతన్గికా వృత్తికాస్యా పతన్గికా-వృత్తికా॥ సీ॥ ౨-తెరయీగ పేళ్లు, A small bee, పతంగ.
- ద్దంశస్తు వనమక్షీ కా॥ ౨౪౩॥ దంశః॥ పు॥ వనమక్షీ కా॥ సీ॥ ౨ - అడవి యీగ పేళ్లు, A gadfly, డంశ.
- దంశీ (తజ్జాతి రల్పాస్యా) దంశీ॥ సీ॥ ౧-అల్పా = అల్పమైన, తజ్జాతిః స్యాత్ = ఆ అడవియీగల జాతి పేరు, అడవి దోమ, మచ్చెడ.
- గజ్జాలీ వరటా (ద్వయోః) గజ్జాలీ (పా) గజ్జాలీ-వరటా॥ పు॥ ౨-ఎఱ్ఱ తుమ్మెద పేళ్లు, కణుదురీగ, A wasp, జోగ్రు.
- భృజ్గారి చీరుకా భృజ్గారి - చీరుకా (పా) ద్విరుకా-చీరుకా-

చీరీ ఝిల్లికాచ (సమా
ఇమాః)॥ ౨౪౪॥

(సమా) పతజ్గ శల
భౌ

ఖద్యోతో జ్యోతి
రిజ్జణః॥

మధువ్రతో మధుక
రోమధులిణ్ణధు పా లి
నః॥ ౨౪౫॥ ద్విరేఫపు
ష్పలిద్భృజ్జపద్మద్ర
మరాలయః॥ [ఇన్దిర్
శ్చచ్చిరో రోలమ్బా
బమ్భరశ్చనః]॥ ౨౪౬॥

మయూరో బర్హి
ణోబర్హి నీలకణ్ఠాభుజ
జ్గభుక్॥ శిఖావలశ్శిఖి
కే కీ మేఘనాదాను
లాస్యపి ॥ ౨౪౭

కేకా (వాణీమయూ
రస్య)

(సమా) చంద్రక
మేచకా ।

శిఖాచూడా

శిఖిణ్ణస్తు పిచ్ఛబహ్నో
(నపుంసకే)॥ ౨౪౮॥

చీరీ-ఝిల్లికా॥ నీ॥ ౪-చిమటపేళ్లు, ఈలపురు
గును, A cricket, ఖగ్రు.

పతజ్గః - శలభః॥ పు॥ ౨ - మిడతపేళ్లు,
A grasshopper, పంగ.

ఖద్యోతః - జ్యోతిరిజ్జణః॥ పు॥ ౨ - మిణు
గుణుబూచిపేళ్లు, A firefly, త్రుగ్గు.

మధువ్రతః-మధుకరః - మధులిట్॥ హ॥
మధుపః-అలీ॥ న॥ ద్విరేఫః - పుష్పలిట్॥ హ॥
భృజ్గః-పద్మదః-భ్రమరః - అలిః [ఇన్దిర్జిరః -
చచ్చిరీకః - రోలమ్బః - బంధరః]॥ పు॥ ౧౫-
తుమ్మెదపేళ్లు, ఇన్దిర్జిర శబ్దము మొదలు ౪-
అధికనామములు, A large black bee,
ఆమర.

మయూరః-బర్హిణః-బర్హి॥ న॥ నీలకణ్ఠః-
భుజ్జభుక్॥ జ్॥ శిఖావలః - శిఖి॥ న॥ కేకీ॥ న॥
మేఘనాదానులానీ॥ న॥, పు॥ ౯ - నెమలిపేళ్లు,
A peacock, మోర.

కేకా॥ నీ॥ ౧ - మయూరస్యవాణీ = నెమలి
కూతపేరు, His cry, ఆసకీ ఖని.

చంద్రకః - మేచకః॥ పు॥ ౨ - నెమలిపురి
కన్నపేరు.

శిఖా-చూడా॥ నీ॥ ౨ - నెమలికూకటిపేళ్లు,
Crest, శిఖా.

శిఖిణ్ణః॥ పు॥ పిచ్ఛమ్-బర్హమ్॥ న॥ ౩ - నెమలి
పురిపేళ్లు, Peacock's tail, పిత.

ఖగేవిహజ్జ విహగ
విహజ్జమ విహాయసః ।
శకున్తిపక్షి శకుని శకు
స్త శకు న ద్విజాః ॥
౨౪౯॥ పతత్రిపత్రి
పతగ పతత్పత్తర థా
ణ్ణజాః । నగోకో వాజి
వికిర వివిష్కిర పత
త్రియః ॥ ౨౫౦॥ నీహో
ద్భవాగరుత్మస్తః పిత్స
న్తోనభసజ్జమాః ।

(తేషాం విశేషా)
హరితో మద్గుః కార
ణ్ణవః ప్లవః ॥ ౨౫౧॥
త్తిరిః కుక్కుభోలావో
జీవం జీవశ్చకోరకః ।
కోయప్టిక ప్టిట్టిభకో
వర్తకో వర్తికాదయః ॥
౨౫౨॥

ఖగః - విహజ్జః-విహగః-విహజ్జమః-విహ
యాః॥న్ ॥ శకున్తిః-పక్షి॥న్ ॥ శకునిః-శకున్తిః-
శకునః-ద్విజః-పతత్రి॥న్ ॥ పత్రి॥న్ ॥ పతగః-
పతన్ ॥త్ ॥ పత్తరః-అణ్ణజః-నగోకాః॥న్ ॥
వాజీ॥న్ ॥ వికిరః - వి - విష్కిరః-పతత్రిః-
నీహోద్భవః-గరుత్మాన్ ॥త్ ॥ పిత్సన్ ॥త్ ॥ నభ
సజ్జమః॥ పు ॥ ౨౫౦ - సామాన్యముగాఁ బక్షుల
పేళ్లు, A bird, పక్షి.

హరితః॥ పు ॥ = పచ్చనిపిట్ట, The green
pigeon, हरीत. మద్గుః॥ పు ॥ = నీరు కాకి, The
shag, मद्गु. కారణ్ణవః॥ పు ॥ = కన్నెలేడు,
ప్లవః॥ పు ॥ నీరుకోడి, తిత్తిరిః॥ పు ॥ = తీతుపు,
The francoline partridge, तीतर. కుక్కు
భః॥ పు ॥ = బెళగువ్వ, A wild cock, लघा.
లావః॥ పు ॥ = లావుక, A quail. జీవంజీవః॥
పు ॥ = వన్నెపులుగు, A pheasant, महेका.
చకోరకః॥ పు ॥ = వెన్నెలపులుగు, Perdix
rufa, फोरक. కోయప్టికః॥పు ॥ చీచుకొక్కెర,
గడ్డికొంగ, టిట్టిభకః॥ పు ॥ = లకుముకిపిట్ట,
Jacana, टिट्ठी. వర్తకః॥ పు ॥ = వెలిచెపిట్ట,
దొట్లపులుగు, వర్తికా॥ నీ ॥ = మీలవల్లంకి,
ఈ ౧౩ శబ్దములును. తేషాంవిశేషాః = ఆ
పక్షులలో భేదములు. ఇచట గొందఱు జీవం
జీవ చకోరకశబ్దములు పర్యాయములనియు,
వర్తక శబ్దమును ప్రేలింగముగా పఠించి

వర్తకా వర్తికా శబ్దములు పర్యాయములని యుం జెప్పిరి.

గరుత్పక్షచ్ఛదాః
పత్రంపతత్రంచ తనూ
రుహమ్ |

(స్త్రీ)పక్షతిః పక్ష
మూలం.

చఙ్చుస్త్రాటి (రుభే
స్త్రీయామ్) || ౨౫౩ ||

ప్రడీ నోడ్డిన సన్ధీ
నా (నేత్రతాః ఖగగతి
క్రియాః) |

పేశీ కోశో (ద్విహీ
నే) ౭ణ్డం

కులాయో నీడ(మ
స్త్రీయామ్) || ౨౫౪ ||

పోతః పాకో౭ర్భ
కోడిమ్భుః పృథుక శ్చా
బకశ్శిశుః |

స్త్రీపుంసౌ మిథు
నం ద్వద్వం

గరుత్-పక్షః-ఛదః || పు|| పత్రమ్ - పత
త్రమ్-తనూరుహమ్ || న|| ౭-తెక్కల పేళ్లు,
A wing, పఖ.

పక్షతిః || నీ|| పక్షమూలమ్ || న|| ౨-తెక్కల
మొదటి పేళ్లు, The root of a wing,
పఖమూల.

చఙ్చుః-త్రాటిః || నీ|| ౨-పక్షముక్కు-పేళ్లు,
The beak, చోచ.

ప్రడీనమ్ || న|| = ఎగయుట, Taking fight,
తడనా. ఉడ్డినమ్ || న|| = పాటుట, Soaring,
తడన. సన్ధీనమ్ || న|| = వ్రాలుట, Perching,
వేతనా. పి-ను, ఏతాః = ఇవి, ఖగగతిక్రియాః =
పక్షులగతిభేదములు.

పేశీ || నీ|| కోశః || ప్ష || అణ్డమ్ || న|| ౩-గ్రండ్లుపేళ్లు.
పేశీకోశః = ఒక పదము, కొందఱందురు. An
egg, అండా.

కులాయః || పు|| నీడమ్ || ప్ష || ౨-పక్షిగూటి
పేళ్లు, A nest, ఇంటిలా.

పోతః - పాకః-అర్భకః-డిమ్భుః-పృథుకః-
శాబకః-శిశుః || పు|| ౭-సామాన్యముగా శిశువు
పేళ్లు, Young of any animal, శిశు.

స్త్రీపుంసౌ - మిథునమ్-ద్వద్వమ్ || న|| ౩-
స్త్రీ పురుషుల జంటపేళ్లు, A couple, male
and female, మిథున.

యుగ్మంతు యుగ
లం యుగమ్॥ ౨౫౫॥

సమూహానివహ
వ్యూహ సన్దోహ విసర
ప్రజాః స్తోమాఘ నిక
రవ్రాత వార సజ్ఞాత
సజ్ఞాయాః॥ ౨౫౬॥
సముదాయ స్సము
దయ స్సమ వాయ
శ్చ యోగణః । (స్త్రీ
యాంతు) సంహతి
ర్బృహద్దం నికురమ్బం
కదమ్బకమ్॥ ౨౫౭॥

(బృహద్దేదాః)

(సమై) ర్వర్గః

సజ్ఘసాక్షాతు(జన్తు
భిః)।

(సజాతీయైః) కులం

యాథం (తిరశ్చాం
పున్నపుంసకమ్)॥

౨౫౮॥

(పశూనాం) సమ
జో౭

యుగ్మమ్ - యుగలమ్-యుగమ్॥ న॥ 3-
జంటపేళ్లు, A pair or brace, జొడా.

సమూహః - నివహః-వ్యూహః-సన్దోహః-
విసరః - ప్రజః-స్తోమః-ఓఘః-నికరః-వ్రాతః -
వారః-సజ్ఞాతః-సజ్ఞాయః-సముదాయః-సము
దయః-సమవాయః-చయః-గణః॥ పు॥ సంహ
తిః॥ సీ॥ బృహద్దమ్-నికురమ్బమ్-కదమ్బకమ్॥ న॥
౨౨-గుంపుపేళ్లు, A flock or multitude,
సమూహ.

బృహద్దేదాః=ఇతః జెప్పబడునవి సమూహ
విశేషముల పేళ్లు. వర్గః॥ పు॥ ౧-సమైః=ఒక
తీరువస్తువుల గుంపుపేరు, A multitude of
similar things, సమూహ.

సజ్ఘః-సాక్షాతు॥ పు॥ ౨-జన్తుభిః=ప్రాణిసమూ
హముపేరు, An assembly of animals,
జొడ.

కులమ్॥ న॥ ౧-సజాతీయైః=సజాతీయము
లైన ప్రాణిసమూహముపేరు, A multitude
of homogeneous animals, కుల.

యాథమ్॥ పు॥ ౧-తిరశ్చామ్=తిర్యగ్జంతు
సమూహముపేరు, A flock of birds or
beasts, జొడ.

సమజః॥ పు॥ ౧-పశూనామ్=పశువులగుంపు
పేరు, A herd of beasts, జొడ.

(స్యేషాం) సమా
జోఽ

సమాజః॥పు॥౧-అ స్యేషామ్ = పశువులకంటె
నన్యమయిన నరపక్ష్యాది సమూహము పేరు,
An assembly of men &c. समाज.

(భనధర్మిణామ్) ।
(స్యా) న్నికాయః

నికాయః॥ పు॥ ౧-సధర్మిణామ్ = ఒక్క విధ
మయిన నడకగలవారియొక్క గుంపుపేరు,
An association of persons performing
like duties.

పుష్కరాశీ తూత్ర
రః కూట (మస్త్రీ
యామ్)॥ ౨౫॥

పుష్కః-రాశిః-ఉత్క..రః॥ పు॥ కూటమ్॥ ప్న॥
ర-ధాన్యాదినమూహముపేర్లు, A heap of
grain, శై.

కాపోత శౌక మా
యూర తైత్తిరాదీని(త
ద్గణే)।

కాపోతమ్॥ న॥ = పావురములగుంపు, A
flock of doves. శౌకమ్॥న॥ = చిలుకలగుంపు,
of parrots. మాయూరమ్॥ న॥ = నెమిళ్ల
గుంపు, of peacocks. తైత్తిరమ్॥న॥ = తీతు
వులగుంపు, of francoline partridges.
అదిపదముచేత మఱియు, తద్గణే = ఆయాగుం
పున కీలాగున తెలియునది.

(గృహసక్తాః పక్షి
మృగా) శ్చేకాః(స్య)
గృహ్యాకా (శ్చతే)॥
౨౬౦॥

చేకాః (పా) సేకాః-గృహ్యాకాః॥ పు॥ ౨-
గృహసక్తాః = పెంపకబడి యిల్లు మరగిన, పక్షి
మృగాః = పక్షులకును మృగములకును పేర్లు,
Domesticated birds or beasts, पाक्ष
पक्षी.

ఇతి సింహాదివర్గః.

సింహము మొదలైనవానితోఁ జేరిన
పదసమూహము ముగిసెను.

మనుష్యా మాను
షా మర్త్యా మనుజా

మనుష్యః-మానుషః-మర్త్యః-మనుజః -
మానవః-నరః-పుమాన్॥ న॥ పశ్చాదనః-పురు

మానవా నారాః ।
(స్వ్య)పుమాంసఃపశ్చ
జనాః పురుషాః పూ
రుషా నరః॥ ౨౬౧॥

స్త్రీయోషి దబలా
యోషానారీ సీమన్తిసీ
వధూః । ప్రతీపదర్శినీ
వామా వనితా మహి
లా (తథా)॥ ౨౬౨॥

(విశేషా) స్వజ్ఞ
నా భీరూః కామినీ
వామలోచనా । ప్రమ
దాభామినీ కాంతా లల
నా చనితమ్బినీ॥౨౬౩॥
సుందరీ రమణీ రామా

కోపనా (నైవ)భా
మినీ ।

వరారోహ మత్త
కాశి న్యుత్తమా వర
వర్ణినీ ॥ ౨౬౪॥

షః-పూరుషః-నా॥ ఋ, పు॥ ౧౧-మనుష్యుల
పేళ్లు, Man; mankind, ఆదమీ, ¹మన్తృయ.

స్త్రీ-యోషిత్ ॥ సీ॥ (పా) యోషితా॥ ఆ॥
అబలా-యోషా (పా) జోషా-నారీ-సీమన్తిసీ-
వధూః-ప్రతీపదర్శినీ-వామా-వనితా - మహి
లా॥ సీ॥ ౧౧ - సామాన్యముగా స్త్రీ పేళ్లు,
A woman or female, ణీ.

అజ్ఞనా = మంచి అవయవములు గలది,
Well shaped, కౌమలాంగి. భీరూః = భయ
ముగలది, Timid, భీరు. కామినీ = మిగుల
గామముగలది, Loving, కామిని. వామలో
చనా=మంచి కన్నులు గలది, Having fine
eyes. ప్రమదా = మిక్కిలి మదముగలది,
భామినీ=శృంగార చేష్టగలది, (పా) మానినీ =
ప్రణయకోపముగలది, మానిని. కాంతా=మిక్కి
లిచక్కనిది, కాంతా. లలనా = వేడుకగలది,
లలనా. చనితమ్బినీ = గొప్ప పిటుదులు గలది,
సుందరీ=రూపలావణ్యముగలది, Handsome,
సుందరీ. రమణీ=నాయకుని రమింపజేయునది,
రమణి. రామా=గీతకళాదులు నేర్చి రమించు
నది॥ సీ॥ ౧౨-స్త్రీ విశేషముల పేళ్లు.

కోపనా-భామినీ॥ సీ॥ ౨-కోపముగల స్త్రీ
పేళ్లు, A passionate woman, క్రుశ్ణ ణీ.

వరారోహ-మత్తకాశినీ (పా) మత్తకాశినీ-
ఉత్తమా-వరవర్ణినీ॥ సీ॥ ౪-ఉత్తమస్త్రీ పేళ్లు,
A handsome healthy and affectionate
woman.

(కృతాభిషేకా)
మహిషీ

మహిషీ॥ నీ॥ ౧ - కృతాభిషేకా = రాజు
పట్టపుదేవి పేరు, A queen, రాణి.

భోగినో (౭ న్యా
నృపస్త్రీయః)॥

భోగిన్యః॥ నీ॥ ౧ - అన్యః నృపస్త్రీయః =
పట్టపుదేవికంటఁ దక్కిన రాజస్త్రీల పేరు,
Other wives of a king, राजा की अन्य
स्त्रियाँ.

పత్నీ పాణిగృహీ
తీచ ద్వితీయా సహ
ధర్మిణీ॥ ౨౩, ౧॥ భా
గ్యాజాయా (౭ ధపుం
భూమ్ని) దారాః

పత్నీ-పాణిగృహితీ-ద్వితీయా-సహధర్మిణీ-
భార్యా-జాయా॥ నీ॥ దారాః॥ పు, బ॥ ౭-అగ్ని
సాక్షికముగా వివాహముచేసికొన్నదానిపేళ్లు.
మొదటి ౪ ను యజ్ఞాధికారముగల పెండ్లాము
నకును, తక్కిన ౩ ను సామాన్యమయిన
పెండ్లామునకును పేళ్లని కొందఱుందురు,
A wife, पत्नी.

(స్యాత్తు) కుటుమ్బి
నీ॥ పురస్థి

కుటుమ్బినీ-పురస్థి॥ నీ॥ ౨-పుత్రభృత్యాది
కుటుంబముగల స్త్రీ పేళ్లు, A matron,
कुलवधू.

సుచరిత్రాతు సతీ
సాధ్వీ పతివ్రతా॥
౨౬౬॥

సుచరిత్రా-సతీ-సాధ్వీ-పతివ్రతా॥ నీ॥ ౪-
పతివ్రతపేళ్లు, A virtuous and faithful
wife, सती.

కృతసాపత్ని కా౭
ధ్యూధా౭ధినిన్నా౭

కృతసాపత్నికా - అధ్యూధా-అధినిన్నా॥
నీ॥ ౩-పెద్దపెండ్లాముపేళ్లు, The first wife,
पहली स्त्री.

ధన్వయంవరాపతిం
వరాచవర్యా౭

ధన్వయంవరా-పతింవరా-వర్యా॥ నీ॥ ౩-తనం
తటనే మగని వరించు స్త్రీ పేళ్లు, A bride
choosing her husband, स्वयंवरा.

ధ కులస్త్రీ కులపా
లికా॥ ౨౭॥

కులస్త్రీ-కులపాలికా॥ నీ॥ ౨-వ్యభిచారము
లేమిచేత కులమును కాపాడుకొను స్త్రీ పేళ్లు,
A chaste woman, पतिव्रता.

కన్యాకుమారి	కన్యా (ప) కన్యకా-కుమారి॥ నీ॥ ౨-మొదటి వయస్సున నున్న పెండ్లికాని పడుచు పేళ్లు, A virgin, కుమారి.
గౌరీతు సన్నికాఽ- నాగతార్తవా।	గౌరీ-సన్నికా - అనాగతార్తవా॥ నీ॥ ౩-సమర్తాడని పడుచు పేళ్లు, A girl who has not menstruated, గౌరీ.
(స్యా) *స్మధ్యమా దృష్టరజా	మధ్యమా-దృష్టరజాః॥ నీ॥ ౧-క్రొత్తగా సమర్తాడిన పడుచు పేళ్లు, A girl arrived at puberty, సయానీ.
స్తరుణీ యవతి (స్సమే)॥ ౨౬౮॥	తరుణీ (పా) తలునీ-యువతిః॥ నీ॥ ౨-జవ్వని-3౦ ఏండ్లకు లోబడిన వయస్సుగలది, A young woman, యువతీ.
(సమా) స్నుషా జనీవధ్య	స్నుషా-జనీ-వధూః॥ నీ॥ ౩-కోడలి పేళ్లు, A daughter-in-law, వజ్ఞ.
శ్చిరట్టీ తు సువా సినీ।	చిరట్టీ-సువాసినీ (పా) స్వవాసినీ॥ నీ॥ ౨-పేరంటాలిపేళ్లు, స్వవాసినీ యను పాఠము నందుఁ బుట్టినింటనున్న స్త్రీ పేళ్లు, A married woman staying in her father's house, సువాసినీ.
ఇచ్చావతీ కాము కా (స్యా)	ఇచ్చావతీ - కాముకా॥ నీ॥ ౨-ధనాదుల యందు ఆశ గల స్త్రీ పేళ్లు, A woman covetous of wealth; eager for food, etc., ఇచ్ఛావతీ.
దృష్టసస్యస్త్రీ తు కాముకీ॥ ౨౬౯॥	దృష్టసస్యస్త్రీ - కాముకీ॥ నీ॥ ౨-రతియం దాసక్తిగల స్త్రీ పేళ్లు, A lustful woman, కామీ క్షి.
(కాన్తార్థినీ తు యా యాతి సక్లేతం సా)	అభిసారికా॥ నీ॥ ౧-కాన్తార్థినీ=పురుషునిం గోరినదై, సంకేతమ్=సంకేతస్థలమునుగూర్చి,

౭భిసారికా|

పుంశ్చలీ ధర్మణీబద్ధ
క్యసతీ కుల పుత్వరీ||
స్వైరిణీ పాంసులా౭

(ధస్యా) దశశీష్వ
(శిశునా వినా) |

అవీరా (నిష్పతి
సుతా)

విశ్వస్తా విధవే
(సమే)|| ౨౭౧||

ఆలిస్సఖీ వయస్యా
చ

పతివత్సీ సభర్తృ
కా|

వృద్ధా పలిక్సీ

ప్రాజ్ఞీ తు ప్రజ్ఞా

ప్రాజ్ఞా తు ధీమతీ||
౨౭౨||

శూద్రీ (శూద్రస్య

యాయాతి సా = పోవుచున్న స్త్రీ పేరు,
A woman going to an assignation,
అభిసారికా.

పుంశ్చలీ - ధర్మణీ (పా) చర్మణీ - బద్ధకీ -
అసతీ-కుల-పుత్వరీ-స్వైరిణీ - పాంసులా|| నీ||
అంకులాడిపేట్లు, An unchaste woman,
కులకా.

అశిశీష్వ|| నీ|| ౧-శిశునావినా=విడ్డలేని స్త్రీ
పేరు, A childless woman, బాణ.

అవీరా|| నీ|| ౧ - నిష్పతిసుతా=మగడును
విడ్డలునులేని స్త్రీ పేరు, A woman having
neither husband nor children, పతి-పుత్ర
హీన త్నీ.

విశ్వస్తా-విధవా|| నీ|| ౨-పెనిమిటిలేని స్త్రీ
పేళ్లు, A widow, విధవా.

ఆలిః-సఖీ-వయస్యా|| నీ|| ౩-చెలికత్తెపేళ్లు,
A woman's female friend, సఖిణి.

పతివత్సీ-సభర్తృకా|| నీ|| ౩-మగనాలిపేళ్లు,
A woman whose husband is living,
బ్రహ్మిణి.

వృద్ధా-పలిక్సీ|| నీ|| ౨-ముదిసిన స్త్రీ పేళ్లు,
An old or grey haired woman, బృధి.

ప్రాజ్ఞీ-ప్రజ్ఞా|| నీ|| ౨ - తాకికవ్యవహారము
నందు మిక్కిలి యెఱుకగల స్త్రీ పేళ్లు, An
intelligent woman, ప్రాజ్ఞి.

ప్రాజ్ఞా-ధీమతీ|| నీ|| ౨ - ఎక్కువబుద్ధి గల
స్త్రీ పేళ్లు, A wise woman, బీమతీ.

శూద్రీ|| నీ|| ౧-శూద్రస్యభార్యా=శూద్ర

భార్యస్యా)

జాతి కానిదైనను శూద్రుని పెండ్లాము పేరు,
The wife of a Sudra, శూద్రాణి.

శూద్రా (తజ్జాతి
రజ్జనా) ।

శూద్రా॥ నీ॥ ౧ - తజ్జాతిః అజ్ఞనా = శూద్ర
జాతియందుఁ బుట్టిన స్త్రీ పేరు, A woman
of the Sudra tribe, శూద్రాణి.

ఆభీరీ తు మహా
శూద్రీ (జాతిపుంయో
గయో స్సమే)॥
౨౨౩॥

ఆభీరీ-మహాశూద్రీ॥ నీ॥ ౨ - జాతిపుంయో
గయోః సమే = గొల్లజాతి స్త్రీకిని గొల్లని
పెండ్లామునకును పేళ్లు, A milk woman or
milkman's wife, అహీరిని.

ఆర్యాణీ (స్వయ)
మర్యా (స్యాత్)

ఆర్యాణీ-ఆర్యా॥ నీ॥ ౨ - వైశ్యజాతియందుఁ
బుట్టిన స్త్రీ పేళ్లు, A vaisya woman,
వైశ్యా.

క్షత్రియాక్షత్రియా
ణ్యపి ।

క్షత్రియా-క్షత్రియాణీ॥ నీ॥ ౨ - క్షత్రియ
జాతియందు బుట్టి క్షత్రియునకుగాని మరి
యొకనికిగాని పెండ్లామయిన స్త్రీ పేళ్లు,
A kshatriya woman, క్షత్రియాణి.

ఉపాధ్యాయా వ్య
పాధ్యాయా

ఉపాధ్యాయా-ఉపాధ్యాయీ॥ నీ॥ ౨ - తనం
తటనే చదువుచెప్పెడి స్త్రీ పేళ్లు, A female
teacher, అధ్యాపికా.

స్యాదాచార్యాః (పి
చ స్వతః)॥ ౨౨౪॥

ఆచార్యా॥ నీ॥ ౧ - తనంతటనే మంత్ర
వ్యాఖ్యానముచేసెడి స్త్రీ పేరు, A spiritual
instructress, ఆచార్యా.

ఆచార్యానీ (తు
పుంయోగే)

ఆచార్యానీ॥ నీ॥ ౧ - తానుమూఢురాలైనను,
పుంయోగే = ఆచార్యుని పెండ్లామైన స్త్రీ పేరు,
The wife of a spiritual preceptor,
ఆచార్య కీ జ్ఞి.

(స్యా) దర్శి

అర్శి॥ నీ॥ ౧ - తాను శూద్రురాలైనను

వైశ్యుని పెండ్లాము పేరు, Wife of a vaisya, వైశ్యా.

క్షత్రియీ (తథా) |

క్షత్రియా || సీ || ౧ - తాను వైశ్యురాలయినను క్షత్రియుని పెండ్లాము పేరు, Wife of a kshatriya, క్షత్రియాణి.

ఉపాధ్యాయా న్యుపాధ్యాయీ

ఉపాధ్యాయానీ - ఉపాధ్యాయీ || సీ || ౨ - ఉపాధ్యాయుని పెండ్లాము పేరు, Wife of a tutor, తపాధ్యాయీ.

పోతా (స్త్రీ పుంసలక్షణా) || ౨౭౫ ||

పోతా || సీ || ౧ - స్త్రీ పుంసలక్షణా = స్త్రీ పురుషుల లక్షణములు (మీసలు) గల స్త్రీ పేరు, A masculine woman.

వీరపత్నీ వీరభార్యా

వీరపత్నీ - వీరభార్యా || సీ || ౨ - వీరుని పెండ్లాము పేరు, A hero's wife, వీరయాణి.

వీరమాతా తు వీరనూః |

వీరమాతా || ఋ || వీరనూః || సీ || ౨ - వీరుని తల్లిపేరు, A hero's mother, వీర మాతా.

జాతాపత్యా ప్రజాతా చ ప్రసూతా చ ప్రసూతికా || ౨౭౬ ||

జాతాపత్యా - ప్రజాతా - ప్రసూతా - ప్రసూతికా (పా) ప్రసూతకా || సీ || ౪ - బాలెంతరాలిపేరు, A woman recently delivered.

(స్త్రీ) నగ్నికాకోటవీ (స్త్రీ)

నగ్నికా (పా) లగ్నికా - కోటవీ || సీ || ౨ - దిసమొలతో నుండు స్త్రీ పేరు, A naked woman, నగ్ని కా.

దూతీ సంచారికే (సమే) |

దూతీ - సంచారికా || సీ || ౨ - దూతికపేరు, A female messenger or go-between, దూతీ.

కాత్యాయ (వృద్ధవృద్ధాయా కామాయ వసనా ౭ ధవా) || ౨౭౭ ||

కాత్యాయనీ || సీ || ౧ - యా అర్ధవృద్ధా = సగము ముదిసి, కామాయవసనా = కావించిన కట్టి, అధవా = విధవై యున్న స్త్రీ పేరు.

పైరస్థి (పరవేశ్య
స్థా) స్వవశా శిల్పకా
రికా)

పైరస్థి||సీ|| ౧-స్వవశా=స్వతంత్రురాలై,
పరవేశ్యస్థా = పరగృహముననుండి, శిల్పికా
రికా=గంధలేపన తిలక నిర్మాణాదులగు పనులు
చేయు స్త్రీ పేరు.

అసిక్వీ (స్యాదవ్య
ధాయా ప్రేష్యాస్తః
పురచారిణీ)|| ౨౭౮||

అసిక్వీ||సీ|| ౧-అవృద్ధా=ముదుసలిగాక,
ప్రేష్యా = రాజస్త్రీలు చెప్పినపని చేయుచు,
అస్తఃపురచారిణీ=అంతఃపురమున నుండు స్త్రీ
పేరు.

వారస్త్రీ గణికా
వేశ్యా రూపాజీవా

వారస్త్రీ-గణికా-వేశ్యా-రూపాజీవా||సీ||
౪-లంజెప్పేళ్లు, A courtesan or harlot,
వేశ్యా.

(ధసాజనైః సత్కృ
తా) వారముఖ్యా
(స్యా)

వారముఖ్యా||సీ|| ౧-జనైః=జనులచేత,
సత్కృతా = సత్కరింపబడిన, సా=ఆ లంజె
పేరు, గణికా.

కుట్టనీ శమ్భలీ
(సమే)|| ౨౭౯||

కుట్టనీ-శమ్భలీ (పా) సమ్భలీ||సీ|| ౨-కుంఠ
నకత్తెపేళ్లు, లంజెను విటునికి దార్చునది,
A procuress, కుడనీ.

విప్రశ్నికా త్వీక్ష
ణికా దైవజ్ఞా

విప్రశ్నికా-ఈక్షణికా-దైవజ్ఞా||సీ|| ౩ -
వేల్పుసానిపేళ్లు, శుభాశుభములను చెలిసినది,
A fortune-teller.

ధరజస్వలా స్త్రీ
ధర్మిణ్యవిరాత్రేయీమ
లిసీ పుష్పవత్యసి|| ఋ
తుమత్యప్యదక్యాపి

ధరజస్వలా - స్త్రీధర్మిణీ - అవిః-ఆత్రేయీ-
మలిసీ - పుష్పవతీ - ఋతుమతీ-ఉదక్యా||సీ||
౪-ముట్టయిన స్త్రీ పేళ్లు, A woman in
her courses, రజఃపతా.

(స్యా) ద్రజః పుష్ప
మార్తవమ్ |

రజః||సీ|| పుష్పమ్ - ఆర్తవమ్||సీ|| ౩-
ముట్టునెత్తురుపేళ్లు, The courses, రజ.

శ్రద్ధాలు దోహదవతీ

శ్రద్ధాలుః-దోహదవతీ||సీ|| ౧-గర్భవశమున

మంచినస్తుపులనుగోరు (స్త్రీ) పేళ్లు, వేవిళ్లుగలది,
A pregnant woman longing for any
thing.

నిమ్మలూ విగతా
ర్తవా॥ ౨౮౧॥

నిమ్మలూ (పా) నిమ్మలీ-విగతార్తవా॥ నీ॥
౨-ముట్లుడిగిన (స్త్రీ) పేళ్లు, A woman past
child-bearing, నికలా.

ఆపన్నసత్వా (స్యా)
ద్భర్విణ్యస్తవత్నీ చ
గర్భిణీ॥

ఆపన్నసత్వా-గుర్విణీ-అస్తవత్నీ-గర్భిణీ॥
నీ॥ ౪ - గర్భిణీ (స్త్రీ) పేళ్లు, A pregnant
woman, గర్మిణి.

(గణికాదేస్తు) గాణి
క్యం గార్భిణం యావ
తం (గణే)॥ ౨౮౨॥

గాణిక్యమ్ - గార్భిణమ్ - యావతమ్॥ న॥
౩ - గణికాదే: గణే = వరుసగా గణికా సమూ
హమునకును (An assemblage of har-
lots, గణికాओं का समूह); గర్భిణీ సమూ
హమునకును (—of pregnant women,
గర్మిణి జ్ఞీయों का समूह); యావతీ సమూహ
మునకును (—of young women, युवति यों
का समूह).

పునర్భూర్దిధిషూ
(రూఢా ద్వి)

పునర్భూ: -దిధిషూ:॥ నీ॥ ౨ - ద్వి = రెండు
మాటులు, రూఢా = పెండ్లి డిన (స్త్రీ),
A virgin widow re-married.

(స్తస్యా) దిధిషూ:
(పతి:)

దిధిషూ:॥ పు॥ ౧ - తస్యా: పతి: = దాని రెండవ
మగని పేరు, Her second husband,
दूसरा पति.

(సతుద్విజో) ౭
గ్రేదిధిషూ: (సైవ య
స్య కుటుమ్బినీ॥ ౨౮౩॥

అగ్రేదిధిషూ:॥ పు॥ ౧ - ఆ మాటుమనువు
దానియందు బిడ్డలగన్న ద్విజునిపేరు, One
to whom she has borne children.

కానీన: (కన్యకా
జాత స్సృణో)

కానీన:॥ ౧ - కన్యకాజాత: సుత: = పెండ్లి
కానిపడుచుకొడుకుపేరు, Son of an un-
married woman, कानीन.

(౭౬) సుభగాసుతః |
సౌభాగినేయః

సుభగాసుతః-సౌభాగినేయః || పు || ౧-భాగ్య
వంతురాలి కొడుకు పేళ్లు, Son of an aus-
picious mother.

(స్యా) త్వరస్త్రి
నేయ (స్తుపరస్త్రి
యాః) || ౨౮౮ ||

త్వరస్త్రినేయః || పు || ౧ - పరస్త్రియాః =
పరస్త్రికి బుట్టిన కొడుకు పేరు, Son by
another's wife.

పైతృష్వసేయః
(స్యాత్) పైతృష్వ
స్త్రియశ్చ (పితృష్వ
సుః) |

పైతృష్వసేయః - పైతృష్వస్త్రియః || పు ||
౨-పితృష్వసుః = తండ్రితో బుట్టినదానికొడుకు
పేళ్లు, మేనత్తకొడుకు, Paternal aunt's
son, కృష్ణా భాగ్.

(సుతో మాతృష్వ
సుశ్చైవం)

మాతృష్వసుః సుతశ్చైవమ్ = తల్లితో
బుట్టినదానికొడుకును ఇట్లే, మాతృష్వసేయః-
మాతృష్వస్త్రియః అనబడును, Maternal
aunt's son, మమేరా భాగ్.

పైమాత్రేయో
విమాతృజః || ౨౮౯ ||

పైమాత్రేయః-విమాతృజః || పు || ౨-సవతి
తల్లి కొడుకు పేళ్లు, Step-mother's son,
సౌతేలా భాగ్.

(అథ) బాన్ధకినేయ
స్వాన్ధుల శ్వాసతీ
సుతః | కాలపేయః
కాలపేరో

బాన్ధకినేయః-బన్ధులః-అసతీసుతః-కాలపే
యః-కాలపేరః || పు || ౧ - అంకులాడికొడుకు
పేళ్లు, A bastard, Son of a disloyal
wife, భక్తా.

(భిక్షుకీతు సతీ
యది తదా) కాలటి
నేయో (౭స్యా) కా
లపేయో (౭పిచా
త్మజః) |

కాలటినేయః-కాలపేయః || పు || ౨-పతివ్రత
యై భిక్షార్థముగా గృహములనుగూర్చి సంచా
రముచేయు స్త్రీయొక్క కొడుకునకు పేళ్లు,
A son of a female beggar, కౌలేయ.

ఆత్మజస్తనయస్సా
ను స్సతః పుత్రః

ఆత్మజః-తనయః-సూనుః-సుతః-పుత్రః ||
పు || ౧-కొడుకు పేళ్లు, A son, కృష్ణ.

(స్త్రీ)యాం త్వమి॥
౨౮౭॥ ఆహుద్ధహిత
రం సర్వే)

౭పత్యం తోకం
(తయో స్సమే)।

(స్వజాతే) త్వర
సారస్య

తాతస్తుజనకః పి
తా॥ ౨౮౮॥

జనయిత్రి ప్రసూ
ర్వాతా జననీ
భగినీ స్వసా।

ననద్దాతు (స్వసా
పత్య)

౨౨౨౨౨౨ (సు
తాత్మజా)॥ ౨౮౯॥

(భార్యాస్తు భ్రాతృ
వర్గస్య) యా త రః
(స్యః పరస్పరమ్)।

అమీ సర్వే = ఈ గి ను, స్త్రీయూమ్ = స్త్రీ
లింగమందును వర్తించి, దుహితరమాహుః =
కూతుపేళ్లగును. అపుడు, ఆత్మజా-తనయా-
సూనుః-సుతా-పుత్రీ-పుత్రికా-దుహితా॥ఋ॥
అని రూపంబులు, A daughter, పుత్రీ.

అపత్యమ్-తోకమ్॥ న॥ ౨-కొడుకునకును
కూతునకును సమానమైన పేళ్లు, Off-
spring, సంతాన.

భౌరసః-భౌరస్యః॥ పు॥ ౨-స్వజాతే-సవర్ణ
వివాహా స్త్రీయందుఁ దనవలనఁ బుట్టిన కొడుకు
పేళ్లు, A legitimate son, ఐరస పుత్ర.

తాతః-జనకః-పితా॥ ఋ, పు॥ ౩-తంత్రి
పేళ్లు, Father, పితా.

జనయిత్రి-ప్రసూః-మాతా॥ ఋ॥ జననీ॥
సీ॥ ౪-తల్లిపేళ్లు, Mother, మాతా.

భగినీ-స్వసా॥ ఋ, సీ॥ ౨-తోఁబుట్టినదాని
పేళ్లు, Sister, వజన.

ననద్దా (పా) ననాద్దా॥ ఋ, సీ॥ ౧-మగనికి
తోఁబుట్టినదానిపేరు, ఆడుబిడ్డ, Husband's
sister, ననద.

నస్త్రీ (పా) నస్తా॥ ఋ॥ పౌత్రీ ॥ సీ॥ ౨-
సుతాత్మజా=కొడుకు కూతునకును, కూతు
కూతునకును పేళ్లు, మనుమరాలు, Grand-
daughter, పౌత్రీ, నాత్రీ.

యాతరః॥ ఋ, సీ, బ॥ ౧-భ్రాతృవర్గస్య =
తోడఁబుట్టినవారియొక్క, భార్యాస్తు = పెం
డ్లాలు, పరస్పరమ్ = తమలోఁ దమకు పేరు,
తోడితోడంపు, యాతా.

ప్రజావతీ భ్రాతృ
జాయా

ప్రజావతీ-భ్రాతృజాయా॥ నీ॥ ౨-తోడఁ
బుట్టినవాని పెండ్లము పేళ్లు, అన్న పెండ్లమని
కొందఱు, మామీ.

మాతులాసీతు మా
తులీ॥ ౨౯౦॥

మాతులాసీ-మాతులీ॥ నీ॥ ౨-మేనమామ
పెండ్లము పేళ్లు, Maternal uncle's wife,
మామీ.

(పతిపత్నీః ప్ర
నూః) శ్వశ్రూః

శ్వశ్రూః॥ నీ॥ ౧-పతిపత్నీః ప్రనూః=
మగనితల్లి, లేక పెండ్లముతల్లి, అత్త,
Mother-in-law, సాస.

శ్వశుర (స్తు పితా
తయోః)॥

శ్వశురః॥ పు॥ తయోఃపితా=మగనితండ్రి
కిని పెండ్లము తండ్రికిని పేరు, మామ,
Father-in-law, సశుర.

పితృర్భ్రాతృ పితృ
వ్య (స్సాన్యత్)

పితృవ్యః॥ పు॥ ౧ - పితృర్భ్రాతృ=తండ్రి
తోఁబుట్టినవానిపేరు, Paternal uncle,
చాచా, కాకా.

(మాతుర్భ్రాతృ
తు) మాతులః॥
౨౯౧॥

మాతులః॥ పు॥ ౧ - మాతుర్భ్రాతృ=
తల్లితోఁబుట్టినవానిపేరు, మేనమామ,
Maternal uncle, మామా.

స్వాలా(స్సృర్భ్రాతృ)
తరః పత్నీః

స్వాలాః (పా) శ్వాలాః॥ పు, బ॥ ౧ -
పత్నీః భ్రాతరః = పెండ్లము తోఁబుట్టిన
వారిపేరు, బావమఱుదులు, Wife's bro-
thers, సాలా.

(స్వామినో) దేవ
దేవరా॥

దేవా॥ ఋ॥ దేవరః॥ పు॥ ౨-స్వామినః=
పెనిమిటితోఁబుట్టినవాని పేళ్లు, Husband's
brother, జెడ దేవర.

స్వస్త్రియోభాగినే
య (స్సాన్యత్)

స్వస్త్రియః - భాగినేయః॥ పు॥ ౨-తోడఁ
బుట్టినదానికొడుకు పేళ్లు, మేనల్లుడు, Sister's
son, భానజా.

జామాతా (దుహితః పతిః)॥ ౨౯౨॥

జామాతా॥ పు॥ ఋ॥ ౧-దుహితః పతిః = కూతుమగనిపేరు, అల్లుడు, Son-in-law, దామాద.

పితామహః పితృ పితా

పితామహః॥ పు॥ పితృపితా॥ ఋ॥ ౧ - తండ్రి తండ్రిపేళ్లు, తాత, Paternal grandfather, దాదా.

(తత్పితా) ప్రపితామహః

ప్రపితామహః॥ పు॥ ౧ - తత్పితా = తాత తండ్రి, ముత్తాత, Paternal great grandfather, పర దాదా.

(మాతృ) ర్మాతామహః (దేవం)

ఏవమ్ = ఇట్లే, మాతామహః = తల్లితండ్రి Maternal grandfather, నానా. ప్రమాతామహః = తల్లి తాత, Maternal great grandfather, పర నానా అ నంబడుదురు ఇవి ॥పు॥

సపిణ్డా (స్తు) సనాథయః॥ ౨౯౩॥

సపిణ్డాః - సనాథయః॥ పు॥ ౨-ఏడుతరమలకు లోబడిన జ్ఞాతుల పేళ్లు, Kinsmen వాళ్లు.

సమానోదర్య సోదర్య సగర్భ్య సహజా (స్సమాః)

సమానోదర్యః - సోదర్యః - సగర్భ్యః - సహజః॥ పు॥ ౪ - ఒకతల్లికొడుకుల పేళ్లు, A brother of the whole blood, भाई.

సగోత్ర బాన్ధవజ్ఞాతి బన్ధస్వస్వజనా (స్సమాః)॥ ౨౯౪॥

సగోత్రః-బాన్ధవః-జ్ఞాతిః-బన్ధః-స్వ-స్వజనః॥ పు॥ ౬-ఒకగోత్రము గల జ్ఞాతుల పేళ్లు, A distant kinsmen, వాళ్లు.

జ్ఞాతేయం బన్ధతా (తేషాం క్రమాద్భావ సమూహయోః)

జ్ఞాతేయమ్॥ న॥ ౧-బన్ధతా॥ సీ॥ ౧ - ఈ రెండును, క్రమాత్ = వరుసగా, తేషాంభావ సమూహయోః = జ్ఞాతిభావమునకును (Relationship, వాళ్లు), బంధుసమూహమున

ధవః ప్రియః పతి
ర్భర్తా

జార స్తూపపతి(స్స
మా)॥ ౨౯౫॥

(అమృతే జారజః)
కణ్డో

(మృతేభర్తరి) గో
లకః

భ్రాత్రీయో భ్రాతృ
జ్ఞో

(భ్రాతృ భగిన్యా)
భ్రాతరా (పుభా)॥

౨౯౬॥

మాతాపితరా పిత
రా మాతరపితరా ప్ర
సూజనయితారా॥

శ్వశ్రూశ్వశురా
శ్వశురా

కను (Aggregate of kinsmen). జ్ఞాతిభావ
మనగా దాయాదత్వము.

ధవః-ప్రియః-పతిః-భర్తా॥ ఋ॥ పు॥ మగని
పేళ్లు, Husband, పతి.

జారః-ఉపపతిః॥ పు॥ ౨-అంకుమగని పేళ్లు,
Paramour, ఇదపతి.

కణ్డః॥ పు॥ ౧-అమృతే=మగడు జీవించి
యుండఁగా, జారజః=అంకుమగనికిఁ బుట్టిన
కొడుకు పేరు, An adulterine, జారజ.

గోలకః॥ పు॥ ౧ - భర్తరిమృతే=మగడు
చనిపోయిన వెనుక అంకుమగనికిఁ బుట్టిన
కొడుకు పేరు, A widow's bastard.

భ్రాత్రీయః (పా) భ్రాతృవ్యః-భ్రాతృజః॥
పు॥ ౨ - తోడఁబుట్టినవాని కొడుకు పేళ్లు,
A brother's son, భ్రాతృజా.

భ్రాతరా॥ ఋ॥ పు॥ ద్వి॥ ౧-భ్రాతృభగిన్యా
ఉభా=తోడఁబుట్టిన యన్న చెల్లెండ్రకుఁగాని,
తమ్ముడు అక్కలకుఁగాని పేరు. Brother
and sister, भाई-बहन.

మాతాపితరా॥ ఋ॥ పితరా॥ ఋ॥ మాతర
పితరా॥ అ॥ (ప) ఋ॥ ప్రసూజనయితారా॥
ఋ॥ పు॥ ద్వి॥ ౨-తల్లిదండ్రుల పేళ్లు, Father
and mother, माता पिता.

శ్వశ్రూశ్వశురా-శ్వశురా॥ పు॥ ద్వి॥ ౨-
అత్తమామలకు పేళ్లు, Husband's or
wife's father and mother, सास ससुर.

సప్తేఽపి) వార్ధకమ్||

300||

వయస్సుపేళ్లు, Old age, वृद्धाया. వార్ధకమ్||
౧-వృద్ధసప్తేఽపి=వృద్ధుల సమూహమునకును
పేరు, Assemblage of old men, वृद्धौ का
संघ.

పలితం (జరసా
శౌక్ల్యం కేశాదా)

పలితమ్|| న|| ౧ - కేశాదా = వెండ్రుకలు
మొదలయిన వానియందలి, జరసా = ముదిమి
చేత, శౌక్ల్యమ్ = తెల్లదనముపేరు, Grey-
ness of hair, पकना.

విస్తసా జరా|

విస్తసా-జరా||సీ|| ౨-మిక్కిలిముదిమిపేళ్లు,
Decrepitude, जरा.

ముందుఁ జెప్పఁగల ఉత్తానశయాదిశబ్దము
లకు “త్రిషుజరావరాః” అనుచో లింగము
వ్రాయఁబడును.

(స్యా) దుత్తానశ
యా డిమ్భా స్తనపా
(చ) స్తనంధయా||

30౧||

ఉత్తానశయా-డిమ్భా-స్తనపా||ఆ|| స్తనం
ధయా|| ర - చన్నగుడుచు చిన్నపాపపేళ్లు,
An infant, वच्चा.

బాల (స్తుస్యా)
న్మాణవకో

బాలః - మాణవకః|| ౨-పదియారేండ్లకు
లోబడిన వయస్సుగలవానిపేళ్లు, A child,
बालक.

వయస్థస్తరుణో
యవా|

వయస్థః-తరుణః-యువా||న్|| 3-స్రాయపు
వానిపేళ్లు, A young man, युवक.

ప్రవయాః స్థవిరో
వృద్ధో జీనోజీనోజర
న్నపి|| 3౦౨||

ప్రవయాః||న్|| స్థవిరః-వృద్ధః-జీనః-జీర్ణః-
జరన్|| త్|| ౬-ముదిసినవానిపేళ్లు, An old
man, वृद्ध.

వర్షియాన్ దశమీ
జ్యాయాన్

వర్షియాన్||న్|| దశమీ||న్|| జ్యాయాన్||
న్|| 3 - మిక్కిలి ముదిసినవానిపేళ్లు, One
very aged, अति वृद्ध.

పూర్వజ స్త్వర్తి
యోఽగ్రజః।

పూర్వజః-అగ్రియః(పా) అగ్రిమః-అగ్రజః-
3-అన్నపేళ్లు, Elder brother, first born,
వడా भाई. అగ్ర్యః, అగ్రియః అనియు
రూపములు.

జఘన్యజే (న్యః)
కనిష్ఠ య వీ యోఽ
వరజానుజాః॥ 303॥

జఘన్యజః - కనిష్ఠః-యవీయాన్॥ ౩॥ అవ
రజః-అనుజః॥ ౫ - తమ్మునిపేళ్లు, Younger
brother, छोटा भाई.

కనీయాన్ - కన్యసః - యవిష్ఠః అనియు
రూపములు.

అమాంసో దుర్బల
శ్చాహ్

అమాంసః-దుర్బలః-ఛాతః (పా) శాతః॥
3-బక్కవానిపేళ్లు, చిక్కినవాడు, Feeble;
thin, డ్రేవెల్.

బలవాన్ మాంస
లోఽంసలః।

బలవాన్॥ ౩॥ మాంసలః-అంసలః॥ 3 -
బలిసినవానిపేళ్లు, Strong; lusty, मज्जवत्.

తుద్దిల స్తుద్దిభస్తు
ద్ది బృహత్కుక్షిః పి
చణ్డిలః॥ 304॥

తుద్దిలః-తుద్దిభః (పా) తుద్దికః-తుద్ది॥ ౩॥
బృహత్కుక్షిః-పిచణ్డిలః (పా) పిచిణ్డిలః॥ ౫-
పెద్దకడుపుగలవానిపేళ్లు, Corpulent; pot-
bellied, तोंड वाला.

అవటీటోఽవనాట
శ్చా వభ్రటో నతనా
సికే।

అవటీటః-అవనాటః-అవభ్రటః-నతనాసికః॥
౪ - చప్పిడిముక్కు గలవానిపేళ్లు, Flat-
nosed, चपटी नाक वाला.

కేశవః కేశికః కేశీ

కేశవః-కేశికః-కేశీ॥ ౩॥ 3-మంచివెండ్లు
కలు గలవానిపేళ్లు, Having much or
fine hair.

వలినో వలిభ (స్స
మా)॥ 305॥

వలినః-వలిభః॥ ౨-ముదిమిచేత ముడుతలు
పడినచర్మముగలవానిపేళ్లు, Flaccid.

వికలాజ్ఞు పోగడ్డా:

వికలాజ్ఞః - పోగడ్డాః (పా) అపోగడ్డాః॥
అంగహీనుని పేళ్లు, Deformed, अपाहिजఖర్వోహ్రస్వశ్చ వా
మనః।ఖర్వః-హ్రస్వః - వామనః॥ 3 - పొట్టిః
పేళ్లు, A dwarf, वौना.ఖరణా (స్నా) ఖర
ణసో .ఖరణాః॥ న్॥ ఖరణసః॥ ౨ - వాఁడిముః
గలవాని పేళ్లు, Sharp-nosed.విగ్రో విగతనా
సికః॥ 3౦౬॥విగ్రః (పా) విఖ్యః - విగతనాసికః॥
ముక్కు పోయినవాని పేళ్లు, Noseless,
कटा.ఖురణా (స్నా) ఖు
రణసఃఖురణాః॥ న్॥ ఖురణసః॥ ౨ - బుట్టముః
గలవాని పేళ్లు, Potato-nosed, चपटी नाప్రజ్ఞః ప్రగతజాను
కః।ప్రజ్ఞః (పా) ప్రజ్ఞః - ప్రగతజానుకః॥
ఒకటి కొకటి యెడముగల మోఁకాళ్లు
వాని పేళ్లు, Bandy-legged.ఊర్ధ్వజూర్ధ్వజా
నుః (స్యాత్)ఊర్ధ్వజ్ఞః (పా) ఊర్ధ్వజ్ఞః-ఊర్ధ్వజ్ఞః
౨-పొడుగు మోకాళ్లుగలవాని పేళ్లు, Lo
shanked.సంజ్ఞ సమహతజా
నుకః॥ 3౦౭॥సంజ్ఞః (పా) సంజ్ఞః - సమహతజాను
౨ - ముట్టి మోకాళ్లుగలవాని పేళ్లు, Kne
kneed.

స్యా దేడే బధిరః

ఏడః-బధిరః॥ ౨-చెవిటివాని పేళ్లు, D
बहिरा.

కుబ్జే గడులః

కుబ్జః-గడులః॥ ౨ - తొమ్మునఁగాని
నఁగాని కణితిగల పొట్టివాని పేళ్లు, Hu

కుకరే కణిః	కుకరః - కుణిః (పా) కూణి॥ ౨ - ఈచః బోయిన చేతులుగలవానిపేళ్లు, Having a withered arm, కృకర.
పృశ్నిరల్పతనా	పృశ్నిః - అల్పతనః॥ ౨ - అల్పదేహము గలవానిపేళ్లు, కఱుమట్టపు అలిపిరివాడు, Small, short or thin, శృశ్ని.
శ్రోణః పక్షా	శ్రోణః-పక్షుః॥ ౨ - పిచ్చుకుంటువానిపేళ్లు, A cripple, లగ్నతా.
ముణ్ణస్తముణ్ణితే॥ 3౦౮॥	ముణ్ణః - ముణ్ణితః॥ ౨ - బోడివానిపేళ్లు, Bald close-shaved శుణ్ణిత ఆదమి.
వలిరః కేకరే	వలిరః-కేకరః॥ ౨-మెల్లకంటివానిపేళ్లు, Squint-eyed, కంజా.
ఖోడే ఖిష్ట	ఖోడః-ఖిష్టః॥ ౨ - కాలుకుంటివానిపేళ్లు, Lame, లగ్నతా.
(స్త్రీషుజరావరాః)।	జరావరాః-స్త్రీషు=జరాశబ్దమునకు వసుకః జెప్పిన శబ్దములన్నియు ఖిష్టశబ్దమువలకు॥ త్రి॥
జటులఃకాలకఃపిప్ల స్తీలక స్తీలకాలకః॥ 3౦౯॥	జటులః (పా) జటులః-కాలకః-పిప్లః - తిల కః-తిలకాలకః॥ పు॥ గి-తిలకాకారములయిన నల్లమచ్చలపేళ్లు, పుట్టుమచ్చలు, A freckle or mole, తిల, మసా.
అనామయం(స్యా) దారోగ్యం	అనామయమ్-ఆరోగ్యమ్॥ న॥ ౨-రోగము లేయుండుటపేళ్లు, Health, ఆరోగ్య.
చికిత్సా (రుక్ప్ర)తి క్రియా)।	చికిత్సా-రుక్ప్రతిక్రియా॥ నీ॥ ౨-రోగము నకుఁ బ్రతిక్రియ చేయుట పేళ్లు, Medical treatment, ఇలాజ.

శ్రీమదాంజనేయ
జ్యో న్యగదో జాయు
(రిత్యపి) 300॥

(ప్రతి) దుగ్రజాచో
పతాప రోగ వ్యాధి
గదాఽఽమయాః।

(పురూన్) యక్షు
క్షయశోభిషః

ప్రతిశ్వాసస్తు పీన
సః॥ ౩౦౦॥

(స్త్రి) క్షుశ్చతం
క్షవః (పుంసి)

కాసస్త్తుశ్చ.వధుః
(పుమాన్)!

శోభన్త శ్వయంభు
శ్లోధః

ಪಾದಸ್ಥೂತ್ ವಿಪಾದಿ
ಕಾ|| ೩೧೨||

కిలాసం సిద్ధు

కచ్చావం (తు)పా
మపామే విచర్చికా।

కథాః ఖిరూశ్చ క

భేషజమ్-బౌషధమ్-భైషజ్యమ్॥న॥అగదః-
జాయుః॥ పు॥ గి-మందు పేళ్లు, Medicament,
औषधम्.

రుక్॥ జ్ఞ॥ రుజా॥ నీ॥ ఉపతాపః-రోగః-
వ్యాధిః-గదః-అమయః॥ పు॥ ౭-రోగముపేష్టు,
A disease, व्याधि.

యత్కృత్ || న్ || క్షయః - శోషః || పు || 3 - క్షయ
రోగము పీఠ్య, Pulmonary consumption,
राजयक्ष्मा.

ప్రతిశ్ఛాయః - వీనసః॥ పు॥ ౨ - వీనసపడి
సెముపేళ్లు, Catarrh, జుకామ.

శ్లో॥ ౩-
తుమ్మపేళ్లు, Sneezing, తిక్క.

కాసః(పా)కాశః-క్షవధుః॥పు॥ ౨-దగ్గుపేళ్లు,
Cough, खाँसी.

శోఫః-శ్వయధుః-శోథః (పా) శోషః॥ పు॥
3-వాపుపేష్టు, Intumescence, सूजन,

పాదస్ఫృటః॥ పు॥ విపాదికా॥ సీ॥ ౨-కాళ్లు
పగులు కుష్టభేదముపేళ్లు, Kibe, విబాకే.

కిలాసమ్ - సిద్ధమ్ ॥ ౧ ॥ (పా) సిద్ధమ్ ॥ ౧ ॥
 ౧-సిద్ధము పేర్లు, Blotch, దళిరా. సిద్ధమ్
 అనుచో కిలాససిద్ధ్యే యని పాఠము.

కచ్చా:-పామా॥ న్ ॥ పామా॥ ఆ॥ విచ
కా॥ నీ॥ ర-గజపేఠ, Scab, గగటి.

కణ్డూః-ఖర్జూః-కణ్డూయా॥నీ॥ 3-తీటపేళ్లు,

విస్ఫోటః పిటక
(స్త్రీషు)॥ 303॥

వ్రణో (2 స్త్రీయా)
మీర్మమరుః (క్షీణే)

నాడీవ్రణః (పు
మాన్)।

కోరోమణ్డలకం

కుష్ఠశ్విత్తే

దుర్నామకాఽర్చనీ॥
308॥

ఆనాహ (స్తు) విబ
ధి (స్పృశ్)।

గ్రహణీరు క్ష)వా
హికా।

ప్రచ్ఛర్దికావమి
(శ్చస్త్రీ) పుమాంస్తు)
వమధు (స్సమాః)॥

309॥

(వ్యాధిభేదా)విద్ర
ధిః (స్త్రీ) జ్వర మేహ
భగస్తరాః।

విస్ఫోటః॥ పు॥ పిటకః॥ త్రి॥ 1-పాక్కుల
పేళ్లు, బొబ్బలు, Boil, ఖోతా.

వ్రణః॥ పు॥ ఈర్మమ్-అరుః॥ స్, న॥ 3-పుంటి
పేళ్లు, Sore or wound, ఖావ.

నాడీవ్రణః॥ పు॥ 1-సెలవేసిన పుంటి పేరు,
Ulcer, ఖోతా.

కోరో॥ పు॥ మణ్డలకమ్॥ న॥ 1-మండలా
కారమయిన కుష్ఠపేళ్లు, ఎఱ్ఱ పులుము,
Leprosy with round spots, ఖోడ.

కుష్ఠమ్ - శ్విత్తమ్॥ న॥ 1-తెల్లకుష్ఠపేళ్లు,
తెల్లపులుము, Leprosy, కుళ.

దుర్నామకమ్-అర్చనః॥ స్, న॥ 1-మూల
వ్యాధిపేళ్లు, Hemorrhoids, బావాసీర.

ఆనాహః-విబధిః (పా) విబధిః॥ పు॥ 1-ఇరు
వాయిగట్టురోగముపేళ్లు, మలమూత్రములు
గట్టుట, Epistasis.

గ్రహణీరుక్ష్॥ జ్॥ ప్రవాహికా॥ నీ॥ 1 -
గ్రహణిపేళ్లు, Diarrhoea, సంగ్రహణి.

ప్రచ్ఛర్దికా-వమిః (పా) వమి॥ నీ॥ వమధుః॥
పు॥ 3 - వాంతిపేళ్లు, కక్కువ్యాధి, Vomit-
ting, వమన.

విద్రధిః॥ నీ॥ కడుపులో బుట్టు బల్లగడ్డ,
An internal abscess. జ్వరః॥ పు॥ జ్వరము,
Fever, ఖావ. మేహః॥ పు॥ ప్రమేహము,
Gonorrhoea, ప్రమేహ. భగస్తరాః॥ పు॥ చూడ

రానితావునఁ బుట్టు భగందర మను వ్రణము,
Fistula in ano, भगंधर. ఈ ర ను వ్యాధి
భేదములు.

అశ్మరీ మూత్రకృ
చ్ఛ్రిం (స్యాత్)

అశ్మరీ॥ సీ॥ Stone, अश्मरी. మూత్ర
కృచ్ఛ్రిమ్॥ న॥ Strangury, मूत्रकृच्छ्र. ౨ -
మూత్రకృచ్ఛ్రిముపేళ్లు. నీరు విడువఁగూడని
తెవులు.

(పూర్వేశుక్తావధే
ప్రేమ) కిం॥

ఇది మొదలుకొని శుక్తావధేః = శుక్రంతేజో
రేతసీచ, అను శుక్రశబ్దమువఱకు, పూర్వే =
ముందుఁ జెప్పఁగల శబ్దము లన్నియు॥ శ్రి॥

రోగహార్యగదజ్ఞా
రో భిషగైవద్యచికిత్స
కే॥

రోగహరీ॥ న్॥ అగదజ్ఞాః-భిషక్॥ జ్ఞే॥
వైద్యః-చికిత్సకః॥ గి-వైద్యునిపేళ్లు, Physi-
cian, वैद्य.

వార్తనిరామయః
కల్య ఉల్లాఘో (నిర్గ
తోగదాత్)॥ ౩౦౭॥

వార్తః-నిరామయః-కల్యః॥ ౩ - రోగము
లేనివాఁడు, Healthy, तद्दुरस्त. ఉల్లాఘః॥
౧-గదాత్ నిర్గతః=రోగముతీతినవాని పేళ్లు,
Recovered from sickness.

గ్లాన గ్లాన్న ఆమ
యావీ వికృతో వ్యాధి
తోఽపటుః॥ ఆతురో
౭. భ్యమి తోఽభ్యా
స్తః

గ్లానః - గ్లాన్నః॥ ౨ - చిక్కినవానిపేళ్లు,
Emaciated or weak, कमजोर. ఆమయావీ॥
న్॥ వికృతః-వ్యాధితః-అపటుః-ఆతురః-అభ్య
మితః-అభ్యాస్తః॥ పు॥ ౭-తెవులుగలవానిపేళ్లు,
Diseased, व्याधिग्रस्त, बीमार.

(సహ) పామనక
చ్ఛ్చరా॥ కిం॥

పామనః-కచ్ఛరః॥ ౨-గజ్జిగలవానిపేళ్లు,
Scabby, खुजली का रोगी.

దద్రిణో దద్రి
రోగీ (స్యాత్)

దద్రిణః-దద్రిరోగీ॥ న్॥ ౨ - దద్రివను
కుష్ఠభేదముగలవాని పేళ్లు, Afflicted with
herpes, कोढ़ी.

అర్శో రోగయుతో
ఽర్శునః!

అర్శోరోగయుతః - అర్శునః॥ ౨ - మూల
రోగముగలవానిపేళ్లు, With hemorrhoids,
बवासीर का रोगी.

వాతశీ వాత రోగీ
(స్యాత్)

వాతశీ॥ ౧॥ వాతరోగీ॥ ౧॥ ౨ - వాతరోగము
గలవానిపేళ్లు, With gout or rheuma-
tism.

సాతీసారోఽతిసా
రశీ॥ ౩౧౯॥

సాతీసారః - అతిసారశీ॥ ౧॥ ౨ - అతిసార
రోగముగలవాని పేళ్లు, With dysentery,
अतिसार का रोगी.

(స్యః) క్లిన్నాక్షే
చుల్ల చిల్ల పిల్లాః (క్లి
న్నేఽక్షి చాప్యమి)।

క్లిన్నాక్షః-చుల్లః-చిల్లః-పిల్లః॥ ౪-తడిసిన
కన్నులుగలవానిపేళ్లు, Blear-eyed, चिमघा.
అమీ = ఈ ౪ శబ్దములు, క్లిన్నే అక్షి = తడిసిన
కంటియందును వర్తించును, Diseased eye.

ఉన్మత్త ఉన్మాద
వతి

ఉన్మత్తః - ఉన్మాదవాన్॥ ౧॥ ౨ - వెట్టి
యైత్తినవానిపేళ్లు, Insane, पाग.

శ్లేష్మలః శ్లేష్మణః
కఫీ॥ ౩౨౦॥

శ్లేష్మలః-శ్లేష్మణః - కఫీ॥ ౧॥ ౩ - శ్లేష్మ
వ్యాధిగలవానిపేళ్లు, తెమడ తెవులు, Phleg-
matic, कफ रोगी.

న్యబ్జో (భుగ్నేరు
జా)

న్యబ్జః॥ ౧-రుజా = రోగముచేత, భుగ్నే =
వక్రమయినవానిపేరు, Gibbous from
disease, रोगपीडित.

వృద్ధనాభౌ తుడ్డిల
తుడ్డిభౌ।

వృద్ధనాభిః-తుడ్డిలః-తుడ్డిభః॥ ౩ - పొడ
నైనబొడ్డుగలవానిపేళ్లు, Having an ele-
vated navel, तुंडिम.

కిలానీ సిద్ధలౌ

కిలానీ॥ ౧॥ సిద్ధలః॥ ౨-సిద్ధముగలవాని
పేళ్లు, Having blotches, किलासी.

అన్ధో-అన్ధ	అన్ధః - అన్ధక్ శ్ ॥ ౨ - గ్రుడ్డివాని పేళ్లు, Blind
జూర్చా లే మూర్త మూర్చితో ౩౨౧	మూర్చాలః - మూర్తః - మూర్చితః ౩ - మూర్చరోగము గలవాని పేళ్లు, Fainting, మౌనము.
శుక్రం తేజోరేత సీచ బీజవీర్యద్వియాణిచ	శుక్రమ్ (పా) శుక్లమ్ - తేజః స రేతః స బీజమ్ - వీర్యమ్ - ఇన్ద్రియమ్ స ౬ - రేతస్సు పేళ్లు, Seed, ఇన్ద్రియ.
మాయుః పిత్తం	మాయుః పు పిత్తమ్ స ౨ - పైత్యము పేళ్లు, Bile, పిత్తరస.
కఫః శ్లేష్మో	కఫః - శ్లేష్మో ౧ పు ౨ - కఫము పేళ్లు, Phlegm, కఫ.
(స్త్రీయాంతు) త్వ గన్మగ్వరా ౩౨౨	త్వక్ చ్ అన్మగ్వరా (పా) అన్మగ్వరా సీ ౨ - చర్మము పేళ్లు, The skin, చమడ్రా.
పిశితం తరసం మాంసం పలలం క్రవ్యమామిషమ్	పిశితమ్ - తరసమ్ - మాంసమ్ - పలలమ్ - క్రవ్యమ్ - ఆమిషమ్ స ౬ - మాంసము పేళ్లు, Flesh, మాంస. మాంసామిషశబ్దములు ౨ ను ప్న అని కొండలు.
ఉత్తప్తం శుష్క మాంసం (స్యాత్త) ద్వల్లూరం (త్రిలింగ కమ్) ౩౨౩	ఉత్తప్తమ్ - శుష్కమాంసమ్ స వల్లూరమ్ త్రి ౩ - ఎండినమాంసము పేళ్లు, Dry flesh, స్థూణామాంస.
రుధిరే-అస్మగ్లోహితాస్తర క్షతజ శోణితమ్	రుధిరమ్ - అస్మక్ జ్ లోహితమ్ - అస్త్రమ్ - రక్తమ్ - క్షతజమ్ - శోణితమ్ స ౭ - నెత్తురు పేళ్లు, Blood, రక్త.
వృక్కాగ్రమాంసం	వృక్కా (పా) బుక్కా సీ అగ్రమాం

	సమ్॥ న॥ ౨ - శ్రౌతమునందు పృథ్వీమని ప్రసిద్ధమైన మంచిమాంసము పేళ్లు, The therax.
హృదయం హృత్	హృదయమ్ - హృత్॥ ద్, న॥ ౨-గుండె కాయ పేళ్లు, హృదయకమలము, The heart, శ్చదయ. వృక్కాదులు ర ను గుండెకాయ పేళ్లని కొందఱుందురు.
మేదస్తు వపా వసా॥ 3౨౪॥	మేదః॥ న్, న॥ ౧ - హృదయమున నస్థుల యందుండెడు మెదడు పేరు, The marrow of bones, మజ్జా. వపా॥ సీ॥ ౧ - బొడ్డుక్రింద కోకవలెనుండు పొరమాంసము, The skin of the intestines. వసా॥ సీ॥ ౧ - అన్ని మాంసములలో మేలైన క్రొవ్వు, The serum of flesh, ఇశా. ఈ 3 ను పర్యాయములని కొందఱుందురు.
పశ్చాద్ధ్రీవాసిరా మన్యా	మన్యా॥ సీ॥ ౧-పశ్చాద్ధ్రీవాసిరా=పెడతల నుండు బోలునరముపేరు, Muscle at the nape of the neck.
నాడీతుధమని స్పిరా॥	నాడీ-ధమనిః (పా) ధమనీ-సిరా (పా) శిరా॥ సీ॥ 3-సామాన్యముగా బోలునరములపేళ్లు, A nerve, నశ.
తిలకం క్లోమ	తిలకమ్ - క్లోమ॥ న్॥ (పా) క్లోమమ్॥ న॥ ౨-కడుపులో నొకప్రక్క నెట్టినై యుండు మాంసవిశేషముపేళ్లు, నీరుత్తియని కొందఱు, The bladder, మృశాశయ.
మ స్తిష్కం గోర్దం	మ స్తిష్కమ్-గోర్దమ్॥న॥ ౨-మెదడుపేళ్లు, The brain, ధిమాగ.

కిట్టం మలః (2-స్త్రి
యామ్)॥ 3౨౫॥

కిట్టమ్॥ న॥ మలః॥ ప్న॥ ౨-క్రొవ్వ, రేత
స్సు, నెత్తురు, మెదడు, మూత్రము, విష్ట,
గులిమి, చీమిడి, తెమడ, కన్నీరు, కంటిపుసి,
చెమట అను పండ్రిండు మలములపేళ్లు, An
excretion, మఱ.

అస్త్రం పురీతత్

అస్త్రమ్ (పా) ఆస్త్రమ్ - పురీతత్॥ న॥
౨-పేగులపేళ్లు, పురీతచ్ఛబ్దము పుంలింగమును,
Entrails, ఆంత్రీ.

గుల్మస్తు స్తీహః
(పుంస్యథ)

గుల్మః-స్తీహః॥ న॥, పు॥ ౨-కడుపున నెడమ
దిక్కున పచ్చనైయుండు మాంసవిశేషము
పేళ్లు, Spleen. పిలహీ.

వన్నసా! స్నాయుః
(స్త్రీయాం)

వన్నసా (పా) స్నసా - స్నాయుః॥ నీ॥ ౨-
సన్నపునరములపేళ్లు, A tendon or mus-
cle, సనాయు.

కాలఖణ్డ యక్మత్
(తుసమే థమే)॥ 3౨౬॥

కాలఖణ్డమ్-యక్మత్॥ న॥ ౨-కడుపున కుడి
ప్రక్కనున్న నల్లని మాంసవిశేషము పేళ్లు,
The liver.

స్పటికాస్యద్విసీ లాలా

స్పటికా (పా) సణికా-స్యద్విసీ-లాలా॥ నీ॥
3-నోటిజొల్లుపేళ్లు, Saliva, లార.

దూషికా (నేత్రయో
ర్మలమ్)।

దూషికా (పా) దూషీకా॥ నీ॥ ౧-నేత్రయోః
మలమ్=కంటిపుసిపేరు, The rheum of the
eyes, ద్విషికా.

[నాసామలం తు
సింఘాణం

సింఘాణమ్॥ న॥ ౧ - చీమిడిపేరు, The
mucus of the nose, జుకామ.

పింజూపం కర్ణయో
ర్మలమ్]

పింజూపమ్॥ న॥ ౧ - గులిమిపేరు, Ear-
wax, కర్ణమఱ.

మూత్రం ప్రసావ

మూత్రమ్॥ న॥ ప్రసావః॥ పు॥ ౨-
మూత్రముపేళ్లు, Urine, మూత్ర.

ఉచ్చారావస్కరా
శమలం శక్యత్ ॥ 3౨౨ ॥
పురీష గూఢేవర్చస్క-
(మస్త్రీ) విస్తావిషా
(స్త్రీయా)।

(స్యా) త్కర్పరః
కపాలో (౨స్త్రీ)

కీకసం కుల్యమస్థిచ॥
3౨౩ ॥

(స్యాచ్చరీరాస్థి)
కజ్జాలః

(పృష్ఠాస్థిత) క శే
దుకా ।

(శిరోస్థిత) కరో
టిః (స్త్రీ)

(పార్శ్వస్థనితు)
పర్శుకా॥ 3౨౪ ॥

అఙ్గం ప్రతీకో౨
వయవో౨పఘనో౨

థ క లేబరమ్ గా
త్రం వపుస్సంహననం
శరీరం వర్షవిగ్రహః॥
3౩౦ ॥ కాయోదేహః
(క్లిబ పుంసోః స్త్రీ

ఉచ్చారః - అవస్కరః॥ పు॥ శమలమ్ -
శక్యత్ - పురీషమ్ - గూఢమ్॥ ప్ష॥ వర్చస్కమ్॥
ప్ష॥ విస్తా-విట్॥ ష్॥ (పా) విట్॥ శ్॥ సీ॥ ౯-
అమేధ్యముపేళ్లు, Faeces, పురీష.

కర్పరః॥ పు॥ కపాలః॥ ప్ష॥ ౨-తలయెముక
తునుకపేళ్లు, The skull-bone, కపాల కి
దత్తీ.

కీకసమ్ - కుల్యమ్ - అస్థి న॥ 3-ఎముకపేళ్లు,
Bone, దత్తీ.

కజ్జాలః॥ పు॥ ౧-(చర్మమాంసరహితమై
ఒకటితో నొకటి కూడుకొనియున్న) శరీ
రాస్థి = ఒడలి యెముకల సమూహముపేరు,
The skeleton, కంకాల.

క శేరుకా॥ సీ॥ ౧-పృష్ఠాస్థి = వెన్నెముకపేరు,
The back-bone, రీడ.

కరోటిః॥ సీ॥ ౧-శిరోస్థి = తలపుట్టె పేరు,
The skull; cranium, కపాల, ఖొపడీ.

పర్శుకా॥ సీ॥ ౧-పార్శ్వస్థని = ప్రక్క యెముక
పేరు, A rib, పసటి కి దత్తీ.

అఙ్గమ్॥ న॥ ప్రతీకః - అవయవః - అపఘనః॥
పు॥ ౪ - కరచరణాద్యవయవముల పేరు,
A limb, అంగ.

క లేబరమ్ - గాత్రమ్ - వపుః॥ న॥ సంహన
నమ్ - శరీరమ్ - వర్షన్॥ న॥ విగ్రహః - కాయః॥
పు॥ దేహః॥ ప్ష॥ మూర్తిః - తనూః - తనూః॥ సీ॥
౧౨-ఒడలిపేళ్లు, తనుశబ్దము సాంతనపుంసక
మును గలదు, The body, శరీర.

యాం) మూర్తిస్తను
స్తనూః|

పాదాగ్రంప్రపదం

పాదఃపదజ్ఞిశ్చర
ణో (2 స్త్రియామ్)||
33౧||

(తద్గన్ధి) ఘటికే
గుత్సా

(పుమా) న్పార్శ్వ
(స్తయోరధః)|

జఙ్ఘాతు ప్రస్తతా

జానురుపర్వాష్ఠీవ
(దస్త్రీయామ్)||33౨||

సక్తి (స్త్రీ) బేపుమా)
నూరు

(స్తత్సన్ధిః పుంసి)వ
క్షణః|

గుదం త్వపానం పా
య (ర్నా)

పాదాగ్రమ్ - ప్రపదమ్|| న|| ౨ - పాదము
యొక్క కొనపేళ్లు, మీఁగాళ్లు, Point of
the foot, पदाग्र.

పాదః-పత్|| ద్|| అష్టిః|| పు|| చరణః|| ప్న||
౪-పాదము పేళ్లు, A foot, पैर.

ఘటికా|| సీ|| గుల్ఫః|| పు|| ౨ - పాదము
యొక్క పార్శ్వములయందుండు బుడిపిపేళ్లు,
చీలమండ, The ankles, गङ्गा.

పార్శ్వః|| పు|| (పా) పార్శ్వః|| సీ|| ౧-తయోరధః=
ఆ చీలమండక్రింది ప్రదేశము పేరు, మడమ,
A heel, एङ्गी.

జఙ్ఘా - ప్రస్తతా|| సీ|| ౨ - పిక్క పేళ్లు,
The shank, (पङ्कటి).

జాను|| న|| (పా) జానుః|| పు|| ఊరుపర్వ||
న్, న|| అష్ఠీవత్|| ప్న|| ౩ - మోకాలిపేళ్లు,
A knee, घुटना.

సక్తి|| న|| ఊరుః|| పు|| ౨ - తొడపేళ్లు,
A thigh, जांघ.

వక్షణః|| పు|| ౧-తత్సన్ధిః=ఆ తొడలకును
పిఱుచులకును సంధిపేరు, గజ్జలనుట, The
groin, जङ्घासा.

గుదమ్-అపానమ్|| న|| పాయుః|| పు|| ౩ -
గుదస్థానముపేళ్లు, The anus, गुदा.

వస్త్రీ(ర్నాభేరధో
ద్వయోః)॥ 333॥

కటా(నా) శ్రోణిఫల
కం

కటిః శ్రోణిః కకుద్మ
తీ।

(పశ్చా) నితమ్బః
(స్త్రీకట్యామ్)

(స్త్రీబేతు) జఘనం
(పురః)॥ 334॥

(కూపకౌతు నిత
మ్బస్థౌ ద్వయహీనే)
కుకుద్మరే।

(స్త్రీయాం) స్థిచౌ
కటిప్రోథా

పుషస్థో(వక్ష్యమాణ
యోః)॥ 335॥

భగోయోని (ర్ద్వ
యోః)

శిశ్నో మేథ్రో మే

వస్త్రీః॥ పృ॥ ౧ - నాభేరధః = బొడ్డుక్రింది
పొత్తికడుపుపేరు, The abdomen, ఆదర.

కటః॥ పు॥ శ్రోణిఫలకమ్॥ న॥ ౨ - మొలపేళ్లు,
The hip, కడఱి.

కటిః (పా) కటి - శ్రోణిః (పా) శ్రోణీ-కకు
ద్మతీ॥ సీ॥ 3 - పిఱుదులపేళ్లు, Loins, కమర.
ఈ గీ ను మొలపేళ్లును.

నితమ్బః॥ పు॥ ౧ - (స్త్రీ)కట్యామ్ = (స్త్రీ)ల
యొక్క మొలకు, పశ్చాత్ = వెనుకదిక్కున
నున్న ప్రదేశమునకు పేరు, పిఱుదు,
A woman's buttocks, నితంబ.

జఘనమ్॥ న॥ ౧ - పురః = (స్త్రీ)ల మొల
ముందర ప్రదేశముపేరు, మడికట్టు, Mons
veneris, జఘన.

కుకుద్మరమ్॥ న॥ ౧ - నితమ్బస్థౌ = అడుదాని
పిఱుదులమీదనుండు, కూపకౌ = గుంతల
పేళ్లు, Cavities of the loins, కుక్కుదర.

స్థిచౌ॥ చ్, సీ॥ కటిప్రోథః॥ పు॥ ౨ - పిఱు
దులపైని యున్నత ప్రదేశముల పేళ్లు, The
buttocks, కడఱి.

ఉపస్థః॥ పు॥ (పా)॥ న॥ వక్ష్యమాణయోః =
ముందు జెప్పగల యోనిశిశ్నముల పేరు,
Organs of generation of either sex,
ఆపస్థ.

భగః॥ పు॥ యోనిః॥ పృ॥ ౨ - యోనిపేళ్లు,
Vulva, భగ.

శిశ్నః - మేథ్రః॥ పు॥ (పా)॥ మేథ్రమ్॥ న॥

హన శేఫసీ ।

ముష్క-2-ణ్డకో
శో వృషణః

(పృష్ఠవంశాధరే)
త్రికమ్ ॥ 33౬ ॥

పిచణ్డ కుక్షీ జరరో
దరం తున్దం

స్తనౌ కుచౌ ।

చూచుకంతు కుచా
గ్రం (స్యాత్)

(ననా) క్రోడం భు
జాస్తరమ్ ॥ 33౭ ॥

ఉరో వత్సంచ వ
క్షశ్చ

పృష్ఠం (తు చర
మం తనోః) ।

స్కన్ధోభుజశిరో2ం
౦ (2-స్త్రీ)

మేహనమ్ - శేఫః॥ న॥ (పా) శేఫమ్॥ న॥ ౪-
శిశ్నముపేళ్లు, Penis, శిశ్న.

ముష్కః - అణ్డకోశః (పా) అణ్డః కోశః -
వృషణః॥ పు॥ 3 - వృషణముల పేళ్లు, The
serotum and the testicles, అణ్డ.

త్రికమ్॥ న॥ ౧ - పృష్ఠవంశాధరే = వెన్నె
ముకకు దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు, The
end of the spine, రీడ కా సిరా.

పిచణ్డః (పా) పిచిణ్డః-కుక్షీః॥ పు॥ జరరమ్॥
పృ॥ ఉదుమ్ - తున్దమ్॥ న॥ ౫-కడుపుపేళ్లు,
The belly, పెడ.

స్తనః-కుచః॥ పు॥ ౨-దన్నులపేళ్లు, The
paps, స్తన.

చూచుకమ్॥ పృ॥ కుచాగ్రమ్॥ న॥ ౨-
చనుమొనపేళ్లు, A nipple, కుచాగ్ర.

క్రోడమ్॥ పృ॥ భుజాస్తరమ్॥ న॥ ౨-చేతుల
నడుముపేళ్లు, అంక కొలా.

ఉరః॥ న॥ వత్సమ్-వక్షః॥ న॥ ౩-తొమ్ము
పేళ్లు, The bosom, తాగి.

పృష్ఠమ్॥ న॥ ౧-తనోః = శరీరముమొక్క,
చరమమ్ = వెనుకటిపార్శ్వము పేరు, The
back, బీడ.

స్కన్ధః॥ పు॥ భుజశిరః॥ న॥ అంసః॥ పృ॥
3-మూచుపేళ్లు, The shoulder; Scapula,
కంఠా.

(సస్థితస్యైవ) జస్త్రి
ణీ॥ 33౮॥

బా హు మూ లే
(ఉభౌ) కక్షౌ

పార్శ్వ (మస్త్రీత
యోరధః)॥

మధ్యమంచావల
గ్నంచ మధ్యో (2-
స్త్రీ)

(ద్వాపరాద్వ
యోః)॥ 33౯॥

భుజబాహూప్రవేష్టో
దోః

(స్యాత్క) ఖోణి
(స్త్ర) కూర్పరః॥

(అస్యోపరి) ప్రగ
ణ్ణ (స్యాత్క)

ప్రకోష్ఠ (స్త్రస్యచా
ప్యధః)॥ 3౪౦॥

(మణిబన్ధా దాకని

జస్త్రి॥ న॥ ౧-తస్యైవ=ఆ మూపుయొక్క,
సస్థి = సంధులపేరు, The collar bones,
కాశకీ వృత్తి.

బాహుమూలమ్॥ న॥ కక్షః॥ పు॥ ౨-చంక
పేళ్లు, The arm pit, కక్ష.

పార్శ్వమ్॥ ప్న॥ ౧-తయోరధః=ఆ చంక
లకు దిగువనున్న ప్రదేశముపేరు, ప్రక్క,
A side, పార్శ్వ

మధ్యమమ్-అవలగ్నమ్-మధ్యః॥ ప్న॥ 3-
సడుముపేళ్లు, The waist, కమర.

పరాద్వా=ముందుఁజెప్పఁబడు భుజబాహు
శబ్దములు ౨-ను, ద్వయోః=పుం స్త్రీలింగ
ములు.

భుజః-బాహుః-ప్రవేష్టః-దోః॥ న్, పు॥ (పా)
దోః॥ న్, న॥ ప్రదోహ॥ సీ॥ ౪ - చేయిపేళ్లు,
The arm, హస్త.

కఖోణి॥ పు॥ (పా)॥ సీ॥ కూర్పరః (పా)
కర్పరః॥ పు॥ ౨ - మోచేతి పేళ్లు, The
elbow, కుహనీ.

ప్రగణ్ణః॥ పు॥ ౧ - అస్యోపరి=చంకవలకు
నున్న మోచేతిమీఁదిచేతిపేరు, Humerus,
ప్రగణ్ణ.

ప్రకోష్ఠః॥ పు॥ ౧ - తస్యఅధః=మణికట్టు
వరకు నున్న మోచేతిక్రిందటిముంజేతిపేరు,
A fore-arm, ప్రకోష్ఠ.

కరభః॥ పు॥ ౧ - మణిబన్ధాత్=మణికట్టు

ష్ఠంకరస్య) కరభో
(బహిః)।

మొదలు, ఆకనిష్ఠమ్ = చిటికెనవ్రేలివఱకు,
కరస్య = చేతియొక్క, బహిః = వెలుపలి
భాగము, Metacarpus, కర్పణ.

పంచశాఖ శ్చయః
పాణి

పంచశాఖః-శయః (పా) శయః-పాణిః॥ పు॥
3-మణికట్టునుండి వ్రేళ్లతోఁగూడినచేయిపేళ్లు,
A hand, హస్తే.

స్తర్జనీ (స్యా) త్సర్జ
దేశినీ॥ 3౪౦॥

తర్జనీ - ప్రదేశినీ (పా) ప్రదేశినీ॥ నీ॥ ౨-
జుట్టనవ్రేలిపేళ్లు, A fore-finger, తర్జనీ.

అంగుల్యః కరశా
ఖా (స్స్యుః)

అంగులీ (పా) అంగులిః - కరశాఖా॥ నీ॥ ౨-
సామాన్యముగా వ్రేళ్లపేళ్లు, Fingers,
అంగుళియా.

(పుం) స్యజ్ఞుష్ఠః ప్ర
దేశినీ॥ మధ్యమా ౨
నామికా (చాపి) కని
ష్ఠా (చేతితాః క్రమా
త్)॥ 3౪౨॥

అజ్ఞుష్ఠః॥ పు॥ పెనువ్రేలు, The thumb,
అంగూఠా. ప్రదేశినీ॥ నీ॥ జుట్టనవ్రేలు, Fore-
Finger, తర్జనీ. మధ్యమా॥ నీ॥ నడిమివ్రేలు,
Middle finger, మధ్యమా. అనామికా॥ నీ॥
దర్భవ్రేలు, Ring finger, అనామికా. కనిష్ఠా॥
నీ॥ (పా) కనిష్ఠికా, కన్యసా, కనీసీ, కనీనికా =
చిటికెనవ్రేలు, Little finger, కనిష్ఠా.

పునర్భవః కరదు
హో నఖో (౭స్త్రీ)
నఖరో (౭స్త్రీయా
మ్)।

పునర్భవః (పా) పునర్భవః-కరదుహాః॥ పు॥
నఖః॥ ప్న॥ నఖరః॥ ప్న॥ (పా) త్రి॥ ర-గోరుపేళ్లు,
A nail, నాఖన.

ప్రదేశతాలగోక
ణా (స్తర్జన్యాదియుతే
తతే॥ 3౪౩॥ అజ్ఞుష్ఠే)

ప్రదేశః॥ పు॥ = లొడి తెడు, Spithama.
తాలః॥ పు॥ గోకర్ణః॥ పు॥ = జుత్తిలి, ఈ 3-ను,
తర్జన్యాదియుతే = వరుసగా జుట్టనవ్రేలు నడిమి
వ్రేలు దర్భవ్రేళ్లతోఁగూడి, తతే = పలుకు

(సకనిశ్చే స్యా) ద్వి
త స్త్రిద్యౌదశాబ్జులః॥

(పాణౌ) చపేట
ప్రతలప్రహస్తా(విస్తృతాబ్జుతా)॥ 3౪౪॥

(ద్యౌ సంహతౌ)
సంహతలః (ప్రతలా
వామదక్షిణౌ)॥

(పాణిర్నికుబ్జః) ప్ర
స్థతిః

(తౌయుతౌ)(వజ్జలిః
(పుమాన్)॥ 3౪౫॥

(ప్రకోశ్చే విస్తృత
క రే) హస్తౌ

(ముష్ట్యాతుబద్ధయా
స) రత్ని (స్యా)

బడిన, అబ్జుశ్చే = పెనువ్రేలిచేతఁ గొలిచిన,
3-కొలఁతలపేళ్లు, A short span.

విత స్తిః॥ పు॥ (పా)॥ సీ॥ ద్వాదశాబ్జులః॥ పు॥
౨ - సకనిశ్చేస్యాత్ = చిటికెనవ్రేలితోఁగూడ
పటుపఁబడిన పెనువ్రేలిచేఁ గొలిచిన కొలఁత
పేళ్లు, జేనెడు, A long span.

చపేటః-ప్రతలః-ప్రహస్తః॥ పు॥ 3-విస్తృతాబ్జుతా = చాచినవ్రేళ్లుగల యటచేతిపేళ్లు,
The palm with extended fingers,
బిళిళి.

సంహతలః (పా) సింహతలః॥ పు॥ ౧ -
సంహతౌ = చాచినవ్రేళ్లుగలిగి కూడియున్న,
ద్యౌ వామదక్షిణౌ ప్రతలా = ఎడమ కుడి
చేతులు రెంటికిని పేరు, అనఁగా మ్రొక్కెడు
చేతులు, Both such palm joined.

ప్రస్థతిః॥ సీ॥ (పా)॥ పు॥ ౧-నికుబ్జః = వంపఁ
బడిన, పాణిః = అటచేతి పేరు, చేర, పుడిసిలియు,
The palm bent as if to hold a liquid,
త్రుళ్లె.

అజ్జలిః॥ పు॥ ౧ - యుతౌ = వంటికూర్పఁ
బడిన, తౌ = ఆ రెండు చేతులు, దోసిలి,
Both such palms joined, అజ్జలి.

హస్తః॥ పు॥ ౧-విస్తృతకరే = చాపఁబడిన
యటచేయిగల, ప్రకోశ్చే = ముంజేయి, మూర,
A cubit, ఖాఖ.

రత్ని॥ పు॥ (పా)॥ సీ॥ ౧ - ముడువఁబడిన
యటచేతితోఁగూడిన మూరపేరు, విడిమూర.
A short cubit.

దరత్ని (స్తునిష్క-
నిష్ఠేన ముష్టినా)॥

3౪౬॥

వ్యామో (బాహ్యో
స్సకరయో స్తతయో
స్తిర్యగస్తరమ్)॥

(ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః
పాణిన్యమానే) పౌరు
షం (త్రిషు)॥ 3౪౭॥

కఙ్ఠోగలో (౭థ)

గ్రీవాయాం శిరో
ధిః కన్ధరే (త్యపి) ।

కమ్బుగ్రీవా (త్రిరే
ఖాసా)

౭వటుర్ఘాటాకృతా
టికా॥ 3౪౮॥

వక్త్రాస్యేవదనం
తృణ్ణమాననం లపనం
మౌఖమ్ (క్షౌభే)

అరత్నిః॥ పు॥ (పా) నీ॥ ౧-నిష్కనిష్ఠేన =
చాచిన చిటికెనవ్రేలుగల, ముష్టినా = పిడికి
లితోఁ గూడిన యా మూరపేరు, A cubit
from the elbow to the tip of the little
finger.

వ్యామః॥ పు॥ ౧ - సకరయోః = అటచేతు
లితోఁ గూడుకొని, తిర్యక్ = అడ్డముగా,
తతయోః = చాపబడిన, బాహ్యోః = భుజ
ములయొక్క, అస్తరమ్ = నడుముచేరుపేరు,
బార, A fathom Orgya.

పౌరుషమ్॥ త్రి॥ ౧ - ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః
పాణిన్యమానే = మీఁదికిఁ జాపబడిన బాహు
పులితోఁ గూడిన యటచేతులుగల పురుషుని
ప్రమాణమునకు పేరు, మానిసి చేయెత్తు
పొడవు, The measure of a man's
reach.

కఙ్ఠః - గలః॥ పు॥ ౨ - కుత్తుకపేష్లు, The
throat, కంఠ.

గ్రీవా-శిరోధిః॥ నీ॥ కన్ధరా॥ నీ॥ 3-మెడపేష్లు,
The neck, గడన.

కమ్బుగ్రీవా॥ నీ॥ ౧-త్రిరేఖాసా = మూఁడు
రేఖలుగల యా మెడ పేరు, A conch-
shaped neck, కంబుగ్రీవా.

అవటుః॥ పు॥ ఘాటా - కృతాటికా॥ నీ॥
3-పెడతలపేష్లు, Back of the neck.

వక్త్రమ్ - అస్యమ్ - వదనమ్ - తృణ్ణమ్ - అన
నమ్ - లపనమ్ - మౌఖమ్॥ న॥ 2-నోటిపేష్లు,
మోము, The mouth; the face, క్షౌభే.

ఘ్రాణంగన్ధవహః
ఘ్రాణా నాసాచ నా
సికా॥ 3౪౯॥

ఓష్ఠాధశౌ (తు)
రదనచ్చదౌ దశనవా
ససీ॥

(అధస్తా) చ్చిబుకం

గణ్ఠా కపోతా

(తత్పరా)హనుః॥
3౫౦॥

రదనా దశనా దంతా
రదా

స్తాలు(తు) కాకుదమ్॥

రసజ్వారసనాజిహ్వ

(ప్రాస్తావోష్ఠస్య) స్థ
క్వణీ॥ 3౫౧॥

లలాట మలికం

ఘ్రాణమ్॥ న॥ గన్ధవహః - ఘ్రాణా-నాసా
(పా) నస్యా - నాసికా॥ సీ॥ గి-ముక్కుపేళ్లు,
The nose, నాక.

ఓష్ఠః - అధరః - రదనచ్చదః॥ పు॥ దశన
వాసః॥ న్, న॥ ర - పెదవిపేళ్లు, The lips,
ఆంఠ.

చిబుకమ్॥ న॥ ౧-అధస్తాత్ = పెదవిదిగువ
నున్న గడ్డముపేరు, The chin, చిబుక.

గణ్ఠః - కపోలః॥ పు॥ ౨ - చెక్కిలి పేళ్లు,
The cheek, గాఢ.

హనుః॥ సీ॥ (పా) పు॥ ౧ - తత్పరా = ఆ
చెక్కిల్లమీఁదిభాగమునకుఁగాని వెనుకటిభాగ
మునకుఁగాని పేరు, వెలిదవుడలును, The
jaw, జవఢ.

రదనాః-దశనాః-దంతాః-రదాః॥ పు॥ ౨-
పండ్లపేళ్లు, Teeth, డాంఠ.

తాలు॥ ఉ॥(పా) న్॥ కాకుదమ్॥ న॥ ౨-
దవుడల పేళ్లు, తాలువులు, The palate,
తాల్తు.

రసజ్వారసనా-జిహ్వ॥ సీ॥ ౩-నాలుకపేళ్లు,
The tongue, జీమ.

స్థక్వణీ॥ న్॥ (పా) స్థక్వ॥ న॥ ౧-ఓష్ఠస్య =
పెదవియొక్క, ప్రాస్తా = కడపటిభాగముల
పేరు, సెలవులు, The corners of the
mouth.

లలాటమ్-అలికమ్(పా)అలికమ్॥న॥ గోధి॥

ధూర్ధ్వద్భ్యామ్)
 భ్రువా (ప్రియామ్)।

భ్రూః॥ సీ॥ ౧ - దృగ్భ్యామ్ధ్వే=కంటి
మిఁదిభాగములపేరు, కనుబొమలు, The
eye-brows, బోణ్డే.

కూర్చ (మప్రిభ్ర
వోర్మధ్యం)

కూర్చమ్॥ ప్న॥ ౧ - భ్రువోర్మధ్యమ్=కను
బొమల నడుముపేరు, The space between
the eye-brows, క్కచ్చ.

తారకా (ఽక్షః)
కనీనికా॥ 3౫౨॥

తారకా-కనీనికా॥ సీ॥ ౨-కంటినల్ల స్రుష్ట
పీష్లు, Pupil of the eye, తారా.

లోచనం నయనం
నేత్రమీక్షణం చక్షు
రక్షిణీ దృగృష్టి

లోచనమ్-నయనమ్-నేత్రమ్-ఈక్షణమ్ -
చక్షుః॥ న్॥ అక్షి॥ న॥ దృక్॥ శ్॥ దృష్టిః॥ సీ॥
౮-కన్నులపేళ్లు, An eye, ఆంఖ.

చాశ్రునేత్రమ్బు
రోదనంచాస్రమస్రుచ॥
3౫౩॥

అశ్రు - నేత్రమ్బు-రోదనమ్-అస్రమ్(పా)
అశ్రమ్-అస్రు॥ ౫-కన్నీళ్లు పేళ్లు, A tear, ఆంశ్శ.

అపాఙ్గా (నేత్రయో
రస్తా)

అపాఙ్గః॥ పు॥ ౧-నేత్రయోః=నేత్రముల
యొక్క, అస్తా=కడలపేరు, కడగన్ను, The
outer corner of the eye, అపాంగ.

కటాక్షో (ఽపాఙ్గద
ర్శనే)।

కటాక్షః॥ పు॥ ౧-అపాఙ్గదర్శనే=కడగంటి
చూపుపేరు, A glance or side-look,
కటాక్ష.

కర్ణశబ్దగ్రహణా శ్రో
త్రం శ్రుతిః (ప్రి) శ్ర
వణం శ్రవః॥ 3౫౪॥

కర్ణః-శబ్దగ్రహణః॥ పు॥ శ్రోత్రమ్॥ న॥ శ్రుతిః॥
సీ॥ శ్రవణమ్-శ్రవః॥ న్, న॥ ౬-చెవులపేళ్లు,
The ear, కాన.

ఉత్తమాఙ్గం శిరశ్శీ
ర్షంమూర్ధా (నా) మస్త
కో (ఽప్రియామ్)।

ఉత్తమాఙ్గమ్ - శిరః॥ న్॥ శీర్షమ్॥ న॥
మూర్ధా॥ న్, పు॥ మస్తకః॥ ప్న॥ (మ)మస్తః॥
౫-తలపేళ్లు, శిరః-అని అకారాంత పుల్లింగ
మును, The head, శిర.

చికురః కుస్తలో
వాలః కచఃకేశశ్శిరో
దుహః॥ 3౫౫॥

(తద్బృష్టే) కై శికం
కై శ్య

మలకాశ్చూర్ణకుస్త
లాః॥

(తేలలాటే) భ్రమ
ర కాః

కాకపక్ష శ్శిఖణ్డ
కః॥ 3౫౬॥

కబరీ కేశ వేశోఽ

ధ ధమ్మిల్ల (స్సం
యతాః కచాః)॥

శిఖా చూడా కేశ
పాశీ

(వ్రతినాం తు) జటా
సటా॥ 3౫౭॥

చికురః-కుస్తలః-వాలః-కచః-కేశః-శిరో
దుహః॥ పు॥ ౬ - తలవెండ్రుకల పేళ్లు, The
hair, వాడ.

కై శికమ్-కై శ్యమ్॥ న॥ ౧ - తద్బృష్టే-ఆ
వెండ్రుకలయొక్క సమూహము పేళ్లు, The
hair of head, వాడ.

అలకాః॥ పు॥ (పా) న॥ చూర్ణకుస్తలాః॥ పు॥
౧-కుదులపేళ్లు, నణికుదులు, Curls, చుట్టరాతె-
వాడ.

భ్రమర కాః॥ పు॥ ౧-లలాటే=నొసటిమీద
వ్రాలెడి, తే=ఆ కుదులపేడు, ముంగుటులు,
Curls on the forehead, ఆమరక. (నణి
కుదులు)

కాకపక్షః-శిఖణ్డకః॥ పు॥ ౧-కూకటిపేళ్లు,
చిప్పకూకటి నెలులు, Locks of hair left
at the tonsure, కాకపక్ష.

కబరీ॥ నీ॥ కేశ వేశః॥ పు॥ ౧ - తులుము
పేళ్లు, కొప్పు, A braid or tress.

ధమ్మిల్లః॥ పు॥ ౧-సంయతాః=(మాక్షిక
దామాదులచే) కట్టబడిన -కచాః=వెండ్రుకల
పేళ్లు, కీలుగంటు, Braided and orna-
mented hair, చొరీ, బెంగి.

శిఖా-చూడా-కేశపాశీ॥ నీ॥ ౩ - సిగపేళ్లు,
A lock on the crown of the head,
శిఖా.

జటా-సటా॥ నీ॥ ౨ - వ్రతినామ్=వ్రతుల
యొక్క జడపేళ్లు, An ascetic's clotted
hair, జడా.

వేణీ ప్రవేణీ

వేణీ (పా) వేణిః-ప్రవేణీ (పా) ప్రవేణిః॥
నీ॥ ౨-అల్లినజడపేళ్లు, Braided and un-
ornamented hair, వెణి.

శీర్షణ్య శిరస్యా(విశ
దే కచే)।

శీర్షణ్యః - శిరస్యః॥ పు॥ ౨-విశదే = ఒకటి
నొకటి గలియని, కచే = వెండ్రుకల పేళ్లు,
Unentangled hair.

పాశః పక్షశ్చహస్త
శ్చ (కలాపార్థాఃకచా
త్పరే)॥ ౩౫౯॥

పాశః-పక్షః-హస్తాః॥ పు॥ ఈ ౩ ను, కచా
త్పరే = కేశపర్యాయములపైఁ బ్రయోగింపఁ
బడి, కలాపార్థాః = కేశసమూహవాచకము
లాను॥ ఉ॥ కచపాశః, కేశపక్షః, కుంతలహస్తాః,
Much hair.

తనూరుహం రోమ
లోమ

తనూరుహమ్-రోమ॥ న్॥ లోమ॥ న్, న॥
౩ - శరీరమునందుఁ బుట్టిన వెండ్రుకల పేళ్లు,
Hair of the body, రొంగడా.

(తద్వృద్ధౌ) శ్మశ్రు
పుమ్ముఖే)।

శ్మశ్రు॥ న॥ ౨-పుమ్ముఖే = పురుషుని ముఖ
మందు, తద్వృద్ధౌ = ఆ వెండ్రుకల వృద్ధియందు
వర్తించును, అనఁగా గడ్డమును మీసమును,
The beard, తాటి.

ఆకల్ప వేషా నేప
థ్యం ప్రతికర్మ ప్రసా
ధనమ్॥ ౩౫౯॥

ఆకల్పః-వేషః(పా) వేశః॥ పు॥ నేపథ్యమ్-
ప్రతికర్మ॥ న్॥ ప్రసాధనమ్॥ న॥ ౫ - సువర్ణ
వస్త్రమాల్యాదులచేతనయిన యొప్పిదము
పేళ్లు, ప్రతికర్మ ప్రసాధనశబ్దములు తిలకపత్ర
రచనాదులకు పేళ్లని కొందఱందురు, Dress
or embellishment, వెళ

(దక్షై తేత్రి) వ్యలం
కర్తౌలంకరిష్టుశ్చ
మణ్డితః॥ ప్రసాధితో

అలంకర్తా॥ ఋ॥ అలంకరిష్టుః॥ ౨-అలంక
రించువాని పేళ్లు, Skilled in adorning,
అలంకర్తా. మణ్డితః - ప్రసాధితః - అలంకృతః-

అలంకృతశ్చ భూషి
తశ్చ పరిష్కృతః॥
3౬౦॥

విభ్రాజ్ఞాజిష్ణు రో
చిష్ణూ

భూషణం (స్యా)
దలంక్రియా।

అలంకార స్వాధ
రణం పరిష్కారో వి
భూషణమ్॥ మణ్డనం
(చాధ)

మకుటం కిరీటం
(పున్నపుంసకమ్)।

చూడామణి శ్చిరో
రత్నం

తరలో (హారమధ్య
గః)॥ 3౬౨॥

వాలపాశ్యా పారి
తథ్యా

పత్త్రపాశ్యా లలా
టికా।

భూషితః-పరిష్కృతః॥ ౩౬ - అలంకరింపఁబడిన
వానిపేళ్లు, Adorned, భూషిత.

విభ్రాజ్ (జ్)-భ్రాజిష్ణుః - రోచిష్ణుః॥ 3 -
భూషణాదులచేతఁబ్రకాశించుచున్నవానిపేళ్లు,
Resplendent, ప్రకాశమాన, ఈ ౧౦ యు
త్రి॥

భూషణమ్॥న॥ (పా) భూషా-అలంక్రియా॥
సీ॥ ౨-అలంకరించుట పేళ్లు, Act of ador-
ning, సజానా.

అలంకారః॥ పు॥ ఆభరణమ్॥ న॥ పరిష్కా
రః॥పు॥ విభూషణమ్-మణ్డనమ్॥న॥ ౩-సాముల
పేళ్లు, Ornaments; jewels, ఆభరణ.

మకుటమ్ (పా) ముకుటమ్॥ న॥ కిరీటమ్॥
ప్స॥ ౨-కిరీటముపేళ్లు, A crest or crown,
మక్రూఠ.

చూడామణిః॥ పు॥ శిరోరత్నమ్॥ న॥ ౨-
తలమానికముపేళ్లు, A gem on the crest,
చూడామణి.

తరలః॥ పు॥ ౧ - హారముయొక్క నడిమి
నాయకము పేరు, The central gem of a
necklace, తరల.

వాలపాశ్యా-పారితథ్యా॥ సీ॥ ౨-కొప్పున
నలంకారార్థమై పెట్టు సువర్ణాదిరచితవల
యముపేళ్లు.

పత్త్రపాశ్యా-లలాటికా॥ సీ॥ ౨-నొసట
గట్టు బాసికముపేళ్లు, పాపటబొట్టును, లలాట.

కర్ణికా తాలపత్తం
(స్యాత్)

కర్ణికా॥ సీ॥ తాలపత్తమ్॥ న॥ ౨-చెవుల
కమ్మల పేళ్లు, An ear-ring worn by
women, బాలికా.

కుండ్లలం కర్ణవేష్ట
నమ్॥ 3౬౩॥

కుండ్లలమ్ - కర్ణవేష్టనమ్॥ న॥ ౨-పోగుల
పేళ్లు, An ear-ring worn by men, బాళి.

కైవేయకం కణ్ఠ
భూషా

కైవేయకమ్ (పా) కైవేయమ్, కైవం॥ న॥
కణ్ఠభూషా॥ సీ॥ ౨-మెడనంటుకొన్న సొమ్మల
పేళ్లు, కంఠకా ఆభరణం.

లమ్బనం (స్యా)
ల్లలన్తికా

లమ్బనమ్ (పా) లంబమానమ్॥ న॥ లల్లన్తికా॥
సీ॥ మెడయందు వ్రేలుచున్న పేరులపేళ్లు,
A loose necklace, హార.

(స్వర్ణైః) ప్రాలమ్బి
కా౨

ప్రాలమ్బికా॥ సీ॥ ౧-స్వర్ణైః = బంగారుచేతఁ
జేయఁబడిన పేరులపేరు, A golden neck-
lace, సోనే కా హార.

ధోరస్నాత్రికా
(మాక్షికైఃకృతా)॥
3౬౪॥

ఉరస్నాత్రికా॥ సీ॥ ౧-మాక్షికైఃకృతా =
ముత్యములచేతఁ జేయఁబడిన పేరులపేరు,
A necklace of pearls, ముకాహార.

హారో ముక్తావలీ

హారః॥ పు॥ ముక్తావలీ॥ సీ॥ ౨-ముత్యముల
దండపేళ్లు, A garland of pearls,
ముకాబాళి.

దేవచ్ఛన్ధో (౨సౌ
శతయష్టికః)॥

దేవచ్ఛన్ధః॥ పు॥ ౧-శతయష్టికః = నూలుసర
ములుగల, అసౌ = ఈ ముత్యముల దండపేరు,
A garland composed of 100 strings.

హారభేదా (యష్టి
భేదా) ద్గుత్సగుత్సార్థ
గోస్తనాః॥ 3౬౫॥ అర్థ

గుత్సః - గుత్సార్థః - గోస్తనః - అర్థహారః -
మాణవకః॥ పు॥ ఈ గీను, యష్టిభేదాత్ =
సరములభేదమువలన, హారభేదాః = వేర్వేరు

హారో మాణవక

హారములపేళ్లు. అవి వరుసగా, 3౨, ౨౪, ౪, ౧౨, ౨౦ సరములు గలవి.

ఏకావ (శ్రేయస్వికా)।

ఏకావళీ॥ నీ॥ ౧-ఒంటిసరముగల హారము పేరు, ఏకావళి.

(సైవ) నక్షత్రమాలా (స్వాత్మప్రవింశతి మాక్తికా)॥ 3౬౬॥

నక్షత్రమాలా॥ నీ॥ ౧-సప్తవింశతిమాక్తికా = ౨౭ ముత్యములుగల, సైవ = ఆ హారముపేరు, A garland containing 27 pearls, ౨౭ मोतियोंका हार.

ఆవాపకః పారిహర్యః

ఆవాపకః-పారిహర్యః॥ పు॥ ౨-నూడిగము పేళ్లు.

కటకో వలయో (౭స్త్రీయామ్)।

కటకః॥ ప్న॥ వలయః॥ ప్న॥ ౨-కడియము పేళ్లు, ౪ - కడియముపేళ్లని కొందఱుందురు, A bracelet, कटका.

కేయూరమబ్జదం (తుల్యే)

కేయూరమ్-అబ్జదమ్॥ న॥ ౨-బాహుపురి పేళ్లు, Ornament of the arm, केयूर.

అబ్జలీయక మూర్తికా॥ 3౬౭॥

అబ్జలీయకమ్॥ న॥ (పా) పు॥ ఊర్మికా॥ నీ॥ ౬-ఉంగరముపేళ్లు, A finger ring, अंगुठी.

(సాక్షరా)౭జ్జులి ముద్రా (సా)

అబ్జులిముద్రా॥ నీ॥ ౧ - సాక్షరా = అక్షరములతోఁగూడిన, సా = ఆ యుంగరము పేరు, ముద్దుటుంగరము, A seal-ring, अग्रालि मुद्रा.

కబ్జణం కరభూషణమ్।

కబ్జణమ్॥ ప్న॥ కరభూషణమ్॥ న॥ ౨ - మాక్తికాదులతోఁగూడిన కడియము పేళ్లు, A wrist ornament, कंकण.

(స్త్రీకట్యాం) మేఖలాకాశ్చ సప్తకీరశనా తథా॥ 3౬౮॥ (స్త్రీభే)

మేఖలా - కాశ్చ (పా) కాశ్చి-సప్తకీరశనా (పా) రసనా॥ నీ॥ సారసనమ్॥ న॥ ఇవి స్త్రీకట్యామ్ = స్త్రీలయొక్క ౫ విధములయిన

సారసనం (చాథ)

మొలనూళ్ల పేళ్లు, వానికి వరుసగా ౮, ౧, 2, ౧౬, 3 సరములుండును, A woman's girdle, మేఖలా.

(పుంస్కట్యాం)శృ
భలం (త్రిషు)।శృభలమ్॥ త్రి॥ ౧ - పుంస్కట్యామ్ = పురు
షుని మొలనూలుపేరు, A man's belt,
కమరబాంధ.పాదాబ్జదం తులా
కోటిర్మజ్జోరో నూపు
రో (౭స్త్రియామ్)॥
3౬౯॥ హంసకః పాద
కటకఃపాదాబ్జదమ్॥ న॥ తులాకోటిః॥ నీ॥ మజ్జోరః॥
ప॥ నూపురః॥ ప॥ హంసకః-పాదకటకః॥ పు॥
౬-అందెపేళ్లు, ఇచట కొందఱు పాదాంగద
తులాకోటిశబ్దములు పెండెరము పేళ్లనియు,
హంసకపాదకటకశబ్దములు కాలిసొమ్ముపేళ్ల
నియు పలికిరి. Ornament of the feet.కిజ్జిణీ తుద్రఘట్టి
కా।కిజ్జిణీ-తుద్రఘట్టి కా॥ నీ॥ ౨-చిలుగంటల
పేళ్లు, గజ్జెలును, Bells or tinkling orna-
ments, నృగర.(త్వక్ఫలక్రిమి రో
మాణి) వస్త్రయోనిత్వక్ = నార, ఫలమ్ = కాయ, క్రిమిః =
పురుగు, రోమ॥ న్ = వెండ్రుకలు. ఈ ర ను,
వస్త్రయోనిః = వస్త్రమునకుఁ గారణములు,
Materials of cloth.

(ద్రశత్రిషు)। 32౦॥

ముందుఁ జెప్పఁగల వాల్కాదిశబ్దములు
౧౦॥ త్రి॥ కపటే కా సాజన.

వాల్కాం తౌమాది

వాల్కామ్ - తౌమమ్॥ ౨-నారచీరపేళ్లు,
Made of bark, వల్కల.ఫాలంతు కార్పాసం
బాదరం (చ తత్)।ఫాలమ్-కార్పాసమ్-బాదరమ్॥ 3-నూలు
చీరపేళ్లు, Made of cotton, సూతీచీర.కాశేయం (క్రిమి
కోశోత్థం)కాశేయమ్॥ ౧-క్రిమికోశోత్థమ్ = పురుగుల
చేతనైన బుజ్జలనూలుచేతఁ జేయఁబడిన పట్టు
చీర మొదలగువానిపేరు, Silken, రేశమీ చీర.

రాజ్కవం (మృగ
రోమజమ్ ॥ 320॥

అనాహతం నిష్ప్ర
వాణి తన్త్రకం (చ
నవామ్బరే) ।

(తత్సా) దుద్ధ
మసీయం (యథాత
యార్వస్త్రయో ర్య
గమ్) ॥ 321॥

పత్రోర్ణం ధాతకా
శేయం

(బహుమూల్యం)
మహాధనమ్ ।

తౌమందుకూలం
(స్యా)

(ద్వేతు) నివీతం
ప్రావృతం (త్రిమ) ॥
323॥

(స్త్రీయాం బహు
త్వే వస్త్రస్య) దశా
స్యైర్వస్త్రయో (ద్వ
యో)

రాజ్కవమ్ ॥ ౧ - మృగరోమజమ్ = మృగ
రోమములచే జేయబడిన శాలువలు మొద
లగువానిపేరు, Woollen.

అనాహతమ్ - నిష్ప్రవాణి-తన్త్రకమ్ ॥ 3-
నవామ్బరే = కొత్తచీర పేళ్లు, New and un-
bleached cloth, నయా కపడా.

ఉద్గమసీయమ్ ॥ న॥ ౧-ధాతయోః = ఉదు
కబడిన, వస్త్రయోః = వస్త్రములయొక్క,
యుగంతత్ = జంటపేరు, A pair of blea-
ched cloths, చ్చడా కపడా.

పత్రోర్ణమ్ ॥ న॥ ౧-ధాతకాశేయమ్ = కడి
గిన పట్టుచీర మొదలయినవానిపేరు, Blea-
ched silk, చ్చడా రేషమీ కపడా.

మహాధనమ్ ॥ న॥ ౧ - బహుమూల్యమ్ =
గొప్పవెలగల చీరపేరు, దొడ్డవెలగల వస్తు
వులకన్నిటికిని పేళ్లని కొందఱందురు, Any
thing precious, వస్తుమూల్య చీజ.

తౌమమ్ (సా) తౌమమ్ - దుకూలమ్ ॥ న॥
౨ - వెలిపట్టుచీర పేళ్లు, తెల్లనివలువయును,
Woven silk, రేషమీ దుపడా.

నివీతమ్ - ప్రావృతమ్ ॥ త్రి॥ ౨ - కప్పుకొను
కోక పేళ్లు, A veil or mantle, ఆడనీ.

దశాః॥ సీ, బ॥ వస్త్రైః॥ ప॥ ౨-వస్త్రస్య =
వస్త్రముయొక్క. కొనపేళ్లు, బద్దె, End of
a cloth, కపడె కా సెరా.

దైర్ఘ్య మాయా
మ ఆరోహః

పరిణాహో విశాల
తా॥ 32౪॥

పటచ్ఛరం జీర్ణవ
స్త్రం

(సమా) న క్తక
కర్పణా ।

వస్త్ర ముచ్చాద
నం వాసశ్చేలం వసన
మంశుకమ్॥ 32౫॥

సుచేలకః పటా
(2-స్త్రీస్యాత్)

వరాశిః స్థూలశాట
కః ।

నిచోలః ప్రచ్ఛద
పట

(స్పృహ) రల్లక
కమ్బతా॥ 32౬॥

అంతరీయోపసం
వ్యాస పరిధానాన్య
ధోంశుకే ।

దైర్ఘ్యమ్॥ న॥ ఆయామః-ఆరోహః (పా)
ఆనాహః॥ పు॥ 3 - నిడుపుపేళ్లు, Length,
తబాడీ.

పరిణాహః॥ పు॥ విశాలతా॥ సీ॥ ౨-వెడల్పు
పేళ్లు, Width, చౌడాడీ.

పటచ్ఛరమ్ - జీర్ణవస్త్రమ్॥ న॥ ౨-పాత
వస్త్రముపేళ్లు, Old cloth, పురానా కపడా.

న క్తకః-కర్పటః॥ పు॥ ౨-చినిగినవస్త్రము
పేళ్లు, మాసినకోకయనియు, Dirty or
tattered cloth, కడా కపడా.

వస్త్రమ్-ఆచ్ఛాదనమ్-వాసః॥ న॥ చేలమ్-
వసనమ్-అంశుకమ్॥ న॥ ౬-కోకపేళ్లు, న క్తక
శబ్దము మొదలు ౮ యు కోకపేళ్లని కొందఱు,
Cloth, ఇతా.

సుచేలకః॥ పు॥ పటః॥ ప్న॥ ౨-మంచికోకపేళ్లు,
Fine cloth, మహీన కపడా.

వరాశిః (పా) వరాసిః-స్థూలశాటకః॥ పు॥
౨-ముదుగుకోకపేళ్లు, Coarse cloth, మోడా
కపడా.

నిచోలః-ప్రచ్ఛదపటః॥ పు॥ ౨-పలుపుపై
బలుచు కోకపేళ్లు, A cover or wrapper,
చాదర.

రల్లకః - కమ్బులః॥ పు॥ ౨ - కంబళిపేళ్లు,
A blanket, కంబళ.

అంతరీయమ్-ఉపసంవ్యాసమ్-పరిధానమ్-
అధోంశుకమ్॥ న॥ ౪ - కట్టువస్త్రము పేళ్లు,
Lower garment, ఖోరీ.

(ద్రావ్య) ప్రావారో
త్తరాసజ్జా (సమా)
బృహతికా (తథా) ||
322 || సంవ్యాస ము
త్తరీయంచ

చోలఃకూర్పాసకో
(2.స్త్రీయామ్) |

నిశార (స్వాస్త్రి
త్పా)వరణే హిమా
నిలనివారణే || 323 ||

(అర్థోదకం వర
స్త్రీణాం స్వా) చ్చడ్డా
తక (మంశుకమ్) |

(స్వాస్త్రి) ష్వాప్ర
పదీనం (తత్పా)ష్న
త్యా ప్ర ప దం హి
యత్ || 324 ||

(అస్త్రీ) వితాన
ముల్లోచో

దూష్యాద్యం వస్త్ర
వేశ్మని |

ప్రతిసీరా యవనికా

ప్రావారః-ఉత్తరాసజ్జః || పు || బృహతికా ||
సీ || సంవ్యాసమ్ - ఉత్తరీయమ్ || న || ౧-ఉత్త
రీయముపేళ్లు, పైనివేసికొను నంగవస్త్రము,
Upper garment, ద్రావ్య.

చోలః || పు || కూర్పాసకః || ప్న || ౨-స్త్రీ పురు
షుల కుబుసము పేళ్లు, అవికపేళ్లని కొందఱు,
A bodice, చోళి.

నిశారః || పు || ౧ - హిమానిలనివారణే =
మంచును గాలిని పోగొట్టు, ప్రావరణే = పచ్చ
డముపేరు, A warm cloak,

చడ్డాతకమ్ || ప్న || ౧-వరస్త్రీణామ్ = వార
స్త్రీలయొక్క, అర్థోదకమ్ = తొడలను సగము
కప్పచున్న, అంశుకమ్ = వస్త్రముపేరు, చల్లా
డము, A petty coat, శాఖా.

ఆప్రపదీనమ్ || త్రి || ౧-యత్ = ఏవస్త్రము,
ఆప్రపదమ్ = మీఁగాలువఱకు, ప్రాష్నాతి =
వ్యాపించునో, తత్ = ఆ వస్త్రముపేరు, అంగీ
పావడ మొదలైనది, A dress reaching
to the feet, యావరా.

వితానమ్ || ప్న || ఉల్లోచః (పా) ఉల్లాభః ||
పు || ౨ - మేల్కట్టు పేళ్లు, చందువ, An
awning, చందోవా.

దూష్యామ్-వస్త్రవేశ్మ || న్, న || ఈ ౨ ను
ఆ ద్య ప ద ము చేఁ బటకుటిరాదిశబ్దములును
గుడారముపేళ్లు, A tent, తమ్మ.

ప్రతిసీరా-యవనికా (పా) జవనికా - తిర

స్వాత్తిరస్కరిణీ (చ
సా)॥ 3౫॥

పరికర్తాజ్ఞ సంస్కారః

(స్వా) వ్యర్జి ర్వా
ర్జనా మృజా ।

ఉద్వర్తనోత్సాదనే
(ద్యే సమే)

ఆప్లావఆప్లవః॥ 3౮౧॥
స్నానం

చర్పాతుచార్చిక్యం
స్థాసకో

(౭౪) ప్రబోధనమ్ ।
అనుబోధః

పత్తి లేఖాపత్తా)
జ్ఞులి (రిమే సమే)॥

3౮౨॥

స్కరిణీ॥ నీ॥ 3 - తెరబట్టపేళ్లు, A screen,
జవనికా.

పరికర్మ॥ న్, న॥ అజ్ఞసంస్కారః॥ పు॥ ౨-
చందన కుంకుమాదులచే దేహము నలంకరించుకొనుటపేళ్లు, Personal decoration.

మార్జిః-మార్జనా-మృజా॥ నీ॥ 3-దేహము
నందలి ముఱికి పోగొట్టుట పేళ్లు, Cleaning the body, మాజ్జన.

ఉద్వర్తనమ్-ఉత్సాదనమ్॥ న॥ ౨-నలుగు
పేళ్లు, Cleaning with perfumes, తవరన.

ఆప్లావః - ఆప్లవః॥ పు॥ స్నానమ్॥ న॥ 3-
స్నానముపేళ్లు, స్నాన.

చర్పా॥ నీ॥ చార్చిక్యమ్ (పా) చర్చిక్యం॥
న॥ స్థాసకః॥ పు॥ 3 - కుంకుమము మొదలైన
వాని పూతపేళ్లు, Smearing the body with fragrant unguents, చర్చా.

ప్రబోధనం॥న॥ అనుబోధః॥పు॥ ౨-సుగంధ
ద్రవ్యములయం దణగియున్న పరిమళ
మును తైలాదులచే బ్రకాశింపజేయుట.
Reviving the scent of a perfume.

పత్తి లేఖా (పా) పత్తి రేఖా-పత్తాబ్జలిః॥
నీ॥ ౨-స్త్రీల స్తనాదులయందు కస్తూరికాదు
లచే వ్రాయఁబడు మకరికాపత్రాదుల పేళ్లు,
Delineations with saffron &c. on the
breast, cheeks, &c. పత్రభంగ.

తమాలపత్త్రతిలక
చిత్రకాణి విశేషకమ్।
(ద్వితీయం చ తురీ
యంచ నస్త్రీయా)

(మధ) కుంజుమ
మ్॥ 3౮3॥ కాశ్మీరజ
న్మాగ్నిశిఖం వరంబా
స్త్రికపీతనే। రక్త సం
కోచపిశునం ధీరలో
హితచంద్రనమ్॥ 3౮౪॥

లాతూరాతూజతు
(క్షీరే) యావోఽలక్ష్మీ
ద్రుమామయః।

లవణం దేవకుసు
మం శ్రీసంజ్ఞ

(మధ) జాపకమ్॥
కాలీయకంచ కాలాను
సార్యం

(చాధ సమార్థకం)।
వంశ కాగురు రాజార్వా
లోహ క్రిమిజజ్జోజ్జకమ్॥
3౮౬॥

కాలాగు ర్వగురుః

(స్యాత్త) నృజల్యా

తమాలపత్త్రమ్॥ న॥ తిలకమ్॥ ప్న॥ చిత్రకమ్॥
న॥ విశేషకమ్॥ ప్న॥ ౪ - నౌసటి బొట్టు పేళ్లు,
A beauty spot on the forehead, తిలక.

కుంజుమం-కాశ్మీరజన్మ॥ న॥ అగ్నిశిఖం-
వరం-బాస్త్రికం-పీతనం-రక్తం-సంకోచపిశునం
(పా) సంకోచం-పిశునం-ధీరం (పా) వీరమ్-
లోహితమ్ - చంద్రనమ్ (ప) లోహితచంద్రనమ్॥
న॥ ౧౧ - కుంకుమపువ్వు పేళ్లు, Saffron,
కేసరీ.

లాతూ-రాతూ (పా) రతూ॥ నీ॥ జతు॥ న॥
యావః-అలక్ష్మః-ద్రుమామయః॥ పు॥ ౬-లక్ష్మ-
పేళ్లు, Lac, లాఖ.

లవణమ్-దేవకుసుమమ్ - శ్రీసంజ్ఞమ్॥ న॥
3 - కరాపుపు పేళ్లు, లవంగము, Cloves,
లవంగ.

జాపకమ్ (పా) జాయకమ్-కాలీయకమ్-
కాలానుసార్యమ్॥ న॥ 3-పచ్చవంటి గంధము
పేళ్లు, నల్లని గంధద్రవ్యమని కొందఱు,
पीठा चन्दन.

వంశకమ్ (పా) వంశికమ్-అగురు - రాజా
ర్వమ్-లోహమ్-క్రిమిజమ్-జోజ్జకమ్॥ న॥ ౬-
అగురుపేళ్లు, A gallochum, అగర.

కాలాగురు॥ న॥ అగురుః॥ పు॥ ౨-కృష్ణా
గురుపు పేళ్లు, Black gallochum, కాలా
అగర.

మజ్జల్యా॥ న॥ ౧-మల్లెపువ్వుల వాసనగల

(మల్లిగస్థియత్)।

యక్షధూప స్వర్జ
రసోఽరాల స్వర్జరసా
వపి॥ 3౮౭॥ బహురూ
పో

(౭వ్యథ) వృకధూప
కృత్రిమధూపకౌ ।

తురుష్కః పిణ్డక
స్నిహ్నో యావనో

(౭వ్యథ) పాయసః॥
3౮౮॥ శ్రీవాసో వృక
ధూపో(౭.పి) శ్రీవేప్త
సరలద్రవౌ।

మృగనాభిర్మృగమ
దః కస్తూరీ

(చాథ) కోలకం॥
3౮౯॥ తక్కోలకం
కోశఫల

(మథ) కర్పూర
(మస్త్రీయాం)। ఘన
సారశ్చంద్ర సంజ్ఞ సి
తాభో హిమవాలు
కా॥ 3౯౦॥

కృష్ణా గురు పేరు, A fragrant sort,
కృష్ణాగర.

యక్షధూపః-సర్జరసః-అరాలః(పా)రాలః-
సర్జరసః-బహురూపః॥పు॥ గి-సజ్జరసముపేళ్లు,
Resin, ఖృగ.

వృకధూపః-కృత్రిమధూపకః॥పు॥ ౨-అనేక
పరిమళవస్తువులచే జేయబడిన ధూపముపేళ్లు,
Compounded perfume, ఖృగ.

తురుష్కః-పిణ్డకః-సిహ్నః - యావనః॥ పు॥
౪ - తురుష్క దేశమునందుఁ బుట్టు అందుగు
బంక పేళ్లు, Incense, ఖృగ.

పాయసః - శ్రీవాసః - వృకధూపః-శ్రీ
వేప్తః-సరలద్రవః॥ పు॥ గి-సరళ దేవదారుల
బంక పేళ్లు, Turpentine, తారఫీన.

మృగనాభిః॥ పు॥ మృగమదః॥ పు॥ కస్తూరీ॥
సీ॥ ౩-కస్తూరిపేళ్లు, Musk, కస్తూరీ.

కోలకమ్-తక్కోలకమ్ (పా) కంకోలకమ్-
(పా) కక్కోలకమ్-కోశఫలమ్॥ న॥ ౩-తక్కోల
లపు చెట్టుపేళ్లు, దానియొక్క ఫలమనికొండలు,
Bdellium.

కర్పూరమ్॥ పు॥ ఘనసారః-చంద్రసంజ్ఞః-
సితాభః (పా) సితాభః॥ పు॥ హిమవాలుకా॥
సీ॥ గి-కర్పూరముపేళ్లు, Camphor, కర్పూర.

గంధసారో మలయ
జోభద్రశ్రీశ్చందనో
(౭ ప్రాయం)।

తైలపర్ణికగోశ్వరే
హరిచందన (మప్రి
యాం)॥ ౩౯౧॥

తిలపర్ణితు పత్రా)
జ్వరజ్వనం రక్తచందనం
కుచందనం

(చాథ) జాతికోశ
జాతిఫలే (సమే)॥

౩౯౨॥

(కర్పూరాగరుః క
స్తూరీ తక్కోతై) ర్యక్ష
కర్దమః ।

గాత్రానులేపనీ వర్తి
ర్వర్ణకం (స్యా) ద్విలే
పనం॥ ౩౯౩॥

గంధసారః-మలయజః-భద్రశ్రీః॥ పు॥ చంద
నః॥ పు॥ ర - చందనము పేళ్లు, Sandal
wood, చందన.

తైలపర్ణికమ్॥ న॥ ౧ - మిక్కిలి చల్లనైన
తెల్ల చందనము, White and cool sort,
సౌఖ్య చందన. గోశ్వరమ్॥ న॥ ౧-మిక్కిలి వాసన
గల చందనము, Very fragrant sort,
సుగంధి చందన. హరిచందనమ్॥ పు॥ ౧-మామిడి
పండు వాసనగల పసుపువ న్నె చందనము,
Yellow sort smelling like a ripe
mango, హరి చందన. ఈ ౩ ను పసుపువ న్నె
చందనముపేళ్లని కొందఱు.

తిలపర్ణి॥ సీ॥ (పా) తిలపర్ణి॥ న్, పు॥ పత్రా
జమ్-రజ్జనమ్-రక్తచందనమ్ - కుచందనమ్॥ న॥
శి-ఎఱ్ఱని చందనము పేళ్లు, Red sanders,
తాలచందన.

జాతికోశమ్-జాతిఫలమ్॥ న॥ ౨-జాజికాయ
పేళ్లు, Mace, జావిరీ.

యక్షకర్దమః॥ పు॥ ౧-కర్పూరాగరు కస్తూరీ
తక్కోలములతోఁ గూడిన గంధము పేరు,
Perfumed paste, చందన.

గాత్రానులేపనీ - వర్తి॥ సీ॥ ౨ - సుగంధ
ద్రవ్యములను జేర్చి మెదిపిన ముద్దపేళ్లు, వర్ణ
కమ్-విలేపనమ్॥ న॥ ౨-మైపూతయని మెదిపిన
గంధాదులు, ఈ ౪ మైపూతయని కొందఱు,
Perfume for the person, తేజన.

చూర్ణాని వాసయో
గా (స్పృ))

చూర్ణమ్॥ న॥ వాసయోగః॥ పు॥ ౨-గంధ
పుంబూడిపేళ్లు, Perfumed powder, చందన
భూజ.

ర్భావితం వాసితం
(త్రిపు)॥

భావితమ్-వాసితమ్॥ త్రి॥ ౨-వాసనగట్టిన
పస్తువుపేళ్లు, Perfumed, సుగంధి వస్తు.

(సంస్కారో గన్ధ
మాల్యాద్యై ర్యస్యా
త్త) దధివాసనం॥

అధివాసనమ్॥ న॥ ౧-గన్ధమాల్యాద్యైః =
గంధమాల్యాదులచే పస్తాదులకు, యః
సంస్కారః స్యాత్ = ఏ సంస్కారము గలదో,
తత్ = దానిపేరు, Adjusting with per-
fumes, సుగంధిత.

3౯౪॥

మాల్యంమాలాస)
జౌ (మూర్ధ్ని)

మాల్యమ్॥ న॥ మాలా-స్రక్॥ జౌ, సీ॥ ౩-
మూర్ధ్ని = శిరస్సునందలి పువ్వులదండ పేళ్లు,
A chaplet, హార.

(కేశమధ్యేతు) గర్భ
కః॥

గర్భకః॥ పు॥ ౧-కేశమధ్యే = వెండ్రుకలలో
బయటికి తెలియునట్లు ముడిచిన పూదండపేరు,
A chaplet worn in the hair, శిరోహార.

ప్రభ్రష్టకం (శిఖా
లమ్బి)॥

ప్రభ్రష్టకమ్॥ న॥ ౧ - శిఖాలమ్బి = సిగను
వ్రేలెడి పూదండపేరు, Suspended from
the middle lock.

(పురోన్యస్తం)లలా
మకం॥

లలామకమ్॥ న॥ ౧-పురోన్యస్తమ్ = నొసటి
మీఁదఁబడునట్లు ముందుగట్టిన పూదండపేరు,
Falling over the forehead.

3౯౫॥

ప్రాలమ్బ (మృజ
లమ్బిస్యాత్కణ్ఠాత్)

ప్రాలమ్బమ్॥ న॥ ౧-కణ్ఠాత్ = మెడనుండి,
ముజులమ్బి = చక్కగా తొమ్మున వ్రేలు
పూదండపేరు, Hung round the neck,
కంఠహార.

వైకక్షకం(తు తత్)

వైకక్షకమ్ (పా) వైకక్ష్యకమ్॥ న॥ ౧-

యత్తిర్యక్ ట్టిప్తము
రసి)

ఉరసి = తొమ్మున, తిర్యక్ = జందెమువలె నడ్డముగా, ట్టిప్తం = వైచికోన్న, తత్ = ఆ పూదండ, Worn as a scarf,

(శిఖా స్వా) పీడ
శేఖరా॥ 3౯౬॥

అపీడః - శేఖరః॥ పు॥ ౨ - శిఖాను = శిఖామీదఁ జట్టఁబడిన పూదండపేరు, Tied on the crest, शिखा का हार.

రచనాస్యాత్పరిస్ప
ద

రచనా॥ సీ॥ పరిస్పదః॥ పు॥ ౨ - మాల్వాదులచేనైన శృంగారవిశేషమునుబట్టించుటపేళ్లు, Decoration of hair.

ఆభోగః పరిపూర్ణ
తా॥

ఆభోగః॥ పు॥ పరిపూర్ణతా॥ సీ॥ ౨ - వస్తువులయొక్కగాని గుణాదులయొక్కగాని నిండియుండుటపేళ్లు, Completion.

ఉపధానం తూప
బర్హః

ఉపధానమ్॥ న॥ ఉపబర్హః॥ పు॥ ౨ - తలగడపేళ్లు, A pillow, तकिया.

శయ్యాయాం శయ
నీయవత్॥ 3౯౭॥
శయనం

శయ్యా॥ సీ॥ శయనీయమ్ - శయనమ్॥ న॥ 3 - పలుపుపేళ్లు, పానుపు, A bed, बिस्तरा.

మగ్నః పర్యజ్ఞః ప
ల్యజ్ఞాః ఖట్వయా
(సమాః) ।

మగ్నః - పర్యజ్ఞః - పల్యజ్ఞః॥ పు॥ ఖట్వా॥ సీ॥ ౪ - మంచముపేళ్లు, A bedstead, खाट.

గేన్దుకః కన్దుకో

గేన్దుకః - కన్దుకః (పా) కండుకః॥ పు॥ ౨ - చెండుపేళ్లు, బంతి, A ball to play with, गोद.

దీపః ప్రదీపః

దీపః - ప్రదీపః॥ పు॥ ౨ - దీపము పేళ్లు, A lamp, दीप.

పీఠమాసనం॥ 3౯౮॥

పీఠమ్ - ఆసనమ్॥ న॥ ౨ - పీఠ పేళ్లు, A stool, पीठम्.

సముద్రక స్సంపుటకః

సముద్రకః-సంపుటకః॥ పు॥ ౨-కరాటము
పేళ్లు, సంపుటము, A casket, శంఖుడ.

ప్రతిగ్రాహః పత
ద్గ్రహః॥

ప్రతిగ్రాహః-పతద్గ్రహః॥ పు॥ ౨ - తమ్మ
పడిగముపేళ్లు, A spitting pot.

ప్రసాధనీకజ్జుతికా

ప్రసాధనీ-కజ్జుతికా॥నీ॥ ౨-దువ్వెనపేళ్లు,
A comb, శంఖి.

పిష్టాతః పటవాసకః॥
౩౯౯॥

పిష్టాతః-పటవాసకః॥పు॥ ౨-చీరలు వాసన
కట్టు ద్రవ్యముపేళ్లు, Perfume-powder,
స్రుగంధ ద్రవ్య.

దర్పణే ముకురాద
శ్చా

దర్పణః-ముకురః (సా) మకురః-ఆదర్శః॥
పు॥ ౩-అద్దము పేళ్లు, A mirror, ఆఇనా.

వ్యజనమ్-తాలవృస్తకమ్॥ న॥ ౨ - వినన
కట్టపేళ్లు, A fan, పంఖా.

వ్యజనమ్-తాలవృస్తకమ్॥ న॥ ౨ - వినన
కట్టపేళ్లు, A fan, పంఖా.

ఇతి మనుష్యవర్గః.

మనుష్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము
ముగిసెను.

స స్తతిః శ్రోత్రజనన
కులా న్యభి జ నా న్వ
యశా॥ ౪౦౦॥ వంశో
౨న్వవాయ స్సంతానో

స స్తతిః॥ నీ॥ గోత్రమ్-జననమ్-కులమ్॥ న॥
అభిజనః-అన్వయః-వంశః-అన్వవాయః - సం
తానః॥ పు॥ ౯ - వంశము పేళ్లు, Race or
lineage, సంతతి.

వర్ణా (స్వర్పా)
హ్మణాదయః॥ (విప్ర
క్షత్రియ విట్పాద్రా
శ్చాతుర్వర్ణ్యమితిస్మృ
తం)॥

వర్ణః॥ పు॥ ౧ - జాతిపేరు, Tribe or
class, వర్ణ. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య
శూద్ర వర్ణములుగూడి చాతుర్వర్ణ్య మనఁ
బడును.

రాజబీజీ రాజవంశో

రాజబీజీ॥ న్ ॥ రాజవంశ్యః॥ పు॥ ౧-రాజవంశమునఁ బుట్టినవాని పేర్లు, Sprung from a royal family, राजवंशज.

బీజ్యస్తు కులసమ్భవః॥ రం౧॥

బీజ్యః-కులసమ్భవః॥ పు॥ ౧-ఏదైన నొక వంశమునందుఁ బుట్టినవాని పేర్లు, Sprung from any family.

మహాకుల కలీనార్య సభ్య సజ్జన సాధవః ।

మహాకులః-కలీనః-ఆర్యః-సభ్యః-సజ్జనః-సాధుః॥ పు॥ ౬ - మంచికులమునఁ బుట్టినవాని పేర్లు, Of honourable parentage, కులీన.

బ్రహ్మచారి శృహీవానప్రస్థ భిక్షు

బ్రహ్మచారి॥ న్ ॥ శృహీ॥ న్ ॥ వానప్రస్థః-భిక్షుః॥ పు॥ ఈ ర ను వరుసగా బ్రహ్మచారికిని (The unmarried religious student, ब्रह्मचारी); శృహీస్థునకును (The married house-holder, गृहस्थ); తపస్వికిని (The hermit, तपस्वी); సన్న్యాసికిని (The ascetic, संन्यासी) పేర్లు.

(శ్చతుష్టయే) ॥ రం౨॥ ఆశ్రమో (౭స్త్రీ)

ఆశ్రమః॥ ప్న ॥ ౧-౩ది, చతుష్టయే = బ్రహ్మచర్యము మొదలగు నాల్గింటికిని పేరు, Religious state, आश्रम.

ద్విజాత్య గ్రజన్మ భూదేవబాడబాః । వి ప్రశ్చ బ్రాహ్మణో

ద్విజాతిః-అగ్రజన్మా॥ న్ ॥ భూదేవః-బాడబాః-విప్రః-బ్రాహ్మణః॥ పు॥ ౬-బ్రాహ్మణుని పేర్లు, A man of the sacerdotal class, ब्राह्मण. ద్విజః-ద్విజన్మా అనియును కొందఱు.

(౭.సా) షట్కర్మా (యాగాదిభి ర్యతః)॥ రం౩॥

షట్కర్మా॥ న్, పు॥ ౧-యాగాదిభిః = యజన (Sacrifice), యాజన (Assisting to sacrifice), అధ్యయన (Study), అధ్యాపన

(Teaching), దాన (benefaction), ప్రసక్తవా (Accepting alms) ములతో యుతః = కూడిన, అసౌ = బ్రాహ్మణునిపేరు బ్రాహ్మణ.

విద్యాన్విపశ్చిద్దోష
జ్ఞస్సన్ సుధీః కోవిదో
బుధః। ధీరోమనీషీజ్ఞః
ప్రాజ్ఞస్సజ్ఞావా నృజ్ఞో
తః కవిః॥ ౧౦౮॥ ధీ
మాన్ సూరిః కృతీ
కృష్టిరబ్ధవరో విచక్షు
ణః। దూరదర్శీ దీర్ఘ
దర్శీ

విద్యాన్॥ ౧॥ విపశ్చిత్॥ త్॥ దోషజ్ఞః
సన్॥ త్॥ సుధీః-కోవిదః-బుధః-ధీరః-మనీషీ
న్॥ జ్ఞః-ప్రాజ్ఞః-సజ్ఞావాన్॥ త్॥ నృజ్ఞతః
కవిః - ధీమాన్॥ త్॥ సూరిః (పా) సూరీన్
కృతీ॥ ౧॥ కృష్టిః - లబ్ధవర్ణః - విచక్షణః॥ పు
౧౦ - విద్వాంసునిపేళ్లు, Wise or learned
man, విద్వాన్. దూరదర్శీ॥ ౧॥ దీర్ఘదర్శీ॥ ౧
పు॥ ౧ - దూరపు ఆలోచన గలవాని పేళ్లు
Provident, ధీరదర్శీ. ఈ ౧౦ ను విద్వా
సుని పేళ్లనియు కొందఱు.

శ్రోత్రియశ్చాన్దసా
(సమా)॥ ౧౦౯॥

శ్రోత్రియః - శాన్దసః॥ పు॥ ౧ - వేదము
జదివినవానిపేళ్లు, A priest conversant
with scripture, వేద శాస్త్ర సంప్ర.

ఉపాధ్యాయోఽ
ధ్యాపకో

ఉపాధ్యాయః-అధ్యాపకః॥ పు॥ ౨ - వేదము
జదివించువానిపేళ్లు, A teacher, అధ్యాపక.

(౨థ స్యాన్నిషేకా
దికృ) ధ్గురుః।

గురుః॥ పు॥ ౧-నిషేకాదికృత్ = గర్భాధ
నము పుంసవనము మొదలయిన కర్మములను
జేయించు తండ్రిపేరు, A spiritual parent
గురు.

(మన్త్ర)వ్యాఖ్యా
కృ) దాచార్య

ఆచార్యః॥ పు॥ ౧-మన్త వ్యాఖ్యాకృత్
కల్పసూత్రసహితముగా వేదముఁ జదివిం
దాని యర్థమును దెలియఁజెప్పవాని పేరు
An instructor in holy writ, ఆచార్య.

ఆదేష్టా (త్వద్వ
రే) వ్రతీ॥ ౪౦౬॥ య
ష్టాచ యజమానశ్చ

(ససోమవతి) దీక్షి
తః ।

ఇజ్యాశీలోయాయ
జూహో

యజ్ఞా (తు విధి
సేష్టవాన్)॥ ౪౦౭॥

(సగీష్పతీష్ట్యా) స
పతిః

సోమవీధీతు సోమ
పాః ।

సర్వవేదా (స్సయే
నేష్టో యాగ స్సర్వస్వ
దక్షిణః)॥ ౪౦౮॥

అనూచానః (ప్రస
చనే సాక్షేధీతీ గురో

ఆదేష్టా॥ ఋ, పు॥ ౧-అధ్వరే = యజ్ఞవిష
యమున నుపదేశముచేయువానిపేరు, ఆధ్వర.
వ్రతీ॥ న్॥ యష్టా॥ ఋ॥ యజమానః॥ పు॥
3-యజ్ఞముఁ జేయువానిపేళ్లు, ఈ ౪ శబ్దము
లును యజ్ఞకర్తపేళ్లని కొందఱు, ఇతీ.

దీక్షితః॥ పు॥ ౧-సోమవతి = సోమము గల
యజ్ఞమునందు కర్తయైన, సః = వానిపేరు,
దీక్షిత.

ఇజ్యాశీలః-యాయజూకః॥ పు॥ ౨ - పలు
మాఱు యజ్ఞముఁజేయు స్వభావము గలవాని
పేరు.

యజ్ఞాన్, పు॥ ౧-విధినా = యథాశాస్త్ర
ముగా, ఇష్టవాన్ = యజ్ఞము చేసినవానిపేరు.

సపతిః॥ పు॥ ౧ - గీష్పతీష్ట్యా = బృహస్పతే
పేరుగల ఇష్టిచేత యజ్ఞము చేసినవానిపేరు,
అపతి.

సోమవీధీన్॥ (పా) సోమవీతీన్॥ సోమ
పాః॥ పు॥ ౨ - యజ్ఞముచేసి సోమపానము
జేసినవానిపేళ్లు, సోమపీతీ.

సర్వవేదాః॥ న్, పు॥ ౨-సర్వస్వదక్షిణః =
తలసామ్యంతయు దక్షిణగాఁగల విశ్వజిత్ర
మొదలయిన, యాగః = జన్మము, యేన = ఎవఁ
చేత, ఇష్టః = చేయబడినదో వానిపేరు.

అనూచానః॥ పు॥ ౧-గురోః = ఒక గురుఁ
వలన, సాక్షేప్రచనే = పడంగములతో

స్తు యః)।

గూడిన వేదమును జెప్పఁగా, అధీతీ యః = చదివినవాని పేరు.

(లబ్ధానుజ్ఞ)స్సమా
వృత్తః

సమావృత్తః॥ పు॥ ౧-లబ్ధానుజ్ఞః = వేదా
ధ్యయనము చేసిన వెనుక గురువుచేత గృహ
స్థాశ్రమముకొఱకు ననుమతిఁ బొందినవాని
పేరు.

సుత్వా (త్వభిషవే
కృతే)॥ ౪౦౯॥

సుత్వాన్, పు॥ ౧-అభిషవేకృతే = జన్మము
నందలి సోమలతను కొట్టి పిడిచినవానిపేరు,
సృత్వా.

ఛాత్రాస్తేవాసినాశి
ష్యే

ఛాత్రః-అస్తేవాసీన్ ॥ ౧॥ శిష్యః॥ పు॥ ౩-
శిష్యునిపేళ్లు, A pupil, విఞాతీ.

శైత్యః ప్రాథమ
కల్పికాః॥

శైత్యః-ప్రాథమకల్పికః॥ పు॥ ౨-అపుడు
చదువ నారంభించిన శిష్యునిపేళ్లు, A novice
in Vedas.

(ఏకబ్రహ్మవ్రతా
చారా మిథ) స్సబ్రహ్మ
చారిణః॥ ౪౧౦॥

సబ్రహ్మచారిన్, పు॥ ౧-ఒకగురువుకొద్ద
నొకవేదము చదువ నొకవ్రతమునే యాచ
రించువారికి తమలోఁ దమకు పేరు, Fellow-
students, సభాగతి.

సతీర్థ్యాస్తేవీకగురు
వః

సతీర్థ్యః-ఏకగురుః॥ పు॥ ౨-ఒకగురువు
కొద్ద వేదముగాని మఱియొకవిద్యగాని చదువు
వారిపేళ్లు, Spiritual brethren.

(చితవానగ్ని)మగ్ని
చిత్ ।

అగ్నిచిత్ ॥ పు॥ ౧-అగ్నించితవాన్ = అగ్ని
చయనము చేసినవానిపేరు, ఆహితాగ్ని,
One who has consecrated the sacri-
ficial fire, ఆగ్నిచిత.

(పారంపర్యోపదే
శేస్యా) దైతిహ్య మితి

దైతిహ్యమ్ ॥ ౧॥ ఇతిహా॥ అవ్య॥ ౨-పారం
పర్యోపదేశే = పారంపర్యముచేత వచ్చిన

హా (ఽవ్యయం) ||
ర౧౧||

ఉపజ్ఞా (జ్ఞానమా
ద్యంస్యాత్)

(జ్ఞాత్వాఽఽరమ్భం)
ఉపక్రమః |

యజ్ఞ స్సవోఽధ్వ
రో యాగ స్సప్తతన్తు
ర్మఖః క్రతుః || ర౧౨ ||

(పాఠో హోమశ్చా
తిథీనాం సపర్యా తర్ప
ణం బలిః | ఏతే) పశ్చ
మహాయజ్ఞా బ్రహ్మయ
జ్ఞాది నామకాః || ర౧౩ ||

యుపదేశముపేళ్లు, Traditional instruc-
tion, యేతితా.

ఉపజ్ఞా|| సీ|| ౧-అధ్యంజ్ఞానమ్ = ఉపదేశము
లేక తనంతటనే మొదటఁ బుట్టిన జ్ఞానముపేరు,
Untaught knowledge, उपज्ञा.

ఉపక్రమః|| పు|| ౧-జ్ఞాత్వా=ఇది యీలా
గునసిద్ధించునని యుపాయముదెలిసి, ఆరమ్భః =
ఆరంభించుటకు పేరు, Deliberate com-
mencement, उपक्रम.

యజ్ఞః-సవః-అధ్వరః-యాగః-సప్తతన్తుః-
మఖః (పా) మఖః-క్రతుః|| పు|| ౨-యజ్ఞము
పేళ్లు, A sacrifice, यज्ञ.

పాఠః = వేదపాఠము, Study of scrip-
ture, वेदपाठ. హోమః = వైశ్వదేవాది
హోమము, Presenting of oblations to
the gods, होम. అతిథీనాంసపర్యా = అతిథి
పూజ, Hospitable reception of guests,
अतिथि पूजा. తర్పణమ్ = పితృతర్పణము,
Libation of water to the manes of
ancestors, पितृ तर्पण. బలిః = భూతబలి,
Casting of food on the ground for
gods or mundane beings, बलि. ఏతే =
అను నివి, పశ్చమహాయజ్ఞాః = పంచమహా
యజ్ఞము లనఁబడును. (Five daily sacri-
fices, पंच कर्मा). ఇవే వరుసగా, బ్రహ్మ
యజ్ఞాదినామకాః = బ్రహ్మయజ్ఞము దేవ
యజ్ఞము మనుష్యయజ్ఞము పితృయజ్ఞము
భూతయజ్ఞమని పేళ్లు గలవి.

సమజ్య పరిషద్లో
ప్రీ సభా సమితి సంస
దః! ఆస్థానీ (క్లీబ) మా
స్థానం (ప్రీ) నపుంసక
యో) స్సదః॥ ౪౧౪॥

సమజ్య-పరిషత్ ॥ ద్ ॥ గోష్ఠీ-సభా-సమి
తిః-సంసత్ ॥ ద్ ॥ ఆస్థానీ॥ నీ॥ ఆస్థానమ్ ॥ న॥ సదః॥
న్, స్స ॥ ౯ - సామాన్యముగా సభ పేళ్లు,
ఆస్థానీశబ్దము మొదలు ౩ ను దొరలున్న
సభ పేళ్లని కొందఱందురు, An assembly
or meeting, परिषत्.

ప్రాగ్వంశః (ప్రాగ్
విగ్రహాత్)

ప్రాగ్వంశః॥ పు॥ ౧ - హవిర్గేహాత్ = హవి
స్సులను బెట్టియున్న గృహముకంటె, ప్రాక్ =
పూర్వభాగమునందు యజమానుఁడు మొద
లయినవారుండుటకొఱకు నిర్మింపఁబడిన గృహ
ము పేరు, A room in front of the
offerings, यज्ञ-मंडप का प्रांगण.

సదస్య విధిదర్శనః!

సదస్యః-విధిదర్శీ॥ న్, పు॥ ౨ - యజ్ఞము
నందు హెచ్చుతక్కువలు రాకుండ కనిపెట్టి
యున్న ఋత్విక్కుల పేళ్లు, By-standers
whose business it is to notice and
correct mistakes, सदस्य.

సభాసదస్యభాస్తారా
స్సభ్యా స్సామాజికా
(శ్చతే)॥ ౪౧౫॥

సభాసత్ ॥ ద్ ॥ సభాస్తారః-సభ్యః-సామా
జికః॥ పు॥ ౪ - సభయం దుండువాని పేళ్లు,
A member of the assembly, सभासद.

అధ్వ యాద్రాత్య
హో తారో (యజ
స్సామర్చిదః క్రమా
త్) ।

అధ్వర్యుః-ఉద్రాతా॥ ఋ॥ హో తా॥ ఋ,
పు॥ ఈ ౩ ను, క్రమాత్ = వరుసగా, యజస్సా
మర్చిదః = యజ్ఞ కేదమును సామ వేదమును
ఋగ్వేదమును నెఱిగిన ఋత్విక్కుల పేళ్లు,

Reciters of the prayers, ऋत्विक्.

అగ్ని ప్రాద్యాధవై
ర్వార్యా) ఋత్విజో
యాజకాశ్చతే॥ ౪౧౬॥

ఋత్విక్ ॥ జ్ ॥ యాజకః॥ పు॥ ౨-ధన్వై =
యజ్ఞకర్తృధనముచేత, వార్యాః = పరింపఁదగిన,
అగ్ని ప్రాద్యాః = అగ్నిధ్రుఁడు మొదలయిన

పదునాద్వరకునుపేళ్లు, Officiating Priest, శ్రావిక.

వేదిః పరిష్కృతా
భూమిః

వేదిః (పా) వేదీ॥ సీ॥ ౧ - పరిష్కృతా =
యజ్ఞముకొఱకు పరిష్కరింపఁబడిన, భూమిః =
భూమిపేళ్లు, The altar.

(సమే)స్థణీలచత్వరే॥

స్థణీలమ్-చత్వరమ్॥ న॥ ౨ - అగ్నిహోత్ర
మునుంచుకొఱకు సంస్కారము చేయఁబడిన
స్థానముపేళ్లు, Sacrificial ground, వేదీ.

చపాలో యూప
కటకః

చపాలః-యూపకటకః॥ పు॥ ౨-యూపస్తం
భమునందలి కొయ్యతోఁజేసినకడియముపేళ్లు,
A wooden ring on the sacrificial post,
यूप काष्ठ.

కుమ్భా(సుగహనా
వృత్తిః)॥ ౪౧౭॥

కుమ్భా॥ సీ॥ ౧-యజ్ఞశాలచుట్టును బెట్టిన
మిక్కిలి గహనమయిన వెలుగుపేరు, An
enclosure round the place of sacri-
fice, కుంభా.

యూపాగ్రం తర్మ

యూపాగ్రం-తర్మ॥ నో, న॥ ౧-యూపము
కొనపేరు, Top of the post, यूपాग्र.

(నిర్మథ్యదాహణి) త్వ
రణి (ర్ద్వయోః)॥

అరణిః॥ పు॥ ౧-నిర్మథ్యదాహణి = అగ్నిని
బుట్టించుటకై మధింపఁదగిన మ్రానిపేరు,
Wood for producing fire by friction,
अरणि.

దక్షిణాగ్ని గార్హ
పత్యాఽహవసీ యా
(త)యోఽగ్నయః)॥
౪౧౮॥

దక్షిణాగ్నిః-గార్హపత్యః-ఆహవసీయః॥ పు॥
ఈ ౩ ను ప్రత్యేకముగాఁ దమతమ పేళ్లచేతఁ
బ్రసిద్ధములయిన మూడగ్నులపేళ్లు.

(అగ్నిత్రయమిదం)

త్రేతా॥ సీ॥ ౧ - ఒకమాటచేత మూడ

త్రేతా

ప్రణీత (స్సంస్కృతాః ౭.నలః)।

సమూహ్యః పరిచాయ్యః-ఉపచాయ్యః
చా యోజయాన్తా
(వగ్నాప్రయోగిణః॥

౪౧౯॥

యో గార్హపత్యా
దానీయ దక్షిణాగ్నిః
ప్రణీయతే తస్మి) న్నా
నాయోజ-ధాగ్నాయాస్వాహా
చ హుతభుక్తియా॥
౪౨౦॥(ఋక్) సామిధేనీ
ధాయ్యా (చయాస్వా
దగ్నిసమిధేనీ)।(గాయత్రీప్రముఖం)
ఛన్దః(హవ్యపాకే)చరుః
(పునాన్)॥ ౪౨౧॥

అమితా (సాశ్వతో

15

గ్నలపేరు, The three sacred fires collectively, అగ్నిత్రయ.

ప్రణీతః॥ పు॥ ౧ - మంత్రముచేత సంస్కరింపబడిన అగ్నిపేరు, Fire consecrated by prayers, పునీత అగ్ని.

సమూహ్యః - పరిచాయ్యః-ఉపచాయ్యః॥
పు॥ ౩ - యజ్ఞాగ్ని పేళ్లు, Sacrificial fire, యజ్ఞాగ్ని.

అనాయ్యః॥ పు॥ ౧ - గార్హపత్యాత్ = గార్హపత్యాగ్నినుండి, అనీయ = తెచ్చి, యః = ఏ, దక్షిణాగ్నిః = దక్షిణాగ్ని, ప్రణీయతే = ప్రణయింపబడునో, తస్మిక్ = దానిపేరు.

అగ్నాయా-స్వాహా-హుతభుక్తియా॥ సీ॥
౩-అగ్నిహోత్రుని పెండ్లముపేళ్లు, అగ్నాయీ,

సామిధేనీ-ధాయ్యా॥ సీ॥ ౨-అగ్నిసమిధేనీ = అగ్నిని మొదటఁ బ్రజ్వలింపఁజేయు, ఋక్ = వేదఋక్కు, Prayer uttered to excite fire, సామిధేనీ.

ఛన్దః॥ సీ, న॥ ౧-గాయత్రీ మొదలయిన యిరువదియాఱు ఛందస్సుల పేరు, Metre, చాంద.

చరుః॥ పు॥ ౧-హవ్యపాకే = అగ్నియందు వేల్వఁదగిన పక్వాన్నముపేరు, A prepared oblation, చర.

అమితా॥ సీ॥ ౧ - శృతోష్ఠే = కాంచలబడి

షేయా క్షీరే స్యా ద్ద
ధియోగతః)।

వేడియైన, క్షీరే = పాలయందు, దధియో
గతః = పెరుగుకూర్చుటవలన నైన వికారము
పేరు, A mixture of boiled and coagu-
lated milk, అమిశ్రా.

ధవిత్రం (వ్యజనం
తద్యద్రచితం మృగ
చర్మణా॥ ౪౨౨॥

ధవిత్రమ్ (పా) ధువిత్రమ్॥ న॥ ౧-యజ్ఞ
మునం దగ్నిప్రజ్వలనముకొఱకు, మృగ
చర్మణా = ఇట్టితోలుచేత, రచితమ్ = చేయఁ
బడిన, వ్యజనమ్ = విననకట్టపేరు, A fan
made of antelope's hide, మృగ తాల కా
పంఖా.

పృషదాజ్యం (నద
ధ్యాజ్యే)

పృషదాజ్యమ్॥ న॥ ౧-నదధ్యాజ్యే = పెరుఁ
గుతోఁ గూడిన నేతిపేరు, Oblation of
butter and curds.

పరమాన్నంతు పా
యసమ్ ।

పరమాన్నమ్॥ న॥ పాయసమ్॥ న॥ (పా)
పు॥ ౨ - పాలుపోసి వండిన యన్నము పేళ్లు,
గాయస.

హవ్యకవ్యే (దైవ
పైత్రే అన్నే)

హవ్యమ్-కవ్యమ్॥ న॥ ౨-వరుసగా దేవత
లకును పితృదేవతలకును యోగ్యమయిన
అన్నముపేళ్లు, Food of the gods and
manes, దైవ్య.

పాత్రం (స్రువాది
కమ్)॥ ౪౨౩॥

పాత్రమ్॥ న॥ ౧ - స్రువాదికమ్ = స్రువము
చమనము మొదలైన యజ్ఞపాత్రలన్నిటికిని
పేరు, A vessel, పాత్ర.

ధ్రువోపభృజ్జహూ
(ర్నాతు) స్రువో (భే
దాః స్రుచః స్త్రీయః)।

ధ్రువా-ఉపభృత్-జహూః॥ నీ॥ స్రువః॥ పు॥
౪-స్రుచః భేదాః = స్రుక్కు-భేదముల పేళ్లు.

ఉపాకృతః (పశు
రసా యో ౨ భిమ

ఉపాకృతః॥ ౧ - కృతౌ = యజ్ఞమునందు,
యః = ఏపశువు, అభిమన్త్ర్య = అభిమంత్రించి,

స్వస్య క్రతౌహతః॥
౪౨౪॥

హతః = చంపబడినదో, అసాపశుః = ఈ పశువు
పేరు, A victim of sacrifice, यज्ञ-पशु.

పరమ్పరాకం శన
నం ప్రోక్షణం (చ వ
ధార్థకమ్) ।

పరమ్పరాకమ్ - శననమ్ (పా) శమనమ్-
ప్రోక్షణమ్॥ న॥ 3 - వధార్థకమ్ = యజ్ఞమునం
దలి పశువధముపేళ్లు, Immolation, यज्ञ-पशु
का वध.

(వాచ్యలిక్ష్ణాః) ప్ర
మితోపసమ్పన్న ప్రో
క్షితా (హతే)॥౪౨౫॥

ప్రమితః .. ఉపసమ్పన్నః-ప్రోక్షితః॥ త్రి॥
3 - హతే = యజ్ఞమున హింసింపబడిన పశువు
మొదలైనదాని పేళ్లు, Slain or immo-
lated, वधित यज्ञ पशु.

సాన్నాయ్యంహవి

సాన్నాయ్యమ్-హవిః॥ న, న॥ ౨ - అగ్ని
యందు వేల్వబడిన హవిస్సుపేళ్లు. సాన్నా
య్యశబ్దము దధిపయోరూపమైన హవిస్సు
పేళ్లని కొండలు. The thing to be offer-
red, हविस.

(రగ్నాతు హుతం
త్రిషు) వషట్కృతమ్ ।

వషట్కృతమ్॥ త్రి॥ అగ్నా = అగ్నియందు,
హుతమ్ = వేల్వబడిన హవిస్సు పేళ్లు, Sacri-
ficed in fire.

దీక్షాన్తోఽవభృథో
(యజ్ఞే)

దీక్షాన్తః - అవభృథః॥ పు॥ ౨ - యజ్ఞే =
యజ్ఞాంతమునందలి న్యూనాతిరిక్త గోషపరి
హరిముకొఱకు జేయు నిష్ఠిపేళ్లు, Supple-
mental sacrifice performed to atone
for any defect in the principal one,
प्रायश्चित्त यज्ञ.

(తత్కర్మార్హంతు)
యజ్ఞయమ్॥ ౪౨౬॥
(త్రిషు)

యజ్ఞయమ్॥ త్రి॥ ౧ - తత్కర్మార్హమ్ = అ
యజ్ఞకర్మమునకుఁ దగిన వస్తువు పేరు,
Suitable to a sacrifice, यज्ञार्ह.

(ధ క్రతుక) క్షే
ప్రం

పూర్వం (ఖాతాది
కర్మయత్)।

అమృతం విఘ్నో
యజ్ఞశేషభోజనశేష
యోః॥ ౪౨౭॥

త్యాగోవిహాపితం
దాన ముత్సర్జన విసర్జ
నే విశ్రాణనం వితర
ణంస్పర్శనం ప్రతిపాద
నమ్॥ ౪౨౮॥ ప్రాదేశ
నం నిర్వపన మపవర్జన
మంహతిః।

(మృతార్థం తద
హద్దానం త్రిమస్యా)
దార్ధ్వదైహికమ్॥

౪౨౯॥

పితృదానం నివా
ప(స్మృత్యై)

ఇష్టమ్॥ న॥ ౧ - క్రతుకర్మ = క్రతువునందలి
హోమదానాదిక్రియపేరు, Sacrificial
presents, यज्ञके दान.

పూర్తమ్॥ న॥ ౧ - ఖాతాదికర్మయత్ =
గుంటలు గుళ్లు తోటలు మొదలయినవాని
నిర్మించుటపేరు, An act of pious libe-
rality.

అమృతమ్॥ న॥ విఘ్నః॥ పు॥ ఈ ౨ న
వరుసగా, యజ్ఞశేషభోజనశేషయోః = జన్మ
మును శేయఁగా మిగిలిన యాజ్ఞాదులకన
దేవ బ్రాహ్మణులు భుజింపఁగా మిగిలిన యన్య
దులకును బేళ్లు, Remains of a sacrific
or oblation, यज्ञ-शेष.

త్యాగః॥ పు॥ విహాపితమ్ (పా) విహా
తమ్ - దానమ్ - ఉత్సర్జనమ్ - విసర్జనమ్ - విశ్రా
నమ్ - వితరణమ్ - స్పర్శనమ్ - ప్రతిపాదనమ్
ప్రాదేశనమ్ - నిర్వపనమ్ - అపవర్జనమ్॥ న॥ (పా
అపవర్జనమ్ - అంహతిః॥ నీ॥ ౧౩ - ఈవిషేష
Gift or donation, त्याग.

దార్ధ్వదైహికమ్ (పా) దార్ధ్వదేహికమ్
త్రి॥ ౧ - మృతార్థమ్ = మృతులయినవా
గుఱించి, తదహద్దానమ్ = ఆ మృతదినము
యందుఁ జేయఁబడు దానముపేరు, నెలమ
కములకును బేరు, Obsequies of a dece
sed person, और्ध्व दैहिक.

పితృదానమ్॥ న॥ నివాపః॥ పు॥ ౨ - పిత
నుద్దేశించి చేయఁబడు జలాంజ్యుది దాన

శ్రాద్ధం (తత్కర్మ
శాస్త్రతః)।

పేరు, Gifts in honour of the deceased,
పితృ-దాన.

శ్రాద్ధమ్॥ న॥ ౧ - శాస్త్రతః = శాస్త్రోక్త
మయిన దేశకాలాదిపాత్రాదినియమముచేత,
తత్కర్మ = ఆ పితృదేవతలనుగూర్చి చేయు
బడు బ్రాహ్మణభోజనము మొదలయినదాని
పేరు, తద్దినము, An obsequial oblation,
ఆదా.

అన్వహార్యం మా
సికే

అన్వహార్యమ్-మాసికమ్॥ న॥ ౨ - నెల
నెలకు జేయుబడు పిండపితృయజ్ఞముపేరు,
అమావాస్య శ్రాద్ధము, Monthly obse-
quies, మాసిక ఆదా.

(ఁంశోఽష్టమో
ఽహ్నః) కుతపో (ఁ
స్త్రీయామ్)॥ ౪౩౦॥

కుతపః (పా) కుతుపః॥ పు॥ ౧-అహ్నః =
పగటియొక్క, అష్టమోఽంశః = ఎనిమిదవ
పాలు, అనగా పగలు ౧౫ పాళ్లలో ౮ పాళ్లు
పోగా ౭ వ పాలనుట, Towards midday
(the eighth muhurta of the day).

పర్యేషణపరీప్తిశ్చ
స్వేషణాచ గవేషణా

పర్యేషణ - పరీప్తి॥ నీ॥ ౨ - శ్రాద్ధాదుల
యందు ద్విజభక్తిశుశ్రూష, Homage,
ఐశ్వర్య, అస్వేషణ-గవేషణ॥ నీ॥ ౩-ధర్మము
నరయుట, Investigation, అన్వేషణ, ఈ ౪
సామాన్యముగా వెదకుట పేర్లనియును,
Search, ఖోజ.

సని స్వధ్యేషణ

సనిః-అధ్యేషణ॥ నీ॥ ౨-పూజ్యుల నొక
ప్రయోజనమునందు సత్కార పూర్వకముగా
నియోగించుట పేర్లు, Request or solici-
tation, అన్వేషణ.

యాచ్ఛాఽభిశస్తి
త్యాచనాఽర్థనా॥
౪౩౧॥ (మట్టు త్రి)

యాచ్ఛా-అభిశస్తిః-యాచనా-అర్థనా॥ నీ॥
౪ - అడుగుటపేళ్లు, Asking or begging,
యాచనా.

ముందు చెప్పఁగల అర్ఘ్యశబ్దము మొదలు
ఆగంతుశబ్దమువఱకు నాటుశబ్దములును॥ త్రి॥

వ్యర్ఘ్య (మర్ఘాన్తే)

అర్ఘ్యమ్॥ త్రి॥ ౧-అర్ఘాన్తే=పూజకొఱ
కై న జలాదులు, అర్ఘ్యోదకము, A respect-
ful oblation of water, ఆఘ్య.

పాద్యం (పాదాయ
వారిణి)।

పాద్యమ్॥ త్రి॥ ౧-పాదాయ=పాదముకొఱ
కై న, వారిణి=ఉదకముపేరు, పాదోదకము,
Water for ablution of the feet, పాఘ.

(క్రమా)దాతిభ్యా
తిథేయే (అతిభ్యర్థేఽ
త్రసాధుని)॥ ౪౩౨॥

ఆతిభ్యమ్-ఆతిథేయమ్॥ త్రి॥ ౨-క్రమాత్ =
వరుసగా, అతిభ్యర్థే = అతిథులకొఱకై న
యన్నాదులకును, అత్రసాధుని = అతిథుల
యందు మంచిదైన భక్త్యాదులకును పేళ్లు,
Hospitality, ఆతిథ్య.

స్యాదావేళిక ఆగ
న్తరతిథి (ర్నాగృహ
గతే)।

ఆవేళికః-ఆగన్తః॥ త్రి॥ అతిథిః॥ పు॥ గృహ
గతః-౪-ఇంటికివచ్చిన యతిథిపేళ్లు, A guest,
అతిథి.

పూజా నమస్యాఽ
పచితిస్సపర్యాఽర్చా
ఽర్హణా (స్సమాః)॥
౪౩౩॥

పూజా - నమస్యా - అపచితిః - సపర్యా-
అర్చా-అర్హణా॥ నీ॥ ౬ - పూజించుట పేళ్లు,
Worship, reverence, పూజా.

వరివస్యా తు శు
శ్రూషా పరిచర్యా
శ్రూషాసమ్ ।

వరివస్యా-శుశ్రూషా-పరిచర్యా॥ నీ॥ ఉపా
సనమ్॥ న॥ (పా) ఉపాసనా-ఉపాస్తిః॥ నీ॥ ౪-
శుశ్రూష పేళ్లు, Service, propitiation,
పరిచర్యా.

తా) ।

ప్రకృతిపురుషులు వేరుని యెఱుంగుట పేళ్లు,
Discriminating between matter and
spirit. True knowledge, వివేక.

(స్వా) ద్బ్రహ్మస
ర్చనం పుత్రాధ్యయ
నధి

బ్రహ్మవర్చనమ్॥ న॥ పుత్రాధ్యయనధిః॥ సీ॥
౧ - మంచినడత వేదపాఠములయు సమృద్ధి
పేళ్లు, Holiness, బ్రహ్మ వర్చన.

(రథాంజలిః॥౪౩౨॥
పాఠే) బ్రహ్మంజలిః

బ్రహ్మంజలిః॥ పు॥ ౧ - వేదపాఠసమయము
నందు ప్రణవోచ్ఛారణపూర్వకమైన యంజలి
పేరు.

(పాఠే వి పు) బ్రహ్మ
బ్రహ్మబిందవః॥

బ్రహ్మబిందవః॥ పు॥ ౧ - పాఠే = వేదపాఠ
సమయమునందలి, విప్రపః = నోట వెడలు
తుంపరలపేళ్లు, Sanctified saliva, బ్రహ్మవింద.

(ధ్యానయోగాస
నే) బ్రహ్మసనం

బ్రహ్మసనమ్॥ న॥ ౧ - ధ్యానయోగాసనే =
ధ్యానము చేయుటకొరకు యోగమునందలి
స్వస్తికము పద్మకము మొదలైన యాసనము
పేరు, A holy posture, యోగాసన.

కల్ప విధిక్రమా॥
౪౩౩॥

కల్పః-విధిః-క్రమః॥ పు॥ ౩ - ఇది యిట్లు
చేయవలెననడి వేదోక్తమయినవిధానముపేళ్లు,
A sacred precept or rite prescribed
by religion, కల్ప.

ముఖ్య(స్వాత్మ)
ధమః కల్పం

ముఖ్యః॥ పు॥ ౧ - ప్రథమః = మొదటచేయు
కల్పః = వేదవిధానముపేరు, A chief injunc-
tion, కల్ప.

అనుకల్ప (స్తతః
అధమః)॥

అనుకల్పః॥ పు॥ ౧ - తతః = దానికంటె
అధమః = వెనుక జెప్పబడు వేదవిధానము
పేరు, A secondary or succedaneou
injunction, అనుకల్ప.

(సంస్కారపూర్వం
గ్రహణంస్యా) దుపా
కరణం (శ్రుతేః)॥

౪౩౯॥

ఉపాకరణమ్॥ న॥ ౧-సంస్కారపూర్వమ్ =
ఉపనయనసంస్కారము మొదలుగా, శ్రుతేః
గ్రహణమ్ = వేదమును చదువ దొరకొనుట

పేరు, Holy study of the vedas after
initiation, ఆధికరణ.

(సమేతు) పాద
గ్రహణ మభివాదన
(మిత్యుభే)॥

పాదగ్రహణమ్ - అభివాదనమ్॥ న॥ ౨ -
నోత్రనామములు చెప్పి మ్రొక్కుట పేళ్లు,
A bow or prostration to a person
addressed by name, అభివాదన.

భిక్షుఃపరివ్రాట్క
ర్మస్తేపారాశర్యసి మ
స్కరీ॥ ౪౪౦॥

భిక్షుః-పరివ్రాట్॥ జ్ఞ॥ కర్మస్తే॥ న్॥ పారా
శరీ॥ న్॥ మస్కరీ॥ న్, పు॥ గౌ-సన్యాసిపేళ్లు,
A mendicant.

తపస్వీతాపసఃపా
రికాష్ఠీ

తపస్వీ॥ న్॥ తాపసః-పారికాష్ఠీ॥ న్, పు॥
3 - తపస్సుగలవాని పేళ్లు, An ascetic,
సన్యాసి.

వాచంయమోము
నిః॥

వాచంయమః-మునిః॥ పు॥ ౨-మానవ్రతి
పేళ్లు, A holy sage practising rigid
taciturnity, ముని. ఈ ౧౦ సన్యాసిపేళ్లని
కొందఱు.

(తపఃక్లేశసహా)
దాన్తే

దాన్తః॥ పు॥ ౧ - తపఃక్లేశసహా = తపస్సు
వలన గలుగు శ్రమనోర్చువాని పేరు,
Patient of austerity, తాపసీ.

వర్ణినోబ్రహ్మచా
రిణః॥ ౪౪౧॥

వర్ణి॥ న్॥ బ్రహ్మచారీ॥ న్, పు॥ ౨-బ్రహ్మ
చారిపేళ్లు, A religious student practi-
sing austerity; an unmarried man,
బ్రహ్మచారి.

ఋషయస్తత్వవ

ఋషిః (పా) రిషిః - సత్వవచాః॥ న్, పు॥

స్నాతక స్వాప్నతో
(వ్రతీ) ।

(యే నిర్జితేంద్రియ
గ్రామా) యతినోయ
తయ (శ్చతే)॥ ౪౪౨॥

(యః స్థణ్ణిలే వ్రతవ
శాచ్ఛేతే) స్థణ్ణిల శా
య్య (సా) స్థణ్ణిల
(శ్చా

ధ) విరజ స్తమన
(స్సున్య) ద్వయాతిగాః॥
౪౪౩॥

పవిత్రః ప్రియతః
పూతః

పాషణ్డా స్వర్వలి
జ్ఞినః ।

(పాలాశోదణ్డ) ఆ

స్నాతకః-ఆప్నతః॥ పు॥ ౨-వ్రతీ = వేదమును
చదివినమీఁద నాశ్రమాంతరము నొందక
వ్రతముగలవాఁడై తీరస్నానశీలుఁడై యున్న
బ్రహ్మచారిపేళ్లు.

యతీ॥ ౧॥ యతిః॥ పు॥ ౨-నిర్జితేంద్రియ
గ్రామాః = జయింపఁబడిన యింద్రియ సమా
హముగలవానిపేళ్లు, A man with sub-
dued senses, యతీ.

స్థణ్ణిలశాయీ॥ ౧॥ స్థాణ్ణిలః॥ పు॥ ౨-వ్రత
వశాత్ = వ్రతాధీనత్వమువలన, స్థణ్ణిలే =
నేలను, యః = ఎవఁడు, శేతే = శయనించునో
వానిపేళ్లు, One who sleeps on the bare
ground by way of mortification, యతీ.

విరజ స్తమాః॥ ౧॥ ద్వయాతిగాః॥ పు॥ ౨-రజ
స్తమోగుణములను విడిచియున్న సాత్త్వికుల
పేళ్లు, Men perfectly virtuous, సాత్త్విక.

పవిత్రః-ప్రియతః-పూతః॥ పు॥ ౩ - పవిత్రుఁ
డయినవానిపేళ్లు, Holy, pious, or sacred
person, పునీత.

పాషణ్డః (పా) పాషణ్డః-స్వర్వలిజ్ఞీ॥ ౧, పు॥
౨ - వేదబాహ్యులైన జాధికాపాలికక్షుపణ
కాదులపేళ్లు, Heretics, పాషండ.

[కౌపీనం ఖండితం వాస స్త్రిషుకత్యౌ
పుటితథా॥ ప్రవ్రజ్యా తు పరివ్రజ్యా తపస్వీ
తు తపస్సితః॥] అధికపాఠము.

ఆషాఢః॥ పు॥ ౧-పాలాశః-దణ్డః = వ్రతము

పాథో (వ్రతే)

నందుఁ బుట్టు మోదుగుకోలపేరు, A student's staff, పలాశ.

రామ్భ (సువైణ
వః)॥ రరర॥రామ్భః॥ పు॥ ౧ - వైణవః = వెదురుకోల
పేరు.(అస్త్రీ) కమణ్డలుః
కుణ్డీకమణ్డలుః॥ ప్న॥ కుణ్డీ॥ నీ॥ ౨-కమండలువు
పేళ్లు, A wooden water pot of an asce-
tic, కమండలు.(వ్రతినామాసనం)
బృసీ ।బృసీ (పా) బృషీ॥ నీ॥ ౧-వ్రతినామ్ = వ్రత
స్థలయొక్క, ఆసనమ్ = దర్బాదులచేతఁ జేయఁ
బడిన యాసనముపేళ్లు, దర్బాసన.అజినంచర్మకృత్తిః
(స్త్రీ)అజినమ్-చర్మ॥ న్॥ కృత్తిః॥ నీ॥ ౩-చర్మము
పేళ్లు, Deer skin, శృగాలా.భైక్షం భిక్షాకద
మృకమ్॥ రరగి॥భైక్షమ్ - భిక్షాకదమ్మకమ్॥ న॥ ౨-బిచ్చ
మెత్తిన పదార్థములయొక్క గుంపుపేళ్లు,
Aggregate of alms, మిక్షా.స్వాధ్యాయ (స్వా)
జపస్వాధ్యాయః-జపః (పా) జాపః॥ పు॥ ౨-
తమవేదమును జదువుటపేళ్లు, ఆవృత్తిచేత
వేదమును జదువుట యని కొందఁ అందురు,
Reading [inaudibly, or muttering
prayers, వేదాధ్యయన.సుత్యా ౭భిషవ
స్సవనం (చసా)।సుత్యా॥ నీ॥ అభిషవః॥ పు॥ సవనమ్॥ న॥
౩-స్నానమునకును సోమలతను దంచుటకును
పేళ్లు.(సర్వైవసా మప
ధ్వంసి జప్యం త్రివ్య)
ఘమర్షణమ్॥ రరర॥ఆఘమర్షణమ్॥ త్రి॥ ౧-సర్వైవసామ్ =
సమస్తపాపములను, అపధ్వంసి = పోగొట్టు,
జప్యమ్ = మంత్రముపేరు, An expiatory
prayer, మంత్ర.

దర్శశ్చ పౌర్ణమా
సశ్చ (యాగౌ పక్షా
స్తయోః పృథక్)।

(శరీర సాధనాపేక్షం
నిత్యం యత్కర్మ త)
ద్యమః॥ ౪౪౨॥

నియమ (స్తునయ
త్కర్మ నిత్య మాగ
స్తుసాధనమ్)।

క్షౌరం తు భద్రా
కరణం ముణ్డనం వప
నం తథా॥ ౪౪౩॥

ఉపవీతం యజ్ఞ సూ
త్రం (ప్రోద్ధృతే దక్షి
ణేక రే)।

ప్రాచీనావీత (మన్య
స్మిన్)

దర్శః-పౌర్ణమాసః (పా) పూర్ణమాసః॥పు॥
ఈ ౨ను పక్షాస్తయోః=అమావాస్య పౌర్ణ
మాసులయందుఁ జేయఁబడు, పృథక్ యాగౌ=
వేర్వేరు యాగములపేళ్లు, Half-monthly
sacrifice, मासिक यज्ञ.

యమః॥ పు॥ ౧-శరీరసాధనాపేక్షమ్=శరీ
రమునుమాత్రము సాధనముగా నపేక్షించు
నదై, నిత్యం యత్కర్మ=నిత్యముగాఁ జేయఁ
దగిన సత్కాహింసాదికర్మములపేరు, A per-
petual duty, యమ.

నియమః॥ పు॥ ౧ - ఆగస్తుసాధనమ్=శరీ
రముకంటె బాహ్యములయిన మృజ్జలాదులను
సాధనముగాఁ గలిగినదై, అనిత్యం యత్క
ర్మసః=సమయవిశేషములయందుఁ గామనా
దులచేతఁ జేయఁదగిన అనిత్యమైన స్నానోప
వాసజపాదికర్మముల పేరు, A voluntary
duty, నియమ.

క్షౌరమ్ - భద్రాకరణమ్ - ముణ్డనమ్-వప
నమ్॥ న॥ ౪-క్షౌరముపేళ్లు, Shaving, షవన.

ఉపవీతమ్॥ న॥ ౧-దక్షిణేక రే=కుడిభుజము,
ప్రోద్ధృతేసతి=తొడుగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞ
సూత్రమ్=ఎడమభుజముమీఁద జందెముపేరు,
The sacred thread passed over the
left shoulder, జనేశు.

ప్రాచీనావీతమ్॥ న॥ ౧-అన్యస్మిన్=ఎడమ
భుజము, ప్రోద్ధృతేసతి = తొడుగఁబడుచు

డంగా, యజ్ఞసూత్రమ్ = కుడిభుజముమీది
జండెముపేరు.

నివీతం (కణ్ఠలమ్బితమ్)॥ ౪౪౯॥

నివీతమ్॥ న॥ ౧ - కణ్ఠలమ్బితమ్ = మెడను
హారమువలె వ్రేలాడు, యజ్ఞసూత్రమ్ = జండె
ముపేరు.

అఙ్గుల్యక్రే తీర్థం
దైవం స్వల్పాఙ్గుల్యో
ర్నూలేకాయమ్॥ మధ్యే
ఽఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః పై
త్రం మూలే హ్యఙ్గు
ష్ఠస్య బ్రాహ్మమ్॥ ౪౫౦॥

దైవంతీర్థమ్ = దేవసంబంధమైన తీర్థము,
అఙ్గుల్యక్రే = ప్రేళ్లతుదయందును, కాయమ్ =
ఋషిసంబంధమైన తీర్థము, స్వల్పాఙ్గుల్యోః =
చిటికెనవ్రేలు దర్భప్రేళ్లయొక్క, మూలే =
మొదటను, పైత్రమ్ = పితృసంబంధమైన
తీర్థము, అఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః = పెనువ్రేలు జుట్టన
ప్రేళ్లయొక్క, మధ్యే = నడుమను, బ్రాహ్మమ్ =
బ్రహ్మసంబంధమయిన తీర్థము, అఙ్గుష్ఠస్య = పెను
వ్రేలియొక్క, మూలే = మొదటను నుండును,
అనగా నాయాప్రదేశములయందు వారి
వారికి దర్పణములు చేయవలయుననుట.

(సా) ఙ్మహ్య
భూయం బ్రహ్మత్వం
బ్రహ్మసాయజ్య (మి
త్యపి)॥

దేవభూయాదికం
(తద్వత్)

బ్రహ్మభూయమ్ - బ్రహ్మత్వమ్ - బ్రహ్మ
సాయజ్యమ్॥ న॥ 3 - బ్రహ్మస్వరూపమాటపేళ్లు,
Identification with Brahma, God-
head, బ్రహ్మైశ్వర్యం.

దేవభూయాదికమ్ = దేవభూయ శబ్దము
మొదలయిన శబ్దజాతము అనగా దేవభూ
యమ్, దేవత్వమ్, దేవసాయజ్యమ్ అను
శబ్దములు, తద్వత్ = అట్లే దేవస్వరూపమాట.
ఈ 3 ను॥ న॥ Becoming identified
with a god.

కృచ్ఛం (సాస్త

కృచ్ఛమ్॥ న॥ ౧ - సాస్తపనాదికమ్ =

పనాదికమ్)॥ ౪౫౧॥ సాంతపనచాంద్రాయణాది వ్రతముల పేరు,
A penance, వ్రత విశేష.

(సన్న్యాసవత్స
నశనే పుమాన్)
ప్రాయో ప్రాయః॥ పు॥ ౧-సన్న్యాసవతి=సర్వసంగ
పరిత్యాగముతోఁ గూడుకొని, అసశనే =
ప్రాణపరిత్యాగపర్యంత మాహారము లేక
యుండుటపేరు, Fasting to die, నిరశన
వ్రత.

౭-థ వీరహః॥ నష్టా
గ్నిః వీరహః॥ ౧॥ నష్టాగ్నిః॥ పు॥ ౨-ఉత్పన్నేష్టి
జేసి గార్హపత్యాగ్నిని విడిచినవానిపేళ్లు.

కుమానా (లోభాన్ని
ధ్యేర్యాపథకల్పనా)॥ కుమానా॥ సీ॥ ౧ - లోభాత్ = ఆశవలన,
మిథ్యేర్యాపథకల్పనా = అసత్యభిక్షు ధర్మ
మార్గమును కల్పించుకొని తిరుగుట పేరు,
Hypocrisy, practice of religious aus-
terities through avarice, పాఖండీ.

వ్రాత్య (సంస్కార
హీనస్యా) వ్రాత్యః॥ పు॥ ౧ - సంస్కారహీనః=ఉప
నయనాది సంస్కారములు లేనివాని పేరు,
An uninitiated person, సంస్కారహీన.

దస్వాధ్యాయోనిరా
కృతిః॥ అస్వాధ్యాయః-నిరాకృతిః॥ పు॥ ౨-వేదము
చదువనివాని పేళ్లు, One who has not
duly read the Vedas.

ధర్మధ్వజీ లిజ్గవృత్తి
ధర్మధ్వజీ॥ ౧॥ లిజ్గవృత్తిః॥ పు॥ ౨-రిత
వేషమున బ్రతుకువానిపేళ్లు, A hypocrite,
పాఖండీ.

రవక్షిరీ (క్షతవ్రతః)॥ అవక్షిరీ॥ ౧॥ క్షతవ్రతః॥ పు॥ ౨-పరస్త్రీగమ
నాదులచేత నష్టమయిన వ్రతముగలవానిపేరు.
A violator of his vow through in-
continence, నశ్చవ్రతీ.

(సుప్తే యస్మిన్నస్త
మేతి సుప్తే యస్మిన్ను
దేతి చ। అంశుమా)
నభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ
(తౌ యథాక్రమమ్)॥

౪౫౪॥

యస్మిన్ = ఏ ద్విజుడు, సుప్తేనతి = నిద్రపోవు
చుండగా, అంశుమాన్ = నూద్యుడు, అన్తమ్ =
అస్తమయమును, ఏతి = పొందుచున్నాడో,
యస్మిన్ = ఏ ద్విజుడు, సుప్తేనతి = నిద్రపోవు
చుండగా, ఉదేతిచ = ఉదయించునో, తౌ =
ఆ ద్విజులిద్దఱును, యథాక్రమమ్ = వరుసగా,
అభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ = అభినిర్ముక్తుడనియును
(One who is asleep at sun-set, అమి-
నిర్ముక్త), అభ్యుదితుడనియును (At sun-rise,
అభ్యుదిత).

పరివేత్తాఽ(నుజో
ఽనూధేజ్యేష్ఠే దార
పరిగ్రహాత్)।

జ్యేష్ఠే = అన్న, అనూధేనతి = పెండ్లియా
డకయుండగా, అనుజః = తమ్ముడు, దారపరి
గ్రహాత్ = తాను పెండ్లియాడుటవలన, పరి
వేత్తా = పరివేత్త యనబడును, పరివేత్తా॥ ఋ,
పు॥ పరివేత్తా.

పరివిత్రీ (స్తుతజ్ఞా
యాన్)

పరివిత్రీ॥ పు॥ ౧-తజ్ఞాయాన్ = పరివేత్త
యొక్క యన్నపేరు, An unmarried
elder brother, పరివిత్రీ.

వివాహోపయమా
(సమా॥ తథా) పరిణ
యోద్వా హోపయా
మాః పాణిపీడనమ్।

వివాహః - ఉపయమః - పరిణయః - ఉద్వా
హః - ఉపయామః॥ పు॥ పాణిపీడనమ్॥ న॥ ౬-
పెండ్లిపేళ్లు, Marriage, వివాహ, శాదీ.

వ్యవాయో గ్రామ్య
ధర్మో మైథునం నిధు
వనం రతమ్॥ ౪౫౬॥

వ్యవాయః - గ్రామ్యధర్మః॥ పు॥ మైథునమ్ -
నిధువనమ్ - రతమ్ (పా) సురతమ్॥ ౫-స్త్రీసంగ
ముముషేళ్లు, Copulation; sexual inter-
course, మేథున.

త్రివర్గో (ధర్మకా
మార్థై)

త్రివర్గః॥ పు॥ ౧ - ధర్మకామార్థైః = ధర్మ
కామార్థములు మూటికి నొకపేరు. The

శ్చతుర్వర్గ (స్వ
మోక్షకైః)।

(నబలైః) శ్చతు
ర్భద్రమ్

జన్యా (స్నిగ్ధావ
రస్యయే)॥ ౪౫౭॥

ఇతి బ్రహ్మవర్గః.

మూర్ధాభిషిక్తో రా
జన్యో బాహుజః క్షత్రి
యోవిరాట్।

రాజ్ఞి రాటార్థివ
త్సౌభ్య స్సృప భూప
మహీక్షితః॥ ౪౫౮॥

aggregate of the three ends of human life; viz. duty, love and wealth
त्रिवर्गः धर्म, अर्थ, काम.

చతుర్వర్గః॥ పు॥ ౧-సమోక్షకైః = మోక్ష
ముతోఁ గూడుకొనియున్న ధర్మకామార్థ
ములు నాల్గును, The above three with
final beatitude, पुरुषार्थः धर्म, अर्थ, काम,
मोक्ष.

చతుర్భద్రమ్॥ న॥ ౧-నబలైః = బలవంతు
లైన, లైః = ఆ నాల్గింటికి నొకపేరు, The
four ends of human life equally
potent,

జన్యాః॥ పు॥ ౧ - వరస్య = పెండ్లికొడుకు
యొక్క, స్నిగ్ధాః = చెలికాండ్రుపేరు, The
bridegroom's friends.

బ్రాహ్మణులతోఁ జేరిన పదనమూహము
ముగిసెను.

మూర్ధాభిషిక్తః - రాజన్యః - బాహుజః -
క్షత్రియః (పా) క్షత్రిః - విరాట్॥ జ్, పు॥
గి-పట్టబద్ధుడయిన క్షత్రియునికిని ఆ వంశ
మునఁ బుట్టినవారికిని పేళ్లు, A man of the
military tribe, क्षत्रिय.

రాజాన్॥ రాట్॥ జ్॥ పార్థివః-సౌభ్యత్॥
త్॥ సృపః-భూపః-మహీక్షితః॥ త్, పు॥ ౭-
ప్రజలను పాలించు క్షత్రియునికిని ఆ కార్య
మునుచేయు మఱియొకనికిని పేళ్లు, A king,
a prince, राजा.

(రాజాతు ప్రణతా శేషసామంతస్సాస్య) దధీ శ్వరః।

చక్రవర్తీ సార్వ భౌమో

(నృపోఽన్యో) మ ఙ్గాలేశ్వరః॥ రగి॥

(యేనేష్టం రాజ సూయేన మణ్డల స్వే శ్వరశ్చ యః। శాస్తి యశ్చాజ్ఞయా రాజ్ఞ స్స) సమ్రా

(ఉధ) రాజకమ్॥ ర౬౦॥ రాజన్యకం (చ నృపతిక్షత్రి)యాణాం

అధీశ్వరః॥ పు॥ ౧-ప్రణతాశేషసామంతః= తనకు మొక్కుచున్న సకలసామంతులుగల, రాజా=రాజుపేరు. సామంతు లనగా తన దేశము చుట్టునుండు రాజులు, An emperor paramount over all the neighbouring princes, అఖిశ్వర.

చక్రవర్తీ॥ న్॥ సార్వభౌమః॥ పు॥ ౨- సమస్తభూమి నేలు రాజు పేర్లు, An universal monarch, చక్రవర్తి.

మణ్డలేశ్వరః॥ పు॥ ౧-సార్వభౌమునికంటె, అన్యః=వేరై కొంతభూమి నేలు, నృపః=రాజు పేరు, A tributary prince, సామంత రాజా.

యేన = ఎవనిచేత, రాజసూయేన = రాజ సూయమను యాగముచేత, ఇష్టమ్=యజింపఁ బడెనో, యః=ఎవ్వఁడు, మణ్డలస్య=హిమవ త్సేతుమధ్యభూమికి, ఈశ్వరః = ప్రభువై యున్నాఁడో, యః=ఎవఁడు, ఆజ్ఞయా=తన యాజ్ఞ చేత, రాజ్ఞః=సకలరాజులను, శాస్తి= శిక్షించుచున్నాఁడో, సః = వారు ముగ్గురును సమ్రాట్టులనంబడుదురు. ఈ మూఁడు విధ ములుగల యొకఁడే సమ్రాట్టుని కొందఱు, సమ్రాట్॥ జ్, పు॥ A paramount sovereign who has performed a Rajasuya sacrifice, సమ్రాట.

రాజకమ్-రాజన్యకమ్॥న॥ ౨-క్రమాత్ = వరుసగా, నృపతిగణే = ప్రజల నేలురాజుల సమూహమునకును, An assemblage of

గణేశక్రమాత్)।

మస్త్రీ) ధీసచివోఽ
మాత్యోఽ

(నే) కర్మసచివా
(స్తతః)॥ ర౬౧॥

మహామాత్రాః ప్రధా
నాని

పురోధాన్తు పురో
హితః।

(ద్ర)ష్టరి వ్యవహారా
ణాం) ప్రాడ్వివాకాక్ష
దర్శకా॥ ర౬౨॥

ప్రతీహారే ద్వార
పాల ద్వ్యాస్థ ద్వ్యా
స్థిత దర్శకాః।

రక్షివర్గ స్వస్థిక
కస్థో ౭

princes, వృత్తిగణ, క్షత్రియాణాంగణే =
క్షత్రియజాతివారి సమూహమునకును బేల్లు,
An assemblage of warriors, భక్తియ
సమూహ.

మస్త్రీ॥ ౧॥ ధీసచివః - అమాత్యః॥ పు॥
3-ఆలోచనచెప్ప మంత్రి పేల్లు, A minis-
ter, a counsellor, మంత్రి, వజీర.

కర్మసచివః॥ పు॥ ౧-తతః=ఆ మంత్రికంఠ,
అనేయ=వేతన చిల్లరపనులవారిపేరు, Other
ministers, వజీర.

మహామాత్రాః॥ పు॥ ప్రధానమ్॥ న॥ (పా)
పు॥ ౨-అధికులును హీనులును గాక నడితర
మైన సేనాపతి మొదలయినవానిపేల్లు, The
king's companions, సరదార.

పురోధాః॥ ౧॥ పురోహితః॥ ౨-పురోహి
తుని పేల్లు, The priest or chaplain,
పురోహిత.

ప్రాడ్వివాకః-అక్షదర్శకః॥ పు॥ ౨-వ్యవహా
రాణాం ద్రష్టరి=వ్యవహారమును విచారించు
ధర్మాధికారిపేల్లు, The judge, న్యాయాధీశ.

ప్రతీహారః (పా) ప్రతిహారః-ద్వారపాలః-
ద్వ్యాస్థః-ద్వ్యాస్థితః-దర్శకః॥ పు॥ ౩-వాకిటి
కాపలివానిపేల్లు, ద్వ్యాస్థితదర్శకః అని యొక
పేరుగా గొందఱుండు, Door-keeper,
porter, ప్రతిహారి.

రక్షివర్గః-అస్థికస్థః॥ పు॥ ౨-అంగరక్షకుల
సమూహము పేల్లు, The royal body-
guard, అంగరక్షక.

కాధ్యక్షాధిక్యతే
(సమా)॥ ౪౬౩॥

స్థాయుకోఽ (ధిక్య
తో గ్రామే)

గోపా (గ్రామేషు
భూరిషు)।

భారికః (కనకాధ్య
క్షో)

రూప్యాధ్యక్ష స్తు
నైష్ఠికః॥ ౪౬౪॥

(అస్త్రపురే త్వది
కృతస్యా) దస్తర్వం
శికో (జనః)।

సావిదల్లాః కఞ్చుకి
నః స్థాపత్యాస్సానిదా
(శ్చతే)॥ ౪౬౫॥

షడ్జోవర్షవర (స్తు
త్యా)

అధ్యక్షః-అధిక్యతః॥ పు॥ ౨ - ఎందునేని
యొకదానియందు నధికారముగలవానిపేళ్లు,
Officer, హాకిమ్.

స్థాయుకః॥ పు॥ ౧-గ్రామే=ఒక గ్రామము
నందు, అధిక్యతః = అధికారముగలవానిపేరు,
An overseer of a village, పరెల్.

గోపః॥ పు॥ ౧-భూరిషు గ్రామేషు=అనేక
గ్రామములయందు నధికారముగలవానిపేరు,
The superintendent of a district,
తాల్కదార్.

భారికః॥ పు॥ ౧-కనకాధ్యక్షః=బంగారము
నందలి యధికారముగలవానిపేరు, The
treasurer, खजान्ची.

రూప్యాధ్యక్షః-నైష్ఠికః॥ పు॥ ౨ - టంక
సాల యధికారిపేళ్లు, The master of the
mint, टंकसाल का अधिकारी.

అస్తర్వంశికః॥ పు॥ ౧-అస్త్రపురే=అంతః
పురమునందు, అధిక్యతః = అధికారియైన,
జనః = జనునిపేరు, The chamberlain,
राजमहल का अधिकारी.

సావిదల్లాః-కంచుకీన్॥ స్థాపత్యః-సావిదః॥
పు॥ ౪-అంతఃపురమునందలి కావలివానిపేళ్లు,
Attendants guarding the king's ha-
rem, कंचुकी.

షడ్జః (పా) శణ్డః-వర్షవరః॥ పు॥ ౨-పుషణ
హీనులుగాని యన్యులుగాని (స్త్రీ) స్వభావము
గలవారిపేళ్లు, నపుంసకలు, A eunuch,
हिजडा.

సేవకార్థ్యను జీవి
నః|

(విషయా నస్తరో
రాజా) శత్రుర్మిత్ర
(మతఃపరమ్ || ౪౬౬||
ఉదాసీనః (పరతరః)

పార్శ్వగ్రాహః(స్తుప్తప
తః)|

రిపౌ వైరి సపత్నారి
ద్విష ద్వేషణ దు
ర్హృదః|| ౪౬౭|| ద్విడ్వి
పక్షాహితామిత్రదస్య
శాత్రవశత్రవః| అభి
యాతిపరారాతి ప్రత్య
ర్థి పరిపన్థినః|| ౪౬౮||

స్నిగ్ధోవయస్య స్స
వయా

(అథ) మిత్రంసఖా
సుహృత్|

సేవకః-అర్థీ|| న్|| అనుజీవీ|| న్, పు|| 3 -
సేవకునిపేళ్లు, కొలువుగాఁడు, A servant,
సేవక.

విషయానస్తరః=తన దేశమునకంటె చేరిన
యావలి దేశమునందుండు, రాజా = రాజు,
శత్రుః|| పు|| = శత్రువు, అతఃపరం = ఆ శత్రు దేశము
నకు నావలి దేశమునందుండెడి రాజు, మిత్రమ్||
న|| = మిత్రుఁడు, పరతరః|| పు|| = ఆ మిత్రుని దేశ
మునకు నావలి దేశమునందుండు రాజు, ఉదా
సీనః = ఉదాసీనుఁడు, Neutral, उदासीन.

పార్శ్వగ్రాహః|| పు|| ౧-ఒకదిక్కును గెలువఁ
బోవు రాజునకు, స్తుప్తతః = వెనుకనుండు
శత్రువుపేడు, An enemy in the rear, శత్రు.

రిపుః - వైరి|| న్|| సపత్నః-అరిః-ద్విషత్||
ద్|| ద్వేషణః - దుర్హృత్|| ద్|| ద్విఙ్|| ష్||
విపక్షః-అహితః-అమిత్రః-దస్యః-శాత్రవః-
శత్రుః-అభియాతిః (పా) అభిఘాతిః (పా) అభి
ఘాతీ|| న్|| పరః-అరాతిః-ప్రత్యర్థీ|| న్|| పరిపన్థి
పు|| ౧౯ - శత్రువుపేళ్లు, An enemy; a
hostile party, శత్రు, శత్రు.

స్నిగ్ధః-వయస్యః-సవయాః|| న్, పు|| 3 -
సమానవయస్సుగల చెలికానిపేళ్లు, A com-
panion, समवयस्क.

మిత్రమ్|| న|| సఖా|| ఇ, పు|| సుహృత్||
ద్, పు|| 3 - స్నేహితుని పేళ్లు, A friend,
an ally, दोस्त.

సఖ్యం సాప్తపదీనం

సఖ్యమ్-సాప్తపదీనమ్||న|| ౨-చెలిమిచే
Friendship, దోస్తీ.

(స్యా) దనురోధోఽ
నువర్తనమ్|| ర౨౯||

అనురోధః|| పు|| అనువర్తనమ్|| న|| .
అనుకూలించుట పేళ్లు. Compliant
Serving, అనురోధ.

యథార్హవర్ణః ప్ర
ణిధి రపనర్ప శ్చరః
స్పశః| చారశ్చ గూఢ
పురుష

యథార్హవర్ణః-ప్రణిధిః-అపనర్పః-చర
స్పశః-చారః-గూఢపురుషః|| పు|| ౨ - వే
వానిపేళ్లు, A spy; a secret agent in
disguise, గూఢచార.

ఇందులో మొదటి ౨-ను కృషీవల భీ
కాదిరూపముచేతనుండు వేగులవాని పే
కొందఱు.

శ్చాప్తః ప్రత్యయి
త (స్త్రీ) || ర౨౦||

ఆప్తః-ప్రత్యయితః|| త్రి|| ౨-ఆప్తునికే
Trusted, confidential, ఆప్త.

సాంవత్సరో జ్యో
తిషికోదైవజ్ఞగణకా
(వపి) స్యు) శ్మహూ
ర్తిక మాహూర్తజ్ఞాని
కార్తాన్తికా (అపి)||

సాంవత్సరః-జ్యోతిషికః-దైవజ్ఞః-గణ
మాహూర్తికః-మాహూర్తః-జ్ఞానీ|| న|| క
న్తికః|| పు|| ౨-జ్యోన్యనిపేళ్లు, An as
loger or an astronomer, జ్యోతిషి.

ర౨౧||

తాన్త్రికో జ్ఞాతసి
ద్ధాన

తాన్త్రికః-జ్ఞాతసిద్ధాంతః|| పు|| ౨-వ
నాక శాస్త్రముయొక్క తత్త్వము దె
వాని పేళ్లు, A man versed in
science, తాన్త్రిక.

సత్త్రి గృహపతి
(స్సహా)।

సత్త్రి|| న|| గృహపతిః|| పు|| ౨ -
దానము చేయువాని పేళ్లు, A gene
house-holder, గృహస్థ.

లిపికారోఽక్షరచ

లిపికారః (హ) లిపింకరః - అక్షరచ

కోఁ ౭. త్తరచుచ్చుత్ప
లేఖకే॥ ౪౭౨॥

లిఖ తాత్తరసంస్థా
నే లిపిర్లిఖి (యథేప్రి
యా) ।

(స్వా) త్సందేశహ
రో దూతా

దూత్యం (తద్భావ
కర్తృణీ)॥ ౪౭౩॥

అధ్వసీనోఽధ్వగో
ఽధ్వన్యః పాథః పథిక
(ఇత్యపి) ।

(స్వా) మ్యమాత్య
సుహృ త్కోశరాష్ట్ర
దుర్గబలానిచ)॥ ౪౭౪॥
రాజ్యాజ్ఞాని (ప్రకృత
యః పౌరాణాం శ్రేణ
యోఽపిచ) ।

అత్తరచుచ్చుః-లేఖకః॥ పు॥ ౪-లేఖకుని పేర్లు,
లేకరి, A scribe, మునీష.

లిఖతమ్-అత్తరసంస్థానమ్-లిపిః (పా) లిపి-
లిఖిః (పా) లిపీ॥ సీ॥ ౪-వ్రాయఁబడిన యత్త
రముల యాకారము పేర్లు, 'అత్తరవిన్యాసే'
అనెడి పాఠమునందు, లిఖతా-లిపిః-లిఖిః॥ సీ॥
3-వ్రాతపేర్లు, A writing.

సందేశహరః-దూతః॥ పు॥ ౨-దూతపేర్లు,
A messenger, envoy, దూత.

దూత్యమ్ (పా) దాత్యమ్॥ న॥ ౧-తద్భావ
కర్తృణీ=ఆ దూతయొక్క భావకర్తములకు పేరు,
An embassy or message, సందేశ.

అధ్వసీనః-అధ్వగః-అధ్వన్యః-పాథః-పథి
కః॥ పు॥ ౫-తెరువరిపేర్లు, త్రోవనడచువాఁడు,
A traveller, పథిక.

స్వామీ॥ న్ = రాజు, రాజా; అమాత్యః =
మంత్రి, మंत्री; సుహృత్ ॥ ద్ = చెలికాడు,
భాస్య; కోశః = భండారము, రాజకాశ; ౪ ను॥
పు॥ రాష్ట్రమ్ = పట్టణములతోఁగూడిన దేశము,
రాష్ట్ర; దుర్గమ్ = పర్వతాదులచేత పోశక్యము
గాని పట్టణము, కిరా; బలమ్ = సేన, సేనా;
3 ను॥ న॥ ఈ ౭ ను, రాజ్యాజ్ఞాని = రాజ్యాం
గములు, ప్రకృతయః॥ సీ॥ = ఇవి ప్రకృతు లని
చెప్పఁబడును, పౌరాణాం శ్రేణయోఽపిచ =
ఒకఁడు ముఖ్యుఁడుగాఁ గలవారను సజాతీయు
లును నైన పురజనుల సమూహములు ప్రకృతు
లనఁబడును. The requisites of regal
administration, రాజ్యాంగ.

సద్ధి (రా) విగ్రహాన మాసనం
ద్వైధ మాశ్రయః॥
౪౭॥ షడ్గుణా

సద్ధిః॥ పు॥ = శత్రువుతో సంధి పొసఁగుట,
Peace, సंधి; విగ్రహాః॥ పు॥ = కలహించుట,
War, युद्ध; యానమ్॥ న॥ = దండెత్తుట,
Invading, आक्रमण; ఆననమ్॥న॥ = యుద్ధము
నకు సమయముఁ జూచుట, Maintaining
a post, समय की परख; ద్వైధమ్॥ న॥ =
భేదము పుట్టించుట, A stratagem, कूटनीति;
ఆశ్రయః॥ పు॥ = బలవంతునిఁ జేపట్టుట, Re-
course to help, आश्रय; ఈ ౭ ను, షడ్గు
ణాః = షడ్గుణము లనంబడును, Six expedi-
ents in foreign politics, राजनीति के अंग,

శక్తయ (స్తి)ః
ప్రభావోత్సాహ మ
స్త్రీజాః॥

ప్రభావః = కోశదండములవలనఁ బుట్టిన
తేజస్సు, Majesty, प्रभाव; ఉత్సాహః =
ఎక్కువైన పరాక్రమచేష్ట, Perseverance,
उत्साह; మస్త్రీః = సంధివిగ్రహాదులను తగి
నట్లు ప్రయోగించెడు నెఱుక, Counsel,
मन्त्रणा; (వీనివలన) జాః = పుట్టిన, తిస్త్రీః =
మూఁడుబలములును, శక్తయః = శక్తులనఁ
బడును. అవి ప్రభుశక్తి, ఉత్సాహశక్తి, మంత్ర
శక్తి అని చెప్పబడును. శక్తిః॥ స్త్రీ॥ Power,
शक्ति.

(క్షయః స్థానంచ
వృద్ధిశ్చ) త్రివర్గో (నీతి
వేదినామ్)॥ ౪౮॥

క్షయః॥ పు॥ = శత్రువుకంటె తాను తక్కు
వై యుండుట, Loss, नाश; స్థానమ్॥ న॥ =
శత్రువును తానును సమముగా నుండుట,
Equality, समानता; వృద్ధిః॥ స్త్రీ॥ = శత్రువు
కంటె తా నెక్కువై యుండుట, Success,

सकलता; ఈ 3 ను త్రివర్గః॥ పు॥ = సీతివేదులకు త్రివర్గము లనబడును, The three states.

(స) ప్రతాపః ప్రభావ(శ్చ య త్తేజః కోశదణ్డజమ్)।

ప్రతాపః-ప్రభావః॥ పు॥ ౨-కోశదణ్డజమ్ = భండారమువలనను దండువలనను పుట్టిన, యత్తేజః = తేజస్సు పేళ్లు, The dignity arising from treasure and forces; Majesty, तेज.

(సామదానే భేదదణ్డా వి త్యుపాయ చతుష్టయమ్)॥

౪౭౭॥

సామ॥న్, న॥ = ప్రియముఁజెప్పట, దానమ్॥ న॥ = దానమిచ్చుట, bribery, భేదః॥ పు॥ = కూడియున్నవారిని వేరుపఱుచుట, దణ్డః పు॥ = పీడించుట, ఇతి, ఉపాయ చతుష్టయమ్ = ఈ ౪ను ఉపాయములనఁబడును, ఉపాయః॥పు॥ Means of success, साम, दान, भेद, दण्ड चार उपाय.

సాహసం తు ద మోదణ్డ

సాహసమ్॥ న॥ దమః-దణ్డః॥ పు॥ ౩-దండ్ పాయముపేళ్లు, Subduing, punishment దण्ड.

సామసాస్త్య (మథో

సామ॥ న॥ సాస్త్యమ్॥ న॥ ౨ - సామో పాయముపేళ్లు, Conciliation, negotiation, समाधान.

నమా)। భేదోపజాసా

భేదః-ఉపజాపః॥ పు॥ ౨-భేదోపాయముపేళ్లు Disunion, sowing of dissention, भेद.

పుపథా (ధర్మాద్యైర్వత్పరీక్షణమ్)॥

౪౭౮॥

ఉపథా॥ సీ॥ ౧-ధర్మద్యైః = ధర్మార్థకాః ములచేత మంత్రులు మొదలైనవారిని, యత్ పరీక్షణమ్ = పరీక్షించుటపేరు, Trial of the of honesty, उपाधा.

(పశ్చాతి)

పశ్చా = ఈ ముందు చెప్పబడు 'అప

క్షీణ వివిక్త విజన చ్చన్న నిశ్శలాక శబ్ద
లైదును॥ త్రి॥

వ్యవడక్షీణో (య
స్తృతీయా ద్యగోచ
రః)।

అవడక్షీణః॥ త్రి॥ ౧ - తృతీయాద్య
చరః = మూడవవాడు మొదలైనవారికి
యనట్లుగా నిద్దతాడుకొను, యః = ఏకా
మేదిగలదో దానిపేళ్లు, Secret unkno
to a third person, रहस्य.

వివిక్తవిజనచ్ఛన్న
నిశ్శలాకా (స్తథా) ర
హః॥ ౪౭౯॥ రహశో
పాంశు(చాలిజ్ఞే)

వివిక్తః - విజనః - చ్ఛన్నః - నిశ్శలాకః॥
రహః॥ న్, న॥ రహన్ - ఉపాంశు॥ అవ్య॥
ఏకాంతమునకుఁ దగిన స్థలముపేళ్లు, Solitu
dine.

రహస్యం (తద్భవే
త్రిమ)।

రహస్యమ్॥ త్రి॥ ౧ - తద్భవే = ఆ యేక
స్థలమునందుఁ బుట్టినది, Occurring
private, रहस्य.

(సమా) విప్రీమ్భ
విశ్వాసా

విప్రీమ్భః (పా) విశ్రమ్భః - విశ్వాసః॥
౨ - విశ్వాసముపేళ్లు, నమ్మిక, Trust, Co
fidence, विश्वास.

భ్రేషో (భ్రంశో య
భోచితాత్)॥ ౪౮౦॥

భ్రేషః॥ పు॥ ౧ - యభోచితాత్ = తనకు
మైన ధర్మమువలన, భ్రంశః = చలించుట
Falling from rectitude; betray
చోఖా.

అభ్రేష న్యాయ
కల్పాస్తు దేశరూపం
సమజ్ఞసమ్ ।

అభ్రేషః - న్యాయః - కల్పః॥ పు॥ దేశరూపం
సమజ్ఞసమ్॥ న॥ ౧ - తనకుచితమైన ధర్మ
వలనఁ జలింపకయుండుట పేళ్లు, Propri
ety, न्याय.

యుక్త మాపయికం
లభ్యం భజమా నాభి

యుక్తమ్ - ఔపయికమ్ - లభ్యమ్ - భజ
నమ్ - అభినీతమ్ - న్యాయ్యమ్॥ త్రి॥ ౨ - న

నీత (వత్)॥ ౪౦౧॥ ముతోఁ గూడినదానిపేళ్లు, Right, fit or
 న్యాయ్యం (చత్రిషు proper, యుక్త.
 పట్)

సంప్రధారణాతు
 సమర్థనమ్ |

అపవాద స్తు నిద్రే
 తో నిదేశ శ్వాసనం
 (చసః)॥ ౪౦౨॥ శిష్టి

శ్చాజ్ఞాచ

సంస్థాతు మర్యా
 దా ధారణా స్థితిః |

అగోఽపరాధోమ
 న్మశ్చ

(సమేతూ) ద్దాన
 బద్ధనే॥ ౪౦౩॥

ద్విపాద్యో (ద్విగు
 ణోదణ్డో)

భాగధేయః కరో
 బలిః |

(ఘట్టాదిదేయం)

సంప్రధారణా॥ నీ॥ సమర్థనమ్॥ న॥ ౨ -
 యుక్తాయుక్తములయందు నిది యుక్తమని
 సమర్థించుటపేళ్లు, Deliberation on the
 propriety or impropriety of any
 thing; a determination thereon,
 సమర్థన.

అపవాదః (పా) అపవాదః-నిద్రేశః-నిదేశః॥
 పు॥ శాసనమ్॥ న॥ శిష్టిః-ఆజ్ఞా॥ నీ॥ ౨-ఆజ్ఞా పేళ్లు,
 An order or command, ఆజ్ఞా.

సంస్థా-మర్యాదా-ధారణా-స్థితిః॥ నీ॥ ౪ -
 మర్యాదపేళ్లు, మేరదప్పకయుండుట, Conti-
 nuance in the right path, మయాదా.

అగః॥ న్, న॥ అపరాధః-మన్తః॥ పు॥ ౩-అప
 రాధము పేళ్లు, Offence, fault, trans-
 gression, అపరాధ.

ఉద్దానమ్ - బద్ధనమ్॥ న॥ ౨-కట్టినైచుట
 పేళ్లు, Binding, బద్ధన.

ద్విపాద్యః॥ పు॥ ౧-ద్విగుణః = రెట్టింపగు,
 దణ్డః = దండు గ గా నుట పేరు, Double
 penalty, ద్విగుణ.

భాగధేయః-కరః-బలిః॥ పు॥ ౩-రాజునకు
 నీడగిన యప్పునముపేళ్లు, Rents, tax, tri-
 bute, కర.

శుల్కః॥ పు॥ ౧-ఘట్టాదిదేయమ్ = సుంకపు

హోగ (౭స్త్రీ)

చావడి మొదలైనచోట్ల రాజునకీడగిన ద్రవ్యముపేళ్లు, Toll, బ్రహ్మ.

ప్రాభృతంతు ప్రదే
మమ్ ॥ ౪౮౪॥

ప్రాభృతమ్-ప్రదేశనమ్॥ న॥ ౨-దేవతల కను, మిత్రులు మొదలగువారికి నియ్యబడు కానుకపేళ్లు, An oblation, or a present, ఖెడ.

ఉపాయన ముప
హ్య ముపహార
స్త్రో) పదా ।

ఉపాయనమ్-ఉపగ్రహ్యం॥ న॥ ఉపహారః॥ పు॥ ఉపదా॥ నీ॥ ౪-రాజదర్శనార్థమై తెచ్చు కానుకపేళ్లు, An humble offering to a king, ఆపహార.

యాతకా (దితు
సద్దేయం) సుదాయా
రణం (చతత్)॥
౪౮౫॥

యాతకమ్॥ న॥ సుదాయః॥ పు॥ హరణమ్॥ న॥ 3-యత్ = ఏది, దేయమ్ = వివాహమునం దల్లునికిని ఆడుబిడ్డకును నీడగినదో ఆ వస్తువు పేళ్లు, A nuptial present, A special present, వివాహ కా ఆపహార.

తత్కాల (స్తు)
దాత్వం (స్యా)

తత్కాలః॥ పు॥ తదాత్వమ్॥ న॥ ౨-వర్త మానకాలముపేళ్లు, Present time, తత్కాల.

(దుత్తరః కాల)
యతిః ।

ఆయతిః॥ నీ॥ ౧-ఉత్తరఃకాలః = రాగల కాలముపేరు, Future time, భావీ.

సాందృష్టికం (ఫలం
ద్య)

సాందృష్టికమ్॥ న॥ ౧-సద్యఃఫలమ్ = తత్కాలమునందు గలుగు ఫలముపేరు, Immediate consequence, సద్య ఫల.

ఉదర్కః ఫలము
త్తరమ్)॥ ౪౮౬॥

ఉదర్కః॥ పు॥ ౧-ఉత్తరంఫలమ్ = ముందు రాగల ఫలము పేరు, Future consequence, భావీ ఫల.

అదృష్టం (వహ్ని

అదృష్టమ్॥ న॥ ౧-వహ్నితోయాది =

తో యాది)

అగ్ని జలము మొదలైనవానివలనఁ బుట్టిన భయము పేరు, Casual and unseen danger, అకాల.

దృష్టం (స్వపరచ క్రజమ్)।

దృష్టమ్॥ న॥ ౧-స్వపరచక్రజమ్ = తనవారి వలనను పగవారివలనను బుట్టిన భయము పేరు, Obvious danger, కాల.

“దృష్టం త్వపరచక్రజమ్” అనియు పాఠముగలదు.

(మహీభుజా) మహిభయం (స్వపక్ష ప్రభవం భయమ్)॥ ర౧౭॥

అహిభయమ్॥ న॥ ౧ - మహీభుజామ్ = రాజులకు, స్వపక్షప్రభవమ్ = మూలబలము మొదలుగా నేడువిధములైన స్వపక్షముల వలనఁ బుట్టిన, భయమ్ = భయము పేరు, Latent danger from one's own party.

ప్రక్రియాత్వధికార

ప్రక్రియా॥ నీ॥ అధికారః॥ పు॥ ౨ - అధికారముపేళ్లు, Bearing of royal insignia, అధికార.

(స్నాన) చామరం తు ప్రక్షీర్ణకమ్ ।

చామరమ్-ప్రక్షీర్ణకమ్॥ న॥ ౨-వింజామరపేళ్లు, The bushy tail of the Bos gruniens used as a fan, చామర.

నృపాసనం (తు య) ధృద్రాసనం

నృపాసనమ్-ధృద్రాసనమ్॥ న॥ ౨-రాజులు కూర్చుండు నాసనముపేళ్లు, A throne, రాజగఢీ.

సింహాసనం (తు తత్)॥ ర౧౮॥ (హై మం)

సింహాసనమ్॥ న॥ ౧ - హైమమ్ = బంగారుతోఁజేయఁబడిన, తత్ = ఆ రాజుకూర్చుండు నాసనముపేరు, A throne made of gold, సింహాసన.

చత్రంతావతపత్రం

చత్రమ్-ఆతపత్రమ్॥ న॥ ౨-గొడుగుపేళ్లు, A parasoli, అత.

(రాజ్యస్థ) స్వప
(తల క్షుత్) ।

భద్రకుమ్భః పూర్ణ
కుమ్భా

భృజ్గారః కనకా
లుకా॥ ౪౮౯॥

నివేశ శిబిరం (శ
బ్దే)

సజ్జనం తూపరక్ష
ణమ్ ।

(హస్త్యశ్వరథ పా
దాతం) సేనాజ్ఞం (స్వా
చ్ఛతుష్టయమ్)॥

౪౯౦॥

దస్తీదస్తావలోహ
స్తీ ద్వీరదో^౨ సేకపా
ద్విపః । మత్తజ్ఞో గజో
నాగః కుశ్మరో వార
ణఃకరీ॥ ౪౯౧॥ ఇథః
స్తమ్భేరమః పద్మీ

స్వపలక్ష్య॥ న్, న॥ ౧ - రాజ్యః = రాజునకు
పట్టెడు, తత్ = ఆ గొడుగుపేరు, A royal
parasol, ఛత్ర.

భద్రకుమ్భః-పూర్ణకుమ్భః॥ పు॥ ౨-రాజ
ద్వారాదులయందుఁ బెట్టఁబడిన పూర్ణకల
శముపేళ్లు, A golden jar filled with
holy water, పూర్ణకుంభ.

భృజ్గారః॥ పు॥ కనకాలుకా॥ స్తీ॥ ౨ -
బంగారుగిండిపేళ్లు, A golden vase, గదా.

నివేశః॥ పు॥ శిబిరమ్॥ న॥ ౨ - దండుదిగి
యున్న తావుపేళ్లు, దండువిడిసిన పాళెము,
A camp, శిబిర.

సజ్జనమ్-ఉపరక్షణమ్॥ న॥ ౨-దండుకావలి
కొఱకు చుట్టుఁ జెట్టిన వెలుగు మొదలైన
దానిపేళ్లు, A sentry; an out-post.

సేనాజ్ఞమ్॥ న॥ ౧ - హస్త్యశ్వరథ పాదా
తమ్ = ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు కాలు
బలము ననెడి, చతుష్టయమ్ = ఈ ర ను, సేనాం
గములనఁబడును, A component part of
an army, హాథీ, ఛోటే, రథ, పాదచార, సేనా
కే ఆంగ.

దస్తీ॥ న్॥ దస్తావలః-హస్తీ॥ న్॥ ద్వీరదః-
అ సేకపః-ద్విపః-మత్తజ్ఞః-గజః - నాగః - కుశ్మ
రః-వారణః - కరీ॥ న్॥ ఇథః-స్తమ్భేరమః -
పద్మీ॥ న్, పు॥ ౧౫-ఏనుఁగుపేళ్లు, An ele-
phant, హాథీ.

యూథనాథ (స్తు)
యూథపః ।

యూథనాథః-యూథపః॥ పు॥ ౨ - ఏనుఁ
గుల గుంపులో ముఖ్యమయిన యేనుఁగుపేల్లు,
The leader of a herd of wild ele-
phants, हाथियों का नेता.

మదోత్కటోమదక
లః

మదోత్కటః - మదకలః॥ పు॥ ౨-మదము
పట్టిన యేనుఁగుపేల్లు, A rutting elephant,
मस्त हाथी.

కలభఃకరిశాబకః॥
౪౯౨॥

కలభః-కరిశాబకః (పా) కరిపోతకః॥ పు॥
౨-ఏనుఁగుగున్న పేల్లు, A young elephant,
हाथी का बच्चा; करम.

ప్రభిన్నోగర్జితో మ
త్తః

ప్రభిన్నః-గర్జితః-మత్తః॥ పు॥ ౩ - మదము
గాటు నేనుఁగుపేల్లు, A furious elephant
in rut, मस्तहाथी.

(సమా) వుద్వాస్త
నిర్మదా ।

ఉద్వాస్తః-నిర్మదః॥ పు॥ ౨ - మదమువిడి
చిన యేనుఁగుపేల్లు, An elephant out of
rut.

హస్తీకం గజతా
బృందే

హస్తీకమ్॥ న॥ గజతా॥ నీ॥ ౨ - బృందే =
ఏనుఁగులగుంపుపేల్లు, A herd of elephants,
हाथियों का झुण्ड.

కరిణీ ధేనుకా వ
శా॥ ౪౯౩॥

కరిణీ-ధేనుకా-వశా॥ నీ॥ ౩-ఆడుఏనుఁగు
పేల్లు, A she-elephant, हथिनी.

గర్జః కటో

గర్జః-కటః॥ పు॥ ౨-ఏనుఁగుచెక్కిలి పేల్లు,
An elephant's temple, कनपटी.

మదో దానం

మదః॥ పు॥ దానమ్॥ న॥ ౨-మదముపేల్లు,
Rut, मद्.

వమధుః (కరశీక
రః) ।

వమధుః॥ పు॥ ౧ - కరశీకరః=తొండము
వలన బుట్టిన తుంపరపేరు, Water emitted
from the elephant's trunk, वमधु.

కుమ్భా (తు శిర
సః పిష్టా)

కుమ్భః॥ పు॥ ౧ - శిరసః పిష్టా = ఏనుగు
శిరస్సుమీదనుండు మాంసఖండముల పేరు,
కుంభస్థలము, The frontal globes on the
forehead of an elephant, కుంభ స్థల.

(తయోర్మధ్యే) వి
దుః (పుమాన్)॥
౪౯౪॥

విదుః॥ పు॥ ౧-తయోః=ఆ కుంభస్థలముల
యొక్క, మధ్యే=నడుముపేరు, The hollow
between them, విద్దు.

అవగ్రహా (లలా
టం స్యాత్)

అవగ్రహః॥ పు॥ ౧ - లలాటమ్ = ఏనుగు
నొసటిపేరు, Elephant's forehead, ద్వాతీ
కా లలాట.

ఈషికా (త్వక్షీ
కూటకమ్)।

ఈషికా (పా) ఇషీకా॥ నీ॥ ౧ - అక్షీకూ
టకమ్ = ఏనుగు కనుగుడ్డుపేరు, Elephant's
eye-ball, उसकी आँख.

(అపాఙ్గదేశో)నిర్యా
ణం

నిర్యాణమ్॥ న॥ ౧ - అపాఙ్గదేశః = ఏనుగు
కడకన్నుపేరు, Corner of his eye, उसका
अपांग.

(కర్ణమూలంతు)
చూలికా॥ ౪౯౫॥

చూలికా॥ నీ॥ ౧ - కర్ణమూలమ్ = ఏనుగు
చెవిమొదటిపేరు, Root of his ear, उसका
कर्णमूल.

(అధః కుమ్భస్య)వా
హిత్థం

వాహిత్థమ్॥ న॥ ౧ - కుమ్భస్య = ఏనుగు
కుంభస్థలమునకు, అధః = దిగువనున్న ప్రదే
శముపేరు, Part below the frontal
globes, बाहिः.

ప్రతిమాన (మధో
ఽస్య యత్)।

ప్రతిమానమ్॥ న॥ ౧ - అస్య = ఈవాహిత్థ
మునకు, అధః = దిగువనున్న, యత్ = ప్రదే
శముపేరు, Part between the tusks,
प्रतिमान.

సనం (స్కన్ధదే యిత)	ఆసనమ్॥ న॥ ౧ - స్కన్ధదేశః = ఏనుగు యొక్క మూఁపు పేరు, Elephant's withers, ఆసన,
పద్మకం (బిద్మజాల ॥ ౪౯౬॥	పద్మకమ్॥ న॥ ౧ - బిద్మజాలకమ్ = ఏనుగు నకు యశావనమున దేహములోఁ బుట్టిన బొట్ట పేరు, ఏనుగు సిబ్బెము, Marks on his body, పద్మక.
పక్షభాగః (పా భాగో)	పక్షభాగః॥ పు॥ ౧ - పార్శ్వభాగః = ఏనుగు యొక్క యుభయపార్శ్వముల పేరు, His flank, उसके पाइव.
స్తభాగ (స్తుయో గ్రతః)।	దస్తభాగః॥ పు॥ ౧ - అగ్రతః యః = ఏనుగు యొక్క ముందుభాగముపేరు, His front, उसका दन्त भाग.
ద్వాపూర్వపశ్చా దిదేశౌ) గాత్రా (క్రమాత్)॥ ౪౯౭॥	పూర్వపశ్చాజ్ఞాదిదేశౌ = ముందటను వెనుకనున్న మోఁకాళ్ల క్రిందిప్రదేశములు రెండును, క్రమాత్ = వరుసగా, గాత్రావరే = గాత్రమ్ (Shoulder), అవరమ్ (పా) అపరమ్ (Thigh, అవర) అని చెప్పబడును.
తోత్రంవైణక	తోత్రమ్ - వైణకమ్ (పా) వేణకమ్॥ న॥ ౨ - ఏనుగును శిక్షించు కోలపేళ్లు, అంకుశము, A pike to drive an elephant, अंकुश.
మాలానం బద్ధస్త (౭౪)	ఆలాసమ్॥ న॥ బద్ధస్తమ్భః॥ పు॥ ౨ - ఏనుగు ను కట్టు స్తంభముపేళ్లు, Post to which he is tied, आलान.
శృజలే అన్దుకో హో (౭స్త్రీస్య	శృజలమ్॥ త్రి॥ అన్దుకః॥ పు॥ నిగలః (పా) నిగడః॥ పు॥ ౩ - ఏనుగునుగట్టు గొలుసుపేళ్లు,

అఙ్కుశో (ఽస్త్రి)
 స్పృణిః (స్త్రియామ్)॥
 ౪౯౮॥

దూష్యాకట్యావర
 త్రా

(స్యా) తల్పనా
 సజ్జనా (సమే) ।

ప్రవేణ్యాస్తరణం
 వర్ణః పరిస్తోమః కుఢో
 (ద్వయోః)॥ ౪౯౯॥

వీతం (త్వసారంహ
 స్త్యశ్వం)

వారీతు (గజబద్ధనే) ।

ఘోటకే వీతి తు
 రగ తురగ్జాశ్వతురబ్ధ
 మాః॥ ౫౦౦॥ వాజి
 వాహార్యగర్ధ్వహయ
 సైన్ధవసప్తయః ।

అజానేయాః కలీనా

అఙ్కుశః॥ ప్న॥ స్పృణిః॥ నీ॥ ౨-అంకుశము పేళ్లు,
 The goad of an elephant, అంకుశ.

దూష్యా (పా) చూషా-కట్యా (పా) కటా-
 వరత్రా॥ నీ॥ 3-ఏనుఁగునడుమునఁ గట్టు తోలు
 మోకుపేళ్లు, Leathern girt.

కల్పనా-సజ్జనా॥ నీ॥ ౨-ఏనుఁగును శృంగా
 రించుటపేళ్లు, Equipping an elephant,
 हाथी की सजावट.

ప్రవేణీ॥ నీ॥ ఆస్తరణమ్॥ న॥ వర్ణః - పరి
 స్తోమః॥ పు॥ కుఢః॥ ప్న॥ (పా) త్రి॥ ౫-ఏనుఁగు
 మీఁదఁ బఱచు రత్నకంబళిపేళ్లు, His trap-
 pings, प्रवेणी.

వీతమ్॥ న॥ ౧-అసారమ్ = బలములేని,
 హస్త్యశ్వమ్ = ఏనుఁగునకును గుఱ్ఱమునకును
 పేద, An elephant or horse unfit for
 riding, वीत.

వారీ॥ నీ॥ ౧-గజబద్ధనే = ఏనుఁగును పట్టుట
 కొఱకుఁ జేయఁబడిన యోదము లేక, గజ
 శాల, A hole or trap for catching
 elephants, वारी.

ఘోటకః (పా) ఘోటః-వీతిః (పా) వీతిః
 (పా) వీతీ॥ న్॥ తురగః - తురబ్ధః-అశ్వః-తుర
 బ్ధమః-వాజీ॥ న్॥ వాహః - అర్వా॥ న్॥ (పా)
 అర్వన్॥ త్॥ గర్ధ్వః-హయః-సైన్ధవః-స్తపిః॥
 పు॥ ౧3-గుఱ్ఱముపేళ్లు, A horse, घोडा.

అజానేయః॥ పు॥ ౧-కలీనాః = మంచిజాతి

గుఱ్ఱములపేరు, Horses of a good breed, **आजानेय.**

(స్వస్థ) ద్వినీతా
(సాధువాహినః) ||

గీ०१॥

వనాయుజాః పార
నీకాః కామ్భోజా బా
హ్నికా (హయాః) ।

వినీతాః॥ పు॥ ౧ - సాధువాహినః = తెన్నగ
మోయ నేర్చిన గుఱ్ఱములపేరు, Horses train-
ed for the manege, **विनीता.**

వనాయుజః (పా) వానాయుజః - పారనీకః -
కామ్భోజః - బాహ్నికః॥ పు॥ ఈ ర ను వరుసగా
వానాయుజము, పారనీకము, కాంభోజము,
బాహ్నికము అను నాల్గుదేశములలోఁ బుట్టిన,
హయాః = గుఱ్ఱములు, కాంభోజ, పారసా ఆది కే
ఘోడె.

యయు (రశ్వో-
శ్వమేధీయో)

యయుః॥ పు॥ ౧ - అశ్వమేధీయః = అశ్వ
మేధయాగమునకుఁ దగిన, అశ్వః = గుఱ్ఱమునకు
పేరు, A horse fit for sacrifice, **यज्ञ का
घोडा.**

జవన (స్తుజవాధి
కః)॥

గీ० ౨॥

జవనః॥ పు॥ ౧ - జవాధికః = వేగముచేత
నధికమైన గుఱ్ఱముపేరు, A fleet horse,
coarser, **जवन.**

పృష్ఠ్యఃసారీ

పృష్ఠ్యః-సారీ॥ న్॥ (పా) సూరీ॥ న్, పు॥
౨-మోఁపుమోయు గుఱ్ఱముపేరు, A pack
horse.

(నితః) కర్క

కర్కః॥ పు॥ ౧-నితః = తెల్ల గుఱ్ఱముపేరు,
A white horse, **सफेद घोडा.**

రథ్యో (వోధారథ
స్యయః)॥

రథ్యః॥ పు॥ ౧-రథస్యవోధాయః = రథ
మును వహించు గుఱ్ఱముపేరు, A chariot-
horse, **रथ का घोडा.**

(బాలః) క్షోరో

క్షోరః॥ పు॥ ౧ - బాలః = గుఱ్ఱపుష్పిల్ల పేరు,
A colt, **घोडे का बछडा.**

వామ్యశ్వాబడబా

వామీ - అశ్వా - బడబా॥ నీ॥ 3-గోడిగ
పేళ్లు, ఆడుగుట్టము, A mare, ఘోడీ.

బాడబం (గణే)॥

బాడబమ్॥ న॥ ౧ - గణే=గోడిగలగుంపు

గిం3॥

పేరు, A stud, ఘోడియో కా క్షుడ.

(ప్రిష్టా) శ్వీసం
(యదశ్వేన దినేనై
కేన గమ్యతే)।

అశ్వేన=గుట్టముచేత, ఏకేనదినేన=ఒక
దినముచేత, యత్ = ఏత్రోవ, గమ్యతే =
పొందబడుచున్నదో, తత్=ఆత్రోవ, అశ్వీ
సమ్॥ త్రి॥ = అశ్వీసమనంబడును, A day's
journey for a horse.

కశ్యం (తు మధ్య
మశ్వానం)

కశ్యమ్॥ న॥ ౧ - అశ్వానామ్=గుట్టముల
యొక్క, మధ్యమ్=నడుముపేరు, A horse's
flank, ఘోడె కా తంగ.

హేషాహ్రేషా
(చ నిస్వనః)॥ గింగ॥

హేషా-హ్రేషా॥ నీ॥ ౨-నిస్వనః = గుట్ట
ములు సకిలించుట పేళ్లు, గుట్టముల ధ్వని,
Neighing, హినహినాహ్న.

నిగాలస్తు (గలో
ద్దేశే)

నిగాలః॥ పు॥ ౧-గలోద్దేశే=గుట్టపుమొడ
దగ్గఱిచోటుపేరు, అచట దేవమణి యుండును,
His throat, నిగాల.

(బృద్ధే) త్వశ్వీయ
మాశ్వ (వత్)।

అశ్వీయమ్-అశ్వమ్॥ న॥ ౨ - బృద్ధే=గుట్ట
ములగుంపుపేళ్లు, A multitude of horses,
అఖీయ.

అస్కన్ధితం ధౌరిత
కం రేచితం వల్లితం
ప్లుతమ్॥ గింగి॥ (గత
యోఽమూః పశ్చా)
ధారా

అస్కన్ధితమ్॥ న॥ = స మ మై న న డ పు,
Walk. ధౌరితకమ్॥ న॥ = అధికమై చతుర
మైన నడపు, Trot, తసకీ చాల. రేచితమ్॥
న॥ = తాళగతితో పేరెముగాఁ దిరుగుట,
Sidling. వల్లితమ్॥ న॥ = వేగము

చేత విడువఁబడి మీఁదికి కాళ్లు కదలించుట,
Gallop, బాగ్గిత్. పుతమ్॥ న॥ = వేగము చేత
నంత మేరయును సమముగాఁ బోవుట,
Vaulting, లూత్. ఈ గీ ను ధారాః॥ సీ॥
గుఱ్ఱపుగతివిశేషముల పేళ్లు, Paces of a
horse, బోడె కీ చాలే.

ఘోణా (తు) ప్రో
థ (మస్త్రీయామ్)।

ఘోణా-ప్రోథమ్॥ ప్న॥ ౨-గుఱ్ఱపుముక్కు-
పేళ్లు, The nostrils of a horse, బోడె కీ
నాక.

కవికాతు ఖలీనో
(౭స్త్రీ)

కవికా॥ సీ॥ ఖలీనః (పా) ఖలీనమ్॥ ప్న॥
౨-కల్లెముపేళ్లు, The bit of a bridle,
వాగటార.

శఫం (క్షీప్) ఖురః
(పుమాన్)॥ గీ०౬॥

శఫమ్॥ న॥ ఖురః॥ పు॥ ౨-గొరిసెల పేళ్లు,
A horse's hoof, టాపూ.

పుచ్చ (౭స్త్రీ)
లూమలాఙ్గాలే వాల
హస్తశ్చ వాలధిః।

పుచ్చః॥ ప్న॥ లూమ॥న్॥ (పా) లూమమ్-
లాఙ్గాలమ్॥ న॥ ౩-గుఱ్ఱము మొదలయినవాని
తోక పేళ్లు, Tail. వాలహస్తః-వాలధిః॥పు॥
౨-కేశయుక్తమైన తోకపేళ్లు, A bushy
tail, ఛీత.

(త్రిషూ) పావృ
త్తలుతౌ (పరావృత్తే
ముహుద్భవి)॥ గీ० ౭॥

ఉపావృత్తః-లుతితః॥ త్రి॥ ౨-భువి=భూమి
యందు, ముహుః = పలుమాఱును, పరా
వృత్తే = పొర్లాడిన గుఱ్ఱము పేళ్లు, A horse
rolling himself, బోడెకా లోడనా.

(యానేచక్రిణి యు
ద్ధారే) శతాఙ్గ స్స్య

శతాఙ్గః-స్యన్దనః-రథః॥ పు॥ ౩-యుద్ధార్థం =
యుద్ధముకొఱకై న, చక్రిణి = బండికండ్లతో

స్తనో రథః।

(అసౌ) పుష్యరథ
(శ్చక్రయానం న
సమరాయ యత్)॥

౧౦౮॥

కర్ణీరథః ప్రవహణం
డయనం (చ సమం త్ర
యమ్)।

(స్థిబే) ౭నశ్యకటా
(౭స్త్రిస్యా)
ద్వస్త్రీ) కమ్బలి వా
హ్యకమ్॥ ౧౦౯॥

శిబికా యాప్యయా
నం (స్యాత్)

హోలా ప్రేక్షా (౭ది
కాస్త్రియాం)।

(ఉభౌతు) ద్వైప
వైయాఘా) (ద్వీపి
చర్మా వృతేరథే)॥

౧౧౦॥

నూడిన, యానే = వాహనము, రథః
A war-chariot, स्यन्दन.

పుష్యరథః (పా) పుష్పరథః॥ పు॥
యచ్ఛక్రయానం = ఏ రథము, సమరాం
యుద్ధముకొఱకు, న = కాదో, అసౌ =
A car for travelling or for pleasure
पुष्करथ.

కర్ణీరథః (పా) కర్ణీరథః॥ పు॥ ప్రవహణ
డయనమ్॥ న॥ ౩-మనుష్యులుమోయు విష
మను రథముపేళ్లు, A covered litter
women, कंठीरथ.

అనః॥ న, న॥ శకటః॥ ప్న॥ ౨-బండికే
A cart, गाडी.

౫స్త్రీ॥ నీ॥ కమ్బలివాహ్యకమ్॥ న॥ ౨-ది
యెద్దులు దీయు బండి పేళ్లు, A carri
drawn by oxen, बैल गाडी.

శిబికా॥ నీ॥ యాప్యయానమ్॥ న॥ ౨-
లము పేళ్లు, పల్లకియు, A palanqui
पालकी.

హోలా-ప్రేక్షా॥ నీ॥ ౨ - ఉయ్యాల కే
ఆదిశబ్దముచే మంచాదులకును హోల
పేరు కలదు, A hammock or swing
టోలి.

ద్వైపః-వైయాఘ్రః॥ త్రి॥ ౨-ద్వీపిచ
వృతే=పులితోలుచే కప్పబడిన, రథే=రథ
పేళ్లు, A car covered with tiger skin
रथविशेष.

(పాణ్డకమ్బుల సం
వీతస్యస్తనః) పాణ్డక
మ్బులీ।

(రథే) కామ్బులవాస్తా
ద్యాః (కమ్బులాదిభిరా
వృతే)॥ ౧౦౧॥ (త్రిషు
ద్వైపాదయో)

రథ్యారథకడ్య
(రథవ్రజే)।

ధూః (స్త్రీ క్లిప్తే)
యానముఖం

(స్య) ద్రథాజ్ఞమ్
పస్కరః॥ ౧౦౨॥

చక్రం రథాజ్ఞం

(తస్యాస్తే) నేమిః (స్త్రీ
స్యాత్) ప్రధిః (పు
మాన్)।

పిణ్డీకా నాభి

(రథాగ్రకీలకేతు

పాణ్డకమ్బులీ॥ ౧౦౧॥ ౧-పాణ్డకమ్బులసం
వీతస్యస్తనః = తెల్లకంబళిచేతఁ గప్పఁబడిన
రథముపేరు, రथविरोध.

కామ్బులమ్॥ త్రి॥ వాస్త్రమ్॥ త్రి॥ = ఇవి
మొదలయినవి వరుసగా, కంబళము వస్త్రము
మొదలైనవానిచేత కప్పఁబడిన రథముపేళ్లు,
ద్వైపాదయః = ద్వైపశబ్దము మొదలుకొని
వాస్త్రశబ్దమువఱకు గె శబ్దములును॥ త్రి॥

రథ్య-రథకడ్య॥ సీ॥ ౧ - రథవ్రజే = రథ
సమూహముపేళ్లు, A multitude of cars,
रथ समूह.

ధూః॥ ౧౦౧, సీ॥ యానముఖమ్॥న॥ ౧-రథము
మొదలయిన వాహనముల ముందుదిక్కుపేళ్లు,
Fore-part of a carriage.

రథాజ్ఞమ్-అపస్కరః (పా) అపస్కరః॥ పు॥
౧-బండికన్న క్కాడినొగ మొదలైన రథావ
యవములపేళ్లు, Any part of a carriage.

చక్రమ్-రథాజ్ఞమ్॥న॥ ౧-బండికంటిపేళ్లు,
A wheel, पहिया.

నేమిః॥ సీ॥ (పా) నేమీ - ప్రధిః॥ పు॥ ౧-
తస్యాస్తే = ఆ బండికంటికడకమ్మిపేళ్లు, Tyre,
पहिये की हाल.

పిణ్డీకా-నాభిః॥ సీ॥ ౧ - బండికంటి నడిమి
తూముపేళ్లు, Nave, पहिये की नाह.

అణిః॥ పు॥ ౧-అథాగ్రకీలకే = ఇరుముకడపట

ద్యయో) రణిః॥గిరి३॥

బండికండ్లు జాటకుండనుంచిన చీలపేరు, The pin of the axle, ఛరే కీ కీత.

రథగుప్తిర్వరూఢో
(నా)

రథగుప్తిః - వరూఢః॥ పు॥ ౨-రథమున రక్షించుకొంటు పైగప్పిన లోహమయమై కవచముపేళ్లు, The fender of a carriage వరూఢ.

కూబరస్తు యుగ
ధరః॥

కూబరః - యుగస్థరః॥ పు॥ ౨-కాడికట్ట నొగపేళ్లు, The pole to which the yoke is fixed.

అనుకర్షో (దార్వ
ధఃస్థం)

అనుకర్షః॥ పు॥ (పా) అనుకర్షా॥ న్॥ ౧ దార్వధఃస్థమ్ = అ నొగదిగువనుండు కోడిపీచి యను మ్రానిపేరు, Axle-tree or bottom of a carriage, స్రుగన.

ప్రాసజ్ఞో (నాయు
గాద్యుగః)॥ గిరి४॥

ప్రాసజ్ఞః॥ పు॥ ౧-యుగాత్ = కాడికంటె యుగః = రెండవకాడిపేరు, A separate yoke, బ్రూత.

(సర్వం స్యాద్వా
హనం) యానంయు
గ్యం పత్తంచధోరణ
మ్॥

యానమ్ - యుగ్యమ్ - పత్తమ్-ధోరణమ్ న॥ ౪-సర్వమ్ = సకలమయిన, వాహనమ్ వాహనములకును పేళ్లు, Any vehicle horse &c. వాహన.

పరంపరావాహనం
(యత్త) ద్వైవీతక
(మస్త్రీయామ్)॥
గిరి५॥

పరంపరావాహనమ్॥ న॥ వైవీతకమ్॥ పు॥ ౨ - తేరుమోతుపేళ్లు, A mediate vehicle as a porter carrying a litter or horse dragging a carriage, రక్షా.

ఆధోరణా హస్తి
పకా

ఆధోరణః - హస్తిపకః॥ పు॥ ౨-ఏనుఁ మావటివానిపేళ్లు, An elephant driven మహావత.

హస్త్యారోహనిషా
దినః!

నియంత్రాప్రాజితాయ
స్తానూతః క్షత్తాచ సా
రధిః॥ ౧౭॥ సవ్యేష్ఠ
దక్షిణస్థా (చ సంజ్ఞా
రథకుటుమ్బినః)।

రథిన స్సృష్టనారో
హః

అశ్వారోహః (స్తు)
సాదినః॥ ౧౮॥

భటా యోధాశ్చ
యోధార

సేనారక్షా (స్తు)
సైనికాః!

(సేనాయాం సమ
వేతాయే) సైన్యా
(స్తే) సైనికా (శ్చ తే)॥
౧౯॥

(బలినో యేసహ
స్త్రేణ) సాహస్రా (స్తే)
సహస్రిణః!

హస్త్యారోహః-నిషాదీన్, పు॥ ౨-ఏనుగు
నెక్కు దొరపేళ్లు, A warrior riding an
elephant, ఖాఖీ సవార.

నియంత్రా॥ ఋ॥ ప్రాజితా॥ ఋ॥ యంత్రా॥
ఋ॥ నూతః-క్షత్తా॥ ఋ॥ సారధిః - సవ్యేష్ఠః
(పా) సవ్యేష్ఠా॥ ఋ॥ (పా) సవ్యేష్ఠా॥న్॥ దక్షి
ణస్థః॥ పు॥ ఈ ౮ యు, రథకుటుమ్బినః = సార
ధికి, సంజ్ఞాః = పేళ్లు, A charioteer, సారఖీ.

రథీన్॥న్॥ సృష్టనారోహః॥ పు॥ ౨ - రథికుని
పేళ్లు, రథము నెక్కుదొర, A warrior in
chariot, రఖీ.

అశ్వారోహః - సాదీన్॥న్॥ పు॥ ౨-గుట్టపు
రాతుపేళ్లు, A horseman, ఖుడ సవార.

భటః - యోధః - యోధా॥ ఋ॥ పు॥ 3-
యుద్ధము చేయువాని పేళ్లు, A warrior, యోధా.

సేనారక్షాః-సైనికాః॥ పు॥ ౨-దండుకాచు
తలారల పేళ్లు, Guards or sentinels,
సేనిక.

సైన్యాః-సైనికాః॥ పు॥ ౨-సేనాయామ్ =
సేనయందు, యే = ఎవరు, సమవేతాః = కూడి
యున్నారో, తే = ఆ చతురంగబలముపేళ్లు,
Arrayed troops, సేనిక.

సాహస్రః-సహస్రీ॥న్॥ పు॥ ౨-యే = ఎవరు,
సహస్రేణ = వేయింటిలెక్కును, బలినః = గుట్ట
ములు మొదలయిన బలముగలవారో, తే =
వారిపేళ్లు, A thousand strong.

పరిధిస్థః పరిచరః	పరిధిస్థః - పరిచరః॥ పు॥ ౨ - సేనచుట్టును కాచువానిపేళ్లు, A guard.
సేనానీ ర్వాహినీపతిః॥ గీ१౧౯॥	సేనానీః॥ ఈ॥ వాహినీపతిః॥ పు॥ ౨ - సేనాధిపతిపేళ్లు, దళవాయి, A commander or general, सेनापति.
కఙ్కుకో వారవా ణో (౭-స్త్రీ)	కఙ్కుకః॥ పు॥ వారవాణః (పా) బాణ వారః॥ ప్న॥ ౨-కుబుసమువలె మేనికి మఱుగయినదాని పేళ్లు, బొందలము, Breast-plate; hawberk, कवच.
(యత్తు మధ్యే సకఙ్కుకాః। బద్న న్తి త) త్సారసన మధి కాజ్ఞో	సారసనమ్॥ న॥ అధికాజ్ఞః॥ ప్న॥ ఈ ౨ను, సకఙ్కుకాః = కంచుకము తొడిగినవారు, యత్తు = దేనిని, మధ్యే = నడుమున, బద్నన్తి = కట్టదురో, తత్ = దానిపేళ్లు, త్రాడు దట్టి మొదలయినవి, A girdle, कमर बन्ध.
(౭థ) శీర్షకమ్॥ గీ२౦॥ శీర్షణ్యంచ శిర స్త్రీ) (౭థ)	శీర్షకమ్-శీర్షణ్యమ్-శిరస్త్రమ్॥ న॥ 3-తల బామిడికముపేళ్లు, A helmet, छात्रे का टोप.
తనుత్రం వర్మ దంశనమ్॥ ఉరశ్చదః కఙ్కుటకోజాగరః కవ చో (౭-స్త్రీయామ్)॥ గీ२౧॥	తనుత్రమ్-వర్మ॥ న॥ దంశనమ్ (పా) దంశనమ్॥ న॥ ఉరశ్చదః-కఙ్కుటకః-జాగరః॥ పు॥ కవచః॥ ప్న॥ ౭ - జోడుపేళ్లు, జీరాపేళ్లు, Armour coat of mail, कवच.
ఆముక్తః ప్రతిము క్తశ్చ పినద్ధశ్చాపినద్ధ (వత్)। సన్నద్ధో వర్మి తస్సజ్జో దంశితో వ్యూఢ కఙ్కుటః॥ గీ२౨॥ (త్రిస్వాము	ఆముక్తః - ప్రతిముక్తః - పినద్ధః-అపినద్ధః॥ ౪ - కట్టబడిన వస్త్రము మొదలయినదాని పేళ్లు, Clothed or accoutred. సన్నద్ధః-వర్మితః-సజ్జః-దంశితః-వ్యూఢకఙ్కుటః॥ గీ - జోడు తొడిగిన వానిపేళ్లు, Armed or mailed. ఆముక్తాదయః = ఆముక్తశబ్దము

(వర్మభృతాం) కా
వచికం (గణే)।

పదాతి పత్తిపదగ
పాదాతిక పదాదయః॥
గీ. ౨౩॥ పద్గ శ్చ పదిక
(శ్చాధ)

పాదాతం (పత్తిసం
హతిః)।

శస్త్రజీవే కాణ్డపృ
ష్ఠా యుధీయాయుధి
కా(స్సమాః)॥ గీ. ౨౪॥

కృతహస్త స్సుప్ర
యోగవిశిఖః కృతపుష్ప
(వత్)।

అపరాధ్ధ పృష
త్కోఽ (సౌ లత్యౌ
ద్య శ్చ్యుతసాయకః)॥
గీ. ౨౫॥

ధన్విధనుష్కాన్
ధానుష్కానిషణ్డస్త్రీ
ధనుర్ధరః।

(స్యా) త్కాణ్డవాం
స్తు కాణ్డీర

కావచికమ్॥ న॥ ౧-వర్మభృతామ్=జోడు
దొడిగినవారియొక్క, గణే = సమూహము
పేరు, Multitude of armed soldiers,
కవచ పహనే సैनिक.

పదాతిః-పత్తిః-పదగః-పాదాతికః - పదా
జిః-పద్గః-పదికః॥ పు॥ ౨-కాలిబంటుపేళ్లు,
A foot soldier, యాదీ.

పాదాతమ్॥ న॥ ౧-పత్తిసంహతిః=కాలి
బంటుగుంపుపేరు, Infantry, యాదీ.

శస్త్రజీవః-కాణ్డపృష్ఠః (పా) కాణ్డస్పృష్ఠః
(పా) స్పృష్ఠ కాణ్డః - ఆయుధీయః-ఆయుధికః॥
౪-ఆయుధమును ధరించి జీవనముచేయువాని
పేళ్లు, A soldier by profession, సैनिक.

కృతహస్తః-సుప్రయోగవిశిఖః-కృతపుష్పః॥
౩-అమ్ములు గురిదప్పక వేయనేర్చినవానిపేళ్లు,
Skilled in archery, तीरंदाज.

అపరాధ్ధ పృషత్కః॥ ౧-యః=ఎవడు,
లత్యౌత్=గుటివలన, చ్యుతసాయకః=జాటి
పోయిన బాణముకలవాడో, అసౌ=వానిపేరు,
Unskilled; missing the butt.

ధన్వి॥ న॥ ధనుష్కాన్॥ త్॥ ధానుష్కః-
నిషణ్డీ॥ న॥ అస్త్రీ॥ న॥ ధనుర్ధరః॥ ౬-విలు
కానిపేళ్లు, An archer or bow-man,
धनुर्धर.

కాణ్డవాన్॥ త్॥ కాణ్డీరః॥ ౨-అమ్ములే
యాయుధముగాగలవానిపేళ్లు, One fight-
ing only with arrows, बाणधारी.

శ్వాక్తిక శ్శక్తిహే
తికః॥ ౧౬॥

శ్వాక్తికః-శక్తిహేతికః॥ ౧-శక్తియే యాయుధ
ముగాఁ గలవాని పేళ్లు, A spearman,
భాలొసే లడనే వాలా.

యాష్టిక పారశ్వ
ధికా (యష్టి స్వధితి
హేతికా)।

యాష్టికః = Armed with a club, లడ-
చారి. పారశ్వధికః = Armed with a
battle-axe. ఈ రెండును వరుసగా యష్టి
స్వధితిహేతికా = దుడ్డుకట్టెయును గండ్రగొడ్డ
లియు నాయుధముగాఁ గలవారిపేళ్లు.

నై స్త్రింశికోఽ
(సి హే తి స్స్య త్)

నై స్త్రింశికః॥ ౧-అసిహేతిః = అడ్డకత్తియే
యాయుధముగాఁ గలవానిపేరు, Armed
with a sword.

(సమా) ప్రాసికకా
న్తికా॥ ౧౭॥

ప్రాసికః-కాన్తికః॥ ౧ - ఈఁటెవానిపేళ్లు,
A lancer, భాలాబదీర.

చర్మి ఫలకపాణి
(స్స్య త్)

చర్మి॥ ౧॥ ఫలకపాణిః॥ ౧-అరిగవానిపేళ్లు,
కే డెము గలవాఁడు, A shield-bearer,
టాల-చారి.

పతాకీవై జయన్తి
కః॥

పతాకీ॥ ౧॥ వై జయన్తికః॥ ౧-పడగల
వానిపేళ్లు, టెక్కెముగలవాఁడు, A flag-
bearer, భండ-చారి.

అనుష్ఠవ సహాయ
శ్చానుచరోఽభిచర
(సహాయః)॥ ౧౮॥

అనుష్ఠవః - సహాయః-అనుచరః-అభిచరః
(పా) అభిసరః॥ ౪ - తోడువచ్చినవాని పేళ్లు,
A companion or follower, అనుచర.

పురోగాగ్రే సర
ప్రష్టా గ్రతస్సర పుర
స్సరాః॥ పురోగమః
పురోగామి

పురోగః - అగ్రేసరః-ప్రష్ఠః-అగ్రతస్సరః -
పురస్సరః-పురోగమః-పురోగామి॥ ౧॥ ౨ -
ముందరనడచువానిపేళ్లు, A leader, నేతా.

మన్దగామిత మ

మన్దగామి॥ ౧॥ మన్దరః॥ ౧ - మెల్లగా

సరః॥

౫౨౯॥

నడచువాని పేళ్లు, Marching slow, మంద-
గామీ.

జష్టులోఁజరిచిన

జష్టులః-అతిజవః॥ ౨ - వడిగానడచువాని

పేళ్లు, Marching fast, శీఘ్రగామీ.

(స్తుత్యా) జష్టుక
రిక జాష్టికా॥జష్టుకరికః-జాష్టికః॥ ౨ - దూరముగాఁబో
యి యక్కడి వార్తల నెఱింగించుచు బ్రదుకు
వాని పేళ్లు, A runner or express.తరస్వీ త్వరితోవేగీ
ప్రజవీజవనోజవః॥తరస్వీ॥ ౧॥ త్వరితః-వేగీ॥ ౧॥ ప్రజవీ॥ ౧॥
జవనః - జవః॥ ౬ - వేగముగలవాని పేళ్లు,
Expeditious.

౫౩౦॥

జయ్యో (యశ్యక్య
తే జేతుం)జయ్యో॥ ౧-యఃజేతుం శక్యతే=అవశ్యము
గెలువ శక్యమయినవాని పేరు, Conque-
rable, జేయ.జేయో (జేతవ్య
మాత్రకే)॥జేయః॥ ౧ - జేతవ్యమాత్రకే=సామాన్య
ముగ గెలువఁదగినవాని పేరు, Fit for con-
quest, జీతనే యోగ్య.

జైత్ర (స్తు) జేతా

జైత్రః-జేతా॥ ఋ॥ ౨-గెలుచువాని పేళ్లు,
A conqueror, విజేతా.(యోగచ్ఛ త్యలం
విద్విషతఃప్రతి॥ ౫౩౧॥
సో) ౭భ్యమిత్రో ౭
భ్యమిత్రియో ౭ ప్య
భ్యమిత్రిణ (ఇత్యపి)॥అభ్యమిత్త్రః - అభ్యమిత్రియః - అభ్య
మిత్రిణః॥ ౩-యః=ఎవఁడు, విద్విషతఃప్రతి=
శత్రువులను గుఱించి, అలమ్ = మిక్కిలియు,
గచ్ఛతి=యధమునకఁబోవుచున్నాఁడో, సః=
వాని పేళ్లు, One who ably faces the foe,
అభ్యమిత్రః.ఊర్జస్వల (స్వాస్తి)
దూర్జస్వీ (యః ఊర్జో ౭
తిశయాన్వితః)॥ ౫౩౨॥
(స్వా)ఊర్జస్వలః - ఊర్జస్వీ॥ ౧॥ ౨ - ఊర్జో ౭తి
శయాన్వితః=బలాధిక్యముతోఁ గూడినవాని
పేళ్లు, Strong ; powerful ; energetic,
బలवान, ప్రతాపి.

దురస్వానురసిలో

ఉరస్వాన్ || ౬ || ఉరసిలః || ౨-ఘనమఁ
తొమ్ముగలవానికిని తొమ్ముబలముగల
కినిపేల్లు, Broad-chested, strong, తర్ర

రథికో రథిరో రథీ

రథికః-రథిరః (పా) రథినః-రథీ || ౧ ||
రథముమీఁదనుండువానిపేల్లు, A per
riding in a car, రథీ.(కామంగా) మృను
కామినోఅనుకామినః || ౧-కామంగామీ=(య
దులయందు) యథేష్టముగా పోవువానిఁ
One who goes or acts as he li
అనుకామీన.హృత్యస్తీన (స్త
థాభృశమ్) || ౧౩౩ ||అత్యస్తీనః || ౧-తథాభృశమ్ = మి
యుం బోవు స్వభావముగలవానిపేరు, (1
who moves much, అత్యంతీన.శూరోవీరశ్చ విక్రా
స్తోశూరః-వీరః-విక్రాస్తః || ౩-శూరునిఁ
A hero.జేతాజిష్ఠశ్చజిత్వ
రః ||జేతా || ఋ || జిష్ఠః-జిత్వరః || ౩-గె
స్వభావముగలవానిపేల్లు, Victorious; 1
to conquer, శూ.సాంయుగీనో (రణే
సాధు)సాంయుగీనః || ౧-రణే = యుద్ధమున
సాధుః = నేర్పరియైనవానిపేరు, Skille
war, युद्धकशल.(శస్త్రాజీవాదయస్త్రీ
షు) || ౧౩౪ ||శస్త్రాజీవాదయః = శస్త్రాజీవశబ్దము మె
సాంయుగీనశబ్దమువలకు నన్నిశబ్దములునధ్వజినీ వాహినీ
సేనా పృతనా ౭నీకినీ
చమూః వరూధినీధ్వజినీ - వాహినీ - సేనా-పృతనా-అ
చమూః-వరూధినీ || ౭ - చతురంగము
గూడిన సేనపేల్లు, An army or fo
సేనా.

బలంపై న్యంచక్రం
చానీక (మస్త్రీయా
మ్)॥ ౧౩౫॥

వ్యూహస్తు బలవి
న్యాహ

(భేదా) దణ్డాదయో
(యుధి)।

ప్రత్యాసారో
(వ్యూహపార్శ్వః)

(సైన్యపుష్టే)ప్రతి
గ్రహః॥ ౧౩౬॥

(ఏకేభై కరథత్ర్యై
శ్వా) పత్తిః (పశ్చా
పదాతికా)।

(పత్త్యజైః) త్రిగు
ణైః సైన్యైః క్రమా

బలమ్-పై న్యమ్-చక్రమ్॥న॥ అనీకమ్॥పు॥
ర-గజాది సేనాంగములకును సేనకును పేళ్లు,
Part of an army, An army, సేనా.

వ్యూహః - బలవిన్యాసః॥ పు॥ ౧ - సేన
యొడ్డుట పేళ్లు, Array of troops, యూహ.

యుధి = యుద్ధకాలమునఁ జేయఁబడు, దణ్డా
దయః = దండభోగమండలాసంహతములు మొద
లయినవి, భేదాః = వ్యూహభేదములు. బలము
నడ్డముగా నిలుపుట దండము, In line,
ఒకటికి వెనుక నొకటి నిలుపుట భోగము,
In column. గుండ్రముగా నిలుపుట మండ
లము, In a circle. వేరువేరుగా నిలుపుట
అసంహతము, In separate order. Diffe-
rent forms of a ray, యూహ భేద.

ప్రత్యాసారః॥ పు॥ ౧ - వ్యూహపార్శ్వః =
వ్యూహమునకు వెనుకనుండు సేనపేరు, The
rear, ప్రత్యాసార.

ప్రతిగ్రహః॥ పు॥ ౧-సైన్యపుష్టే = సేనకు
వెనుక నన్నులువిండవట్టున నుండు ప్రత్యేక
మైన సేనపేరు, Reserve, ప్రతిగ్రహ.

పత్తిః॥ సీ॥ ౧-ఏకేభై కరథత్ర్యైశ్వా = ఒక
యేనుగు నొకరథమును మూడుగుఱ్ఱము
లును గలిగి, పశ్చాపదాతికా = ఐదుగురు కాలి
బంట్లును గల సేనపేరు, A platoon,
చతురంగిణి సేనా.

పత్త్యజైః = పత్త్యవయవములయిన, యథో
త్తరమ్ = ఉత్తరోత్తరమును, త్రిగుణైః =

దాఖ్యా యథోత్తర
మ్)॥ ౫౩౭॥ సేనాము
ఖం గుల్మగణౌ వా
హిసీ పృతనా చమూః।
అనీకినీ

(దశానీకి) న్యక్షా
హిణ్య

(ధ) సంపది॥ ౫౩౮॥
సంపత్తిః శ్రీ (శ్చ) లక్ష్మీ
శ్చ

విపత్త్యాం విపదా
పదా।

ఆయుధం (తు) ప్ర
హరణం శస్త్రమస్త్ర

(మథా స్త్రియా)॥
౫౩౯॥ ధను శ్చాపౌ

మువ్వుడింపబడిన, సన్ధ్యైః = సమస్తములయిన,
గజ రథ తురగ పదాతులతోఁ గూడియున్న
యేడుసేనలకు, క్రమాత్ = వరుసగా, సేనా
ముఖము మొదలయిన యేడును, ఆఖ్యాః =
పేళ్లు, అనఁగా, ౩ పత్తులు = సేనాముఖము,
౩ సేనాముఖములు = గుల్మము, ౩ గుల్మములు =
గణము, ౩ గణములు = వాహిని, ౩ వాహి
నులు = పృతన, ౩ పృతనలు = చమువు, ౩ చము
వులు = అనీకిని అని యర్థము. సేనాముఖమ్॥
న॥ గుల్మః - గణః॥ పు॥ వాహిసీ - పృతనా -
చమూః - అనీకినీ॥ నీ॥

అక్షాహిణీ॥ నీ॥ ౧-దశ = పది, అనీకిన్యః =
అనీకినులు గూడిన పేరు, అనగా ౨౧౦౭౦
ఏనుఁగులు, అన్నిరథములు, ౬౫౬౧౦ గుఱ్ఱ
ములు, ౧౦౯౩౫౦ కాలిబంట్లును గల సేన
పేరు, అక్షాహిణి, A complete army.

సంపత్॥ ద్॥ సంపత్తిః - శ్రీః - లక్ష్మీః॥ నీ॥
౪-సంపదపేళ్లు, Success or prosperity,
సంపత్తి.

విపత్తిః - విపత్॥ ద్॥ ఆపత్॥ ద్, నీ॥ ౩-
ఆపదపేళ్లు, Adversity; poverty, విపత్తి.

ఆయుధమ్ - ప్రహరణమ్ - శస్త్రమ్ -
అస్త్రమ్॥ న॥ ౪-ఆయుధము పేళ్లు, A weapon,
ఘాతకము.

ధనుః॥ న్, న॥ (పా) ధనుః॥ ఉ, పు॥ (పా)
ధనూః॥ నీ॥ చాపః॥ ప్న॥ ధన్వ॥ న్॥ శరాస

శరాసన కోదణ్డ
కమ్ ఇష్వాసో

(ఽప్యథకర్ణస్య)
ప్యమ్ (శరాస
గీరం॥

కపిధ్వజస్య) గాణ్డీ
శ్చివా (పున్నసం
గీరం॥

కోటి రస్యా) టనీ

కోధా తలం (జ్య
వారణే)॥ గీరం॥

స్తక (స్తుధను
సం)

శార్వ జ్య శిష్టనీ
గీరం॥

స్యా) త్ప్రత్యా
కలీథ (మిత్యా
పఞ్చకమ్)॥
గీరం॥

సమ్-కోదణ్డమ్-కార్ముకమ్॥ న॥ ఇష్వాసః॥ పు॥
2-వింటి పేళ్లు, A bow, బస్త్ర.

కాలప్యమ్॥ న॥ ౧ - కర్ణస్య = కర్ణని
యొక్క, శరాసనమ్ = వింటి పేరు, The bow
of Karna, कर्ण का शरासन.

గాణ్డీవః-గాణ్డీవః॥ పు॥ ౨ - కపిధ్వజస్య =
అర్జునునియొక్క, శరాసనమ్ = వింటి పేరు,
गाण्डीव.

కోటిః-అటనీ (పా) అటనిః॥ నీ॥ ౨-అస్య =
ఈ వింటి కొప్పు పేరు, Notched extremity
of a bow, ఆఠనీ.

కోధా॥ నీ॥ తలమ్॥ న॥ ౨ - జ్యఘాతవా
రణే = వింటి వారి దెబ్బ తప్పించుటకై చేతఁ
గట్టుకొను తోలు పేళ్లు, Leathern fence
for the arm.

లస్తకః॥ పు॥ ౧ - ధనుర్మధ్యమ్ = వింటి
నడుము పేరు, Middle of the bow, బస్త్ర
का मध्य भाग.

శార్వ - జ్య - శిష్టనీ॥ నీ॥ గుణః॥ పు॥ ౪-
వింటినారి పేళ్లు, The bow-string, గ్రుణ.

ప్రత్యాలీథమ్-ఆలీథమ్॥ న॥ ౨ ను, ఇత్యాది
అన్నందు చేత, సమపదమ్, విశాఖమ్, మణ్డ
లమ్॥ న॥ ౩ ను, స్థానపఞ్చకమ్ = ఈ గీ ను
అయిదు విధములైన విలుకాండ్ర నిలుకడ పేళ్లు.
ఎడమ కాలు ముందరికి చాచి నిలుచుట
ప్రత్యాలీథము. కుడి కాలు ముందరికి చాచి
నిలుచుట యాలీథము, రెండు కాళ్లు సమముగా

నిలుచుట సమపదము. రెండుకాళ్ల నడుమ జానెడు ఎడముగలిగి నిలుచుట విశాఖము. రెండుకాళ్లును మండలాకారముగ నిలుచుట మండలము, Five attitudes in shooting.

లక్ష్మ్యంలక్షంశర
వ్యం (చ)

లక్ష్మ్యమ్-లక్షమ్-శరవ్యమ్॥న॥3-గుటిపేళ్లు,
A butt or mark, లక్ష్య, నిశాన.

శరాభ్యాస ఉపాస
సమ్॥

శరాభ్యాసః॥ పు॥ ఉపాసనమ్॥ న॥ ౨-విలు
విద్య నేర్చుకొనుట పేళ్లు, Archery,
చతుర్విధా.

ప్రవత్క బాణ విశి
ఖా అజిహ్మాగ ఖగా
శుగాః॥ గీర3॥ కల
మృమార్గణ శరాః
పత్తీ రోపణః (ర్వ
యోః)।

ప్రవత్కః - బాణః - విశిఖః-అజిహ్మాగః-
ఖగః-ఆశుగః-కలమ్భః-మార్గణః-శరః (పా)
సరః - పత్తీ॥ న్॥ రోపణః॥ పు॥ ఇమః॥ పు॥
౧.౨ - అమ్ముపేళ్లు, An arrow, శర, బాణ,
తీర.

ప్రత్వేడనా (స్తు)
నారాచాః

ప్రత్వేడనః-నారాచః॥ పు॥ ౨-నారసము
పేళ్లు, An iron arrow, లోహే కా శర.

పక్షో వాజ

(స్త్రి)మాత్తరే॥

గీర ౪॥

పక్షః - వాజః॥ పు॥ ౨ - గలుల పేళ్లు,
తెక్కలు, Feathers of an arrow. ముందు
చెప్పగల నిరస్తదిగ్ధలిప్తకశబ్దములు 3 త్రి॥
శర కే పక్ష.

నిరస్తః (ప్రహితే
బాణే)

నిరస్తః॥ ౧ - ప్రహితే = వేయబడిన,
బాణే = బాణముపేరు, Shot, as an arrow,
తొడ దూర తీర.

(విషాక్తే) దిగ్ధలి
ప్తకా।

దిగ్ధః-లిప్తకః॥ ౨ - విషాక్తే = విషముచేత
బూయబడిన బాణము పేళ్లు, Poisoned
arrow, విషబుట్టె తీర.

తూణో పా సజ్జతూ
ణీరనిషజ్జా ఇమధి (ర్వ
యోః)॥ ౫౪౫॥ తూ
ణ్యాం

ఖడ్గే (తు) నిస్త్రింశ
చన్ద్రహాసాసిరిష్టయః
కాక్షేయకో మణ్డలా
గ్రఃకరవాలః (కృపా
ణవత్)॥ ౫౪౬॥

త్సరుః (ఖడ్గదిము
ష్టాస్యాత్)

మేఖలా (తన్ని బన్ధ
నమ్)।

ఫలకో (౭ స్త్రీ)
ఫలం చర్మ

సంగ్రహో (ముష్టి
రస్య యః)॥ ౫౪౭॥

ద్రుఘణేముద్గరఘ
నా

(స్యా) దీలీ కర వా
లి కా।

భిద్దిపాలస్సృగ

తూణః - ఉపాసజ్జః-తూణీరః-నిషజ్జః॥ పు॥
ఇమధిః॥ ప్స॥ తూణీ॥ నీ॥ ౬-అమ్ములపాది
పేళ్లు, A quiver, తరకస.

ఖడ్గః-నిస్త్రింశః-చన్ద్రహాసః-అసిః-రిష్టిః-
కాక్షేయకః-మణ్డలాగ్రః-కరవాలః (పా) కర
వాలః-కృపాణః॥ పు॥ ౯-ఖడ్గము పేళ్లు, పెద్దకత్తి,
A scimitar, తడవార.

త్సరుః॥ పు॥ ౧ - ఖడ్గాదిముష్టా = ఖడ్గము
జముదాడి మొదలయిన యాయుధముల పిడి
పేరు, పరుఁజ, A hilt or handle, మ్మీక.

మేఖలా॥ నీ॥ ౧-తన్ని బన్ధనం = ఆ యాయు
ధము జాఱకుండ మణికట్టునఁ గట్టు కట్టుపేరు,
A sword knot, కరఖనీ.

ఫలకః॥ ప్స॥ ఫలమ్-చర్మ॥ న్, న॥ ౩-అరిగ
పేళ్లు, కేడెము, A shield, టాల్.

సంగ్రహః॥ పు॥ ౧ - అస్య యః ముష్టిః =
ఈ యరిగపట్టు పిడిపేరు, The grip of a
shield, టాల్ కీ మ్మీక ; సంగ్రాహ.

ద్రుఘణః-ముద్గరః-ఘనః॥ పు॥ ౩ - ఇనుప
గడిపేరు, A mallet, మ్మగరీ.

ఉలీ (పా) ఉలిః - కరవాలికా (పా) కర
వాలికా॥ నీ॥ ౨-తులువక త్తిపేళ్లు, A short
sword, కడార.

భిద్దిపాలః (పా) భిడ్డిపాలః - స్సృగః॥ పు॥

(స్తు) త్యా

౧-హస్తగ్రహణమైన విడిచివాటుగుదియపేళ్లు,
A short arrow.

పరిఘః పరిఘాత
నః॥ గౌరవ॥

పరిఘః - పరిఘాతనః॥ పు॥ ౧ - ఇనుపకట్ల
గుదియపేళ్లు, A bludgeon, టాకీ.

(ద్వయోః) కుతా
ర స్వధితిః పరశు
(శ్చ) పరశ్వధః॥

కుతారః॥ పు॥ స్వధితిః-పరశుః-పరశ్వధః॥
పు॥ ౪-గండ్రగొడ్డలిపేళ్లు, An axe, ఖరసా.

(స్యా) చ్చస్త్రీచా
సిపుస్త్రీ (చ) చ్చురికా
చాసిధేనుకా॥ గౌరవ॥

శస్త్రీ - అసిపుస్త్రీ - ఛురికా-అసిధేనుకా॥
సీ॥ ౪ - సురియకత్తిపేళ్లు, చూరకత్తి,
A knife, చాక్కు.

(వాపుంసి) శల్యం
శఙ్కు (ర్నా)

శల్యమ్॥ పు॥ శఙ్కుః॥ పు॥ ౨-వసిపేళ్లు,
సెలకట్టె, A javelin, the pointed end
of an arrow, శర కీ అనీ.

సర్వలాతోమరో
(౭స్త్రీయామ్)॥

సర్వలా (పా) శర్వలా॥ సీ॥ తోమరః॥ పు॥
౨ - నేజాపేళ్లు, చిట్టకోల, An iron crow,
తోమర.

ప్రాస (స్తు) కుస్తః

ప్రాసః-కుస్తః॥ పు॥ ౨-ఈటెపేళ్లు, బల్లెము,
A bearded dart, బాలా.

కోణ(స్తుస్త్రీయః)
పాశ్యశ్చికోటయః॥
గౌరవ॥

కోణః॥ పు॥ పాశిః-అశ్రిః-కోటిః॥ సీ॥ ౪-
అంచుపేళ్లు, కొన, Sharp edge of a
sword, తలవార కీ ఖర.

సర్వాభిసార స్స
ర్వాఘ స్సర్వసన్నహ
నా (ర్కః)॥

సర్వాభిసారః-సర్వాఘః-సర్వసన్నహనః॥
పు॥ ౩ - సకలసేనయు యుద్ధమునకు నాయత్త
పడుట పేళ్లు, Assembling of a complete
army, యుద్ధసన్నాహ.

లోహాభిసారోఽ
(స్త్రభృతాం రాజ్ఞాం

లోహాభిసారః॥ పు॥ ౧-యుద్ధప్రయాణాదు
లయందు, అస్త్రభృతామ్ = ఆయుధమును

నీరాజనావిధిః)॥

౧౧౧౧॥

(యత్సేన యాఽ
భిగమన మరౌ త) ద్భి
షేణనమ్॥

యాత్రాప్రజ్యాఽభి
నిర్యాణం ప్రస్థానం
గమనం గమః॥౧౧౧౨॥

(స్యా) దాసారః
ప్రసరణం

ప్రచక్రం (చలితా
ర్థకమ్)॥

(అహితాన్ప)త్య
భీతస్య రణే యాన)
మభిక్రమః॥ ౧౧౧౩॥

నైతాళికా బోధ
కరాః

చాక్రికా ఘాట్రికా

ధరించిన, రాజ్జామ్ = రాజులయొక్క, నీరాజనా
విధిః = ఆయుధముల నివాళింపు పేరు,

Lustration of arms, शस्त्र प्रदर्शन.

అభిషేణనమ్॥ న॥ ౧-సేనయా = సేనతో,
అరౌ = పగవానికి, అభిగమనంయత్ తత్ =
ఎదురుగాఁబోవుటపేరు, March to repel
an army, शत्रु पर चढ़ाई.

యాత్రా - ప్రజ్యా॥ నీ॥ అభినిర్యాణమ్-
ప్రస్థానమ్ - గమనమ్॥ న॥ గమః॥ పు॥ ౬ -
గెలువనిశ్చయించిన రాజులయొక్క పయనము
పేర్లు, March of an assailant, युद्ध यात्रा.

ఆసారః॥ పు॥ ప్రసరణమ్॥ న॥ (పా) ప్రస
రణీ॥ నీ॥ ౨ - అంతట సేనవ్యాపించుట పేర్లు,
Surrounding a foe, घेरा.

ప్రచక్రమ్॥ ౧-చలితమ్ = కదలిన సేనపేరు,
ఇది అమరమాలాక్తిచేత An army in
motion, सेना का चलन.

అభిక్రమః (పా) అతిక్రమః॥ పు॥ ౧-అహి
తాప్రతి = శత్రువులనుగూర్చి, అభీతస్య =
భయములేని పురుషునియొక్క, రణే = యుద్ధ
విషయమై, యానమ్ = పోవుటపేరు,
A gallant attack, छावा.

నైతాళికా-బోధకరాః॥ పు॥ ౨ - వేకువను
రాజుల మేలుకొలుపు పాఠకుల పేర్లు,
Minstrels that awaken kings at dawn,
वैतालिक.

చాక్రికః-ఘాట్రికః॥ పు॥ ౨-అనేకులుగాఁ

(ర్థకాః)।

(స్య) రాగధాస్తు
మగధావద్దినః స్తుతిపాఠ
కాః॥ గిగిగి॥సంశప్తకా (స్తు
సమయాత్సంగ్రామా
దనివర్తినః)।రేణు (ర్వయోః
స్త్రీయాం) ధూలిః
పాంసు (ర్నా నద్య
యో) రజః॥ గిగిగి॥
చూర్ణే త్కోదసముత్పిష్టా పిష్టా
(భృశ మాకులే)।

పతాకావై జయస్తి

గూడి స్తోత్రముచేయువారిపేళ్లు, Bards in
throngs, who chant in chorus, మాడ.
ఘంటావాద్యముచేత నిద్రమేలుకొలుపువారి
పేళ్లని కొందఱు.మాగధః - మగధః (పా) మధుకః॥ పు॥
౨-వంశావళిని జదువువారిపేళ్లు, A bard by
birth, మాగధ.వద్దీన్॥ స్తుతిపాఠకః॥ పు॥ ౨ - పరాక్ర
మాదులను స్తుతించువారిపేళ్లు, A pane-
gyrist, వాదీ.సంశప్తకః॥ పు॥ ౧-సమయాత్ = ఒట్టుబెట్టు
కొనుటవలన, సంగ్రామాత్ = యుద్ధమునుండి,
అనివర్తినః = మరలనివారిపేరు, Chosen
soldiers sworn not to recede, చునె క్షృణ
వీర.రేణుః॥ ప్న॥ ధూలిః॥ నీ॥ పాంసుః (పా)
పాంశుః॥ పు॥ రజః॥ న్, న॥ ర - ధూళిపేళ్లు,
Dust, భూత. చూర్ణః॥ ప్న॥ త్కోదః॥ పు॥ ౨ -
ఒకవస్తువును గొట్టిన పొడిపేళ్లు, Powder.
మొరముతో, గూడిన ధూళిపేళ్లని కొంద
ఱందురు. ఈ ౬ ను ధూళిపేళ్లని కొందఱు.సముత్పిష్టాః - పిష్టాలః॥ పు॥ ౨ - భృశమ్ =
మిక్కిలి, ఆకులే కలగిన సేన మొదలయిన
వస్తువుపేళ్లు, An army &c. in great dis-
order, గాఢభద్ర.

పతాకా - వై జయస్తి॥ నీ॥ కేతనమ్॥ న॥

(స్వా) త్కేతనం ధ్వజ
(మస్త్రీయామ్)॥

౫౫౬॥

(సా) వీరాశంసనం
(యుద్ధభూమి ర్యాతి
భయప్రదా)॥

(అహంపూర్వమహం
పూర్వమి)త్యహం పూ
ర్వకా(క్రియా)॥

౫౫౭॥

ఆహోపురుషి కా
(దర్పా ద్యాస్యా త్వం
భావనాత్మని)॥

అహమహమికా(తు
సాస్యా త్వరస్పరం
యోభవ త్యహంకా
రః)॥

౫౫౮॥

ద్రవిణం తర స్స
హో బల శౌర్యాణి
స్థామ శుష్మం చ
శక్తిః పరాక్రమః స్తా
ణో

విక్రమ స్వతిశక్తి

ధ్వజమ్॥ ప్న॥ ర-తెక్కెముపేళ్లు, A flag or
banner, ఝఙా.

వీరాశంసనమ్॥ న॥ ౧ - అతిభయప్రదా =
మిక్కిలి భయంకరమైన, యా = ఏ యుద్ధభూమి
కలదో, సా = ఆ యుద్ధభూమిపేరు, The post
of danger, भयप्रद युद्धभूमि.

అహంపూర్వకా॥ నీ॥ ౧-అహంపూర్వమ్ =
నేను ముందుచేసెద, అహంపూర్వమ్ = నేను
ముందుచేసెదనని ముందు చొచ్చు, క్రియా =
క్రియపేరు, Emulation for precedence.

ఆహోపురుషి కా॥నీ॥ ౧-దర్పాత్ = గర్వము
వలన, ఆత్మని = తనయందు, సంభావనా =
అడ్డములేని సామర్థ్యముగలదనితలంచుటపేరు,
Self-exultation, अहंभाव.

అహమహమికా॥ నీ॥ ౧-పరస్పరమ్ = నేనె
సమర్థుడను, నేనె సమర్థుడనని వీరులకొకరి
కొకరికి, యః అహంకారః = ఏ యహంకారము,
గలదో, సా = దానిపేరు, Military vaun-
ting, అహంకార.

ద్రవిణమ్-తరః॥ న్॥ సహః॥ న్॥ బలమ్-
శౌర్యమ్-స్థామ॥ న్॥ శుష్మమ్॥ న॥ శక్తిః॥ నీ॥
పరాక్రమః - ప్రాణః॥ పు॥ ౧౦ - బలిమిపేళ్లు,
Strength, bravery, पराक्रम.

విక్రమః॥ పు॥ అతిశక్తితా॥ నీ॥ ౨ - అధిక

తా|| గీ|| మైన బలిమిపేళ్లు, Heroic valour, Extraordinary prowess, విక్రమ.

వీరపాణం (తు య త్పానం వృత్తే భావి నివా రణే)। వీరపాణమ్|| న|| ౧ - రణే = యుద్ధము, వృత్తేవా = నడచియుండఁగానయిన, భావి నివా = నడవఁబోవుచునుండఁగానయిన, పానమ్ = వీరులు చేయు మద్యపానముపేరు, Drink of warriors, వీర సురాపాన.

యుద్ధమా యోధ సంజన్యం ప్రథనం ప్రవిదారణమ్|| గీ|| మృధమాస్కన్ధనం స జ్ఞ్యం సమీకం సాంప రాయకమ్। (అస్త్రి యాం) సమరానిక రణాః కలహ విగ్ర హా|| గీ|| సంప్ర హారాభి సం పాతకలి సంస్ఫోట సంయుగాః| అభ్యామర్ద సమాఘా త సంగ్రామా భ్యాగ మా ౭ హ వాః||

గీ|| సముదాయః (స్త్రియ) స్సంయ త్స మి త్యాజిసమిద్యుధః।

నియుద్ధం బాహు యుద్ధే (౭థ)

యుద్ధమ్-ఆయోధనమ్-జన్యమ్-ప్రథనమ్-ప్రవిదారణమ్ - మృధమ్ - ఆస్కన్ధమ్ - సజ్ఞ్యమ్ - సమీకమ్ - సాంపరాయకమ్ (పా) సంపరాయకమ్|| న|| సమరః - అనీకః - రణః|| ప్న|| కలహః-విగ్రహః-సంప్రహరః-అభిసంపాతః-కలిః-సంస్ఫోటః-సంయుగః-అభ్యామర్దః - సమాఘాతః - సంగ్రామః - అభ్యాగమః-ఆహవః - సముదాయః|| పు|| సంయత్ - సమితిః - ఆజిః - సమిత్|| త్|| యుత్|| ధ్, సీ|| ౩౧ - యుద్ధముపేళ్లు. సంయచ్ఛబ్దమును ఆజిశబ్దమును పుల్లింగములును గలవు, War, battle, combat, శ్రుత్.

నియుద్ధమ్-బాహుయుద్ధమ్|| న|| ౨ - భజ యుద్ధము పేళ్లు, పెనఁగులాడుట, Close fight, struggle, వీర శ్రుత్.

తుములం (రణసం
కులే)॥ ౫౬౩॥

తుములమ్॥ న॥ ౧ - రణసంకులే = రెండు
సేనలు దొమ్మిగాఁ దాఁచుట పేరు, దొమ్మి
యుద్ధమును, A confused combat, గుఱు
యుద్ధ.

క్షేపా (తు)సింహ
నాద (స్వాత్)

క్షేపా (పా) క్షేపా॥ నీ॥ సింహనాదః॥ పు॥
౨ - శత్రువును భంగపెట్టుటకై చేయఁబడు
బొబ్బరింత పేళ్లు, War-whoop, సింహనాద.

(కరిణాం) ఘటనా
ఘటా॥

ఘటనా-ఘటా॥ నీ॥ ౨-ఏనుఁగులయొక్క
గుంపుపేళ్లు, Troop of elephants, ఘాతీయ
కా శ్రేణి.

క్రందనం యోధసం
రావో

క్రందనమ్॥ న॥ యోధసంరావః॥ పు॥ ౨-
యుద్ధమున భటుల మ్రోతపేళ్లు, వీరాలాపము
లని కొందఱు, Mutual denance of
combatants, క్రందన.

బృంహీతం కరిగర్జ
తమ్॥ ౫౬౪॥

బృంహీతమ్॥ న॥ కరిగర్జితమ్॥ న॥ ౨ -
ఏనుఁగుల మ్రోతపేళ్లు, Roaring of ele-
phants, ఘాతీయ కా చిఘాటనా.

విస్ఫారో (ధనుషః
స్వానః)

విస్ఫారః॥ ౧ - ధనుషః = వింటియొక్క,
స్వానః = మ్రోతపేరు, Twang of a bow,
ధనుర్ధకార.

పటహాఽడమ్బరా
(సహా)॥

పటహః-ఆడమ్బరః॥ పు॥ ౨-యుద్ధమునం
దలి సంరంభము పేళ్లు, యుద్ధమునందలి నిస్సా
ణపు మ్రోత యని కొందఱు, Drum used
in battle, ఖరీ.

ప్రసభం (తు)బలా
త్కారోహత్

ప్రసభమ్॥ న॥ బలాత్కారః - హతః॥ పు॥
3-బలాత్కారముపేళ్లు, Violence, force,
ఖలాఁకార.

(౭౭) స్థలితంఛలమ్)॥

౧౬౬॥

అజన్యం (జ్ఞ) బ
ఉత్పాత ఉపసర్గ (స్స)
మంత్రయమ్)।

మూర్ఛ (తు)
కశ్యలంమోహో౭

ప్యవమర్ద (స్తు) పీడ
నమ్॥ ౧౬౭॥

అభ్యవస్కన్దనం త్వ
భ్యాసాదనం

విజయో జయః।

వైరశుద్ధిః ప్రతీ
కారో వైరనిర్వాతనం
(చసా)॥ ౧౬౮॥

ప్రద్రావోద్ద్రావ
సంద్రావ సందావా
విద్రవోద్ద్రవః। అపక్ర
మో౭పయానం (చ)

(రణేభజ్ఞః) పరా

స్థలితమ్ - ఛలమ్॥ న॥ ౨ - యుద్ధమున
మర్యాదతప్పటపేళ్లు, Fraud; stratagem;
circumvention, తల.

అజన్యమ్॥ న॥ ఉత్పాతః - ఉపసర్గః॥ పు॥
3 - ఉత్పాతము పేళ్లు, A portent, any
unusual phenomenon boding cala-
mity, కారణ,

మూర్ఛ॥ నీ॥ కశ్యలమ్॥ న॥ మోహః॥ పు॥
3 - సొమ్మసిలుట పేళ్లు, మెయిమఱచుట,
Fainting, మూల.

అవమర్దః॥ పు॥ పీడనమ్॥ న॥ ౨-పరచక్ర
ముచేతనైన దేశముయొక్క రాయిడిపేళ్లు,
వరసికొనుట, Devastation, ధీడన.

అభ్యవస్కన్దనమ్ - అభ్యాసాదనమ్॥ న॥
౨-మోసముచే బరచక్రము నాక్రమించుట
పేళ్లు, దోపుడు, Striking to disable the
foe, assault.

విజయః - జయః॥ పు॥ ౨ - గెలుపుపేళ్లు,
Victory, విజయ.

వైరశుద్ధిః॥ నీ॥ ప్రతీకారః॥ పు॥ వైరనిర్వా
తనమ్॥ న॥ 3 - పగ దీర్చి కొనుట పేళ్లు,
Revenge, ప్రతీకార.

ప్రద్రావః - ఉద్ద్రావః-సంద్రావః-సందా
వః-విద్రావః-ద్రావః-అపక్రమః॥ పు॥ అపయా
నమ్॥ న॥ ౪ - పాటిపోవుట పేళ్లు, Flight ;
retreat, వదావ, పలాదావ.

పరాజయః॥ పు॥ ౧-రణే=యుద్ధమునందలి,

జయః॥

౧౬౮॥

భజ్జః = ఓటమి పేరు, ఓడుట, Defeat, पराजय, हार.

పరాజిత పరాభూతౌ

పరాజితః-పరాభూతః॥ త్రి॥ ౨-ఓడినవాని పేళ్లు, Defeated; vanquished, पराजित.

(స్త్రి) నప్తతిరోహితౌ।

నప్తః-తిరోహితః॥ త్రి॥ ౨ - ఓడి దాగిన వాని పేళ్లు, Missing; having disappeared, गायब.

ప్రమాపణం నిబర్హణం నిశారణం నిశారణమ్॥ ౧౬౯॥ ప్రవాసనం పరాసనం నిషూదనం నిహింసనమ్। నిర్వాపణం సంజ్ఞపనం నిర్వృణ్ణనమ్ పాసనమ్॥ నిస్తర్హణం నిహననం త్షణనం పరివర్జనమ్। నిర్వాసనం విశననం మారణం ప్రతిఘాతనమ్॥ ఉద్వాసన ప్రయథన క్రథనో జ్ఞానానిచ। ఆలమ్భః పిష్టః విశరః ఘాతోన్మాథ వధా (అపి॥ ౧౭౨॥ స్యాత్)

ప్రమాపణమ్ - నిబర్హణమ్ - నిశారణమ్ - నిశారణమ్ (పా) విశారణమ్ - ప్రవాసనమ్ - పరాసనమ్ - నిషూదనమ్ - నిహింసనమ్ - నిర్వాపణమ్ - సంజ్ఞపనమ్ - నిర్వృణ్ణనమ్ - అపాసనమ్ - నిస్తర్హణమ్ - నిహననమ్ - త్షణనమ్ - పరివర్జనమ్ - నిర్వాసనమ్ - విశననమ్ - మారణమ్ - ప్రతిఘాతనమ్ - ఉద్వాసనమ్ - ప్రయథనమ్ - క్రథనమ్ - ఉజ్ఞాననమ్॥ ఆలమ్భః - పిష్టః - విశరః - ఘాతః - ఉన్మాథః (పా) ఉన్మంథః - వధః॥ పు॥ ఈ ౩౦ యు చంపుట పేళ్లు, Slaughter; killing; destroying, वध, घात, नाश.

పశ్చతా కాలధర్మోదిష్టాస్తః ప్రలయో

పశ్చతా॥సీ॥ (పా) పశ్చత్వమ్ - కాలధర్మః - దిష్టాస్తః - ప్రలయః - అత్యయః - అస్తః - నాశః॥

ఽత్యయః | అన్తో నా
శో (ద్వయో) ర్మృ
త్యుర్మరణం నిధనోఽ
(స్త్రీయామ్) || ౧౬౩ ||

పరాసు ప్రాప్తపశ్చ
త్వ పరేత ప్రేత సంస్థి
తాః | మృత ప్రమితే
(త్రిప్వేతే)

చితా చిత్యా చి
తిః (స్త్రీయామ్) ||
౧౬౪ ||

కబంధో (౨ స్త్రీ
క్రియా యుక్త మప
మూర్ధక లేబరమ్) |

శ్మశానం (స్యా)
త్పితృవనం

కుణపశ్యవ (మస్త్రీ
యామ్) || ౧౬౫ ||

ప్రగ్రహా పగ
హా బద్ధ్యాం

కారా (స్యా) దృఢ
నాలయే |

(పుంసి భూ)మ్నయ

పు || మృత్యుః || ప్స || మరణమ్ || న || నిధనః || ప్స ||
౧౦-చాపుపేళ్లు, Death, మృత్యు, మౌత.

పరాసుః - ప్రాప్తపశ్చత్వః-పరేతః-ప్రేతః-
సంస్థితః - మృతః - ప్రమితః || త్రి || ౨-చచ్చిన
వానిపేళ్లు, Dead, perished, మృతక.

చితా - చిత్యా - చితిః || సీ || ౩-సాదపేళ్లు,
A funeral pile, చితా.

కబంధః || ప్స || ౧-క్రియా యుక్తమ్ = నర్తన
క్రియతోఁ గూడిన, అపమూర్ధక లేబరమ్ =
తలపోయిన శరీరముపేరు, A headless trunk
retaining life, కబ.

శ్మశానమ్-పితృవనమ్ || న || ౧-శ్మశానము
పేళ్లు. బలికిమిట్ట, Cemetery; cremation
ground, శ్మశాన.

కుణపః || పు || శ - మ్ || ప్స || ౧-పీనుగుపేళ్లు,
Corpse, కుణ.

ప్రగ్రహః-ఉపగ్రహః || పు || బద్ధీ || సీ || ౩-
చెఱసాలనున్న మనుష్యాదుల పేళ్లు,
A prisoner, a man or beast confined,
కేదీ.

కారా || సీ || బద్ధనాలయః || పు || ౧ - చెఱ
సాలపేళ్లు, A prison or jail, కేద.

అసవః || ఉ, బ || ప్రాణాః || అ, బ, పు || ౧-

సవః ప్రాణా (శ్చైవం)

జీవోఽనుధారణమ్॥

౫౭౬॥

ఆయు ర్జీవిత కాలో
(నా)

జీవాతు ర్జీవనాప
ధమ్॥

ఇతి క్షత్రియవర్గః

ఊర వ్యాఊరుజాల
త్యావై శ్యా భూమి
స్పృశోవిశః॥ ౫౭౭॥

ఆజీవోజీవికావార్తా
వృత్తి ర్వర్తన జీవనే॥

(స్త్రీయాం) కృషిః
పాశుపాల్యం వాణిజ్యం
(చేతి వృత్తయః)॥

౫౭౮॥

ప్రాణములపేళ్లు, Inspiration and respiration of five sorts, ఆకాశాస, ప్రాణాస.

జీవః॥ పు॥ అనుధారణమ్॥ న॥ ౧ - ప్రాణముల
ధరించుటపేళ్లు, Life, జీవ, ప్రాణ.

ఆయుః॥ న్, న॥ జీవితకాలః॥ పు॥ ౧ -
ఆయుస్సుపేళ్లు, బ్రతికియుండుకాలము, Age;
duration of life, ఆజ్ఞ, ఆశ్రు.

జీవాతుః॥ పు॥ జీవనాపధమ్॥ న॥ ౧ - బ్రతి
కించు మందుపేళ్లు, A drug to revive the
dead, దవా

క్షత్రియులతోఁ జేరిన పదసమూహము

ముగిసెను.

ఊరవ్యః-ఊరుజః-అర్యః-వైశ్యః-భూమి
స్పృక్॥ శ్॥ విత్॥ పు॥ ౬ - వైశ్యులపేళ్లు,
A man of the agricultural or mercan-
tile tribe, వైశ్య.

ఆజీవః॥ పు॥ జీవికా-వార్తా-వృత్తిః॥ నీ॥
వర్తనమ్-జీవనమ్॥ న॥ ౬ - సామాన్యముగా
జీవనోపాయముపేళ్లు, బ్రతుకు, Livelihood;
profession, కృత్తి, ఖేదా.

కృషిః॥ నీ॥ దున్ని పైరుపెట్టుట, Agri-
culture, ఖేదీ. పాశుపాల్యమ్॥ న॥ గోమహి
ష్యాదులను పాలించుట, Pasture, పశుపాలన,
వాణిజ్యమ్॥ న॥ బేరమాడుట, Merchandise,
వ్యాపార. ఇతి = ఈ ౩ ను, వృత్తయః =
ప్రత్యేకముగా వైశ్యవృత్తులపేళ్లు.

సేవాశ్వవృత్తి

సేవా-శ్వవృత్తిః॥ నీ॥ ౨ - కొలువుగొలుచుటపేళ్లు, శూద్రవృత్తి, Service, सेवा.

రనృతం కృషి

అనృతమ్॥ న॥ కృషిః॥ నీ॥ ౩-దున్ని పైరు పెట్టుటపేళ్లు, Husbandry; agriculture కృషి, క్షేతి.

(రుచ్చశిలం) త్వృతమ్।

ఋతమ్॥ న॥ ౧-ఉచ్చశిలమ్ = (ఉరులలోఁ బడియున్న గింజల నేలుకొని బ్రతుకుట ఉంఛము, Gathering of grains, మళ్లలోఁబడిన వెన్నులు దెచ్చుకొని బ్రతుకుట శిలము, Gleaning ends of corn.) ఈ రెంటికిని పేరు.

(ద్వేయాచితాయా చితయో ర్యథాసంఖ్యం) మృతామృతే॥ ౧౭౯॥

మృతమ్॥ Alms solicited, అమృతమ్॥ న॥ Alms unsolicited, ద్వే = ౨ను, యథాసంఖ్యమ్ = వరుసగా, యాచితాయాచితయోః = ఒకరినడిగి బ్రతుకుటకును నొకరి నడుగక బ్రతుకుటకును పేళ్లు.

సత్యానృతం (వణి గ్భావః)

సత్యానృతమ్॥ న॥ ౧ - వణిగ్భావః = బేరమాడుట, క్రయవిక్రయాది వ్యాపారముపేరు, Traffic, commerce, క్రయ విక్రయ.

(స్యా) దృణంపర్యదశ్చనమ్। ఉద్ధారో౭

ఋణమ్-పర్యదశ్చనమ్॥ న॥ ఉద్ధారః॥ పు॥ ౩-అప్పుపేళ్లు, Debt, క్షణ.

ర్థప్రయోగస్తు కుసీదం వృద్ధిజీవికా॥ ౧౮౦॥

అర్థప్రయోగః॥ పు॥ కుసీదమ్॥ న॥ వృద్ధిజీవికా॥ నీ॥ ౩ - వడ్డిపేళ్లు, Usury, Profession of money lenders, క్రుశీద.

(యాచయాప్తం) యాచితకం

యాచితకమ్॥ న॥ ౧ - యాచయా = అడుగుటచేత, ఆప్తమ్ = పొందఁబడిన వస్తువుపేరు,

ఎరువును, A loan; a borrowed thing,
తబార చీజ్.

(నిమయా) దాపమి
త్యకమ్.

అపమిత్యకమ్॥న॥ ౧-నిమయాత్ = మార్పు
కొనుటవలనఁ బొందఁబడిన వస్తువుపేరు,
A thing obtained by barter.

ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ముందు చెప్పఁ
గల శబ్దములకు “ఉత్తమర్ణాదయస్త్రిషు”
అని లింగము చెప్పఁబడును.

ఉత్తమ ర్ణాధమ
ర్ణా(ప్రయోక్తృ
గ్రాహకౌక్రమాత్॥
గీ॥౧॥

ఉత్తమర్ణః = Creditor, డేనదార. అధ
మర్ణః = Debtor, డేనదార, ఈ ౨ ను,
క్రమాత్ = వరుసగా, ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ =
అప్పించినవానికిని అప్పుపుచ్చుకొన్నవానికిని
పేర్లు.

కుసీదికో వాధుషి
కో వృద్ధ్యాజీవశ్చ వా
ధుషిః॥

కుసీదికః - వాధుషికః-వృద్ధ్యాజీవః-వాధు
షిః॥ ౨ - వడ్డీచేత బ్రతుకువాని పేర్లు,
A usurer, కుసీదిక.

క్షేత్రాజీవః కర్షక
శ్చకృషికశ్చ కృషీ
వలః॥ గీ॥౨॥

క్షేత్రాజీవః - కర్షకః (పా) కార్షకః -
కృషికః - కృషివలః॥ ౨ - దున్నిబ్రదుకువాని
పేర్లు, A husbandman, కృషిక.

(క్షేత్రం) వైశీ
యశాలేయం (వ్రీహీ
శాల్మ్యద్యవోచితమ్)॥

వైశీయమ్ = A field fit for corn.
శాలేయమ్ = For rice. ఈ ౨ ను వరుసగా,
వ్రీహీశాల్మ్యద్యవోచితమ్ = వడ్లు రాజనాలు
పండుటకుఁ దగిన, క్షేత్రమ్ = క్షేత్రముపేర్లు.

యవ్యం యవక్యం
షష్టిక్యం (యవాదిభవ
నంహియత్)॥ గీ॥౩॥

యవ్యమ్-యవక్యమ్-షష్టిక్యమ్॥ ఈ ౩ ను
వరుసగా, యవాదిభవనమ్ = యవలు యవ
కలు షష్టికలు పండు క్షేత్రములకు పేర్లు.

తిల్యతైలీన (వస్త్రా
షోమాణుభజ్ఞాద్విరూ
పతా)।

మాద్గీన కాద్రవీ
ణాది (శేష ధాన్యో
ద్భవోచితమ్)॥ ౧౮౮॥

బీజాకృతం తూప్త
కృష్టం

సీత్యంకృష్టం (చ)
హల్య (వత్)।

త్రిగుణాకృతం తృ
తీయాకృతం త్రిహ
ల్యం త్రిసీత్య (మపి
తస్మిన్)॥ ౧౮౯॥

ద్విగుణాకృతే (తు
తత్సర్వం ద్విపూర్వం)
శమ్భాకృత (మపీహ)।

తిల్యమ్ - తైలీనమ్॥ ౧ - నువ్వులుపండ
జేత్రముపేళ్లు. మాష = మినుములు, ఉమా =
నల్లయగిసెలు, అణు = చిటువడ్లు, భజ్ఞా =
జనుము, ఈ ర ను పండు జేత్రములకును
ద్విరూపతా = (మాష్యమ్ - మా పీణమ్
ఉమ్యమ్ - ఔమీనమ్, అణవ్యమ్ - అణవీనమ్
భజ్ఞ్యమ్ - భాజ్ఞీనమ్ అని) రెండేసిపేళ్లు.

మాద్గీనమ్ - కాద్రవీణమ్॥ ఈ ౨ ను ఆ
పదముచేత మాసూరీణాదిశబ్దములును, శేష
ధాన్యోద్భవోచితమ్ = పెసలు, ఆళ్లు, మసూరీల
మొదలైన యాయా ధాన్యములు పండ
జేత్రములకు పేళ్లు.

బీజాకృతమ్ - ఉప్తకృష్టమ్॥ ౨ - ముంద
విత్తి వెనుక దున్నిన జేత్రము పేళ్లు, Land
ploughed after sowing.

సీత్యమ్ - కృష్టమ్ - హల్యమ్॥ ౩ - దున్నిన
జేత్రముపేళ్లు, Ploughed, tilled, జాత
హుతా ఖేత.

త్రిగుణాకృతమ్ - తృతీయాకృతమ్ - త్రిహ
ల్యమ్ - త్రిసీత్యమ్॥ ౪ - మూడుచాళ్లు దున్నిన
జేత్రము పేళ్లు, Thrice ploughed, త్రి
వార జాతా హుతా ఖేత.

ద్విగుణాకృతమ్ - ద్వితీయాకృతమ్ - ద్విహ
ల్యమ్ - ద్విసీత్యమ్॥ తత్ = అనునట్టి, పూర్వ
సర్వమ్ = ఈ ర ను, శమ్భాకృతమ్ (పా)
సమ్భాకృతమ్ = అనునది ౧ యు, ఈ ౧ ను
ద్విగుణాకృతే = రెండుచాళ్లు దున్నిన భూమి

యందు వర్తించును, Twice ploughed,
దో బార జొతా జ్ఞానా ఖేత.

(ద్రోణాథకాదివా
పాదా) ద్రోణికాథకి
కాదయః॥ ౫౮౬॥

ద్రోణికః-అథకికః॥ ఈ ౨ ను, అదిపదము
చేత ప్రాస్థికాదిశబ్దములును వరుసగా నిద్దుము
విత్తైడుభూమికిని, తూమువిత్తైడుభూమికిని,
అదిపదముచేత కుం చెడువిత్తైడుభూమి మొద
లయినవానికిని పేళ్లు.

(ఖారీవాపస్తు) ఖా
రీక

ఖారీకః॥ ౧ - ఖారీవాపః = పుట్టైడువిత్తులు
విత్తు జేత్రమునకు పేరు.

ఉత్తమర్ణాదయ
ప్రీషు॥

ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ఖారీకశబ్దము
వఱకు జెప్పిన శబ్దములు॥త్రి॥

(పున్నపుంసకయో)
ర్వప్రం కేదారః జే
త్ర

వప్రమ్॥ ప్న॥ కేదారః॥ పు॥ జేత్రమ్॥ న॥
3-జేత్రముపేళ్లు, వరిపండునేల, A field,
ఖేత.

(మన్యతు)॥౫౮౭॥
కై దారకం (స్యా
త్) కై దార్యం జే
త్రంకై దారికం(గణే)॥

కై దారకమ్-కై దార్యమ్-జేత్రమ్-కైదా
రికమ్॥ న॥ ఈ ర ను, అన్య = ఈ జేత్రము
యొక్క, గణే=సమూహముపేళ్లు, వరిపండు
నేలలగుంపు, A multitude of fields, ఖేత.

లోష్టానిలోష్టవః
(పుంసి

లోష్టమ్॥ ప్న॥ లోష్టః॥ పు॥ ౨-మట్టిగడ్డ
పేళ్లు, A clod of earth.

కోటిశో లోష్టభే
దనః॥ ౫౮౮॥

కోటిశః (పా) కోటిశః - లోష్టభేదనః॥ పు॥
౨ - మంటిగడ్డలుకొట్టు కొయ్య పేళ్లు,
A harrow, జేగా.

ప్రాజనం తోదనం

ప్రాజనమ్-తోదనమ్-తోత్త్రమ్॥ న॥ 3-

తోత్త్రం

మునికోలపేళ్లు, ములుకట్ట, A goad;
a whip, చావుక.

ఖనిత్రమవదారణమ్.

ఖనిత్రమ్-అవదారణమ్॥న॥ ౨-గుద్దలిపేళ్లు,
A spade or hoe, పావడా.

దాత్రం లవిత్ర

దాత్రమ్-లవిత్రమ్॥ న॥ ౨-కొడవలిపేళ్లు,
A sickle, ఛీసिया.మాబన్ధో యోక్త్రం
యోత్ర)ఆబన్ధః॥ పు॥ యోక్త్రమ్ - యోత్రమ్॥ న॥
3-పశువులమెడగట్టు మోకుపేళ్లు, త్రా.(మథోఽఫలమ్॥ ని
రీషం) కూటకంకూటకమ్॥ న॥ ౧-అఫలమ్ = కట్టులేని
దియు, నిరీషమ్ = ఏడికోలలేనిదియైన న
నాగేటిపేరు. అఫలమ్ - నిరీషమ్-కూటకమ్॥
న॥ ఈ 3 ను దీనికే పేళ్లని కొందఱు. అథో
హలమనియు, బాతము గలదు. The body
of the plough exclusive of the pole
and share.

ఫాలః కృషికో

ఫాలః - కృషికః (పా) కృషకః॥ పు॥ ౨-
కట్టుపేళ్లు, The plough share, ఛా.లాజ్గలం హలమ్ ।
గోదారణం (చ) సీరోలాజ్గలమ్-హలమ్ (పా) హలః॥ పు॥ గోదా
రణమ్॥ న॥ సీరః॥ పు॥ ౪ - నాగేటిపేళ్లు,
A plough, ఛా.(౭థ) శమ్యా (స్త్రీ)
యుగకీలకః॥ గో०॥శమ్యా॥ సీ॥ యుగకీలకః॥ పు॥ ౧ - కాడి
చీలపేళ్లు, The pin of the yoke, శమ्या.ఈషా లాజ్గలదణ్డ
(స్సాన్త)ఈషా (పా) ఈషా॥ సీ॥ లాజ్గలదణ్డః॥ పు॥
౧ - ఏడికోలపేళ్లు, The shaft of the
plough, ఛీషా.

సీతాలాజ్గలపద్ధతిః ।

సీతా (పా) శీతా-లాజ్గలపద్ధతిః॥ సీ॥ ౧ -

నాఁగేటిచాలుపేళ్లు, A furrow, సీతా.

(పుంసి) మేధిః (ఖ) లేదారు న్యస్తం య త్పశుబద్ధనే॥ ౧౯౧॥

మేధిః॥ పు॥ ౧ - ఇది, ఖలే = కల్లమున, పశుబద్ధనే = పసులఁగట్టునిమిత్తము, న్యస్తమ్ = పాతిపెట్టిన, యత్ దారు = కొయ్యపేరు, The post of the threshing floor.

ఆశు ప్రీహిఃపాట లః

ఆశు॥ ప్న॥ ప్రీహిః-పాటలః॥ పు॥ 3-ఎఱ్ఱని వడ్లపేళ్లు, Rice ripening in the rains, తాల ఖాన.

(స్యాత్) శితశూక య వా (సమా)।

శితశూకః - యవః॥ పు॥ ౨ - యవలపేళ్లు, Barley.

తోక్మ (స్తు తత్ర హరితే)

తోక్మ॥ పు॥ ౧ - హరితేతత్ర = పచ్చ యవలపేరు, Green or unripe barley, యవ.

కలాయ (స్తు) సతీ నకః॥ ౧౯౨॥ హరేణు ఖణ్ణికౌ (చాస్మిక్)

కలాయః - సతీనకః (పా) సతీలకః - హరే ణుః-ఖణ్ణికః॥ పు॥ ౨-లంకలపేళ్లు, Peas, మఠర.

కోరదూషస్తు కో ద)వః।

కోరదూషః-కోద్ర.వః॥ పు॥ ౨-ఆళ్ల పేళ్లు, Paspalum frumentaceum.

మజ్జల్యకో మసూ రో౨

మజ్జల్యకః - మసూరః (పా) మసూరః॥ పు॥ ౨-చిలుసెనగలపేళ్లు, Lentil, మసూర.

(ధ) మకుప్తక మ యప్తకౌ॥ ౧౯౩॥ వన ముదే

మకుప్తకః (పా) ముకుప్తకః - మయప్తకః (పా) మయుప్తకః (పా) మపుప్తకః-వనముద్గః॥ పు॥ 3-అడవిపెసలపేళ్లు, Phaseolus lobatus, జంగలీ మృగ.

సర్వపే (తుద్వా) తు న్తుభ కదమ్బకౌ।

సర్వపః - తున్తుభః (పా) తన్తుభః - కదమ్బకః॥ పు॥ 3-ఆవాలపేళ్లు, Mustard, రాశి.

సిద్ధార్థ (స్వేషధ)

సిద్ధార్థః॥ పు॥ ౧ - ధవలః-ఏవః = తెల్లని

వలూ)

గోధూమ స్సమన
స్సమా)॥ ౫౯౮॥

(స్యా) ద్యావక
(స్తు) కుల్మాష

శ్చణకో హరిమథ
కః॥

(ద్వా తిలే) తిలపి
జ్జశ్చ తిలపేదశ్చ (నిష్ప
లే)॥ ౫౯౯॥

క్షువఃక్షుతాభిజన
నో రాజికాకృష్టికా
ఽనురీ॥

(స్త్రియా) కఙ్గు
ప్రియఙ్గా (ద్వే)

అతిసీ (స్యా) దు
మా క్షుమా॥ ౬౦౦॥

మాతులానీ (తు)
భజ్గాయాం

(ప్రీహిభేద) స్త్వ
ణుః (పుమాన్)॥

కింశారుస్సస్యశూ
కం (స్యాత్)

యావాలపేరు, Sinapis glauca, White
mustard, सफेद राई.

గోధూమః-సుమనః॥ పు॥ ౧ - గోధూమల
పేళ్లు, Wheat, गेहूं.

యావకః (పా) యవకః - కుల్మాషః (పా)
కుల్మాసః॥ పు॥ ౨ - అలసందలపేళ్లు, కాదుమిను
ములును, Awnless barley, अरहर.

చణకః - హరిమథకః॥ పు॥ ౩ - సెనగల
పేళ్లు, Gram, चना.

తిలపిష్ఠః-తిలపేదః॥ పు॥ ద్వా = ఈ ౨ను,
నిష్పలేతిలే = పొల్లునువ్వలపేళ్లు, Barren
sesamum, तिल.

క్షువః-క్షుతాభిజననః (పా) క్షుధాభిజననః॥
పు॥ రాజికా - కృష్టికా - అనురీ॥ నీ॥ ౫ - నల్ల
యావాలపేళ్లు, Black mustard, राई.

కఙ్గుః - ప్రియఙ్గుః॥ నీ॥ ౧ - కొఱ్ఱలపేళ్లు,
Panick seed. अन्न विशेष.

అతిసీ-ఉమా-క్షుమా॥ నీ॥ ౩ - నల్లయగిసె
పేళ్లు, Linseed, अतसी.

మాతులానీ-భజ్గా॥ నీ॥ ౨ - జనుముపేళ్లు,
Hemp, सन.

అణుః॥ పు॥ ౧ - ప్రీహిభేదః = చిలువడ్లపేరు,
Panicum pilosum, अणु.

కింశారుః॥ పు॥ సస్యశూకమ్॥ న॥ ౧ - ధాన్య
ముయొక్క ముల్లుపేళ్లు, Beard of corn,
किंशारु, जौ का अग्रभाग.

కణిశం సన్యమజ్జ
రీ॥ ౧౯౨॥

కణిశమ్॥ న॥ సన్యమజ్జరీ॥ సీ॥ ౨ - ఎన్ను
పేళ్లు, Ear of corn.

ధాన్యం వ్రీహిః
స్తమ్భకరిః

ధాన్యమ్॥ న॥ వ్రీహిః - స్తమ్భకరిః॥ పు॥
3 - ధాన్యముపేళ్లు, Corn, grain, seed,
భాన్య.

స్తమ్భాగుత్స(స్తం
భాదినః)॥

స్తమ్భః-గుత్సః॥ పు॥ ౨-తృణాదినః=కసపు
పైరు మొదలైనవాని గంట్లపేళ్లు, A clump
of grass; a sheaf of corn, గ్రాతా.

నాడీనాలం (చకా
ణ్డో-స్య)

నాడీ॥ సీ॥ నాలమ్॥ న॥ ౨ - అస్య = ఈ
తృణాదులయొక్క, కాణ్డః = కాడల పేళ్లు,
ఊచలు, Stalk, నాళ.

పలాలో (౨స్త్రీ
న నిష్పలః)॥ ౧౯౩॥

పలాలః॥ ప్న॥ ౧ - నిష్పలః = ధాన్యము
పోయిన, సః = ఆ పూరికట్టపేరు, Straw,
పలాళ.

కడజ్గరోబుసం(క్షీబే)

కడజ్గరః॥ పు॥ బుసమ్ (పా) బుషమ్॥ న॥
౨-పొల్లుపేళ్లు, Chaff.

(ధాన్యత్వచి) తు
షః (పుమాన్)॥

తుషః॥ పు॥ ౧ - ధాన్యత్వచి=ఉమకపేరు,
Husk of corn, తొలకా.

శూకో(౨స్త్రీశ్లక్ష
తీక్షాగే)

శూకః॥ ప్న॥ ౧ - ఇది, శ్లక్షతీక్షాగ్రే =
నూత్నమై వాడియునయిన వరిముల్లుపేరు,
తేలుముల్లు మొదలయినవానిపేరును, Awn;
bristle, అన్న కో వాళి.

శమీ శిమ్బ

శమీ-శిమ్బ (పా) సిమ్బ॥ సీ॥ ౨-కాయ
ధాన్యములు నురిచిన పొట్టుపేళ్లు, A legume
or pod, కణి.

(త్రీమా త్రరే)॥

౧౯౪॥

ఉత్తరే=ముందు చెప్పగల ఋద్ధ ఆవసిత
పూతబహులీకృతశబ్దములు ర ను ॥ త్రి॥

ఋద్ధ మావసితం
(ధాన్యం)

ఋద్ధమ్-ఆవసితమ్ (పా) అవసితమ్॥ ౨ -
ధాన్యమ్ = నురిచినధాన్యము పేళ్లు, Winnowed and stored grain, పత్తిరా క్షుద్రా ఖాన.

పూతం (తు) బహు
లీ కృతమ్।

పూతమ్-బహులీకృతమ్॥ ౩-తూర్పెత్తిన
ధాన్యము పేళ్లు, Threshed out and winnowed.

(మాషాదయ) శృ
మీధాన్యే శూక ధా
న్యే (యవాదయః)॥
౬౦౦॥ శాలయః (కల
మా ద్యాశ్చ పష్టికా
ద్యాశ్చ పుంస్యమీ)।

మినుములు పెసలు మొదలైనవి శమీ
ధాన్యము లనంబడును, Grain in pods,
గిలీ ఖాన్య. యవలు గోధుమలు మొదలైనవి
శూక ధాన్యము లనంబడును, Bearded
corn. రాజనాలు ఎఱ్ఱరాజనాలు దొడ్లరాజ
నాలు మొదలయినవియు అటువది దివసము
లకు పండు ధాన్యములు మొదలైనవియు శాలి
ధాన్యము లనంబడును, Rice, శాలి ఖాన్య.
ఈ మాష యవశాలి కలమ పష్టికశబ్దములు॥
పు॥

(తృణధాన్యాని) నీ
వారాః

నీవారాః॥ పు॥ ౧ - తృణధాన్యాని = ఒకరు
విత్తకయే పడి మొలచి పండు గునుకవరి
దూసర్లు మొదలయిన ధాన్యముపేరు, Wild
grains, నీవార.

(స్త్రీ) గవేధుర్గవే
ధుకా॥ ౬౦౧॥

గవేధుః-గవేధుకా॥ స్త్రీ॥ ౧ - అడవిగోధు
మలపేళ్లు, Coix barbata, జిగిలీ గోడ్డ.

అయోగ్రం ముస
లో (౭స్త్రీస్యాత్)

అయోగ్రమ్॥ న॥ ముసలః॥ ప్న॥ ౨-రోకలి
పేళ్లు, A pestle of cleaning rice, ముసల.

ఉదూఖల ములూ
ఖలమ్।

ఉదూఖలమ్-ఉలూఖలమ్॥ న॥ ౩ - ఖోలి
పేళ్లు, A mortar, ఖోలి.

ప్రస్ఫోటనం శూ
ర్ప (మస్త్రే)

చాలనీ తితడః (పు
మాన్) ॥ ౬౦౨॥

న్యూత ప్రసేవా

కణ్డోల పితా

కటకిలిజ్జకా (రమా
నా)

(రసవత్సాం తు)
పాకస్థానం మహానస
మ్ ॥ ౬౦౩॥

పౌరోగవ (స్తద
ధ్యక్ష) నూపకారా
(స్తు) వల్లవాః ఆరా
లికా ఆస్థసికా నూ
దా బౌదనికా గుణాః ॥
౬౦౪॥ ఆపూషికః కా
న్దవికో భక్షకార (ఇమే
తి) ॥

అశ్మస్తముద్ధానమ
ధిశ్రయణీ చుల్లి రన్తి
కా ॥ ౬౦౫॥

ప్రస్ఫోటనమ్ ॥ న ॥ శూర్పమ్ ॥ ప్న ॥ ౨-
చేటపేళ్లు, A winnowing basket, ఊర.

చాలనీ ॥ నీ ॥ తితడః ॥ పు ॥ ౨-జల్లెడపేళ్లు
A sieve or cribble, తాడనీ.

న్యూతః (పా) సోనః-ప్రసేవః ॥ పు ॥ ౨-
పల్లికపేళ్లు, A sack or gunny bag, టేడా,

కణ్డోలః - పిటః ॥ పు ॥ ౨ - గంపపేళ్లు,
A basket, టోకరా.

కటః - కిలిజ్జకః ॥ పు ॥ ౨ - చాపపేళ్లు,
A mat, చటాణ్.

రసవతీ ॥ నీ ॥ పాకస్థానమ్-మహానసమ్ ॥ న ॥
౩-వంటసాలపేళ్లు, A kitchen, రసాణ్ యర.

పౌరోగవః ॥ ౧ - తదధ్యక్షః = ఆ వంటసాల
యధికారి పేరు, An overseer of the
kitchen. నూపకారః - వల్లవః-ఆరాలికః -
ఆస్థసికః-నూదః-బౌదనికః-గుణాః ॥ ౨ - వంట
వానిపేళ్లు, A cook, రసాణ్ యా. ఆపూషికః-
కాన్దవికః-భక్షకారః ॥ ౩-పిండివంటలు వండు
వానికిగాని అమ్మ వాని కిగాని పేళ్లు,
A baker, టల్లెటాణ్. పౌరోగవశబ్దము మొదలు
కొని ఈ ౧౧ త్రి ॥

అశ్మస్తమ్-ఉద్ధానమ్ (పా) ఉద్ధానమ్ ॥ న ॥
అధిశ్రయణీ-చుల్లిః (పా) చుల్లీ-అన్తికా ॥ నీ ॥
౫ - ప్రాయ్ పేళ్లు, A furnace or fire-
place, చూడా.

అజ్ఞారధానికాఽ
జ్ఞార శకట్యపి హస
న్యపి హసన్య ప్య

(ధనస్త్రిస్యా)దజ్ఞా
రోఽలాత ముల్ముక
మ్॥ ౬౦౬॥

(క్లీబే) ఽమృరీషం
భాప్రో (నా)

కన్దు (ర్వా) స్వేద
నీ(స్త్రియామ్)॥

అలిజ్జర (స్నాన్య)
స్మణికః

కర్కర్యాలూర్గల
న్రికా॥ ౬౦౭॥

పితరః స్థాల్యఖా
కుణ్డం

కలశ (స్తత్త్రి)షుద్వ
యోః॥ ఘటః కుటని
సా

(వస్త్రి)శరావో వర్ధ
మానకః॥ ౬౦౮॥

ఋజీషంపిప్తపచనం

అజ్ఞారధానికా - అజ్ఞారశకటీ - హసన్తి -
హసన్తి॥ నీ॥ ౪ - అగ్నిష్ఠపేళ్లు, కుంపటియు,
A portable furnace, అగ్గిరీ.

అజ్ఞారః॥ ప్న॥ ౧ - నిప్పలపేరు, బొగ్గుల
పేరని కొండలు, Charcoal, అగార. అలా
తమ్-ఉల్ముకమ్॥ న॥ ౨-కొఱవిపేళ్లు, Half-
burnt wood, ఈ ౩ ను కొఱవిపేళ్లని
కొండలు, A fire brand, అగారా.

అమృరీషమ్॥ న॥ భ్రాష్ట్రః॥ పు॥ ౨-మంగ
లముపేళ్లు, A frying pan, కడే.

కన్దుః॥ ప్న॥ స్వేదనీ॥ నీ॥ ౨-పెనముపేళ్లు,
An iron plate or pan, తవా.

అలిజ్జరః - మణికః॥ పు॥ (సా) మణికమ్॥
న॥ ౨-కాగుపేళ్లు, A large jar.

కర్కరీ-అలూః (సా) అలూః - గలన్రికా॥
నీ॥ ౩-గడిపేళ్లు, గిండివంటికుండ, A pitcher,
ఇడా.

పితరః॥ పు॥ స్థాలీ-ఉఖా॥ నీ॥ కుణ్డమ్॥ న॥
౪-కుండపేళ్లు, A pot, మడకా.

కలశః॥ త్రి॥ ఘటః॥ ప్న॥ కుటః-నిపః॥ పు॥
౪-కడవపేళ్లు, A water-pot, కలశ.

శరావః॥ ప్న॥ వర్ధమానకః॥ పు॥ ౨ -
మూకుడుపేళ్లు, A lid, డకన.

ఋజీషమ్ - పిప్తపచనమ్॥ న॥ ౨-బూరెల
మూకుడుపేళ్లు, A seether or boiler,
కడే.

కంసో (ఽస్త్రీ) పా
నభాజనమ్ |

కంసః॥ ప్న॥ పానభాజనమ్॥ న॥ ౨-గిన్నె
పేళ్లు, కంచము, A goblet; a metallic
vessel, వరతన.

కుతూః (కృత్తిశ్చే
హపాత్రే)

కుతూః॥ సీ॥ ౧-కృత్తిశ్చేహపాత్రే = చర్మ
ముతో, జేసిన తైలపాత్రమునకు పేరు, పెద్ద
సిద్దె, A leather bottle for oil, చమడె కీ
తేలి.

(సైవల్పా) కుతు
పః (పుమాన్) ॥౬౦౯॥

కుతుపః॥ పు॥ ౧ - అల్పసైవ = చిన్నసిద్దె
పేరు, A small leather bottle, తొడి
చమడె కీ తేలి.

(సర్వ మావపనం)
భాణ్డం పాత్రామత్రే
(చ) భాజనం |

భాణ్డమ్ - పాత్రమ్-అమత్రమ్-భాజనమ్॥
న॥ ౪-సర్వమ్ = సమస్తమయిన, అవపనమ్ =
ఒకవస్తువునంచు గోనకడవ మొదలయిన
వస్తువులపేళ్లు, A vessel, భాజన.

దర్విః కమ్బిః ఖజా
కాచ

దర్విః-కమ్బిః-ఖజాకా॥ సీ॥ ౩-తెడ్డుపేళ్లు,
గరిచె, A ladle or spoon, చమచా.

(స్యా) త్కర్దూర్దా
ద హస్తకః॥ ౬౧౦॥

కర్దూః॥ పు॥ వారుహస్తకః॥ పు॥ ౨-చట్ట
వముపేళ్లు, కొయ్యతెడ్డు, A wooden
ladle, కాఠకా చమచా.

(అస్త్రీ) శాకంహ
రితకం శిగ్రు

శాకం॥ ప్న॥ హరితకమ్॥ న॥ శిగ్రుః॥ పు॥
౩-కూరపేళ్లు, A pot-herb, శాక.

(రస్య తునాడికా) |
కడమ్బ (శ్చ కలమ్బ
(శ్చ)

కడమ్బః-కలమ్బః॥ పు॥ ౨-అస్యనాడికా =
ఈ కూరకాడపేళ్లు, Stalk of a pot-herb,
కరళ.

వేశవార ఉపస్క
రః॥ ౬౧౧॥

వేశవారః (పా) వేసవారః - ఉపస్కరః॥
పు॥ ౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయిన సంభా

రాలపేళ్లు, A condiment; seasoning, జీరా, జీగ ఆది.

తిన్త్రిడికం (చ) చు క్రిం (చ) వృక్షాష్లు

తిన్త్రిడికమ్ (పా) తిన్త్రిడికమ్, తిన్త్రిణికమ్-చుక్రిమ్-వృక్షాష్లుమ్ న॥ 3-చింతపండుపేళ్లు, The tamarind fruit, ఇమలీ.

(మధ) వేల్లజం మ రీచం కోలకం కృష్ణ మూషణం ధర్మపత్త నమ్॥ ౬౦౨॥

వేల్లజమ్-మరీచమ్ (పా) మరీచమ్ - కోల కమ్-కృష్ణమ్-ఉషణమ్ (పా) ఉషణమ్-ధర్మ పత్తనమ్॥ న॥ ౬-మిరియాలపేళ్లు, Pepper, కాలీ మిచ్.

జీరకోజీరకో౭జా జీకణా

జీరకః - జీరణః॥ పు॥ అజాజీ - కణా॥ నీ॥ ర-జీలకఱ్ఱపేళ్లు, Cumin, జీరా.

(కృష్ణేతుజీరకే॥ సుషవీ కాంవీ పృథ్వీ పృథుః కాలోపకుఞ్చ కా॥ ౬౦౩॥

సుషవీ (పా) సుశవీ-కారవీ-పృథ్వీ-పృథుః-కాలా-ఉపకుఞ్చ కా॥ నీ॥ ౬-నల్లజీలకఱ్ఱపేళ్లు, Nigella Indica, కాలా జీరా.

ఆర్ద్రకం శృజ్జబేరం (స్యా దధ)

ఆర్ద్రకమ్-శృజ్జబేరమ్॥ న॥ ౭ - అల్లము పేళ్లు, Ginger, అదరఖ.

చృత్రావితున్నకం కుస్తుమ్బురుచధాన్యాక

చృత్రా॥ నీ॥ వితున్నకమ్ - కుస్తుమ్బురు - ధాన్యాకమ్॥ న॥ ౮-కొత్తిమిరిపేళ్లు, కొత్తమల్లి, Coriander, ఖనియా.

(మధ) శుణ్ఠీ మహా మధం॥ ౬౦౪॥ (స్త్రీ నపుంసకయో) ర్వి శ్వం నాగరం విశ్వభేషజం

శుణ్ఠీ॥ నీ॥ మహామధమ్॥ న॥ విశ్వమ్॥ ప్ష॥ నాగరమ్-విశ్వభేషజమ్॥ న॥ ౯ - సొంటిపేళ్లు, Dried ginger, సొం

ఆరనాలక సావీర కల్మాషాభిషుతాని

ఆరనాలకమ్-సావీరమ్-కల్మాషాభిషుతమ్ (పా) కల్మాషమ్-అభిషుతమ్-అవస్తిసోమమ్-

(చ)॥ అనస్తీ సోమధా
న్యామ్య కుష్మలాని (చ)
కాశ్చ కే।

సహస్రవేధిజతుకం
బాష్ణికం హి జ్ఞ రామ
తం॥ ౬౦౬॥

(తత్పత్తీ) కారవీ పృ
థ్వీ బాష్పికా కబరీ
పృథుః।

నిశాఖ్యా కాశ్చనీ
వీతాహరిద్రావరవణ్ణీ॥
౬౦౭॥

(సాముద్రం యత్తు
లవణ) మక్షీబం వశి
రం (చ తత్)।

సైధవో (౭-స్త్రీ)
శీతశివం మాణిబద్ధం
(చ సిన్ధుజే)॥ ౬౦౮॥

రామకే బస్తకం

పాక్యంబిడం (చక్య
తకేద్వయం)।

ధాన్యామ్యమ్-కుష్మలమ్-కాశ్చికమ్ (పా) కాశ్చి
కమ్॥ న॥ ౧-కలిపేళ్లు, కడుగునీళ్లును, Sour
gruel, కాజీ.

సహస్రవేధి - జతుకమ్ - బాష్ణికమ్ (పా)
బాష్ణికమ్-హి జ్ఞ-రామతమ్॥ న॥ ౧-ఇంగువ
పేళ్లు, Asafoetida, హిగ.

కారవీ - పృథ్వీ-బాష్పికా-కబరీ-పృథుః॥
నీ॥ ౧-తత్పత్తీ) = ఆ యింగువ మ్రానిపేళ్లు,
హిగ కా పెడ.

నిశాఖ్యా - కాశ్చనీ - వీతా-హరిద్రా-వర
వణ్ణీ॥ నీ॥ ౧ - పసుపుపేళ్లు, Turmeric,
వలదీ

అక్షీబమ్ - వశిరమ్ (పా) వసిరమ్॥ న॥
౧-సాముద్రమ్ = సముద్రమున, బుట్టిన, యత్తు
లవణమ్ = ఏ యుప్పుగలదో, తత్ = దానిపేళ్లు,
Sea salt, నమక.

సైధవః॥ ప్న॥ శీతశివమ్ (పా) సితశివమ్-
మాణిబద్ధమ్ (పా మాణిమద్ధమ్ - సిన్ధుజమ్॥
న॥ ౮ - సైధః లవణముపేళ్లు, Rock salt,
తవణ

రామకమ్-బస్తకమ్॥ న॥ ౧-శాంభరిదేశ
మునందు రుచి యను గనిలో, బుట్టిన యుప్పు
పేళ్లు, చొటుప్పని కొండలందురు, తవణ
విశేష.

పాక్యంబిడమ్॥ న॥ ద్వయమ్ = ఈ ౨ ను,
కృత కే = అంటుప్పుపేళ్లు, Factitious salt.

సౌవర్చలేఽక్ష రు
చకే

సౌవర్చలమ్ - అక్షమ్-రుచకమ్॥ న॥ 3-
సౌవర్చలవణమును నుప్పుపేళ్లు, లవణ విశేష.

తిలకం (తత్ర) మేచ
కే) ౬౧౯॥

తిలకమ్॥న॥ ౧-మేచకే=నల్లనైన, తత్ర=
ఆ సౌవర్చలవణముపేరు.

మత్స్యస్థ్ఠీఘాణితం
(ఖణ్డవికారౌ)

మత్స్యస్థ్ఠీ (పా) మత్స్యస్థ్ఠీ సీ॥ ఘాణితమ్॥
న॥ ఈ ౨ ను, ఖణ్డవికారౌ=శర్కరావికార
ములు. ఘుటికయగునట్లు గాచిన చెఱకు
పాగు మత్స్యస్థ్ఠీ, Graduated sugar.
అర్ధపాకముగాఁ గాచిన పాగు ఘాణితము,
Inspissated juice of sugar-cane, కీర
రస.

శర్కరాసితా।

శర్కరా-సితా॥ సీ॥ ౨ - పంచదారపేళ్లు,
Sugar, చీనీ.

కూర్చికా (క్షీరవి
కృతిస్సాస్యత్) రసాలా
తు మార్జితా॥ ౬౨౦॥

కూర్చికా॥సీ॥ ౧-క్షీరవికృతిః=జున్నుపేరు,
Inspissated milk. రసాలా-మార్జితా॥ సీ॥
౨-సిగరిపేళ్లు, Curds with sugar and
spices. దధిశర్కరామరీచాదికృతమైన
లేహ్యము పేళ్లని కొండలు, రసాలా.

(స్వా) త్రైమనం
(తు) నిష్ఠానం

త్రైమనమ్-నిష్ఠానమ్॥ న॥ ౨-మజ్జిగచారు
పేళ్లు, ఊరుబిండి, Sauce or condiment,
చరణి.

(త్రి)విజ్ఞా వాసితా
వధేః)।

శూలాకృతశ్శబ్దము మొదలు వాసితశబ్దము
వఱకు ముందు చెప్పఁగల శబ్దములు త్రి॥

శూలాకృతం భటి
త్రం (చ) శూల్య

శూలాకృతమ్ - భటిత్రమ్-శూల్యమ్॥ త్రి॥
3-కఱకుట్టుపేళ్లు, ఇరుపకత్తివి కట్టి పకవ్వము
చేయఁబడునది, Roasted on a spit.

ముఖ్యం (తు) పై
తరమ్|| ౬౨౧||

ప్రణీత ముపసంప
న్నం

ప్రశస్తం (స్యాత్సు
సంస్కృతమ్)।

(స్యా) త్పిచ్చిలం
(తు) విజలం

సంమృష్టం శోధితం
(సమే)|| ౬౨౨||

చిక్కణం మస్మ
ణం స్నిగ్ధం (తుల్యే)

భావితవాసితే

ఆపక్వం పాలిర
భ్యామే

లాజాః (పుం భూ
మిచా) క్షతాః||

౬౨౩||

ఉఖ్యమ్-పైతరమ్|| త్రి|| ౨-కుండలోవం
డిన పిండి మొదలయినదానిపేళ్లు, Boiled
in a cauldron, పకటా.

ప్రణీతమ్-ఉపసంపన్నమ్|| త్రి|| ౨-పాకము
చేతను రసముచేతను సమగ్రమైన శాకాదుల
పేళ్లు, Dressed.

ప్రశస్తమ్ (పా) ప్రయస్తమ్ - సుసంస్కృ
తమ్|| త్రి|| ౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయినవి
చేర్చి తిరుగబోసిన పదార్థము పేళ్లు,
Seasoned, తౌకాటా.

పిచ్చిలమ్-విజలమ్|| త్రి|| ౨-మీఁగడగట్టిన
దానిపేళ్లు, Greasy; moist; slimy, చికనా.

సంమృష్టమ్-శోధితమ్|| త్రి|| ౨-గాలించిన
దానిపేళ్లు, రాలులేక యేటినది, Strained,
తానాటా.

చిక్కణమ్-మస్మణమ్-స్నిగ్ధమ్|| త్రి|| ౩ -
మిసిమిగలదానిపేళ్లు, నిగ్గుగలది, దట్టమును,
Unctuous; oily; scented, చికనా.

భావితమ్-వాసితమ్|| త్రి|| ౨-వాసింపబడిన
వస్తువుపేళ్లు, Scented, సుగంధిత.

ఆపక్వమ్|| న|| పాలిః - అభ్యాషః|| పు||
౩-గుగ్గిళ్ల పేళ్లు, Food half dressed.

లాజాః|| ౧ - పేలాలపేరు, Fried grain
తాజా. అక్షతాః|| ౧-అక్షతలపేరు. ఈ ౨ను
పు, ౪|| లాజశబ్దము|| సీ|| అక్షతశబ్దము|| న, ఏ||
ముంగలదు.

పృథుక (స్నాన్య)
చ్చిపిటకో

పృథుకః-చిపిటకః॥ పు॥ ౨-అటుకులపేళ్లు,
Rice flattened, చిరడా.

ధానా (భృష్టయ
వేస్త్రీయామ్)।

ధానాః॥ నీ॥ ౧-భృష్టయవే=బొరుగుపేరు,
Fried barley or rice, చిరడా.

పూపోఽపూపః
పిష్టక

పూపః-అపూపః-పిష్టకః॥ పు॥ ౩-పిండి
వంటపేళ్లు, A cake, గ్రూ.

(స్నాన్యత్) కర
మౌఢధిసక్తవః॥
౬౨౮॥

కరమ్భః॥ పు॥ ౧-దధిసక్తవః = పెరుగు
గలిపిన వేపుడుపిండిపేరు, Cake mixed
with curds.

భిస్సా (స్త్రీ) భక్త
మన్థోఽన్నమోదనో
(౭స్త్రీస) దీదివిః।

భిస్సా॥ నీ॥ భక్తమ్-అన్ధః॥ న॥ అన్నమ్॥ న॥
ఓదనః॥ ప్న॥ దీదివిః॥ పు॥ ౬-వంటకముపేళ్లు,
Boiled rice, మాత.

భిస్సటా దగ్ధికా

భిస్సటా-దగ్ధికా॥ నీ॥ ౨-మాడిన వంట
కముపేళ్లు, Boiled rice scorched.

(సర్వరసాగ్రే) మ
ణ్ణ (మస్త్రీయామ్)॥
౬౨౯॥

మణ్ణమ్॥ ప్న॥ ౧-సర్వరసాగ్రే = నెయ్యి
నూనె మొదలైన యన్నిరిసములపై తేటపేరు,
Scum, కేనా.

మాసరాచామ ని
స్రావా(మణ్ణభక్తసము
ద్భవే)।

మాసరః-ఆచామః-నిస్రావః॥ పు॥ ౩-భక్త
సముద్భవే=అన్నమువండఁగావార్చిన, మణ్ణే=
గంజిపేళ్లు, Scum of boiled rice, మాడె.

యవాగూరుష్ణికా
శ్రాణావిలేపీతరలా (చ
సా)॥
౬౩౦॥

యవాగూః-ఉష్ణికా-శ్రాణా-విలేపీ-తరలా॥
నీ॥ ౪-కాపుడుగంజిపేళ్లు, Rice gruel,
మాడె.

[నుక్షణాభ్యజ్ఞనే
ప్రైలం కృసరస్తుతితా
దనః॥]

నుక్షణమ్-అభ్యంజనమ్॥ న॥ ౨-ప్రైలము
పేళ్లు, తిలంటు, తేణ. కృసరః॥ పు॥ =నువ్వులు
కలసిన యన్నము.

గవ్యం (తి) షుగ

గవ్యమ్॥ ప్రి॥ ౧-గవామ్ = గోవులయొక్క,

వాం సర్వం)

సర్వమ్ = పాలు, పెరుగు మొదలయినవానికిని, అవయవములకును పేరు, Belonging to a cow, గాయసే మిలనేవాటి చీజే.

గోవిద్గోమయ (మ
(స్త్రీ)యామ్)।

గోవిత్॥ య్, స్త్రీ॥ గోమయమ్॥ ప్లు॥ ౨ - ఆవు పేడ పేళ్లు, Cow-dung, గోబర.

(తత్తుశుష్కం) కరీ
షో

కరీషః॥ ప్లు॥ ౧ - శుష్కంతత్ = ఎండిన
యావు పేడ పేరు, Dry cow-dung, గోబర.

(౭స్త్రీ) దుగ్ధం తీరం
పయ (స్సమం)॥

దుగ్ధమ్-తీరమ్-పయః॥ న్, న॥ ౩ - పాల
పేళ్లు, Milk, క్షృణ.

౬౨౭॥

పయస్య (మాజ్య
దధ్యాది)

పయస్యమ్॥ న॥ ౧-ఆజ్యదధ్యాది = నెయ్యి,
పెరుగు, వెన్న మొదలైనవానిపేరు, Pre-
pared from milk, ఘి, దही वगैरह.

(ద్రవ్యం) (దధిఘ
నేతరత్)।

ద్రవ్యమ్॥ న॥ ౧ - పెరుగులో నడుగు
పెరుగు, నడిపెరుగు, మీదిపెరుగులకు
ద్రవము, ఘనము, శరము అని పేళ్లు; అందులో,
ఘనేతరత్ = ఘనము దక్క దక్కిన ద్రవము
శరము అను పెరుగు ద్రవ్య మనబడును,
Thin or diluted curds, పతలీ దही.

ఘృతమాజ్యం హ
విస్సర్పిః

ఘృతమ్-ఆజ్యమ్-హవిః॥ న్॥ సర్పిః॥ న్, న॥
౪-నేతి పేళ్లు, Ghee; clarified butter, ఘి.

నవనీతం నవోద్ధృ
తం॥ ౬౨౮॥

నవనీతమ్-నవోద్ధృతమ్॥ న॥ ౧-వెన్న పేళ్లు,
Fresh butter, मखन.

(తత్తు) హైయజ్ఞ
వీనం (యత్ హో
గో దో హో ద్భ వం

హోయోగోదోహోద్భవమ్ - హ్యః = తొలి
నాటి, గో = ఆవు మొక్క, దోహ = పాలవలన,
ఉద్భవమ్ = పుట్టిన, ఘృతమ్ = నెయ్యిగాని

ఘృతం)।

దణ్డాహతం కాల
శేయ మర్చిష్ట (మపి)
గోరసః॥ ౬౨౯॥

తక్రం హ్యుదశ్వి
స్మృతం (పాదామ్బు
ధాంబు నిర్జలం)।

(మణ్డం దధిభవం)
మస్తు

పీయూషో (౭భినవం
పయః)॥ ౬౩౦॥

అశనాయాబుభుతౌ
క్షుత్

గ్రాసస్తు కబలః(పు
మాన్)।

సపీతిః (స్త్రీతుల్య
పానం

వెన్నగాని, యత్ = ఏదిగలదో, తత్ = అది,
హైయజ్గవీనమ్॥ న॥ ౧ - హైయజ్గవీనమనఁ
బడును, Butter of yesterday's milk,
మఖన.

దణ్డాహతమ్ - కాలశేయమ్ - అర్చిష్టమ్॥ న॥
గోరసః॥ పు॥ ౪ - మజ్జగ పేళ్లు, Butter-milk,
మఢా.

తక్రమ్ - ఉదశ్విత్ - మధితమ్॥ న॥ ఈ ౩ ను
వరుసగా, పాదామ్బు = నాలుగవ పాలు నీళ్లు
గలసిన మజ్జగకును, అర్ధామ్బు = సగమునీళ్లు
గలసిన మజ్జగకును, నిర్జలమ్ = నీళ్లుగలియని
మజ్జగకును పేళ్లు, మఢా.

మస్తు॥ న॥ ౧ - దధిభవమ్ = పెరుగువలనఁ
బుట్టిన, మణ్డమ్ = పరక పేరు, పెరుగుమీడి
తేట, మీఁగడ యని కొండలు, Whey of
curds, మస్త్రు.

పీయూషః॥ పు॥ ౧ - అభినవమ్ = నూతన
మయిన, పయః = పాలు, అనఁగా నీనిన యేడు
దినములలోని యావు పాలు పేరు, జన్ను పాలు,
పోయూష.

అశనాయా - బుభుతౌ - క్షుత్॥ ధ్, నీ॥ ౩ -
ఆకలిపేళ్లు, Hunger, భూఖ.

గ్రాసః - కబలః॥ పు॥ ౨ - కడుపేళ్లు,
A mouthful, గ్రాస.

సపీతిః॥ నీ॥ తుల్యపానమ్॥ న॥ ౨ - కూడి
పానము చేయుట పేళ్లు, Drinking together,
సహపాన.

భోజనం॥ ౬౩౧॥ ౧ - పాత్తనఁగాని యొకబంతినిగాని కుడుచుటకు పేళ్లు, Eating together, सह भोजन.

ఉదన్యా(తు) పిపాసాత్మత్వమ్॥ ఉదన్యా-పిపాసా-త్మత్వమ్॥ మ్, నీ॥ తర్షః॥ పు॥ ౪-దప్పిపేళ్లు, Thirst, యాస.

జగ్ధి (స్తు) భోజనం॥ జగ్ధిః॥ నీ॥ భోజనమ్ - జేమనం॥ న॥ లేపః జేమనం లేప ఆహారో (పా) లేహః-ఆహారః-నిఘరః (పా) నిఘాసః-నిఘసోన్యాద(ఇత్యపి)॥ న్యాదః॥ పు॥ ౭ - భోజనము పేళ్లు, Food; meal, भोजन.

సౌహిత్యం తర్పణం తృప్తిః॥ సౌహిత్యం-తర్పణం॥ న॥ తృప్తిః॥ నీ॥ ౩-తనివిపేళ్లు, Satiety, तृप्ति.

ఫేలా (భుక్తసముష్టితం)॥ ఫేలా॥ నీ॥ ౧-భుక్తసముష్టితం=భోజనము వలన విడువబడినది, భోజనముచేయఁగా మిగిలిన యెంగిలిపేరు, Orts: leavings of a meal, శ్నాతన.

కామం ప్రకామం పర్యాప్తం నికామేష్టం యథేష్టితమ్॥ కామం-ప్రకామం-పర్యాప్తం-నికామం - ఇష్టం-యథేష్టితం॥ అవ్య॥ ఈ ౬ ను యథేష్ట మైనదానిపేళ్లు. కడమశబ్దములు తఱచుగా క్రియావిశేషణములు కనుక॥ న॥ Sufficiently, enough, पर्याप्त.

గోపే గోపాల గోసంఖ్య గోధు గాభీర వల్లవాః॥ గోపః-గోపాలః-గోసంఖ్యః-గోధుక్॥ సో॥ ఆభీరః - వల్లవః॥ పు॥ ౬ - గొల్లవానిపేళ్లు, Herdsmen, अहीर.

(గోమహిష్యాదికం) పాదబద్ధనం॥ పాదబద్ధనమ్॥ ౧ - గోమహిష్యాదికమ్ = ఆవులు ఎనుములు మొదలయిన పనులపేరు. ఇచట 'యాదవం ధనం' అని పాఠముగలదు. Stock of cattle, पशु.

(ద్వౌ గవీశ్వరే)॥ గోమా॥ త్॥ గోమీ॥ ౯, పు॥ ౨-గవీ

గోమాన్ గోమీ

గ్వరే = ఆవులకుఁ గర్తవ్యునవాని పేర్లు,
Owner of kine, గాయో కా మాలిక.గోకులం (తు) గో
ధనం (స్యాద్ధవాం వ)
జీ)।గోకులమ్ - గోధనమ్॥ స॥ ౨ - గవామ్ =
ఆవులయొక్క, ప్రజీ = మందపేర్లు, A cow-
pen, గాక్రూట.(త్రిష్వా) శితద్గవీ
సం (తద్గవో య
త్రైశితాపురా)॥ఆశితద్గవీనమ్॥ త్రి॥ పురా = మున్ను,
గావః = ఆవులు, యత్ర = ఎచ్చట, ఆశితాః =
మేవఁబడినవో, తత్ = ఆ చోటికి పేరు,
౬౩౫॥ Formerly grazed by cattle, చారితా.ఉత్తా భక్త్ర జతీ
వర్త ఋషభో వృష
భో వృషః అనడ్వాన్
సౌరభేయో గౌఃఉత్తా॥ న్॥ భద్రః - బలీవర్ధః - ఋషభః -
వృషభః - వృషః - అనడ్వాన్॥ సౌరభేయః -
గౌః॥ ఓ, పు॥ ౯ - ఎద్దపేర్లు, A bull or ox,
బేడ.(ఉత్తాంసంహతి)
రాక్షకమ్॥ ౬౩౬॥రాక్షకమ్॥ స॥ ౧ - ఉత్తామ్ = ఎద్దల
యొక్క, సంహతిః = సమూహము పేరు,
A herd of oxen, బేడొ కా భృత.గవ్యాగోత్ర (గ
వాం)గవ్యా-గోత్ర॥ సీ॥ ౨ - గవామ్ = ఆవుల
సంపుపేర్లు, A herd of kine, గాయో కా
సమూహ.(వత్సధేన్వో) వ్యా
త్సక ధైనుకే।వాత్సకమ్॥ స॥ A herd of calves,
ధైనుకమ్॥ స॥ A herd of milch-cows,
వత్సకొ కా సమూహ. ఈ ౨ ను వరుసగా వత్స
ధేన్వో = దూడలసమూహమునకును వత్స
యావుల సమూహమునకును పేర్లు.

(ఉత్తా మహా) స్తు
ఉత్తా (స్వాస్థ్యే)

మహాత్మః॥ పు॥ ౧-మహాన్ = గొప్ప
ఉత్తా = ఎద్దు పేరు, A large bull or ox.

వృద్ధోత్త (స్తు) జర
ద్గవః॥ ౬౩౨॥

వృద్ధోత్తః-జరద్గవః॥ పు॥ ౨-ముదిసినదె
పేళ్లు, An old bull, వేడ,

(ఉత్పన్న ఉత్తా) జా
తోత్తః

జాతోత్తః॥ పు॥ ౧-ఉత్పన్న ఉత్తా = మో
వ య స్సు గ లి గి చిక్కి పోని కోడె పే
A bullock, సోడె.

(నవోజాత స్తు)
తర్ణకః॥

తర్ణకః॥ పు॥ ౧ - నద్యః జాతః = అపు
పుట్టిన దూడ పేరు, A new-born calf.

శకృత్కరి (స్తు) వత్స
(స్వాస్థ్యే)

శకృత్కరిః - వత్సః॥ పు॥ ౨-ఏడాదిలో
దూడ పేళ్లు, A calf, వత్తెడా.

దమ్యవత్సతరా
(సహా)॥ ౬౩౩॥

దమ్యః - వత్సతరః॥ పు॥ ౨ - మోయన
దున్నను పనుపలుపదగిన వయస్సుగల కో
పేళ్లు, A steer, వత్తియా.

ఆర్షభ్యష్ణతాయో
గ్యః)

ఆర్షభ్యః॥ పు॥ ౧-వష్ణతాయోగ్యః = ఆఁబ
తగుటకు దగిన కోడె పేరు, A steer fit to
be set free, ఆఁబ.

షష్ఠోగోపతిరిచ్ఛరః॥

షష్ఠః-గోపతిః-ఇచ్ఛరః॥ పు॥ ౩-ఆఁబోత
పేళ్లు, A bull at liberty, సోడె.

(స్కన్ధప్రదేశోఽ
స్య) వహః

వహః॥ పు॥ ౧ - అస్య = ఈ యెద్దుయొక్క,
స్కన్ధప్రదేశః = మూపు పేరు, A bull's
shoulder, వహా.

సాస్నా (తు) గల
కమ్బులః॥ ౬౩౪॥

సాస్నా॥ సీ॥ గలకమ్బులః॥ పు॥ ౨ - గంగ
కోలు పేళ్లు, A bull's dew-lap.

(స్యా)న్నస్థిత (స్తు)

నస్థితః-నస్థితః॥ పు॥ ౨-ముక్కుత్రాడు

నసోతః

గట్టిన యెద్దుపేళ్లు, An ox with a rein through his nose.

ప్రప్తవాఙ్మగపా
ర్వ్యగః॥

ప్రప్తవాట్॥ హే॥ యుగపార్వ్యగః॥ పు॥
౨-కాడిమోయు నెద్దులదాపున పనుపఱచు
టకుఁ గట్టిన యెద్దుపేళ్లు, Young cattle in
training.

(యుగాదీనాంతు
వోధారో) యుగ్య ప్రా
సజ్య శాకటాః॥

యుగ్యః-ప్రాసజ్యః-శాకటాః॥ పు॥ ఈ 3 ను
యుగాదీనామ్ వోధారః = వరుసగా కాడి
మోయు నెద్దునకును రెండవకాడి మోయు
నెద్దునకును బండిసిట్చు నెద్దునకును పేళ్లు.

౬౨౦॥

(ఖన త్యనేనతద్వో
ధా౭స్యేదం) హలిక
సైరికా॥

హలికః-సైరికః॥ పు॥ ఈ ౨ ను, అనేన =
ఈ నాఁగేటిచేత, యః ఖనతి = ఎవఁడు దున్ను
చున్నాడో వానికిని, తద్వోధాయః = దాని
మోయువానికిని, అస్య ఇదమ్ = ఈ నాఁగేటి
సంబంధమయిన దానికిని పేళ్లు, A plough-
man, a plough-cattle, belonging to
plough, క్షిణాన, తస్యకే వేత.

ధూర్వహే ధుర్య
ధౌరేయ ధురీణా (స్స)
ధురన్ధరాః॥ ౬౨౧॥

ధూర్వహః - ధుర్యః - ధౌరేయః - ధురీణః -
ధురన్ధరః॥ పు॥ ౫ - బండి నాఁగేలు మొదలైన
భారమువహించు ఎద్దు మొదలైన దానిపేళ్లు,
A beast of burden, భూరిణ.

(ఉభా) వేకధురీ
శైకధురా వేకధురా
వహే॥

ఏకధురీణః-ఏకధురః-ఏకధురావహాః॥ పు॥
3-బండి నాఁగేలు మొదలైన భారములలో
నొక్కభారమునే మోయు దాని పేళ్లు,
Cattle for special burden, ఐక భూ.

(సతు) సర్వధురీ
ణో (యోభ ద్రస్సర్వ

సర్వధురీణాః॥ పు॥ ౧-బండినాఁగేలు మొద
లైన సకలభారమును వహించు వ్యవధము

ధురావహః॥ ౬౪౨॥

మాహేయీ సార
భేయీ గౌ దస్త్రమా
తాచ శృజ్జీణీ॥
అర్జున్యఘ్నా రోహి
ణీ (స్యా)

(దు త్రమా గోఘ్న)
నై చిక్టీ॥ ౬౪౩॥

(వర్ణాది భేదాత్సం
జ్ఞాన్యై శృబలీ ధవ
లాదయః) ।

ద్విహేయనీ ద్వివ
ర్షా (గౌః)

ఏకాబ్దా త్వేకహ
యనీ॥ ౬౪౪॥

చతురబ్దా చతు
ర్వాయ

(జ్యేష్ఠం) త్రిబ్దా

పేరు, Cattle for any carriage, గాః
ఖీచనే బాలా బేల.

మాహేయీ-సారభేయీ-గౌః॥ ౬౪౨॥ ఉస్త్రా
మాతా-శృజ్జీణీ-అర్జునీ-అఘ్నా-రోహిణీ॥ నీ
౯-ఆవుపేళ్లు, A cow, గాయ,

నై చిక్టీ॥ నీ॥ ౧-గోఘ్న=ఆవులలో, ఉత్తమా=
ఉత్తమమయిన యావుపేరు, An excellent
cow, उत्तम गाय.

వర్ణాదిభేదాత్ = వర్ణములు ప్రమాణ
ములు ఆకారములు మొదలయినవానిభేదము
వలన ఆవులకు, శబలీధవలాదయః = శబలీ
(Spotted), ధవలా (White), వామనీ
(Short), వక్రశృజ్జా (With crooked
horns) మొదలైన, సంజ్ఞాః = పేళ్లు, స్యుః =
అగును.

ద్విహేయనీ - ద్వివర్షా॥ నీ॥ ౨ - రెండేండ్ల
వయస్సుగల యావుపేళ్లు, A heifer two
years old, द्वौ वर्ष का बैल.

ఏకాబ్దా-ఏకహేయనీ॥ నీ॥ ౩-ఏడాదివయ
స్సుగల యావుపేళ్లు, One year old, एक
वर्ष का बैल.

చతురబ్దా - చతుర్వాయణీ॥ నీ॥ ౪ - నాలు
గేండ్ల వయస్సుగల యావుపేళ్లు, Four years
old, चार वर्ष का बैल.

త్రిబ్దా-త్రిహేయణీ॥ నీ॥ ౫-మూడేండ్ల

తి)హాయణీ ।

వయసుగల యావుపేళ్లు, Three years old,
तीन वर्ष का बैल.

వశా వధ్యాఽ

వశా - వధ్యా॥ నీ॥ ౨ - గొడ్డుటావుపేళ్లు,
A barren cow.

వతోకా (తు) స్రవద్ధ
ర్భా (౭థ)

అవతోకా-స్రవద్ధర్భా॥ నీ॥ ౨-దైవికమున
నీచుకొనిపోయిన యావుపేళ్లు, A cow mis-
carrying by accident, वाँझ गाय.

సద్ధినీ॥ ౬౪గి॥ (ఆ
క్రాంతా వృషభేణాథ)

సద్ధినీ॥ నీ॥ ౧ - (వెదయై) వృషభేణ = ఆ
బోతుచే, ఆక్రాంతా = వెంటాడబడిన యావు
పేరు, A cow in heat,

వేహ ద్దర్భోపఘాతిని ।

వేహత్॥ త్॥ గర్భోపఘాతిని॥ నీ॥ ౨ -
అబోతు పాఱగా నీచుకొన్న యావుపేళ్లు,
A cow miscarrying from unseason-
able union with the bull.

(కాల్యా) పసర్యా
(ప్రజనే)

ఉపసర్యా॥ నీ॥ ౧ - ప్రజనే = ప్రథమగర్భ
మునందు, కాల్యా = ప్రాప్తమయిన ఋతు
కాలము గలిగిన యావుపేరు, A cow fit
for the bull, उपसर गाय.

ప్రస్థాహీ (బాలగ
ర్భిణీ)॥ ౬౪౬॥

ప్రస్థాహీ (పా) పస్థాహీ॥ నీ॥ ౧ - బాల
గర్భిణీ = బాల్యమునందే తొలిమూలుగల పడ్డ
పేరు, A pregnant heifer, a cow with
calf for the first time.

(స్యా) దచణ్డీతు
సుకరా

అచణ్డీ - సుకరా॥ నీ॥ ౨ - సాధువయిన
యావుపేళ్లు, A tractable cow.

బహునూతిః పరేష్టు
కా ।

బహునూతిః - పరేష్టుకా॥ నీ॥ ౨ - పెక్కు
ఈతలీనిన యావుపేళ్లు, A cow bearing

చిరసూతా బమ్మ-
యణీ

చిరసూతా - బమ్మయణీ॥ నీ॥ ౨ - తఱిపి
యాపు పేళ్లు, A cow whose calf is full
grown.

ధేను (స్నాన్య)న్నవ
సూతికా॥ ౬౮౭॥

ధేనుః-నవసూతికా॥ నీ॥ ౨-లేఁగితియాపు
పేళ్లు, A cow recently calved.

సువ్రతా సుఖసన్దో
హ్య

సువ్రతా - సుఖసన్దోహ్య॥ నీ॥ ౨ - సులభ
ముగా పితుకనిచ్చు నాపుపేళ్లు, A cow
easily milked.

పీనోద్ధీ పీవరస్త
నీ॥

పీనోద్ధీ-పీవరస్తనీ॥ నీ॥ ౨-పెద్దపొదుగుల
యాపుపేళ్లు, A cow with a large udder.

ద్రోణక్షీరా ద్రోణ
దుఘా

ద్రోణక్షీరా-ద్రోణదుఘా॥ నీ॥ ౨-ఇద్దము
పాలుపితికెడి యాపుపేళ్లు, ద్రుభారి గాయ.

ధేనుష్యా (బన్ధకే
స్థితా)॥ ౬౮౮॥

ధేనుష్యా॥ నీ॥ ౧ - బన్ధకే = కుదువలో,
స్థితా = ఉన్న యాపుపేరు, A cow pledged.

సమాంసమీనా
(సాయైవ ప్రతివర్షం
ప్రసూయతే)॥

సమాంసమీనా॥ నీ॥ ౧-యైవ = ఏ యాపు,
ప్రతివర్షమ్ = ప్రతిసంవత్సరమును, ప్రసూ
యతే = ఈనుచున్నదో, సా = ఆ యాపుపేరు,
A cow calving every year.

ఉధ (స్తుక్తీబ)మా
పీనం

ఉధః॥ న॥ ఆపీనమ్॥ న॥ ౨-పొదుగుపేళ్లు,
Udder.

(సమా) శివకశీలకా॥
౬౮౯॥

శివకః-శీలకః॥ పు॥ ౨-పసులగట్టు గూటము
పేళ్లు, A pillar for tying cattle, త్తడి.

(నపుంసి) దామస
ద్దానం

దామ॥ నీ, స్న॥ సద్దానమ్॥ న॥ ౨-తలుగు
పేళ్లు, త్రాడు, A rope or cord, రఱసి.

పశురజ్జ (స్తు) దా

పశురజ్జః - దామనీ (పా) బన్ధనీ॥ నీ॥ ౨-

మనీ.

పసులఁగట్టు దామెనపేళ్లు, A foot-rope
for cattle, रस्सी.

నైశాఖమస్థ మ
నాన మన్థానోమస్థ ద
ణ్ణకే॥ ౬౫౦॥

నైశాఖః-మస్థః-మన్థానః-మన్థాన్॥ నైశాఖ
దణ్ణకః॥ పు॥ ౫-కవ్వముపేళ్లు, A churning
stick, मथनी.

కుటరో దణ్ణవిమ్క
మో

కుటరః (పా) కథరః-దణ్ణవిమ్కమ్భః॥ పు॥
౨-శరికంబముపేళ్లు, रथम.

మస్థనీ గర్గరీ(సమే)।

మస్థనీ - గర్గరీ॥ నీ॥ ౨ - పెరుఁగుద్రచ్చు
కడవపేళ్లు, A churning vessel.

ఉష్ట్రేక్రమేలకమ
య మహాజ్ఞః

ఉష్ట్రః-క్రమేలకః-మయః-మహాజ్ఞః॥ పు॥
౪-ఒంటెపేళ్లు, A camel, ऊँट.

కరభ (శ్విశుః)॥
౬౫౧॥

కరభః॥ పు॥ ౧-శిశుః = ఒంటిపిల్లపేరు,
A young camel, उसका बछडा.

(కరభాన్యు) శృభృ
లకా (దారవైః పాద
బద్ధవైః)।

శృభృలకాః॥ పు॥ ౧-వారవైః = మ్రానితోఁ
జేసిన, పాదబద్ధవైః = కాళ్లబంధములతోఁ
గూడిన, కరభాః = ఒంటెపిల్లలపేరు.

అజా ఛాగీ

అజా-ఛాగీ॥ నీ॥ ౨-మేకపేళ్లు, A she-
goat, बकरी.

తుభ చ్చాగ బస్త
చ్చగలకాలజే॥ ౬౫౨॥

తుభః-ఛాగః-బస్తః-ఛగలకః-అజః॥ పు॥
౫-మేకపోతుపేళ్లు, A he-goat, बकरा.

మేఘోరభోరణో
ర్ణాయ మేషవృష్ణయ
ఏడకే।

మేఘః-ఉరభః-ఉరణః-ఉర్ణాయః-మేషః-
వృష్ణః-ఏడకః॥ పు॥ ౭-గొట్టెపేళ్లు, A ram,
भेड़.

ఉష్ట్రేరభాజబృదే
(స్యా) దాష్ట్రకారభ

ఔష్ట్రేకమ్॥ న॥ ఔరభకమ్॥ న॥ ఆజకమ్॥
న॥ ఈ ౩ ను వరుసగా, ఉష్ట్రేరభాజబృదే =

కాజకమ్॥ ౬౫౩॥

చక్రీవస్త(స్తు) బా
లేయా రాసభా గర్ద
భాః ఖరాః।

వై దేహక స్సార్థ
వాహో వై గమో వా
ణిజోవణిక్ ॥ ౬౫౪॥
పణ్యాజీవో ౬ప్యాపణి
కః క్రయవిక్రయిక
(శ్చసః)।

విక్రేతా (స్యా)
ద్విక్రయికః

క్రయికః క్రయిక
(స్సమా)॥ ౬౫౫॥

వాణిజ్యంతు వణిజ్య
(స్యాత్)

మూల్యం వసాన్
౬ప్యవక్రయః।

నీవీపరిపణోమూల
ధనం

లాభో (౬ధికం ధ
లమ్)॥ ౬౫౬॥

ఒంఁటెలయొక్కయు గొట్టెలయొక్కయు మేత
లయొక్కయు గుంపుపేళ్లు.

చక్రీవాక్ ॥ త్ ॥ బాలేయః - రాసభః -
గర్దభః-ఖరః॥ పు॥ ౫-గాడిదపేళ్లు, An ass,
గఱా.

వై దేహకః-సార్థవాహః-నై గమః - వాణి
జః-పణిక్ ॥ జ్ ॥ పణ్యాజీవః - అపణికః-క్రయ
విక్రయికః॥పు॥ ౮-వర్తకునిపేళ్లు, A trader,
merchant, ట్యాపారి.

విక్రేతా॥ ఋ॥ విక్రయికః॥ పు॥ ౨-
అమ్మెడు వానిపేళ్లు, A vendor, seller,
విక్రయి.

క్రయికః-క్రయికః॥పు॥ ౨-కొనువానిపేళ్లు,
A buyer, ఖరీదీ.

వాణిజ్యమ్ ॥ న॥ వణిజ్యమ్ ॥ నీ॥ ౨ - వర్త
కముపేళ్లు, బేరము, Traffic, ట్యాపార.

మూల్యమ్ ॥ న॥ వసన్ ॥ - అవక్రయః॥ పు॥
౩-వెలపేళ్లు, Price, value, మూల్య, కీమత్.

నీవీ॥ నీ॥ పరిపణః - మూలధనమ్ ॥ న॥
౩-వెలదలి సొమ్ముపేళ్లు, Capital, princi-
pal, ప్రజ్జీ.

లాభః॥ పు॥ ౧ - అధికమ్ = అధికమయిన,
ఫలమ్ = ఫలముపేరు, బేరమాడఁగా మిగిలిన
సొమ్ముపేరు, Profit, టామ,

పరిదానంపరీవర్తొ
నైమేయ నిమయా
(వపి)।

(పుమా) నుపనిధి
ర్నాసః

ప్రతిదానం (తద
ర్పణమ్)॥ ౬౫౭॥

(క్రయేప్రసారితం)
క్రయ్యం క్రేయం (క్రే
తవ్యమాత్రకే) విక్రే
యం పణితవ్యం (చ)
పణ్యం (క్రయ్యాదయ
స్త్రిషు)॥ ౬౫౮॥

(క్లిబే) సత్యాపనం
సత్యంకార స్సత్యాకృ
తిః (స్త్రియామ్)।

విపణో విక్రయ

పరిదానమ్॥ న॥ పరీవర్తః - నైమేయః -
నిమయః॥ పు॥ ౪ - ఒక సరకిచ్చి మఱియొక
సరకు మార్చుకొనుట పేళ్లు, Barter; ex-
change, परिवर्तन.

ఉపనిధిః-న్యాసః॥ పు॥ ౨ - దాచబెట్టుట
పేళ్లు, A deposit, अमानत.

ప్రతిదానమ్॥ న॥ ౧ - తదర్పణమ్ = ఆ
దాచబెట్టిన వస్తువును తిరుగనిచ్చుట పేరు,
Return of deposit, अमानत का लौटाना.

క్రయ్యమ్॥ ౧-క్రయే=కొనుటకు, ప్రసా
రితమ్ = పచరింపబడిన వస్తువుపేరు, మళి
గలోఁ బెట్టినది, Exposed for sale, विक्री
की चीजें. క్రేయమ్॥ ౧-క్రేతవ్య మాత్రకే=
కొనుటకుఁ బచరింపబడని కొనఁదగిన వస్తు
మాత్రమునకు పేరు, Purchasable, खरीदने
की चीजें. విక్రేయమ్ - పణితవ్యమ్ - పణ్యమ్॥
౩ - అమ్మొదగిన వస్తువుపేళ్లు, Saleable,
बेचने की चीजें. క్రయ్యాదయః స్త్రిషు=క్రయ్య
శబ్దము మొదలుగాఁగల యైదును స్త్రి॥

సత్యాపనమ్॥ న॥ సత్యంకారః॥ పు॥ సత్యా
కృతిః॥ నీ॥ ౩ - ఒకవస్తువు నమ్మొదననిగాని,
కొనెదననిగాని సత్యముగా వెళ్లనాడుటపేళ్లు,
సంచకరము, Ratification of a bargain,
पेशगी.

విపణః-విక్రయః॥ పు॥ ౨ - అమ్ముటపేళ్లు,
Sale, विक्री.

(సంఖ్యాస్సంఖ్యే
యే ష్వాదశ త్రిషు)॥
౩౫॥

సంఖ్యాః = ఏకశబ్దము మొదలయిన సంఖ్యా
వాచకశబ్దములు, ఆదశ = అష్టాదశ శబ్దము
వఱకు, సంఖ్యేయేషు = లెక్కపెట్టఁదగిన వస్తు
పులయందు వర్తించును. అవియన్నియు॥త్రి॥
ఉదాహరణము, ఏకః పురుషః - ఏకా స్త్రీ -
ఏకం కులమ్ - అష్టాదశ పురుషాః - అష్టాదశ
స్త్రీయః - అష్టాదశ కులాని, మొదలైనవి.

(వింశత్యాద్యా స్స
దైకత్వే సర్వా స్సం
ఖ్యేయ సంఖ్యయోః)॥

వింశత్యాద్యాః = ఏకోనవింశతిశబ్దము మొద
లయిన, సర్వాః = తక్కిన సంఖ్యావాచకశబ్ద
ములన్నియు, సంఖ్యేయ సంఖ్యయోః = లెక్క
పెట్టఁదగిన వస్తువునందును లెక్కయందును
వర్తించును. సదా = ఎల్లప్పుడును, ఏకత్వే =
ఏకవచనాంతములై యుండును. ఉదాహర
ణము, వింశతిర్గావః - గవాంవింశతిః॥

(సంఖ్యా ర్థేద్విబహు
త్వేస్తః)

ఆవింశత్యాదులు, సంఖ్యా ర్థేనతి = మఱి
యొక సంఖ్యావాచకార్థము లగుచుండగా,
ద్విబహుత్వే = ద్వివచనము బహువచనము
లందు నగును. ఉదాహరణము, గవాం ద్వే
వింశతీ, గవాం తిస్తో వింశతయః.

(తానుచానవతేః
స్త్రీయః)॥ ౩౬॥

తాను = ఆవింశత్యాదులయందు, ఆ నవ
తేః = నవశిశబ్దపర్యంతము, అనగా వింశతి
త్రింశచ్ఛత్యరింశత్పంచాశ్చ శత్రష్టిన పత్యశీతిన
వతి శబ్దములు, స్త్రీయః = స్త్రీలింగములు.
వింశత్యాపురుషైః - వింశత్యాస్త్రీభిః - వింశ
త్యాకులైః అని ఉదాహరణము.

(పక్ష్యేశ్వతసహ
స్రాదీకమా ద్దశగు)

పక్ష్యేః = పదిమొదలుకొని పరార్థమువఱకు,
దశగుణోత్తరమ్ = పదింట గుణించిన లెక్కలు,

ణోత్తరమ్)।

క్రమాత్ = వరుసగా, శతసహస్రాది = శతము
సహస్రము మొదలైన సంఖ్యలను, పది
పదులు శతము, పదిశతములు సహస్ర మని
యిట్లూహించునది.

పాతవంద్రవయం
పాయ్య (మితమానా
ర్థకత్రయమ్)॥ ౬౬౧॥

పాతవమ్ (పా) యాతవమ్ - ద్రవయమ్ -
పాయ్యమ్ (పా) మాయ్యం॥ న॥ ౩౩ ను,
మానార్థకమ్ = మానశబ్దార్థముగలది. మాన
మనఁగా తూచుటకును, కొలుచుటకును సాధ
నములైన తులాజులి ప్రస్థాదులకు సామాన్య
నామము, Measure.

మానం తులాజులి
ప్రస్థైః

మానమ్ = ఆ మానము, తులాజులిప్రస్థైః =
త్రాసుచేతను, అంగులము మొదలయినవాని
చేతను, తూము మొదలయినవానిచేతను
మూడువిధములుగా నుండును. దానికి క్రమ
ముగా ఉన్మానము (by weight, తీత),
ప్రమాణము (Measure of length, మాన),
పరిమాణము (Measure of capacity, నాప
परिमाण) అనిపేళ్లు.

(గుజ్జాః పంచ)
౬ద్యమాపకః ।

ఆద్యమాపకః॥ పు॥ ౧ - (వెండిగాక తక్కిన)
గుజ్జాః పంచ = ఐదుగురింజల యెత్తుగల బంగా
రము మొదలయిన దానిపేరు, Equal in
weight to five seeds of abrus preca-
torius, మాశా.

(తేపోడశా) యః
కర్షో(౭స్త్రీ)

అక్షః॥ పు॥ కర్షః॥ ప్ష॥ ౨-పోడశ = పదా
త్రైన, తే = ఆ యాద్యమాపకము ఎత్తుగల
దానిపేళ్లు.

యమ్||

౬౬౨||

సువర్ణ బిస్తా (హే
మో ౭౬౬)

కురుబిస్త (స్తుత
త్పలే)।

తులా (ప్రియాం
పలశతం)

భార (స్వాధ్యై
శతిస్తులాః)॥ ౬౬౩॥

ఆచితో (దశభారా
స్యై)

(శాకటోభార) ఆ
చితః।

కార్వాపణః కార్విక
(స్వాధ్యై)

(కార్వికేతామ్రకే)
పణః॥ ౬౬౪॥

(అప్రియా) మా
ధక ద్రోణో ఖారీ వా
హో నికుఞ్చకః కుడ
వః ప్రస్థ (ఇత్యాద్యాః

కర్షముల యెత్తుగల దానిపేరు.

సువర్ణః - బిస్తః (హ) విస్తః॥ పు॥ .
హేమ్నః = బంగారముయొక్క, అక్షే =
మెత్తు.

కురుబిస్తః (హ) కురువిస్తః॥ పు॥
తత్పలే = ఆ పలమెత్తు బంగారు పేరు.

తులా॥ నీ॥ ౧ - పలశతమ్ = నూలుపల
యెత్తుగలదానిపేరు, తోలా.

భారః (హ) భరః॥ పు॥ ౧ - వింశతిః తులా
ఇరువది తులములయెత్తు గలదానిపేరు.

ఆచితః॥ పు॥ (హ) న॥ ౧ - దశభారాః =
బారుపువేరు.

ఆచితః॥ పు॥ ౧ - శాకటః = బండిచే మోం
దగిన, భారః = బరువుపేరు, A cart-load
గాఢీ ఖర.

కార్వాపణః - కార్వికః॥ పు॥ ౨ - (రెం
గురిగింజలయెత్తు వెండి యొక మాపకవ
పడాలుమాపకము లొకకర్షము. అట్టి క
మెత్తు వెండిచే జేయబడిన టంకము
పేళ్లు.

పణః॥ పు॥ ౧ - కార్వికే = కర్ష మెత్తుగ
తామ్రకే = రాగిముద్రపేరు.

అధకః॥ పు॥ ౧ - తూము. ద్రోణః॥ ప
౧ - నలుతుము. ఖారీ॥ నీ॥ ౧ - పుట్టి. వాహ
పు॥ ౧ - ఇరువదిపుట్టి. నికుఞ్చకః॥ పు॥ ౧
సోల. కుడవః (హ) కుడువః॥ పు॥ ౧ - మాని

పరిమాణార్థకాః పృథక్
కొ)|| ౬౬౭||

ప్రస్థః॥ పు॥ ౧-శుంచము, ఇత్యాద్యాః=ఇవి
మొదలైనవియు, ఆదిపదముచేత మానప్రవర్తి
కాదులును, పృథక్=వేర్వేరుగా, పరిమాణ
ర్థకాః = పరిమాణవాచకములు, ఈ యాథ
కాదు లాయాదేశములకుఁ దగినట్లు సంజ్ఞలు
గలిగినవి.

(భాగస్తురీయః) పా
ద (స్యాత్)

పాదః॥ పు॥ ౧-తురీయః=(ఒకదానియందు)
నాలవ, భాగః=భాగముపేరు, A quarter,
చౌఖా.

అంశభాగా (తు)
వట్టకః।

అంశః-భాగః-వట్టకః॥ పు॥ 3 - పాలిపేళ్లు,
Part, share.

ద్రవ్యం విత్తం స్వా
పతేయం రిక్తం మృ
క్తం ధనం వసు॥ ౬౬౮॥
హిరణ్యం ద్రవిణం
ద్యుమ్న మర్థరై విభ
వా (అపి)। (స్యా)

ద్రవ్యమ్ - విత్తమ్ - స్వాపతేయమ్ - రిక్తమ్ -
ముక్తమ్ - ధనమ్ - వసు - హిరణ్యమ్ - ద్రవిణమ్ -
ద్యుమ్నమ్॥ న॥ అర్థ - రాః॥ ఐ॥ విభవః॥ పు॥
౧3 - ధనముపేళ్లు, Wealth; substance,
ఇన.

తోశ (శ్చ) హి
రణ్యం (చ హేమరూ
ప్యేకృతాకృతే)॥

కోశః (పా) కోపః॥ పు॥ హిరణ్యమ్॥ న॥
౨ - కృతాకృతే = కరఁగినదియు సొమ్ముగాఁ
జేయబడినదియు నగు కృతమును, గనియందుఁ
బుట్టిన పొడి యగు అకృతము నగు, హేమ
రూప్యే = బంగారును వెండియు, Wrought
or unwrought, gold or silver, सोना.

౬౬౮॥

(తాభ్యాం య
దన్యత్త) త్కుప్యం

కుప్యమ్॥ న॥ ౧ - తాభ్యామ్ = ఆ వెండి
బంగారములకంటె, యత్ అన్యత్ = ఇతర
మయిన రాగి కంచు మొదలయిన లోహము
పేరు, Base metals, अन्य धातु.

రూప్యం (తద్వయ
మాహతమ్)।

గారుత్మతం మరక
తమశ్మగర్భో హరిస్మ
ణిః॥ ౬౬౮॥

శోణరత్నం లోహి
తకః పద్మరాగో (౭౪

మాక్తికమ్ ముక్తా
(౭౪)

విద్రుమః (పుంసి)
ప్రవాలం (పున్నపుంస
కమ్)॥ ౬౬౯॥

రత్నం మణి (ర్వ
యో రశ్మజాతో ము
క్తాదికే ౭౭౦)।

స్వర్ణం చువర్ణం కన
కం హిరణ్యం హేమ
హాటకమ్ ॥ ౬౭౦॥
తపనీయం శాతకుమ్భం
గాఙ్గేయం భర్మకర్పూర
మ్ చామికరం జాత
రూపం మహారజత కా
ఞ్చనే ॥ ౬౭౧॥ రుక్మం
కార్త స్వరం జామ్బూ

రూప్యమ్॥ న॥ ౧-ఆహతమ్ = ముద్ర వేయ
బడిన, తద్వయమ్ = ఆ వెండిబంగారములపేర
Stamped coin, శుభా.

గారుత్మతమ్-మరకతమ్॥ న॥ అశ్మగర్భ
హరిస్మణిః॥ పు॥ ౪-పచ్చులపేళ్లు, An eme
ald, మరకత.

శోణరత్నమ్॥ న॥ లోహితకః-పద్మరాగ
పు॥ ౩-కెంపులపేళ్లు, A ruby, రాజరాగ.

మాక్తికమ్॥ న॥ ముక్తా॥ నీ॥ ౧-ముత్తైష
పేళ్లు, A pearl, మోతీ.

విద్రుమః॥ పు॥ ప్రవాలమ్॥ ప్న॥ ౧ - ప
డముపేళ్లు, Coral.

రత్నమ్॥ న॥ మణిః॥ ప్న॥ ఈ ౨ ను
అశ్మజాతో = శిలాజాతులయిన మరక తాదుః
కును, ముక్తాదికే ౭౭౦ = ముత్యమునకు పగడ
మునకును సామాన్యముగా పేళ్లు, A gem
a precious stone, రాజ.

స్వర్ణమ్ - సువర్ణమ్ - కనకమ్ - హిరణ్యమ్ -
హేమ॥ ౯॥ హాటకమ్ - తపనీయమ్ - శాత
కుమ్భమ్ - గాఙ్గేయమ్ - భర్మ॥ ౯॥ కర్పూరమ్ -
చామికరమ్ - జాతరూపమ్ - మహారజతమ్ -
కాఞ్చనమ్ - రుక్మమ్ - కార్త స్వరమ్ - జామ్బూ
నదమ్॥ న॥ అష్టాపదః॥ ప్న॥ ౧౯ - బంగారుపేళ్లు,
Gold, సోనా.

నదమస్తాపదో (౭ స్త్రీ
యాం)।

(అలజ్కార సువ
ర్ణం) చ్చృష్ణకనక
మి (త్యదః)॥ ౬౭౨॥

దుర్వర్ణం రజతం
రూప్యం ఖర్జురం శ్వే
త (మిత్యపి)।

రీతిః (స్త్రీయా)
మారకూటో (న స్త్రీ
యా)

(మథ) తామ్రకమ్॥
౬౭౩॥ శుల్బం మైచ్చ
ముఖం ద్వ్యప్తవరిష్టో
దుమ్భతాణిచ।

లోహో (౭ స్త్రీ)
శస్త్రకం తీక్షణం పిణ్డం
కాలాయ సాయ సీ॥
౬౭౪॥ అశ్వ సారో
(౭థ)

మణ్డూరం సింహా
ణ (మపి తన్మలే)।

(సర్వంచ తైజసం)
లోహం

శృణ్గీకనకమ్॥ న॥ ౧-ఇతిఅదః = ఈశబ్దము;
అలజ్కారసువర్ణమ్ = సామ్మగ్నజేసిన బంగ
రముపేరు, శృంగీ యని ప్రత్యేకనామమును,
Gold for ornaments, सोना.

దుర్వర్ణమ్ - రజతమ్ - రూప్యమ్ - ఖర్జురమ్
(పా) ఖర్జురమ్ - శ్వేతమ్॥ న॥ ౫ - వెండిపేళ్లు,
Silver, चाँदी.

రీతిః (పా) రీతి॥ సీ॥ ఆరకూటః॥ ప్న॥ ౨-
ఇత్తడిపేళ్లు, Brass, पीतल.

తామ్రకమ్ - శుల్బమ్ - మైచ్చముఖమ్ -
ద్వ్యప్తమ్ - వరిష్టమ్ - ఉదుమ్బరమ్ (పా) బాదు
మ్మరమ్॥ న॥ ౬-రాగిపేళ్లు, Copper, ताँबा.

లోహః॥ ప్న॥ శస్త్రకమ్ - తీక్షణమ్ - పిణ్డమ్ -
కాలాయసమ్ (పా) కృష్ణాయసమ్ - అయః॥ న॥
అశ్వసారః॥ పు॥ ౭ - ఇనుముపేళ్లు, Iron,
लोहा.

మణ్డూరమ్ - సింహాణమ్ (పా) శిష్టాణమ్॥ న॥
౧-ఆ యనుపచిత్తముపేళ్లు, Rust of iron.

లోహమ్॥ న॥ ౧-తైజసమ్ = తేజోయుక్త
ములయిన, సర్వమ్ - సువర్ణ రజత తామ్ర రీతి
కాంశ్య త్రపు సీస ధీవరములను నెనిమిదికిని
పేరు.

(వికార స్వయం
సః) కుశీ || ౬౭౫||

కుశీ|| నీ|| ౧-అయసః వికారః = ఇనుము
జేసిన వానికి నన్నిటిని పేరు, కఱ్ఱకు పే
కొందఱు, Bar iron; wrought iron,

తూరః కాచో
(౭౪)

తూరః-కాచః||పు|| ౨-గాజుపేళ్లు, Gla
కాచ.

చపలో రస స్పృ
త(శ్చ) పారదే।

చపలః-రసః-సూతః-పారదః (పా) పారః
పు|| ౪ - పాదరసము పేళ్లు, Quick silve
పారా.

గవలం (మాహి
పం శృజ)

గవలమ్|| న|| ౧ - మాహిపమ్ = ఎనుః
సంబంధమయిన, శృజమ్ = కొమ్ముపే
Buffalo's horn, भैंस की सींग.

మధ్యకం గిరిజా
మలే|| ౬౭౬||

అభ్రకమ్-గిరిజమ్-అమలమ్|| న|| ౩ - అ
కము పేళ్లు, "గిరిజామలమ్" అని యొక పే
కొందఱు.

స్తోతోజ్ఞానం (తు)
సావీరం కాపోతాజ్ఞాన
యామునే।

స్తోతోజ్ఞానమ్-సావీరమ్-కాపోతాజ్ఞానమ్
యామునమ్|| న|| ౪ - సావీరాంజనము పేళ్ళి
Antimony, अंजन.

తుత్థాజ్ఞానం శిఖ్రీ
వం వితున్నకమయా
రకే|| ౬౭౭|| కర్పరీ
దార్వికా క్వాభోద్భ
వం తుత్థం రసాజ్ఞాన
మ్|| రసగర్భం తాత్త్వ
శైలం

తుత్థాజ్ఞానమ్ - శిఖ్రీవమ్ - వితున్నకమ్
మయూరకమ్-కర్పరీ|| నీ|| ౫-తుత్థాంజనము
మైలుతుత్తము పేళ్లు, Blue vitriol, अंज
దార్వికా|| నీ|| క్వాభోద్భవమ్-తుత్థమ్-రసా
నమ్ - రసగర్భమ్ - తాత్త్వశైలమ్|| న|| ౬
రసాంజనము పేళ్లు, Collyrium, काजि
అచట తుత్థాంజనము మొదలు ౪ మైలక
మునకును, కర్పరీదార్వికాభిజ్ఞములు ౨ వం
వలనఁ బుట్టిన మైలుతుత్తమునకును, రసా

గన్ధాశ్మని (తు) గన్ధాశ్మం || ౬౨౮ || సాగన్ధిక (శ్చ)

చతుష్పాకులాత్యా (తు) కులత్తికా ।

రీతిపుష్పం పుష్ప కేతుః పాష్పకం కసు మాంజనమ్ || ౬౨౯ ||

పిష్టరం పీతనం తాలమాలం (చ) హరి తాలకే ।

రైరేయమర్థ్యం గిరిజమశ్మజంచ శిలా జతు || ౬౩౦ ||

బోల గన్ధరస ప్రాణ పిష్టగోపరసా (స్స మాః) ।

డిడ్డీరోఽబ్ధికః ఫే నః

సిన్ధూరం నాగసంభ వమ్ || ౬౩౧ ||

నాగ సీసక యో గేష్ట వప్రాణి

నము మొదలు 3 ను రసాంజనమునకును పేళ్లని కొందలు.

గన్ధాశ్మం || ౬౨౮ || గన్ధకః (పా) గన్ధికః-సాగన్ధికః || పు || 3 - గంధకముపేళ్లు, Sulphur, గంధక.

చతుష్పా-కులాతీ-కులత్తికా || సీ || 3 - కుళు తాంజనముపేళ్లు, అంజన విశేష.

రీతిపుష్పమ్ || న || పుష్పకేతుః || పు || పాష్ప కమ్ (పా) పుష్పకమ్ - కసుమాంజనమ్ || న || ర-కుసుమాంజనముపేళ్లు, Calx of brass.

పిష్టరమ్-పీతనమ్-తాలమ్-అలమ్-హరి తాలకమ్ || న || ౫ - హరిదళముపేళ్లు, Yellow orpiment, ఖరతాళ.

రైరేయమ్ - అర్థ్యమ్-గిరిజమ్-అశ్మజమ్-శిలాజతు || న || ౫-శిలాజత్తుపేళ్లు, Red chalk; Bitumen, శిలాజీత.

బోలః - గన్ధరసః-ప్రాణః-పిష్టః-గోపః (పా) గోసః-రసః (పా) శశః || పు || ౬-బోళముపేళ్లు, గోపరసమని యొకపేరుగాకొందలు, Myrrh, గోపరస.

డిడ్డీరః (పా) హడ్డీరః-అబ్ధికపః-ఫేనః || పు || 3 - సముద్రపురుగుపేళ్లు, Cuttle fish, ఫేన.

సిన్ధూరిమ్-నాగసంభవమ్ || న || ౨-సిందూ రముపేళ్లు, Minium, or red lead, సింధూ.

నాగమ్-సీసకమ్-యోగేష్టమ్-వప్రామ్ || న || ర-సీసముపేళ్లు, Lead, సీసా.

త్రపు పిచ్చటమ్ |
రజ్జవణ్ణేఁ

(వ్యథ) పిచురూ
లోఁ

ధకమలో త్తరమ్ ||
౬౮౨|| (స్యాత్) కను
మృంపహ్నిశిఖం మ
హారజన (మిత్యపి) |

మేషకమ్బల డొర్ణా
యు .

శ్యశోర్ణం (శశలో
మని)|| ౬౮౩||

మధు త్షౌద్రంమా
క్షికాది

మధూచ్చిష్టం(తు)
సిక్థకమ్|

మనశ్శిలా మనో
గుప్తామనోహ్వ నాగజ
హ్వికా||౬౮౪|| నైపా
లీ కునటీ గోలా .

యవతూరో యవా
గ్రహః | పాశ్యో (౭౪)

త్రపు-పిచ్చటమ్-రజ్జమ్-వజ్జమ్|| న|| ర
తగరము పేళ్లు, Tin, రగడ.

పిచుః - తూలః (పా) పిచుశూలః|| పు|| ౨
దూదిపేళ్లు, Cotton, కపాస.

కమలో త్తరమ్-కుసుమ్మమ్-వహ్నిశిఖమ్
మహారజనమ్|| న|| ర - కనుమపువ్వు పేళ్లు
Safflower; Carthamus, క్రుశ్మ క్షుల.

మేషకమ్బలః-డొర్ణాయుః|| పు|| ౨ - గొత్త
వెండ్రుకలచేత నేసిన కంబళిపేళ్లు, A woolle
blanket.

శశోర్ణమ్|| న|| ౧ - శశలోమని = కుందేటి
వెండ్రుకలపేళ్లు, Hare's or rabbit's hair

మధు-త్షౌద్రమ్-మాక్షికమ్|| న|| ఈ ౩ ను
మాక్షికాది=మాక్షిక భ్రమర పాత్తికమ
లను ౩ ను తేనెకు పేళ్లు, Honey, మశ్చ.

మధూచ్చిష్టమ్ - సిక్థకమ్|| న|| ౨-మైనము
పేళ్లు, Wax, మామ.

మనశ్శిలా - మనోగుప్తా - మనోహ్వ-నాగ
జహ్వికా|| నీ|| ర - మణిశిల పేళ్లు, Rec
arsenic, లాలగఖియా. నైపాలీ - కునటీ -
గోలా|| నీ|| ౩ - నేపాలదేశమునందుఁ బుట్టిన
మణిశిల పేళ్లు, మనశ్శిలాదులు ౭ - మణిశిల
పేళ్లు.

యవతూరః - యవగ్రజః - పాశ్యః|| పు||
౩ - యవతూరముపేళ్లు, Nitre: Saltpetre,
యవజ్జార.

సర్జికాక్షరః కాపో
తస్సుఖవర్చకః॥ సౌవ
ర్చలం(స్వాద్)రుచకం
త్వక్క్షీరావంశరో
చనా॥

శిగుజంశ్వేతమరి
చం

మోరటం మూల
మైక్షవమ్॥ ౬౮౬॥

గ్రన్థికం పిప్పలీ
మూలం చటికా శిర
(ఇత్యపి)॥

గోలోమీ భూత
కేశో (నా)

పత్తాజ్ఞం రక్తచంద్ర
నమ్॥ ౬౮౭॥

త్రికటు త్ర్యూష
ణం వ్యోషం

త్రిఫలా (తు) ఫల
త్రికమ్॥

ఇతి వైశ్యవర్గః.

సర్జికాక్షరః - కాపోతః-సుఖవర్చకః॥ పు॥
సౌవర్చలమ్-రుచకమ్॥ న॥ ౫ - సజ్జాకారము
పేళ్లు, Alkali; Natron, जवाखार.

త్వక్క్షీరా॥నీ॥ (పా)త్వక్క్షీరీ, త్వక్క్షీరం-
వంశరోచనా॥ నీ॥ ౨-తవక్షీరిపేళ్లు, Manna
of bamboos.

శిగుజమ్-శ్వేతమరిచమ్॥ న॥ ౧ - మునగ
విత్తులపేళ్లు.

మోరటమ్॥ న॥ ౧ - చెఱకువేళ్ల పేరు,
Root of sugarcane, ईख की जड़.

గ్రన్థికమ్ - పిప్పలీమూలమ్ - చటికాశిరః॥
న, న॥ (పా) చటికా॥ నీ॥ శిరః (పా) సిరః॥
పు॥ ౩-పిప్పలీమూలముపేళ్లు, Root of long
pepper, पिप्पल की जड़.

గోలోమీ॥ నీ॥ భూతకేశః॥ పు॥ ౨-జటా
మాంసిపేళ్లు, భూతకేశమను తృణముపేళ్లుని
కొండలు, Root of sweet flag, जटामांसी.

పత్తాజ్ఞమ్ - రక్తచంద్రనమ్॥ న॥ ౨ - ఎఱ్ఱని
చందనముపేళ్లు, Red-wood, लाल चन्दन.

త్రికటు - త్ర్యూషణమ్ (పా) త్ర్యూషణమ్ -
వ్యోషమ్॥ న॥ ౩ - సొంటి పిప్పలి మిరియాల
కూటమిపేళ్లు, త్రికడ, సొంత పిప్పల కాలేమిశ్చ.

త్రిఫలా॥ నీ॥ ఫలత్రికమ్॥ న॥ ౨ - కరక
తాడి ఉసిరిక ల నెడి మూఁటికూటమి పేళ్లు,
Three myrobalans.

వైశ్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము
ముగిసెను.

శూద్రాశ్చ వర
వర్ణా (శ్చ) వృషలా
(శ్చ) జఘన్యజాః॥

౬౮౮॥

(అచర్ణాలాత్తు సం
కీర్ణా అమృష్ట కరణా
దయః)

(శూద్రావిశోస్తు)
కరణో

౬మృష్టో (వైశ్యా
ద్విజస్యనోః)॥ ౬౮౯॥

(శూద్రాక్షత్రియ
యో) దుగ్రో

మాగధః (క్షత్రి
యావిశోః)॥

మాహిష్యో (౬ర్యా
క్షత్రియయోః)

క్షత్తా (౬ర్యాశూ
ద్రయోస్సతః)॥ ౬౯౦॥

(బ్రాహ్మణ్యం క్ష
త్రియా) తూతః

శూద్రః-అవరవర్ణః-వృషలాః - జఘన్య
పు॥ ౪-శూద్రులపేళ్లు, Men of the fou
tribe, శూద్ర.

సంకీర్ణాః॥ ౧ - చండాలశబ్దపర్యంత
ముందు చెప్పగల అంబష్ట కరణాదిజాత
సంకరజాతులనంబడుదురు, Men of mi
origin, సంకర.

కరణః॥ పు॥ ౧ - శూద్ర స్త్రీకిని వైశ
కినిఁ బుట్టి లేఖనవృత్తి గలవానినే
A scribe.

అమృష్టః॥ పు॥ వైశ్యస్త్రీకిని బ్రాహ్మ
కిని పుట్టి చికిత్సావృత్తిగలవానిపేరు, ఆ

ఉగ్రః॥ పు॥ ౧-శూద్రస్త్రీకిని క్షత్రి
కిని పుట్టి శస్త్రవృత్తి గలవానిపేరు.

మాగధః॥ పు॥ ౧-క్షత్రియస్త్రీకిని
నికిని పుట్టి స్తుతిపాఠవృత్తి గలవాని
मागध.

మాహిష్యః॥ పు॥ ౧-వైశ్యస్త్రీకిని క్ష
యునికిని పుట్టి జ్యోతిష శకున స్వరశా
ములు జీవికగాఁ గలవానిపేరు.

క్షత్తా॥ బూ, పు॥ ౧ - క్షత్రియస్త్రీ
శూద్రునికిని పుట్టి వేటవృత్తిగలవాని
ఆర్యా శబ్దము క్షత్రియ స్త్రీవాచకము

సూతః॥ పు॥ ౧ - బ్రాహ్మణస్త్రీయ
క్షత్రియనివలనఁ బుట్టి సారథ్యదివృ

వానిపేరు, A charioteer, యాన.

(తస్యాం) వై దేహ
నో (విశః) ।

వై దేహకః॥ పు॥ ౧-బ్రాహ్మణస్త్రీయందు
వై శ్యునివలనఁ బుట్టినవానిపేరు. వైశ్య
స్త్రీకిని శూద్రునికిని పుట్టినవానిపేరుని కొందఱు.

రథకారః (స్తు మా
హిష్యాత్కరణ్యాం
యస్య సమ్భవః)॥
౬౯౧॥

రథకారః॥ పు॥ ౧-కరణ్యామ్ = కరణస్త్రీ
యందు, మాహిష్యాత్ = మాహిష్య పురు
షునివలన, యస్య = ఎవనికి, సంభవః = పుట్టుక
కలదో వానిపేరు.

(స్యా) చుడ్డాల
(స్తు జనితో బ్రాహ్మ
ణ్యాం వృషలేనయః) ।

చుడ్డాలః (పా) చాడ్డాలః॥ పు॥ ౧-బ్రాహ్మ
ణ్యామ్ = బ్రాహ్మణస్త్రీయందు, వృషలేన =
శూద్రునిచేత, యః జనితః = పుట్టింపఁబడినవాని
పేరు, చాడ్డాల.

కారు శిల్పీ

కారుః-శిల్పీ॥ ౯, పు॥ ౨-కంసాలివానికిని,
సాలెవానికిని, మంగలివానికిని, చాకలివాని
కిని, ముచ్చివానికిని పేర్లు, An artisan,
శిల్పి.

(సంహతై స్తైర్దై
యో) శ్రేణి (సృజా
తిభిః)॥ ౬౯౨॥

శ్రేణిః॥ పు॥ ౧-సజాతీయులయిన శిల్పుల
సంఘముపేరు, A guild or company of
artisans, శ్రేణి.

కులిక (స్యాత్)
కులశ్రేష్ఠీ

కులికః (పా) కులకః - కులశ్రేష్ఠీ॥ ౧౦, పు॥
౨- శిల్పికులములోఁ బ్రధానమైన వానిపేర్లు,
The chief of a guild; An artist of
high birth, శ్రేణి.

మాలాకార (స్తు)
మాలికః ।

మాలాకారః-మాలికః॥ పు॥ ౨-పువ్వులు
గట్టి యమ్మువాని పేర్లు, A florist, కల
వెచనేవాలా.

కుమ్భకారః కులా
ల (స్సాన్యత్)

కుమ్భకారః - కులాలః॥ పు॥ ౨ - కవ
వానిపేళ్లు, A potter, క్రూడార.

పలగణ్డః (స్తు) లేప
కః॥ ౬౯౩॥

పలగణ్డః - లేపకః॥ పు॥ ౨ - సున్నపు
చేయువానిపేళ్లు, A bricklayer or plas
ter, రాజ్.

తన్తువాయః కువిన్ద
(స్సాన్యత్)

తన్తువాయః-కువిన్దః॥ పు॥ ౨ - సాలె
పేళ్లు, A weaver, క్రూడార.

తున్నవాయ (స్తు)
సాచికః॥

తున్నవాయః - సాచికః॥ పు॥ ౨ - చి
వానిపేళ్లు, కుట్టపువాడ, A tailor, డజ్జీ

రజ్జాజీవ శ్చిత్ర
కరః

రజ్జాజీవః-చిత్రకరః॥ పు॥ ౨ - చిత్తడ
వ్రాయువానిపేళ్లు, A painter, చిత్రకార.

శస్త్రమార్జ్యోఽసి
ధావకః॥ ౬౯౪॥

శస్త్రమార్జ్యః-అసిధావకః॥ పు॥ ౨-ఆయ
ములు చికిలిచేయువానిపేళ్లు, An armour
A furbisher, శాశ్వనానెవాడా.

పాదూకృచ్ఛర్మ
కార (స్సాన్యత్)

పాదూకృత్-చర్మకారః॥ పు॥ ౨ - గొ
గరవానిపేళ్లు, పాదరక్షలు కుట్టువాడ
A shoe-maker, చమార.

వ్యోకారో లోహ
కారకః॥

వ్యోకారః-లోహకారకః॥ పు॥ ౨-కరమ
వానిపేళ్లు, గనిలోని ఇనుముదెచ్చి శుద్ధలో
ముసేయుకోసలాదిదేశ ప్రసిద్ధలోహకారజా
పేరు, An iron-smith.

నాడిన్ధమస్వర్ణకా
రః కలాదో రుక్మకా
రకే॥ ౬౯౫॥

నాడిన్ధమః-స్వర్ణకారః-కలాదః - రుక్మక
రకః॥ పు॥ ౪ - అగసాలెవానిపేళ్లు, A gold
smith, తునార.

(స్సాన్య) చాఘ్నికః

శాఘ్నికః-కావ్యవికః॥ పు॥ ౨-శంఖముచే

కామ్బవికః

కడియాలు మొదలైనవి చేసి యమ్మువానిపేళ్లు,
A shell-cutter.శౌల్బికస్తాప్ర కుట్ట
కః।శౌల్బికః-తాప్రకుట్టకః॥ పు॥ ౨-రాగిపని
చేయువానిపేళ్లు, A copper-smith, బ్రహ్మ.తతూ (తు) వర్ధకి
స్వప్తా రథకారశ్చ
కాపతత్॥ ౬౯౬॥తతూ॥ ౧॥ వర్ధకిః-త్వష్టా॥ ఋ॥ రథకారః-
కాపతత్॥ ౧॥ పు॥ ౫-వడ్లవాని పేళ్లు,
A carpenter, అడే.(గ్రామాధీనో) గ్రా
మతతూఃగ్రామతతూః॥ పు॥ ౧-గ్రామాధీనః=గ్రామ
మునకు నధీనుడయిన కాణాచివడ్లవానిపేరు,
A carpenter working for the village,
అడే.కౌటతతూ (అనధీ
నకః)।కౌటతతూః॥ పు॥ ౧-అనధీనకః=ఒకరికి నధీ
నుడు గాక కూలికి పనిచేయు వడ్లవాని పేళ్లు,
An independent carpenter, అతంత్ర అడే.క్షురీ ముణ్డీ దివా
త్రి నాపితాంతా వసా
యినః॥ ౬౯౭॥క్షురీ॥ ౧॥ ముణ్డీ॥ ౧॥ దివాక్తీర్తి-నాపితః-
అంతావసాయీ॥ ౬౯౭, పు॥ ౫-మంగలివానిపేళ్లు,
A barber, నాడే.నిర్ణేజక (స్నాన్య)
ద్రజకఃనిర్ణేజకః-రజకః॥ పు॥ ౨-చాకలివానిపేళ్లు,
Washerman, ఖోఖి.శౌణ్డికోమణ్డహార
కః।శౌణ్డికః-మణ్డహారకః॥ పు॥ ౨-కల్లమ్ము
వానిపేళ్లు, A distiller and seller of
spirituous liquors, A vintner, కలార.జాబాల (స్నాన్య)
దజాజీవీజాబాలః-అజాజీవీ॥ ౬౯౮॥ (పా) అజాజీవః॥
పు॥ ౨-మేకలను గాచువానిపేళ్లు, A goat-
herd, చారవాడ.

దేవాజీవ (స్తు) దే

దేవాజీవః (పా) దేవాజీవీ॥ ౬౯౯॥ దేవలః॥

వలః॥

౬౯౮॥

పు॥ ౨-కూలి! దేవరను పూజించువాని పేళ్లు,
 గుజారీ

(స్యా) న్మాయాశా
 మ్భరీ

మాయా-శామ్భరీ॥ సీ॥ ౨-ఇంద్రజాలము
 మొదలయిన మాయ పేళ్లు, Jugglery,
 జాడగరీ.

మాయాకార (స్తు)
 ప్రాతిహరకః॥

మాయాకారః (మాయావీ - మాయా) -
 ప్రాతిహరకః (ప్రా) ప్రతిహరికః (ప్రా) ప్రతిహ-
 రకః॥ పు॥ ౨ - మాయచేయువాని పేళ్లు,
 A juggler, జాడగర.

శైలానిన (స్తు) శై
 లూషా జాయాజీవాః
 కృశాశ్వినః॥ ౬౯౯॥
 భరతా (ఇత్యపి) నటాః

శైలాలీ॥ న్॥ శైలూషః - జాయాజీవః -
 కృశాశ్వీ॥ ౬ - భరతః-నటః॥ పు॥ ౬ - నట్టువ
 వాని పేళ్లు, Dancers and tumblers, నట.

చారణా (స్తు) కు
 శీలవాః॥

చారణః-కుశీలవః॥ పు॥ ౨-దిక్కులయందు
 సంచరించు బట్టువానికిఁగాని నట్టువవానికిఁ
 గాని పేళ్లు, A wandering actor or
 singer, చారణ.

మార్దజ్జికా మారజ
 కాః

మార్దజ్జికః - మారజికః॥ పు॥ ౨ - మద్దెల
 గొట్టువాని పేళ్లు, A drummer, తవలా
 బజానెవాలా.

పాణివాదా (స్తు)
 పాణిఘాః॥ ౭౦౦॥

పాణివాదః - పాణిఘః॥ పు॥ ౨ - చేతుల
 తాళము గొట్టువాని పేళ్లు, Those who clap
 their hands to keep time in music.

వేణుధ్మాః (స్య)
 వైణవికా

వేణుధ్మాః॥ ఆ॥ వైణవికః॥ పు॥ ౨-పిల్లన
 గ్రోవి సూదువారి పేళ్లు, Players on the
 flute, వాణ్మరివాలా.

వీణావాదా (స్తు)

వీణావాదః-వైణికః॥ పు॥ ౨-వీణవాయింపు

నైజికాః।

వారి పేళ్లు, Players on the lute; Luta-nists.

జీవాన్తకశ్యాకుని
కోజీవాన్తః - శాకునికః॥ పు॥ ౨ - పక్షుల
వేటాడువాని పేళ్లు, A fowler; A bird
catcher, వదేలియా.(ద్యా) వాగురిక
జాలికా॥ ౨౦౧॥వాగురికః-జాలికః॥ పు॥ ౨-వలవేటకాని
పేళ్లు, A hunter using nets, వదేలియా.నైతంసికః కాటిక
(శ్చ) మాంసిక (శ్చ) స
మంత్రయమ్।నైతంసికః-కాటికః-మాంసికః॥ పు॥ ౩ -
మాంసము విక్రయించువాని పేళ్లు, A vender
of fleshmeat, ఖడిక.భృతకో భృతిభు
కర్మకరో నైతనిక
(శ్చ) సః॥ ౨౦౨॥భృతకః-భృతిభుక్॥ జ్॥ కర్మకరః-నైత
నికః॥ పు॥ ౪-కూలివాని పేళ్లు, A hireling,
labourer, కులి.వార్తావహో నైవ
ధికోవార్తావహః - నైవధికః॥ పు॥ ౨ - కావడి
మోయువాని పేళ్లు, A Chandler; A carrier
of loads on a pole, కులి.భారవాహస్తుభా
రికః।భారవాహః - భారికః॥ పు॥ ౨ - మోపు
మోయువాని పేళ్లు, A porter, కులి.వివర్ణః పామరో
నీచః ప్రాకృత (శ్చ)
పుథజ్జనః॥ ౨౦౩॥
నిహీనో అపశదోజా
ల్మః క్షుల్లక క్షేతర
(శ్చ) సః।వివర్ణః - పామరః - నీచః - ప్రాకృతః - పుథ
జ్జనః - నిహీనః - అపశదః (పా) అపశదః - జాల్మః -
క్షుల్లకః (పా) ఖుల్లకః - క్షేతరః॥ పు॥ ౧౦ -
అల్పుని పేళ్లు, A low man following a
degrading profession, అల్ప.భృత్యేదాసేరదా
సేయదాసగోప్యకచేభృత్యః - దాసేరః - దాసేయః - దాసః -
గోప్యకః - చేటకః - సయోజ్యః - కంకరః - ప్రేష్యః

టకాః॥ 20౦॥ నియో
జ్యకింకర ప్రేమ్య భుజి
మ్యపరిచారకాః॥

పరాచిత పరిస్కంద
పరజాత పరైధితాః॥
20౧॥

మంద స్తుంద పరిమృ
జ ఆలస్యః శీతకోఽ
లసోఽనుష్ఠః॥

దక్షే (తు) చతుర
పేశల పటవ స్సూక్ష్మా
న (ఉష్ణశ్చ)॥ 20౨॥

చణ్డాల ప్లవ మా
తజ్గ దివాక్తిర్తి జనంగ
మాః॥ నిషాద శ్వప
చా వస్తే వాసి చా
ణ్డాల పుల్కసాః॥

20౩॥

(భేదాః) కిరాత
శబర పులిదా (మైచ్చ
జాతయః)॥

వ్యాధో మృగవ
ధాజీవో మృగయు ర్లు
భక (శ్చనః)॥ 20౪॥

(పా) ప్రేమ్యః - భుజిమ్యః - పరిచారకః॥
౧౧-బంటుపేళ్లు, చాకిరివాడు, A serv
or slave, సౌఖ్య.

పరాచితః-పరిస్కందః-పరజాతః-పరైధి
పు॥ ౧ - పెంపుడుబంటు పేళ్లు, A foste
slave, శ్రామ.

మందః - తుందపరిమృజః - ఆలస్యః - శీత
అలసః - అనుష్ఠః॥ పు॥ ౨ - అలసుని శే
A lazyman, శ్రామ.

దక్షః-చతురః-పేశలః-పటవః-సూక్ష్మా
ఉష్ణః॥ పు॥ ౩-నేర్పరి పేళ్లు, A dexter
person, శక్తి.

చణ్డాలః-ప్లవః-మాతజః-దివాక్తిర్తిః - ౨
గమః - నిషాదః - శ్వపచః - అస్తేవాసీ॥
చాణ్డాలః-పుల్కనః॥ పు॥ ౧౦-మాలవానిశే
A man of the lowest and most d
pised of the mixed castes, చాణ్డాల.

కిరాతః॥ పు॥ ౧ - నెమిలిపించము వె
లైనవి కట్టుకొనువాండ్రుపేరు. శబరః॥
౧-ఆకులుగట్టుకొనువాండ్రుపేరు. పులిదః॥
౧-తమభాషయే కాని యొకరిభాష నెఱు
వాండ్రుపేరు. ఈ 3 ను, భేదాః = చంద
భేదములయిన, మైచ్చజాతయః = మై
జాతులు, Barbarians, కిరాత.

వ్యాధః-మృగపధాజీవః-మృగయుః-౯
కః॥ పు॥ ౪ - బోయవానిపేళ్లు, A hunt
A deer-killer, శికారి.

కాలేయక స్సార
మేయః కుక్కురో మృ
గదంశకః శునకో భ
షకశ్వా (స్యాత్)

అలర్క (స్తున
యోగితః)॥ 20౯॥

(శ్వా) విశ్వకద్రు
(ర్మృగయాకుశలః)

సరమా శునీ ।

విట్చర (హ్నాకరో
గ్రామ్యా)

బర్కర (స్తరుణః
పశుః)॥ 2౧౦॥

ఆచ్ఛోదనం మృగ
వ్యం (స్యా) దాఫేటో
మృగయా (స్త్రియా
మ్) ।

(దక్షిణాదు స్తబ్ధ
యోగా) దక్షిణేర్తాకు
రజ్జకః)॥ 2౧౧॥

కాలేయకః-సారమేయః-కుక్కురః-మృగ
దంశకః-శునకః-భషకః-శ్వా॥ ౧॥ 2-కుక్కు
పేల్లు, A dog, కుచ్చా.

అలర్కః॥ పు॥ ౧-సయోగితః = భౌషధ
ప్రయోగమువలన వెట్టిపట్టిన కుక్కపేరు,
A mad dog, పాగల కుచ్చా.

విశ్వకద్రుః॥ పు॥ ౧-మృగయాకుశలః =
వేటయందు నేర్పుగల, శ్వా = కుక్కపేల్లు,
A hound, శికారి కుచ్చా.

సరమా-శునీ॥ నీ॥ ౨-ఆడుకుక్కపేల్లు,
A bitch, కుచ్చి.

విట్చరః॥ పు॥ ౧-గ్రామ్యః సూకరః =
ఊరంబందిపేరు, A village hog, గాँव का
सुअर.

బర్కరః॥ పు॥ ౧-తరుణః = ప్రాయపువయ
స్సుగల, పశుః = పశుమాత్రమునకు పేరు,
Any young animal, పశు.

ఆచ్ఛోదనమ్ - మృగవ్యమ్॥ న॥ ఆఖేటః॥
పు॥ మృగయా॥ నీ॥ ౪-వేటపేల్లు, Chase;
hunting, శికార.

దక్షిణేర్తా॥ నీ, పు॥ ౧-లుబ్ధయోగాత్ =
వేటకాని శాణము తగులుటవలన, దక్షి
ణారుః=కుడిదిక్కున గాయముగల, కురజ్జకః=
మృగము పేరు, A deer wounded on its
right side, दाईओर घायल हरिण.

చోరై కాగారిక స్తే
నదన్య తస్కర మో
షకాః। ప్రతిరోధిపరా
స్కన్ది పాటచ్చర మలి
న్ముచాః॥ ౭౧౨॥

చారికా సైన్య చౌ
ర్యే (చ) స్తేయం

లోప్రీం (తుతధ
నమ్)।

వితంస (స్తాపకర
ణం బద్ధనే మృగపక్షి
ణామ్)॥ ౭౧౩॥

ఉన్మాధః కూట
యస్త్రీం (స్యా)

ద్వాగురా మృగ
బద్ధనీ।

శుల్బం వరాటకః
(స్త్రీతు) రజ్జ (స్త్రీ
షు) వటిగుణః॥ ౭౧౪॥

ఉద్భాటనం ఘటి
యస్త్రం (సలిలోద్వా
హనం ప్రహే)।

చోరః (పా) చోరిః-చాగారికః-స్తేః
దన్యః-తస్కరః-మోషకః-ప్రతిరోధీ॥
పరాస్కన్దీ॥ ౧॥ పాటచ్చరః-మలిన్ముచాః॥
౧౦-దొంగపేళ్లు, A thief or robber, చ

చారికా॥నీ॥ సైన్యమ్-చౌర్యమ్-స్తేయః
న॥ ౪-దొంగతనముపేళ్లు, Theft.

లోప్రీమ్॥ న॥ ౧-తధనమ్=దొంగిలించు
సాముపేరు, Booty, చోరి కా ఖన.

వితంసః (పా) వీతంసః॥ మ్॥ ౧-మృగప
క్షామ్=మృగములను పక్షులను, బద్ధనే=ప
టయందు, ఉపకరణమ్=సాధనమైన యుధ
మొదలై నవానిపేరు, A net, chain,
cage, జాడ.

ఉన్మాధః॥ పు॥ కూటయస్త్రమ్॥ న॥ ౨
బోనుపేళ్లు, గాలమని కొండలు, A sna
or trap, జాడ.

వాగురా - మృగబద్ధనీ॥ నీ॥ ౨-మృగః
లనుబట్టు వలపేళ్లు, A net, జాడ.

శుల్బమ్॥ న॥ వరాటకః॥ ప్న॥ రజ్జః॥
వటి॥ త్రి॥ గుణః॥ పు॥ గి - త్రాడు పేళ్లు
A cord, rope, or string. రస్సి.

ఉద్భాటనమ్-ఘటియస్త్రమ్॥ న॥ ఈ ౨ న
ప్రహేః = నూతివలన, సలిలోద్వాహనమ్
నీళ్లెత్తు రాట్నము పేళ్లు, A contrivance
for raising water.

(పుంసి) వేమా వా
యదణ్ణః

వేమా॥ న్, పు॥ (పా) స॥ వాయదణ్ణః॥
పు॥ ౨ - కోకలునేయు తాకుపలక పేళ్లు,
A loom, కరఖా.

సూత్రాణి (నరి) త
స్తవః॥ ౨౦౫॥

సూత్రమ్॥ స॥ తన్తుః॥ పు॥ ౨-నూలుపేళ్లు,
Thread, త్నా.

వాణిశ్వాతిః (స్త్రీ
యాం తుత్యే)

వాణిః - పూతిః॥ నీః ౨ - నేయుట పేళ్లు,
Weaving, త్రాణా.

పుస్తం (లేప్యాది
కర్మణి)॥

పుస్తమ్॥ స॥ ౧-లేప్యాదికర్మణి = తెప్పపు
పని మొదలంబున దాని పేరు, Plastering
modelling.

పాశ్చాలికాపుత్రికా
(స్యాద్వస్త్ర దంతాదిభిః
కృతా)॥ ౨౦౬॥

పాశ్చాలికా-పుత్రికా॥ నీ॥ ౨-వస్త్రదంతా
దిభిః = వస్త్రదంతకాస్తాదులచేత, కృతా =
చేయబడిన బొమ్మపేళ్లు, A doll or
puppet, బ్రతికా.

పిటకః పేటకః

పిటకః - పేటకః॥ పు॥ ౨ - బుట్ట పేళ్లు,
A basket, టోకరా.

పేటామజ్జమా
(౨౦౭)

పేటా (పా) పేడా - మజ్జమా॥ నీ॥ ౨ -
మందనముపేళ్లు, A box, టాంకా, ఈ ౪ ను
పర్యాయములని కొండలు.

విహగ్గకా భార
యస్తి

విహగ్గకా (పా) విహగ్గమా - భారయస్తిః॥
నీ॥ ౨-కావడిబద్దపేళ్లు, A pole for carry-
ing burdens, రాక టెడా.

(స్త్రదాలమ్బి)శిక్యం
కాచో (౨౦౮)

శిక్యమ్॥ స॥ కాచః॥ పు॥ ౨-తదాలమ్బి =
ఆ కావడిబద్దచందు ప్రేలెడి యుట్టిపేళ్లు, Its
slings, తాకీ రకా.

పాదుకా॥ ౨౦౯॥ పా
దూరుపానత్ (స్త్రీ)

పాదుకా - పాదూః - ఉపానత్॥ హ్, నీ॥
౩-చెప్పుపేళ్లు, A shoe, చాగళ.

(సైవా) ను పదీ
నా 2 (పదాయతా) :

అనుపదీనా॥ నీ॥ ౧-అపదాయతా = కా
కొద్దిదైన, సైవ = ఆ చెప్పవేరు, A bo
జ్జా.

నద్ధీ) వద్ధీ) వరత్రా

నద్ధీ)-వద్ధీ)-వరత్రా॥ నీ॥ 3-నాదుపే
A thong, చమటెక్కి షడ్డీ, తసమా.

(స్వాదశ్వాదేస్తాడ
నీ) కళా॥ 2౧౮॥

కళా॥ నీ॥ ౧-అశ్వాదే = గుట్టము మె
లయినవానిని, తాడనీ = కొట్టు చబుకుపే
A whip, చాబుక.

చాణ్డాలికా (తు)
కణ్డోలవీణా చణ్డాల
వల్లకీ॥

చాణ్డాలికా - కణ్డోలవీణా (పా) కటా
వీణా-చణ్డాలవల్లకీ॥ నీ॥ 3 - మాలవాని వీ
పేళ్లు, A vulgar lute, వీణా విశేష.

నారాచీ (స్వా) దే
పణికా

నారాచీ-పపణికా॥ నీ॥ ౨-త్రాసు పేళ్లు
Goldsmith's scales, నారాచీ, ముతార
కాటా.

శాణ (స్తు) నిక
మః కమః॥ 2౧౯॥

శాణః - నికమః - కమః॥ పు॥ 3 - ఒరగ
పేళ్లు, సానయు, A touchstone, కసోటి.

ప్రశ్చనః పత్తి)
పరశు

ప్రశ్చనః-పత్తి)పరశుః॥ పు॥ ౨ - చిన్న
పేళ్లు, A small saw, కరొటి.

రీషికా తూలికా (స
మే)॥

రీషికా - తూలికా॥ నీ॥ ౨ - చిట్టెరు
ప్రాయము కణిక పేళ్లు, A pencil or brush
తూలికా.

తైజసావర్తనీ మూ
పా

తైజసావర్తనీ-మూపా॥ నీ॥ ౨ - బంగారు
మొదలైనవి కరగను మూస పేళ్లు, A cru
cible, మూస.

భస్త్రా) చర్మప్రసే
వికా॥ 2౨౦॥

భస్త్రా-చర్మప్రసేకా॥ నీ॥ ౨ - కొలిమి
పేళ్లు, Bellows, పొంగనీ.

అస్ఫోటనీ వేధనికా

అస్ఫోటనీ (పా) లాస్ఫోటనీ-వేధనికా॥ నీ॥

౨-రత్నాదులు తొలలువేయు పిడిసానపేళ్లు,
A gimler, or auger.

కృపాణీ కర్తరీ
(మే)।

కృపాణీ - కర్తరీ॥ నీ॥ ౨ - కత్తెర పేళ్లు,
Scissors, క్షిచీ.

వృక్షాదనో వృక్ష
కీడి

వృక్షాదనః - వృక్షభేదీ॥ న్. పు॥ ౨ -
మ్రాకుల నఱకు గొడ్డలి, కత్తి, ఉలి మొద
లైనవానిపేళ్లు, A hatchet; A chisel.

టంజ్ఞః పాపాణ
సారణః॥ ౨౨౦॥

టంజ్ఞః-పాపాణదారణః॥ పు॥ ౨-రాయి
నఱకెడు ఉలి పేళ్లు, A stone-cutter's
chisel, టింకా.

క్రకచో (౭స్త్రీ)
'రపత్తిం

క్రకచః॥ ప్న॥ కరపత్తిమ్॥ న॥ ౨-ఱంపము
పేళ్లు, A saw, కరీతా.

(స్యా) దారాచర్మ
కీడినీ।

ఆరా - చర్మభేదినీ॥ నీ॥ ౨ - ఆరెపేళ్లు,
ఇచట 'క్రకచః కరపత్తిం' స్యా దారాచర్మ
ప్రభేదికా' అనియు, బాతము గలదు,
A shoe maker's knife, ఆరా.

సూర్యః స్థూణా౭
చుః ప్రతిమా

సూర్యః (పా) సూర్య - స్థూణా - అయః
ప్రతిమా॥ నీ॥ ౩ - దాగలిపేళ్లు, ఇనుప ప్రతి
మయు, An anvil; an image of iron,
నిలగి.

శిల్పం (కర్మకలాది
'మ్)॥ ౨౨౧॥

కలాదికమ్ = వాత్స్యాయనుడు చెప్పిన
వృత్తిగీతాది బాహ్యక్రియలు ౭ర ను, అలిం
గన చుంబనాద్యాంతరక్రియలు ౭ర ను కళ
లనంటడును. అవి మొదలైన కర్మ అనగా
స్వర్ణకాదిక్రియలును, శిల్పమ్॥ న॥ శిల్పమనం
బును, An art.

ప్రతిమానం ప్రతి
బిమ్బం ప్రతిమా ప్రతి
యాతనా ప్రతిచ్ఛాయా
యా ప్రతికృతి రర్పా
(పుంసి) ప్రతినిధి

రుపమోపమానం
(స్వాత్)॥ 293॥

(వాచ్యలిక్ష్ణా)స్సమ
స్తుల్య స్సదృశ్ సదృ
శస్సదృశ్ సాధారణ
స్సమాన (శ్చ)

(స్వరు త్తరపదే త్వ
మి)॥ 294॥ నిభసం
కాశ నీకాశప్రతీకా
శోపమాదయః।

కర్మణ్యా (తు) వి
ధాభృత్యా భృతయో
భర్త వేతనమ్॥ 295॥
భరణ్యం భరణం మూ
ల్యం నిర్వేశః పణ
(ఇత్యపి) ।

సురా హలిప్రియా
హాలా పరిస్తద్వరుణా

ప్రతిమానమ్-ప్రతిబిమ్బమ్॥ న॥ ప్రతిః
ప్రతియాతనా - ప్రతిచ్ఛాయా - ప్రతికృ
తి రర్పా॥ నీ॥ ప్రతినిధిః॥ పు॥ ౨ - విష్ణుపు
లయినవారి మూర్తులకు సమముగా శిల
చేతఁ జేసిన ప్రతిమ పేళ్లు, An imag
statue or picture, प्रतिविम्ब.

ఉపమా॥ నీ॥ ఉపమానమ్॥ న॥ ౨
పోల్సుబడు వస్తువులకును సరిపోల్చుట
పేళ్లు, Resemblance, उपमा.

సమః-తుల్యః-సదృశః-సదృశః - సద
శో॥ సాధారణః-సమానః॥ 2-సమానవ
పేళ్లు, ఇవి విశేష్యములయొక్క లింగము?
Like, similar, समान.

నిభః - సంకాశః-నీకాశః-ప్రతీకాశః
ఉపమా॥ నీ॥ గి - అదిశబ్దముచే, కల్ప-భ
రూప శబ్దములును, అమీ = ఈ ౨
ఉత్తరపదేస్యః = సమానమునందు తుదఁ
లయి సమానవస్తువు పేళ్లు వును. ఉదా
హరణము:—చంద్రనిభః-లక్ష్మీసంకాశా -
కాశమ్-సూర్యప్రతీకాశః మొదలయినవి

కర్మణ్యా - విధా - భృత్యా - భృతీ
భర్మ॥ నీ॥ వేతనమ్ - భరణ్యమ్ - భరణ
మూల్యమ్॥ న॥ నిర్వేశః - పణః॥ పు॥ ౨
కూనిపేళ్లు, Wages or hire, मज्जकरी.

సురా-హలిప్రియా-హాలా - పరిస్తత్
నరుణాత్మజా - గన్ధత్తమ - ప్రసన్నా -

కృజా॥ ౨౨౬॥ గంధార్వ
సూర్యసన్నేరా కాద
సూర్యః పరిస్థుతా ।
స దిరా కశ్యమద్యే
చా)

(ప్ర) నదంశ (సు
గంధార్వ)॥ ౨౨౭॥

శుద్ధాపానం మద
పానం

మధువారామధు
క్రమాః ।

మధ్వారానా మా
ధవకో మధు మార్ద్య
క (మద్వయోః)॥
౨౨౮॥

మైరేయమాసవశ్శీ
ధు

శ్చేదకో జగల (స్స)
౨౨

కాదమ్బరీ - పరిస్థుతా - మదిరా॥ నీ॥ కశ్యమ్ -
మద్వయమ్॥ న॥ ౧౩ - కల్లుపేర్లు, Spirituous
liquor, मद्यः शराव.

అవదంశః (పా) ఉపదంశః॥ పు॥ ౧ - మద్వ
పానము సేయునపుడు సంజుకొను మాంసము
మొదలయినదాని పేరు, భోజనమునందు సంజ
ఁజురుగాయ మొదలయినదియు, A relish;
A condiment.

శుద్ధా॥ నీ॥ పానమ్ - మదస్థానమ్॥ న॥ ౩ -
కల్లుద్రాగునిటిపేర్లు, A tavern, शरावखाना.

మధువారః - మధుక్రమాః॥ పు॥ ౨ - పెక్కు
మాల్లు కల్లుద్రాగు వరుసపేర్లు, Tippling,
घट लेना

మధ్వారానః - మధవకః॥ పు॥ మధు॥ న॥
౩ - ఇష్టపువ్వుల కల్లుపేర్లు, మార్ద్యకమ్॥ న॥
౧ - ద్రాక్షపండ్ల కల్లుపేరు ఇచట మార్ద్యక
మను పాతమున నాలుగును ఇష్టపువ్వుల కల్లు
పేర్లు, Spirit distilled from the blos-
soms of bassialatifolia, विविध शराव.

మైరేయమ్॥ న॥ ౧ - ఆరెపువ్వు బెల్లము
కడుగునీళ్ల చేతఁ జేసిన కల్లు. ఆసవః॥ పు॥
౧ - పక్వముగాని చెఱకురసమునఁ జేసిన కల్లు.
శీధుః॥ పు॥ ౧ - పక్వమయిన చెఱకురసమునఁ
జేసిన కల్లు, Rum, आसव.

మేదకః - జగలః॥ పు॥ ౨ - మద్వము సేయు

మా) ।

సంధానం (స్యా)
దభిషవః

కిణ్వం (పుంసితం)
నగ్నహూః॥ ౭. ౨౯॥

కారోత్తర స్ఫురా
మణ్డ

మాపానం పానగో
ష్ఠికా।

చషకో (౭. స్త్రీ)
పా న పా త్రం సరకో
(౭. ప్య) నుతర్షణమ్॥
23౦॥

ధూర్తోఽక్షదేవీకిత
వోఽక్షధూర్తో ద్యూ
తకృత్సమాః)।
(స్య)

ల్లగ్నకాః పృతిభువః

టకు నానాద్రవ్యములు గూర్చిన ముద్దకే

సంధానమ్॥ న॥ అభిషవః॥ పు॥ ౨ -
సేయుట పేళ్లు, Distillation, శ్రుతావ.

కిణ్వమ్॥ న॥ నగ్నహూః (పా) నగ్నః
పు॥ ౨ - మద్యము సేయు మొలక పేళ్లు, న
ద్రవ్యకృత సురాబీజము, Ferment, ఇ

కారోత్తరః॥ పు॥ సురామణ్డమ్॥ న॥
కల్లు తేట పేళ్లు, Yeast, froth, ఖాగ.

ఆపానమ్॥ న॥ పానగోష్ఠికా॥ నీ॥ అనే
కూడి మద్యపానము సేయు చో టి పే
A place where people drink together.
शराब खाना.

చషకః॥ ప్న॥ పానపాత్రమ్॥ న॥ సర
(ఇది అపిశబ్దముచేత) ప్న॥ అనుతర్షణమ్॥
౪ - కల్లుద్రాగు గిన్నె పేళ్లు, A drink
vessel, కృజ్జీ. సరకానుతర్షణశబ్దములు -
మద్యము వడ్డించు పేళ్లని కొందఱు, Dis
tribution of liquor.

ధూర్తః - అక్షదేవీ॥ నీ॥ కితవః -
ధూర్తః - ద్యూతకృత్॥ త్, పు॥ ౫ -
మాడువాని పేళ్లు, A gamester, శ్రుతావ

ల్లగ్నకః - ప్రతిభూః॥ పు॥ ౨ - పూట
వాని పేళ్లు, Surety, जमानत.

సభికాద్యూతకార
ణః॥ 23౧॥

సభికః - ద్యూతకారకః॥ పు॥ ౨ - జూద
మాజించువాని పేర్లు, Keeper of a gaming
house.

ద్యూతో (౭స్త్రి
మా) మక్షవతీ కైత
పణః॥ పు॥ ౪ - జూదము పేర్లు, Gaming,
క్రూర.

ద్యూతః॥ ప్ష॥ అక్షవతీ॥ నీ॥ కైతవమ్॥ స॥
పణః॥ పు॥ ౪ - జూదము పేర్లు, Gaming,
క్రూర.

పహో (౭క్షేషు)
హో

పణః-గ్లహః॥ పు॥ ౨-అక్షేషు = జూదముల
యందలి, పణః = పందెముపేరు, A stake,
wager, ఇవ.

౭తా (స్త్ర) దేవ
రాః పాశకా (శ్చతే)॥
23౨॥

అక్షః-దేవనః (పా) దేవకః-పాశకః॥ పు॥
౩-పాచికలపేర్లు, Dice, ఇవా.

పరిణాయ (స్త్ర) శారీ
శాం సమన్తాన్నయనే

పరిణాయః॥ పు॥ ౧ - శారీణామ్ = సారెల
యొక్క, సమన్తాన్ = అంతట, నయనే = నడు
పుటయందు వర్తించును, Moving a piece
at play.

(౭స్త్రి, మా) అ
ప్రపదం శారిఫలం

అప్రపదమ్ - శారిఫలమ్॥ ప్ష॥ ౨ - జూద
మాడు పలక పేర్లు, A checkered board
or cloth, ఇవా.

ప్రాణిద్యూతం సమా
హ్వయః॥ 233॥

ప్రాణిద్యూతమ్॥ స॥ సమాహ్వయః॥ పు॥
౨ - కోడిపందెము మొదలయినదానిపేర్లు,
A match of cocks &c.

మూ॥ ఉక్తా భూరి ప్రయోగత్వా దేశస్మి న్యేఒత్ర యోగికాః
తాభర్త్యా దన్యతో వృత్తా స్తూహ్యో లిప్తాన్తరేఒపితే॥ ౨౩౪
టీక, అక్ర = ఈ సూద్రవర్గయందు, యోగికాః = యోగికము
లైన, యే = ఏమాలాకారు ముగ్ధులక వ్రణవికాచశబ్దములు, భూరి
ప్రయోగత్వాత్ = ప్రయోగ గోచరులమువలన, సకస్మిన్ = ఒక

పుంలింగమునందు, ఉక్తాః = చెప్పబడినవో, తే = ఆ శబ్దః
తాదర్శ్యాత్ = ఆయా ధర్మములు గలుగుటవలన, అన్యతః =
లింగాదులయందు, వృత్తాస్సన్తః = వర్తిండుచున్నవి, లిక్తాస్స రే
స్త్రీలింగ నపుంసకలింగముల యందును వర్తిండుచున్నవి
ఉహ్యః = తెలియఁదగినవి.

యాగికములయి జాతివాచకములైన కంభకారాది శబ్ద
శూద్రాదిశబ్దములవలె పుంలింగ స్త్రీలింగముల యందును వర్తి
చున్నవని భావము. ఉదాహరణము :—మాలాకారః పుం
మాలాకారీ స్త్రీ-మాలాకారం బృహత్ ఇత్యాదులు.

ఇతి శూద్రవర్గః = శూద్రులతో, చేరిన పదసమూహము ముగిసె
నూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలింగానుశాసనే
భూమ్యాదికాణ్డో ద్వితీయః సాఙ్గవీవ సమర్థితః॥

టీక. ఇతి = ఈ పూర్వోక్తమయిన, నామలింగానుశాస
నామలింగాను శాసన మనెడి, అమరసింహకృతౌ = అమరసిం
గ్రంథమునందు, ద్వితీయః = రెండవదియైన, భూమ్యాదికాణ్డః = భూ
మొదలైన వానిని తెలియఁజెప్పు భాగము, సాఙ్గవీవ = సమర్థ
గానే, సమర్థితః = సమర్థింపబడినది.

సటీకామరకోశము - ద్వితీయ కాండము

సంపూర్ణము.

శ్రీ ర న్తు.

అమరకోశము, సతీకము

తృతీయకాండము

గ్రంథకర్తయగు అమరసింహ కవిసావ్యభాషామండల చదువు
చారికి విషయము సులభముగాఁ జెలియుట కీ సామాన్యకాండమునఁ
జెప్పగల వర్గలను నొనికి బూర్వకాండములఁ జెప్పబడిన వర్గలతోఁ
గల సంబంధమును జెలుపుచున్నాఁడు.

మూ॥ విశేష్యనిష్ఠై స్సంక్షీప్తై ర్నానార్థైరవ్యయైరపి

లిజ్ఞాదినంగ్రహై ర్వరా స్సామాన్యే వర్గసంశ్రయాః॥ ౧

టీక. సామాన్యే = పూర్వకాండములకు సాధారణమైన యీ
సామాన్యకాండమునందు, విశేష్యనిష్ఠైః = పూర్వోక్త స్త్రీదారాది
విశేష్యములకు అభీనమైన లింగాదులుగల పదములచేతను, సంక్షీప్తైః =
పరస్పరవిరుద్ధములైన కర్మపారాయణ పరస్పరప్రభృతిశబ్దముల
చేతను, నానార్థైః = అనేకార్థములుగల నాకాదిపదములచేతను, అవ్య
యైరపి = అట్లే మొదలైన అవ్యయపదములచేతను, లిజ్ఞాదినంగ్రహైః =
లింగసంగ్రహ నామసంగ్రహములచేతను, వర్గాః = విశేష్యనిష్ఠు
సంక్షిప్త నానార్థ అవ్యయ లింగాదినంగ్రహములను వైదువర్గములు,
(ఉచ్యంతే = చెప్పబడుచున్నవి.) (తే = ఆవర్గలు) వర్గసంశ్రయాః =
ప్రథమ ద్వితీయకాండవర్గలనే యాశ్రయించినవి. తఱుచుగాఁ
దమలో నవాంతరవర్గలు గలవియని కాని యర్థము.

ఈకాండమునందు విశేష్యనిఘ్నవర్గయందుఁ జెప్పఁ
సుకృత్యాదులు పూర్వకాండములలోని స్వర్గాదులకు విశేషణ
గను, సంకీర్ణవర్గయందుఁ జెప్పఁగల కర్మాదులు అస్వర్గ
వ్యాపారములుగను, ఇట్లే యిందలి కడమవర్గలయందుఁ జెప్పఁ
నాకాదిశబ్దములు వానికి వాచకాదులుగను నుండుట తెలియవల
కావున నీకాండము సామాన్యకాండ మనిపించుకొనును.
పక్షము నానార్థవర్గయందు కాంతాదినర్గలును అవ్యయవర్గ
దవ్యయవర్గ నానార్థవర్గలును నిట్లే లింగాదినంగ్రహవర్గయందు
వని తెలియవలయును.

ఈశాస్త్రమున “ప్రాయశో రూపభేదేన” అను సంకే
చేత తఱచుగా రూపభేదముచేత లింగ మెఱుంగఁదగినదిదై
నివిశేష్య నిఘ్నవర్గయందు నట్టిసంకేతము లేదని చెప్పుచున్నాఁ

మూ॥ ప్రీదారాద్యైర్యద్విశేష్యం యాదృశైః ప్రస్తుతం పదై
గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దైః స్తథాస్య స్తస్యభేదకాః॥

టీక. యద్విశేష్యమ్ = ఏవిశేష్యమైనయర్థము, యాదృశ
ఏలింగాదులుగల, ప్రీదారాద్యైః పదైః = ప్రీదార మొక
ప్రీలింగ పుల్లింగ నపుంసకలింగపదములచేతను, ప్రస్తుతమ్ =
భింపఁబడునో, తస్య = ఆవిశేష్యమునకు, భేదకాః = విశేష
లయిన, గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దైః = గుణద్రవ్యక్రియావాచకశబ్ద
తథాస్యః = ఆ విశేష్యలింగాదులు గలవియో యగును.

అనఁగా, విశేష్యము ఏలింగమై యారంభింపఁబడునో
ద్రవ్యక్రియావాచకములయిన సుకృత్యాదివిశేషణములును ఆ
ములు గలవే యగునని తాత్పర్యము. ప్రవీణాస్త్రీ - ప్ర
దారాః - ప్రవీణం కళత్రమ్, అని గుణవాచక విశేషణముల
ధనినీ స్త్రీ-ధనినో దారాః-ధని కళత్రమ్ అని ద్రవ్యవాచకవి
ములకును, ఔమంకరా స్త్రీ - ఔమంకరా దారాః - ఔమం
కళత్రం అని క్రియావాచకవిశేషణములకు నుదాహరణములు.

(క్షేమంకరోఽరిష్ట
తాతి శ్శివతాతి శ్శివం
రః॥

క్షేమంకరః-అరిష్టతాతిః-శివతాతిః-శివం
కరః॥ ర-శుభమును జేయువాని పేర్లు. ఈయర్థ
స్లోకము ప్రశస్తిప్రమని కొందఱు, Propitious,
శుభకర.

సుకృతీ పుణ్యవా
స్థనోఽ

సుకృతీ॥౯॥ పుణ్యవాన్ ॥౯॥ ధన్యః॥ ౩-పుణ్య
ముగలవాని పేర్లు, Well-fated, Fortunate.
సృజతీ.

మహేచ్ఛ (స్తు)
మహాశయః॥ ౩॥

మహేచ్ఛః - మహాశయః॥ ౨-ఘనమైన
మనస్సుగలవాని పేర్లు. విరివియైన మనస్సు
గలవాడు, Magnanimous, महाशय.

హృదయాలుక్కు
హృదయో

హృదయాలుః - సుహృదయః॥ ౨-మంచి
మనస్సుగలవాని పేర్లు, Good-hearted,
सृष्ट.

మహోత్సాహా
మహోద్యమః॥

మహోత్సాహః - మహోద్యమః॥ ౨-దు
ష్కర ప్రయోజనములయం దుద్యోగముగల
వాని పేర్లు, Persevering; diligent; per-
sistent, उत्साही.

ప్రవీణో నిపుణాభి
విష్ణ నిష్టాతశిషీతాః॥
ర॥ నైజ్ఞానికః కృత
ముఖః కృతీ కుశల
(ఇత్యపి)॥

ప్రవీణః-నిపుణః - అభిజ్ఞః - విజ్ఞః - నిష్టా
తః-శిషిః- నైజ్ఞానికః (పా) విజ్ఞానికః-కృత
ముఖః - కృతీ॥ ౧॥ కుశలః॥ ౧౦-శరవరి పేర్లు,
Skilful; conversant, कुशल.

పూజ్యః ప్రతీత్య

పూజ్యః - ప్రతీత్య॥ ౨ - పూజ్యుడు,
Venerable, पूज्य.

సాంశయిక స్సంశ
యాపన్న మానసః॥

సాంశయికః - సంశయాపన్న మానసః॥
౨ - సంశేహించువాని పేర్లు, Irresolute,
३॥ संदेह करने वाला, సంశయించిన వస్తువని
కొందఱు, Uncertain; dubious.

దక్షిణీయో దక్షి
ణార్హ (స్తత) దక్షి
ణ్య (ఇత్యపి)।

దక్షిణీయః - దక్షిణార్హః - దక్షిణ్యః (దక్షిణ్యః॥ 3 - దక్షిణకు యోగ్యమయిన పేళ్లు, Meriting a fee or reward శాశ్వత కే లాయక.

(స్య) రవదాన్య
స్థూల లక్షదానశౌణ్డ
బహుప్రదే॥ ౬॥

వదాన్యః (పా) వదన్యః - స్థూలల (పా) స్థూలలక్ష్యః - దానశౌణ్డః - బహుప్ర ౪-మిగులనిచ్చునట్టివాని పేళ్లు, Munificent దార దాని.

జైవాత్మక (స్సాన్య)
దాయుష్మా

జైవాత్మకః - ఆయుష్మాన్॥ ౭॥ ౧-దీ యుష్మంతుని పేళ్లు, Long-lived, దీర్ఘాయు

స్తన్తర్వాణి (స్తు)
శాస్త్రవిత్ ।

అస్తర్వాణిః - శాస్త్రవిత్॥ ౮॥ . శాస్త్రము నెఱింగినవాడు, Skilled sacred sciences- శాస్త్రజ్ఞ.

పరీక్షకః కారణికో

పరీక్షకః - కారణికో॥ ౯- ప్రమాణమః చేత సర్థమును నిశ్చయించువాని పేళ్లు, Investigating, పరీక్షక.

వరద (స్తు) సమ
ర్థకః॥ ౧౦॥

వరదః - సమర్థకః॥ ౧-అడిగినవస్తువు నిచ్చు దేవతాదుల పేళ్లు, Granting prayer.

హర్షమాణో వికు
ర్వాణః ప్రమనా హృ
ష్టమానసః ।

హర్షమాణః - వికుర్వాణః - ప్రమనా న్॥ హృష్టమానసః॥ ౧౧- సంతోషముతో గూడిన మనస్సుగలవాని పేళ్లు, Joyful cheerful, జిహ్వా దిల.

దుర్మనా విమనా
అస్తర్మనా (స్సాన్య)

దుర్మనాః॥ ౧౨॥ విమనాః॥ ౧౩॥ అస్తర్మనాః॥ ౧౪॥ ౩ - దుఃఖముతో గూడిన మనస్సు గలవాని పేళ్లు, Sad; perplexed.

దుత్క-ఉన్మనాః॥౧॥	ఉత్కః - ఉన్మనాః॥ ౧॥ ౧-ప్రియమయిన వస్తువెప్పుడుదొరకునాయనిత్వరగలవానిపేళ్లు, Anxiously wishing for.
దక్షిణే సరలోగా రా	దక్షిణః - సరలః - ఉదారః॥ ౩ - కుటిల ముగాక చక్కనైనమనస్సుగలవాని పేళ్లు, Sincere, candid, clear.
సుకలో (దాతృ భోక్తరి)।	సుకలః॥ ౧-దాతృభోక్తరి = త్యాగభోగ ములు గలవానిపేరు, Liberal in giving and using.
తత్పరే పసితా సక్తా	తత్పరః - ప్రసితః - ఆసక్తః॥ ౩-ఒక పదా రమునందుఁ దగిలినమనస్సుగలవాని పేళ్లు, Attentive, Closely intent on.
విష్టాభోద్యుక్త ఉ త్సుకః॥	విష్టాభోద్యుక్తః - ఉత్సుకః॥ ౧-ఇష్టమైన ప్రయోజనమునం దుద్యోగము గలవానిపేరు, Zealously active, Anxiously striving for, उत्సృక్.
ప్రతీతే ప్రథిత ఖ్యాత విత్తవిజ్ఞాతవిస్త తాః।	ప్రతీతః - ప్రథితః - ఖ్యాతః - విత్తః - విజ్ఞాతః - విస్తృతః॥ ౬ - ధనాదులచేఁ బ్రసిద్ధుఁ డయినవాని పేళ్లు, Celebrated, famous, ప్రఖ్యాత.
(గుణైః ప్రతీతేషు) కృతలక్షణాః సహజ తాః॥	కృతలక్షణః-సహజలక్షణః॥ ౧-గుణైః = త్యాగశౌర్యాదిగుణములచేత, ప్రతీతే=ప్రసి ద్ధుడయినవానిపేళ్లు, Noted for good qualities, ప్రఖ్యాత.
ఇభ్య ఆభ్యో ధనీ	ఇభ్యః-ఆభ్యః-ధనీ॥ ౧॥ ౩-ధనికునిపేళ్లు, Opulent, wealthy, धनी.
స్వామీ (త్వీ) స్వ	స్వామీ॥ ౧॥ ఈశ్వరః - పతిః - ఈశితా॥

రఃపతిరీశితా। అధిభూ
ర్నాయకో నేతా పృ
భుః పరివృథోఽధిపః॥

౧౧॥

అధికర్థి స్సమృద్ధ
(స్సౌత్)

కుటుంబ వ్యాప్తుత
(స్తుయః। స్వా) దభ్యా
గారిక (స్తస్మి)న్న పా
ధి (శ్చ) పుమానయ
మ్॥

౧౨॥

(వరాజ్జరూపోపేతో
య) స్సింహసంహననో
(హి సః)।

నిర్ధార్యః (కార్య
కర్తాయ స్సమృన్న
స్సత్త్విసమృదా)॥

౧౩॥

అవాచి మూకోఽ
భ)

మనోజవసః (పితృ
సన్నిభః)।

(సత్కృత్యాలంకృ
తాం కన్యాం యోద

ఋ॥ అదిభూః-నాయకః-నేతా॥ ఋ॥ ప్ర
పరివృథః - అధిపః॥ ౧౦ - ఏలువాని ?
An owner or master, మార్గిక.

అధికర్థిః - సమృద్ధః (పా) సమృద్ధిః॥
అధిక సంపద గలవానిపేళ్లు, Every
happy, ఆమృత.

కుటుంబ వ్యాప్తుతః-అభ్యాగారికః-ఉపా
3-కుటుంబపోషణమునం దాన వృద్ధై యు
వానిపేళ్లు, Attentive to support
family, ఆభ్యాగారిక. ఉపాధిశబ్దము నిఱ
పుల్లింగము.

సింహసంహననః॥ ౧-వరాజ్జరూపోపేత
శ్రేష్ఠమయిన యంగముతోను రూపముగో
గూడుకొన్నవానిపేరు, Handsome a
well shaped, ఆమృత.

నిర్ధార్యః (పా) నిర్ధార్యః॥ ౧ - స
సమృదా=ఆపదలందును కలతనొందని వృద్ధ
సంపదతో, సమృన్నః = కూడుకొన్నవాడై
యః = ఎవడు, కార్యకర్తా = కార్యము
జేయునో, సః=వానిపేరు.

అవాక్ - మూకః॥ ౨ - మూగవానిపేళ్లు
Dumb, మృక.

మనోజవసః (పా) మనోజవః-పితృసన్నిభ
౨ - తండ్రినిబోలినవాని పేళ్లు, Fatherl
పితృసమ.

కూకుదః॥ ౧-యః=ఎవడు, సత్కృత్య
సత్కరించి, అలంకృతామ్=అలంకరింపబడిన

దాతిన) కూకడః॥౧౮॥

కన్యామే = కన్యకను, దదాతి = దానము చేయుచున్నాఁడు, సః = వానిపేరు, One who gives a girl in marriage, decorating her with ornaments, కన్యాదాతా.

లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణః శ్రీలః శ్రీమాన్

లక్ష్మీవాన్ ॥ త్ ॥ లక్ష్మణః - (శ్రీ)లః (పా) శ్రీలః - (శ్రీ)మాన్ ॥ త్ ॥ ర - సంపదగలవానిని బిడ్డిదముగలవానిని పేర్లు, Prosperous, happy, ఆగ్రాణ.

స్నిగ్ధ (స్తు) వత్సలః (స్యా)

స్నిగ్ధః - వత్సలః॥ ౨ - స్నేహముగలవాని పేర్లు, Affectionate.

ద్వయాలుః కారుణికః కృపాలున్సరతః (సమా)॥ ౧౯॥

ద్వయాలుః - కారుణికః - కృపాలుః - సురతః (పా) సూరతః॥ ర - దయగలవాని పేర్లు, Compassionate, దయాళు.

స్వతన్త్రీః పావతః పైన్వరీః స్వచ్ఛందో నిరవగ్రహః

స్వతన్త్రీః - పావతః - పైన్వరీః ॥ త్ ॥ (పా) పైన్వరీః - స్వచ్ఛందః - నిరవగ్రహః॥ ౨౦ - స్వతంత్రుని పేర్లు, Un-restrained, Independent, स्वतंत्र.

పరతన్త్రః పరాధీనః పరవాన్నాథవా (నపి)॥ ౧౯॥ అధీనో నిఘ్న ఆయత్తోఽస్వచ్ఛందో గృహ్యకో (ఽప్యపా)॥

పరతన్త్రః - పరాధీనః - పరవాన్ ॥ త్ ॥ నాథవాన్ ॥ త్ ॥ ర - పరాధీనుని పేర్లు, Dependent, परतंत्र. అధీనః - నిఘ్నః - ఆయత్తిః - అస్వచ్ఛందః - గృహ్యకః॥ ౨౧ - అధీనుని పేర్లు, Docile, अधीन. ఈ ౧౯ యు పర్యాయములని కొందఱు.

ఖిలపూ (స్యా) దృఘుకరో

ఖిలపూః - దృఘుకరః॥ ౨ - కల్లము నూడుచు వానిపేర్లు, A sweeper, चाकर.

దీర్ఘసూత్రశ్చిరక్ర

దీర్ఘసూత్రః - చిరక్రియః॥ ౩ - విచారిని

యః॥	౧౭॥	మెల్లగా కార్యముఁ జేయువాని పే Dilatory, slow, దీనిశూచి.
జాల్మ్యం ౭సమీ త్యకారీ (స్యాత్)		జాల్మ్యః-అసమీత్యకారీ॥ ౯॥ ౨-విచ పక కార్యముఁ జేయువాని పేర్లు, Acting i considerately.
కుణ్ఠో (మందః క్రి యానుయః)।		కుణ్ఠః॥౧-కార్యములందు అలస్కుడైనవా పేరు, Indolent, ఆలసి.
కర్మక్షమో౭లంక క్రీణః		కర్మక్షమః-అలంకర్మీణః॥ ౨-కార్యము చేయ సమర్థుడైనవాని పేర్లు, Compete to act, కर्मక.
క్రియావాన్ (కర్మ సాద్యతః)॥	౧౮॥	క్రియావా॥ ౯॥ ౧ - కార్యమును చే నుద్యోగించినవాని పేరు, Engaged in business.
(స) కార్మః కర్మ లో (యః)		కార్మః-కర్మశీలః॥ ౨ - ఫలముగలిగినన లేకున్నను కార్యముఁజేయు స్వభావముగ వాని పేర్లు, Laborious, కर्मశీల.
కర్మశూర (స్తు) ర్మతః।		కర్మశూరః-కర్మతః॥ ౨ - ఫలము గలుగ వలయును కార్యముఁ జేయు తెగువ గలవా పేర్లు, Finishing carefully, కर्मశూర.
కర్మణ్యభు కర్మ కః		కర్మణ్యభుక్ (పా) భరణ్యభుక్॥ ౩॥ కర్మ కరః॥ ౨-కూలిపుచ్చుకొని పనిచేయువాని పేర్లు, Working for hire, मजदूर.
కర్మకార (స్తు) క్రియః॥	౧౯॥	కర్మకారః - తత్క్రియః॥ ౨ - కూలిలేక పనిచేయువాని పేర్లు, Working without wages.
అపన్నతో మృత క్షతః		అపన్నతః-మృతస్నాతః॥ ౨-బంధునుహృ దాది మరణ నిమిత్తమయి స్నానము చేసిన

వానిపేళ్లు, Bathing after mourning, శ్చతస్నాన.

ఆమిసాశీ (తు) శౌ
మృలః

ఆమిసాశీ || ౯ || శౌమ్మలః || ౨ - మత్స్య
మాంసములః దినువానిపేళ్లు, Eating fish
and flesh, మాంసాహారీ.

బుభుక్షిత (స్యా)
క్షుధితో జఘత్సు రశ
యితః || ౨౦ ||

బుభుక్షితః - క్షుధితః - జఘత్సుః - అశనా
యితః || ౨ - అశలిగొన్న వానిపేళ్లు, Hungry,
भूखा.

పరాన్నః పరపిణ్డో
హో

పరాన్నః - పరపిణ్డోదః || ౨ - పరాన్నమే
భుజించువానిపేళ్లు, Feeding at another's
cost, पराज.

భక్షకో ఘస్మరో
ద్యురః

భక్షకః - ఘస్మరః - అద్యురః || ౩ - తిండిపోతు
పేళ్లు, Gluttonous, घेष्ट.

ఆద్యాన (స్యా)
కాదరికో (విజగీషా
వర్జితే) || ౨౧ ||

ఆద్యానః - విజగీషః || ౨ - విజగీషావివర్జితే =
వేతెడిద్యోగములేక పట్టపోసిన వానిపేళ్లు,
Shamelessly voracious, घेष्ट.

(ఉభా) ఆత్మమృ
కుక్షిమృది (స్వో
పా పూనకే) ||

ఆత్మమృది - కుక్షిమృది || ౨ - పోష్యవర్గ
మును విడిచి, స్వోదరపూరకే = తనకడుపునే
నిండించుకొను వానిపేళ్లు, Selfishly voracious,
कुक्षिभर.

సర్వాన్నీన (స్తు)
సర్వాన్నభోజీ

సర్వాన్నీనః - సర్వాన్నభోజీ || ౩ || ౨ - నియ
మములేక యన్నితావుల భుజించు వానిపేళ్లు,
Eating all manner of food, सर्वान्नभोजी.

కృఘ్న (స్తు) కృ
స || ౨౨ || లుగ్ధో లభి
గృహుక స్తృగ్ధో

కృఘ్నః - కృగ్ధః - లుగ్ధః - లభిలాషుకః -
కృగ్ధః || ౩ || ౨ - అశగల వానిపేళ్లు, Cove-
tous, greedily, लोभी.

(సహా) లోలుప

లోలుపః - లోలుభః || ౨ - మిక్కిలియు నాశ

లుభా ।

గలవానిపేళ్లు, Very covetous, లోభుడు.

సోన్నాద (స్తూ) స్థ
స్థ (స్థా)

సోన్నాదః-ఉన్నదిష్టుః॥ ౨-భూతా వేశాదు
లచే నొడలెఱుంగనివానిపేళ్లు, Mad, insane,
Fanatic, పాగల.

దవినీత స్సముద్ధతః॥
౨౩॥

అవినీతః - సముద్ధతః॥ ౨ - వినయములేని
వానిపేళ్లు, Misbehaving, అవినిత.

మత్తే శౌణ్డోత్క-
క్షీ. బాః

మత్తః-శౌణ్డః-ఉత్కటః-క్షీ. బాః॥ ౪-మద్య
పానాదులచేత నొడలెఱుంగనివాని పేళ్లు,
Drunk, మత్త.

కాముకే కమితా-
కః॥ కమ్రః కామయ
౨భీకః కమనః కా
నో౨భీకః॥ ౨౪॥

కాముకః - కమితా॥ ఋ॥ అనుకః-కమ్రః-
కామయితా॥ ఋ॥ అభీకః-కమనః-కామనః-
అభీకః॥ ౪-కాముకునిపేళ్లు, కోరికగలవాడు,
Lustful, కాముక.

విధేయా వినయ
హీ వచనేస్థిత ఆ
వః॥

విధేయః-వినయగ్రహీ॥ ౫॥ వచనేస్థితః-
ఆశ్రయః॥ ౪ - చెప్పినట్లు చేయువాని పేళ్లు,
Complaint, వాత కా రక్షా.

వశ్యః ప్రణేయా

వశ్యః - ప్రణేయః॥ ౬ - ఔషధాదులచేత
వశ్యమయినవానిపేళ్లు, Governable;
Under influence, వశ్య.

నిభృత . వినీతప
తా (స్సమాః)॥
౨౫॥

నిభృతః-వినీతః-ప్రశిక్షః (పా) ప్రస్థతః॥
౩ - శిక్షింపబడినవానిపేళ్లు, Well trained,
వినిత.

ధృష్టే ధృష్టుర్వి
రాత (శ్చ)

ధృష్టః-ధృష్టుః (పా) ధృష్టకో॥ ౬॥ వియాతః॥
౩ - దిట్టతనముగలవాని పేళ్లు, Impudent;
Shameless, భూ.

ప్రగల్భః ప్రతిభా
తే॥

ప్రగల్భః-ప్రతిభాన్వితః॥ ౭-అప్పటప్పటికి
క్రొత్తగా ప్రకాశించు ప్రజ్ఞగలవాని పేళ్లు,
Endowed with genius; bold, ప్రగల్భ.

(స్యా)దధృష్టే(తు) శాలీనో	అధృష్టః-శాలీనః॥ ౨-దిట్టతనములేనివాని పేళ్లు, Modest; retiring, శాలీన.
విలక్షో విస్మయా వ్యతే॥ ౨౬॥	విలక్షః-విస్మయాన్వితః॥ ౨-అశ్చర్యముచే ప్రకృతార్థజ్ఞానములేనివానిపేళ్లు, వెఱుగు పడినవాడు, Astonished, आश्चर्यं चकित.
అధీరే కాతర	అధీరః - కాతరః॥ ౨ - వ్యసనాదులచేత వ్యాకులపడినవానిపేళ్లు, Confused, कातर.
స్త్రస్నా భీరు భీరుక భీలుకాః॥	త్రస్నుః (పా) త్రస్తః - భీరుః - భీరుకః - భీలుకః॥ ౪ - వెఱుచుస్వభావముగలవానిపేళ్లు, Timid, डरापोक.
ఆశంసు రాశంసితరి	ఆశంసుః-ఆశంసితా॥ ఋ॥ ౨-ప్రియవస్తువు కోరువానిపేళ్లు, Desirous, ईच्छुक.
గృహయాలు ర్గి హితరి॥ ౨౭॥	గృహయాలుః-గ్రహీతా॥ ఋ॥ ౨-పుచ్చు కొను స్వభావముగలవాని పేళ్లు, Disposed to take.
శ్రద్ధాలుః (శ్రద్ధ యా యుక్తే)	శ్రద్ధాలుః॥ ౧ - శ్రద్ధయా = నమ్మకతో, యుక్తే = కూడియన్నవానిపేరు, Believing, faithful, अद्विष्ट.
పతయాలు (స్తు) పాతుకే॥	పతయాలుః-పాతుకః॥ ౨-పడుస్వభావము గలవాని పేళ్లు, Habitually falling, गिरने वाला.
లజ్జశీలేపప్రసిష్ఠ	లజ్జశీలః-అపత్రప్సిష్ఠః॥ ౨-సిగ్గుపడు స్వభా వముగలవానిపేళ్లు, Bashful, लज्जाशील.
రవ్దాదుభివాద కే॥ ౨౮॥	వద్దాదుః-అభివాదకః॥ ౨-మౌక్కుస్వభా వముగలవాని పేళ్లు, Polite; respectful, शीलवान.

శ రా ద ధ్వా తుకో
హింస) :

శ రాదుః - ధ్వాతుకః - హింసః॥ 3-చం
స్వభావముగలవాని పేళ్లు, Destructiv
mischievous, नष्टखट.

(స్యా) ద్వర్ధిష్ఠ (స్తు)
వర్ధనః॥

వర్ధిష్ఠః-వర్ధనః॥ ౨-వృద్ధిబొందు స్వభా
వముగలవాని పేళ్లు, Thriving, growing
వర్ధన.

ఉత్పత్తిష్ఠ (స్తా)
త్పత్తీ॥

ఉత్పత్తిష్ఠః-ఉత్పత్తితా॥ ఋ॥ ౨-ఎగఁ
స్వభావముగలవాని పేళ్లు, Jumping up
उత్తలనే చాలా.

లంకరిష్ఠ (స్తు) మ
ణ్ణనః॥ ౨॥

అలంకరిష్ఠః - మణ్ణనః॥ ౨ - శృంగారిం
కొను స్వభావముగలవాని పేళ్లు, Fond of
ornaments, अलंकार की इच्छा रखनेवाला.

భూష్ణర్భవిష్ణర్భవి
తా

భూష్ణః-భవిష్ణః-భవితా॥ ఋ॥ 3 - కా
గలవాని పేళ్లు, About to become, हो
చాలా. పలుమాటును మొలచు స్వభావము
గల కేశనఖాదులపేళ్లని కొందఱు.

వర్తిష్ఠర్వర్తన స్ప
మా)॥

వర్తిష్ఠః - వర్తనః॥ ౨ - వర్తించు స్వభా
వముగలవాని పేళ్లు, Revolving; static
nary; abiding.

నిరాకరిష్ఠః క్షీ
ప్తుః (స్యాత్)

నిరాకరిష్ఠః - క్షీప్తుః॥ ౨ - తిరస్కరించ
స్వభావము గలవాని పేళ్లు, Disdaining
obstructive, निराकरण करनेवाला.

(సాన్ద్ర) స్నిగ్ధస్తు
మేదురః॥ 3౦॥

మేదురః॥ ౧-సాన్ద్ర) = దట్టమయి, స్నిగ్ధః =
సిగ్గుగలిగిన మేఘపటలాదుల పేరు, Thick
with.

జ్ఞాతా (తు) విదు

జ్ఞాతా॥ ఋ॥ విదురః-విన్దుః॥ 3-ఎఱుగ

గో విద్యుః	స్వభావము గలవాని పేళ్లు, Intelligent; knowing, జ్ఞానా.
వికాసీ (తు) విక స్వరః	వికాసీ॥ ౯॥ వికస్వరః॥ ౨ - వికసించు స్వభావము గలవాని పేళ్లు, Expanding, వికాస శీల
విస్ఫుల్కరో విస్ఫు మః ప్రసారీ చ విసా రణీ॥ ౩౧॥	విస్ఫుల్కరః-విస్ఫుమరః-ప్రసారీ॥ ౯॥ విసారీ॥ న్॥ ౪ - వెలయు స్వభావముగల నీళ్లమీఁది పైలబిందువులు మొదలైనవాని పేళ్లు, Spreading creeping, ప్రసారి.
సహిష్ణు స్సహనః క్షుంతా తితితుః క్షమి తా క్షమీ॥	సహిష్ణుః - సహనః-క్షుంతా॥ ఋ॥ తితితుః - క్షమితా॥ ఋ॥ క్షమీ॥ ౬ - స్వభావముచేత నోర్పుగలవాని పేళ్లు, Patient; content, సహన శీల.
క్రోధనోఽమర్షణః క్రోధీ	క్రోధనః-అమర్షణః-క్రోధీ॥ ౧॥ ౩ - స్వభా వముచేత గోపముగలవాని పేళ్లు, Passionate; wrathful, క్రోధి.
చక్షుఃప్రవృత్తిః స్థో పనః॥ ౩౨॥	చక్షుః - అత్యస్తోపనః॥ ౨ - మిక్కిలి క్రోపించుకొనువాని పేళ్లు, Very passionate, అనికాంక్షి
జాగరూకా జాగ రతా	జాగరూకః-జాగరితా॥ ఋ॥ ౨-మేల్కొని యుండువాని పేళ్లు, Wakeful, జాగరక.
ఘూర్ణితః ప్రచ లాయితః॥	ఘూర్ణితః-ప్రచలాయితః॥ ౨ - కూరుకు పాటుపడువాని పేళ్లు, కూర్చుండి నిద్రపోవు వాడు, Reeling, క్షణే వాలా.
స్వప్న శయాలు నిద్రాలు	స్వప్న॥ ౩౩॥ శయాలుః-నిద్రాలు॥ ౩ - నిద్రపోతు పేళ్లు, తూగుపోతు, Sleepy, sluggish, నిద్రాశ్రి.

నిద్రాణశయితో
(సమా)॥ 33॥

నిద్రాణః (పా) నిద్రితః-శయితః॥ ౨-
పోవువానిపేళ్లు, Asleep, నిద్రిత.

పరాజ్ఞుః పరా
చీన (స్యా)

పరాజ్ఞుః - పరాచీనః॥ ౨ - పెడఁ
ముగా నున్నవానిపేళ్లు, Averting
face, పరా.

దవాజప్యథోముఖః।

అవాజ్॥ చ॥ (అపిశబ్దముచేత) అవా-
అథోముఖః॥ 3 - తలవంచుకొన్నవాని
Down-looked, అపొమృత.

(దేవానశ్చతి) దే
నద్యజ్

దేవద్ర్యజ్॥ చ॥ ౧ - దేవాన్ అశ్చ
దేవతలనుగూర్చి పోవువానికిగాని దేవ
బూజించువానికిగాని పేరు, Adoring
ties, Approaching deities, దేవ-భూజా
వాలా.

విష్వద్యజ్ (విష్వ
శ్చతి)॥ 3౪॥

విష్వద్ర్యజ్॥ చ॥ ౧ - విష్వక్ అశ్చ
అంతట నడచువానిపేరు, Going ev
where.

(యస్సహశ్చతి) స
ధ్యజ్ (స)

సద్ర్యజ్॥ చ॥ ౧ - సహ అశ్చతి=
తోడఁ బోవువానిపేరు, Accompany
అనుచర.

(స) తిర్యజ్ (య
స్తిరో ౭శ్చతి)।

తిర్యజ్॥ చ॥ ౧-తిరః అశ్చతి=అడ్డవ
నడచువాని పేరు, Moving tortuou
తిరతా.

వదో వదావదో
వక్తా

వదః - వదావదః - వక్తా॥ ఋ॥ 3-వ
నేర్చినవాని పేళ్లు, Knowing how
speak, వక్తా.

వారీశో వాక్పతి
(స్సమా)॥ 35॥

వారీశః - వాక్పతిః॥ ౨ - నిర్దోషము
బలుకనేర్చినవానిపేళ్లు, Eloquent, వా

వాచోయుక్తిపటు
ర్వాగ్మి

వాచోయుక్తిపటుః-వాగ్మి॥ ౧॥ ౨-తాను
పలుక నిశ్చయించిన యర్థమును తెస్సగా
నిర్వహించు పలుకువాని పేళ్లు, Speaking
sensibly.

వావదూకోఽతివ
క్తిరి

వావదూకః - అతివక్తా॥ ఋ॥ ౨ - అధిక
ముగా మాటలాడువాని పేళ్లు, Talkative,
loquacious, అతివక్తా.

(స్యా)జ్ఞల్పక(స్తు)
వాచాలో వాచాటో
బహుగర్హ్యవాక్॥

3౬॥

జల్పకః - వాచాలః - వాచాటః - బహు
గర్హ్యవాక్॥ చ్॥ ౪ - దోషయుక్తముగా
పెక్కుమాటలాడువానిపేళ్లు, Talking non-
sense, బాచాట.

దుర్ముఖే ముఖరా
బద్ధముఖౌ

దుర్ముఖః - ముఖరః - అబద్ధముఖః॥ 3 -
అప్రియముగాఁ బలుకువానిపేళ్లు, Scurri-
lous, దుష్ప్రఖ.

శక్లః ప్రియంవదే

శక్లః (పా) శక్లః-ప్రియంవదః॥ ౨-ప్రియ
ముగాఁ బలుకువాని పేళ్లు, Speaking civi-
ally, ప్రయంవద.

లోహల (స్సాస్య)
దస్ఫుటవాక్

లోహలః-అస్ఫుటవాక్॥ చ్॥ ౨-వ్యక్తము
గాకుండ మాటలాడువానిపేళ్లు, Lispings.
త్రుతలిబాలి బాలనె బాలా.

గర్హ్యవాదీ (తు)
కద్వదః॥

3౭॥

గర్హ్యవాదీ॥ ౬॥ కద్వదః॥ ౨ - నిందింపఁ
దగిన మాటలాడువానిపేళ్లు, కొఱగాని మాట
లాడువాఁడు, Speaking ill, కుభాణి.

(సమా) కుపాదకు
చరా

కుపాదః (పా) కుపాదః-కుచరః॥ ౨-పరుల
దోషమును బలుకువానిపేళ్లు, Censorious,
నిందా కరనె బాలా.

(స్యా) దసౌమ్యస్వ

అస్వరః॥ ౧ - అసౌమ్యస్వరః = చెవులకు

రో) ౭స్వరః।	నింపుగాని స్వరముగలవాని పేరు, Having bad voice, అస్వర.
రవణ శబ్దనో	రవణః-శబ్దనః॥ ౨-మ్రోయు స్వభా గలవాని పేళ్లు, Sonorous.
నాస్తివాదీ నాస్తికర (స్సమా)। ౩౨॥	నాస్తివాదీ॥ ౩॥ నాస్తికరః॥ ౨ - ఆశీ ముతోఁ గూడిన దేవతాదులయొక్క మును జేయు మంగళపాఠకుని పేళ్లు, Speech of a prologue, నాన్దీవాద.
జడో ౭ జ్ఞే	జడః-అజ్ఞః॥ ౨-ఇష్టానిష్ట సుఖదుఃఖ నెఱుంగక పరవశుడై యూరకయున్న పేళ్లు, Idiot; stupid, ఇడ.
౭ నేడమూక (స్తు వక్తుం శో)తు మశిక్షి తే)।	అనేడమూకః॥ ౧-వ క్తుమ్ = పలుకుటకు శ్రోతుమ్ = వినుటకును, అశిక్షితే = శిక్షి బడినివాని పేరు, అనఁగా చెవిటివా మూగవానికిని సరియైనవాఁడు. నేడమ యను పాఠమున చెవుడును మూఁగతనవ గలవానికి పేరని కొందఱు, Deaf dumb.
తూష్ణింశీల (స్తు) తూష్ణికో	తూష్ణింశీలః - తూష్ణికః॥ ౨-మాటలా యూ ర కు ం డు స్వభావముగలవాని పేరు Silent, మౌనీ.
నగ్నో ౭ వాసా దిగ మ్బరే॥ ౩౩॥	నగ్నః-అవాసాః॥ ౩॥ దిగమ్బరః॥ ౩. మొలవాని పేళ్లు, Naked, నగ్న.
నిష్కాసితో ౭ వ కృష్ట (స్సాన్య)	నిష్కాసితః-అవకృష్టః॥ ౨ - వెళ్లఁగ బడినవాని పేళ్లు. Expelled, నిర్వాసిత.
దపధ్వస్తస్తు ధిక్కృ తః।	అపధ్వస్తః - ధిక్కృతః॥ ౨-తిరస్కరి బడినవాని పేళ్లు, Cursed, తిరస్కృత.

ఆత్తగర్హః - భిభృ
త (స్స్యాత్)

దాపిత స్సాధిత
(స్సమా)॥ రం॥

ప్రత్యాదిష్టః నిర
స్త (స్స్యా) తప్రత్యా
ఖ్యాతో నిరాకృతః॥

నికృత (స్స్యా) ద్వి
ప్రకృతో

విప్రలబ్ధ (స్తు) వ
భిచ్ఛతః॥ రం॥

మనోహతః ప్రతి
హతః ప్రతిబద్ధో హ
త (శ్చ సః)॥

అధిక్షిప్త ప్రతిక్షి
ప్తః

బద్ధే కీలిత సంయ
తౌ॥ రం॥

ఆపన్న ఆపత్ప్ర
ప్త (స్స్యాత్)

ఆత్తగర్హః (పా) ఆత్తగర్హః - అభిభృతః॥
౧-రాజచేతఃగాని శత్రువుచేతగాని పోగొట్టఁ
బడిన గర్వముగలవానిపేళ్లు, Humbled,
subdued, అభిభృత

దాపితః - సాధితః॥ ౧ - రాజచే దండుగ
గొనఁబడినవాని పేళ్లు, Condemned ; or
adjudged, సాధిత.

ప్రత్యాదిష్టః - నిరస్తః - ప్రత్యాఖ్యాతః -
నిరాకృతః॥ ౪ - న్యాయముచేత పరిహరింపఁ
బడినవానిపేళ్లు, Removed ; set aside,
అనాదర క్రియా క్తా.

నికృతః-విప్రకృతః॥ ౧-పీడింపఁబడినవాని
పేళ్లు, Humiliated ; Insulted, ఘోరత.

విప్రలబ్ధః - వభిచ్ఛతః॥ ౧ - మోసపుచ్చఁ
బడినవాని పేళ్లు, Deceived ; Duped,
వంచిత.

మనోహతః-ప్రతిహతః-ప్రతిబద్ధః-హతః॥
౪-మనస్సున నుత్సాహము చెడినవానిపేళ్లు,
Disappointed, మనమారా.

అధిక్షిప్తః-ప్రతిక్షిప్తః॥ ౧-నిందింపఁబడిన
వానిపేళ్లు, Censured, నిదాన.

బద్ధః-కీలితః-సంయతః॥ ౩-బొండ్లకొయ్య
మొదలయిన వానిచేత కట్టబడిన వానిపేళ్లు,
Confined in stocks, Fettered, బద్ధ.

ఆపన్నః-ఆపత్ప్రప్తః॥ ౧-ఆపదఁబొందిన
వానిపేళ్లు, Overtaken by calamity,
Distressed, ఆపన్న.

కాద్విశీకో భయదుః కాద్విశీకః-భయదుఃతః॥ ౨ - వెఱచి పోవువానిపేళ్లు, Put to flight, भय से भागा.
 వాణా.

కూరితః కూరితః-అభిశస్తః॥ ౩-పరగమన బ్రహ్మ హత్యాదులవలన నిందింబడినవానిపేళ్లు, Calumniated, Accused of adultery, अभिशस्त.

కనుకోఽస్థిరే॥ సంకనుకః-అస్థిరః॥ ౨-దేనియందును నికడలేనివానిపేళ్లు, Unsteady, Uncertain, अस्थिर.

సనాస్తోపరక్తా వ్యసనార్తః - ఉపరక్తః॥ ౨ - దైవకృమనుష్యకృతములయిన శరీరపీడలు గలవానిపేళ్లు. జూదము మొదలైన వ్యసనములు గలవానిపేళ్లుని కొందఱు, Afflicted, Suffering pain from a cause human or divine उपरक्त.

సంస్తవ్యాకుతా విహస్తః - వ్యాకులః॥ ౨ - శోకాదులచే వెనుకముందెఱుంగనివానిపేళ్లు, Confounded, Perplexed, व्याकुल.

కో విహ్వలః విక్లబః - విహ్వలః॥ ౨ - భయాదులచేత దనయవయవములను ధరింప శక్తిలేనివానిపేళ్లు, Unable to contain one's self, Overcome by fear, विह्वल.

త్తు) వివ శో వివశః - అరిష్టదుష్టధీః॥ ౨ - ఆసన్నమణముచేత దూషితమైన బుద్ధిగలవానిపేళ్లు, Apprehensive of death, विवश.

కశార్హ కశ్యః - కశార్హః॥ ౨ - అపరాధమువలన

చబుకు పెట్లకుఁ దగినవానిపేళ్లు, Deserving a whipping, కొడె మారనే లాయక.

(సన్నద్ధే) తావత
తాయీ(వధోద్యతే)।

ఆతతాయీ॥ న్ ॥ ౧ - వధోద్యతే = చంపు
యత్నముగల, సన్నద్ధే = సన్నద్ధునిపేరు,
Murderous, అతతాః.

ద్యేష్యే త్వషీగ
తో

ద్యేష్యః - అక్షిగతః॥ ౨ - ద్యేషింపదగిన
వానిపేళ్లు, Hateful; detestable, క్షేప
కరనే యోగ్య.

వధ్య శ్చీర్షచ్ఛేద్య
(ఇమా సమా)॥ ౪౫॥

వధ్యః - శ్చీర్షచ్ఛేద్యః॥ ౨ - చంపదగినవాని
పేళ్లు, Meriting; beheading, వధ్య.

విష్యో (విషేణ యో
వధ్యో)

విష్యః॥ ౧ - విషేణ = విషముచేత, యః =
ఎవఁడు, వధ్యః = చంపదగినవాఁడో వాని
పేరు, Meriting, death by poison, వధ్య.

ముసల్యో (ముస
లేన యః)।

ముసల్యః॥ ౧ - ముసలేన = రోకటిచేతఁ
జంపదగినవానిపేరు, By knocks of a
pestle.

శిశ్విదా నోఽకృష్ణ
కర్మా

శిశ్విదానః - అకృష్ణకర్మా॥ ౨ - మంచి
యాచారముగలవానిపేళ్లు, Innocent.
కొందఱు, శిశ్విదానః - కృష్ణకర్మా॥ ౨ - దురా
చారముగలవానిపేళ్లునిరి, Sinful or crimi-
nal, पाप कर्मी.

చపల శ్చికుర (స్స
మా)॥ ౪౬॥

చపలః - చికురః॥ ౨ - దోషము విచారింపక
వధబంధనాదులను జేయువానిపేళ్లు,
Committing a crime without consider-
ing the guilt, Inconsiderate, चपल.

దోషైక దృక్పూరో

దోషైకదృక్॥ శ్ ॥ పురోభాగీ॥ న్ ॥ ౨ -

భాగీ

దోషమునే వెదకువానిపేళ్లు, Malevolent

నికృప స్వప్రజ
శ్చరః।నికృపః-అన్యజః-శరః॥ 3-కుత్సితునిపేళ్లు
Wicked; perverse, క్రుత్సిత.

కర్ణజప సూచక

కర్ణజపః-సూచకః-పిశునః॥ 3-కొండెవ
జెప్పవానిపేళ్లు, Informer, పిశున.(స్వా) త్పిశునో
దుర్జనః ఖలః॥ ౪౭॥దుర్జనః - ఖలః॥ ౨ - దుష్టాత్ముని పేళ్లు
Mischief-maker, దుర్జన.నృశంసో ఘాతుకః
క్రూరః పాపోనృశంసః - ఘాతుకః-క్రూరః - పాపః॥ ౪
పరులకు బాధచేయు స్వభావముగలవానిపేళ్లు
Destructive mischievous, పాపి, క్షర.ధూర్త (స్తు) వ
ఞ్చకః।ధూర్తః-వఞ్చకః॥ ౨-మోసపుచ్చువా
పేళ్లు, ధూర్త.అజ్ఞోమూఢ య
థాజాత మూర్ఖ వైధే
య బాలిశాః॥ ౪౮॥అజ్ఞః - మూఢః - యథాజాతః-మూర్ఖః -
వైధేయః-బాలిశః॥ ౬-ఎఱుక లేనివానిపేళ్లు.
Idiot, మూఢ.కదర్యే కృపణ త్సు
ద్ర కింపచాన మితం
పచాః।కదర్యః - కృపణః - త్సుద్రః-కింపచానః -
మితంపచః॥ ౫-లోభిపేళ్లు, Miser; avari-
cious, లోభి.నిస్సస్త్వ దుర్వి
ఘో దీనో దరిద్రో దుర్గ
తో ౭ (పిసః)॥ ౪౯॥నిస్సవ్యః-దుర్విఘః-దీనః-దరిద్రః-దుర్గతః॥
౫-దరిద్రునిపేళ్లు, Poor, indigent, దీన.వనీపకో యాచన
కో మార్గణో యాచ
కార్థినౌ।వనీపకః (పా) వనీయకః - యాచనకః -
మార్గణః-యాచకః-అర్థి॥ ౫॥ ౫-అడుగువాని
పేళ్లు, Beggar; mendicant, యాచక.అహంయు (స్వా)
దహంకారీఅహంయుః - అహంకారీ॥ ౫॥ ౨-అహం
కారముగలవానిపేళ్లు, Proud, అహంకారి.

శుభంయు (స్తు)
శుభాన్వితః॥ గి॥

దివ్యోపపాదుకా
(దేవాః)

(నృగవాద్యా) జ
రాయజాః॥

స్వేదజాః (క్రిమిదం
శాద్యాః)

(పక్షిసర్పాదయో
ఽన్ధజాః॥ గి॥

ఇతి ప్రాణివర్గః

ఉద్భిద (స్తరుగు
ల్మాద్యా)

ఉద్భిదుద్భిజ్జము
ద్భిదమ్॥

సుస్థరం రుచిరం
చారుసుషమం సాధు

శుభంయుః-శుభాన్వితః॥ ౨-శుభముగల
వానిపేళ్లు, Happy, జైత్రీ.

దివ్యోపపాదుకాః॥ ౧ - దేవాః=స్వర్గము
నందుండు మాతృ పితృసంబంధములేక పుట్టిన
దేవతలపేరు, Divine origin.

జరాయజాః॥ ౧ - నృగవాద్యాః = మావి
యందుఁ బుట్టిన మనుష్యులు, పశువులు
మొదలైనవానిపేరు, Viviparous.

స్వేదజాః॥ ౧ - క్రిమిదంశాద్యాః = చేమట
వలన బుట్టిన పురుగులు, ఈగలు మొదలయిన
వానిపేరు, Engendered by damp; as
worms and insects.

అన్ధజాః॥ ౧-పక్షిసర్పాదయః=గ్రుడ్లువలనఁ
బుట్టిన పక్షులు, పాములు మొదలయినవాని
పేరు, Oviparous, ఆంధ్రజ.

ప్రాణివర్గము ముగిసెను.

ఉద్భితమ్॥ ద్॥ ౧ - తరుగుల్మాద్యాః =
నేలను వ్రక్కలించుకొని పుట్టు వృక్షములు,
పొదలు, కసపు మొదలయినవానిపేరు,
Vegetables, वनस्पति.

ఉద్భితమ్॥ ద్॥ ఉద్భిజ్జమ్ - ఉద్భిదమ్॥ ౩-
ఆ తరుగుల్మాదులకే పేళ్లు, Sprouting;
germinating, పెడే పొదే.

సుస్థరమ్ - రుచిరమ్ - చారు - సుషమమ్-
సాధు-శోభనమ్-కాంతమ్-మనోహరమ్ (పా)

శోభనమ్॥ ౫౨॥ కా
స్తం మనోహరం రు
చ్యం మనోజ్ఞం మజ్జ
మజ్జులమ్॥

(త) దాసేచనకం
(తృప్తే రా స్త్యన్తో
యస్య దర్శనాత్)॥

౫౩॥

అభీష్టే ౭ భీష్మితం
హృద్యం దయితం వ
ల్లభం ప్రియమ్॥

నికృష్ట ప్రతికృ
ష్టార్వ రేఫ యా ప్యా
వమానమాః॥ ౫౪॥
కుపూయకుత్సితావద్య
భేట గర్హాణకా (స్ప
మాః)॥

మలీమశం (తు)మ
లినం కచ్చరం మల
దూషితం॥ ౫౫॥

పూతం పవిత్రం
మేధ్యం (చ)

వీధ్యం (తు విమ
లార్థకమ్)॥

నిర్దిక్తం శోధితం
మృష్టం నిశ్శోధ్య మన

మనోరమమ్ - రుచ్యమ్ - మనోజ్ఞమ్ - మజ్జ
మజ్జులమ్॥ ౧౨ - చక్కని వస్తువు పే,
Beautiful or pleasing, ఆదర్శ.

ఆసేచనకమ్॥ ౧ - యస్య = ఏ వస్తువుయొక్క
దర్శనాత్ = చూచుటవలన, తృప్తే = తనిక
అస్త్యే = తుడ, నాస్తి = లేదో, తత్ = ఆ వస్తు
పేరు, Charming.

అభీష్టమ్ - అభీష్మితమ్ - హృద్యమ్ - దయితమ్
వల్లభమ్ - ప్రియమ్॥ ౭ - మనస్సునకు, బ్రి
మయిన వస్తువుపేళ్లు, Beloved, desire
ప్రియ.

నికృష్టః - ప్రతికృష్టః - అర్వా॥ ౫॥ రేః
(పా) రేపః॥ ౫॥ యాప్యః - అవమః - అధమ
కుపూయః - కుత్సితః - అవద్యః - భేటః - గర్హాణకః
అణకః॥ ౧౩ - జాత్యాచారాదులచేత నిందిత
డైనవానిపేళ్లు, Inferior; low, అపమ.

మలీమశమ్ - మలినమ్ - కచ్చరమ్ - మ
దూషితమ్॥ ౪ - మాసిన వస్తువుపేళ్లు, Fou
dirty, గంధ.

పూతమ్ - పవిత్రమ్ - మేధ్యమ్॥ ౩ - పవిత్ర
మయిన వస్తువుపేళ్లు, Purified, పాక, పవిత్ర

వీధ్యమ్॥ ౧ - విమలార్థకమ్ = (స్వభావమ
చేత) నిర్మలమయిన స్ఫటికాదివస్తువులపేరు
Clean, నిర్మిత.

నిర్దిక్తమ్ - శోధితమ్ - మృష్టమ్ - నిశ్శోధ్యమ్
అనవస్కరమ్॥ ౫ - కల్మషములేనట్లు శోధింప

చస్కరమ్॥ ౫౬॥ బడిన వస్తువుపేళ్లు, Cleansed.

అసారం ఫల్లు

అసారమ్-ఫల్లు॥ ౨ - సారములేని దూది మొదలయిన వస్తువుల పేళ్లు, Pithless, असार चीज.

శూన్యం (తు) నశి కం తుచ్చగిక్తకే।

శూన్యమ్ - నశికమ్ - తుచ్చమ్-రిక్తకమ్॥ ౪-రిక్తమైన యిల్లు మొదలయినవాని పేళ్లు, Void, empty, खाली.

(క్లీప్) ప్రధానం ప్రముఖ ప్రవే కాను త్తమోత్తమాః॥ ౫౭॥

ముఖ్య వర్యవరేణ్య శ్చ ప్రబంధో నవరా ధ్య (వత్) పరా ధ్యగ్నిప్రాగ్నిహరప్రా గ్నిగ్నియమ్॥ ౫౮॥

శ్రీయాన్ శ్రే షః పుష్కల (స్పృ) త్పిత్తమ శ్చాతి శోభ నే (స్యదుద్గతపదే)।

వ్యాఘ్ర పుజనన్ భ కుజ్జరాః॥ ౫౯॥ సిం హాశ్వాదాల నా గా ద్వాః (పుంసి శ్రేష్ఠార్థ గోచరాః)।

ప్రధానమ్॥ నిత్య నపుంసకలింగము॥ ప్రముఖః - ప్రవేకః - అనుత్తమః - ఉత్తమః - ముఖ్యః - వర్యః - వరేణ్యః - ప్రబంధః - అనవ రాధ్యః - పరాధ్యః - అగ్నిః - ప్రాగ్నిహరః - ప్రాగ్నిః - అగ్నిః - అగ్నియః - అగ్నియః॥ ౧౭ - ప్రధానవస్తువు పేళ్లు, Chief; principal, प्रधान.

శ్రీయాన్॥ ౫౯॥ శ్రేష్ఠః - పుష్కలః - సత్తమః - అతిశోభనః॥ ౫ - మిక్కిలి శ్రేష్ఠుని పేళ్లు, Excellent, श्रेष्ठ. ప్రధానశబ్దము మొదలు ౨౨ ను శ్రేష్ఠుని పేళ్లుని కొందఱు.

వ్యాఘ్రః - పుజనః - ఋషభః - కుజ్జరః - సింహః - శ్వాదాలః - నాగః॥ ఈ ౭ ను ఆదిశబ్ద ముచేత ముఖచంద్రశబ్దములును, ఉత్తరపదే = సమానమునం దుత్తరపదములును, శ్రేష్ఠార్థ గోచరాః = పూర్వపదార్థ శ్రేష్ఠత్వమును జెప్పును. అష్టాడు, పుంసిన్యః = పుంలింగము తాను, Pre-eminent, श्रेष्ठवाचक.

అప్రాగ్నిగ్ని(ద్వయ

అప్రాగ్నిమ్ - అప్రధానమ్-ఉపగర్హనమ్॥

హీనే ద్వే) అప్రధా
నో పసర్జనే॥ ౬౦॥

విశజ్జటం పృథు
బృహద్విశాలం పృథు
లం మహత్! రుద్రో
రువిపులం

పీనపీష్ణీ (తు) స్థూ
లపీవరే॥ ౬౧॥

స్తోకాల్ప త్సుల్లకా
స్సూక్ష్మం శ్లక్షణం ద
భ్రం కృశం తను ।
(స్త్రియాం) మాత్రా
క్రటిః (పుంసి) లవలేశ
కణాణవః॥ ౬౨॥

అత్యల్పేఽల్పిష్ట
మల్పీయః కనీయోఽ
ణీయ (ఇత్యపి)।

ప్రభూతం ప్రచు
రం ప్రాజ్య మదభ్రం
బహులం బహు॥ ౬౩॥
పురుహం పురుభూయ
స్థం స్ఫిరం భూయ(శ్చ)
భూరి (చ)।

పఞ్శతా (ద్యా
స్తేయేషాం పరా సం

3 - ప్రధానము కానిదానిపేళ్లు, Seconda
subordinate, అప్రధానోపసర్జ
శబ్దములు నియత॥ ౬౦॥

విశజ్జటమ్-పృథు - బృహత్ ॥ ౬౦॥ వి
లమ్ - పృథులం - మహత్ - రుద్రం (=
వద్రం-ఉరు-విపులమ్) ॥ ౬౧॥ విరివియైనదానిపేళ్లు
Spacious; Copious, విశాల.

పీనమ్-పీవ॥ ౬౧॥ స్థూలమ్ - పీనరమ్॥ ౬౨॥
బలిసినదానిపేళ్లు, Fat; large, బలూ.

స్తోకః-అల్పః-త్సుల్లకః-నూత్నమ్-శ్లక్షణమ్
దభ్రం-కృశం-తను-మాత్రా-క్రటిః॥ నియ
(స్త్రీ) లవః - లేశః - కణః-అణుః॥ నియతపు
రం-కొంచెమయినదానిపేళ్లు, సన్నమైనదియు
Minute; little; small, క్షుద్ర.

అల్పిష్టం - అల్పీయః॥ ౬౩॥ కనీయః॥ ౬౪॥
అణీయః॥ ౬౫॥ ౬ - అపిశబ్దమువలన, కనిష్ఠః
అణిష్ఠం, ఈ ౨ ను మిక్కిలి కొంచెమయి
దానిపేళ్లు, Very small, ఖాతా.

ప్రభూతం - ప్రచురం - ప్రాజ్యం-అదభ్రం-
బహులః-బహు-పురుహం (పా) పురుహూః-
పురు - భూయిష్ఠం - స్ఫిరం (పా) స్ఫారం -
భూయః॥ ౬౬॥ భూరి॥ ౬౭-అధికమయినదాని
పేళ్లు, Much, many, ప్రచూర.

యేషాం=ఏ వస్తువులకు, శతాదికాత్ =
నూలు మొదలయిన సంఖ్యకంటె, పరా=

ఖ్యాతాదికాత్)॥

. ౬౪॥

అధికమైన, సంఖ్యా = సంఖ్యగలదో, తే =
ఆవస్తువులు, పరశ్వతాద్యాః = పరశ్వతము
మొదలయిన పేర్లుగలవియశాను. ఇవి సంఖ్యా
మాత్రవాచకములయినపుడు॥ న॥ More
than a hundred, etc.

గణనీయే గాణేయం

గణనీయం - గాణేయం (పా) గణేయం॥

౧-లెక్కపెట్టదగినదానిపేర్లు, Numerable,
calculable, गणनीय.

సంఖ్యాతే గణిత

సంఖ్యాతం-గణితం॥ ౧-లెక్కపెట్టబడిన
దానిపేర్లు, Numbered, counted, गिने
हुए.

(మధ) సమం స
న్వమ్ విశ్వమశేషం
కృత్స్నం సమస్తనిఖ
లాఖలాని నిశ్శేషమ్॥
౬౫॥ సమగ్రం సకలం
పూర్ణమఖిణ్డం (స్యా)
దనూనకే॥

సమం-సర్వం-విశ్వం-అశేషం-కృత్స్నం -
సమస్తం-నిఖిలం-అఖిలం-నిశ్శేషం-సమగ్రం-
సకలం-పూర్ణం-అఖిణ్డం-అనూనకం॥ ఈ ౧౪
ను ఆదిపదముచేత, సంపూర్ణం-పుష్కలం-
అవికలం-అభిన్నం, ఇవి మొదలయినవియు
అంతయు ననునర్థముపేర్లు, All; entire,
समस्त.

ఘనం నిరస్తరం
సాష్ట్రం॥

ఘనం-నిరస్తరం-సాష్ట్రం॥ ౩-దట్టమయిన
దానిపేర్లు, Dense, clustered together,
without interstices, घना.

పేలవం విరలం
తను॥ ౬౬॥

పేలవం-విరలం-తను॥ ౩ - పలుచనిదాని
పేర్లు, Delicate, fine, पतला.

సమీపే నికటా
సన్న సన్నికృష్ట సనీడ
(నత్)॥ సదేశాభ్యాశ
సవిధ సమర్యాద సవే

సమీపం - నికటం-అసన్నం-సన్నికృష్టం-
సనీడం-సదేశం-అభ్యాశం (పా) అభ్యాసం -
సవిధం-సమర్యాదం-సవేశం-ఉపకణ్ఠః-అన్తికః-
అభ్యర్ణః-అభ్యగ్రః-అభితః॥ ౧౫-దాపుపేర్లు,

శ(వత్)॥ ౭౭॥ ఉపక
ణ్ణాన్తికా భ్యర్ణాభ్యర్ణ
(అప్య) భిత్తో (౭వ్య
యమ్)।

సంసక్తే (త్వ) వ్య
వహిత మపదాస్తర
(మిత్యపి)॥ ౭౮॥

నేదిష్ట మన్తికతమం

(స్యా) దూరం వి
ప్రకృష్టకమ్।

దవీయ (శ్చ) దవి
ష్టం (చ) సుదూరం

ద్విష్ట మాయతమ్॥
౭౯॥

వర్తులం నిస్తలం
వృత్తం

బద్ధరం (తూన్న
తానతమ్)।

ఉచ్చప్రాంశూన్న
తోదగ్రోచ్చితాస్త్ర
జేఽథ

అభితః అనునది యవ్యయము, Ne:
proximate, నజ్జదీక, సమీప.

సంసక్తం - అవ్యవహితం - అపదాస్తర
3 - కదిసినదానిపేళ్లు, Adjoining, Con
guous, పడొస.

నేదిష్టం - అన్తికతమం॥ ౭ - మిక్కిలి ద
యినదానిపేళ్లు, Very near, బాధున నజ్జదీ

దూరం - విప్రకృష్టకం॥ ౧ - దవ్యయినదా
నిపేళ్లు, Distant, క్షూ.

దవీయః॥ ౯॥ దవిష్టమ్ - సుదూరమ్॥ ౩
మిక్కిలి దవ్యయినదానిపేళ్లు, Very remot
తక్షూ.

ద్విష్టమ్ - ఆయతమ్॥ ౧ - నిశుపయినదా
నిపేళ్లు, Long, డా.

వర్తులమ్ - నిస్తలమ్ - వృత్తిమ్॥ 3 - వ
వైనదానిపేళ్లు, Round, circular, globu
lar, గోళ.

బద్ధరమ్॥ ౧ - ఉన్నతానతమ్ = స్వభావవ
చేత పొడవైన యుపాధివశమున నించు
వంగినదానిపేరు, Naturally high bu
factitiously bent, బాధున.

ఉచ్చః - ప్రాంశుః - ఉన్నతః - ఉదగ్రః - ఉచ్చి
తః - తుదగః॥ ౭ - పొడుగయినదాని పేళ్లు
High, tall, ఊ.

వామనే॥ ౨౦॥ న్య
క్షీచ భిష్ప్రస్వా
స్యః)

అవాగ్ర్తనన తా
తమ్

అరాలం వృజినం
భిష్ప్ర మూర్ధ్మమ త్కు
భృతం నతమ్॥ ౨౧॥
ఆవిధం కుటిలం భగ్నం
వేల్లితం ఏక (మి
త్యపి)

ముజా వజ్జి ప
గునా

వ్యస్త (వ్య) ప
గుణాకుతా॥ ౨౨॥

శాశ్వత (స్థ) ధ్రు
వో నిత్య సదాతన స
నాతనాః

స్థాన్ముః స్థితిరః
స్థాయీ

(నేకరూపతయా
తుయః॥ ౨౩॥ కాల
వ్యాప్తి) కూటస్థః

వామనః-న్యక్॥ చ॥ నీచః-భిర్వః-ప్రస్వః-
గి-కుటుచై నదానిపేళ్లు, Short, నీచా.

అవాగ్రమ్-అవనతమ్-ఆనతమ్॥ ౩-వంగిన
దానిపేళ్లు, Bent down, झुका हुआ.

అరాలమ్-వృజినమ్-జిహ్వామ్-ఊర్ధ్మమత్॥
త్॥ కభృతమ్ - నతమ్ - ఆవిధమ్ - కుటిలమ్-
భగ్నమ్-వేల్లితమ్-వక్రమ్॥ ౧౧-వంకరయైన
దానిపేళ్లు, Crooked, टेढ़ा.

ముజాః-అజిహ్వాః-ప్రగుణః॥ ౩ - చక్కనై
యుండు దానిపేళ్లు, Straight, सीधा.

వ్యస్తః - అప్రగుణః - ఆకులః॥ ౩-చెదరిన
దానిపేళ్లు, Confounded, आकृत.

శాశ్వతః - ధ్రువః - నిత్యః-సదాతనః-సనా
తనః॥ గి-ఎన్నటికిని నాశములేకయుండుదాని
పేళ్లు, Eternal, శాశ్వ.

స్థాన్ముః - స్థితిరః - స్థాయీ॥ ౩ -
పెక్కు కాలముండుదానిపేళ్లు, Permanent,
firm, स्थिरतर.

కూటస్థః॥ పు॥ ౧ - ఏకరూపతయా=వికా
రములేక యొకలాగుననే, యః కాలవ్యాప్తి=
ఏది నిరవధిక కాల ముండునదో యట్టి యాత్మా
దుల పేరు, Uniform; Perpetually the
same.

స్థావరోజ్జమేతరః	స్థావరః - జ్జమేతరః ౧ - కదలకయ గిరివృక్షాదులపేళ్లు, Immovable, ఆదా.
చరిష్టుజ్జమచరం త్రస మిజ్జం చరాచర మ్ ౭౪	చరిష్టు-జ్జమమ్-చరమ్-త్రసమ్-ఇజ్జ చరాచరమ్ ౭ - తిరుగులాడు మనుష్యా పేళ్లు, Movable, జగమ.
చలనం కమ్పనం కమ్పిం	చలనమ్-కమ్పనమ్-కమ్పిమ్ ౩-క స్వభావముగల యశ్వత్థదళాదులపే Tremulous, చలన.
చలం లోలం చలా చలమ్ చల్పలం తర లం వైవ పారిప్లవపరి ప్లవే ౭౫	చలమ్ - లోలమ్-చలాచలమ్-చల్పల తరలమ్ - పారిప్లవమ్ - పరిప్లవమ్ ౭ - కద దానిపేళ్లు, Quaking, moving, చలన.
అతిక్త స్సమధికో	అతిక్తః-సమధికః ౧ - మిక్కిలి య మైనదానిపేళ్లు, Exceeding, అధిక.
దృఢస్థి (స్తు) సం హతః	దృఢస్థిః - సంహతః ౧ - దృఢమయ కీలుగల యవయవాదులపేళ్లు, లెస్సగా ను నది, Strong knit.
కర్కశం కఠినం క్రూరం కఠోరం నిష్ఠ రం దృఢమ్ ౭౬ జఠ రం	కర్కశమ్ (పా) కఠ్ఠమ్ - కఠినమ్ క్రూరమ్ - కఠోరమ్ - నిష్ఠురమ్ - దృఢమ్-జ ఠమ్ ౭-బిరుసైనదానిపేళ్లు, గట్టిది, Har solid, కఠా.
మూర్తి మ స్మృ ర్తం	మూర్తిమత్ ౧ మూర్తమ్ ౨ ఆకారము దాల్చినదానిపేళ్లు, Material corporal. మృత్యు.
ప్రవృద్ధం ప్రౌఢ మేధితమ్	ప్రవృద్ధమ్-ప్రౌఢమ్-ఏధితమ్ ౩-పరిచి దానిపేళ్లు, Full grown, ప్రౌఢ.

పురాణప్రతన ప్రి
త్న పురాతన చిరంత
నాః॥ ౨౨॥

ప్రత్యగ్రోభినవో
నవో నవీనో నూత
నో నవః॥ నూత్న(శ్చ)

సుకుమారం (తు)
కోమలం మృదులం
మృదు॥ ౨౩॥

అన్వగన్వక్ష మను
గేఽనుపదం (క్లిబమ
వ్యయమ్)।

ప్రత్యక్షం (స్యా)
దైర్ఘ్యియికం

అప్రత్యక్ష మతీ
ద్వియమ్॥ ౨౪॥

ఏకతానోఽనన్య
వృత్తి రేకాదై కా
యనా (వపి)। (అ)
ప్రేకసర్గ ఏకాగ్రోఽ
ప్రేకాయనగతో (౭
పిచ)॥ ౨౦॥

(పుం) స్యాదిః
పూర్వపారస్త్య ప్రిథ

పురాణః-ప్రతనః-ప్రత్నః-పురాతనః-చిరం
తనః॥ ౧-ప్రాతదానిపేళ్లు, Old, ancient,
पुराणा.

ప్రత్యగ్రః-అభినవః-నవ్యః-నవీనః - నూత
నః - నవః - నూత్నః॥ ౨ - క్రొత్తదానిపేళ్లు,
New, नया.

సుకుమారమ్ - కోమలమ్ - మృదులమ్ -
మృదు॥ ౩-మెత్తనిదానిపేళ్లు, Soft, कोमल.

అన్వక్॥ చ॥ అన్వక్షమ్ - అనుగమ్ - అను
పదమ్॥ ౪-వెనుకపోవువానిపేళ్లు, అనుపదమ్॥
న, అన్య॥ Following, अनुगामी.

ప్రత్యక్షమ్-విద్వ్రియికమ్॥ ౧ - పంచేంద్రి
యములచేత నెఱుంగబడుదాని పేళ్లు,
Visible, perceptible; प्रत्यक्ष.

అప్రత్యక్షమ్ (పా) అసద్యక్షమ్ - అతీద్వి
యమ్॥ ౨ - నేత్రాది పంచేంద్రియములచేత
నెఱుంగబడని రూపరసాదుల పేళ్లు, Un-
perceived; absent; beyond the reach
of the senses, अप्रत्यक्ष.

ఏకతానః - అనన్యవృత్తిః-ఏకాగ్రః-ఏకా
యనః - ఏకసర్గః-ఏకాగ్ర్యః-ఏకాయనగతః॥
౩-ఏకాగ్రచిత్తునిపేళ్లు, Closely attentive,
एकाग्र.

ఆదిః॥ నియతపుంలింగము॥ పూర్వః -
పౌరస్త్యః-ప్రథమః-ఆద్యః॥ ౧-మొదటిదాని

మాద్యా

పేళ్లు, Prior; first; initial, प्रथम.

(అథాఽస్త్రీయామ్) అన్తో జఘన్యం చ రమ మస్త్య పాశ్చాత్య పశ్చిమాః॥ ౮౧॥
మోఘం నిరర్థకం

అస్త్యః॥ ప్న॥ జఘన్యం-చరమం-అస్త్యః పాశ్చాత్యం-పశ్చిమం॥ ౭-తుదయైనదాని పేళ్లు, Last; ultimate, अंत.

స్పష్టం స్ఫుటం ప్రవృత్త ముల్బణమ్।

మోఘం-నిరర్థకం॥ ౨-ప్రయోజనములేదానిపేళ్లు, Vain, useless, निरर्थक.

స్పష్టం - స్ఫుటం - ప్రవృత్తం - ఉల్బణం - ప్రకటమయినదానిపేళ్లు, Apparent, स्पष्ट.

సాధారణం (తు) సామాన్య

సాధారణం.- సామాన్యం॥ ౨-అనేకుల పొత్తయినదానిపేళ్లు, Common, सामान्य.

మేకాకీ త్యేక ఏకకః॥ ౮౨॥

ఏకాకీ॥ ౯॥ ఏకః-ఏకకః॥ ౩-సహాయవలేక యొక్కటియైనదాని పేళ్లు, Alone, Solitary, एकाकी.

(భిన్నార్థకా) అన్యతర ఏకత్వా న్యేతతా (అపి)।

అన్యతరః - ఏకః - త్వః - అన్యః - ఇతరః॥ భిన్నార్థకాః = ప్రకృతార్థముకంటె వేరైనదానిపేళ్లు, ఇవిసర్వనామశబ్దములు, Other, different, भिन्न.

ఉచ్చావచం నైక భేద

ఉచ్చావచం-నైకభేదం॥ ౨ - అనేక ప్రకారములయిన చిత్రాదులపేళ్లు, Variegated, high and low, रंग विरंग.

ముచ్చుణ్ణ మవిల మ్పితమ్॥ ౮౩॥

ఉచ్చుణ్ణం-అవిలమ్పితం॥ ౨-త్వరగలదానిపేళ్లు, Quick, expeditious, शीघ्र.

అదుస్తుద (స్తు) మ

అదుంతుదః-మర్మస్పృక్॥ ౪॥ ౨-మర్మ

స్పృష్ట

మును నొప్పించు మాటలు మొదలైనవాని
పేళ్లు, Sharp, painful, మर्मస్పృశ.అబాధం (తు) నిర
లమ్.అబాధం-నిరర్థం॥ ౨-అడ్డపాటులేనిదాని
పేళ్లు, Unobstructed, బే - రోక టొక.ప్రసవ్యం ప్రతికూ
లం (ప్ర) దపసవ్య
యపస్య (చ)॥ ౨౪॥ప్రసవ్యం-ప్రతికూలం-అపసవ్యం-అపవ్యం॥
౨-ప్రతికూలమయినదాని పేళ్లు, Contrary,
ప్రతికూల.వామం (శరీరే)
సవ్యం (స్వాత్)వామం-సవ్యం॥ ౨-శరీరే = శరీరమున
నెడమపార్శ్వముపేళ్లు, Left, వామ, బాయ్.అపసవ్యం (తు)
దక్షిణమ్.అపసవ్యం - దక్షిణం॥ ౨-శరీరమునఁ గుడి
దిక్కు-పేళ్లు, Right, దక్షిణ, దాయ్.సంకటం (నాతు)
సంబాధఃసంకటం-సంబాధః॥ ౨-ఇరకటపు చోటి
పేళ్లు, సంబాధశబ్దము నియతపుంలింగము,
Narrow, తగ జగడ.కలిలం గహనం (స)
మే॥ ౨౫॥కలిలం-గహనం॥ ౨ - చొరరానిదానికిని,
నిఱుగరానిదానికిని పేళ్లు, Hard to under-
stand, Impervious, అమెయ.సంక్లిష్టం సమూహం
సంక్లిష్టంసంక్లిష్టం - సంకలం - అక్లిష్టం॥ ౩-ఒకటి
కొకటి కలిసినదానిపేళ్లు, Crowded, con-
fused, సంకీర్ణ.ముష్టితం పరివాపి
తమ్.ముష్టితం-పరివాపితం॥ ౨ - గొలుగుబడిన
దానిపేళ్లు, Shaved, ముగ్ధిత.గ్రాభితం గ్రద్ధితం
వృద్ధంగ్రాభితం (పా) గ్రన్థితం, గుమ్మితం-సద్భితం-
దృఢం॥ ౩ - కూర్పబడిన పుష్పమాలికాదుల

విస్తృతం విస్తృతం
తతమ్॥ ౮౬॥

అస్తర్గతం విస్తృ
తం (స్యాత్)

ప్రాప్తప్రణిహితే
(సమే)॥

వేల్లిత ప్రేజితా ౭
ధూత చలితా ౭ కర్మ
తా ధుతే॥ ౮౭॥

నుత్త నున్నాస్త
నిష్క్యాతా విధక్షిప్తే
రితా (స్పృహః)॥

పరిక్షిప్తం (తు)
నివృతం

మూషితం ముషి
తా (ర్థకం)॥ ౮౮॥

ప్రవృద్ధ ప్రస్ఫుటే

వ్యస్తనిశ్చప్టే

గుణితా ౭ హతే॥

పేళ్లు. Strung; tied, గుఱా వుఱా.

విస్తృతం-విస్తృతం-తతం॥ 3-వ్యాపి
దానిపేళ్లు, విరివిగలది, Spread, diffi
విస్తృత.

అస్తర్గతం - విస్తృతం॥ ౧-మఱువ
దానిపేళ్లు, Forgotten, విస్మృత.

ప్రాప్తమ్-ప్రణిహితమ్॥ ౧-పొంద
దానిపేళ్లు, Placed; obtained, వ్రాస.

వేల్లితః - ప్రేజితః - అధూతః - చలితః -
మిృతః - ధుతః॥ ౭ - కదలింపబడిన దానికే
Shaken, చికిత్స.

నుత్తః-నున్నః-అస్తః-నిష్క్యాతః-ఆవి
క్షిప్తః-ఈరితః॥ ౭-త్రోయబడినదాని పే
Thrown, cast, sent, గిరాయా వుఱా.

పరిక్షిప్తమ్ - నివృతమ్॥ ౧ - కోట వె
లయినదానిచేతఁజుట్టఁబడినదానిపే
Intrenched, పరిశ్చిన్న.

మూషితమ్ - ముషితమ్॥ ౧-దొంగిలిం
బడినదానిపేళ్లు, Stolen, చురాయా వుఱా.

ప్రవృద్ధమ్ - ప్రస్ఫుటమ్॥ ౧ - కొనన
వెరుగుదానిపేళ్లు, Expanded; disperse
వృద్ధ.

వ్యస్తమ్-నిశ్చప్టమ్॥ ౧-ఉంపబడినదా
పేళ్లు, Deposited, రావా వుఱా.

గుణితమ్ - అహతమ్॥ ౧ - గుణింపబడి
సంఖ్యపేళ్లు, Multiplied, గుణిత.

నిదిగోపచితే	నిదిగ్ధః-ఉపచితః॥ ౨-లేపాదులచేత చేరిన దానిపేళ్లు, Plastered, నిదిగఱ.
గూఢ గుప్తే	గూఢమ్-గుప్తమ్॥ ౨ - దాపఁబడినదాని పేళ్లు, Hidden, గూఢ.
గుణ్ణితరూపితే॥ ౮౯॥	గుణ్ణితమ్ (పా) గుణ్ణితమ్ - రూపితమ్॥ ౨ - ధూళ్యాదులచేతఁ గప్పఁబడినదానిపేళ్లు, Overspread, డకా క్షుఱ.
ద్రుతావదీర్ణే	ద్రుతమ్-అవదీర్ణమ్॥ ౨-కరఁగించినదాని పేళ్లు, Melted, గలాయా క్షుఱ.
ఉద్ధూర్ణిద్యతే	ఉద్ధూర్ణమ్-ఉద్యతమ్॥ ౨-పొడవుగా నెత్తఁ బడినదానిపేళ్లు, Raised, held up, ఆగఱ క్షుఱ.
కాచిత శిక్యితే	కాచితమ్ - శిక్యితమ్॥ ౨ - ఉట్టియందుఁ బెట్టఁబడినదానిపేళ్లు, “కారితశిక్షితే” అను పాఠమున తాకిక వైదికకర్మములయందు కృతాభ్యాసునిపేళ్లు, Suspended in a swing.
ఘ్రాణఘ్రాతే	ఘ్రాణమ్-ఘ్రాతమ్॥ ౨-మూర్కొనఁబడిన దానిపేళ్లు, Smelt, క్షుఱ.
దిగ్ధలిప్తే	దిగ్ధమ్ - లిప్తమ్॥ ౨ - పూయఁబడినదాని పేళ్లు, Smeared, annointed, క్షిఱ.
సముదక్తోద్ధృతే (సమే)॥ ౯౦॥	సముదక్తమ్ - ఉద్ధృతమ్॥ ౨-చేదఁబడిన దానిపేళ్లు, Drawn; raised from a deep place, క్షుఱ.
వేష్టితం (స్యా) ద్య	వేష్టితమ్-వలయితమ్-సంవీతమ్-రుద్ధమ్ -

లయితం సంవీతం దుర్ధ
మావృతం

ఆవృతమ్॥ ౫ - సద్యాదులచేతఁ జట్టఁబడిన
పట్టణాదులపేళ్లు, Encompassed; secured
from access, surrounded, घिरा हुआ.

దుగ్ధ భుగ్నేఁ (ధ)

దుగ్ధమ్-భుగ్నమ్॥ ౨ - విఱువఁబడినదాని
పేళ్లు, Bent, crooked, मोड़ा हुआ.

నిశిత క్షుతశాతాని
తేజితే॥ ౯౧॥

నిశితమ్-క్షుతమ్-శాతమ్ - తేజితమ్॥ ౪ -
వాడిగాఁ జేయఁబడినదానిపేళ్లు, Sharpe-
ned, whetted, तेज किया हुआ.

(స్యా ద్విनाశోన్మ
ఖం) పక్వం

పక్వమ్॥ ౧ - వినాశోన్మఖమ్ = నశింప
నా య త్తమ యి న దా ని పే రు, పండినది,
Mature, पका हुआ.

ప్రీణప్రీతో (తు)
లజ్జితే॥

ప్రీణః-ప్రీతః-లజ్జితః॥ ౩-సిగ్గుపడినదాని
పేళ్లు, Ashamed, అజ్జిత.

వృతే (తు) పృత
వావృతే

వృతః-వావృతః - వృతః॥ ౩ - కన్యాదు
లచే వరింపఁబడిన వరుఁడు మొదలయినవాని
పేళ్లు, Chosen, चर.

సంయోజిత ఉపా
హితః॥ ౯౨॥

సంయోజితః - ఉపాహితః॥ ౨-మఱియొక
ప దా ర్థ ము తోఁ గూర్పఁబడినదానిపేళ్లు,
Annexed, संयोजित.

ప్రాప్యం గమ్యం
సమాసాద్యం

ప్రాప్యమ్ - గమ్యమ్ - సమాసాద్యమ్॥ ౩-
పొందఁదగిన వస్తువు పేళ్లు, Attainable,
प्राप्य.

స్యన్నం రీణం స్తు
తం స్నుతం॥

స్యన్నమ్ - రీణమ్ - స్తుతమ్-స్నుతమ్॥ ౪-
కాఱిననీళ్లు మొదలయినవానిపేళ్లు, Flowing,
dropping, dripping, चूना.

సంగూఢ (స్యా)

సంగూఢః - సంకలితః॥ ౨ - కూర్పఁబడిన

త్సంకలితోఽ

సంఖ్యపేళ్లు, Arranged; heaped; added, संकलित.

వగీతః ఖ్యాతగర్వా
ణః॥ ౯౩॥అవగీతః-ఖ్యాతగర్వాణః॥ ౨-నిందింపఁబడిన
దానిపేళ్లు, Detested, निन्दनीय.వివిధ (స్నాన్య) ద్భ
హువిధో నానాహుపః
పృథగ్విధః॥వివిధః - బహువిధః - నానాహుపః - పృథ
గ్విధః॥ ౪-పెక్కువిధములయిన వస్తువుపేళ్లు,
Various, multiform, विविध.అవరీణో ధిక్కృత
(స్నాన్య)అవరీణః-ధిక్కృతః॥ ౨-ధిక్కరింపఁబడిన
దానిపేళ్లు, Censured, blamed, धिक्कारित.దపధ్వస్తోఽవదూ
ర్జితః॥ ౯౪॥అపధ్వస్తః - అవదూర్జితః॥ ౨-పొడిగాఁ
గొట్టఁబడినదానిపేళ్లు, Coarsely pounded,
ఘటా దృఢా.(అనాయాసకృతం)
ఘాణ్డంఘాణ్డమ్॥ ౧ - అనాయాసకృతమ్ = ఆయా
సములేక చేయఁబడిన కషాయాదుల పేరు,
Easily prepared.స్వనితం ధ్వనితం
(సమే)॥స్వనితమ్ - ధ్వనితమ్॥ ౨ - మ్రోయుదాని
పేళ్లు, Making a noise, घनि करने वाला.బద్ధే సన్దానితం
మూతముద్దితం సన్ది
తం సితం॥ ౯౫॥బద్ధమ్ - సన్దానితమ్ - మూతమ్-ఉద్దితమ్-
సన్దితమ్ - సితమ్॥ ౬ - కట్టఁబడినదానిపేళ్లు,
Bound, बंधा दृष्टా.

నిష్పక్వం క్వధితం

నిష్పక్వమ్-క్వధితమ్॥ ౨-నిమిదవపాలు
మిగులునట్లు కాచఁబడిన కషాయాదులపేళ్లు,
Decocted, well-cooked, क्वथित.(పాకే క్షీరాఽఽప్య
హ విషాం) శృతం॥శృతం॥ ౧ - పాలు, నెయ్యి, హవిస్సుల
యొక్క పాకముపేరు, Boiled (milk etc.)

నిర్వాణో (మునివ
హ్న్యదౌ)

నిర్వాణః॥ ౧-మునివహ్న్యదౌ = శాంతుఁ
డైన ముని, అగ్ని మొదలయినవి, Attained,
beatitude (as saint), put out (as a
fire) శాంత ముని, యా బ్రహ్మీ ఆగ.

నిర్వాత (స్తుXతేఽ
నితే)॥ ౯౬॥

నిర్వాతః॥ ౧-Xతే అనితే = సంచారముడి
గిన వాయువుపేరు, Wind no longer
blowing, become calm, నిశ్చల సమీర.

పక్వం పరిణతే

పక్వమ్-పరిణతమ్॥ ౨-కాలవశమునఁ బరి
పాకమును బొందిన బుద్ధి మొదలయినదాని
పేళ్లు, Ripe, ఫకా.

గూనం హన్నే

గూనం - హన్నం॥ ౨-విడువఁబడిన విష్ట
పేళ్లు, Passed (as ordure).

మీఢం (తు)మూ
త్రితే॥

మీఢం - మూత్రితం॥ ౨ - విడువఁబడిన
మూత్రముపేళ్లు, Passed (as urine).

పుష్టే (తు) పుషి
తం

పుష్టం-పుషితం॥ ౨- పోషింపఁబడిన పక్షి
మృగాదులపేళ్లు, Nourished, పోషిత.

సోధే త్తాన్త

సోధం - త్తాన్తం॥ ౨ - ఓర్వఁబడిన తిట్టు
కొట్టు మొదలయిన వాని పేళ్లు, Borne,
endured, జ్ఞాంత.

ముద్వాన్తముద్గతే॥
౯౭॥

ఉద్వాన్తమ్ - ఉద్గతమ్॥ ౨-క్రక్కఁబడిన
దానిపేళ్లు, Vomited, వమన.

దాన్త (స్తు) దమి
త్తే

దాన్తః - దమితః॥ ౨ - ఆచార్యులచేత
శిక్షింపఁబడిన శిష్యాదుల పేళ్లు. భారక్లేశాదు
లను సహించిన దాని పేళ్లు ని కొండలు,
Trained, endured.

శాస్త్రశ్శమితే	శాస్త్రః-శమితః॥ ౨ - అడఁపఁబడిన రాదులపేళ్లు, Pacified, Cured, Allayed శాంత.
ప్రార్థితేర్ధితః॥	ప్రార్థితః-అర్ధితః॥ ౨-అడుగఁబడిన వస్తుపేళ్లు, Asked, ప్రార్థిత.
జ్ఞప్త (స్తు) జ్ఞాపితే	జ్ఞప్తః-జ్ఞాపితః॥ ౨-గుఱాపఁదేశాదులచే నెఱిగింపఁబడినదానిపేళ్లు, Made known జ్ఞాన.
ఛన్నశ్చాదితే	ఛన్నః-ఛాదితః॥ ౨-కప్పఁబడినదానిపేళ్లు Covered, తక్కినా ద్దా.
పూజితేర్ధ్యితః॥ ౯౮॥	పూజితః - అర్ధ్యితః (పా) అర్ధ్యితః॥ ౨ పూజింపఁబడినదాని పేళ్లు, Worshipped revered, పూజిత.
పూర్ణ (స్తు) పూరితే	పూర్ణః-పూరితః॥ ౨-జలాదులచే నింపఁబడిన కలశాదులపేళ్లు, Filled; full, పూరిత.
క్లిష్టః క్లిశితే	క్లిష్టః-క్లిశితః॥ ౨-పీడింపఁబడిన మనుషులదులపేళ్లు, Tired; fatigued, క్లిష్ట.
అవసితే సితః॥	అవసితః - సితః॥ ౨ - ముగిసినదానిపేళ్లు Finished, సమాప్త క్రియా ద్దా.
ప్రప్తప్లప్తేషి తా దగ్ధే	ప్రప్తః-ప్లప్తః-ఉషితః-దగ్ధః॥ ౪ - కాఁబడినదానిపేళ్లు, Burnt, దగ్ధ.
తప్త త్వప్తే తనూ కృతే॥ ౯౯॥	తప్తః-త్వప్తః-తనూకృతః॥ ౩-చెక్కఁబఁచాఁబడినదానిపేళ్లు, Pared, త్రిడా ద్దా.
వేధిత చ్చిదితా విధే	వేధితః-చ్ఛిదితః-విధితః॥ ౩-బెజ్జమువేయఁబడిన రత్నాదులపేళ్లు, Pierced, విధిత.

విన్నవితై విచారి
తే।

విన్నః - విత్తః - విచారితః॥ 3 - విచారిం
బడిన కార్యాదుల పేళ్లు, Judged; di
cussed, విచార క్రియా క్తా.

నిష్ప్రభే విగతా
రోకా

నిష్ప్రభః-విగతః (పా) విరతః - ఆరోక
3 - కాంతిలేని దివాచంద్రాదుల పేళ్లు
Gloomy; obscured, కాంతి హీన.

విలీనే విద్రుతద్రుతౌ॥
౧౦౦॥

విలీనః-విద్రుతః-ద్రుతః॥ 3-కరగిన ఘృత
దుల పేళ్లు, Liquified; melted, విశ్న
క్తా.

సిద్ధే నిర్వృత్త ని
ష్పన్నా

సిద్ధః-నిర్వృత్తః-నిష్పన్నః॥ 3 - సిద్ధిం
దానిపేళ్లు, Accomplished, సిద్ధ.

దారితే భిన్నభేది
తౌ।

దారితః-భిన్నః-భేదితః॥ 3 - ప్రక్కలిం
బడినదానిపేళ్లు, Split, భేదిత.

ఊతం న్యూత ము
తం (చేతి త్రితయం
తన్తుస్తతే)॥ ౧౦౧॥

ఊతమ్-న్యూతమ్-ఉతమ్॥ 3-తన్తుస్తతే
పోగులచే నేయబడిన వస్త్రాదుల పేళ్లు
Woven, తునా క్తా.

(స్యా) దర్శితే న
మస్మిత నమసిత మప
చాయితార్చితాపచి
తం।

అర్చితమ్-నమస్మితమ్-నమసితమ్ - అపచ
యితమ్-అర్చితమ్-అపచితమ్॥ ౬ - నమస్క
రింపబడిన దేవతాదుల పేళ్లు, Honoured
saluted, ఆర్చిత.

వరివసితే వరివస్మిత
తముపాసితం చోపచరి
తం (చ)॥ ౧౦౨॥

వరివసితమ్-వరివస్మితమ్-ఉపాసితమ్ - ఉ
చరితమ్॥ ౪ - సేవింపబడిన యుపాధ్యాయ
పేళ్లు, Served; adored, ఆరాధిత.

సంతాపిత సంతప్తౌ
ధూపిత ధూపాయితౌ
(చ) దూష (శ్చ)।

సంతాపితః - సంతప్తః - ధూపితః - ధూ
యితః-దూషః॥ ౫ - తపింపబడినదాని పేళ్లు
Suffering pain, సంతప్త.

హృష్టః-మత్తః-ప్ర
ప్రః-ప్రీతః-ప్రీము
దితః-ప్రీతః॥ ౧౦౩॥

హృష్టః-మత్తః-ప్ర
ప్రః-ప్రీతః-ప్రీము
దితః-ప్రీతః॥ ౧ - సంతోషించినదానిపేళ్లు,
Pleased; content, तृप्त.

ఛిన్నం-ఛాతమ్-
నం-కృత్తమ్-దాతమ్-
తం-ఛితమ్-వృక్షమ్॥

ఛిన్నమ్-ఛాతమ్-
దాతమ్-దితమ్-ఛితమ్-వృక్షమ్॥ ౨ - కోయల
బడిన తృణాదులపేళ్లు, Cut, चाव.

స్త్రీ-స్తమ్-ధ్వ-స్తమ్-
భ-స్తమ్-స్క-స్తమ్-ప
న్నమ్-చ్యుతమ్-గలితమ్॥
౧౦౪॥

స్త్రీ-స్తమ్-ధ్వ-స్తమ్-
భ-స్తమ్-స్క-స్తమ్-ప
న్నమ్-చ్యుతమ్-గలితమ్॥ ౨ - జాతిపడిన
దానిపేళ్లు, Fallen, गलित.

లబ్ధం-ప్రాప్తమ్-విన్నమ్-
భావితమ్-మాసాదితమ్-
(చ) భూతమ్ (చ)॥

లబ్ధమ్-ప్రాప్తమ్-విన్నమ్-
భావితమ్-మాసాదితమ్-
దితమ్-భూతమ్॥ ౩ - పొందబడినదానిపేళ్లు,
Obtained, प्राप्त.

అన్వేషితమ్-గ-వేషి-
తమ్-మున్విష్టమ్-మార్గితమ్-
మృగితమ్॥ ౧౦౫॥

అన్వేషితమ్-గ-వేషి-
తమ్-మున్విష్టమ్-మార్గి-
తమ్-మృగితమ్॥ ౪ - వెదకబడినదానిపేళ్లు,
Sought, अन्वेषित.

ఆర్ద్రమ్-సార్ద్రమ్-
క్లిన్నమ్-తిమితమ్-స్తిమి-
తమ్-సమున్నమ్-ముత్తమ్-
చ॥

ఆర్ద్రమ్-సార్ద్రమ్-క్లి-
న్నమ్-తిమితమ్-స్తిమి-
తమ్-సమున్నమ్-ఉత్తమ్॥ ౫ - తడిసినవస్తువుపేళ్లు,
Wet, moistened, गीला.

త్రాతమ్-త్రాణమ్-ర-
క్షితమ్-మవితమ్-గోపా-
యితమ్ (చ) గుప్తమ్-
(చ)॥ ౧౦౬॥

త్రాతమ్-త్రాణమ్-ర-
క్షితమ్-మవితమ్-గోపా-
యితమ్-గుప్తమ్॥ ౬ - రక్షింపబడినదానిపేళ్లు,
Preserved; saved; guarded, रक्षित.

అవగణితమ్-మవమ-
తా-వజ్ఞాతే-అవమాని-
తమ్ (చ) పరిభూతే॥

అవగణితమ్-మవమ-
తా-వజ్ఞాతే-అవమాని-
తమ్-పరిభూతమ్॥ ౭ - తిరస్కరింపబడిన
దానిపేళ్లు, Disregarded, despised,
तिरस्कृत.

త్యక్తం హీనం వి
ధుతం సముజ్జితం
ధూత ముత్సృష్టం॥

౧౦౭॥

ఉక్తం భాషితము
దితం జల్పిత మాఖ్యా
త మభిహితం లపితం॥

బుద్ధం బుధితం మ
నితం విదితం ప్రతిపన్న
మనసి తావగతే॥

౧౦౮॥

ఊరీకృత మురరీకృ
త మణీకృత మాశ్రుతం
ప్రతిజ్ఞాతం । సంగీర్ణ
విదిత సంశ్రుత సమా
హిత ముపశ్రుతోప
గతం॥

౧౦౯॥

ఉడిత శస్త్ర పణా
యిత పనాయితప్రణు
త పణిత పనితాని । అ
వగీర్ణ వర్ణితాభిష్టు తే
లితాని స్తుతా (ధాని)॥

భక్షిత చర్విత లిప్త
ప్రత్యవసిత గలిత ఖా
దిత ప్లాతం । అభ్యవ
హృతాన్న జగ్గగ్రస్త
గస్తాశితం భుక్తే॥

౧౧౦॥

త్యక్తం - హీనం - విధుతం - సముజ్జితం -
ధూతం - ఉత్సృష్టం॥ ౭ - విడువఁబడినదాని
పేళ్లు, Abandoned; left, त्यक्त.

ఉక్తం - భాషితం - ఉదితం - జల్పితం - ఆఖ్యా
తం - అభిహితం - లపితం॥ ౮ - పలుకఁబడినదాని
పేళ్లు, Spoken; said, उक्त.

బుద్ధం - బుధితం - మనితం - విదితం - ప్రతి
పన్నం - అవసితం - అవగతం॥ ౯ - ఎఱుఁగఁబడిన
దానిపేళ్లు, Known; understood, विदित.

ఊరీకృతం (పా) ఊరీకృతం - ఊరరీకృతం -
అణీకృతం - ఆశ్రుతం - ప్రతిజ్ఞాతం - సంగీర్ణం -
విదితం - సంశ్రుతం - సమాహితం - ఉపశ్రుతం -
ఉపగతం॥ ౧౦ - అంగీకరింపఁబడినదానిపేళ్లు,
Accepted; promised, मानागया.

ఉడితం - శస్త్రం - పణాయితం - పనాయితం -
ప్రణుతం - పణితం - పనితం - అవగీర్ణం (పా)
గీర్ణం - వర్ణితం - అభిష్టుతం - ఉలితం - స్తుతం॥
౧౧ - పొగడఁబడిన దేవతాదుల పేళ్లు,
Praised, वर्णित.

భక్షితం - చర్వితం - లిప్తం (పా) లీడం -
ప్రత్యవసితం - గలితం - ఖాదితం - ప్లాతం - అభ్య
వహృతం - అన్నం - జగ్గం - గ్రస్తం - గస్తం -
అశితం - భుక్తం॥ ౧౨ - భుజింపఁబడిన యన్నా
దులపేళ్లు, Eaten, खाया हुआ.

తేష్ఠిష్ఠ తోదిష్ఠ
ప్రేష్ఠ వరిష్ఠ స్థవిష్ఠ బం
హిష్ఠాః! (తీప్రిత్యుద్రా
భీష్ఠిత పృథువీనర బ
హుప్రకర్షార్థాః)॥

౧౧౨॥

సాధిష్ఠ ద్రాఘిష్ఠ
స్పేష్ఠ గరిష్ఠ హ్రస్విష్ఠ
బృద్ధిష్ఠాః! (బాధ వ్యా
యత బహు గురువా
మ న బృద్ధార కాతిశ
యే)॥

౧౧౩॥

ఇతి విశేష్యనిఘ్న వర్గః

తేష్ఠిష్ఠం = మిక్కిలి వేగముగలది, Most quick, तेज. తోదిష్ఠం = మిక్కిలి తుద్రమయినది, Most small, बहुत छोटा. ప్రేష్ఠం = మిక్కిలి ప్రియమయినది, Most dear, बहुत महंगा, వరిష్ఠం = మిక్కిలి విరివియైనది, Most large, बहुत बडा, స్థవిష్ఠం = మిక్కిలి బలవీరినది, Most corpulent, बहुत मोटा. బంహిష్ఠం = మిక్కిలి తఱచైనది, Most numerous, बहुत ज्यादा.

సాధిష్ఠం = మిక్కిలి పడిలమయినది, Most hard, बहुत कडा. ద్రాఘిష్ఠం = మిక్కిలి నిడుకడమయినది, Most long, बहुत लंघा. స్పేష్ఠం = మిక్కిలియధికమయినది, Most abundant, largest, बहुत अधिक. గరిష్ఠం = మిక్కిలి భారమయినది, Most heavy, बहुत भारी, హ్రస్విష్ఠం = మిక్కిలి కుఱుచైనది, Most short, बहुत छोटा. బృద్ధిష్ఠం = మిక్కిలి మనోహరమయినది, Most handsome, बहुत मनोहर.

విశేషణములగు పదముల సమూహము

ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తానింతకుముందుఁ జెప్పిన రూపభేదములచేతను, ప్రకృతి ప్రత్యయార్థములచేతను నీ సంకీర్ణ వర్ణయందు లింగము నెఱుంగవలయునని చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ పరికృతిప్రత్యయార్థాదైః సంకీర్ణే లిङ्గ మున్నయేత్ ॥

టీక. సంకీర్ణే = ఈ సంకీర్ణ వర్ణయందు, పరికృతిప్రత్యయార్థాదైః = నామార్థ ప్రత్యయార్థ రూపభేద సాహచర్యములచేతను,

లిజ్జమ్ = స్త్రీపున్నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = ఉహింప
వలెను. నామార్థముచే నెట్లనగా “అపరస్పరాః పురుషాః,
అపరస్పరాః - స్త్రీయః, అపరస్పరాణీకులాని”; ప్రత్యయార్థము
చేత నెట్లనిన ‘శాన్తిః - దాన్తిః’ ఇవి ‘స్త్రీయాంక్తి’ అను సూత్ర
ముచేత స్త్రీలింగ బోధకమయిన తిప్రత్యయాంతములు గనుక స్త్రీ
లింగములని యెఱుంగవలయును. రూపభేదసానాచర్యములచే మును
పటిరీతిగా నెఱుంగవలయు.

కర్మక్రియా

కర్మన్॥ న॥ (పా) పు॥ క్రియా॥ నీ॥ ౨ -
చేయుట పేళ్లు, Action, act, కर्म.

(తత్సత్తేయే గ
మ్యేస్య) రపరస్పరాః॥
౧౧౪॥

అపరస్పరాః॥ త్రి॥ ౧-తత్సత్తేయే గమ్యే =
ఎడ తెగని గమనాదిక్రియ గల సార్థాదుల
పేరు, Continual (in respect of action)

(సాకల్యాసజ్గవచ
నే) పారాయణపరా
యణే॥

పారాయణం॥ న॥ పరాయణం (పా) తురా
యణం॥ త్రి॥ ౨-సాకల్యాసజ్గవచనే = వరుసగా
అంతయు నను నర్థమునకును (Totality,
గ్రూప్), ఒకవస్తువునం దాసక్తిని (Adhe-
rence, attachment) పేళ్లు.

యదృచ్ఛా సైవి
రితా

యదృచ్ఛా-సైవిరితా॥ నీ॥ ౨-విచ్ఛలవిడి
వర్తించుట పేళ్లు, Wilfulness, indepen-
dence, स्वच्छाचार.

(హే తు శూన్యా
త్వాస్యా) విలక్షణం॥
౧౧౫॥

విలక్షణం॥ న॥ ౧-హేతుశూన్యా = నిష్కా-
రణమయిన, అస్యా = ఉనికిపేరు, Causeless
state, విలక్షణ.

శమధ (స్తు) శమ
శ్చాన్తిః॥

శమధః-శమః॥ పు॥ శాన్తిః॥ నీ॥ ౩-కామ
క్రోధాదులులేకయుండుట పేళ్లు, Absence
of passion, శాంత.

దాన్తి (స్తు) దమ
భోదమః

దాన్తిః॥ సీ॥ దమః - దమః॥ పు॥ 3 -
బ్రహ్మచర్యాది క్లేశమును సహించుటపేళ్లు,
Endurance of the pain of austerities,
Self-command.

అపదానం కర్మ
వృత్తం)

అపదానం॥ న॥ ౧ - వృత్తం = పూర్వము
నడిచిన, కర్మ = పరిశుద్ధ వ్యాపారముపేరు,
An act accomplished, an approved
occupation, पूरा किया हुआ शुद्ध व्यापार.

(కామ్యదానం) ప్ర
వారణం॥ ౧౧౬॥

ప్రవారణం (పా) ప్రహరణం॥ న॥ ౧ -
కామ్యదానం = కోరినవస్తువును తానొక్క-
ఫలము నపేక్షించి యిచ్చుట పేరు, A gift
made with an object, प्रवारण, कामना
साहित दान.

(వశక్రియా) సంవ
ననం

సంవననమ్ (పా) సంవదనమ్॥ న॥ ౧ - మణి
మంత్రోపధాదులచే వశముగాఁ జేసికొనుట,
Subduing by charms, drugs or in-
cantations, वशीभूत करना.

మూలకర్మ (తు)
కార్మణమ్.

మూలకర్మ॥ న్॥ కార్మణం॥ న॥ ౨ -
మూలికలచేతనైన స్తంభన వశీకరణాదుల
పేళ్లు, Magic, witch-craft, वशीकरण.

విధూననం విధువ
నం

విధూననం - విధువనం॥ న॥ ౨ - విదిలించుట
పేళ్లు, Tremour, झटकना.

తర్పణం పీణనా
వనే॥ ౧౧౭॥

తర్పణం - పీణనం - అవనం॥ న॥ 3 - తృప్తిఁ
బొందించుటపేళ్లు, Satisfaction, तृप्तिकरना.

పర్యాప్తి (స్యా)
త్పరిత్రాణం హస్తధా

పర్యాప్తిః॥ సీ॥ పరిత్రాణం - హస్తధారణం
(పా) హస్తవారణం॥ న॥ 3 - చంపెదనని

రణ (మిత్యపి)।

వచ్చినవాని నడ్డగించుట పేళ్లు, Warning off a blow, హాత్య సే రక్షా కరణా.

సేవనం సీ వ నం
న్యూతి

సేవనం - సీవనం॥ న॥ న్యూతిః॥ సీ॥ 3 -
కోకలు మొదలైనవి కుట్టుట పేళ్లు, Sewing, సీనా.

ర్విదరః స్ఫుటనం
భివా॥ ౧౧౮॥

విదరః॥ పు॥ స్ఫుటనం॥ న॥ భివా॥ సీ॥ 3-
వ్రక్కతాటకును వ్రక్కలించుటకును పేళ్లు, Tearing, rending, కాడనా.

ఆ క్రోశన మభీష
జః

ఆ క్రోశనం॥ న॥ అభీషజః॥ పు॥ ౨-తిట్టుట
పేళ్లు, Curse; imprecation, కోసనా.

సంవేదో వేదనా
(ననా)।

సంవేదః॥ పు॥ వేదనా॥ స్న॥ ౨-సుఖదుఃఖా
ద్యనుభవము పేళ్లు, Sensation; percep-
tion, సంవేద.

సమ్మూర్ఛన మభి
వ్యాప్తిః

సమ్మూర్ఛనం॥ న॥ అభివ్యాప్తిః॥ సీ॥
అంతట వ్యాపించుట పేళ్లు, Pervading,
సర్వత్ర వ్యాప్తి.

యాచ్ఛా భిక్షా ౭
ర్థనా ౭ ర్దనా॥ ౧౧౯॥

యాచ్ఛా - భిక్షా - అర్థనా - అర్దనా॥ సీ॥
౪-అడుగుట పేళ్లు, Begging, మిక్షా.

వర్ధనం ఛేదనే ౭

వర్ధనమ్-ఛేదనమ్॥ న॥ ౨-నఱకుట పేళ్లు,
Cutting, తేదనా.

(ధర్మే) ఆనందన
సభాజనే ఆపృచ్ఛన

ఆనందనమ్ (పా) ఆమన్త్రణమ్ - సభాజ
నమ్ - ఆపృచ్ఛనమ్॥ న॥ 3 - బాంధవాదుల
నాలింగన స్వాగతాదులచేత సంతోషపెట్టుట
పేళ్లు, Courtesy, civility, welcome,
ఆనందన.

(మథా) మ్నాయ స్సమ్ప్రదాయః	ఆమ్నాయః - సమ్ప్రదాయః॥ పు॥ ౨- శిష్యపరంపరాగతమైన యుపదేశము పేళ్లు, Traditional doctrine, సంప్రదాయ.
క్షయే క్షియా॥ ౧౨౦॥	క్షయః॥ పు॥ క్షియా॥ నీ॥ ౨-చెడుట పేళ్లు, Loss, क्षయ.
గ్రహే గ్రాహా	గ్రహః - గ్రాహః॥ పు॥ ౨-పుచ్చుకొనుట పేళ్లు, Seizure, acceptance, ग्रहण करना.
వశః కాంతా	వశః॥ పు॥ కాంతిః॥ నీ॥ ౨ - ఇచ్చగించుట పేళ్లు, Wish, चाहना.
రక్షస్త్రాణే	రక్షః-త్రాణః॥ పు॥ ౨-రక్షించుట పేళ్లు, Protection, defence, रक्षा करना.
రణః క్వణే	రణః - క్వణః॥ పు॥ ౨ - మోగుట పేళ్లు, Sound, noise, ध्वनि.
వ్యధో వేధే	వ్యధః-వేధః॥ పు॥ ౨-బెజ్జమువేయుట పేళ్లు, Perforation, छेद करना.
పచా పాకే	పచా॥ నీ॥ పాకః॥ పు॥ ౨ - వండుట పేళ్లు, Cooking, पकाना.
హవో హూతౌ	హవః॥ పు॥ హూతిః॥ నీ॥ ౨-పిలుచుట పేళ్లు, Calling, बुलाना.
వరో వృతౌ॥౧౨౧॥	వరః॥ పు॥ వృతిః॥ నీ॥ ౨-వరించుట పేళ్లు, Engaging, धరణ करना.
ఓషః స్తోషే	ఓషః-స్తోషః (పా) స్తోషః॥ పు॥ ౨-కాల్చు టకును, కాలుటకును పేళ్లు, Combustion, burning, जलना.
నయో నాయే	నయః - నాయః॥ పు॥ ౨ - పొందించుట

	పేళ్లు, నీతియు, Guiding, policy, course of conduct, నీతి.
జ్యోని. రీజా	జ్యోనిః - జీర్ణః॥ నీ॥ ౨ - ముదిమి పేళ్లు, Wearing out, growing old, బూటాహీనా.
భ్రమోభ్రమా.	భ్రమః॥ పు॥ భ్రమిః (పా) భ్రమి॥ నీ॥ ౨ - తిరుగుటపేళ్లు, Whirling, going round, భ్రమ.
స్థతి రవృద్ధా	స్థతిః - వృద్ధిః॥ నీ॥ ౨ - పెరుగుటపేళ్లు, Growth, వృద్ధి.
ప్రథా ఖ్యాతౌ	ప్రథా - ఖ్యాతిః॥ నీ॥ ౨ - ప్రసిద్ధి పేళ్లు, Fame, ఖ్యాతి.
స్పృష్టిః పృక్తౌ	స్పృష్టిః-పృక్తిః॥ నీ॥ ౨ - ముట్టుట పేళ్లు, Touch, త్తనా.
స్నవ స్సవే॥౧౨౨॥	స్నవః - స్రవః॥ పు॥ ౨-కురియుట పేళ్లు, Dripping, చ్చనా.
విధా సమృద్ధా	విధా (పా) ఏధా-సమృద్ధిః॥ నీ॥ ౨-సమృద్ధి పేళ్లు, Thriving, సమృద్ధి.
స్ఫరణం స్ఫురణే	స్ఫరణమ్-స్ఫురణమ్॥న॥ ౨-అదురుటపేళ్లు, Throbbing, ఘటకనా.
ప్రమితౌ ప్రమా.	ప్రమితిః-ప్రమా॥ నీ॥ ౨-నిజముగా నెఱు, గుటపేళ్లు, True knowledge, సచ్చా జ్ఞాన పానా.
ప్రసూతిః ప్రసవే	ప్రసూతిః॥ నీ॥ ప్రసవః॥ పు॥ ౨ - బిడ్డను గనుటపేళ్లు, Bringing forth, ప్రసవ.
శ్చోతే ప్రాఘారః	శ్చోతః-ప్రాఘారః॥పు॥ ౨-కాటుటపేళ్లు, Pouring forth, బహనా.

క్లమథః క్లమే॥ ౧౨౩॥

క్లమథః-క్లమః॥ పు॥ ౨ - బడలుట పేళ్లు, Fatigue, थकाव.

ఉత్కర్షోఽతిశయే

ఉత్కర్షః-అతిశయః॥ పు॥ ౨-దొడ్డతనము పేళ్లు, Excellence, अतिशय.

సన్ధిః శ్లేషే

సన్ధిః - శ్లేషః॥ పు॥ ౨ - కదియుట పేళ్లు, Union, Junction, संधि.

విషయ ఆశ్రయే॥

విషయః - ఆశ్రయః (పా) ఆశయః॥ పు॥ ౨-నిత్యముగానుండు తావు పేళ్లు, Refuge, Asylum, आश्रय.

క్షిపాయాం క్షేపణం

క్షిపా-క్షేపణమ్॥ న॥ ౨-ప్రేరేచుట పేళ్లు, Throwing, Directing, फैकना.

గీర్ణి ర్గిరా

గీర్ణిః - గిరిః॥ నీ॥ ౨ - మ్రింగుట పేళ్లు, Swallowing, निगलना.

గురణ ముద్యమే॥ ౧౨౪॥

గురణమ్ (పా) గూరణమ్॥ న॥ ఉద్యమః॥ పు॥ ౨ - యత్నము పేళ్లు, Effort, exertion, उद्यम.

ఉన్నాయ ఉన్నయే

ఉన్నాయః - ఉన్నయః॥ పు॥ ౨-మీదికి నెత్తుటకుఁగాని యూహించుటకుఁగాని పేళ్లు, Raising, Inference, ऊपर उठाना.

శ్రాయ శ్శ్రయణే

శ్రాయః॥ పు॥ శ్రయణమ్॥ న॥ ౨ - ఆశ్రయించుట పేళ్లు, Reliance, Taking refuge, आश्रय लेना.

జయనే జయః॥

జయనమ్॥న॥జయః॥పు॥౨-గెలుచుట పేళ్లు, Conquest, victory, जीतना.

నిగాదా నిగదే

నిగాడః - నిగడః॥ పు॥ ౨ - స్పష్టముగాఁ బలుకుట పేళ్లు, Discourse, speech, चर्चा.

మాదో మద	మాదః - మదః॥ పు॥ ౨ - గర్వము పేళ్లు, Pride, Joy, మద.
ఉద్వేగ ఉద్భ్రమే॥ ౧౨౫॥	ఉద్వేగః-ఉద్భ్రమః॥ పు॥ ౨ - అవ్యవస్థిత చిత్తత్వము పేళ్లు, Agitation; regret, उद्वेग.
విమర్దనం పరిమ లో	విమర్దనమ్॥ స॥ పరిమలః॥ పు॥ ౨ - కుంకు మాదుల మెదుపుట పేళ్లు, Trituration of perfumes, परिमल से शरीर मर्दन.
అభ్యుపపత్తి రసగ్ర హః॥	అభ్యుపపత్తిః॥ సీ॥ అనుగ్రహః॥ పు॥ ౨ - దానాద్యనుగ్రహము పేళ్లు, Conferring a benefit, अनुग्रह करना.
నిగ్రహ (స్తద్విరు ద్ధస్యాత్)	నిగ్రహః॥ పు॥ ౧ - తద్విరుద్ధః = ఆ యను గ్రహమునకు విరుద్ధమయిన యపకారము పేరు, Disfavour, तिरस्कार करना. “నిగ్రహస్తు నిరోధస్యాత్” అను పాఠ మున ౨ ను నిగ్రహించుట పేళ్లు, Restraint, निग्रह.
అభియోగ (స్తవ భిగ్రహః॥ ౧౨౬॥	అభియోగః-అభిగ్రహః॥ పు॥ ౨ - యుద్ధాదులయం దెదురుగా నుద్యోగించుట పేళ్లు, Attack. కలహమునకు పిలుచుటయనియు, Challenge to fight, लड़कारना.
ముష్టిబంధ (స్తు)సం గ్రహో	ముష్టిబంధః-సంగ్రహః॥ ౨ - గట్టిగా పిడికి లించుట పేళ్లు, పిడికిలి కేళ్లని కొండలుందురు, Clinching of the fist, मुष्टी बांधना.
డిమ్యే డమర విప్ల వో॥	డిమ్మ్యః - డమరః - విప్లవః॥ పు॥ ౩ - కొల్ల మొదలయిన దేశోపద్రవము పేళ్లు, Devastation, Assault, Irregular war, विप्लव.

బద్ధనం ప్రసిత్తిశ్చ
రః

బద్ధనమ్॥ న॥ ప్రసిత్తిః॥ నీ॥ చారః॥ పు॥
3-కట్టుసాధనములకు పేళ్లు, Fetters, Liga-
ments, बन्धन.

స్వర్కః స్పృష్టోపత
ప్ర॥ ౧౨౭॥

స్వర్కః-స్పృష్టా॥ ఋ॥ ఉపతప్తా॥ ఋ, పు॥
3-తపింపఁజేయు రోగాదుల పేళ్లు, Morbid
heat, तप्त.

నికారో విప్రకార
(స్నాన్)

నికారః - విప్రకారః॥ పు॥ ౨ - చెడుపనిఁ
జేసెనని యొకని దుర్జనునిగాఁజేయుట పేళ్లు,
Malice, అపకారమాత్రము పేళ్లుని కొందఱు,
Injury, अपकार.

ఆకార స్వీజ ఇజ్జి
తమ్॥

ఆకారః-ఇజ్జః॥ పు॥ ఇజ్జితమ్॥ న॥ 3-అభి
ప్రాయమును ప్రకటించు చేష్ట పేళ్లు, Indi-
cation of sentiment, Hint, ह्रावभाव.

పరిణామో వికారో

పరిణామః-వికారః॥ పు॥ ౨ - పాలు పెరుఁ
గొటవలె వేరురూపమునుబొందు వికార విశే
షము పేళ్లు, Change of form, विकार.

(ద్వే సమే) వికృతి
విక్రియే॥ ౧౨౮॥

వికృతిః-విక్రియా॥ నీ॥ ౨ - పరిణామరూప
మైనట్టికాని వేతైనట్టికాని వికారము పేళ్లు,
Temporary change, विकृति.

అపహార స్వపచ
య

అపహారః-అపచయః॥ పు॥ ౨-హాని పేళ్లు,
Stealing, Removing, हानि.

సమూహార స్స
ముచ్ఛయః॥

సమూహారః - సముచ్ఛయః॥ పు॥ ౨-చెద
రిన వస్తువులను ప్రోగు చేయుట పేళ్లు,
Gathering together, इकट्ठा करना.

ప్రత్యాహార ఉపా
దానం॥

ప్రత్యాహారః॥ పు॥ ఉపాదానమ్॥ న॥ ౨-
విషయమువలన నింద్రియములను మరలిం

	చుట పేళ్లు, Restraining the organs of sense, ప్రయాహార.
విహార (స్తు) పరి కృమః॥ ౧౨౯॥	విహారః - పరిక్రమః॥ పు॥ ౨ - ఉద్యానా దులయందుఁ గ్రీ డార్థమై తిరుగుట పేళ్లు, A pleasure walk, విహార.
అభిహారోఽభిగ్ర హణం	అభిహారః॥ పు॥ అభిగ్రహణమ్॥ న॥ ౨ - ఎదురుగా దొంగిలించుట పేళ్లు, Seizure in one's presence, Robbery, తీనినా.
నిర్హారోఽభ్యవక ర్షణమ్॥	నిర్హారః॥ పు॥ అభ్యవకర్షణమ్॥ న॥ ౨ - నాటినముల్లు మొదలయినవి తీయుట పేళ్లు, Extraction, తీచినా.
అనుహారోఽనుకా ర	అనుహారః-అనుకారః॥ పు॥ ౨-సరిపోవుట పేళ్లు, Imitation, అనుకరణ.
(స్వాస్థ్య దర్శ స్వాస్థ గమే) వ్యయః॥ ౧౩౦॥	వ్యయః॥ పు॥ ౧-అర్థస్య=అర్థముయొక్క అపగమే = వ్యయముపేరు, Expenditure ఔషధ.
ప్రవాహ (స్తు) ప్రవృత్తి (స్వాస్థ్యత్)	ప్రవాహః॥ పు॥ ప్రవృత్తిః॥ నీ॥ ౨ - ఎఁ తెగకవచ్చు జలాదిపరంపర పేళ్లు, Conti nuous flow, ప్రవాహ.
ప్రవహో (గమనం బహిః)॥	ప్రవహః॥ పు॥ ౧ - బహిర్గమనమ్=గృహ దులనుండి వెలుపలికి నడచుటపేరు, Going forth, Issuing, గమన.
వియామో వియ మో యామో యమ స్సంయామ సంయ మా॥ ౧౩౧॥	వియామః-వియమః॥ పు॥ ౨ - పరపీడాద లను చాలించుటపేళ్లు, యామః-యమః॥ పు ౨-చాలించుటమాత్రమునకు పేళ్లు, సంయ మః-సంయమః॥ పు॥ ౨ - అన్నియు తెన్నగ చాలించుటపేళ్లు, ఈ ౨ ను పర్యాయముల

హింసా కర్మాభి
చార (స్సాత్)

కొందరందురు, Restraint, Forbearance, సయమ.

జాగర్యా జాగరా
(ద్వయోః)।

హింసాకర్మ॥ న॥ అభిచారః॥ పు॥ ౨ - చంపుటకుఁ జేసిన హోమాదిక్రియ పేళ్లు, Incarnation to destroy, హింసా.

విఘ్నోఽస్తరాయః
ప్రత్యూహః

జాగర్యా॥ నీ॥ జాగరా॥ పు॥ ౨ - మేలు కొనియుండుట పేళ్లు, Waking, Watching, జాగరా.

విఘ్నః - అస్తరాయః - ప్రత్యూహః॥ పు॥ ౩ - విఘ్నము పేళ్లు, Obstacle; impediment, విఘ్న.

(స్యా) ఉపఘ్నో
ఽన్తికాశ్రయే॥ ౧౩౨॥

ఉపఘ్నః-అన్తికాశ్రయః॥ పు॥ ౨-సమీపమునందుండు నాధారము పేళ్లు, Contiguous support, ఆధార.

నిర్వేశ ఉపభోగ
(స్సాత్)

నిర్వేశః - ఉపభోగః॥ పు॥ ౨-భోగించుట పేళ్లు, Enjoyment, ఆపభోగ.

పరిసర్పః పరిక్రి
యా॥

పరిసర్పః॥ పు॥ పరిక్రియా॥ నీ॥ ౨-చుట్టువాయుట పేళ్లు. Surrounding; encompassing.

విధురం (తు) పృ
విశ్లేషో

విధురమ్॥ న॥ ప్రవిశ్లేషః॥ పు॥ ౨ - ఎడఁబాయుట పేళ్లు, Separation, వియోగ.

అభిప్రాయ శ్చన్ద
ఆశయః॥ ౧౩౩॥

అభిప్రాయః-ఛన్దః॥ (పా) ఛన్దః॥ న॥ ఆశయః॥ పు॥ ౩-అభిప్రాయము పేళ్లు, Meaning; intention, ఆశయ.

సంక్షేపణం సమ
సనం

సంక్షేపణమ్-సమసనమ్॥ న॥ ౨-గొప్పనుకొంచెము చేయుట పేళ్లు, Abridgment, సంక్షేపణ.

పర్యవస్థా విరోధ
నమ్.

పరిసర్యా పరీసారః

(స్యా) దాస్యా త్వా
సనా స్థితిః॥ ౧౩౪॥

విస్తారో విగ్రహో
వ్యాసః

(సతుశబ్దస్య) విస్త
రః॥

సంవాహనం మర్ద
నం (స్యాత్)

వినాశ (స్యా)దద
ర్యనమ్॥ ౧౩౫॥

సంస్తవ (స్యా)
త్పరిచయః

ప్రసర (స్తు) విస
ర్పణమ్॥

సీవాక (స్తు) పృ
యామ (స్యాత్)

పర్యవస్థా॥ సీ॥ విరోధనమ్॥ న॥ ౧ - విరో
ధించుట పేళ్లు, Contradiction, విరోధ
కరనా.

పరిసర్యా॥ సీ॥ పరీసారః॥ పు॥ ౧-అంతట
తిరుగుట పేళ్లు, Moving about, భ్రమనా.

ఆస్యా-ఆసనా-స్థితిః॥ సీ॥ ౩ - ఉనికిపేళ్లు,
Stay, స్థితి.

విస్తారః-విగ్రహః-వ్యాసః॥ పు॥ ౩ - విరివి
పేళ్లు, Diffusion, expansion, విస్తార.

విస్తరః॥ పు॥ ౧-శబ్దస్య = శబ్దసంబంధియైన,
సతు = ఆ విరివిపేరు, Lengthy discourse,
Prolivity.

సంవాహనమ్-మర్దనమ్॥ ౧-ఒడలు పిసు
కుటపేళ్లు, Shampooing, మర్దన.

వినాశః॥ పు॥ అదర్శనమ్॥ న॥ ౧-అగపడ
కుండుట పేళ్లు, Disappearance, గాయవహ్నా.

సంస్తవః - పరిచయః॥ పు॥ ౧ - చిరకాల
మొక వస్తువుతోఁ గూడియుండుట పేళ్లు,
Acquaintance, परिचय.

ప్రసరః॥ పు॥ విసర్పణమ్॥ న॥ ౧ - వ్యాప
బింద్యాదులు జలదులయందు నెరయుట పేళ్లు,
Spreading, फैलाव.

సీవాకః-ప్రయామః॥ పు॥ ౧-ధాన్యాదుల
యందలి యాదరాతిశయముపేళ్లు, Increased
demand for grain in times of scar-
city, अनाज की माँग.

సన్నిధి సన్నికర్షణమ్||
౧౩౬||

లవోఽభిలావో
లవనే

నిష్పావః పవనే
పవః|

ప్రస్తావ (స్వ్యా)
దవసరః

త్రసర స్సూత్ర
వేష్టనమ్|| ౧౩౭||

ప్రజన (స్వ్యా) దు
పసరః

ప్రసర ప్రణయా
(సమా)।

ధీశక్తిర్నిష్క్రమో

(౭స్త్రీ తు) సం
క్రమో దుర్గసృజ్చరః||

సన్నిధిః|| పు|| సన్నికర్షణమ్|| న|| ౨-సమీప
మాట పేళ్లు, Proximity, समीप होना.

లవః - అభిలాషః|| పు|| లవనమ్|| న|| ౩ -
పైరు మొదలై నవి కోయుట పేళ్లు, Reaping,
खेत काटना.

నిష్పావః|| పు|| పవనం|| న|| పవః|| పు||
౩ - ధాన్యాదులను తూర్చెత్తుట పేళ్లు,
Winnowing; cleaning, पछोरना.

ప్రస్తావః-అవసరః|| పు|| ౨-అవసరము పేళ్లు,
Occasion; opportunity, अवसर, मौका.

త్రసరః (పా) తరరః|| పు|| సూత్రవేష్టనం||
న|| ౨-సాలెవాడు నూలుచుట్టు పంట పెండ్ల
పేళ్లు, A shuttle, तसर.

ప్రజనః-ఉపసరః|| పు|| ౨-అభోతు పను
లను చూలుచేయఁ బ్రవర్తించుట పేళ్లు,
The impregnation of a cow by the
bull, చూలగుకాలమును, The season of
impregnation, उपसर.

ప్రసరః (పా) ప్రశ్రయః - ప్రణయః|| పు||
౨-ప్రీతిచేతఁ బ్రార్థించుట పేళ్లు, Affectio-
nate solicitation, प्रणय.

ధీశక్తిః - నిష్క్రమః|| పు|| ౨-శుశ్రూషా
శ్రవణములు మొదలైన బుద్ధిసామర్థ్యము
పేళ్లు, Intellectual faculty, धी शक्ति,

సంక్రమః|| పు|| దుర్గసృజ్చరః|| పు|| ౨-
పోరాని జలప్రవాహములయందుఁ బోవుటకుఁ

ప్రత్యుత్క్రమః
ప్రయోగార్థః

ప్రకృమ (స్స) దుపకృమః

(స్స) దభ్యాదాన ముద్ధాత ఆరమ్భ

సమ్భ్రమ స్త్వ రా॥ ౧౩౯॥

ప్రతిబద్ధః పృతిష్ఠ మోభ

౭వనాయ (స్త్వ) నియాతనమ్

ఉపలమ్భ స్త్వమ భవ

సమాలమ్భా వి లేపనమ్ ౧౪౦॥

విప్రలమ్భా విప్ర

గట్టిన కట్ట మొదలయినవానిపేళ్లు, A difficult passage, ద్రుగ్గమ.

ప్రత్యుత్క్రమః (పా) ప్రత్యుత్క్రమః - ప్రయోగార్థః (పా) ప్రయోగార్థః॥ పు॥ ౨ - యుద్ధముకొరకు భటులయొక్క యుద్ధోగము పేళ్లు, Preparations for war.

ప్రకృమః - ఉపకృమః॥ పు॥ ౨ - ప్రథమా రంభమునకు పేళ్లు, A first beginning, ఆరంభము.

అభ్యాదానం॥ న॥ ఉద్ధాతః-ఆరమ్భః॥ పు॥ ౩ - ఆరంభమాత్రమునకు పేళ్లు, Commencement, ఆరంభము.

సమ్భ్రమః॥ పు॥ త్వరా॥ నీ॥ ౨ - వేగింపడుటపేళ్లు, Haste, hurry, జల్దీ.

ప్రతిబద్ధః - ప్రతిష్ఠమ్భః॥ పు॥ ౨ - కార్య విఘాతముపేళ్లు, Impediment, అడ్డంకు.

అవనాయః॥ పు॥ నియాతనమ్ (పా) నిపాతనమ్॥ న॥ ౨ - దిగువ ద్రోయుట పేళ్లు, Causing to descend, గిరానా.

ఉపలమ్భః - అనుభవః॥ పు॥ ౨ - సాక్షాత్కారము పేళ్లు. Direct perception, సాక్షాత్కారము.

సమాలమ్భః॥ పు॥ విలేపనమ్॥ న॥ ౨ - నలుగుడుట పేళ్లు, Smearing with sandal-wood, &c. విలేపనము.

విప్రలమ్భః - విప్రయోగః॥ పు॥ ౨ - ఎడ

యోగో

బాసిన స్త్రీ పురుషుల శృంగారము పేళ్లు,
Separation of lovers, వియోగ.విలम्బు స్వతిసర్జ
నమ్!విలమ్బుః॥ పు॥ అతిసర్జనమ్॥ న॥ ౨-ఇచ్చుట
పేళ్లు, Liberality, ఖేద.విశ్రావ(స్తు) పృవి
ఖ్యాతివిశ్రావః॥ పు॥ ప్రఖ్యాతిః (పా) ప్రతి
ఖ్యాతిః॥ సీ॥ ౨ - మిక్కిలి ప్రసిద్ధి పేళ్లు,
Celebrity, ఖ్యాతి.రవేక్షా ప్రతిజాగ
రః॥ ౧౪౧॥అవేక్షా॥ సీ॥ ప్రతిజాగరః॥ పు॥ ౨-ఎచ్చరిక
పేళ్లు, Attention, జగరకతా.

నిపాత నిపతాపాతే

నిపాతః-నిపతః-పాతః॥ పు॥ ౩ - చదువుట
పేళ్లు, Reading, పఠన.తేమస్తేమా సముద్ద
నే!తేమః - స్తేమః॥ పు॥ సముద్దనమ్॥ న॥
౩-తడియుట పేళ్లు, Wetness, తర.ఆదీనవాసృవా క్షే
శేఆదీనవః-ఆస్రవః-క్షేశః॥ పు॥ ౩-క్షేశము
పేళ్లు, Distress, క్షేశ.

మేలకేసజ్గ సజ్గమా॥

మేలకః-సజ్గ-సజ్గమః॥ పు॥ ౩-కూడుట పేళ్లు,
Union, సంగమ.అన్వీక్షణం విచయ
నం మార్గణం మృగ
ణామృగః!అన్వీక్షణమ్ (పా) అన్వేషణం, గవేష
ణమ్-విచయనమ్ - మార్గణం॥ న॥ మృగణా॥
సీ॥ మృగః॥ పు॥ ౫-వెదకుట పేళ్లు, Searching;
research, అన్వేషణ.పరిరమ్భః పరివృ
జ్గ స్సంశ్లేష ఉపగూ
హనమ్॥ ౧౪౩॥పరిరమ్భః-పరివృజ్గః-సంశ్లేషః॥ పు॥ ఉప
గూహనమ్॥ న॥ ౪ - కౌగిలించుట పేళ్లు,
Embrace, ఆర్జితగన.నిర్వర్ణనంతు ని
ధ్యానం దర్శనాలోక
నేక్షణమ్!నిర్వర్ణనమ్ - నిధ్యానమ్-దర్శనమ్-అలోక
నమ్ - ఈక్షణం॥ న॥ ౫ - చూచుట పేళ్లు,
Sight; seeing, దర్శన.

ప్రత్యాఖ్యానం నిర
సనం ప్రత్యాదేశో ని
రాకృతిః॥ ౧౪౪॥

ఉపశాయో విశా
యశ్చ(పర్యాయ శయ
నార్థకౌ)।

అర్తనం (చ) ఋ
తీయా (చ) హృణీయా
(చ) ఘృణా (ర్థకౌ)॥
౧౪౫॥

(స్యా) ద్వ్యత్యా
సో విపర్యాసో వ్యత్య
య (శ్చ) విపర్యయే!

పర్యయోఽతిక్రమ
(స్తస్మి) న్నతిపాత ఉ
పాత్యయః॥ ౧౪౬॥

(ప్రే)షాం యత్య
మాహూయ తత్ర
స్యాత్) ప్రతిశాసన
మ్।

(స) సంస్తావః(క)
తుషు యా స్తుతిభూ
మిద్విజన్మనామ్॥
౧౪౭॥

ప్రత్యాఖ్యానం-నిరసనం॥న॥ ప్రత్యాదేశః
పు॥ నిరాకృతిః॥ సీ॥ ౪-తిరస్కరించుట పేళ్లు,
Rejection; disallowance, తిరస్కార.

ఉపశాయః - విశాయః॥ పు॥ ౨-పర్యాయ
శయనార్థకౌ = ప్రహరిదిగువాండు వరుస
పెట్టుకొని నిద్రపోవుట పేళ్లు, Watching
alternately, విశాయ.

అర్తనమ్॥ న॥ ఋతీయా - హృణీయా -
ఘృణా॥ ౪ - రోయుట పేళ్లు, Censure;
reproach, చృణా.

వ్యత్యాసః - విపర్యాసః - వ్యత్యయః-విప
ర్యయః॥ పు॥ ౪-తడఁబడుట పేళ్లు, Contra-
riety; opposition, విপর్యయ.

పర్యయః - అతిక్రమః - అతిపాతః - ఉపా
త్యయః॥ పు॥ ౪ - క్రమముదప్పిపోవుట పేళ్లు,
Transgression, అతిక్రమణ.

ప్రతిశాసనమ్॥ ౧ - భృత్యులను బిలిచి
పనులకుఁ బంపుట పేరు, Sending of a
servant on an errand after calling
him, ప్రతిశాసన.

సంస్తావః॥ పు॥ ౧ - క్రతుషు = యజ్ఞముల
యందు, ద్విజన్మనామ్ = ఉద్ధాత మొదలయిన
బ్రాహ్మణులయొక్క, స్తుతి భూమిః =
స్తోత్రముచేయు భూమి పేరు, A place
where the priests stand reciting
hymns and prayers, సంస్తావ, ఆస్తోత్రము
పేరని కొందఱుండుదు.

నిధాయ (తత్యతే
మత) కాష్ఠే కాష్ఠం
5) ఉద్భవః

ఉద్భవః॥ పు॥ ౧-యత్ర కాష్ఠే = ఏ కొయ్య
మీద, కాష్ఠమ్ = మఱొక కొయ్యను,
నిధాయ = పెట్టి, తత్యతే = చెక్కబడునో,
సః = ఆ మ్రాని పేరు, A carpenter's
work-bench, ఇత్తన.

స్తమ్భఘ్న (స్తు)
స్తమ్భఘ్నః (స్తమ్భా
యేన నిహన్యతే)॥

౧౮౮॥

స్తమ్భఘ్నః-స్తమ్భఘ్నః॥ పు॥ ౨-యేన =
దేనిచేత, స్తమ్భః = కసపుగంటలు, నిహ
న్యతే = పెల్లగింపబడునో, సః = ఆ గుద్దలి పీళ్లు,
A sickle for cutting grass, A hoe,
ఓసिया.

ఆవిధో (విధ్యతే
యేన తత్ర)

ఆవిధః॥ పు॥ ౧-యేన = దేనిచేత, విధ్యతే =
ర త్నాదులు బెజ్జమువేయబడుచున్ననో,
తత్ర = బెజ్జమువేయు వజ్రముపోగరు మొద
లయినదానిపేరు, An auger.

(విష్వక్సమే) నిఘః॥

నిఘః॥ పు॥ ౧ - విష్వక్సమే = వెడల్పు
నిడుపు సరియయిన వేదికాదులపేరు,
Circular round.

ఉత్కార (శ్చ) ని
కార (శ్చ ద్వౌ ధా
న్యోష్ఠేపణార్థకౌ)॥

౧౮౯॥

ఉత్కారః-నికారః॥ పు॥ ౨ - ధాన్యోష్ఠేప
ణార్థకౌ = ధాన్యము పొడవుగాఁ గుప్ప చేయు
టకుఁగాని తూర్పెత్తుటకుఁగాని పీళ్లు, Piling
up corn or winnowing, పఠారనా.

నిగారోద్గార విక్షా
నోద్గ్రాహ (స్తు గర
ణాదిషు)॥

నిగారః, Swallowing, నిగలనా; ఉద్గ్రా
హః, Vomiting, ఇగలనా; విక్షావః, Cough,
a sound, ఊఁఁఁ; ఉద్గ్రాహః, Talking
up, replying in argument. పు॥ ౪-గర
ణాదిషు = వరుసగా మ్రింగుటకును, క్రక్కుట
కును, క్రాయుటకును, ఎగుర వేసిపట్టుటకును

పేళ్లు, ఉద్ధారశబ్దము ప్రేపునకుం బేరగ
కొందఱు,

ఆర త్యనరతి విరత
య ఉపరామే

ఆరతిః - అవరతిః - విరతిః॥ నీ॥ ఉపరామః
(సా) ఉపరమః॥ పు॥ ర-చాలించుటకుపేళ్లు,
Ceasing, విరామ.

(వాస్త్రీయాంతు)
నిష్ఠేవః॥ ౧౫౦॥
నిష్ఠ్యాతి ర్నిష్ఠీచనని
ష్ఠేచన (మిత్యభిన్నా
ని)।

నిష్ఠేవః॥ పు॥ నిష్ఠ్యాతిః॥ నీ॥ నిష్ఠీచనమ్-
నిష్ఠేచనమ్॥ న॥ ర - ఉ మి యు ట పే ళ్లు,
Spitting, ఖూనా.

జవనే జూతిః

జవనం-జూతిః॥ నీ॥ ౨-వేగమునఁ బోవుట
పేళ్లు, Speed, तेजी.

సాతి స్తవసానే
(స్యా)

సాతిః॥ నీ॥ అవసానమ్॥ న॥ ౨-క్రియాం
తముపేళ్లు, Conclusion, End of action,
अवसान.

(దధ) జ్వరే జూ
ర్తిః॥ ౧౫౧॥

జ్వరః॥ పు॥ జూర్తిః॥ నీ॥ ౨-జ్వరముపేళ్లు,
Fever, बुखार.

ఉదజ (స్తు పశుప్రే
రణ)

ఉదజః॥ పు॥ ౧ - పశుప్రేరణమ్ = పనులఁ
దోలుటపేళ్లు, Driving of cattle, पशुओं
का हौकना.

మకరణి (రిత్యాద
యశ్చాపే)।

అకరణిః - అజనః॥ నీ॥ అవగ్రహః-ఇవి
మొదలయినవి శపించుటయందు వర్తించును,
Curse, शाप.

గోత్రాస్తేభ్యస్తస్య
బృష్ట మి) త్యౌపగవ
కా (దికమ్)॥ ౧౫౨॥

గోత్రాస్తేభ్యః=అపత్య ప్రత్యయాంతము
లయిన బౌపగవగార్హ్య దాత్యౌచి శబ్దముల
మీఁదను, తర్హ్యబృష్ట మితి=వాని సమూహ
మను నర్థమునందు, బౌపగవ కాదికమ్=బౌప

గవకమ్, గార్గకమ్, దాక్షకమ్॥ స॥ అనునవి మొదలైన శబ్దరూపములు పుట్టుచున్నవి. ఉపగుయొక్క అపత్యములు బౌపగవములు; బౌపగవములయొక్క సమూహము బౌపగవ కము. ఇట్లన్యంబు లూహ్యములు. A multitude of descendants of Upagu.

ఆపూపికం శామ్మలిక (మేవ మాద్యమ చేతసామ్)।

అచేతసామ్ = ప్రాణివ్యతిరిక్తములయిన యపూపములు శామ్మలులు మొదలయినవాని సమూహములయందు వరుసగా “ఆపూపికమ్, శామ్మలికమ్” ఇవి మొదలయినవి వర్తించును. అవి॥ స॥ A multitude of loaves and pies.

(మాణవానాంతు) మాణవ్యం

మాణవ్యమ్॥ స॥ ౧ - మాణవానామ్ = పిన్నవాండ్రుసమూహముపేరు, A multitude of boys, लडकों का समूह.

(సహాయానాం) సహాయతా॥ ౧౫౩॥

సహాయతా॥ సీ॥ ౧ - సహాయానామ్ = తోడువచ్చినవారి సమూహముపేరు, —of coadjutors, सहायकों का समूह.

హల్యా (హలానాం)

హల్యా॥ సీ॥ ౧ - హలానామ్ = నాగేళ్లు గుంపుపేరు, —of ploughs, हलों का समूह.

బ్రాహ్మణ్య బాడబ్యే (తు ద్విడన్మనామ్)।

బ్రాహ్మణ్యమ్-బాడబ్యమ్॥ స॥ ౨- బ్రాహ్మణుల సమూహముపేళ్లు, —of priests, ब्राह्मणों का समूह.

(ద్వే పర్మకానాం పృష్ఠానాం) పార్శ్వం పృష్ఠ్య (మనుక్రమాత్)॥ ౧౫౪॥

పార్శ్వమ్ - పృష్ఠ్యమ్॥ స॥ ఈ ౨ ను, అనుక్రమాత్ = వరుసగా, పర్మకానామ్ = ప్రక్కయెముకల సమూహమునకును, A multitude of ribs, पसलियों का समूह.

పృష్ఠముల నెడి యజ్ఞసంబంధులయిన స్తోత్ర
విశేషముల సమూహము నకును పేళ్లు

A collection of hymns, శ్లోక సమూహ.

(ఖిలానాం) ఖిలినీ
ఖిల్యా (ప్రళయ)

ఖిలినీ-ఖిల్యా॥ నీ॥ ౧ - ఖిలానామ్ = కల్లాః
సమూహము పేళ్లు, A multitude of thre-
shing floors, खलिहालों का समूह.

మానుష్యకం (నృ
ణామ్)।

మానుష్యకమ్॥ న॥ ౧ - నృణామ్ = మన
ష్యుల సమూహము పేళ్లు, —of men, मनुष्य
का समूह.

గ్రామతా జనతా
ధూమ్ర్యా పాశ్యా X
శ్యా (పృథక్పృథక్॥)
౧౫౫॥

గ్రామతా, — of villages, गावों का
సమూహ; జనతా, —of people, लोगों का
సమూహ; ధూమ్ర్యా, Accumulation of
smoke, धुआँ; పాశ్యా, Abundance of
fetters; Xశ్యా, —of reeds. ఈ ౫ న
పృథక్పృథక్ = వేరువేరుగా, గ్రామములు,
జనులు, ధూమములు, పాశములు, తెల్లకన-
వులు ఈ యైదింటి గుంపులపేళ్లు, Xశ్యా అన-
నది కంఠముల సమూహమని కొందఱు, —
of throats.

(అపి) సాహస్రీకా
రీష వార్మణాధర్వణా
దికమ్।

సా హస్రమ్, A multitude of
thousands, हजारों; కారీషమ్, —of
pieces of dry cow-dung, गोबर; వార్మ
ణమ్, Abundance of armour; అధర్వ
ణమ్, Collection of incantations.
ఈ ౪ ను, అదిభబ్దముచేత, అక్లారమ్, —of
burning coals; చార్మణమ్, —of shields,
ढालों का समूह; మొదలయిన శబ్దములును వేరు

వేఱుగా సహస్రములు, పిడకలు, కవచములు, అథర్వమంత్రములు, అంగారములు, కేడెములు మొదలైనవాని సమూహముల పేర్లు.

ప్రకృతి ప్రత్యయార్థాదులచేత లింగభేదము నొందియుండు నానావిధశబ్దముల సమూహము ముగిసెను.

ఇతి సంక్షిప్త వర్గః

గ్రంథకర్త యనేకపర్యాయములకు నొకయర్థము గలుగునట్లుగ నన్నివర్గములను జెప్పి యిపు డొకపదమునకు ననేకార్థములు గలుగునట్లుగా నానార్థవర్గమును జెప్ప నారంభించి యీశబ్దములు పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పినవో చెప్పనివో యను శంక రాగా దానిని నివర్తించుచున్నాఁడు.

మూ॥ నానార్థాః కేఽపి కాంతాదివర్గే ష్వేవాత్ర కీర్తితాః॥

భూరిప్రయోగా యే యేషు పర్యాయే ష్వపి తేషు తే ।

టీక. అత్ర = ఈకోశమందు, నానార్థాః = అనేకార్థములుగల, కేఽపి = ఏయర్థమునందును ప్రసిద్ధప్రయోగములేని కొన్ని శబ్దములు, కాంతాది వర్గేష్వేవ = కాంతగాంతాదివర్గలయందే, కీర్తితాః = చెప్పఁబడినవి. అనఁగాఁ బర్యాయపదములయందుఁ జెప్పఁబడలేదనుట. యే = ఏ శబ్దములు, యేషుపర్యాయేషు = ఏ పర్యాయార్థములయందు, భూరిప్రయోగాః = ప్రచురప్రయోగముగలవో, తే = ఆ శబ్దములు, తేషు అపి = ఆ పర్యాయార్థములయందును, (అపిశబ్దముచే) ప్రసిద్ధముగాని యర్థమును జెప్పటకొఱకు కాంతాదివర్గములయందును, కీర్తితాః = చెప్పఁబడినవి. అనఁగా నీవర్గయందుఁ జెప్పఁగలశబ్దములలోఁ గొన్ని పర్యాయములయందుఁ జెప్పనివియు, గొన్ని చెప్పినవియు నుండునని తాత్పర్యము.

(ఆకాశే త్రిదివే) నాకో	నాకః॥ పు॥ ఆకాశే = ఆకాశమునకును, Sky, आकाश; త్రిదివే = స్వర్గమునకును పేరు, Ether; Heaven, स्वर्ग.
లోకస్తు (భువనే జనే)॥ ౧౫౭॥	లోకః॥ పు॥ భువనే = స్వర్గాదిలోకముల కును, World, दुनियाँ; జనే = జనులకును, (పా) జనసమూహమునకును పేరు, People, लोग.
(పద్యే యశసి చ) శ్లోకః	శ్లోకః॥ పు॥ పద్యే = నాలుగు పాదములు గల పదసమూహమునకును, Verse, पद्य; యశసిచ = కీర్తికిని పేరు, Glory, यश.
(శరే ఖడ్గే చ) సాయకః	సాయకః॥ పు॥ శరే = బాణమునకును, Arrow, शर; ఖడ్గే = ఖడ్గమునకును పేరు, Sword, तलवार.
జమ్బుకా (క్రోష్ట వరుణౌ)	జమ్బుకః॥ పు॥ క్రోష్ట = నక్కకును, Jackal, लोमड़ी; వరుణౌ = వరుణదేవునికిని పేరు, God of water, वरुण.
పృథుకా (చిపిట ర్భకౌ)॥ ౧౫౮॥	పృథుకః॥ పు॥ చిపిట = అటుకలకును, Fried paddy flattened, चिऊटा; అర్భకౌ = పిన్నవానికిని పేరు, Infant, बच्चा.
అలోకా (దర్శనో ద్ద్యోతౌ)	అలోకః॥ పు॥ దర్శన = చూచుటకును, Sight, नज़र; ఉద్ద్యోతౌ = ప్రకాశమునకును పేరు, Light, रोशनी.
(భేరీపటహ) మా నకా	అనకః॥ పు॥ భేరీ = భేరికిని, A double drum, भैरी; పటహమ్ = తప్పెటకును పేరు, A drum, पटह.
(ఉత్సజ్గచిహ్నయో) రజ్జుః	అజ్జః॥ పు॥ ఉత్సజ్గ = తొడకును, Flank, जांघ; చిహ్నయో = గుఱుతునకును

పేరు, Mark, చిహ్న.

కలబ్జో (ఒక్కొక్క
పవాదయోః)॥ ౧౫౯॥

కలబ్జోః॥ పు॥ అబ్జ = గుఱుతునకును,
Sign, నిశాన; అపవాదయోః = నిందకును
పేరు, Slur, నిందా.

తక్షకో (నాగవర్ధ
కోః)

తక్షకోః॥ పు॥ నాగ = తక్షకుఁడను సర్ప
మునకును, Chief of snakes, एक साँप;
వర్ధకోః = వడ్లవానికిని పేరు, Carpenter,
వడ్డీ.

అర్కః (స్ఫటికసూ
ర్యయోః)।

అర్కః॥ పు॥ స్ఫటికమునకును,
Crystal, स्फटिक; సూర్యయోః = సూర్యుని
కిని పేరు, The sun, सूरज.

(మారుతే వేధసి
బ్రధ్నేపుంసి)కః కం (శి
రోఽమ్బునోః)॥ ౧౬౦॥

కః॥ పు॥ మారుతే = వాయువు, Wind,
हवा; వేధసి = బ్రహ్మ, Brahma, ब्रह्म;
బ్రధ్నే = సూర్యుఁడు, The sun, सूर्य; ఆత్మ,
Soul, आत्मा.

కమ్॥ స॥ శిరః = శిరస్సు, Head, सिर;
అమ్బునోః = ఉదకమునకును పేరు, Water,
पानी.

(స్యా) త్పలాక
(స్తుచ్ఛధాన్యే సంక్షే
పే భక్తసిక్థకే)।

పుల్కాకః॥ పు॥ తుచ్ఛధాన్యే = తుద్ర
ధాన్యమునకును (పా) పొల్లు వడ్లకును,
Shrivelled grain, नीवार; సంక్షేపే = సంక్షే
పమునకును, Brevity, संक्षेप; భక్తసిక్థకే =
మెతుకునకును పేరు, Boiled rice, चावल
का कण.

(ఉలూకే కరిణః
పుచ్ఛమూలోపాస్తే
చ) పేచకః॥ ౧౬౧॥

పేచకః॥ పు॥ ఉలూకే = గుడ్లగూబకును,
Owl, उल्ले; కరిణః పుచ్ఛమూలోపాస్తే =
ఏనుఁగుయొక్క తోక మొదటనుండు మాంస

	విశేషమునకును (పా) తోక మొదటికిని పేరు, Root of an elephant's tail, हाथी की पूंछ का एक भाग.
(కమణ్డలాచ) కర కః	కరకః॥ పు॥ కమణ్డలా = కమండలువు, Water pot, कमंडलु; చ కారమువలన పక్షి, విశేషము, Curlew; వడగండ్లు, Hail, ఆంటె; దానిమ్మ, Pomegranate, अनार.
(సుగతేచ) వినా యకః	వినాయకః॥ పు॥ సుగతే = బుద్ధదేవర, చ కారమువలన విఘ్నేశ్వరుఁడు, Ganesh, गणेश; గరుత్మంతుఁడు, Garuda; గురువు, A spiritual teacher, गुरु.
కిష్కు (ర్హస్తే విత స్తాచ)	కిష్కుః॥ పు॥ హస్తే = మూర, Cubit, हाथ; వితస్తా = జేన, Span, चौडाई; (చ) ముంజేయ, Fore arm, हाथ; కుల్పితుఁడు, Vile man, कुत्सित.
(శూకకీటచ) వృ శ్చికః॥ ౧౬౨॥	వృశ్చికః॥ పు॥ శూకకీటే = కణుదురు, Wasp, a caterpillar, ततैय; (చ) శేలు, Scorpion, विच्छे; తేలుకొండి, Vangueria Spinosa; వృశ్చికరాశి, The sign Scor- pion of the Zodiac, वृश्चिक राशि.
(ప్రతికూలే) పృ తీక (ప్రి) ప్లేకదేశే తు పుంస్యయం॥	ప్రతీకః॥ ప్రతికూలే = ప్రతికూలమునకు పేరియనపుడు॥ త్రి॥ Contrary, प्रतिक्ल ఏకదేశే = అవయవమునకు పేరియనపుడు॥ పు॥ A limb, एक अंग.
(స్యా) ద్యౌతికం	భూతికమ్॥ న॥ భూనిమ్మే = నేలవేము

(తుభూనిమ్బే కత్త్రణే
భూస్త్రణేఽపి చ)॥

౧౬౩॥

(జ్యోత్స్నికాయామ్
చ ఘోషే చ) కోశా
త క్య

(థకట్ఫలేః సితేచ
ఖదిరే) సోమవల్క
(స్సాన్య)

(దధస్విల్వకే॥౧౬౪॥
తిలకల్కే చ) పిణ్యాకో

బాహ్లికం (రామతే
ఽపిచ)॥

(మహేంద్ర) గుగ్గు
లూలూక వ్యాలగ్రా
హిషు) కాశిక॥౧౬౫॥

కును, Gentian, కత్త్రణే = కామంచికసపు
నకును, భూస్త్రణే = చిప్పకసపునకును పేరు,

Fragrant grass, గ్రాస.

కోశాతకీ॥ సీ॥ జ్యోత్స్నికాయామ్ =
పొల్ల చెట్టునకును, చచీఁడా; ఘోషే = ఆవడ
చెట్టునకును పేరు, ఘోషక.

సోమవల్కః॥ పు॥ కట్ఫలే = గుమ్మడు
చెట్టునకును, థక; సితేఖదిరేచ = తెల్ల చంద్ర
చెట్టునకును పేరు.

పిణ్యాకః॥ పు॥ స్విల్వకే = అందుగుబంక
మొదలయిన సుగంధ ద్రవ్యములచేతఁ జేసిన
ఘాపము, Incense, ధూప; తిలకల్కే = గానుగ
పిండి, Oil-cake, తిలక.

బాహ్లికమ్ (పా) బాహ్లికమ్॥ న॥
రామతే = ఇంగువకును, Asafoetida, శ్లేగ;
(అపి) బాహ్లిక దేశమునఁ బుట్టిన గుట్టమున
కును, A horse bred in Bahlik, ఒక ఘోడా
విశేష; కుంకుమపువ్వునకును పేరు, Saffron,
కేశరీ.

కాశికః॥ పు॥ మహేంద్ర = దేవేంద్రుని
కిని, Indra, ఇంద్ర; గుగ్గులు = గుగ్గిలపు చెట్టున
కును, Bdellium, గ్రాగ్రాత; ఉలూక = గుడ్డ
నూబకును, Owl, కుక్క; వ్యాలగ్రాహిషు =
పాములవానికిని పేరు, Snake catcher,
సంకెరా.

(రుక్తాప శఙ్కా-
స్వా) తఙ్కా:

అతఙ్కాః॥ పు॥ రుక్ = రోగమునకును,
Disease, రోగ; తాప = తాపమునకును,
Pain, ధర్ష; శఙ్కాను = భయమునకును,
Fear, భయ; మద్దైల మ్రోతకును పేరు,
Sound of a drum, డంక.

(స్వల్పేఽపి) తుల్ల
క (స్త్రిమ)।

తుల్లకః॥ త్రి॥ స్వల్పే = కొంచెముయిన
దానికిని, Small, తక్కువ; అపిశబ్దముచేత
చులుకనయినదానికిని, తుద్రునికిని పేరు,
Low, poor, అనవాచక.

జైవాత్యక (శ్శశా
జ్జేఽపి)

జైవాత్యకః॥ పు॥ శశాజ్జేఽపి = చంద్రు
నికిని, The moon, చంద్ర; ఆయుష్కృతునికిని
పేరు, Long-lived, చిరాగ్

(ఖురేఽప్యశ్వస్య)
వర్తకః॥ ౧౬౬॥

వర్తకః॥ పు॥ అశ్వస్యఖురే = గుఱ్ఱపు
గారిజకును, A horse's hoof, డాగ; అపిశబ్ద
ముచేత వెలిచెప్పిట్టకును పేరు, A quail.
తా.

(వ్యాఘ్రేఽపి) పు
ణ్డరీకో (నా)

పుణ్డరీకః॥ పు॥ వ్యాఘ్రే = పులి,
A tiger, వాఘ; (అపి) దిగ్గజము, The ele-
phant posted in the S. E, దాఘి; శ్వేల్ల
దామర, A white lotus, సఫేద కమల; పు
ణ్డరీకమ్॥ న॥ తెల్లగొడుగు, A white para-
sol, एक सफेद छतरी.

(యవాన్యా మపి)
దీపకః।

దీపకః॥ పు॥ యవాన్యామపి = ఓమమున
కును, జీలకఱ్ఱకును, An aromatic seed,
జీరా; దీపమునకును, A lamp, చిరాగ్;
అలంకారవిశేషమునకును పేరు, A certain
elegance of construction.

శాలావృకాః (కపి
క్రోష్టుశ్వాసః)

శాలావృకః॥ పు॥ కపి = కోతి, Ape,
వాడర; క్రోష్టు = నక్క, Jackal, తొమ్మిటి;
శ్వాసః = కుక్కకుచుపేరు, Dog, కుచ్చా.

(స్వర్ణేఽపి) ౧౬౮౬
మ్॥ ౧౬౮౭॥

౧౬౮౬మ్॥ న॥ స్వర్ణే = బంగారమునకును,
Gold, సోనా; (అపి) జేగురునకును పేరు,
Red chalk, గెల్లు.

(పీడాఞ్చేఽపి) వ్యతీ
కం (స్యాత్)

వ్యతీకమ్॥ న॥ పీడాఞ్చే = దుఃఖమునకును,
Pain, దడ; (అపి) అప్రియమునకును, Dis-
pleasing, అప్రియ; అకార్యమునకును పేరు,
An improper act, అప్రియ కామ.

అలీకం (త్వప్రియే
స్యతే)॥

అలీకమ్॥ న॥ అప్రియే = అప్రియమున
కును, Displeasing, అప్రియ; అన్యతే = అస
త్యమునకును, Falsehood, జ్ఞాత; లలాటమున
కును పేరు, Forehead, తలాట.

(శీలాన్వయా) వ
నూకే (ద్వే)

అనూకమ్॥ న॥ శీల = స్వభావమునకు,
Disposition, శీల; అన్వయా = వంశమున
కును, Race, వంశ; పూర్వజన్మమునకును
పేరు, A former state of existence,
పూర్వజన్మ.

శల్కే (శకలవల్క
లే)॥ ౧౬౮౮॥

శల్కమ్॥ న॥ శకల = తునుకకును,
Part, భాగ; వల్కలే = నారకును, Bark,
వల్కల; మత్స్యకవచమునకును పేరు,
Scale of a fish.

(సాష్టేశతే సువ
ర్ణానాం హేమ్నయో
భూషణే పలే) దీనా

నిష్కమ్॥ పు॥ సువర్ణానామ్ = సువర్ణ
ములయొక్క, సాష్టే శతే = ౧౦౮ కిని,
హేమ్ని = బంగారు సూక్ష్మమునకును, Gold,

రే ౭ పి చ) ని యోగ్మ
(౭ స్త్రీ)

కల్కో (౭ స్త్రీ)
శమలై నసోః || ౧౬౯ ||
దమ్మే (౭ పృథ)

పినాకో (౭ స్త్రీ) శూ
ల శబ్దరధస్వనోః |

ధేనుకా (తు క రే
ణ్యంచ)

(మేఘజాలే చ)
కాలికా || ౧౭౦ ||

కారికా (యాతనా
కృత్యోః)

సోనా; ఉకోభూషణే = తామ్మన ప్రేలుభూషణమునకును, Ornament worn on the breast, ఆభరణ; పలే = పలమునకును, A weight, పలమ; పైడిటంకమునకును పేరు. సువర్ణమనగా ౮౦ గురిగింజలయెత్తు బంగారము, పలమనగా ౩౨౦ గురిగింజలయెత్తు.

కల్కః || ప్న || శమల = విస్త, Ordure, ఖిష్టా; ఏనసోః = పాపము, Sin, గాఢ; దమ్మే = దంధము, Fraud, ధ్మ.

పినాకః || ప్న || శూల = శూలమునకును, Trident, శూల; శబ్దరధస్వనోః = శివుని వింగికిని, Siva's bow, శివ కా ఖన్దు.

ధేనుకా || సీ || క రేణ్యమ్ చ = ఆంధ్రునిగునకును, A female elephant, హియిని; లేగటావునకును పేరు, Milch cow, తొడి గాయ.

కాలికా || సీ || మేఘజాలే = మేఘసముహమునకును, A succession of clouds, వాదలో కా సమూహ; (చ) పార్వతీ దేవికిని, నలుపునకును, Blackness, కాలాపన; స్వర్ణాదిధాతు దోషమునకును పేరు, Flaw in gold, సోనె కా దోష.

కారికా || సీ || యాతనా = తీవ్రవేదనకును, Agony, యాతనా; కృత్యోః = చేయుటకును పేరు, Action. “యాతనా వృత్త్యోః” అను

పాశమున వృత్తి యనగా సూత్రార్థము
నేర్పడఁ జెప్పు వాక్యము, Explanatory
verse, టీకా.

కర్ణికా (కర్ణభూషణే
కరిహస్తాజ్ఞుతా ప
ద్మబీజ కోశ్యాం)
(తి)షూత్తరే॥

౧౭౧॥

కర్ణికా॥ సీ॥ కర్ణభూషణే = కర్ణభూషణ
మునకును, An ear-ring, వాణియా; కరి
హస్తాజ్ఞుతా = ఏనుఁగు తొండముకొనకును,
The tip of an elephant's trunk, శీత
కా సెరా; పద్మబీజకోశ్యామ్ = తామరపువ్వు
లోని దుద్దునకును పేరు, The pericarb of
a lotus, కమల నాభి. ముందుఁ జెప్పఁగల
బృందారకశబ్దము మొదలు కాంతశబ్దములు
ముగియుపఱకు నన్నియు॥ త్రి॥

బృందారకా (రూపి
ముఖ్యా)

బృందారకః॥ త్రి॥ రూపి = చక్కని దాని
కిని, Handsome, శుభ్ర; ముఖ్యా = గుంపులో
ముఖ్యుడయిన వానికిని, Chief, ముఖియా.

ఏకే (ముఖ్యాన్య
కేవలాః) ।

ఏకః॥ త్రి॥ ముఖ్య = ప్రధానునికిని,
Chief, प्रधान; అన్య = ప్రకృతముకంటె
వేరయినవానికిని, Another; కేవలాః = తోడు
లేనివానికిని పేరు, Alone, one, एकाकी.

(స్యాద్దామ్భికః)
కాక్కుటికో (యశ్చ
దూరేరితేక్షణః)॥

౧౭౨॥

కాక్కుటికః॥ త్రి॥ దామ్భికః = డంబము
గలవానికిని, యశ్చ = ఎవఁడు, అదూరే =
సమీపప్రదేశమునందు, ఈరితేక్షణః = ప్రేరే
పఁబడిన చూపుకలిగినవాఁడో అట్టి భిక్షు
వునకును పేరు, A mendicant who walks
always fixing his eyes on the ground

for fear of treading upon worms ;
(hence) a hypocrite, అధర దర్శి.

లాలాటికః (ప్రభో
ర్యావదర్శి కార్యాత్.
మ శ్చ యః) ।

లాలాటికః॥ త్రి॥ యః = ఎవడు, ప్రభోః =
ప్రభువుయొక్క, భావ = భావమును, దర్శి =
తెలిసికొనువాడో వానికిని, Watchful of
his master's look, బాధార; కార్య =
కార్యమునందు, అక్షమః = అసమర్థుడైనవాని
కిని పేరు, Incapable of work, అసమర్థ.

(భూభృన్నితమ్బవ
లయ చక్రేషు) కట
కో (2 ప్రైయామ్) ॥
౧౭౩॥

కటకః॥ ప్న॥ భూభృన్నితమ్బ = కొండ
నడిమికిని, Side of a hill, తరాణ్; నలయ =
కడియమునకును, Bracelet, కటా; చక్రేషు =
రాష్ట్రమునకును, Metropolis, రాష్ట్ర; (ప)
మూలకును పేరు, An army, సేనా.

(సూచ్యక్రే త్సుద్ర)
శత్రో చ లోమహర్షే
చ) కణ్డకః ।

కణ్డకః॥ పు॥ సూచ్యక్రే = సూదికొన,
The point of a needle, సూక్ష్మ క్రి నాక;
త్సుద్రశత్రో = అల్పశత్రువు, A paltry foe,
కమజోర శత్రు; లోమహర్షే = రోమాంచము,
Horripilation, రోమాంచ; (చ) ముల్లు, A
thorn, కాటా. ఇచట 'భూభృన్నితమ్బ'
యనునది మొదలు ప్రక్షిప్తము.

ఇతి కాంతాః

కాంతనారథకశబ్దములు ముగిసెను.

మయాఖ (స్త్రి
ట్యర జ్వాలా)

మయాఖః॥ పు॥ త్వీత్ = కాంతి కిని,
Brightness, కాంతి; కర = కిరణమునకును,
Ray of light, కిరణ; జ్వాలాసు = మంట
కును పేరు, Flame, జ్వాలా.

స్వలిబాణా) శిలీ | శిలీముఖః॥ పు॥ అలి = తు మ్మో ద కు ను,
 ౧॥ ౧౭౪॥ A bee, ఆమర; బాణా = బాణమునకును పేరు,
 An arrow, శర.

జ్యో (నిధౌ లలా | శజ్ఞః॥ ప్న॥ నిధౌ = నిధినిశేషమునకును,
 ౨ కమ్బా న (ప్రీ) A hundred billions, శంఖ; లలాటాస్థి =
 నొసటి యెముకకును, The bone on the
 fore-head, లలాట క్రి హట్టే; కమ్బా = శంఖ
 మునకును పేరు, The conch-shell, శంఖ.

స్ప్రియేఽపి)ఖమ్ | ఖమ్॥ న॥ ఇన్ద్రియే = ఇంద్రియము,
 Organ of sense, ఇన్ద్రియ; (అపి) ఆకాశము,
 Sky, ఆకాశమన.

స్పృణిజ్వాలే అపి) శిఖా॥ సీ॥ ఘృణి = కిరణమునకును,
 Ray of light, కిరణ; జ్వాలే = మంటకును,
 Flame, జ్వాల; (అపి) సిగకును పేరు, Lock
 of hair on the head, చొదలి.

ఇతి ఖాంతాః | ఖాంత నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

శైల వృక్షౌ)నగా | నగః-అగః॥ పు॥ ఈ ౨ ను, శైల = పర్వత
 ౧౭౫॥ మునకును, A mountain, పర్వత; వృక్షౌ =
 చెట్టునకును పేరు, A tree, టెక.

శునో (వాయువి | ఆశుగః॥ పు॥ వాయు = వాయువునకును,
 Wind, వాయు; విశిఖా = బాణమునకును పేరు,
 An arrow, శర.

అర్కవిహగః) | ఖగః॥ పు॥ శర = బాణము, An
 arrow, శర; అర్క = సూర్యుడు, The sun,
 సూర్య; విహగః = పక్షి పేరు, A bird, పక్షి.

పతన్జ్ఞా (పక్షీసూ
ర్యాచ)

పతన్జ్ఞః॥ పు॥ పక్షీ = పక్షికిని, సూర్యా =
సూర్యునికిని, (చ) మిడుతకును పేరు
A grasshopper, పతంగ.

పూగః (క)ముక
బృన్దయోః॥ ౧౭౬॥

పూగః॥ పు॥ క్రముక = పోకచెట్టు
Areca, శ్రుగారీ; బృన్దయోః = సమూహము
Multitude, సమూహ.

(పశవోఽపి) మృ
గా

మృగః॥ పు॥ పశవః = పశువులకును
Cattle, గర్ర; (అపి) లేళ్లకును, Deer, ధిరణ
మృగశీర్ష నక్షత్రమునకును, A constella
tion, శ్రుగారీ; ఏనుగుజాతి విశేషము;
కును, A kind of elephant, ఒక హాథీ
వెదకుటకును పేరు, Search, ఖోజ.

వేగః (ప్ర)వాహజ
వయో రపి॥

వేగః॥ పు॥ ప్రవాహ = ప్రవాహము
కును, Stream, ప్రవాహ; జవయోః = వేగము;
కును, Speed, చాల; (అపి) మలమూత్రా
ప్రవృత్తికిని పేరు, Call of nature, మల
మూత్ర.

పరాగః (కాసుమే
రేణౌ స్నానీయాదా
రజస్యపి॥ ౧౭౭॥

పరాగః॥ పు॥ కాసుమేరేణౌ = పుష్పా
కిని, Pollen of flowers, పరాగ; స్నా
యాదా = స్నానసాధనమయిన పిండి మొ
లయినవానికిని, Fragrant powder, టెఫెన
రజస్యపి = ధూళికిని పేరు, Dust, ధూళ.

(గజేఽపి) నాగ
మాతన్జ్ఞా

నాగః॥ పు॥ గజే = ఏనుగునకును
Elephant, హాథీ; (అపి) సర్పమునకును
Snake, సాగ; నీచమునకును, Lead, లీడ్

మాతజ్ఞః॥ పు॥ గజే = ఏనుగునకును,
Elephant, జాతీ; (అపి) చండాలునికినిపేరు,
A race of mountaineers, పహాడీ జాతి.

అపాద్య (స్థిలకేఁ
పిచ)।

అపాద్యః॥ పు॥ తిలకే = బొట్టు, A cir-
clet on the forehead, తిలక; (అపి) కడ
కన్ను, Corner of the eye, అంఘ్ర కా
కానా.

సర్గ (స్వభావని
ర్మోక్ష నిశ్చయాన్వ
య సృష్టిః)॥ ౧౭౮॥

సర్గః॥ పు॥ స్వభావ = స్వభావము,
Nature, ప్రకృతి; నిర్మోక్ష = విడచట, Relin-
quishment, त्याగ; నిశ్చయ = నిశ్చయము,
Certainty, నిశ్చయ; అధ్యాయ = కావ్యపరి
చ్ఛేదము, Chapter, అధ్యాయ; సృష్టిః =
నిర్మాణము, Creation, సృష్టి.

యోగ (స్సన్నహ
నోపాయ ధ్యాన సం
గతి యుక్తిః)।

యోగః॥ పు॥ సన్నహన = కవచాదులు,
Armour, కవచ; ఉపాయ = సామాన్యపాద
ములు, Means, ఆధార; ధ్యాన = ధ్యానము,
Meditation, ఆధ్యాన; సంగతి = కూటమి,
Junction, సంధి; యుక్తిః = కూర్పుట,
Union, యోగ.

భోగ (స్సుఖే ప్రాప్త
దిభృతా వహే శ్చ
ఫణికాయయోః)॥

౧౭౯॥

భోగః॥ పు॥ సుఖే = సుఖము, Enjoy-
ment, ఆనంద; ప్రాప్తిదిభృతౌ = స్త్రీలు ఏను
గులు మొదలయినవాని పోషణము, Hire;
అహేఃఫణికాయయోః = పాముపడగ, Ex-
panded hood of a serpent, ఘాత; పాము

శరీరము, Body of a serpent, साँप का शरीर; భోజనము, Eating, भोजन.

(చాతకే హరిణే
పుంసి) సారజ్ఞ (శబలే
తిమ్మ)।

సారజ్ఞః॥ పు॥ చాతకే = వానకోయిల,
A sort of bird, चातक; హరిణే = ఇట్టి,
Deer, हिरण; శబలే = నానావర్ణములుగల
వస్తువు॥ త్రి॥ Variegated, नानारंग की
चीज.

(కపాచ) ప్లవగ

ప్లవగః॥ పు॥ కపా = కోతి, An ape,
వందర; (చ) కప్ప, A frog, मेंढक; అనూ
రుడు, The dawn, प्रभात.

(శ్వాపే)త్వభిషజ్ఞః
(పరాధవే)॥ ౧౮౦॥

అభిషజ్ఞః॥ పు॥ శ్వాపే = శాపము, Curse,
शाप; పరాధవే = తిరస్కారము, Defeat,
तिरस्कार; తేనియపవాదము, Groundless
imputation, अय्याजनिन्दा; ఆలింగనం,
Embrace, आलिंगन.

(యానాద్యజ్ఞే) యు
గః (పుంసి) యుగం
(యుగ్మే కృతాదిమ్)।

యుగః॥ యానాద్యజ్ఞే = కాడికి పేరై
నపుడు॥ పు॥ A yoke, యోగ; యుగ్మే = రెంటి
కిని, A pair, जोड़ी; కృతాదిమ్ = నాలుగు
యుగములకు పేరై నపుడు॥ న॥ An age,
युग.

(స్వర్గేషు పశు వా
గ్వజ్ఞ)దిజ్ఞేత్ర) ఘృణి
భూ జ లే॥ ౧౮౧॥
లక్ష్మ్య దృష్ట్యా త్రి

గౌః॥ పు॥ ఓ॥ స్వర్గ = స్వర్గము, Heaven,
स्वर्ग; ఇషు = బాణము, An arrow, बाण;
పశు = పశువు, A bull, बैल; వాక్ = వాక్కు;
Speech, वक्ता; వజ్ర = వజ్రయుధము, The

A region, దిశా; నేత్ర = కన్ను, An eye, ఆంఘ; ఘ్రణి = కిరణము, A ray of light, కిరణ; భూ = భూమి, The earth, జమీన; జలే = నీళ్లు, Water, పానీ. ఈ శబ్దము “స్వర్గే వజ్రే చ రశ్మౌ చ బలీవర్దే చ గాః పుమాన్ | స్త్రీ బాణ రోహిణీ దృద్ధిగ్వాగ్భూమి పృథ్వి భూమ్ని చ” అని త్రికాండశేషమునందుఁ జెప్పినట్లు, లక్ష్మ్యదృష్ట్యా = ప్రయోగానుసారముచే, స్త్రీయాం పుంసి = స్త్రీలింగ పులింగములం దూహింపవలెను.

లిజ్జం (చిహ్న శేఫ
సోః) |

లిజ్జమ్ || న || చిహ్న = గుఱుతు, Mark, చిహ్న; శేఫసోః = శిశ్నమునకును పేరు, Membrum virile, శిశ్న.

శృజ్జం (ప్రధాన్య
సాన్వో శ్చ)

శృజ్జమ్ || న || ప్రధాన్య = ప్రభుత్వము, Sovereignty, ప్రభుత్వ; సాన్వోః = పర్వతశిఖరము, Summit of a mountain, శిఖర; (చ) కొమ్ము, A horn, సోగ; జీవకమను గంధద్రవ్యము, A sort of plant, త్రిగంధీ పాథా.

వరాజ్జం (మూర్ధ
గుహ్యయోః) | ౧౮౨ ||

వరాజ్జమ్ || న || మూర్ధ = శిరస్సు, The head, సీర; గుహ్యయోః = యోని, Pudendum muliebre, యోని; ఏనుగు, Elephant, హాతి.

భగం (శ్రీకామ
మాహాత్మ్య వీర్యయ

భగమ్ || న || (ప) పు || శ్రీ = ఐశ్వర్యము, Prosperity, ఐశ్వర్య; కామ = కోరిక, Love;

తార్క త్రిపు)।

మాహాత్య = దొడ్డతనము, Excellence, మహత్తా; వీర్య = శక్తి, Strength, శక్తి; యత్న = ప్రయత్నము, Attempt, ప్రయత్న ; అర్క = సూర్యుడు, One of the twelve suns, సూర్య; కీర్తి = కీర్తి, Glory, కీర్తి.

ఇతి గాస్తాః

గాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

పరిఘః (పరిఘాతేఽస్త్రే)ఽప్యో)

పరిఘః॥ పు॥ పరిఘాతే = హింస, Destruction, హింస; అస్త్రే = ఇనుపకట్లగుదియ, An iron club, గదా; (అపి) పరిఘయోగము, One of the Yogas in astrology, యోగ.

ఘో (బృద్ధేఽమృతాంఠ్యే)॥ ౧౮౩॥

ఘో॥ పు॥ బృద్ధే = స మూ హ ము, Multitude, సమూహ; అమృతాంఠ్యే = నీటి వేగము, A current of water, ప్రవాహ.

(మూల్యే పూజా విధౌ) వర్ణో

అర్ఘ్యః॥ పు॥ మూల్యే = వెల, Price, మూల్య; పూజా విధౌ = పూజనీయుట, Mode of adoration, పూజా విధాన.

(ఽంహో దుఃఖ వ్యసనే) వ్యఘ్నమ్

అఘమ్॥ న॥ అంహః = హాపము, Sin, పాప; దుఃఖ = దుఃఖము, Pain, దుఃఖ; వ్యసనేషు = జూడము మొదలైన వ్యసనము, Passion, వ్యసన.

(తిష్ఠిష్ఠేఽల్పే) లఘుః

ఽఘుః॥ త్రి॥ ఇష్టే = ఇష్టమయినది, Pleasing, ప్రీతి; అల్పే = చులుకనయినది, Small, light, అల్ప.

ఇతి ఘాస్తాః

ఘాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కాచా(శిశ్య మృద్భేద
దృష్టజః)॥ ౧౮౮॥

కాచః॥ పు॥ శిశ్య = ఉట్టి, A swing for
suspending a load, తీక; మృద్భేద =
గజ, Glass, కాచ; దృష్టజః = కంటిరోగము,
A disease of the eye, నేత్ర రోగ.

(విపర్యాసే విస్తరే
చ) పృష్ఠః

ప్రపఞ్చః॥ పు॥ విపర్యాసే = వైపరీత్యము,
Reverse, విపరీత, విస్తరేచ = విస్తారము,
Copiousness, విస్తార.

(పావకే) శుచిః
(మాస్యమాత్యే చా
త్యుపధే పుంసి మేధ్యే
సితే త్రిమ)॥ ౧౮౯॥

శుచిః॥ పు॥ పావకే = అగ్నికిని, Fire,
अग्नि; మాసి = ఆషాఢమాసమునకును,
Name of a month, ఆషాఢ; అత్యుపధే =
ధర్మాది పరీక్షలచేతఁ బరిశుద్ధుఁడయిన,
అమాత్యే = మంత్రికిని, A tried minister,
मंत्री; శుచిః॥ త్రి॥ మేధ్యే = పవిత్రమయిన
వస్తువునకును, Pure, పవిత్ర; సితే = తెల్లని
వస్తువునకును పేరు, White, सफेद.

(అభిష్వజ్ఞే స్పృహ
యాం చ గభస్తా చ)
రుచిః (స్త్రీయామ్)।

రుచిః॥ స్త్రీ॥ అభిష్వజ్ఞే = అత్యాసక్తికిని,
Passion, इच्छि; స్పృహయాంచ = ఇచ్ఛకును,
Desire, इच्छा; గభస్తాచ = కాంతికిని పేరు,
Splendour, కాంతి.

ఇతి చాంతాః

చాంతానాన్తకకబ్దములు ముగిసెను.

[(ప్ర)సన్నేభల్లు కే
ఁ)ప్యచ్ఛో

అచ్ఛః॥ పు॥ ప్రసన్నే = నిర్మలమయినదాని
కిని, Clear, निर्मल; భల్లుకే = ఎలుగుగొడ్డున
కును పేరు, A bear, भालू.

గుచ్ఛః స్త్రీ బకహ
రయోః।

గుచ్ఛః॥ పు॥ స్త్రీబక = గుత్తికిని, A clus-
ter, गुच्छा; హారయోః = ముత్యాలహారము
నకును పేరు, A sort of necklace, हार.

పరిఘానాఞ్చ లేక

చొచ్చ జలప్రాస్తే త్రిలి
జ్జకః)]] అధికపాఠము

ఇతి ఛాన్దాః

(కేకి తార్క్ష్య) వ
హిభుజౌ

(దస్తవిప్రాణ్ణజా)
ద్విజాః || ౧౮౬ ||

అజా (విష్ణుహర
చ్ఛాగా)

(గోష్ఠాధ్వ నివహః)
వ్రజాః ।

ధర్మరాజౌ (జిన
యమా)

కచ్చః॥ వస్త్రము చెఱఁగునకు పేరై నపుడు॥పు
Hem of a garment, కఱ; క స్సెమునకు
పేరై నపుడు॥ త్రి॥ Bank or shore, కినారా
ఛాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

అహిభుక్॥ జ్, పు॥ ఇది, కేకి = నెమిలికిని
A peacock, మోర; తార్క్ష్య = గరుత్మంతుఁ
కిని పేరు, Garuda, గరుడ.

ద్విజాః॥ పు॥ దస్త = నోటిపల్లు, A tooth
దాత; విప్ర = బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు
A regenerate man of the first three
tribes, బ్రాహ్మణ వైశ్య క్షత్రియ; అణ్ణజాః = పక్షుల
సర్పములు మొదలైన యండజములు, An
oviparous animal, a bird &c. జా గ్రాణ
అంతాసే నికలతే క్షే.

అజా॥ పు॥ విష్ణు = విష్ణువునకును, Vishnu
విశ్నా; హర = శివునికిని, Siva, శివ; ఛాగాః =
మేకకును, A goat, బకరా; బ్రహ్మకును
Brahma, బ్రహ్మ; మన్మథునికిని పేరు
Cupid, మన్మథ.

వ్రజాః॥ పు॥ గోష్ఠ = పసులదొడ్డికిని, A cow-
pen, బ్రజా; అధ్వ = త్రోవకును, A road
సడక; నివహః = సమూహమునకును
A multitude, సమూహ.

ధర్మరాజాః॥ పు॥ జిన = బుద్ధదేవరకును
Buddha, బుద్ధ; యమా = యమునికిని పేరు
The god of death, యమ.

కుఞ్జో (దస్తేఽపిన
స్త్రీయామ్)॥ ౧౮౭॥

వలజే (క్షేత్ర)పూ
ర్వారే) వలజా (వల్లు
దర్శనా)

(సమేత్కాంశేరణే)
స్వాజి:

ప్రజా (స్వాత్సం
తౌ జనే)॥ ౧౮౮॥

అబ్జా (శబ్దశబ్దాఞ్క
స)

(స్వకే నిత్యే)నిజం
ప్రేమ)।

ఇతి జాన్తా:

(పుం స్వాత్మనిప)

కుఞ్జః॥ ప్న॥ దస్తే = ఏనుఁగుదంతమునకును,
An elephant's tooth, हाथी का दांत;
పొదరింటికినిపేరు, An harbour, బాడీ.

వలజమ్॥ న॥ క్షేత్ర = చేను, A field,
ఖేత; పూర్వారే = పట్టణపు వాకిలి, City
Gate, शहर का मुखद्वार; వలజా॥ నీ॥ వల్లు
దర్శనా = మంచిమాపుగల స్త్రీ, A pretty
woman, सुन्दर स्त्री.

అజిః॥ నీ॥ సమేత్కాంశే = చదరమయిన
నేలకును, Even ground race-course,
సమతల జమీన్; యుద్ధమునకును, War, युद्ध;
(అపి) క్షణకాలమునకును, An instant,
क्षण.

ప్రజా॥ నీ॥ సంతతౌ = సంతానమునకును,
Progeny, संतान; జనే = జనులకునుపేరు,
People, प्रजा.

అబ్జః॥ పు॥ శబ్ద = శంఖము, A conch,
शंख; శబ్దాఞ్క = చంద్రుడు, The moon,
चन्द्र; (చ) తామర, The lotus, कमल;
ధన్వంతరి, Physician of the gods,
धन्वतरी.

నిజమ్॥ త్రి॥ స్వకే = తనవస్తువునకును,
Own, अपना; నిత్యే = నిత్యమయినదానికిని
పేరు, Perpetual, निरत्य.

జాన్తానానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

క్షేత్రజ్ఞః॥ ఆత్మని = ఆత్మకు పేరయినపుడు॥

వీణేతు) క్షేత్రజ్ఞో(వా
చ్యలిజ్ఞకః)॥ ౧౮౯॥

సంజ్ఞా (స్యాచ్చే
త నానా మ హస్తాదై
శ్చార్థసూచనా)।

[దోషజ్ఞో (వైద్యవి
ద్వాంసా)

జ్ఞో (విద్వా నోన్
మజ్ఞోఽపిచ)]

ఇతి ఖాంతాః

(కాకేభగ్ణా) క
రతా

(గజగ్ణ కటి) క
తా॥ ౧౯౦॥

శిషివిష్ట (స్తు ఖల
తౌ దుశ్చర్మణి మహే
శ్వరే) ।

(దేవశిల్పి నృపి)
త్వష్టా

పు॥ Soul, ఆత్మా; ప్రవీణే=నేర్పరికి పేరయి
నపుడు॥ త్రి॥ Skilful, చతుర.

సంజ్ఞా॥ సీ॥ చేతనా=బుద్ధికిని, Thought,
బుద్ధి; నామ = పేరునకు, Name, నామ;
హస్తాద్యైః=హస్తాదులచేత, అర్థసూచనా=
అర్థము సూచనచేయుటకును, Hint, సూచనా

దోషజ్ఞః॥ పు॥ వైద్యునికిని, A physi-
cian, వైద్య; విద్వాంసునికిని పేరు, A wise
man, విద్వాన.

జ్ఞః॥ పు॥ విద్వాంసునికిని, A wise man
విద్వాన; బుధునికిని పేరు, The first of the
lunar race, బుధ.

ఖాంతానాంకశబ్దములు ముగిసెను.

కరతః॥ పు॥ కాక = కాకికిని, A crow
కౌఠా; ఇభగ్ణా=ఏనుగు గండస్థలమునకు
An elephant's cheek, हाथी की कनपटी

కటః॥ పు॥ గజగ్ణ=ఏనుగు చెక్కిలికిని
An elephant's cheek, हाथी की गाल
కటి=మొలకును, The hip, कटी.

శిషివిష్టః॥ పు॥ ఖలతౌ = బట్టతలవాడు
Bald, గజా; దుశ్చర్మణి=కుష్ఠరోగి, Leper.
కోటి; మహేశ్వరే=శివుడు, शिव.

త్వష్టా॥ ఋ॥ దేవశిల్పిని = విశ్వకర్మకును
Divine artist, देवशिल्पि; (అపి) వడ్లవా
కిని, A carpenter, बढई.

దిష్టం (దైవేపి
న ద్వయోః)॥ ౧౯౧॥

(రసే) కటుః (క
బ్ధికార్యే త్రిషు మ
స్సర తీక్షణ్యోః)॥

రిష్టం (క్షేమాశుభా
నావే)

వ్వరిష్టే (తు శుభా
శుభే)॥ ౧౯౨॥

(మాయా నిశ్చల
మస్తే) ఘృతై తవాన్మ
కరాశిషు । అయోఘ
శీ శైలశృణ్ణే సీరాణ్ణే
సూట (మస్త్రియా
సే) ॥ ౧౯౩॥

దిష్టమ్॥ న॥ దైవే = పురాకృతకర్మము,
Destiny, भाग्य; దిష్టః॥ పు॥ కాలము,
Time, समय.

కటుః॥ రసే = కారమునకు పేరై నపుడు॥
పు॥ Pungency, तीक्ष्णता; అకార్యే = చేయఁ
దగనిదానికి పేరయినపుడు॥ న॥ Improper
act, बुरा काम; మత్సర = మచ్చరముగలవాని
కిని, Envious, ईर्ष्या; తీక్షణ్యోః = తీక్షణ్య
మయిన వస్తువునకును పేరై నపుడు॥ త్రి॥
Fierce, भयंकर.

రిష్టమ్॥ న॥ క్షేమ = క్షేమమునకును,
Happiness, क्षेम; అశుభ = అశుభమున
కును, Ill-luck, अशुभ; అభావేషు = నాశము
నకును పేరు, Destruction, नाश.

అరిష్టమ్॥ న॥ శుభ = శుభమునకు,
Happiness, शुभ; అశుభే = అశుభమునకును
పేరు, Misery, अशुभ.

కూటమ్॥ ప్న॥ మాయా = ఇంద్రజాలము
మొదలయిన మాయ, Illusion, माया;
నిశ్చల = కదలని యాకాశాదులు, Uniform
substance, (as the ethereal element),
निश्चल वस्तु; యస్తే = మృగాదులను పిం
సించు నుడులు మొదలయినవి, Trap, जाल;
కైతవ = కపటము, Fraud, छल; అన్యత =
బొంకు, A lie, झूठ; రాశిషు = రాశి,
Assemblage, राशि; అయోఘనే = నమ్మెట,
Hammer, हथौडा; శైలశృణ్ణే = పర్వతశిఖ

	రము, Summit of a hill, చోడి; సీరాన్జే = నాగేటికట్టు, Ploughshare, పాఠ.
(సూక్ష్మైలాయాం) త్రిటిః (స్త్రీ) స్వాత్మా లేఽల్పే సంశయేఽపి చ)।	త్రిటిః॥ సీ॥ సూక్ష్మైలాయామ్ = సన్నయే కలు, Small cardamom, ఇతాయచీ; అల్పే కాలే = అల్పకాలము, An instant, భూ (ఆపి) అల్పే = లేశము, An atom, అన్య సంశయే = మరణసంశయము, Doubt, సంగయ
(ఆద్యత్కర్షాశ్చ) యః) కోట్యా	కోటిః॥ సీ॥ ఆర్తి = వింటికొప్పునకును, End of a bow, చతుక్కి నోక; ఉత్కర్ష = అతీ శయమునకును, Eminence, ఉత్కర్ష; అశ్రిః = అంచునకును పేరు, Edge, corner, కిનાరా
(మూలే లగ్నకచ) జటా॥	జటా॥ సీ॥ మూలే = ఊడకును, A root జడ; లగ్నకచే = జడకును పేరు, Clotted hair, చోడి, జడా.
వ్యప్తిః (ఫలే స మృద్ధాచ)	వ్యప్తిః॥ సీ॥ ఫలే = ప్రయోజనమునకును, Consequence, ఫల; సమృద్ధా = సమృద్ధికిని, Opulence, సమృద్ధి.
దృష్టి (క్షానేఽక్షి దర్శనే)।	దృష్టిః॥ సీ॥ జ్ఞానే = జ్ఞానము, Know- ledge, జ్ఞాన; అక్షి = కన్ను, The eye, ఆంఖ; దర్శనే = చూపు, Sight, దర్శన.
ఇష్టి (ర్యాగేచ్ఛ యో)	ఇష్టిః॥ సీ॥ యాగ = యాగమునకును, A sacrifice, యజ్ఞ; ఇచ్ఛయోః = ఇచ్ఛకును పేరు, Desire, ఇచ్ఛా.
స్పృష్టం (నిశ్చితే బహులేతి) యః॥	స్పృష్టమ్॥ త్రి॥ నిశ్చితే = నిశ్చయింపబడిన దానికిని, The subject of ascertainment,

निश्चित विषय; బహులే = బహుశమైనదాని
కిని, Much, बहुलता.

కష్టేతు (కృచ్ఛ)
గహనే)

కష్టమ్॥ కృచ్ఛ) = దుఃఖమునకును, Pain-
ful, दुख; गहने = చొరరానిదానికిని, Not
easily attainable, अगम.

(దక్షామ ద్వాగదే
షు చ) । పటు (ద్వా
వాచ్య లిङ्गाచ)

పటుః॥ దక్ష = సమర్థునికిని, Skilful, समर्थ,
అమద్ద = మందుడుగానివానికిని, Diligent,
अक्लमंद; అగదేషు = రోగములేనివానికినిపేరు,
Healthy, तद्गुस्त. ఈ ౨ ను త్రి॥

ఇతి టాన్తాః

టాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

నీలకణ్ఠ (శ్చివేఽపి
వ)॥ ౧౯౬॥

నీలకణ్ఠః॥ పు॥ శివే = శివునికిని, Siva, शिव;
అపిశబ్దముచలన నెఱులికినిపేరు, A peacock,
मोर.

(పుంసి) కోష్ఠో
ఽస్తర్జరం కుసూ
రోఽస్తర్జహం త
సా) ।

కోష్ఠః॥ పు॥ అస్తర్జరమ్ = లోనికడుపున
కును, Stomach, पेट; కుసూలః = గాదెకును,
Granary, खत्ती; అస్తర్జహమ్ = లోపలి
యింటికిని, An apartment, घर के अंदर
का भाग.

నిష్ఠా (నిష్పత్తినా
శాన్తాః)

నిష్ఠా॥ నీ॥ నిష్పత్తి = కార్యమాట, Con-
summation, पूर्णता; నాశ = కానరామి,
Disappearance, गायब; అన్తాః = చెడుట,
Destruction, नाश.

కాష్ఠో (తక్ష్మరే స్థి
కా దిశి) ॥ ౧౯౭॥

కాష్ఠా॥ నీ॥ ఉత్కర్షే = ఉత్కర్ష, Ex-
cellence, उत्कर्ष; స్థితౌ = మర్యాద, Limit,
मर्यादा; దిశి = దిక్కు, Region, दिशा

(త్రి)షు జ్యేష్ఠో
(ఽతిశ స్తేఽపి)

జ్యేష్ఠః॥ త్రి॥ అతిశ స్తే = మిక్కిలి శ్రేష్ఠ
డయినవానికిని, Pre-eminent, శ్రేష్ఠ; (అ
తోడఋట్టిన యన్నకును, Eldest; వృద్ధ
కిని పేరు, Very old.

కనిష్ఠోఽతియు వా
ఽల్పయోః)।

కనిష్ఠః॥ త్రి॥ అతియువా=మిక్కిలి కొం
మైన వయస్సుగలవాడు, Very young.
అల్పయో=అల్పమైనది, Small.

ఇతి తాన్తాః

తాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

దణ్డోఽ(స్త్రీ) లగు
డేఽపి స్యాత్)

దణ్డః॥ ప్న॥ లగుడే=దుడ్డుకోల, A stal
లెడ; (అపి) సూర్యపార్శ్వవత్రి, Comp
nion of the sun, సూర్య కా అనుచర; చతుర్థ
పాయము, Punishment, శిక్ష; కప్పము
కర.

గుడో (గో లేక్షు
పాకయోః) ॥ ౧౯౮॥

గుడః॥ పు॥ గోల = మృత్తికాదులచే
జేయబడిన యుంటకును, A globe or bal
లెక్షుపాకయోః = బెల్లమునకు పేరు, Ra
Sugar, గుక్క.

(సర్పమాంసాత్ప
శూ) వ్యాడో

వ్యాడః॥ పు॥ సర్ప = సర్పమునకున
A serpent, సాగ; మాంసాత్పశూ=మాం
మును దిను క్రూరమృగమునకును పేరు
A carnivorous beast, మాంసాహారి మృగ.

(భూ గో వాచ)
స్త్విడా ఇలాః।

ఇడా-ఇళా॥ స్తీ॥ ఈ అ ను, భూ=భూమి
The earth, భూమి; గో = ఆవు, A co
గాయ; వాచః=వాక్కు, Speech, వాణి.

త్వేడా (వంశశలా
కాఽపి)

త్వేడా॥ స్తీ॥ వంశశలాకా=వెదురుచివ
A bamboo rod, బాళ; సింహనాదవ
War whoop, సింహనాద.

నాడీ (కాలేఽపి పట్టణే)॥ ౧౯౯॥	నాడీ॥ నీ॥ పట్టణేకాలే = ఆయుక్షణముల కాలము, A measure of time equal to 24 minutes, ఐదీ; (అపి) క్రోవిసరము, An artery, ధమనీ; కూరకాడలు మొద॥ Hollow stalk.
కాణ్డో (ఽస్త్రీ దణ్డబాణార్వ సరవారిషు) ।	కాణ్డో॥ ప్ష॥ దణ్డ=కోల, A stem, కాండ. బాణ=బాణము, An arrow, శర; అర్వ= కుత్సితుఁడు, Bad, క్షుర; వర్గ = కావ్యాదుల యందు పరిచ్ఛేదము, A chapter, అధ్యాయ; (ప) సమూహము, Multitude, సమూహ; అవసర=అవసరము, Opportunity, మౌకా; వారిషు=నీళ్లు, Water, పానీ.
(స్వా) ద్భాణ్డ(మ శ్వాభరణేఽమత్రే మూలవణిగ్ధనే)॥ ౨౦౦॥	భాణ్డమ్॥ న॥ అశ్వాభరణే=గుఱ్ఱాలసాము, Tappings of a horse, ఘోడే కే ఆభరణ; అమత్రే=మృణ్మయాదిపాత్రము, A vessel, మిడ్డి కే పాత్ర; మూలవణిగ్ధనే = వర్తకునిచేత లాభముకొఱకు నుంపబడిన మూలధనము, Stock or capital.
ఇతి డాన్తాః	డాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(భృశ ప్రతిజ్ఞయో) ర్భాధం	బాధమ్॥ త్రి॥ భృశ = మిక్కిలి, Much, వత్తుత; ప్రతిజ్ఞయోః = అంగీకారము, Promise, ప్రతిజ్ఞ.
ప్రగాధం (భృశ కృచ్ఛ్రియోః) ।	ప్రగాధమ్॥ త్రి॥ భృశ = మిక్కిలి, Much, వత్తుత; కృచ్ఛ్రియోః = దుఃఖము, Pain, కష్ట; (ప) చొరరాని, Difficult, అగమ.
(శక్తస్థూలాత్రిషు) దృఢో	దృఢమ్॥ త్రి॥ శక్త = లావుగల, Able, ఠడ; స్థూలా=బలిసిన, Bulky, క్షృణ.

పూర్ణా (విన్యస్త
సంహతౌ)॥ ౨౦౧॥

ఇతి ధాన్తాః

భూణో (అర్భకే
స్త్రైణగర్భే)

బాణో (బలిసుతే
శరే)।

కణో (అతిసూక్ష్మ
ధాన్యాంశే)

(సంఘాతే ప్రమథే)
గణాః॥ ౨౦౨॥

పణో (ద్యూతాది
మాత్స్యప్టే భృతౌ
మూల్యే ధనేఽపిచ)।

(మార్వాన్యం దృ
వ్యాశ్రితే సత్త్వశు

పూర్ణాః॥ త్రి॥ విన్యస్త = ఒడ్డుతీర్పబడిన
సేనకును, Arranged as an army, సేనా క్
एक रचना ; సంహతౌ = దట్టమైనదానిని పేరు,
Compact, घना.

ధాన్తానానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

భూణాః॥ పు॥ అర్భకే = పిన్నవానికిని,
Child, बच्चा; స్త్రైణగర్భే = స్త్రీలగర్భమున
కును, Human foetus, गर्भ.

బాణాః॥ పు॥ బలిసుతే = బలిచక్రవర్తి
కుమారునికిని, राजा बलि का पुत्र; శరే =
అమ్మునకును పేరు, An arrow, शर.

కణాః॥ పు॥ అతిసూక్ష్మ = మిక్కిలి కొంచె
మైనదానికి, A particle, कण; ధాన్యాంశే =
నూకలకును, A grain, कनका.

గణాః॥ పు॥ సంఘాతే = సమూహము,
Multitude, समूह; ప్రమథే = ప్రమథగణము,
Siva's attendants, शिव के सेवक.

పణాః॥ పు॥ ద్యూతాదిషు = జూదము కోడి
పందెము మొదలయినవానియందు, ఉత్స్యప్టే =
ఒడ్డునట్టి, భృతౌ = పందెము, A stake at
play, दाँव; మూల్యే = కూలి, Wages,
मजदूरी; వెల, Price, कीमत; ధనే = ధనము,
Wealth, धन; (అపి) ౩ గురిగింజలయెత్తు
రాగిముద్ర, A weight, तोल.

గుణాః॥ పు॥ మార్వాన్యమ్ = వింటినారి,
A bow-string, नारि; ద్రవ్యాశ్రితే = ద్రవ్యా

క్ష సన్ధ్యాదికే) క్షణః॥ శ్రీ తములయిన రూపరసాదులు, An object
 ౨౦౩॥ of sense, వస్తు; త్యాగశౌర్యాదులు, Virtue, గుణ; సత్త్వ=సత్త్వరజస్తమస్సులు, An ingredient of nature, సత్వ, రజ और तमो గుణ; శుక్ల = శుక్ల నీలపీతాదులు, Property, సంపత్తి; సన్ధ్యాదికే = సంధి విగ్రహాదులు, An expedient, సंधि विग्रह आदि.

(నిర్వాప్యపారస్థితౌ కాలవిశేషో ఉత్సవయోః) క్షణః॥ పు॥ నిర్వాప్యపారస్థితౌ = వ్యాపారములేక యూరకుండుట, State of being unemployed, बेकार रहने का समय; కాలవిశేష = గడియలో నాటవభాగము, A moment, क्षण; ఉత్సవయోః=ఉత్సవము, Festival, उत्सव.

వర్ణో (ద్విజాదాశు వర్ణాదాస్తుతౌ) వర్ణంతు (వాఽక్షరే)॥ ౨౦౪॥ వర్ణః॥ పు॥ ద్విజాదా = బ్రహ్మణాదిజాతి, Tribe, जाति; శుక్లాదా = తెలుపు మొదలయినవన్నె, Colour, रंग; స్తుతౌ = స్తోత్రము, Praise, स्तोत्र; ప్న॥ అక్షరము, A letter, अक्षर.

అరుణో (భాస్కరేఽపిస్యా ద్వర్ణభేదేపి చ త్రిషు) । అరుణః॥ పు॥ భాస్కరే = సూర్యునికిని, The sun, सूर्य; (అపి) అనూరునికిని, The dawn, प्रभात; వర్ణభేదే = ఎఱుపునస్తువునకును॥ త్రి॥ Dark red, लाल.

స్థాణు (శ్వర్వే) స్థాణుః॥ పు॥ శ్వర్వే = శివునికిని, Siva, शिव; (అపి) మోటుచెట్టునకును పేరు, A pollard.

(ఽప్యథ) ద్రోణః ద్రోణః॥ పు॥ కాకే = కాకినికిని, A raven,

(కాకే)	కౌఱా; (అపి) నలుతుమునకును పేరు, A measure, एक माप.
(ఁప్యాజౌ రవే) రణః ౨౦౫	రణః పు అజౌ = యుద్ధమునకును, War, యుద్ధ; రవే = ధ్వనిని పేరు, Sound, ध्वनि.
గ్రామణీ (రాపితే) పుంసి శ్రేష్ఠే గ్రామా ధిపే (తీ)షు)।	గ్రామణీ పు నాపితే = మంగలవాడు, A barber, नाई; త్రి శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠుడు, Excellent; గ్రామాధిపే = గ్రామాధిపతి, Superintendent of village, ग्रामाधिपति.
ఊర్ణా (మేషాదిలో) మిష్యా దావర్తే చా స్తరా భువోః ౨౦౬	ఊర్ణా నీ మేషాదిలోమ్మ = గొట్టె కుం దేలు మొదలయినవాని రోమమునకును, Wool, felt, भेड़ों के बाल; భువోః = కనుబొమల యొక్క, అస్తరా = నడుమనుండు, ఆవర్తే = సుడికిని, A circle of hair between the eye-brows, भौंहा.
హరిణీ (స్యాస్మగ్రి హేమప్రతిమా హరి తా చయా)।	హరిణీ నీ మృగీ = లేడి, A doe, हिरणी; హేమప్రతిమా = బంగారు ప్రతిమ, A gol- den image, सोने की मूर्ति; యాహరితా = పచ్చనివన్నెగలది, Green, हरा.
(తీ)షు పాణ్డౌ చ) హరిణః	హరిణః పాణ్డౌ = తెలుపు పసుపు వన్నెలు గూడిన వస్తువునకు పేరయినపుడు త్రి Yellowish white, पीला; (చ) ఇట్టికి పేరయి నపుడు పు A deer, हिरण.
స్థూణా (స్తమ్భే ౨ పి వేశ్యనః) ౨౦౭	స్థూణా నీ వేశ్యనః స్తమ్భే = ఇంటికంబము, A house post, स्तंभ; (అపి) ఇనుప ప్రతిమ, An iron image, एक लोहे की मूर्ति.
తృష్ణే (స్పృహ)	తృష్ణా నీ స్పృహ = ఆశకును, Desire,

పిపాసే ద్వే)

आशा; పిపాసే=దప్పికినిపేరు, Thirst, ఆసా.

(జగుప్సా కరుణే)
ఘృణే ।ఘృణా॥సీ॥ జగుప్సా=రోతకును, Blame,
घृणा; కరుణే=దయకునుపేరు, Pity, दया.(వణిక్పథే చ) విప
ణిఃవిపణిః॥ సీ॥ వణిక్పథే = అంగడివీధి,
A market, बाजार; (చ) అంగడి, A stall
or shop, दूकान.

(సురా ప్రత్యక్ష్) వాదుణీ॥ ౨౦౮

వాదుణీ॥ సీ॥ సురా=కల్లు, Spirituous
liquor, सुरा; ప్రత్యక్ష్ = పడమటిదిక్కు,
West, पश्चिम.కరేణు (రిభ్యాం
స్త్రీ నేభే)కరేణుః॥ ఇభే=మగవనుగునకును, జాతీ;
కరేణు॥ సీ॥ ఇభ్యామ్=ఆడేనుగునకునుపేరు,
हथिनी.ద్రవిణం (తు బలే
ధనే) ।ద్రవిణమ్॥ న॥ బలే = బలమునకును,
Strength, बल; ధనే = ధనమునకును పేరు,
Wealth, धन.శరణం (గృహరక్షి
తోః)శరణమ్॥ న॥ ఇది, గృహ = ఇంటికిని,
A house, घर; రక్షిత్రోః=రక్షించువానికిని
పేరు, Preserver, रक्षक.(శ్రీపర్ణం (కమలే
ఽపిచ)॥ ౨౦౯॥శ్రీపర్ణమ్॥ న॥ కమలే = తామరపువ్వున
కును, A lotus, कमल; (అపి) నెల్లిచెట్టు,
Nelumbiam.(విషాభిమరలోహే
షు) తీక్ష్ణం (స్త్రీ బే ఖరే
తిషు) ।తీక్ష్ణమ్॥ న॥ విష=విషము, Poison, विष;
అభిమర=యుద్ధము, War, युद्ध; లోహే=
ఇనుము, Iron, लोहा; ఖరే=వాడియైనది॥ త్రి॥
Sharp, तेज.ప్రమాణం (హే
తు మర్యాదా శాస్త్రేప్రమాణమ్॥ న॥ హేతు=ప్రత్యక్షాదిజ్ఞాన
తా రణ ము, Proof, authority, प्रमाण;

యత్ప్రమాతృపు) || మర్యాదా = మ ర్యా ద, Limit, मर्यादा;
 ౧౦౦ శాస్త్ర = శాస్త్రము, Sacred ordinance, शास्त्र;
 యత్ర = కొలత తూనిక మొదలైన మా న ము, Measure, extent, नाप;
 ప్రమాతృపు = ఎఱుగునది, Having a right notion;
 మఱియు ఏకత్వమునకును పేరని రభసుడు, Unity, एकता.

కరణం (సాధకత మం క్షేత్ర గాత్రేన్ద్రియే వ్యపి) | కరణమ్ || న || సాధకతమమ్ = ధేవనాది క్రియలయందు పయోగించు ఖడ్గములు, Instrument, हथियार;
 క్షేత్ర = క్షేత్రము, Field, क्षेत्र;
 గాత్ర = శరీరము, Body, शरीर;
 ఇన్ద్రియేషు = చక్షురాదీన్ద్రియము, Organ of sense, इंद्रिय;
 (అపి) కారణము, A cause, कारण;
 క్రియ, Performance, क्रिया;
 గణికుడు, A scribe, पटल;
 నాట్యగీత భేదము, A kind of rythmical pause, एक राग.

(ప్రాణ్యత్వాదే) సంసరణ (మసంబాధే చమూగతౌ || ౧౦౧ || ఘట్టాపథే) సంసరణమ్ || న || ప్రాణి = ప్రాణులయొక్క, ఉత్పాదే = ఉత్పత్తిరూపమయిన సంసారము, Birth and re-birth, जन्म और पुनर्जन्म;
 అసంబాధే చమూగతౌ = ఇటుకటములేని సేన నడచుట, Unresisted march of troops, सेना की चाल;
 ఘట్టాపథే = పెద్దవీధి, A high way, एक राज वाटा.

(ఒథవాన్తాన్నే) సముద్ధరణ (మున్నయే) | సముద్ధరణమ్ || న || వాన్త = క్రక్కిన, అన్నే = అన్నమునకును, Food vomitted, వమన క్రియా వుత్తా మోజన;
 ఉన్నయే = ఎత్తుట కును పేరు, Raising, उठाना.

(అథ త్రిమ)

ఇకముందుఁ జెప్పఁగల తాన్తశబ్దములు
త్రి॥విషాణం (స్యాత్ప
శుశ్మజ్జేభదంతయోః)॥
౨౦౨॥విషాణమ్॥ త్రి॥ పశుశృజ్ఞ=పసరపుకొమ్ము
నకును, A horn, శింగి; ఇభదంతయోః =
ఏనుగుదంతమునకును పేరు, An elephant's
tooth, a tusk, हाथी का दांत.ప్రవణః (క్రమవి
మోర్వాప్యం ప్రహ్వే
నా తు చతుష్పథే)॥ప్రవణః॥ క్రమ = వాటముగా, నిమోర్
ర్వాప్యమ్=పల్లమయిన నేలకును, Declivity,
अटपटी जगह; ప్రహ్వే = నమ్ముడైనవానికిని
పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Humble, నగ్గ; చతు
ష్పథే=నాలుగు తెరువులు గూడిన చోటికి
పేరయినపుడు॥ పు॥ A place where four
roads meet, चौक.సంక్షిర్ణా (నిచితా
శుద్ధా)సంక్షిర్ణః॥ త్రి॥ నిచిత = మ్లేచ్ఛసంక్షిర్ణము
దేశమన్నట్లు నెరసినదానికిని, Miscellan-
eous; అశుద్ధా = సంక్షిర్ణముజాతి యన్నట్లు
మఱొకదానితోఁ గలసినదానికిని పేరు,
Impure, mixed, अशुद्ध.ఇరిణం (శూన్య
మూషరమ్) ॥ ౨౦౩॥ఇరిణమ్ (పా) ఈరిణమ్॥ త్రి॥ శూన్యమ్ =
పాడైనదానికిని, Desert, रेगिस्तान; ఊష
రమ్=చాటి నేలకును పేరు, Salt and barren
soil, ऊसर जमीन.

ఇతి తాన్తాః

తాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(దేవసూర్యా) వివ
స్వంతైవివస్వాన్॥ త్॥ దేవ = దేవతలకును,
A god, भगवान; సూర్యా = సూర్యునికిని పేరు,

సరస్వనై (న దార్ణ
వౌ) ।

సరస్వాన్ ॥ త్ ॥ నద=సరస్వంతమను పేరు
గల నదమునకును, A river, एक नदी;
అర్ణవౌ=సముద్రమునకును పేరు, The sea,
समुद्र; నదమనఁగాఁ బ్రత్యక్ష)వాహముగల
యేలు.

(పక్షి తాక్ష్య) గరు
త్మనై)

గరుత్మాన్ ॥ త్, పు॥ పక్షి = పక్షికిని,
A bird, पक्षी; తాక్ష్య=గరుడునికిని పేరు,
Vishnu's vehicle, गरुड.

శకునై (భాస పక్షి
ణౌ) ॥ ౨౦౮॥

శకున్తః॥ పు॥ భాస = చమురు కాకికిని,
Vulture, गीघ; పక్షిణౌ=పక్షిమాత్రమున
కును పేరు, A bird, पक्षी.

(అగ్ని తాప్తౌ) ధూ
మకేతూ

ధూమకేతుః॥ పు॥ అగ్ని=అగ్నికిని, Fire,
अग्नि; ఉత్పాతౌ = ఉత్పాతమునకును పేరు,
A comet, धूमकेतु.

జీమూతౌ (మేఘ
పర్వతౌ) ।

జీమూతః॥ పు॥ మేఘ = మేఘమునకును,
Cloud, बादल; పర్వతౌ = పర్వతమునకును
పేరు, Mountain, एक पहाड.

హస్తా (తుపాణి
నక్షత్రే)

హస్తః॥ పు॥ పాణి = చేయి, A hand,
हाथ; నక్షత్రే = నక్షత్రవిశేషము, The
asterism corvus; మూర, A cubit.

మరుతౌ (పవనా
మరా) ॥ ౨౦౯॥

మరుత్ ॥ పు॥ పవన = వాయువునకును,
Wind, हवा; అమరా = దేవతలకును పేరు,
A deity, देवता.

యన్తా (హస్తిపకే
నూతే)

యన్తా॥ ఋ, పు॥ హస్తిపకే = ఏనుఁగు
మావటివాఁడు, An elephant driver,
महावत; నూతే = సారథి, A charioteer,
सारथी.

భర్తా (ధాతరి పో
ప్టరి);

భర్తా॥ పు, ఋ॥ ౧ - ధాతరి = మోయు
వాడు, A bearer, भर्ता; పోప్టరి = పోషించు
వాడు, Support; మగడు, Husband.

(యానపాత్రే శిశౌ)
పోతః

పోతః॥ పు॥ ౧ - యానపాత్రే = ఏలుదాటిం
చునట్టి యోడకును, A boat, नाव; శిశౌ =
శిశువునకును పేరు, A young animal,
शिशु.

ప్రేతః (ప్రాణ్యస్త
రే మృతే) ॥ ౨౧౬॥

ప్రేతః॥ పు॥ ౧ - ప్రాణ్యస్తరే = సరకమునం
దుండు జంతువునకును, Evil spirit, प्रेत;
మృతే = చచ్చినవానికిని పేరు, Departed
soul, dead, मृत शरीर.

(గ్రహభేదే ధ్వజే)
కేతుః

కేతుః॥ పు॥ ౧ - గ్రహభేదే = కేతుగ్రహము,
The ninth planet, కేతు; ధ్వజే = పెక్క
ము, A flag, झंडा; (పా) కాంతి, Bright-
ness, కాంతి; ఉత్పాతము, Comet, धूमकेतु;
చిహ్నము, Mark, चिह्न.

(పార్థివే తనయే)
సుతః

సుతః॥ పు॥ ౧ - పార్థివే = రాజునకును,
King, राजा; తనయే = కొడుకునకును పేరు,
A son, पुत्र.

స్థపతిః (కారుభే
దేఽపి)

స్థపతిః॥ పు॥ ౧ - కారుభేదే = శిల్పి, An
architect, शिल्पि; (అపి) బృహస్పతియాగ
ముచేసినవాడు, A person performing
a sacrifice to the planet Jupiter,
बृहस्पति का यज्ञ किया हुआ व्यक्ति.

భూభృ (మృమి
ధరేన్మపే) ॥ ౨౧౭॥

భూభృత్॥ పు॥ ౧ - భూమిధరే = పర్వతము
నకును, Mountain, पर्वत; నృపే = రాజున
కును, King.

మూర్ధాభిషిక్తో
(భూపేఽపి)

మూర్ధాభిషిక్తః॥ పు॥ ౧ - భూపే = రా
మాత్రుడు, One of the Kshatriya caste
(అపి) పట్టాభిషిక్తుడు, A crowned king
అగ్నివిక్త రాజా.

ఋతుః (స్త్రీ కుసు
మేఽపిచ) ।

ఋతుః॥ పు॥ ౧ - స్త్రీ కుసుమేఽపిచ = (స్త్రీ)
రజస్సునకును, A woman's courses, రజః
(అపి) వసంతాది ఋతుపులకును పేరు.
season, ऋतु.

(విష్ణో నవ్య) జితా
వ్యక్త

అజితః॥ పు॥ ౧ - విష్ణో = విష్ణువు, Vishnu
విజితః; (అపి) గెలువబడనిది॥ త్రి॥ Ur
conquered, అజితః; అవ్యక్తః॥ పు॥ విష్ణోః
విష్ణువు॥ పు॥ (అపి) స్ఫుటముగా నేర్పడనిది॥ త్రి॥
Indistinct, Any invisible principle
अस्पष्ट.

నూత (త్వష్టరి
సారథౌ)॥ ౨౦౮॥

నూతః॥ పు॥ ౧ - త్వష్టరి = వడ్లవానికిని
A cart wright; సారథౌ = సారథికిని పేరు
Charioteer, सारथी.

వ్యక్తః (ప్రాజ్ఞేఽపి)

వ్యక్తః॥ పు॥ ౧ - ప్రాజ్ఞే = ప్రాజ్ఞునికిని, Wise
प्राज्ञ; (అపి) స్పష్టమయినదానికిని॥ త్రి॥
Evident.

దృష్టాంతా (పుభే
శాస్త్రనిదర్శనే) ।

దృష్టాంతః॥ పు॥ ౧ - శాస్త్ర = శాస్త్రమునకును,
A science, విజ్ఞాన; నిదర్శనే = ప్రక్క
తార్థమునకు ప్రతిగాచూచి చెప్పటకును పేరు
An example, निदर्शन.

క్షత్తా (స్వాత్సర
థౌ ద్వార్థస్థే క్షత్రి
యాయాం చ శూద్ర)

క్షత్తా॥ పు, ఋ॥ ౧ - సారథౌ = సారథి
Charioteer, సారథి; ద్వార్థస్థే = వాకిలి
గాచువాడు, Porter, दरवान; క్షత్రియా

జే)॥

౨౧౯॥ యామ్ = క్షత్రియస్త్రీయందు, శూద్రజే =
శూద్రునివలనఁ బుట్టినవాడు, A man of the
mixed tribe.

వృత్తాంత (స్వస్థ
త్ప్రకరణే ప్రకారే
కార్తస్యైవార్తయోః)

వృత్తాంతః॥ పు॥ ౧-ప్రకరణే = ప్రస్తావము
నకును, Topic, ప్రకరణ; ప్రకారే = విధమున
కును, Mode, ప్రకార; కార్తస్యైవ = అంతయు
నను నర్థమునకును, Whole, పూర్తి; వార్త
యోః = వార్తకును పేరు, Rumour, వార్త.

ఆనర్త (స్వమరేన్య
త్స్థాన సీవ్య ద్విశేష
యోః)॥ ౨౨౦॥

ఆనర్తః॥ ౧ - సమరే = యుద్ధమునకును,
War, యుద్ధ; స్వత్స్థాన = నాట్యమాడు స్థల
మునకును, A stage, రంగమंच; సీవ్యద్విశేష
యోః = పశ్చిమసముద్రమునందుండు దేశ
విశేషమునకును పేరు, Name of a coun-
try, एक देश का नाम.

కృతాంత (యమసి
ధాన్తై వా కశలకర్మ
సు)॥

కృతాంతః॥ పు॥ ౧ - యమ = యమునికిని,
సిద్ధాంత = సిద్ధాంతమునకును, Demonstrated
doctrine, सिद्धांत; దైవ = పురాకృత శుభా
శుభమునకును, Destiny, कर्मफल; అకుశల
కర్మసు = పాపకర్మమునకును, Sinful act,
पाप.

(శ్లేష్మాది రసరక్తా
దిమహాభూతాని తద్గు
ణాః॥౨౨౧॥ ఇన్ద్రియా
ణ్యశ్మవికృతి శ్శబ్దయో
నిశ్చ) ధాతవః॥

ధాతుః॥ పు॥ ౧-శ్లేష్మాది = శ్లేష్మ, వాతపిత్త
ములకును, Phlegm wind and bile, धातु;
రసరక్తాది = రసాస్పష్మాంసమేదోఽస్థిమజ్జా
శుక్లములకును, Blood, flesh, marrow &c.;
మహాభూతాని = పృథివ్యప్రేక్షో వాయ్వాకాశ
ములకును, The primary elements &c.;

తద్గుణాః = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములకున
 Their qualities; ఇంద్రియాణి = త్వక్ష్పృశ్
 శోక్రిత్ర జిహ్వహృణములకును, The five
 organs, इन्द्रिय; అశ్మవికృతి = జీగులు మొ
 లయిన శిలావికారములకును, Fossil, రా
 మాंस मज्जा आदि; శబ్దయోనిః = శబ్దములకు
 గారణమయిన భూవాఽదిక్రియలకును పేరు
 Crude-verb, शब्द.

(కత్తాస్తరేఽపి)శు
 ధాన్తో (నృపసాయసర్వ
 గోచరే)॥ ౨౨౨॥

శుద్ధాంతః॥ పు॥ ౧ - అసర్వగోచరే = సక
 జనులు చూడగూడని, నృపస్య = రాజయొక్క
 కత్తాస్తరే = లోకట్టునకు అనగా సంతఃపు
 మునకును, The king's private palace
 అంతఃపుర; అపిశబ్దమువలన సంతఃపుర స్త్రీ
 పేరు, The king's wife, राणी.

(కాసూ సామర్థ్య
 యో) శ్శక్తిః

శక్తిః॥ నీ॥ ౧ - కాసూ = భల్లమును నాయు
 విశేషమునకును, An iron spear, भाटा
 సామర్థ్యయోః = ప్రభుత్వాది శక్తులకున
 Power; (ప) కారణవస్తువులందలి ఒకానొ
 ధర్మమునకును పేరు, The productive
 power inherent in causes, सामर्थ्य.

మూర్తిః (కాఠిన్య
 కాయయోః)।

మూర్తిః॥ నీ॥ ౧ - కాఠిన్య = కఠినత్వము
 Matter, मूर्ति; కాయయోః = శరీరము
 Body, a definite form, शरीर.

(విస్తారవల్ల్యో)ర్వృ
 తతిః

వృతతిః॥ నీ॥ ౧ - విస్తార = విరివికి;
 Expansion, विस्तार; వల్ల్యోః = తీగకు;
 పేరు, A creeping plant, लता.

వసతి (రాత్రి) వే
శ్మనోః) || ౨౨౩ ||

వసతిః || సీ || ౧-రాత్రి = రాత్రికిని, Night,
రాత; వేశ్మనోః = ఇంటికిని పేరు, A house,
ఇర.

(క్షయార్చయో)
రపచితిః

అపచితిః || సీ || ౧-క్షయ = హానికిని, Loss;
క్షాని; అర్చయోః = పూజకును పేరు,
Worship, పూజా.

సాతి (దానావసా
నయోః)

సాతిః || సీ || ౧ - దాన = దానమునకును,
Gift, దాన; అవసానయోః = ముగియుటకును
పేరు, Destruction.

ఆర్తిః (పీడధను
ఘోట్యోః)

ఆర్తిః || సీ || ౧ - పీడా = పీడకును, Pain,
पीडा; ధనుఘోట్యోః = వింటికొప్పునకును,
End of a bow, धनु का अग्र भाग.

జాతి (సామాన్య
జన్మనోః) || ౨౨౪ ||

జాతిః || సీ || ౧-సామాన్య = గోత్రవ్రాహ్మ
ణత్వాదిజాతులకును, Caste, kind or sort,
जाति; జన్మనోః = పుట్టుటకును పేరు, A birth
lineage, जन्म.

(ప్రచార స్యస్త
యో) రీతిః

రీతిః || సీ || ౧-ప్రచార = వ్యవహారమునకును,
Usage, రీతి; స్యస్తయోః = జాలుటకును,
Oozing, फिसलना; చిట్టెమునకును, Scoria
of metals; ఇత్తడికిని, Brass, पीतल;
పేరని రుద్రుడు, “ప్రకారస్యస్తయోః” అని
పాఠము గలదు.

కతి (ర్థిమ్న ప)
వాసయోః) |

కతిః || సీ || ౧ - ధీమ్న = అతివృష్టి మొద
లయిన యీతిబాధ లాటింటికిని, Calamity
of season, ईति; ప్రవాసయోః = ప్రవాస
మునకును పేరు, Travelling abroad,
प्रवास.

(ఉదయేఽధిగమే)
ప్రాప్తిః

ప్రేతా (త్వగ్నిత)
యే యుగే॥ ౨౨గే॥

(వీణాభేదేఽపి) మ
హతీ

భూతి (ర్భస్మని సం
పది) ।

(నదీ నగర్యోర్నా
గానాం) భోగ వ(త్సృథ)

(సంగరే ॥ ౨౨౬॥
సజ్జేసభాయాం) సమితిః

(క్షయవాసావపి)
క్షితిః

ప్రాప్తిః॥ నీ॥ ౧-ఉదయే=లాభమునకును
Gain, rise, लाभ; అధిగమే = పొందుటకున
పేరు, Obtaining, उत्पत्ति.

ప్రేతా॥ నీ॥ ౧-అగ్నిత్రయే=గార్హపతా
దులగు మూడగ్నిలకును, Three sacr
ificial fires, त्रेताग्नि; యుగే = ప్రేతాయు
మునకును పేరు, Second age of th
world, त्रेतायुग.

మహతీ॥ నీ॥ ౧-వీణాభేదేఽపి=నారదు
వీణకును, Narada's harp, नारद की वीण
అధికమయినదానికిని పేరు, Greatnes
महती.

భూతిః॥ నీ॥ ౧-భస్మని=భస్మము, Ashe
राख; సంపది = సంపద, Success, super
human power, संपत्ति.

భోగవతీ॥ నీ॥ ౧-నాగానామ్=సర్పము
యొక్క, నదీనగర్యోః = నదికిని, పట్టణము
కును పేరు, River of snakes, City of
serpents, नाग जदी, नागपट्टण.

సమితిః॥ నీ॥ ౧-సంగరే=యుద్ధమునకున
Combat, युद्ध; సజ్జే = కూటమికిని, Con
pany, संघ; సభాయామ్ = సభకును పేరు
Assembly, सभा.

క్షితిః॥ నీ॥ ౧-క్షయ = నాశమునకున
Loss, नाश; వాసా = ఉనికికిని, Abod
నివాసస్థాన; అపిశబ్దమువలన భూమికి
Earth, भूमि.

(రవే రర్చి శ్చ శ
ంచ వహ్నిజ్వాలా
హేతయః॥ ౨౨౭॥

హేతిః॥ నీ॥ ౧ - రవేః అర్చిశ్చ = సూర్యుని
కిరణమునకును, Sun-beam, सूर्य किरण;
శస్త్రంచ = ఆయుధమునకును, Weapon,
शस्त्र; వహ్నిజ్వాలాచ = అగ్నిజ్వాలకును,
Flame, ज्वाला; ఆయుధమునకు పేరయి
నపుడు॥ ప॥

జగతీ (జగతి చ్చన్దో
శేషేఽపిక్షితావపి)।

జగతీ॥ నీ॥ ౧ - జగతి = లోకమునకును,
World, दुनिया; చ్చన్దోవిశేషేషి = పంచద్రంధ్ర
రముల పాదముగల చందస్సునకును, A sort
of metre, छंद; క్షితావపి = భూమికిని,
Earth, भूमि.

పజ్జ్ఞి (శ్చన్దోఽపి
మం)

పజ్జ్ఞిః॥ నీ॥ ౧ - దశమమ్ = పది అక్షర
ముల పాదముగల, చ్చన్దోఽపి = చందస్సునకును,
A metre, छंद; అపిశబ్దమువలన శ్రేణికిని,
A row, कतार; పదింటికిని, Ten, दश.

(ప్రభావేఽ
చాయతిః॥ ౨౨౮॥

ఆయతిః॥ నీ॥ ౧ - ప్రభావేఽపి = ప్రభావ
మునకును, Majesty, प्रभाव; అపి శబ్దము
వలన భవిష్యత్కాలమునకును, Future
time, भविष्य; నిడుపునకును పేరు, Length,
लंबाई.

పత్తి (ర్గతౌ చ)

పత్తిః॥ నీ॥ ౧ - గతౌ = నడపునకును,
Motion, चाल; కాలిబంటునకును, A foot
soldier, पादचर; సేనాభేదమునకును,
A platoon, एक सेना.

(మూలే తు) పక్ష
(పక్షభేదయోః)।

పక్షతిః॥ నీ॥ ౧ - పక్షభేదయోః మూలే =
శుక్ల కృష్ణపక్షముల మూలమునగా పాడ్యమి

కిని, First day of a lunar month, प्रतिपत्ति; పక్షి తొక్క మొదలునకును, Root of a wing, पख की जड़.

ప్రకృతి (ర్యోని
లిజ్జేచ)

ప్రకృతిః॥ సీ॥ ౧ - యోనిలిజ్జే = ఉపాదాకారణములకును, Material cause, कारण (స్త్రీపున్నపుంసకలింగములకును, Sex; (రాజ్యాంగములేడింటికిని, The constituent elements of the state, राज्य के अंश పౌరశ్రేణులకును, The subjects of a kingdom, प्रजा; స్వభావమునకును, Natural disposition, स्वभाव; భగమునకును, Vagirbhaṃga; సత్త్వాదిగుణములయొక్క సామ్యాఃకును పేరు.

(కై శిక్యాద్యాశ్చ)
వృత్తయః॥ ౨౨౯॥

వృత్తిః॥ సీ॥ ౧ - కై శిక్యాద్యాః = అలంకారాశాస్త్రప్రసిద్ధములయిన కై శిక్యాదివృత్తకును, Style of composition, वृत्ति; (జీవికకును, Profession, पेशा; సూత్ర వివరణగ్రంథములకును, Glossary, विवरण ग्रन्थ.

సికతా (స్మృత్వా
లుకాపి)

సికతాః॥ సీ॥ నిత్యబహువచనం॥ ౧ - వాకా = ఇసుకకును, Sand, रेत; ఇసుక నేలకును, Sandy ground, रेतिली जमीन.

(వేదే శ్రవసి చ)
శ్రుతిః॥

శ్రుతిః॥ సీ॥ ౧ - వేదే = వేదమునకును, Holy scripture, वेद; శ్రవసి = చెవికి Ear; వినుటకును, Listening, सुनन వార్తకును, Rumour, अफवाह,

వనితా (జనితాత్వ
రానురాగాయాం చ
యోషితి)॥ ౨౩౦॥

వనితా॥ సీ॥ ౧ - జనిత = పుట్టింపబడిన,
అత్యర్థ = మిక్కిలియు, అనురాగాయామ్ =
ప్రేమగల, యోషితి = స్త్రీకిని, A beloved
woman, ప్రేయసి; (చ) స్త్రీమాత్రమునకును
పేరు, A woman, తా.

గుప్తిః (క్షితివ్య
దాసేఽపి)

గుప్తిః॥ సీ॥ ౧ - క్షితివ్యదాసే = నేలగుంట
కును, A hole in the ground, తేద; (అపి)
రక్షించుటకును, Concealment, త్రిపాచ;
చెఱసాలకును పేరు, Prison, కేద.

ధృతి (ధారణ ధై
ర్యయోః)॥

ధృతిః॥ సీ॥ ౧ - ధారణ = ధరించుటకును,
Holding, ధరణా; ధైర్యయోః = ధైర్యమున
కును పేరు, Steadiness, ధైర్య.

బృహతీ (క్షుద్ర)వా
ర్తాకో ఛన్దోభేదే మహా
త్వపి)॥ ౨౩౧॥

బృహతీ॥ సీ॥ ౧ - క్షుద్రవార్తాకో = ములక
చెట్టు, An egg-plant, బృహదీ; (ప) వాకుడు
చెట్టు, ఛన్దోభేదే = తొమ్మిది యక్షరముల
పాదముగల ఛందస్సు, A metre, తాద;
మహతీ = అధికమైనది, Greatness, మహత్తా;
(అపి) ఉత్తరీయము, Mantle, ఉత్తరీయ.

వాసితా (స్త్రీకరి
ణ్యోశ్చ)

వాసితా (ప) వాశితా॥ సీ॥ ౧ - స్త్రీ,
Woman, తా; కరిణ్యోశ్చ = ఆడపనుఁగు,
Female elephant, హాథిన్.

వార్తా (వృత్తజనశ్రు
తౌ)॥

వార్తా॥ స్త్రీ॥ ౧ - వృత్త = జీవనోపాయము
నకును, Livelihood, జీవనీ; జనశ్రుతౌ =
లోకవార్తకును, Rumour, అఖవాహ.

వార్తం (ఫల్గునశ్రు)

వార్తం॥ స॥ ౧ - ఫల్గుని = తుచ్చము,

రోగేచ తి॥)

Chaff, గ్రాహ; త్రి॥ అరోగే = రోగములేని, Healthy, తద్గుహస్త.

(వృష్ణచ)ఘృతా
మృతే॥ ౨౩౨॥

ఘృతమ్-అమృతమ్॥ న॥ ౨-అప్పు = నీళ్లు, Water, పానీ; (చ) ఘృత = నేయి, Ghee, చీ; అమృతే = అమృతము, Nectar, అమృత; యజ్ఞశేషము, Residue of a sacrifice, యజ్ఞ శేష; అ యా చి త ము, Unsolicited alms, అయాచిత; మోక్షము, Exemption from transmigration, మోక్ష.

కలధౌతం (రూప్య
హేమ్నాః)

కలధౌతమ్॥ న॥ ౧ - రూప్య = వెండికిని, Silver, చాందీ; హేమ్నాః = బంగారమున కును, Gold, సోనా.

నిమిత్తం (హేతుల
క్షణోః)॥

నిమిత్తమ్॥ న॥ ౧ - హేతు = కారణమున కును, Cause, కారణ; లక్షణోః = నిహ్నము నకును, Token, చిహ్న.

శ్రుతం (శాస్త్ర)వ
ధృతయోః)

శ్రుతమ్॥ న॥ ౧ - శాస్త్ర = శాస్త్రము, Science, శాస్త్ర; త్రి॥ అవధృతయోః = వినబడినది, Heard, శ్రుత.

(యుగపర్యాప్త
యోః) కృతమ్॥ ౨౩౩॥

కృతమ్॥ న॥ ౧ - యుగ = కృతయుగమున కును, The golden age, కృతయుగ; పర్యాప్తయోః = నివారణమునకును పేరు, Enough, పరిపూర్ణ.

అత్యాహితం (మ
హాభీతిః కర్మజీవానపే
క్షితః)॥

అత్యాహితమ్॥ న॥ ౧ - మహాభీతిః = మహా భయము, Great dread, महा भय; జీవానపేక్షితః = ప్రాణము నపేక్షింపని, కర్మ = సాహస కర్మము, Valiant act, साहसीकाम.

(యుక్తే ట్టాదా
వృత్తే) భూతం (ప్రాణ్య
తీతే సమే త్రిషు) ॥

౨౩౪॥

వృత్తం (పద్యే
చరిత్రే త్రి) వృత్తీతే
దృఢ నిస్తలే)।

మహా (ద్రాజ్యం
చా)

వగీతం (జన్యే స్యా
ద్భూతే త్రిషు) ॥ ౨౩౫॥

శ్వేతం (రూప్యే
పి)

రజతం (హేమ్నిరూ
ప్యసితే త్రిషు) ।

భూతమ్ ॥ న॥ ౧-యుక్తే = యోగ్యమయి
నది, Right; ట్టాదా = పంచభూతములు,
An element, పంచ భూత; ఋతే = సత్యము,
Truth, सत्य; ప్రాణి = ప్రాణిమాత్రము,
A living being, प्राणी; అతీతే = భూతకా
లము, Past, भूतकाल; త్రి॥ సమాసమునందు
ఉత్తరపదము సదృశవస్తువునకు పేరు, Like
word, समान पद.

వృత్తమ్ ॥ న॥ ౧ - పద్యే = పద్యము,
Verse, पद्य; చరిత్రే = చరిత్రము, Conduct,
चरित्र; త్రి॥ అతీతే = గడచిన, Past, भूत;
దృఢ = పట్టునైనది, Firm, दृढ; నిస్తలే =
వట్టువయ్యునది, Round, गोल.

మహత్ ॥ న॥ ౧ - రాజ్యమ్ = రాజ్యము,
Realm, राज्य; (చ) దొడ్డవానికి పేరయి
నపుడు॥ త్రి॥ Great, महान.

అవగీతమ్ ॥ న॥ ౧-జన్యే = జనాపవాదము,
Calumny, अवगीत; త్రి॥ గర్హితే = నిందింపఁ
బడినది, Blamed, निर्दित.

శ్వేతమ్ ॥ న॥ ౧-రూప్యే = వెండి, Silver,
चाँदी; (అపి) త్రి॥ తెల్లనివస్తువు, White,
सफेद.

రజతమ్ ॥ న॥ ౧ - హేమ్ని = బంగారము,
Gold, सोना; రూప్యే = వెండి, Silver,
चान्दी; త్రి॥ సితే = తెల్లని వస్తువు, White,
सफेद.

(త్రి)ష్వతో)	ఇది మొదలు తాంతశబ్దము లన్నియు త్రి
జగ (దిగ్జేఽపి)	జగత్ త్రి॥ ౧-ఇగ్జే=సంచరించువస్తువు Movable, చలనే ఫిరనే వాటె; (అపి) న లో క ము, The world, దునియా; పు వాయువు, Air, హవా.
ర క్తం (నీల్యాది రాగిచ)॥ ౨౩౬॥	ర క్తమ్ త్రి॥ ౧ - నీల్యాది = నీలి మొం లయినదానిచేత, రాగి = చాయవేయబడి వస్త్రాదులు, Tinged, రంగీన కప్పడా; (చ) అన ర క్తుడు, Fond, అనురక్త; ఎ ట్ట పై న డి Red, లాల; న॥ కుంకుమము, Saffron కేశరి; నెత్తురు, Blood, రక్త.
అవదాత (స్వితే వీతే శుద్ధే)	అవదాతః త్రి॥ ౧-స్వితే = తెల్లనివస్తువు White, సఫేద; వీతే = పచ్చనివస్తువు Yellow, పీలా; శుద్ధే = పరిశుద్ధమైనవస్తువు Clean, సాఫ; నా = తెలనివస్తువు, White సఫేద.
(బద్ధాద్ధనా)నితౌ।	నితః త్రి॥ ౧-బద్ధ = కట్టబడినది, Bound బధాద్ధనా; అద్ధనా =
(యుక్తేతి సంస్కృతే తేమర్ని) ఇతిభిసో	అభిసీతిః త్రి॥ ౧-యుక్తే = యోగ్యమైనది Fit, యోగ్య; అతిసంస్కృతే = అత్యంత శేష బడినది, Excellent, బద్ధియా; మర్నిణి = కో ములేనివాడు, Patient, సహన శీల, (ప అమర్నిణి = కోపముగలవాడు, Impatient క్రోధి.

(24) సంస్కృతమ్॥ ౨౩౭॥ (కృతి) మే లక్షణోపేతే౭ప్య)	సంస్కృతమ్॥ త్రి॥ ౧ - కృత్రిమే = చేయఁబడిన ఘటాదులు, Wrought or finished, కృత్రిమ; లక్షణోపేతే = వ్యాకరణయుక్తమయిన శబ్దము, Grammatically correct, వ్యాకరణ సమ్మత; (అపి) తస్మాదే౭బడిన వస్తువు, Excellent, adored, బడియా చీజ.
నన్తో౭ (నవధావపి) ।	అనన్తః॥ త్రి॥ ౧ - అనవధౌ = అవధితేనిది, Infinite, endless, अनन्त; (అపి) పు॥ ఆదిశేషుఁడు, విష్ణువు, విష్ణు; న॥ ఆకాశము, The sky, आकाश; నీ॥ భూమి, Earth, भूमि.
(ఖ్యాతే హృష్టే) పృతీతో	ప్రతీతః॥ త్రి॥ ౧ - ఖ్యాతే = పేరువడసినవాఁడు, Famous, प्रख्यात; హృష్టే = సంతోషించినవాఁడు, Glad, खुश.
౭భిజాత స్తు (కులజే బుధే) ॥ ౨౩౮॥	అభిజాతః॥ త్రి॥ ౧ - కులజే = కులముగేవాఁడు, Noble, कुलीन; బుధే = పండితుఁడు Learned, पंडित.
వివిక్తా (పూతవిజనా)	వివిక్తః॥ త్రి॥ ౧ - పూత = పవిత్రమైనది Pure, पवित्र; విజనా = ఏకాంతస్థలము Desert or lonely, एकांत.
మూర్ఛితౌ (మూఢసోఛ్యయా) ।	మూర్ఛితః॥ త్రి॥ ౧ - మూఢ = మూర్ఖుడొనది, Insensible, मूर्छित; సోఛ్యయా వృద్ధిగలది, High, tall, लंबा.
(ద్వౌచాన్లుపరుషా) శుక్తౌ	శుక్తమ్॥ త్రి॥ ౧ - ఆన్లు = ఆన్లువిశేషము Sour, vinegar, खट्टा; పరుషా = నిష్ఠురము

నది, Harsh, పరుష. ఆ స్థువి శేష మనఁ గ
మంటికుండ మొదలయిన దానియందు తే
జెల్లము కలిపి ఈ 3 ను గూర్చి ధాన్యరా
యందు మూడురాత్రులు పెట్టిన వులును.

శీతీ (ధవలమేచ
కా) || ౨౩౯ ||

శీతి|| త్రి|| ౧ - ధవల = తెల్లనిదానికిని
White, సఫేద; మేచకా = నల్లనిదానికిని పేరు
Black, కాలా.

(సత్యే సాధౌ విద్య
మానే ప్రశస్తే భ్య
ర్విత్తేచ) సత్ ||

సత్ || త్రి|| ౧ - సత్యే = సత్యము, True
సత్యా; సాధౌ = సాధువు, Right, సాధు
విద్యమానే = కలిగియున్నది, Existing
విद्यమాన; ప్రశస్తే = శ్రేష్ఠమయినది, Ex-
cellent, ప్రశస్త; అభ్యర్త్వితే = పూజ్యమయినది, Respected, పూజ్య.

పురస్కృతః (పూ
జితే రాత్యభియుక్తే
౭౫) తః కృతే ||
౨౪౦ ||

పురస్కృతః || త్రి|| ౧ - పూజితే = పూజ్యుడు,
Revered, పూజ్య; అరాతి = శత్రువుచేత, అభి
యుక్తే = ఆక్రమింపబడ్డవాడు, Distressed
by foes, శత్రు సే ఆక్రాంత; అగ్రతః = ముందు
గా, కృతే = చేయబడినది, Placed in
front, ఆగె కియా हुआ.

నివాతా (వాశ)
యావాతౌ శస్త్రాభే
ద్యంచ సర్మయత్ ||

నివాతః || త్రి|| ౧ - ఆశ్రయ = ఉండుస్థలము,
An abode, ఆశ్రయ; అవాతౌ = గాలిలేని
చోటు, Free from wind, ద్వా సే తాలి
జగద; శస్త్ర = శస్త్రములచేత, అభేద్యము =
భేదింపరాని, సర్మ = జోడు, యత్ = ఏదో,
Safe, as strong as armour, అభేద్య.

(జాతోన్నత ప)

ఉచ్చితః || త్రి|| ౧ - జాత = పుట్టినది,

వృద్ధాప్య) దచ్చి)
తా

Produced, జాత; ఉన్నత = పొడవైనది,
High, tall, उन्नत; ప్రవృద్ధాః = బహుళ
మయినది, Grown large, प्रवृद्ध.

ఉత్థితా (స్వమీ॥
అరం॥ వృద్ధిమతోఽప్రి)
ద్యతోత్పన్నా)

ఉత్థితః॥ త్రి॥ ౧ - వృద్ధిమత్ = వృద్ధిబాం
దిన, Increased, उत्थित; ప్రోద్యత = ఉద్యో
గము గల, Endeavouring, उद्योगి;
ఉత్పన్న = పుట్టిన, Born, उत्पन्न.

ఆదృతౌ (సాదరా
ర్చితౌ)

ఆదృతః॥ త్రి॥ ౧ - సాదర = ఆదరించు,
Respectful, आदर किया हुआ; అర్చితౌ =
పూజింపఁబడిన, Respected, अर्चित.

ఇతి తాంతాః

తాంతనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను,

అర్థః (అభిధేయ
రైవస్తు ప)యోజన
నివృత్తిః॥ అరం॥

అర్థః॥ పు॥ ౧ - అభిధేయ = శబ్దమునకు
వాచ్యమయినది, Meaning, अर्थ; రై =
ధనము, Wealth, धन; వస్తు = వస్తువు,
Thing, वस्तु; ప్రయోజన = ప్రయోజనము,
Purpose, प्रयोजन; నివృత్తిః = నివర్తిండుట,
Prohibition, निषेध; కోరఁబడునది,
Request, प्रार्थना.

(నిపానాఽగమయో)
స్తీర్థ (ఋషిజుష్టజలే
సరా)।

స్తీర్థమ్॥ న॥ ౧ - నిపాన = నూతియొద్ద నీళ్లు
తొట్టి, A trough of water, एक पानी की
बाख़टी; ఆగమయోః = శాస్త్రము, Sacred
science, शास्त्र; ఋషిజుష్టజలే = ఋషుల
చేత సేవింపఁబడిన జలాశయము, Sacred
water, पवित्र जलाशय; గురూ = గురువు,
Holy instructor, गुरु; “నిపానాగమ
యోః” అని పాఠాంతరము, Ford.

నది, Harsh, పరుష. ఆ స్థువి శేష మనఁ గా
మంటికుండ మొదలయిన దానియందు తేనె
బెల్లము కలిపి ఈ 3 ను గూర్చి ధాన్యరాశి
యందు మూడురాత్రులు పెట్టిన ఫలము.

శీతీ (ధవలమేచ
కా) ॥ ౨౩౯॥

శీతి॥ త్రి॥ ౧ - ధవల = తెల్లనిదానికిని,
White, సఫేద; మేచకా = నల్లనిదానికిని పేరు,
Black, కాలా.

(సత్యే సాధౌ విద్య
మానే ప) శస్త్రే భ్య
ర్హితేచ) సత్ ॥

సత్ ॥ త్రి॥ ౧ - సత్యే = సత్యము, True;
సత్తా; సాధౌ = సాధువు, Right, సాధు;
విద్యమానే = కలిగియున్నది, Existing,
విद्यమాన్; ప్రశస్తే = శ్రేష్ఠమయినది, Ex-
cellent, ప్రశస్త్; అభ్యర్హితే = పూజ్యమయిన
నది, Respected, భూజ్య.

పురస్కృతః (పూ
జితే రాత్యభియుక్తే
౨౫) తః కృతే ॥
౨౪౦॥

పురస్కృతః॥ త్రి॥ ౧ - పూజితే = పూజ్యుడు,
Revered, భూజ్య; అరాతి = శత్రువుచేత, అభి
యుక్తే = ఆక్రమింపబడ్డవాడు, Distressed
by foes, శత్రు సే ఆక్రాంత; అగ్రతః = ముందు
గా, కృతే = చేయబడినది, Placed in
front, ఆగే క్రియా ద్భూతా.

నివాతా (వాశీ
యావాతౌ శస్త్రాభే
ద్యంచ నర్మయత్) ॥

నివాతః॥ త్రి॥ ౧ - ఆశ్రయ = ఉండుస్థలము,
An abode, ఆశ్రయ; అవాతౌ = గాలిలేని
చోటు, Free from wind, ద్వా సే ఖాలీ
జగత్; శస్త్ర = శస్త్రములచేత, అభేద్యము =
భేదింపరాని, నర్మ = జోడు, యత్ = ఏదో,
Safe, as strong as armour, అభేద్య.

(జాతోన్నత ప)

ఉచ్చితః॥ త్రి॥ ౧ - జాత = పుట్టినది,

వృద్ధాప్య) కచ్చి)
తా

Produced, జాత; ఉన్నత = పొడవైనది,
High, tall, అగ్రత; ప్రవృద్ధాః = బహుళ
మయినది, Grown large, ప్రవృద్ధ.

ఉత్థితా (స్వమీ॥
అరం॥ వృద్ధిమతోపి)
ద్యతోత్పన్నా)

ఉత్థితః॥ త్రి॥ ౧ - వృద్ధిమత్ = వృద్ధిబం
దిన, Increased, అగ్రత; ప్రోద్యత = ఉద్యో
గము గల, Endeavouring, అభ్యోగి;
ఉత్పన్న = పుట్టిన, Born, అగ్రత.

అదృతౌ (సాదరా
ర్చితౌ)

అదృతః॥ త్రి॥ ౧ - సాదర = ఆదరించు,
Respectful, ఆదర క్రియా కృతా; అర్చితౌ =
పూజింపబడిన, Respected, అగ్రత.

ఇతి తానాః

తాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను,

అర్థ (అభిధేయ
రైవస్తు ప)యోజన
నివృత్తిః॥ అరం॥

అర్థః॥ పు॥ ౧ - అభిధేయ = శబ్దమునకు
వాచ్యమయినది, Meaning, అర్థ; రై =
ధనము, Wealth, ధన; వస్తు = వస్తువు,
Thing, వస్తు; ప్రయోజన = ప్రయోజనము,
Purpose, ప్రయోజన; నివృత్తిః = నివర్తించుట,
Prohibition, నిషేధ; కోరబడునది
Request, ప్రార్థన.

(నిపానాగమయో)
స్తీర్థ (మృషిజుష్టజలే
గురౌ)

స్తీర్థమ్॥ న॥ ౧ - నిపాన = నూతియొద్ది నీళ్ల
తొట్టి, A trough of water, एक पानी क
बाखी; అగమయోః = శాస్త్రము, Sacred
science, శాస్త్ర; మృషిజుష్టజలే = మృషుః
చేత నేవింపబడిన జలాశయము, Sacred
water, पवित्र जलाशय; గురౌ = గురువు
Holy instructor, గురు; “నిపానాగమ
యోః” అని పాఠాంతరము, Ford.

నైర్మల్యము, Clearness, propitiatio
offering, నిर्मలతా; ప్రీతికిని, Fav
ప్రీతి; కార్యగుణవిశేషమునకును పేరు.

సూద (స్వాద్య
జ్ఞనేఽపిచ)॥ ౨౪౭॥

సూదః॥ పు॥ ౧-వ్యజ్ఞనే=పప్పు మొదలై
వ్యంజనము, Condiment, దాళ; (అ
వండెడువాడు, A cook, రసోదయా.

(గోష్ఠాధ్యక్షేఽపి)
గోవిందో

గోవిందః॥ పు॥ ౧ - గోష్ఠాధ్యక్షే = ఆం
నేలువాడు, A cow-herd, చారవాహ; (అ
విష్ణువు, బృహస్పతి.

(హర్షేఽ) హ్యమోద
వస్మదః॥

ఆమోదః - మదః॥ పు॥ ౨-హర్షే=సం
షము, Joy, ఖేద; (అపి) ఆమోదశబ్దము
మళమునకును, Fragrancy, పరిమల; &
శబ్దము గర్వమునకు పేరు, Pride, గర్వ.

(ప్రధాన్యే రాజ
లిక్ష్మే చ వృషాన్తే) కకు
దో (౭ స్త్రియామ్)॥
౨౪౮॥

కకుదః॥ ప్న॥ (పా) కకుత్॥ ద్, నీ॥
ప్రధాన్యే=ప్రధానమయినది, Chief, ప్రధా
రాజలిక్ష్మే=రాజచిహ్నము, Royal insign
రాజ చిహ్న; వృషాన్తే=ఎద్దుమూపురము పే
Hump of a bull, కకుద.

(స్త్రి) సంవిత్ (జ్ఞాన
సంభాషా క్రియాకా
తాఽజినామసు)॥

సంవిత్॥ ద్, నీ॥ ౧ - జ్ఞాన = జ్ఞానవ
Knowledge, జ్ఞాన; సంభాషా=సంకేతవ
Watchword, సంకేత; (ప) సంభాషణవ
Discourse, సంభాషణ; క్రియాకార = ని
యము, Agreement, నిశ్చయ; ఆజి = య
ము, War, యుద్ధ; నామసు = నామధేయవ
Name, నామ.

(ధర్మ రహ)స్యప
నిపత్

ఉపనిపత్ || ద్, సీ || ౧ - ధర్మ = ధర్మము,
Religious and moral merit, धर्म;
రహసి = రహస్యము, Privacy, Sacred
lore, रहस्य.

(స్యా దృతౌ వత్సరే)
శరత్ || ౨౪౯ ||

శరత్ || ద్, సీ || ౧ - ఋతౌ = శరదృతువు,
Sultry season, शरत काळ; వత్సరే = సంవ
త్సరము, A year, साल.

పదం (వ్యవసిత
త్రాణ స్థానలక్ష్యాః)
వస్తువు)

పదమ్ || న || ౧ - వ్యవసిత = ఉద్యోగము,
Industry, उद्योग; త్రాణ = రక్షించుట,
Defence, रक्षण; స్థాన = స్థానము, Place,
स्थान; లక్ష్య = అడియాలము, Mark, चिह्न;
అష్టి = అడుగు, Foot, कदम; వస్తువు =
వస్తువు, Thing. वस्तु.

గోష్పదం (సేవితే
మానే)

గోష్పదమ్ || న || ౧ - సేవితే = ఆవులు తిరుగు
ప్రదేశము, Spot frequented by kine;
మానే = ఆవుల గొరిజ దిగబడిన గుంట పేరు,
As much as a cow's footprint will
hold, गाय के पैर के समान जगह.

(ప్రతిష్ఠా కృత్య)
మాన్వదమ్ || ౨౫౦ ||

ఆస్పదమ్ || న || ౧ - ప్రతిష్ఠా = స్థానము,
Place, स्थल; కృత్యమ్ = చేయఁ దగినది,
Business, करने लायक.

(ప్రిష్టిష్ట మధుర)
స్వాదూ

స్వాదు || త్రి || ౧ - ఇష్ట = ఇష్టమయినది,
Desired, इच्छित; మధుర = మధురమయి
నది, Sweet, मधुर.

మృదూ (చాతీష్ణ
కోమలా)

మృదుః || త్రి || ౧ - అతీష్ణ = క్రూరము
కానిది, Gentle, blunt, मृदु; కోమలా =

నైర్మల్యము, Clearness, propitiator offering, నిर्मలతా; ప్రీతిని, Favour; ప్రీతి; కార్యగుణవిశేషమునకును పేరు.

సూద (స్వాద్య) జ్ఞనేఽపిచ)॥ ౨౪౨॥

సూదః॥ పు॥ ౧-వ్యజ్ఞనే=పప్పు మొదలై వ్యంజనము, Condiment, దాళ; (అ) వండెడువాఁడు, A cook, రసోదయా.

(గోష్ఠాధ్యక్షేఽపి) గోవిందో

గోవిందః॥ పు॥ ౧ - గోష్ఠాధ్యక్షే = ఆవు నేలువాఁడు, A cow-herd, చారవాహ; (అ) విష్ణువు, బృహస్పతి.

(హర్షే) హ్యమోద వన్మదః॥

ఆమోదః - మదః॥ పు॥ ౨-హర్షే=సంతోషము, Joy, హృద; (అపి) ఆమోదశబ్దము : మళమునకును, Fragrancy, పరిమల; వ శబ్దము గర్వమునకు పేరు, Pride, గర్వ.

(ప్రధాన్యే రాజ లింగే చ వృషాజ్ఞే) కకు దో (౨ స్త్రియామ్)॥ ౨౪౩॥

కీకుదః॥ పు॥ (పా) కకుత్॥ ద్, సీ॥ ప్రధాన్యే=ప్రధానమయినది, Chief, ప్రధా రాజలింగే=రాజచిహ్నము, Royal insigni రాజ చిహ్న; వృషాజ్ఞే=ఎద్దుమూపురము పేరు Hump of a bull, కకుద.

(స్త్రి) సంవిత్ (జ్ఞాన సంభాషా క్రియాకా రాజినామసు)॥

సంవిత్॥ ద్, సీ॥ ౧ - జ్ఞాన = జ్ఞానవ Knowledge, జ్ఞాన; సంభాషా=సంకేతవ Watchword, సంకేత; (ప) సంభాషణ Discourse, సంభాషణ; క్రియాకార = ని యము, Agreement, నిశ్చయ; ఆజి = య ము, War, యుద్ధ; నామసు = నామధేయః

(ధర్మ రహ)స్యప
నిపత్

ఉపనిపత్ || ద్, సీ || ౧ - ధర్మ = ధర్మము,
Religious and moral merit, धर्म ;
రహసి = రహస్యము, Privacy, Sacred
lore, रहस्य.

(స్యాదృతౌ వత్సరే)
శరత్ || ౨౪౯ ||

శరత్ || ద్, సీ || ౧ - ఋతౌ = శరదృతువు,
Sultry season, शरत काळ; వత్సరే = సంవ
త్సరము, A year, साल.

పదం (వ్యవసిత
త్రాణ స్థానలక్ష్యాః)
వస్తుషు)

పదమ్ || న || ౧ - వ్యవసిత = ఉద్యోగము,
Industry, उद्योग; త్రాణ = రక్షించుట,
Defence, रक्षण; స్థాన = స్థానము, Place,
स्थान; లక్ష్య = అడియాలము, Mark, चिह्न;
అష్టి = అడుగు, Foot, कदम; వస్తుషు =
వస్తువు, Thing. वस्तु.

గోష్పదం (సేవితే
మానే)

గోష్పదమ్ || న || ౧ - సేవితే = ఆవులు తిరుగు
ప్రదేశము, Spot frequented by kine;
మానే = ఆవుల గొరిజ దిగబడిన గుంట పేరు,
As much as a cow's footprint will
hold, गाय के पैर के समान जगह.

(ప్రతిష్ఠా కృత్య)
మాస్పదమ్ || ౨౫౦ ||

అస్పదమ్ || న || ౧ - ప్రతిష్ఠా = స్థానము,
Place, स्थल; కృత్యమ్ = చేయఁ దగినది,
Business, करने लायक.

(త్రిష్విప్త మధుర)
స్వాదూ

స్వాదు || త్రి || ౧ - ఇష్ట = ఇష్టమయినది,
Desired, इच्छित; మధుర = మధురమయి
నది, Sweet, मधुर.

మృదూ (చాతీక్ష
కోమతా)।

మృదుః || త్రి || ౧ - అతీక్ష = క్రూరము
కానిది, Gentle, blunt, मृदु; కోమతా =

మెత్తనిది, Soft, కఠిమల.

(మూఢాల్పా పటు
నిర్భాగ్య) మద్దా
(స్పృహ)

మద్దాః॥ త్రి॥ ౧ - మూఢ - మూఢుడు
అల్ప=అల్పమైనది, Little, అల్ప; అపటు=
సమర్థుడు కానివాడు, Foolish, dull
వేదకూఢ; నిర్భాగ్యః = నిర్భాగ్యుడు, Un
lucky, నిర్మాణ్య.

(ద్వైతు) శారదా॥
(ప్రత్యగ్ర ప్రతిభా)
(విద్యత్ ప్రగల్భా)
విశారదా॥

శారదః॥ త్రి॥ ౧-ప్రత్యగ్ర=నూతనమయ
నది, New, నయా; అప్రతిభా=సమర్థుడుకా
వాడు, Diffident, అసమర్థ; విశారదః॥ త్రి॥
విద్యత్=విద్యాంసుడు, Learned, విద్వాన
సుప్రగల్భా=ప్రాధుడు, Confident, ప్రగల్భ

ఇతి దాంతాః

దాంతనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(వ్యామోచకశ్చ)
స్యగ్రోధా

స్యగ్రోధః॥ పు॥ ౧ - వ్యామ = బార
A Fathom, చలశ్చ=మట్టిచెట్టు, Banial
tree.

ఉత్సేధః (కాయ
ఉన్నతిః)॥ ౨౫౨॥

ఉత్సేధః॥ పు॥ ౧ - కాయే = శరీరము
Body, శరీర; ఉన్నతిః=పొడవు, Height
ఉత్సేధః

(పర్యాహరశ్చ మా
ర్గశ్చ) వివధా వీవధా
(చిత్ర)।

వివధః - వీవధః॥ పు॥ ౨-పర్యాహరశ్చ=
వర్తకుడు దేశాంతరమునుండి తెచ్చి విక్రయ
స్థానమందుంచిన వస్తువులు, Storing o
corn, అనాజ; (ప) కావడి, A yoke fo
burdens; మార్గశ్చ = మార్గము, A high
way, సడక.

పరిధి (ర్యజ్ఞయత
రోః శాఖాయా ముప

పరిధిః॥ పు॥ ౧-యజ్ఞయతరోః=యజ్ఞార్థ
మైన మేడిచెట్టు మొదలైనదానియొక్క

పూర్వకే)॥ ౨౫౩॥

(బద్ధకం వ్యసనం
చేతః పీడాఽధిష్ఠాన)
సూధయః।

(స్య స్సమర్థన సీ
వాక నియమాశ్చ)
సూధయః॥ ౨౫౪॥

(దోషోత్పాదే)ను
బద్ధ (స్సాన్య త్ప్ర)కృ
త్యాది వినశ్వరే। ము
ఖ్యానుయాయని శిశౌ
ప్రకృతస్యానువర్తనే॥
౨౫౫॥

శాఖాయామ్ = కొమ్మ, Branch of a tree
at a sacrifice, यज्ञका एक ईधन; ఉపసూర్య
కే = పరివేషము, A misty halo round the
sun.

ఆధిః॥ పు॥ ౧ - బద్ధకమ్ = క్షేత్రాదులు
కుదువ పెట్టుట, Pledge, గిరవీ; వ్యసనమ్ =
జూదము మొదలయిన వ్యసనము, Calamity,
వ్యసన; చేతఃపీడా = మనోదుఃఖము, Anxiety,
మనోదుఃఖ; అధిష్ఠానం = ఆశ్రయించుట, Resi-
dence, अधिष्ठान.

సమాధిః॥ పు॥ ౧ - సమర్థన = శంకాపరి
హరము, Reconciling of differences,
समर्थन; సీవాక = మాటాడకుండుట, Silence,
मौन; (ప) అగ్నువైన ధాన్యములయందు జనుల
యూదరము, Collecting grain in scar-
city, अनाज को एक त्रित करना; నియమ =
వ్రతోపవాసాదులు, Vow, नियम; (ప)
అంగీకారము, Promise, అంగీకార; (చ)
చిజ్జైకాగ్ర్యము, Deep meditation, ध्यान.

అనుబద్ధః॥ పు॥ ౧ - దోషోత్పాదే = దోషో
త్పాదనము, Offence, अनुबंध; ప్రకృత్యాది
వినశ్వరే = ప్రకృతి ప్రత్యయాదులయందు
నశించిపోవు నక్షరము, An indicatory
letter not sounded; ముఖ్యానుయాయని =
ముఖ్యులయిన తండ్రి మొదలైనవారి ననుసరిం
చిపోవు, శిశౌ = శిశువు, A child following

	an example, శిశు; ప్రకృతస్య అనువర్తనే ప్రకృతమయినది యెడతెగక యనువర్తిచుట, Continued devotion, అనువర్తన ముఖ్యులయినవారి ననుసరించిన వారికిని, శిశో వునకును పేరని కొందఱు.
విధు (ర్విష్టా చస్త్ర) మసి)	విధుః॥ పు॥ ౧ - విష్టా = విష్టువు, విష్ణు చస్త్ర)మసి=చంద్రుడు, చంద్ర.
(పరిచ్ఛేదే బిలే) ౭వధిః ।	అవధిః॥ పు॥ ౧ - పరిచ్ఛేదే = మర్యాద Limit, मर्यादा; బిల = బిలము, A hole బిల.
విధి (ర్విధానే దైవే) ౭వీ)	విధిః॥ పు॥ ౧-విధానే=చేయుట, Pe forming, విధి; దైవే = దైవము, Fat భాగ్య; (అపి) బ్రహ్మ, ప్రకారము, Form ప్రకార; విధాయకవాక్యము, Command ఆజ్ఞా.
ప్రణిధిః (ప్రార్థనే చరే)॥ ౨౫౭॥	ప్రణిధిః॥ పు॥ ౧ - ప్రార్థన = ప్రార్థన Request, प्रार्थना; చరే = వేసులవాడ A spy, भेदिता.
బుధ వృద్ధా (పణ్డి తే౭వీ)	బుధః॥పు॥ వృద్ధః॥ త్రి॥ ౨-పణ్డితే=విద్యా సుండు, Learned, విద్వాన్; (అపి) వరుసగా బుధునికిని, Planet mercury, बुध ग्रह మురలివానికి, Old, బృధా; శేఖ్రు.
స్కంధ (స్సముదయే) ౭వీచ)।	స్కంధః॥ పు॥ ౧ - సముదయే=అధ్యాయ సమూహము, Multitude chapter, अध्या (అపి) మూఁపు, Shoulder, कंधा; చె మొదలు, The trunk of a tree, तन

సైన్యము A troop, సేనా; జాద్ధ శాస్త్రోక్త
మైన రూపవేదనా విజ్ఞాన సంజ్ఞా సంస్కారము
లనెడి పంచ స్కంధములు, The five forms
of mundane consciousness, बौद्धों के
पाँच संस्कार.

(దేశే నదవిశేషే
అబ్ధా) సిన్ధు (రా
సరితి స్త్రీయామ్)॥
౨౫౭॥

సిన్ధుః॥ పు॥ ౧ - దేశే = దేశవిశేషము,
सिन्धुदेश; నదవిశేషే = నదవిశేషము సిన్ధునదీ;
అబ్ధా = సముద్రము, The sea, समुद्र; ॥సీ॥
సరితి = నది, A river, నది.

విధా (విధౌ ప్రకా
రే చ)

విధా॥ సీ॥ (పా) పు॥ ౧ - విధౌ = చేయుట,
Action, विधि; ప్రకారే = ప్రకారము,
Manner, form or rule, प्रकार; (చ)
గజాన్నము, Food, भोजन; కూలి, Hire,
मजदूरी.

సాధూ (రమ్యేఽపి
చ త్రిమ)।

సాధూః॥ త్రి॥ ౧ - రమ్యే = ఒప్పిదమైన
వస్తువు, Handsome, रम्य; (అపి) సజ్జ
నుడు, Right, virtuous, साधु.

వధూ (ర్జాయా
స్నుషా స్త్రీ చ)

వధూః॥ సీ॥ ౧ - జాయా = పెండ్లాము,
Wife, स्त्री; స్నుషా = కోడలు, Daughter-
in law, बहू; స్త్రీ = స్త్రీ మాత్రము,
Woman, स्त्री.

సుధా (లేపోఽమృ
తంస్నుహీ)॥ ౨౫౮॥

సుధా॥ సీ॥ ౧ - లేపః = సున్నముపూయుట,
Plaster, लेपना; అమృతమ్ = అమృతము,
Nectar, अमृत; స్నుహీ = జెముడుచెట్టు,
Euphorbia tirucalli.

సన్ధా (ప్రతిజ్ఞా మ

సన్ధా॥ సీ॥ ౧ - ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞ, Promise,

ర్యాదా)

ప్రతిజ్ఞా; మర్యాదా = మేర, Limit, మర్యాదా.

శ్రద్ధా (సంప్రత్యయః స్పృహః)।

శ్రద్ధా॥ సీ॥ ౧ - సంప్రత్యయః = భక్త్యశయము, Fondness, ఆదా; స్పృహః = ఇచ్ఛ, Belief, ఇచ్ఛా.

మధు (మద్యే పుష్పరసే ట్టాద్రే)

మధు॥ న॥ ౧ - మద్యే = మద్యము Ardent spirit, మద్య; పుష్పరసే = పూచేన Nectar of flowers, ఫూలోం కా రస; ట్టాద్రే = తేన, Honey, శాశ్వద; (అపి) వైత్రమానము, మధువను రాక్షసుడు, A demone రాక్షస; పు॥ ఇప్పచెట్టు, Bassia latifolia.

వ్యంధం (తమన్యసి)॥

అన్ధమ్॥ న॥ ౧ - తమసి = చీకటి, Dark ness, అన్ధేరా; (అపి) గుడ్డివానికి పేరైనపుడు త్రి॥ Blind, అన్ధా.

(అథ త్రిమ)

ముందుఁ జెప్పఁగల ధాంతశబ్దములు॥ త్రి

సమున్నద్ధా (పండితంమన్యగర్వితౌ) ।

సమున్నద్ధః॥ త్రి॥ ౧ - పండితంమన్య = పంతుడు గాకయే తాను పండితుఁ డనుకొనఁవాడు, Conceited of learning, పండిత కా గర్వ కరనే వాణా; గర్వితౌ = గర్వముగ వాడు, Proud, గర్వీ.

బ్రహ్మబంధు (రథిక్షేపే నిర్దేశే)

బ్రహ్మబంధుః॥ త్రి॥ ౧ - అధిక్షేపే = బ్రాహ్మకర్మహీనుడైన బ్రాహ్మణుడు, A nominal Brahmana, కర్మహీన బ్రాహ్మణ; నిర్దేశే ద్వేషముచేత పేర్కొనబడినవాడు, A unworthy Brahmana, అయోగ్య బ్రాహ్మణ.

(ధావలమ్మితః॥
౨౬౦॥ అవిదూరః)
ప్యవప్యభః

అవప్యభః॥ త్రి॥ ౧ - అవలమ్మితః = అవలం
బింపబడినవాడు, Relied on, अवलंबित;
అవిదూరః = దగ్గరనున్నది, Near, समीप;
(అపి) కట్టబడినవాడు, Bound, बंधाश्रुता.

ప్రసిద్ధా (ఖ్యాతభూ
షితౌ)।

ప్రసిద్ధః॥ త్రి॥ ౧ - ఖ్యాత = ఖ్యాతిగలవాడు,
Celebrated, प्रसिद्ध; భూషితౌ = అలంక
రింపబడినది, Adorned, अलंकृत.

ఇతి ధాన్తః

ధాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(సూర్యవహ్ని)
చిత్రభాను

చిత్రభానుః॥ పు॥ ౧ - సూర్య = సూర్యుని
కిని, The sun, सूरज; వహ్ని = అగ్నికిని పేరు,
Fire, अग्नि.

భాను (రశ్మిదివా
కరా)॥ ౨౬౧॥

భానుః॥ పు॥ ౧ - రశ్మి = కిరణమునకును,
Ray of light, किरण; దివాకరా = సూర్యుని
కిని పేరు, The sun, सूर्य.

భూతాత్మానా
(ధాతృదేహా)

భూతాత్మా॥ న్, పు॥ ౧ - ధాతృ =
బ్రహ్మకును, Brahma, ब्रह्मा; దేహా = దేహ
మునకు పేరు, Body, शरीर.

(మూర్ఖసీచా) పృథ
గ్జనా।

పృథగ్జనః॥ పు॥ ౧ - మూర్ఖ = మూర్ఖుడు,
An ignorant man, मूर्ख; సీచా = హీన
జాతివాడు, One of low tribe, नीच जाति
वाला.

గ్రావాణౌ (శైల
పాషాణౌ)

గ్రావా॥ న్, పు॥ ౧ - శైల = పర్వతము,
Mountain, पर्वत; పాషాణౌ = రాయి,
Stone, पत्थर.

పత్త్రిణౌ (శరపక్షి
ణౌ)॥ ౨౬౨॥

పత్త్రి॥ న్, పు॥ ౧ - శర = బాణము, An
arrow, शर; పక్షిణౌ = పక్షి, A bird, पक्षी.

(తరు శైలా) శిఖ
రిణో

శిఖరీ॥ న్, పు॥ ౧-తరు=వృక్షము, Tree,
పెడ; శైలా=పర్వతము, Mountain, పహాడ.

శిఖనా (వహ్ని
బర్హిణో)।

శిఖ॥ న్, పు॥ ౧ - వహ్ని=అగ్ని, Fire,
అగ్ని; బర్హిణో=నెమలి, A peacock, मोर.

ప్రతియత్నా (పుభా
లిప్సోపగ్రహః)

ప్రతియత్నః॥ పు॥ ౧ - లిప్సా = అభిలాష,
Desire, అమిలాష; ఉపగ్రహః=చెఱపట్టుట,
Making prisoner, कैद करना; ప్ర తీ కా
రము, Retaliation, ప్రతీకార.

(వథ) సాదినా॥
(ద్వా సారథి హయా
రోహణా)

సాదీ॥ న్, పు॥ ౧ - సారథి = సారథి,
Charioteer, सारथी; హయారోహణా=గుట్టపై
రాతు, Horseman, घुड़ सवार.

వాజినో (౭ శ్వేషు
పక్షిణః)।

వాజీ॥ న్, పు॥ ౧ - అశ్వ = గుట్టము,
Horse, घोड़ा; ఇషు = బాణము, Arrow
बाण; పక్షిణః=పక్షి, Bird, पक्षी.

(కులే)ప్యభిజనో
(జన్మభూమ్యా మ)

అభిజనః॥ పు॥ ౧-కులే=కులము, Family,
noble, birth or descent, कुलीन; జన్మ
భూమ్యాం=జన్మభూమి, Native country
जन्मभूमि; (అపి) కీర్తి, Fame, कौर्ति; కుల
గతమయిన ధ్వజాదులు, Retinue, कुल के
चक्र.

(వృథ) హేయనాః॥
౨౬౮॥ (వర్షార్చి
ప్రీహిభేదాస్సుయః)

హేయనః॥ పు॥ ౧ - వర్ష = సంవత్సరము
A year, वर्ष; అర్చి = కిరణము, A ray of
light, किरण; ప్రీహిభేదాః=ధాన్యవిశేషము
Red rice, एक धान्य.

(చంద్ర)గన్యర్కా||
విరోచనాః|

విరోచనః|| పు|| ౧ - చంద్ర) = చంద్రుడు,
Moon, चन्द्र; అగ్ని = అగ్ని, Fire, अग्नि;
అర్కాః = సూర్యుడు, Sun, सूर्य.

(కేశేఽపి) వృజినో

వృజినః|| త్రి|| కేశే = వేండ్లకలకును, Hair,
కేశా; (అపి) న|| పాపమునకును, Sin; పు||
క్లేశమునకును, Distress, క్లేశా.

విశ్వకర్మా (ర్కసు
ఋశిల్పినోః)|| ౨౬౫||

విశ్వకర్మా|| న్, పు|| అర్క = సూర్యునికిని,
The sun, सूर्य; సుఋశిల్పినోః = దేవశిల్పినికిని,
Architect of the gods, देवशिल्पि.

ఆత్మా (యతోఽ
ధృతిర్బుద్ధిస్స్వభావో
బ్రహ్మ వర్షచ)||

ఆత్మా|| న్, పు|| ౧ - యత్నః = యత్నము,
Care, यत्न; ధృతిః = ధైర్యము, Firmness,
धीर్య; బుద్ధి = బుద్ధి, Intellect बुद्धि; స్వభా
వః = స్వభావము, Natural, disposition,
स्वभाव; బ్రహ్మ = పరమాత్మ, The supreme
Brahma, ब्रह्मा; వర్షచ = దేహము, Body,
देह; (చ) జీవుడు, Sentient soul, जीव.

(శక్ర ఘాతుక మ
త్రేభ వద్దు కాబ్దా)
ఘనాఘనాః|| ౨౬౬||

ఘనాఘనః|| పు|| ౧ - శక్ర = దేవేంద్రునికిని,
Indra, इंद्र; ఘాతుక మత్రేభ = చంపు
స్వభావముగల మదపు తేనుఁ గునకు,
A vicious elephant, खूंखार हाथी; వద్దు
కాబ్దాః = వర్షించు మేఘమునకును పేరు,
A rainy cloud, वादल.

అభిమానోఽ(ర్థాది
దర్పేఽజ్ఞానే ప్రణయ
హింసయోః)||

అభిమానః|| పు|| ౧ - అర్థాదిదర్పే = ధనా
దులచేత వచ్చిన గర్వము, Pride of wealth
&c., धनगर्व; అజ్ఞానే = అజ్ఞానము, Igno-

rance ; ప్రణయ = ప్రార్థన, Request, ప్రార్థనా ; హింసయోః = హింస, Killing, హింసా.

కో (మే ఘే
గుణే త్రిమ
నిరస్తరే)॥
౨౬౭॥

ఘనః॥ పు॥ ౧ - మేఘే = మేఘము, A cloud, మేఘ; మూర్తిగుణే = కఠినత్వము, Solidity, కఠినత్వ; ఘనమ్॥ త్రి॥ మూర్తే = కఠినమైన, Solid, కఠా; నిరస్తరే = దట్టమైన, Uniformly extended, ఘనా; ఇది లోహముద్గర, (Anvil, ముద్గర) ముస్తా కాంస్య తాళాదులకును పేరు, Cymbal.

సూర్యే ప్రభౌ)

ఇనః॥ పు॥ ౧ - సూర్యే = సూర్యునికిని, The sun, సూర్య; ప్రభౌ = ప్రభువునకును పేరు, A king, రాజా.

• (మృగాజ్ఞే
మే నృపే)।

రాజా॥ న్, పు॥ ౧-మృగాజ్ఞే = చంద్రుని కిని, చంద్ర; క్షత్రియే = క్షత్రియజాతివానికిని, క్షత్రియ; నృపే = భూమినేలువానికిని, ప్రభువునకును పేరు, A king, రాజా.

కిన్యా (నర్తకి
)

వాణిని॥ నీ॥ ౧-నర్తకి = నాట్యమాడు స్త్రీ, A dancing girl, వేద్యా; దూత్యే = దూతికా స్త్రీ, Intriguing woman, దూతికా; మత్తా, A drunken woman, మదమత స్త్రీ; విదగ్ధే వాణిన్యా అని పాఠము.

కన్త్యా మపి)
॥ ౨౬౮॥

వాహిని॥ నీ॥ ౧-కన్త్యామ్ = నది, River, నదీ; (అపి) సేనావిశేషము, An army, సేనా.

విన్యా (వజ్ర

హ)దిని॥ నీ॥ ౧ - వజ్ర = వజ్రయుధము, The thunderbolt, వజ్ర; తటితో = మెఱపు,

Lightning, విజలీ.

(వద్దాయా మపి)
కామినీకామినీ॥ నీ॥ ౧ - వద్దాయామ్ = బడనిక,
A climbing plant, లతా; (అపి) విలాసిని
యైన స్త్రీ, A loving woman, విలాసిని.(త్వద్దేహయోరపి)
తనుఃతనుః॥ నీ॥ ౧-త్వక్ = తోలు, The skin,
చమడా; దేహయోః = దేహము, Body, దేహ;
త్రి॥ అల్పమైన, Small, తొడ; సన్నమైన,
Thin, పతలా.సూనా (అధోజి
హ్వికాఽపిచ)॥ ౨౬౯॥సూనా॥ నీ॥ ౧ - అధోజిహ్వికా = కొండ
నాలుక, The uvula, తాళు; (అపి) వధ
స్థానము, Place of execution, వధ భూమి.(క్రతు విస్తారయో
రస్త్రీ) వితానం (త్రిమ
తుచ్ఛకే మద్దేఽథ)వితానమ్॥ ప్న॥ ౧ - క్రతు = యజ్ఞము,
Sacrifice, యజ్ఞ; విస్తారయోః = విస్తారము,
Expansion, విస్తార; త్రి॥ తుచ్ఛకే = రిత్త
యైన, Empty, ఖాళీ; మద్దే = మందుడు,
Dull, మంద.కేతనం (కృత్యే
కేతా వ్రపనిమన్త్రణే॥
౨౭౦॥కేతనమ్॥ న॥ ౧ - కృత్యే = చేయదగినది,
An indispensable act, करने योग्य;
కేతా = టెక్కము, A standard or sym-
bol, జెండా; ఉపనిమన్త్రణే = బ్రాహ్మణుల
నిమంత్రణము చేయుట, An invitation,
నిమన్త్రణ.(వేద స్తత్త్వం
తపో) బ్రహ్మ బ్రహ్మ
(విప్రః ప్రజాపతిః)।బ్రహ్మ॥ న్, న॥ ౧-వేదము, Holy writ;
తత్త్వమ్ = పరమాత్మ, The supreme
being, परमात्मा; తపః = తపస్సు, Devo-
tion, तप; బ్రహ్మ॥ పు॥ విప్రః = బ్రాహ్మ

(ఉత్సాహనేచ హింసాయాం నూచనే చాపి) గన్ధనమ్॥ ౨౬౧॥

ఆతగ్చ్ఛనం (ప్రతీవాప జవ నాప్యాయ నార్థకమ్)॥

వృజ్జనం (లాగ్చ్ఛనే శ్మశ్రు నిష్ఠానావయవే వ్యపి)॥ ౨౭౨॥

(స్యా) క్షౌలీసం (లోకవాదే యద్ధే పశ్యహి పక్షీణమ్)॥

ఋదు, బ్రాహ్మణ; ప్రజాపతిః = బ్రహ్మదేవుడు.

గన్ధనమ్॥ న॥ ౧ - ఉత్సాహనే = ఉత్సాహము, Perseverance, उत्साह; హింసాయామ్ = హింసించుట, Destruction, హింసా; నూచనే = ఎఱిగించుట, Hint, सूचना; (అపి) ప్రకాశము, Manifestation.

ఆతగ్చ్ఛనమ్॥ న॥ ౧ - ప్రతీవాప = ప్రతివాపము, Calcining; జవన = వేగము, Speed, वेग; అప్యాయనార్థకమ్ = తృప్తిచేయుట, Gratifying, तृप्त कराना; ప్రతీవాప మ నం గరగిన బంగారు మొదలైన దానిని ద్రవ్యాంతరముతోఁ గూర్చి పొడిచేయుట, పాలు తోడుపెట్టుట, Causing to curdle, जामन.

వృజ్జనమ్॥ న॥ ౧ - లాగ్చ్ఛనే = గుఱుతు, A mark, निशान, శ్మశ్రునిష్ఠానావయవేషు = గడ్డము, మీసాలు, Beard, दाढ़ी; తిమ్మనము, Condiment; స్త్రీ పురుషుల గృహ్యవయవములు, Private part of male or female, मर्मेन्द्रिय; (అపి) క కారాదివర్ణములు, A consonant, व्यजन.

క్షౌలీసమ్॥ న॥ ౧ - లోకవాదే = లోకవాదము, Rumour, अपवाद; పశ్యహి పక్షీణమ్ యద్ధే = పశు సర్ప పక్షులయొక్క యుద్ధము, Combat of animals, पशुअका युद्ध.

(స్వా) దుద్యాసం
(నిస్సరణే వనభేదే ప్ర
యోజనే)॥ ౨౭౩॥

(అవకాశే స్థితౌ)
స్థానం

(క్రీడాదా వసి) దేవ
నమ్॥

ఉత్థానం (పౌరుషే
తస్తే) సన్నివిష్టోద్గమే
ఽపిచ)॥ ౨౭౪॥

వ్యూతానం (ప్రతి
రోధే చ విరోధాచర

ఉద్యానమ్॥ న॥ ౧-నిస్సరణే=గృహముల
నుండి వెడలుట, Going forth, యర సె
ప్రయాన; వనభేదే=శృంగారపుతోట, A gar-
den, బాగ; ప్రయోజనే = ప్రయోజనము,
Purpose, ప్రయోజన.

స్థానమ్॥ న॥ ౧-అవకాశే=తావు, Place,
స్థాన; తెఱపి, Leisure, క్రురసత; స్థితౌ =
ఉనికి, Stay, స్థితి.

దేవనమ్॥ న॥ ౧ - క్రీడాదా = క్రీడ,
Sport or play, ఖేల; (అపి) విజగీష,
Emulation, జయేచ్ఛా; వ్యవహారము, Busi-
ness, व्यवहार; ద్యుతి, Splendour, బ్రతి;
స్తుతి, Praise, స్తుతి; కాంతి, Beauty,
కాంతి; గతి, Motion, గతి; (అపి)
లీలాద్యాన, Pleasure ground, ఆదాన;
విలాపము, Grief, విలాప; జూదము,
Gambling, జూజా.

ఉత్థానమ్॥ న॥ ౧ - పౌరుషే = పురుష
ప్రయత్నము, Manly exertion, పురుష
ప్రయత్న; తస్తే=సైన్యము, An army, సేనా;
సన్నివిష్టోద్గమే = కూర్చున్నవాడు లేచుట,
Getting up, ఆరణా; (అపి) మలోత్సర్గము,
Evacuating (by stool &c), శౌచ క్రియా;
హర్షము, Joy, హర్ష.

వ్యూతానమ్॥ న॥ ౧ - ప్రతిరోధే = అడ్డు
పెట్టుట, Obstruction, ప్రతిరోధ; విరోధా

ణేఽపిచ)।

(మారణే మృతసం
స్కారే గతౌ ద్రవ్యే
అర్థదాపనే॥ ౨౭౫॥
నిర్వర్తనోప కరణాను
ప్రజ్యాసు చ) సాధ
నమ్।

నిర్యాతసం (వైర
శుద్ధా దానే న్యాసా
ర్పణేఽపిచ)॥ ౨౭౬॥

చరణే = ప్రతికూలము చేయుట, Opposition,
విరోధ; (అపి) స్వాతంత్ర్యకృత్యము, Inde-
pendent action, स्वतंत्र कार्य; సమాధి
మానుట, Ceasing meditation, ध्यान
छोडना.

సాధనమ్॥ న॥ ౧ - మారణే = చంపుట,
Killing, मारना; మృతసంస్కారే = మృతుని
సంస్కరించుట, Obsequies, दाह क्रिया;
గతౌ = గమనము, Motion, गमन; ద్రవ్యే =
వస్తువు, Substance, wealth, द्रव्य; అర్థ
దాపనే = అప్పుపుచ్చుకొన్న యర్థము నిప్పించ
చుట, Enforcement of the payment
of debt, ऋण चुकाना; నిర్వర్తన = సాధిం
చుట, Accomplishing, प्राप्तकरना; ఉప
కరణ = ఉపాయము, Means, उपकरण; అను
ప్రజ్యాసు = వెంటఁ జూపుట, Following.
पीछे चलना; (చ) సైన్యము, An army.
सेना; మేఘము, The penis, शिश्न.

నిర్యాతసమ్॥ న॥ ౧ - వైరశుద్ధా = పగ
సాధించుట, Revenge, बदला; దానే =
దానము, Gift, दान; న్యాసార్పణే = దాచు
బెట్టినది తిరుగ నిచ్చుట, Delivery of a
deposit, अमानत लौटाना; (అపి) అప్పు
తీర్చుట, Payment of a debt, ऋण चुकाना
వ్యసనమ్॥ న॥ విపది = అపద, Calamity
विपत्ति; భ్రంశే = పడుట, Fall, पतन; కామః
కోపజేదోషే = కామక్రోధములవలనఁ బుట్టిన
ప్రీత్యాతాది సప్తవ్యసనము, Vice, व्यसन

వ్యసనం (విపది
భ్రంశే దోషే కామజ
కోపజే)।

పక్షా (క్షీలోమ్న
కిజ్జలే తన్వాద్యంశే
ఽప్యణీయసి)॥ ౨౭౭॥

(తిథి భేదే క్షణే)
పర్వ

వర్త (నేత్రచ్ఛ
దేఽధ్వని)।

(అకార్య గుహ్యే)
కాపీనే

మైథునం (సజ్జతౌ
రతౌ)॥ ౨౭౮॥

ప్రధానం (పరమా
త్మాధీః)

పక్షా॥ న్, న॥ అక్షీలోమ్న = తెప్ప
వెండ్రుకలు, Eye lashes, वरौनी; కిజ్జలే =
ఆకరువు, Filament of a flower, किज्जक;
తన్వాద్యంశే = సూక్ష్మమైన నూలు మొదలైన
దాని తునుకలు, A short thread, महीन
धागा; (అపి) పక్షుల తుప్పడు, A wing,
पंख.

పర్వా॥ న్, న॥ తిథిభేదే = పున్నమ మొద
లైన పర్వతిథులు, The full and change
of the moon, पर्वदिन; క్షణే = ఉత్సవము,
Festival, उत्सव; పున్నమ పాడ్యమి సంధి
కిని; కణుపు, A knot or joint, संधि;
ప్రస్తావము, A chapter, एक अध्याय.

వర్త॥ న్, న॥ నేత్రచ్ఛదే = తెప్ప,
Eye lid, पलक; అధ్వని = తెరువు, A road,
सड़क.

కాపీనమ్॥ న॥ అకార్య = చేయరానిపని,
An unfit act, अकार्य; గుహ్యే = గుహ్యము,
Privy part, मर्म स्थल; (ప) గోచి, Cove-
ring of privy part, अंगोछा.

మైథునమ్॥ న॥ సంజతౌ = సంబంధము,
Union, संबंध; రతౌ = సురతము, Copu-
lation, रति.

ప్రధానమ్॥ న॥ పరమాత్మా = పరమాత్మ,
The supreme soul, परमात्मा; ధీః = బుద్ధి,
Intellect, बुद्धि; ప్రకృతి, Nature, प्रकृति;
ప్రధాని, Minister, मंत्री; ముఖ్యుడు,

Chief, मुखिया.

ప్రజ్ఞానం (బుద్ధిచి
హ్నయోః)।

ప్రజ్ఞానమ్॥ న॥ బుద్ధి=బుద్ధి, Knowledge,
వృత్తి; చిహ్నయోః=గుఱుతు, Token, చిహ్న.

ప్రసూనం (పుష్ప
ఫలయోః)

ప్రసూనమ్॥ న॥ పుష్ప = పుష్పము,
A blossom, క్షుల; ఫలయోః = ఫలము,
A fruit, ఫల.

నిధనం (కులనాశ
యోః)॥ ౨౭౯॥

నిధనమ్॥ న॥ కుల=కులము, A family,
క్తుల; నాశయోః=నాశనము, Death, నాశ.

క్రందనే (రోదనా
ఽహ్వనే)

క్రందనమ్॥ న॥ రోదన=వీడ్పు, Weeping,
రోదన; ఆహ్వనే = పిలుచుట, A calling,
आह्वान.

వర్ష (దేహప్ర
మాణయోః)।

వర్షన్, న॥ దేహ = దేహమునకును,
Body, దేహ; ప్రమాణయోః=కొలతకును పేరు,
Measure, माप.

(గృహ దేహ త్వి
ట్ప్రభావా) ధా మ

ధామ॥ న॥ గృహ = గృహము,
A house, గృహ; దేహ = దేహము, Body,
దేహ; త్విత్ = కాంతి, Light, కాంతి; ప్రభా
వాః = ప్రభావము, Dignity or majesty,
प्रभाव.

(నృక చతుష్పథే॥
౨౮౦॥ సన్నివేశే చ)
సంస్థానం

సంస్థానమ్॥ న॥ చతుష్పథే = నాలుగు
తెరువులు గూడిన దిక్కు, Meeting of
four roads, చౌక; సన్నివేశే=సన్నివేశము,
An open place near a town, सन्निवेश;
(చ) ఆకృతి, Form, आकृति; మరణము,
Death, मृत्यు; సన్నివేశ మనగా అవయవ

లక్ష్మ (చిహ్న ప్రధానయోః)।

అచ్ఛాదనే (సంపిధాన మపవారణ మిత్యభే)॥ ౨౮౧॥

ఆరాధనం (సాధనే స్యా దవాప్తౌ తోషణేఽపి)।

అధిష్ఠానం (చక్ర పురప్రభా వాధ్యాసనేఽప్యపి)॥ ౨౮౨॥

రత్నం (స్వజాతి శ్రేష్ఠేఽపి)

వనే (సలిలకాననే)।

తలినం (విరలేస్తే)

రచనా విశేష మని కొందఱు, Configuration; ఊరి చుట్టునుండు బయలని కొందఱు.

లక్ష్మ॥ న్, న॥ చిహ్న = గుఱుతు, Token, చిహ్న; ప్రధానయోః = ప్రధానము, Chief, ముఖ్య.

అచ్ఛాదనమ్॥ న॥ సంపిధానమ్ = వస్త్రము, Clothing, వస్త్ర; అపవారణమ్ = కప్పట, Covering, డక్రణ.

ఆరాధనమ్॥ న॥ సాధనే = సిద్ధించుట, Accomplishment, సిద్ధి; అవాప్తౌ = ప్రాప్తి, Attainment, प्राप्ति; తోషణే = సంతోషించుట, Gratifying, खुशी.

అధిష్ఠానమ్॥ న॥ చక్ర = బండికన్ను, Wheel, चक्र; పుర = పట్టణము, A town, शहर; ప్రభావ = ప్రభావము, Dignity, प्रभाव; అధ్యాసనేఽప్యపి = ఆక్రమించుట, Approach, आक्रमण.

రత్నమ్॥ న॥ స్వజాతి శ్రేష్ఠే = స్వజాతిలో శ్రేష్ఠమైనది, Excellent of its kind, रत्न; (అపి) వజ్రములు మొ॥ మణులు, A gem, मणि.

వనమ్॥ న॥ సలిల = ఉదకమునకును, Water, पानी; కాననే = అడవికిని, Forest, जंगल.

తలినమ్॥ త్రి॥ విరలే = పలుచనిది, Thin, महीन; (ప) నిర్మలమైనది, Clear, निर्मल;

	స్తోకే = ఇంచుకంత, Small, తొటా.
(వాచ్యలిక్ష్ణా స్తోత్రరే)॥ ౨౮౩॥	ఉత్తరే = ముందుఁ జెప్పగల నాంతశబ్దములు, తథా = ఆ తలినశబ్దమువలె, వాచ్యలిక్ష్ణాః = విశేష్యలింగము గలవి.
సమానా (స్సత్సమైకే న్యుః)	సమానః॥ త్రి॥ సత్ = సజ్జనునికిని, Virtuous, సజ్జన; సమ = సదృశమయినదానికిని, Similar, సదృశ; ఏకే = ఒక్కటైనవస్తువునకును పేరు, Same, వాణి.
విశునా (ఖలనూచకా)॥	విశునః॥ త్రి॥ ఖల = దుర్జనునికిని, Wicked, దుర్జన; నూచకా = కొండగానికిని పేరు, Tale-bearer, త్రుగ్గళఖోర.
హీన న్యూనా (పూనగర్హ్యా)	హీనః-న్యూనః॥ త్రి॥ ౨ - ఊన = తక్కువైన, Deficient, హీన; గర్హ్యా = నిందింపఁదగిన, Blamable, నిదనీయ.
(వేగిశూరా) తరస్వినా॥ ౨౮౪॥	తరస్వీ॥ న్, త్రి॥ వేగి = వేగముగల, Swift, వేగ; శూరా = బలవంతమైన, Valiant, బలవాన.
అభిపన్నో (ఽపరాధోఽరిగ్రస్తవ్యాపదతా వపి)॥	అభిపన్నః॥ త్రి॥ అపరాధః = అపరాధము చేసిన, Guilty, अपराधी; అరిగ్రస్త = శత్రువులచేతఁ బట్టువడిన, Fugitive, subdued, कैदी; వ్యాపదతావపి = ఆపదఁ బొందిన, Involved in calamity, आपन्न.
ఇతి నాస్తాః	నాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
కలాపా (భూషణే బర్హే తూణీరే సంహ	కలాపః॥ పు॥ భూషణే = తొడవు, An ornament, భూషణ; బర్హే = పెనులిపురి,

తా పపి॥ ౨౮౫॥ Peacock's tail, मोर पिंछ; తూణీరే =
లపొది, A quiver; సంహతాపపి =
హము, Multitude, समूह.

(పరిచ్చదే) పరీవా
పః (పర్యుష్టా సలిల
స్థితౌ)।
పరీవాపః॥ పు॥ పరిచ్చదే = గుడారము
లైనది, Furniture, सामान तंबू ;
పర్యుష్టా = వెదబెట్టుట, Sowing and
వానా; సలిలస్థితౌ = నీళ్లు నిలుచుట, Still
water, इकट्ठा हुआ पानी; (ప) నీళ్లు
పట్టు, A place of water, पानी का
పరిచ్చద మనఁగా పరివారమని కొ
Retinue, परिवार.

(గోధు గోష్ఠపతీ)
గోపా
గోపః॥ పు॥ గోధుక్ = గొల్ల
A herdsman, चारवाह; గోష్ఠపతీ:
నేలువాఁడు, The head of a co
गायों का मालिक; (ప) రాజు, A
రాజా; అనేక గ్రామాధికారి, Super
dent of a District, ग्रामाधिकारी.

(హరవిష్ణూ) వృ
షాకపీ॥ ౨౮౬॥ వృషాకపిః॥ పు॥ హర = శివునికి
విష్ణూ = విష్ణువునకును, विष्णु; (ప) ఆ
अग्नि; ఇంద్రునికిని పేరు, इंद्र.

బాష్ప (ఊష్మ)
శ్రు)
బాష్పః॥ పు॥ ఊష్మ = ఆవిరికి, V
भाँप; అశ్రు = కన్నీళ్లకును పేరు, आँसू.

కశిపు (స్తవన్న
మాచ్ఛాదనం ద్వయ
మ్)।
కశిపుః॥ పు॥ అన్నమ్ = అన్నము
Food, अन्न; ఆచ్ఛాదనమ్ = వస్త్రము
Clothing, वस्त्र; ద్వయం = ఈ రెంటి

తల్పం (శయ్యాట్ట
దారేషు)

(స్తమ్బేఽపి) విట
పో (ఽస్త్రియామ్)॥
౨౮౭॥

ప్రాప్తరూప సురూ
పాభిరూపా (బుధమ
నోజ్ఞయోః) భేద్యలిక్ష్ణా
అమీ)

(కూర్మీ వీణాభేదే
ఽపి) కచ్చశీ॥ ౨౮౮॥

ఇతి పాస్తాః

[(ర వ ర్ణే పుంసి)
రేఫ (స్సౌత్ కుత్సి
తే వాచ్యలిక్ష్ణకః)]

ఇతి పాస్తాః

(అస్తరా భవనత్వే
ఽశ్వే) గన్ధర్వో (దివ్య
గాయనే)।

Food and clothing, అన్న వస్త్ర.

తల్పమ్॥ స॥ (పా) పు॥ శయ్యా = పాన్పు;
కును, A bed, బాగ్నా; అట్ట = అట్టశ్ల కును
An upper story, మంజిత; దా రే షు =
పెండ్లామునకును పేరు, A wife, జ్ఞా.

విటపః॥ ప్న॥ స్తమ్బే = కనపుగంట.
A cluster; (అపి) చిగురు, A sprout,
కొర్రె; కొమ్మ, A branch, కాలి.

ప్రాప్తరూపః - సురూపః - అభిరూపః॥ త్రి॥
3-బుధ = విద్వాంసునికిని, Learned, విద్వాన్;
మనోజ్ఞయోః = బుద్ధి వానికిని పేరు,
Pleasing, మనోజ్ఞ.

కచ్చశీ॥ నీ॥ కూర్మీ = అడు తాచేలు,
A female turtle, మాదా కల్మషా; వీణాభేదే =
సరస్వతి వీణ, A lute, వీణా.

పాస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

రేఫః॥ రవర్ణే = రవర్ణమునకు పేరైనపుడు,
పు॥ 'ర' చర్ణ; కత్సి తే = కుత్సితునికి పేరైనపుడు॥
త్రి॥ Vile, కుద్రు.

పాస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

గన్ధర్వః॥ పు॥ అస్తరాభవనత్వే = అంతర
పిశాచము, The soul after death and
previous to its being born again, ప్రేత;
అశ్వే = గజము, A horse, ఘోషా; దివ్యగా
యనే = దేవలోకమునందు పాడునట్టి విశ్వా

కమ్బు (ర్నావలయే
శఙ్ఖే)

వసువు మొదలయినవారు, A celestial musician, దేవలोक కా గాయక.

కమ్బుః॥ పు॥ వలయే = కడియమునకు
A ring, కడై; శఙ్ఖే = శంఖమునకు
A conch or shell, శంఖ.

ద్విజిహ్వా (సర్ప
సూచకా)॥ ౨౯॥

ద్విజిహ్వాః॥ పు॥ సర్ప = సర్పము, A serpent, సాప; సూచకా = కొండెగాడు, informer, త్రుగలఖోర.

పూర్వో (ఽన్య
లిజ్ఞః ప్రాగాహ పుం
బహుత్వేఽపి పూర్వ
జాన్)॥

పూర్వః॥ త్రి॥ ప్రాక్ = పూర్వదిక్కు
నుండునది, Eastern, పూర్వ; పూర్వకాల
నందలిది, Prior, పూర్వ; పూర్వాః॥
బ॥ పూర్వజాన్ అహ = పూర్వులైన
పితామహులు, Forefathers, పూర్వజ;
బహుత్వేఽపి = పుంలింగ బహువచనముల
వర్తించును. గంధర్వ ద్విజిహ్వా పూర్వ
ములు 'వబయోరభేదః' అనుటచేత
బాంతములయందుఁ జెప్పబడియెను.

ఇతి బాన్తాః

బాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కుమ్భా (ఘటేభ
మూర్ధాంశౌ)

కుమ్భః॥ పు॥ ఘట = కడవకును, A jar
క్రూర; ఇభమూర్ధాంశౌ = ఏనుఁగు కుంభస్థల
నకును పేరు, Frontal globe of an elephant's
head, హాథీ కా కుంభస్థల.

డిమ్భా తు (శిశు
బాలిశౌ)॥ ౩౦॥

డిమ్భః॥ పు॥ శిశు = శిశువునకును, A child
దిశ్చ; బాలిశౌ = మూర్ఖునికిని పేరు,
ignorant man, మూర్ఖ.

స్తమ్భా (స్తూణా

స్తమ్భః॥ పు॥ స్తూణా = కంబము, Pill

జడీభావా)

స్థానము; జడీభావా = మ్రాన్పడియుండుట, Insensibility, జడభావ.

శమ్భుః (బ్రహ్మ
శ్రీలోచనా)

శమ్భుః॥ పు॥ బ్రహ్మ = బ్రహ్మకును, Brahma, బ్రహ్మ; శ్రీలోచనా = శివునికిని పేరు, Siva, శివు.

(కుక్షి భూజాగ్రా
కా) గర్భాః

గర్భాః॥ పు॥ కుక్షి = కడుపునకును, The belly, పేడ; భూజా = కడుపులోని శిశువునకును, A foetus, గర్భ; అగర్భక = బాలునికిని పేరు, A child, శిశు.

విస్త్రమ్భః (ప్రణయే
ఽపిచ॥

విస్త్రమ్భః॥ పు॥ ప్రణయే = పరిచయము, Acquaintance, పరిచయ; (అపి) క్రీడాకలహము, Playful dispute, खेल का झगडा; విశ్వాసము, Confidence, विश्वास.

(స్యా ద్వేర్యాం)
దుస్తభిః (పుంసీ స్యా
దత్తే) దుస్తభిః (స్త్రీ
యామ్)

దుస్తభిః॥ భేర్యామ్ = భేరికి పేరయినపుడు॥ పు॥ A large drum, మేరీ; అక్షే = పాచికల యందుండు ఇత్తిగకు పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ A die, పాసా; అక్ష మనఁగా పాచిక లని కొందఱు,

(స్యా నృహారజనే
బం) కుసుమ్భం (కర
పుమాన్)॥ ౨౯౨॥

కుసుమ్భమ్॥ న॥ మహారజనే = కుసుమపువ్వు, Safflower, कुसुम; పు॥ కరకే = కమండలము, A water pot, कमंडल.

(క్షత్రియేఽపి చ)
నాభి (ర్నా)

నాభిః॥ పు॥ క్షత్రియే = క్షత్రియుఁడు, क्षत्रिय; (అపి) విజగీషుఁడయిన రాజు, An emperor, चक्रवर्ती; పు॥ బొడ్డు, Navel, नाभि; స్త్రీ॥ బండికంటినడుము, Nave of a wheel,

సురభి (ర్గవి చ స్త్రీ
యామ్)।

బ్రూ; ప్రధానము, Chief point, मुख्यवात;
కస్తూరి, Musk, कस्तूरी.

సభా (సంసది సభ్యే
చ)

సురభిః॥ సీ॥ గవి=ఆవు, A cow, गाय;
(చ) పు॥ వసంతర్తువు, Spring, वसंत ऋतु;
త్రి॥ మంచి పరిమళము గల, Fragrant,
परिमल; మనోహరమైన, Pleasing, मनोहर.

(త్రివ్యధ్యక్షే ౭పి)
వల్లభః॥ ౨౯౩॥

సభా॥ సీ॥ సంసది=ఆస్థానము, A hall,
సభా; సభ్యే = సామాజికుడు, One of a
company, सभासद; (చ) సమూహము,
An assembly, समूह; ద్యూత మందిరము,
A gambling house, जुआ खाना.

వల్లభః॥ త్రి॥ అధ్యక్షే = అధ్యక్షుడు,
A superintendent, अध्यक्ष; (అపి) ప్రియ
మయినది, Beloved, प्रिय.

ఇతి భాంతాః

భాంత నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(కిరణ ప్రగ్రహా)
రశ్మి.

రశ్మిః॥ పు॥ కిరణ = కిరణము, A ray of
light, किरण; ప్రగ్రహా=పగ్గము, A rein,
बागडोर.

(కపి భేకా) స్లవ
జ్గమా।

స్లవజ్గమః॥ పు॥ కపి = కోతి, An ape,
वन्दर; భేకా=కప్ప, A frog, मेंढक

(ఇచ్ఛా మనోభ
వా) కామా

కామః॥ పు॥ ఇచ్ఛా = ఇచ్ఛ, Desire,
इच्छा; మనోభవా = మన్మథుడు, Cupid,
मन्मथ; కామమ్॥ స॥ = మిక్కిలి, Much,
बहुत.

(శౌర్యోద్యోగం)
పరాక్రమా॥ ౨౯౮॥

పరాక్రమః॥ పు॥ శౌర్య = సామర్థ్యమునకును, Power, valour, శౌర్య ; ఉద్యోగ = చేయవలయు పనులం బ్రారంభించుటకును Exertion, ఆశ్రయ.

ధర్మాః (పుణ్య
యమన్యాయ స్వభా
వాచార సోమపాః)॥

ధర్మః॥ పు॥ పుణ్య = పుణ్యము, Moral and religious merit, పుణ్య ; యమ = యముడు; న్యాయ = నీతి, Justice, న్యాయ; స్వభావ = స్వభావము, Nature, स्वभाव; ఆచార = ఆచారము, Usage, ఆచార; సోమపాః = సోమయాజి, సోమయాజీ ; (ప) యజ్ఞము, A sacrifice, यज्ञ.

(ఉపాయ పూర్వ
ఆరమ్భ ఉపధా చా)
వ్యుపక్రమః॥ ౨౯౯॥

ఉపక్రమః॥ పు॥ ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భః = ఉపాయము నెఱిగి యారంభించుట, Deliberate undertaking with knowledge of means, ఆధారము; ఉపధావ = అమాత్యాదులను పరీక్షించుట, Test of honesty; (అపి) ఇది మొదలని చెప్పుట, Commencement.

(వణిక్పథః పురం
వేదో) నిగమో

నిగమః॥ పు॥ వణిక్పథః = అంగడివీధికిని, A market, వాజార ; పురమ్ = పట్టణమునకును, A town, శాహర; వేదః = వేదమునకును పేరు, Holy writ, वेद.

(నాగరో వణిక్)
నైగమా (న్యాయ)

నైగమః॥ పు॥ నాగరః = పట్టణమందున్నవాడు, A citizen, नागरिक; వణిక్ = వర్తకుడు, A trader, व्यापारी.

(బలే) రామో (నీల
చారు సితే త్రిమ)॥

రామః॥ పు॥ బలే = బలభద్రుడు, बलराम; త్రి॥ నీల = నల్లనిది, Black, काला ; చారు =

బప్పెడిది, Pleasing, చాఱ; సితే = తెల్లనిది, White, సశేష.

(శబ్దాది పూర్వో
బృద్ధేఽపి) గ్రామః

గ్రామః॥ పు॥ శబ్ద = శబ్దము, ఆది = మొద
లయిన శబ్దములు, పూర్వః = పూర్వ
మందుండినపుడు, బృద్ధే = సమూహమునకు
పేరు. శబ్దగ్రామః, గుణగ్రామః అని,
A multitude, సమూహ; (అపి) ఊరికిని,
A village, గావ; స్వరసమూహమునకును
పేరు, An octave in music, సప్తస్వర.

(క్రాంతౌ చ) విక్ర
మః॥

విక్రమః॥ పు॥ క్రాంతౌ = ఆక్రమించుటకును,
A stride overcoming, విక్రమ; (చ) పరా
క్రమమునకును పేరు, Valour, పరాక్రమ.

స్తోమః (స్తోత్రేఽ
ధ్వరే బృద్ధే)

స్తోమః॥ పు॥ స్తోత్రే = స్తోత్రము, Praise,
స్తోత్ర; అధ్వరే = యాగము, A sacrifice,
యజ్ఞ; బృద్ధే = సమూహము, An assembly,
సమూహ.

జిహ్వా (స్తు కుటిలే
ఽలసే)॥ ౨౯౨॥

జిహ్వా॥ పు॥ కుటిలే = వంకరయైనది,
Crooked, కుడిఱ; అలసే = మందమయినది,
Slow, lazy, ఆలస్య.

గుల్మ (దుక్ స్త
మృ సేనాశ్చ)

గుల్మః॥ పు॥ దుక్ = గుల్మరోగము,
A disease of the spleen, గుల్మరొగ;
స్తమ్భ = పొద, A bush, ఒక బాదీ; సేనాః =
సేనావిశేషము, Body of troops consist-
ing of 9 platoons, సేనా.

జామిః (స్వస్థకుల
ప్రియోః)॥

జామిః (పా) యామిః॥ సీ॥ స్వస్థ =
తోడబుట్టినది, A sister, బहन; కుల

స్త్రీయోః=కులస్త్రీ, A chaste woman,
కులవధు; జామి|| అవ్య|| = ఆలస్యము, దేరి.

(క్షీతి తాన్వ్యోః)
క్షమా (యుక్తే) క్ష
మం (శక్తే హితే
త్రిషు)|| ౨౯౦||

క్షమా|| నీ|| క్షీతి=భూమికిని, The earth,
౪౪వీ; తాన్వ్యోః = ఓర్పునకును, Patience,
శమా; న|| యుక్తే=ఉచితమైనదానికిని, Fit,
యోగ్య; త్రి|| శక్తే=సమర్థునికిని, Able, సమర్థ;
హితే = హితునికిని పేరు, Benevolent,
హితేషీ.

(త్రిషు) శ్యామా
(హరిత్కృష్ణే) శ్యా
మా (స్యా చ్చారిబా
నిశా)।

శ్యామః|| త్రి|| హరిత్ = పచ్చనిదానికిని,
Green, హరా; కృష్ణే=నల్లనిదానికిని, Black,
కాలా; శ్యామా|| నీ|| శారిబా=సుంధపాల
కును, Convolvulus argenteus; నిశా =
రాత్రికిని పేరు, Night, రాత.

లలామం (పుచ్ఛ
పుష్టా) శ్వభూషా ప్రా
ధాన్యకేతుషు)||

౨౯౧||

లలామమ్ (పా) లలామ, న, న||
పుచ్ఛ = తోక, A tail, పూత; పుష్టా = తిల
కము, A mark on the forehead, తిలక;
అశ్వ = గుఱ్ఱము, A horse, ఘోడా; భూషా =
ఆభరణము, An ornament, ఆభరణ;
ప్రాధాన్య = ప్రధానమయినది, Chief, प्रधान;
కేతు = తెక్కెము, Flag, झंडा.

సూక్ష్మ (మధ్యా
త్మమ)

సూక్ష్మమ్|| త్రి|| అధ్యాత్మమ్ = పరమాత్మ,
The supreme soul, परमात्मा; (అపి) స్వల్ప
మైనది, An atom, అణు.

ప్యాదా ప్రధానే)
ప్రథమం (త్రిషు)।

ప్రథమమ్|| త్రి|| ఆదా = మొదటిది, First,
పహలా, ప్రధానే = ముఖ్యమయినది, Chief,
मुख्य.

వామకా (వల్లు ప్రతీ
పాద్యా)

వామః॥ త్రి॥ వల్లు = మనోహరమయినది,
Pleasing, मनोहर; ప్రతీపా = ప్రతికూలమయి
నది, Reverse, प्रतिकूल.

వధమా (న్యూన
కుత్సితౌ)॥ 300॥

అధమః॥ త్రి॥ న్యూన = కొడువయైనది,
Low, न्यून; కుత్సితౌ = నిందింపబడినది,
Vile, कुत्सित.

(జీర్ణం చ పరిభుక్తం
చ) యాతయామ (మి
దం ద్వయమ్)।

యాతయామమ్॥ త్రి॥ జీర్ణంచ = చివికినది,
Old, पुराणा; పరిభుక్తంచ = అనుభవించఁ
బడినది, Used, उपयोग किया हुआ.

ఇతి మాన్తాః

మాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(తురంగ గరుడౌ)
తాక్ష్యై

తాక్ష్యైః॥ పు॥ తురంగ = గుఱ్ఱమునకును,
A horse, घोडा; గరుడౌ = గరుడునికినిపేరు,
Garuda, गरुड.

(నిలయాపచయా)
క్షయా॥ 301॥

క్షయః॥ పు॥ నిలయ = ఇంటికిని, A house,
घर; అపచయా = నాశనమునకును పేరు,
Destruction, नाश.

శ్వశుర్యా (దేవర
శ్యాతౌ)

శ్వశుర్యః॥ పు॥ దేవర = మగనితోడఁ
బుట్టినవాడు, Husband's brother, देवर;
శ్యాతౌ = ఆలితోడఁ బుట్టినవాడు, Wife's
brother, साला.

భ్రాతృవ్యా భ్రాతృ
జద్విషౌ।

భ్రాతృవ్యః॥ పు॥ భ్రాతృజ = తోడఁబుట్టిన
వాని కొడుకు, Brother's son, भतीजा;
ద్విషౌ = పగవాడు, An enemy, शत्रु.

పర్జన్యా (రసదబ్దే
నౌ)॥

పర్జన్యః॥ పు॥ రసత్ = ఉలుముచున్న,
అబ్ధ = మేఘము, A thunder cloud, गरजने-

(స్వా) దర్యః (స్వా
మి వైశ్యయోః)॥

తిష్యః (పుష్యే కలి
యుగే)

పర్యాయో (అవ
సరే క్రమే)॥

ప్రత్యయో (అధీన
శపథజ్ఞాన విశ్వాసహే
తుషు॥ రధే) శబ్దే)

ఘానుశయో (దీర్ఘ
ద్యేషానుతాపయోః)॥

స్థూలోచ్చయ (స్తవ్య
సాకల్యే Xజానాం మ
ధ్యమే Xతే)॥ 30౪॥

బాలా మేఘ; ఇంద్రో = ఇంద్రుడు, Indra, इन्द्र.

అర్యః॥ పు॥ స్వామి = ప్రభువు, Master, स्वामि; వైశ్యయోః = వైశ్యుడు, Vysia, वैश्य.

తిష్యః॥ పు॥ పుష్యే = పుష్యనక్షత్రమున కను, पुण्य नक्षत्र; కలియుగే = కలియుగమున కను పేరు, कलियुग.

పర్యాయః॥ పు॥ అవసరే = అవసరము, Opportunity, अवसर; క్రమే = వరుస, Succession, क्रम.

ప్రత్యయః॥ పు॥ అధీన = అధీనము, Subjection, अधीन; శపథ = శపథము, Oath, कसम; జ్ఞాన = తెలివి, Knowledge, ज्ञान; విశ్వాస = విశ్వాసము, Trust, विश्वास; హేతుషు = హేతువు, Cause, कारण; రధే = అవకాశము, A hole, छेद; శబ్దే = కృత్యార్థములు మొదలగు ప్రత్యయము, An affix, प्रत्यय.

అనుశయః॥ పు॥ దీర్ఘద్యేష = దీర్ఘద్యేషము, An old enmity, पुराना वैर; అనుతాపయోః = పశ్చాత్తాపము, Repentance, पश्चात्ताप.

స్థూలోచ్చయః॥ పు॥ అసాకల్యే = సంపూర్ణముగాకుండుట, Incompleteness, अपूर्ण; Xజానామ్ = ఎనుగులయొక్క, మధ్యమే = నడితరమైన, Xతే = (తీవ్రమును మందమును

సమయ (శ్చపథా
అచార కాలసిద్ధాంత
సంవిదః)।

(వ్యసనాన్యశుభం
దైవం విపది) త్యనయా
(స్త్రయః)॥ 30౫॥

అత్యయో (అతి
క్రమే కృచ్ఛే) దోషే
దణ్డేఽప్య)

(థా అపది యుద్ధా
యతోఽయః) సంపరా
యః

పూజ్య (స్తు శ్వశు
రేఽపిచ)॥ 30౬॥

కాని) Xమనము, An elephant's middle
pace, हाथी की मझली चाल.

సమయః॥ పు॥ శపథ = శపథము, An
oath, कसम; ఆచార = అచారము, Usage,
आचार; కాల = కాలము, Time, काल;
సిద్ధాంత = సిద్ధాంతము, Demonstrated con-
clusion, सिद्धान्त; సంవిదః = జ్ఞానము, జ్ఞాన;
సంకేతము, Convention, परिपाटी; మొద
లయినది.

అనయః॥ పు॥ వ్యసనాని = జూదము మొద
లైన సప్తవ్యసనములు, Vice, व्यसन;
అశుభం దైవమ్ = పూర్వమునం జేసిన యశుభ
కర్మము, Ill fortune, दुर्भाग्य; విపత్ =
ఆపద, Calamity, आपत.

అత్యయః॥ పు॥ అతిక్రమే = అతిక్రమిం
చుట, Transgression, अतिक्रम; కృచ్ఛే =
దుఃఖము, Distress, दुख; దోషే = దోషము,
Fault, दोष; దణ్డే = దండము, Punishment,
दंड; (అపి) నాశము, Destruction, नाश.

సంపరాయః॥ పు॥ ఆపది = ఆపద, Cala-
mity, आपत; యుద్ధ = యుద్ధము, War, युद्ध;
అయతోఽయః = భవిష్యత్కాలము, Futurity,
भविष्य.

పూజ్యః॥ పు॥ శ్వశురేచ = మామ, Father-
in-law, चासुर; (అపి) పూజాన్యు, Res-
pectable, पूज्य.

(పశ్చాద్ దవస్థాయి
బలం సమవాయశ్చ)
సన్నయా!

సన్నయః॥ పు॥ పశ్చాత్ అవస్థాయి
బలమ్ = సేనకు వెనుకనుండు దుముదారిపాఞ్చ,
Rear guard, ఆగ రక్షక ; సమవాయః =
సమూహము, Multitude, సమూహము.

(సజ్ఞాతే సన్నివేశే
చ) సంస్థాయః

సంస్థాయః॥ పు॥ సజ్ఞాతే = సమూహము,
Assemblage, సమూహము; సన్నివేశే = సన్నివేశము
నుండు బయలు, Vicinity, ఇరుకొండగడ; (చ)
గృహము, A house, ఇండ్.

ప్రణయా (స్వస్థిమి
విస్రమ్భ యాష్టా ప్రే
మాణో)

ప్రణయః॥ పు॥ విస్రమ్భ = పరిచయము,
Acquaintance, పరిచయము; యాష్టా = అడుగు
గుట, Solicitation, యాచనా; ప్రేమాణః =
ప్రేమ, Affection, ప్రేమ.

(విరోధేఽపి) సము
చ్ఛ్రియః

సముచ్ఛ్రియః॥ పు॥ విరోధే = నైరము,
Enmity, వైర; (అపి) పాదపు, Elevation,
తీర్థాక్ష.

విషయో (యస్య
యోజ్ఞాత స్తత్ర శబ్దా
దికే వ్యపి)॥ ౩౦౮॥

విషయః॥ పు॥ యస్య = ఎవనికీ, యః =
ఏది, జ్ఞాత = పరిచయము చేయబడునో,
తత్ర = అది, Subject matter, విషయ; శబ్దా
దికే = శబ్దస్వరూపరసగంధములు, Object
of sense, విషయ వాసనా; (అపి) దేశము,
Country, దేశ.

(నిర్యాసేఽపి) కషా
యో (ఽస్త్రి)

కషాయః॥ పు॥ నిర్యాసే = కషాయము,
Infusion, కషాయము; (అపి) ఒకరు, Astrin-
gent; మైపురత, Smearing, perfume,
తేనె.

(సభాయాం చ)
ప్రతిశ్రయః

ప్రతిశ్రయః॥ పు॥ సభాయామ్ = సభ,
Assembly, సభ; (చ) ఉనికిపట్టు, Refuge,

शरण; గృహము, House, घर.

ప్రాయో (భూమ్నః
స్త గమనే)

ప్రాయః॥ పు॥ భూమ్ని = బాహుళ్యము, Frequency, बहुलता; అస్తగమనే = మరణార్థమై యాహారము లేక యుండుట, Starving oneself to death, मरने के लिये भूखा रहना; ఇదికాక సమాసమునం దుత్తరపదమయిన సదృశార్థమగును, Similar, इसी तरह का.

మన్య (దైన్యే
క్రతౌ క్రుధి)॥ ౩౦౮॥

మన్యః॥ పు॥ దైన్యే = దైన్యము, Distress, దీనता; క్రతౌ = యజ్ఞము, Sacrifice, यज्ञ; క్రుధి = కోపము, Anger, क्रोध.

(రహస్యోపస్థయో)
ద్గహ్యం

గుహ్యమ్॥ త్రి॥ రహస్య = దాచఁదగినది, A secret, रहस्य; ॥న॥ ఉపస్థయోః = స్త్రీపురుష గుహ్యవయవము, Privy part, मर्मस्थल; ॥పు॥ తాఁబేలు, Tortoise, कच्छ.

సత్యం (శపథతథ్య
యోః)॥

సత్యమ్॥ న॥ శపథ = ఆన, An oath, ॥త్రి॥ తథ్యయోః = నిజము, Truth, सत्य; యుగభేద లోకభేదములకును పేరని కొందఱు.

వీర్యం (బలే ప్రభా
వేచ)

వీర్యమ్॥ న॥ బలే = సత్తువ, Animal strength, बल; ప్రభావే = ద్రవ్యశక్తి, Dignity, प्रभाव; (చ) రేతస్సు, Semen-virile, वीर्य; తేజస్సు, Splendour, तेज.

ద్రవ్యం (భవ్యే
గుణశ్రయే)॥ ౩౦౯॥

ద్రవ్యమ్॥ న॥ భవ్యే = మంచిపదార్థము, Substance, वस्तु, द्रव्य; గుణశ్రయే = గుణ

	శ్రయమైన వస్తువు, The substratum o qualities, गुणवान् वस्तु; భవ్యుడనఁగ భాగ్యసంపన్నుడనియు యోగ్యుడనియు కొందఱు, Wealthy, right, भाग्य संपन्न.
ధిష్ఠ్యం (స్థానే గృహేభేఁశ్చ)	ధిష్ఠ్యమ్॥ స॥ స్థానే = తావునకును A place; గృహే = ఇంటికిని, House, घर భే = నక్షత్రమునకును, An asterism, नक्षत्र పు॥ అశ్చ = అగ్నికిని పేరు, अग्नि.
భాగ్యం (కర్మ శుభాశుభమ్)।	భాగ్యమ్॥ స॥ శుభాశుభమ్ = శుభమున అశుభమునైన, కర్మ = కర్మమునకు పేరు Destiny, good luck, ill fate, भाग्य.
(కశేరుహేమ్నా) గ్లాజ్యం	గ్లాజ్యమ్॥ స॥ కశేరు = తామర కలుఁ మొదలయినదాని దుంపకను, A pignut कमल का मूल; హేమ్నాః = బంగారమునక పేరు, Gold, सोना.
విశల్యా (దన్తికా ఽపిచ)॥ 300॥	విశల్యా॥ సీ॥ దన్తికాచ = దంతిచెట్టునకును (పా) పాపర చెట్టునకును, తఱిగొట్టుచెట్టు కును, నాఁగేటిచాలికూరకును పేరు.
వృషాకపాయీ (శ్రీగౌర్య)	వృషాకపాయీ॥ సీ॥ శ్రీ = లక్ష్మీకిని लक्ष्मी; గౌర్యః = పార్వతికిని పేరు, पार्वती.
రభిఖ్యా (నామశో భయోః)।	అభిఖ్యా॥ సీ॥ నామ = నామధేయము; కను, Name, नाम; శోభయోః = కాంతికి పేరు, Beauty, शोभा.
(అరమ్భానిష్కృ తి శ్చిత్తాపూజనం సం	క్రియాః॥ సీ॥ అరమ్భః = ఉద్యోగము Beginning, आरंभ; నిష్కృతిః = ప్రాయ

ధారణమ్॥ ఉపాయః
కృచ్చేష్టా చ చికిత్సా
నవ) క్రియాః।

శ్చిత్తము, Atonement, प्रायश्चित्त; శిక్షా =
శిక్ష, Instruction, शिक्षा; పూజనమ్ =
పూజనము, Worship, पूजा; సంప్రధార
ణమ్ = వ్యవహారమునందు నిశ్చయమును
బుట్టించు లిఖిత సాక్ష్యాదులు, Judicial
investigation, दूरियाप्त; ఉపాయః = ఉపా
యము, Expedient, उपाय; కర్మ = వ్యాపా
రము, Act, काम; చేష్టా = బుద్ధిపూర్వక
వ్యాపారము, Practice, चेष्टा; చికిత్సా =
చికిత్స, Remedy, चिकित्सा; నవ = ఈ
తోమ్మిదింటికిని పేరు, (చ) ధాత్వర్థము మొ॥
A verb, क्रिया.

ధాయా (సూర్య
ప్రియా కాంతిః ప్రతి
బిम्బ మనాతపః)॥

ధాయా॥ సీ॥ సూర్యప్రియా = సూర్యుని
ధార్య, सूर्य की छाी; కాంతిః = కాంతి,
Beauty, कान्ति; ప్రతిబిమ్బమ్ = ప్రతిబిమ్బ
ము, Reflected image, प्रतिबिम्ब; అనా
తపః = నీడ, Shade, छाया.

కర్త్యా (ప్రకోష్ఠే
హర్త్యాదేః కాఞ్చ్యం
మధ్యేభబద్ధనే)।

కర్త్యా॥ సీ॥ హర్త్యాదేః = మేడలు మొద
లయిన రాజగృహములయొక్క, ప్రకోష్ఠే =
అంతరువులు, Enclosure of an edifice,
कक्ष्या; కాఞ్చ్యమ్ = మొలనూలు, A string
of bells, करघनी; మధ్యేభబద్ధనే = ఏనుగు
నడుమున గట్టు మోకు, A rope round
an elephant's body.

కృత్యా (క్రియా
దేవతయో స్త్రిపు

కృత్యా॥ సీ॥ క్రియా = చేయుట, An act,
काम; దేవతయోః = దేవతావిశేషము,

భేద్యే ధనాదిభిః॥

30౮॥

A certain diety, एक देवता; త్రి॥ ధనాదిభిః = ధనాదులచేత, భేద్యే = లోబడించుకొనడగి; పరరాష్ట్ర రాజులు మొదలయినవారు, Seduced from an alliance.

జన్యం (స్యా జ్ఞన
వాదేఽపి)

జన్యమ్ త్రి॥ జనవాదే = లోకాపవాదము
A rumour, अपवाद; (అపి) యుద్ధము॥ పు
పెండ్లికొడుకు చెలికాండ్లు, Bridegroom'
attendants, दूहके मित्र; పెండ్లికొమ
రి త భృత్యాదులు, Bride's compa
nions, दूहके सेवक; తండ్రి, Father
पिता.

జఘన్యో (స్త్రీ
అధమేఽపిచ)॥

జఘన్యః త్రి॥ అస్త్రీ = వెనుకబుట్టి;
వాడు, Last, आखिर; అధమేచ = అ
ముడు, Worst, lowest, अधम; (అపి
శిశ్నము, The penis, शिश्न.

(గర్హ్యాధీనా చ
వక్తవ్యో

నక్తవ్యః త్రి॥ గర్హ్య = కుత్సితుడు
Reprehensible, कुत्सित; అధీనా = చెప్పి
నట్టు చేయువాడు, Dependent, अधीन
(చ) పలుకఁదగిన శబ్దము, Fit to be said
कहने योग्य.

కల్ప్యా (సజ్జనిరా
మయా)॥ 3౦౯॥

కల్పః త్రి॥ సజ్జ = సంపాదింపఁబడినది
Ready, तैयार; నిరామయా = రోగము
లేనిది, Healthy, तन्दुरुस्त.

(ఆత్మవాసనపేతో
అర్థా) దర్థా

అర్థః త్రి॥ ఆత్మవాక్ = ఎఱుకగలవా
కని, Intelligent, ज्ञानी; అర్థాత్ = అర్థము
వలన, అనపేతః = ఎడఁబాయనివానికిని పేరు
Wealthy, धनवान.

పుణ్యం (తు చా
వ్వి)।

పుణ్యమ్॥ న॥ చారు = ఒప్పెడిదానికిని,
Pleasing, मनोहर; (అపి) సుకృతమునకు
పేరు, A good action, अच्छा काम.

రూప్యం (ప్రశస్త
హపేఽపి)

రూప్యమ్॥ త్రి॥ ప్రశస్తరూపే = సౌంద
ర్యముగలదానికిని, Beautiful, सुंदर; న॥
ముద్రవేసిన బంగారునకును పెండికిని పేరు,
Gold or silver coin, सोना या चांदी का
सिक्का.

వదాన్యో (వల్ల
వాగపి)॥ 3౧౬॥

వదాన్యః॥ త్రి॥ వల్లువాక్ = తెన్నగామాట
లాడువాడు, Eloquent, अच्छा वक्ता; (అపి)
దాత, Generous, दाता.

(న్యాయ్యే ౭ పి)
మధ్యః

మధ్యః॥ త్రి॥ న్యాయ్యే = ఉచితమయినది,
Just, reasonable, उचित; (అపి) ప్న॥
నడుము, Middle, मध्य.

సౌమ్యం (తు సుస్త
రే సౌమ్యవతే)।

సౌమ్యమ్॥ త్రి॥ సుస్తరే = ఒప్పెడునది,
Handsome, सुंदर; సౌమ్యవతే = సౌముడు
దేవతగాగల హవిస్సుక్తములు, Sacred
to the moon, चन्द्र आदि देवताओंके सूक्त.

ఇతి యాగ్ఙః

యాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(నివహానసరా)
వారః

వారః॥ పు॥ నివహా = సమూహము,
Multitude, समूह; అవసరా = అవసరము,
Occasion, अवसर.

సంస్తరం (ప్రస్త
రాధ్యకా)॥ 3౧౭॥

సంస్తరః॥ పు॥ ప్రస్తర = దర్భాదులచేత
జేయబడిన పాన్పు, A bed of grass or

	bark, కుశాసన; అధ్వరం = యజ్ఞము A sacrifice, యజ్ఞ.
గురు (గీష్పతి పితృద్యా)	గురుః॥ పు॥ గీష్పతి = బృహస్పతి, Jupite బృహస్పతి; పితృద్యా = తండ్రి మొదలై పూజ్యులు, A parent or other ven- erable relative, పూజ్య; భారవస్తుః Heavy, great, भारी वस्तु.
ద్వాపరం (యుగ సంశయా)	ద్వాపరః॥ పు॥ యుగ = మూడవయుగము The third age, ద్వాपरयुग; సంశయా సంశయము, Doubt, संशय.
ప్రకారం (భేదసా దృశ్యే)	ప్రకారః॥ పు॥ భేద = భేదమునకున Difference, भेद; సాదృశ్యే = పోలికకు సేద, Similitude, सादृश्य.
అకారం (విక్షిప్తా లకృతీ)॥ 3౧౦॥	అకారః॥ పు॥ ఇన్దిత = అభిప్రాయనూచ మైన చేష్ట, Hint, इंगित; అకృతీ = అభిప్రాయ నూచకమైన ముఖరాగాది వికారము Expression of the face, form, मुख कृति.
కింశారు (ధాన్య శూకేషు)	కింశారుః॥ పు॥ ధాన్యశూక = వరిముల్లు Beard of corn, जौका अग्रभाग; ఇషూ బాణము, An arrow, वाण.
మకూ (ధన్వధరా ధరా)	మకుః॥ పు॥ ధన్వ = నిర్జల భూమి A country void of water, निर्जल भूमि ధరాధరా = పర్వతము, A mountain पहाड.
అద్రయో (ద్రుమ)	అద్రిః॥ పు॥ ద్రుమ = వృక్షము, A tree

శైలార్కాః)

పెడ; శైల=పర్వతము, A mountain, पर्वत;
అర్కాః=సూర్యుడు, The sun, सूर्य.

(స్త్రీ స్తనాబ్జా)
పయోధకా॥ 3౧౯॥

పయోధరః॥ పు॥ స్త్రీ స్తన=స్త్రీ స్తనము,
A woman's breast, स्तन; అబ్జా=మేఘము,
A cloud, मेघ.

(ధ్వాంతారి దాన
వా) వృత్రా

వృత్రః॥ పు॥ ధ్వాంత = చీకటి, Dark-
ness, अंधेरा; అరి = శత్రువు, A foe, शत्रु;
దానవాః=వృత్రాసురుడు, वृत्रासुर.

(బలి హస్తాంశవః)
కరాః॥

కరః॥ పు॥ బలి=అప్పనము, Tax, कर;
హస్త=చేయి, Hand, हाथ; అంశవః = కిర
ణము, Ray of light, किरण.

ప్రదరా (భజ్జ నారీ
రుగ్భాణా)

ప్రదరః॥ పు॥ భజ్జః = విఱుచుట, Split-
ting, भंग; నారీరుక్ = స్త్రీలయొక్క రక్త
స్రావ వ్యాధి, Excess of menstruation,
प्रदर रोग; బాణాః = అమ్ము, An arrow,
बाण.

అస్త్రాః (కచాలపి)॥
3౨౦॥

అస్త్రః (పా) అస్త్రః॥ పు॥ కచాః = వెండ్రు
కలు, Hair, केश; (అపి) న॥ నెత్తురు,
Blood, रक्त; కస్మిన్లు, A tear, आँसू.

(అజాతశృంగ నాః
కాలేఽప్య శ్మశ్రుర్నా
చ) తూబరః॥

తూబరః॥ పు॥ కాలే = కాలమునందు,
అజాతశృంగః = కొమ్ములురాని, నాః = ఎద్దన
కును, A hornless bull, बैल; అశ్మశ్రు =
గడ్డము మీసము రాని పురుషునికిని పేరు,
A beardless man, किशोर आदमी.

(స్వర్ణోఽపి) రాః

రాః॥ ఐ, పు॥ స్వర్ణే = బంగారు, Gold

wealth, సొనా; (అపి) పదార్థము, Property, పదార్థ.

పరికరః (పర్యజ్ఞ- పరికరః॥ పు॥ పర్యజ్ఞ = మంచము
పరివారయోః)॥3౨౧॥ A bed, విజ్ఞావన; పరివారయోః = పరివారము, A dependent, పరివార.

(ముక్తాశుద్ధా చ) తారః॥ పు॥ ముక్తాశుద్ధా = ముత్యాశుద్ధి, Elegance of a pearl, మోతీ క్ ఆమా; (చ) నీ॥ నక్షత్రము, A star, నక్షత్రకనుస్రుజ్ఞ, The pupil of the eye, ఆంకా తారా; త్రి॥ గొప్పధ్వని, A high note, అచ్చి ఆవాజ.

శారో వాయూ స తు త్రిషు॥ కర్బురే ౨) తారః॥ పు॥ వాయూ = వాయువునకు పేరయినపుడు॥ పు॥ Air, వేవా; కర్బురే = నానావర్ణములుగలదానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥ Variegated, రంగవిరంజి.

(ధ ప్ర తిజ్ఞా ౭ జి సంచిదాపత్న్య) సజ్గరః॥ ౩౨౨॥ సజ్గరః॥ పు॥ ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞ, Promise, ప్రతిజ్ఞా; అజి = యుద్ధము, యుద్ధ; సంచిత్ = క్రియానిశ్చయము, Bargain, నిశ్చయ; అపత్న్య = అపద, Calamity, ఆపద.

(వేదభేదే గుప్త వాదే) మన్తః॥ పు॥ వేదభేదే = గాయత్ర్యాది వేదమంత్రములు, Prayers of the Vedas, వేదమంత్ర; గుప్తవాదే = రహస్యాలోచనము, Secret consultation, రహస్య మంత్రణ.

మిత్రో (రవా నపి) మిత్రః॥ పు॥ రవౌ = సూర్యునికిని, The sun, సూర్య; (అపి) న॥ చెలికానికిని పేరు, A friend, దోస్త.

(మఖేషు యూప
ఖణ్డేఽపి) స్వరు

స్వరుః॥ పు॥ మఖ = యజ్ఞము, A sacrifice, యజ్ఞ; ఇషు = బాణము, An arrow, బాణ; యూపఖణ్డే = యూప స్తంభముయొక్క
తునుక, A piece of sacrificial post, యృగ్కాణ; (అపి) వజ్రాయుధము, Thunderbolt, వజ్ర.

(ద్రుహ్యే) ప్యవ
స్కరః॥ 3౨3॥

అపస్కరః॥ పు॥ గుహ్యే = స్త్రీ పురుషుల
గుహ్యప్రదేశము, Privy part, మమేష్యల; (అపి) మలము, Excrement, మల; కడవ
యడుగు అంట్లు, Sweepings.

ఆడమ్మర (స్తూర్య
రవే గజేంద్రాణాం చ
గజేతే)॥

ఆడమ్మరః॥ పు॥ తూర్యరవే = వాద్యధ్వని,
Noise of trumpets, వాద్య ధ్వని; గజేంద్రా
ణామ్ = సనుగులయొక్క, గర్జితే = గర్జనము,
Roaring of large elephants, హాథీ కా
గజ్జన; (చ) సంరంభము, Making a show,
సంరంభ.

అభిహారో (౭భి
యోగే చ చౌర్యేన
సన్నహనేఽపి చ)॥

3౨౪॥

అభిహారః॥ పు॥ అభియోగే = అపకారము
చేయుట కొఱకు నెదిరించి యాక్రమించుట,
A brisk assault, ఆక్రమణ; చౌర్యే = దొంగి
లించుట, Robbery, చోరీ; సన్నహనే =
ఆయత్తపడుట, Preparation, తయారీ.

(స్యా జ్జగమే) పరీ
వారః (ఖడ్గకోశే పరి
చ్ఛదే)॥

పరీవారః॥ పు॥ జగమే = పరిజనము, An
attendant, పరివార; ఖడ్గకోశే = కత్తియొక,
A scabbard, మ్యాన; పరిచ్ఛదే = ఛత్రచామ
రాద్యుపకరణము, The insignia of dig-
nity, ఉత్తర చామర.

కపిలే త్రిపు)।

చిత్త; సింహ = సింహమునకును, సేవ; అంశు = కిరణమునకును, కిరణ; వాజిషు = గుట్టమునకును, ఘోడా; శుక = చిలుకకును, శుక; అహి = పామునకును, సాంఘ; కపి = కోతికిని, వందర; భేకేషు = కప్పకును, మేడక; త్రి॥ కపిలే = బంగారుచాయగలదానికిని పేరు, Tawny, కపిల వర్ణ.

శర్కరా (కర్పరాంశేఽపి)

శర్కరా॥ నీ॥ కర్పరాంశే = పెంచు, Potsherd; (అపి) మొరపనేల, Soil abounding in stony nodules, వాల్క; పంచదార, sugar, శాఘర.

యాత్రా (స్యాద్యాపనే గతౌ)॥
330॥

యాత్రా॥ నీ॥ యాపనే = భోజనము మొదలైన వర్తనము, Livelihood, ఖంధా; గతౌ = గమనము, Travelling, యాత్రా.

ఇరా (భూవాక్సురాఽపు స్యాత్)

ఇరా॥ నీ॥ భూ = భూమి, The earth, భూమి; వాక్ = వాక్కు, Speech, వాక్; సురా = మద్యము, Ardent spirit, మద్య; అపు = నీళ్లు, Water, పానీ.

తద్వీ (నిద్రాప్రమీలయోః)।

తద్వీ (పా తద్వీ)॥ నీ॥ నిద్రా = నిద్ర, Drowsiness, నిద్రా; ప్రమీలయోః = ఒడలఱుంగకుండుట, Lassitude, బేహోశి.

ధాత్రీ (స్యాదుపమాతాఽపి క్షీతిరస్యామల క్యపి)॥ 33౨॥

ధాత్రీ॥ నీ॥ ఉపమాతా = దాది, A nurse, దాదీ; క్షీతిః = భూమి, The earth, భూమి; ఆమలకీ = ఉసిరిక చెట్టు, An emblic myrobalan, అమలకీ.

క్షుద్రా (వ్యజ్ఞానతీ)

క్షుద్రా॥ నీ॥ వ్యజ్ఞా = అంగహీనురాలు,

వేశ్యా సరఘా కణ్ణికా
రికా త్రిషు కూరే
అధమే అల్పే అపి
క్షుద్రం

A crippled woman, అగ్రహీన స్త్రీ; నటీ =
నాట్యమాడు స్త్రీ, Dancing girl, నాచనే-
వాళి; వేశ్యా = వేశ్య, A whore, వేశ్యా;
సరఘా = తే నటీగ, A bee, మధుమఝి; కణ్ణి-
కారికా = వాకుడు చెట్టు, An egg plant;
త్రి॥ కూరే = క్రూరుడు, Cruel, క్రూర;
అధమే = అధముడు, Low, అధమ; అల్పే =
కొంచెమైనది, Trifling, అల్ప; (అపి) కృప-
ణుడు, Miserly, కృపణ.

మాత్రా (పరి-
చ్ఛదే అల్పే చ పరి-
మాణే చ) మాత్రం
(కార్యే నిష్క్రియతావధార-
ణే)।

మాత్రా॥ నీ॥ పరిచ్ఛదే = పరివారము,
Requisites, పరివార; అల్పే = కొంచెము,
A little, అల్ప; పరిమాణే = కొలది, Quan-
tity, పరిమాణ; (చ) అక్షరావయవము॥ న॥
Half a short syllable; కార్యే నిష్క్రియ = సక-
లము, The whole, పూర్ణ; అవధారణే = నిశ్చ-
యము, Only, మాత్ర.

(అశ్చర్యోన్మత్త-
యో) శ్చిత్రం

చిత్రమ్॥ న॥ అశ్చర్య = చిత్రరూపు, Pain-
ting, చిత్ర; అశ్చర్యయోః = అద్భుతము,
Wonder, అద్భుత.

కలత్రం (శ్రోణిభా-
గ్యయోః)॥ 33ర॥

కలత్రమ్॥ న॥ శ్రోణి = పిఱుడు, The hip
and loins, కమర ఆరిర జఘన; భార్యయోః =
పెండ్లము, A wife, స్త్రీ.

(యోగ్య భాజన-
యోః) పాత్రం

పాత్రమ్॥ న॥ యోగ్య = యోగ్యుడు,
Capable, యోగ్య; భాజనయోః = భోజన-
పాత్రము, A vessel, భాజన; నద్యాదుల

	రెండుదరులనడుము, The channel of a river, నాళా.
పస్త్రం (వాహన పక్షయోః)।	పస్త్రమ్॥ న॥ వాహన = వాహనము, A vehicle, వాహన; పక్షయోః = తెక్క, A wing, పంఖ.
(నిదేశ గ్రంథయో) శ్వాస్త్రం	శ్వాస్త్రమ్॥ న॥ నిదేశ = ఆజ్ఞ, Command, ఆజ్ఞా; గ్రంథయోః = వ్యాకరణాది గ్రంథములు, Institutes of a science, వ్యాకరణ గ్రంథ.
శస్త్రం (మాయుధ లోహయోః)॥ 33౫॥	శస్త్రమ్॥ న॥ ఆయుధ = ఆయుధము, A weapon, శాస్త్ర; లోహయోః = లోహము, Iron, టోహ.
(స్యా జటాంశు కయో) ర్మేత్రం	నేత్రమ్॥ న॥ జటా = చెట్టువేరు, Root of a tree, జడ; అంశుకయోః = వెలిపట్టు చీర, Woven silk bleached, రేశమీ సాడీ, ఇదిగాక కంటికిని పేరు, An eye, అక్ష.
క్షేత్రం (పత్నీశరీరయోః)।	క్షేత్రమ్॥ న॥ పత్నీ = పెండ్లము, A wife, స్త్రీ; శరీరయోః = దేహము, Body, శరీర; మడి, A field, క్షేత; సిద్ధస్థానము, A holy spot, పవిత్ర జగహ.
(ముఖాగ్రే గ్రోడ హలయోః) పోత్రం	గోత్రమ్॥ న॥ గ్రోడహలయోఃముఖాగ్రే = పందిమూతి, Snout of a hog, सुअर के मुख का अग्र भाग; నాగేటి కొన, Fore-part of a plough, हल का अग्र भाग.
గోత్రం (తు నా మ్నిచ)॥ 33౬॥	గోత్రమ్॥ న॥ నామ్ని = నామధేయము, Name, నామ; (చ) కులము, Family, race,

కృత; ద్రవ్యము, Wealth, ధన; పు॥ పర్వతము, Mountain, పర్వత; సీ॥ భూమి, The earth, భూమి; గోసమూహము, A herd of kine, గాయం కా సమూహ.

సత్రమ్ (మాచ్ఛాదనే
యజ్ఞే సదాదానే వనే
అపిచ)।

సత్రమ్॥ న॥ ఆచ్ఛాదనే = గృహము, A house covering, ఘర ఆచ్ఛాదన; యజ్ఞే = యజ్ఞ విశేషము, Sacrifice, యజ్ఞ; సదాదానే = ఎడతెగని యీవి, Liberality, మహత్తదాన; వనేచ = వనము, A forest, జంగల; (అపి) దంభము, Fraud, దంభ.

అజరం (విషయే
కాయే)

అజరమ్॥ న॥ విషయే = శబ్దాదివిషయము, Object of perception, శబ్దాది కే విషయ; కాయే = శరీరము, Body, శరీర; (అపి) ముంగిలి, A court-yard, అంగన; వాయువు, Wind, వాయు.

ప్రవృత్తం (వ్యోమ
వాససి)॥ 332॥

ప్రవృత్తమ్॥ న॥ వ్యోమ్ని = ఆకాశము, The sky, ఆకాశ; వాససి = వస్త్రము, Apparel, వస్త్ర.

చక్రం (రాష్ట్రే)

చక్రమ్॥ న॥ రాష్ట్రే = దేశము, Realm, రాష్ట్ర; (అపి) సైన్యము, An army, సేనా; బండికన్న, Wheel, చక్ర; సుడిగుండము, Whirlpool, మేఘ; కమ్మరసాన, A potter's wheel, కుమ్మర కా పహియా; అయుధవిశేషము, A sharp discus, ఒక శస్త్ర; పు॥ చక్రవాకపక్షి, A ruddy goose, చక్రవాహ; సమూహము, Multitude, సమూహ.

అప్యక్షరం (తు
మోక్షేఽపి)

అక్షరమ్॥ న॥ మోక్షే = మోక్షము, The final beatitude, మోక్ష ; (అపి) అకారాది వర్ణము, A letter, ఒక అక్షర ; పర బ్రహ్మము, The supreme soul, ఆత్మా.

క్షీర (మపు చ)॥

క్షీరమ్॥ న॥ అపు = నీళ్లు, Water, పానీ ; (చ) పాలు, Milk, ద్దఘ.

(స్వర్ణేఽపి) భూరి
(చంద్రో) ద్వా

భూరి॥ న॥ స్వర్ణే = బంగారము, Gold, సోనా ; (అపి) త్రి॥ బహుళము, Numerous, వృద్ధి ; చంద్రో॥ పు॥ బంగారము, సోనా ; (అపి) చంద్రుడు, కర్పూరము, Camphor, కర్పూర ; జలము, Water, పానీ.

(ద్వారమాత్రేఽపి)
గోపురమ్॥ 33౮॥

గోపురమ్॥ న॥ ద్వారమాత్రే = వాకిలి మాత్రము, Door, ద్వారా ; (అపి) పట్టణపు వాకిలి, A town gate, శహర కా ముఖద్వార ; తుంగముస్తలు, Cyperus grass, ఒక తరహా కా ఘాస.

(గుహా ద మ్భా)
గహ్వరే (ద్వే)

గహ్వరమ్॥ న॥ గుహా = గుహ, A cavern, గుహా ; దమ్భా = కపటము, Pride, fraud, దంభ.

(రహోన్తిక) ముప
హ్వరే॥

ఉపహ్వరమ్॥ న॥ రహః = ఏకాంతము, Solitude, ఒకాంత ; అన్తికమ్ = సమీపము, Near, సమీప.

(పురోఽధిక ముప)
ర్యగ్ర

అగ్రమ్॥ పురః = ముందర, Front, ఆగ్రే ; అధికమ్ = అధికము, Much, అధిక ; ఉపరి = మీద, Top, ఆగ్ర ; త్రి॥ ప్రధానము,

Chief, प्रधान; ||న|| గ్రాసచతుష్టయప్రమాణ
మయిన భిక్ష, Four mouthfuls, चार कौर;
కొన, Extremity, सिरा.

(ఋగారే నగరే)
పురమ్ మద్దిరం (చా
భ)

పురమ్, మద్దిరమ్|| న|| అగారే=ఇంటికిని,
A house, घर; పట్టణమునకు, A town,
शहर.

రాష్ట్రం (ఋష్ట్రవిష
యే స్యాదుపద్రవే)||
33౯||

రాష్ట్రం|| ప్న|| విషయే = దేశమునకును,
Country, राष्ट्र; ఉపద్రవే = ఉపద్రవమున
కును, Calamity, उपद्रव.

దరో (ఋష్ట్రయాం
భయే శ్వశ్చే)

దరః|| ప్న|| భయే = భయమునకును,
Fear, भय; శ్వశ్చే = గుంటకును, A hole
in the ground, गड्ढा; ఇంచుకంత యను
నర్థమునందు|| అవ్య|| A little, थोडा.

వజ్రం (ఋష్ట్రహీ
రకే పవో)

వజ్రః|| ప్న|| హీరకే=వజ్రమును రత్నము,
Diamond, रत्न; పవో = వజ్రాయుధము,
Thunderbolt, वज्र.

తస్మాత్ (ప్రధానే
సిద్ధాంతే నూత్రవాచ్యే
పరిచ్ఛదే)|| 3౪౦||

తస్మాత్|| న|| ప్రధానే = ప్రధానుడు,
Chief, प्रधान; సిద్ధాంతే=సిద్ధాంతము, Right
conclusion, सिद्धान्त; నూత్రవాచ్యే =
నూలిపడుగు, A weaver's batten; పరి
చ్ఛదే=పరివారము, Dependants, परिवार.

ఛాశీర (ఛామరే
దష్ట) ఋష్ట్రశీరం (శ
యనాసనే)

ఛాశీరః|| పు|| చామరే = చామరము,
A fan, चामर; దష్టే=యస్తి, The handle
of a fan, चामर की मूठ; ఛాశీరమ్|| న||
శయన=శయనము, A bed, शय्या; ఆసనే =

పీఠము, A stool, పీఠ; శయనమనగా నిద్ర
యని కొండలు. (అపి) || త్రి || వట్టివేళ్ల సంబం
ధమైనది, Fragrant root of grass, ఖగ
ఘాస విశేష.

పుష్కరం (కరిహస్తా
క్రే వాద్యభాణ్ణముఖే
జలే|| 3రం|| వ్యోమ్ని
ఖడ్గఫలే పద్మ తీర్థం
పథి విశేషయోః)।

పుష్కరమ్ || న || కరిహస్తాక్రే = ఏనుగు
తొండము కొన, Tip of an elephant's
trunk, శ్లేఢ కా సिरा; వాద్యభాణ్ణముఖే =
మద్దెల మొదలైన వాద్యముల ముఖము,
Head of a drum, मेरी आदि का मुख;
జలే=నీళ్లు, Water, पानी; వ్యోమ్ని = ఆకా
శము, Sky, आसमान; ఖడ్గఫలే = కత్తివాదర,
Edge of a scimitar, तलवार की धार;
పద్మ = కమలము, A lotus, कमल; తీర్థం = తీర్థ
విశేషము, Name of a contirent, एक
तीर्थस्थान; ఓపథి విశేషయోః = ఓపథి విశే
షము, A drug, औषधि.

అంతర (మవకాశా
పథిపరిధానాంతరీ భేద
తాదర్థ్యే || 3రం ||
చిద్రాత్యయ వినా
బహిరవసర మధ్యే
2 స్తరాత్మచ)।

అంతరమ్ || న || అవకాశ = ఎడము, Inter
mediate time or space, अन्तर; అపథి =
మర్యాద, Period, अवधि; పరిధాన = కట్టు
కోక, ! Clothing, कपडा; అంతరీ = మఱుగు
Concealment, छिपाव; భేద = విశేషము
Difference, भेद; తాదర్థ్యే = దానికొక
Sake, केलिये; చిద్ర = రంధ్రము, Hole
छिद्र; ఆత్యయ = తనసంబంధమైనది, Owr
अपना; వినా = అది వెలిగా, Other than
केविना; బహిః = వెలుపట, Outside, बाह्य

అవసర = అవసరము, Opportune time, అవసర; మధ్యే = మధ్యప్రదేశము, Inside, అందర; అస్తరాత్మని = పరమాత్మ, Supreme soul, పరమాత్మా; (చ) అన్యమైనది, Another, దూసరా.

(ముస్తేఽపి) పితరం

పితరమ్ || న || ముస్తే = తుంగముస్తలు, Cyperus rotundus; (అపి) కుండు, A vessel, ఛట; కవ్వపుకోల, A churning stick, మఱి.

(రాజకశేద్యుని)

నాగరమ్ 383 ||

నాగరమ్ || న || రాజకశేద్యుని = భద్రముస్తలు, Cyperus pertenuis, నాగర; (అపి) సొంటి, Ginger, సొంట; || త్రి || నగరసంబంధమైనది, Belonging to a city, నగర సంబంధి.

శార్వరం (త్వన్ధత మసే ఘాతుకే భేద్య లిజ్జకమ్) |

శార్వరమ్ || న || అన్ధతమసే = ఘనమయిన చీకటి, Very dark, ఘనా అంధకార; || త్రి || ఘాతుకే = చంపుస్వభావముగలది, Destructive, ఘాతక.

గౌరః (రుణే సితే పీతే)

గౌరః || త్రి || అరుణే = ఎరుపువ స్తుప్తనకును, Pale red, గౌర; సితే = తెలుపువ స్తుప్తనకును, White, సఫేద; పీతే = పచ్చనివ స్తుప్తనకును పేరు, Yellow, పీలా.

(వ్రణకార్యప్య) రుష్కరః 384 ||

అరుష్కరః || త్రి || వ్రణకారి = వ్రణమును చేయునది, Corosive, ఘావ కరణి వాలా; (అపి) పు|| జీడిచెట్టు, Semiearpus anacardium, బిలావా.

జఠరః (కఠినేఽపిస్యా)

జఠరః || త్రి || ఇది, కఠినే = కఠినమయిన

వస్తువు, Hard, కఠిన్ చీజ; (అపి) న||
కడుపు, The belly, పెట.

(దధస్తాదపి) చాద
రః||

అధరః|| అధస్తాత్ = దిగువనుండువస్తువు,
Low, నిచలి వస్తు; (అపి) త్రి|| హీనుడు,
Inferior, నీచ; పు|| పెదవి, The lip, ఆంక.

(అనాకులేఽపి) చై
కాగ్రో

ఏకాగ్రః|| త్రి|| అనాకులేఽచ = కలఁకఁ
బాఱని, Unperplexed, ఏకాగ్ర; (అపి)
సావధానుడైన, Attentive, సావధాన.

వ్యగ్ర (వ్యాసక్త
ఆకులే)|| ౩౪౫||

వ్యగ్రః|| త్రి|| వ్యాసక్తే = ఒకదానియందు
మనస్సు తగిలిన, Eagerly occupied, లగన;
ఆకులే = కలఁతపడిన, Distracted, per-
plexed, ఆక్తుల.

(ఉపద్యదీచ్యశ్రేష్ఠే
వ్య) పుత్రతర (స్సన్య)

ఉత్తరః|| త్రి|| ఉపరి = మీఁదికిని, Supe-
rior, high, అఁచీ; ఉదీచ్య = ఉత్తరపుదిక్కు
నందుండుదానికిని, Northern, उत्तर కా;
శ్రేష్ఠేషు = శ్రేష్ఠునికి, Excellent, శ్రేష్ఠ;
(అపి) ప్రత్యుత్తరమునకును, An answer,
జవాబ.

దనుత్తరః (ఏషాం
విపర్యయే శ్రేష్ఠే)

అనుత్తరః|| త్రి|| ఏషామ్ = వీనియొక్క,
విపర్యయే = వ్యత్యాసమునందు, అనఁగా
మీఁదుగానిదానికిని, Low, నీచా; ఉత్తరపు
దిక్కునందుండనిదానికిని, Southern,
दक्षिणी; శ్రేష్ఠముగానిదానికిని, Worse, జీన;
శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠునికిని, Excellent, శ్రేష్ఠ; ప్రత్యు

త్తరములేనిదానికిని పేరు, Silent, unable to answer, తా జవాబ.

(దూరానాత్మోత్తి
మాః) పరాః॥ 3౪౬॥

పరాః॥ త్రి॥ దూర = దవ్వయినది, Distant, దూర; అనాత్మ = తనకంటె నవ్యయమయినది, Other, దూసరా; ఉత్తమాః = శ్రేష్ఠమయినది, Pre-eminent, उत्तम.

(స్వాదుప్రియా తు)
మధురా

మధురాః॥ త్రి॥ స్వాదు = తియ్యనైనది, Sweet, मीठा; ప్రియా = ఇష్టమయినది, Pleasing, प्रिय.

క్రూరా (కఠిన నిర్ద
యా)॥

క్రూరాః॥ త్రి॥ కఠిన = కఠినమయినది, Hard, कडा; నిర్దయా = దయలేనివాడు, Cruel, pitiless, निर्दय.

ఉదారో (దాతృ
మహతోః)

ఉదారాః॥ త్రి॥ దాతృ = దానముచేయు వాడు, Generous, उदार; మహతోః = దొడ్డవాడు, Great, महान.

ఇతర (స్వస్యనీచ
యోః)॥ 3౪౭॥

ఇతరాః॥ త్రి॥ అన్య = పరుడు, Other, దూసరా; నీచయోః = నీచుడు, Low, vile, नीच.

(మన్దస్వచ్ఛన్దయోః)
స్వైర

స్వైరాః॥ త్రి॥ మన్ద = అలసుడు, Indolent, आलसी; స్వచ్ఛన్దయోః = స్వతంత్రుడు, Independent, uncontrolled, स्वतंत्र.

శుభ్ర (ముద్గీప్త
శుక్లయోః)॥

శుభ్రమ్॥ త్రి॥ ఉద్గీప్త = మిక్కిలి ప్రకాశించు, Splendid, प्रकाशमान; శుక్లయోః = తెల్లని, White, सफेद.

ఇతి రాస్తాః

రాస్తానానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(చూడా కిరీటం కేశాశ్చ సంయతా) మాలయ (స్త్రయః) 3౪౫॥
 చూడా = కిరీటం, హాలిః॥ పు॥ చూడా = శిఖ, Lock of hair on the head, శిఖా; కిరీటమ్ = కిరీటము, A diadem, ముక్తా; సంయతాః కేశాశ్చ = ముడిచిన వెండ్రుకలు, Hair tied on the head, బెగ్గి.

(ద్రుమప్రభేద మాతద్గ కాణ్డ పుష్పాణి) పీలవః॥
 ద్రుమప్రభేద = గోగుచెట్టు, మాతద్గ = ఏనుగు, An elephant, హాథి; కాణ్డ = బాణము, Arrow, బాణ; పుష్పాణి = పుష్పము, Flower, ఫూల.

(కృతాంతా నేహ సోః) కాలః॥
 కృతాంత = యముడు, Yama, యమ; అనేహసోః = కాలము, Time, समय.

(చతుర్థేఽపియుగే) కలిః॥ 3౪౯॥
 కలిః॥ పు॥ చతుర్థేయుగే = నాలవయుగము, The fourth age, కలియుగ; (అపి) కలహము, Quarrel, కలహ.

(స్యా త్కురజ్జేపి) కమలః॥
 కమలః॥ పు॥ కురజ్జే = ఇట్టి, Deer, ఝిరణ; (అపి) న॥ తామరపువ్వు, Lotus, కమల; నీళ్లు, Water, పానీ; ॥నీ॥ లక్ష్మి.

(ప్రావారేఽపిచ) కమ్బులః॥
 కమ్బులః॥ పు॥ ప్రావారే = ఉత్తరీయము, (అపి) కంబళి, A blanket, ద్రుపడా; XంX డోలు, Dewlap; సర్పవిశేషము, Chief of serpents, एक सर्प.

(కరోపహరయోః పుంసి) బలిః (ప్రాణ్యజ్జే స్త్రియామ్) 3౫౦॥
 కరోపహరయోః = పూజోపకరణము, An oblation, పూజాపా, ॥నీ॥ ప్రాణ్యజ్జే = జంతు పులయనయవములవలనఁ బుట్టినది, అనగా

కొడలి నలులు, A Wrinkle, బుర్రీ; బలి
చక్రవర్తి, A giant, బలి చక్రవర్తి.

(అల్ప సామర్థ్య
స్థిత్వము) బలం (సా
మర్థ్యము)

బలమ్! స|| అల్ప = బలపు, Bulkiness,
బలము; సామర్థ్య = సత్తువ, Strength,
శక్తి; స్థిత్వము = సేన, Army, సేనా; ||పు||
కాక కాకి, A crow, కౌకా; నీరినో = బల
భక్తుడు.

వాతూలు (పులి
వాతూలు ముపివా
తూలు ప్రభు)

వాతూలు! పు! వాతూయామ్ = వాయు
మూసము, Whirl-wind, వాతూ; ||ప్రి||
వాతూసహే = గాలి సహింపనివాడు, Gouty;
ఉన్మత్తుడు, Insane, పాగల.

(శత్రుత్వము శత్రు
వ్యాలు (పులి శవాపక
సర్పములు)

వ్యాలు! ప్రి|| శత్రు = దుర్జనుడు, Wicked,
కృతేన; పు! శవాపక = పులి, A tiger, వాఱ;
సర్పములు = సాము, A serpent, సాప.

మల (2-స్త్రీ సాప
మలము)

మల! ప్న|| సాప = సాపము, Sin, పాప;
విశ్ = విశ్, Excretion, మల; కిష్టాని = వసా
మలములు, Drugs, మల; చిట్టము, Rust, క్షగ.

(వ్యస్త్రీ) కూల
(కుగాయకమ్)

కూలమ్! ప్న|| కుగ్ = కూలరోగము,
Colic, కుగ రోగ; ఆయుధమ్ = ఆయుధము,
A weapon, దళియార.

(శక్తివంతుడు ద్వ
యము)

కేల! ప్న|| శక్తి = మేకు, A wedge,
కోటి; (అపి) అగ్నిజ్వాల, A flame, జ్వాలా;
||నీ|| మోచేతిపోటు, A blow with the
elbow.

చాకి (ప్రస్థశక్తి)

చాకి! నీ|| అక్రి = అంచు, Edge, కిసారా;

జ్ఞ-పజ్ఞీ-షు)।

అ జ్ఞ = చి హ్న ము, A mark, चिह्न
పజ్ఞీ-షు = పంక్తి, A row, पंक्ति; ఇదిగా
మీసాలు గల స్త్రీ, A woman with
beard, मूँछे वाली स्त्री; ప్రస్థము, A me-
sure of capacity; The hip, कटि.

కలా (శిల్పే కాలభే
దే)।

కలా॥ సీ॥ శిల్పే = చిత్తరువు మొదలై
పనులయందలి నేర్పు, A mechanical art
కలా; కాలభేదే = గీతం రెప్పపాట్లుగ
కాలము, A measure of time, ५३० ५
కా సమయ; (అపి) చంద్రునిలో పడియాజ
పాలు, A digit of the moon, चन्द्र
సొలహవా భాగ; విద్య, Skill, विद्या; వ
Interest on capital, व्याज; అవ్యక్తమధ
ధ్వని, A low and inarticulate tone
अव्यक्त मधुर ध्वनि.

ప్యాళి (స్సఖ్యావలీ
అపి)॥ 3५3॥

అలిః (పా) అలీ॥ సీ॥ సఖి = చెలిక
A companion, सखी; అవలీ = పం
A row, पंक्ति; (అపి) కట్ట, A bridge
వాచ.

(అబ్ధ్యమ్భవికృతౌ)
వేలా (కాలమర్యాద
యోరపి)।

వేలా॥ సీ॥ అబ్ధ్యమ్భవికృతౌ = సముద్ర
వికారము అనగా సముద్రము పొంగుట
Tide, लहर; కాల = కార్యోచితకాలము
Time, काल; మర్యాదయోః = మర్యా
Limit, मर्यादा; (అపి) చెల్లెలికట్ట, S
shore, समुद्र किनारा; అనాయాస మర
ములకునుపేరు, Easy and sudden death
आसान और अकसात मृत्यु.

బహులాః (కృత్తి
కాగావో బహులే
గ్నా సితే త్రిమ)॥
3718॥

బహులాః॥ సీ, బ॥ కృత్తికాః = కృత్తికా
నక్షత్రము, The pleiades, కృత్తికా నక్షత్ర;
సీ॥ గావః = గోవులు, (చ) ఏలకులు, త్రి॥
నల్లని వస్తువు, పు॥ అగ్ని, కృష్ణపక్షము,
The dark fortnight, కృణ పక్ష.

లీలా (విలాసక్రియ
యోః)

లీలా॥ సీ॥ విలాస = స్త్రీల శృంగార చేష్ట,
Gesture, విలాస; క్రియయోః = క్రియ,
Sport, క్రియా.

ఉపలా (శర్కరా
పిచ)।

ఉపలా॥ సీ॥ శర్కరా = మొరపమన్ను,
Stony nodule, వాల్క; చక్కెర, Sugar,
శక్కర; (అపి) పు॥ రత్నము, A gem, రత్న;
రాయి, A stone, పఠర.

(శోణితేఽమృసి)
కిలాలం

కిలాలమ్॥ న॥ శోణితే = నెత్తురు, Blood,
రక్త; అమృసి = నీళ్లు, Water, పానీ.

మూల (మాద్యేశి
భాభయోః)॥ 3719॥

మూలమ్॥ న॥ ఆద్యే = మొదలు, Origin,
మూల; శిఫా = ఊడ, Root, జడ; భయోః =
మూలానక్షత్రము, An asterism, మూలా
నక్షత్ర.

జాలం (సమూహ
ఆనాయో గవాక్ష త్స
రకా వపి)।

జాలమ్॥ న॥ సమూహః = సమూహము,
A multitude, సమూహ; ఆనాయః = వల,
A net, జాడ; గవాక్ష = కిటికీ, A window,
ఖిడకీ; త్సారకా = పసరుమొగ్గ, An un-
blown flower, కలీ; (అపి) గారడివిద్య,
Magic, జాడ; డంభము, Pride, దర్ప;
జాలీ॥ సీ॥ పొట్లచెట్టు, Trichosanthes
dioica, చచీడా.

శీలం (స్వభావే న
ద్వృత్తే)

శీలమ్॥ న॥ స్వభావే = స్వభావము, Dis-
position, स्वभाव; సద్వృత్తే = మంచినడత,
Good conduct, सद् व्यवहार.

(సస్యే హేతుకృ
తే) ఫలమ్॥ ౩౫౬॥

ఫలమ్॥ న॥ సస్యే = పైరు, Produce,
fruit, फल; హేతుకృతే = ప్రయోజనము,
Consequence, प्रयोजन; బాణాగ్రము,
Edge of a weapon, तलवार की धार;
ఢాలు, Shield, ढाल.

(ఛదిర్నేత్రరుజోః
స్థిబం సమూహే) పట
లం (ననా)॥

పటలమ్॥ న॥ ఛదిః = ఇంటికప్పు, Roof,
छत; నేత్రరుజోః = నేత్రరోగము, Film
over the eye, नेत्र रोग; స్థి॥ సమూహే =
సమూహము, Multitude, समूह.

(అధస్స్వరూపయో
రస్త్రీ) తలం

తలమ్॥ ప్న॥ అధః = క్రిందు, Bottom,
తల; స్వరూపయోః = స్వరూపము, Essential
character, स्वरूप; హస్తకవచము,
Leathern fence for the arm, हाथ का
मोड़ा; అటచేతికొట్టు, A slap with the
hand, तमाचा.

(స్యా చ్చామిషే)
పలమ్॥ ౩౫౭॥

పలమ్॥ న॥ ఆమిషే = మాంసము, Flesh,
मांस; (చ) ౩౨౦ గురిగింజల యెత్తు,
A weight, एक तोल.

(బౌర్వానలేఽపి)
పాతాలం

పాతాలమ్॥ న॥ బౌర్వానలే = బడబాగ్ని,
Submarine fire, बडवानल; (అపి) నాగ
లోకము, Internal regions, नाग लोक.

చేలం (వస్త్రే)౭ధ
మే త్రిషు)॥

చేలమ్॥ న॥ వస్త్రే = వస్త్రము, Clothes,
वस्त्र; త్రి॥ అధమే = అధమమైన, Inferior,
अधम.

కుకూలం (శబ్ద-
భిః కీర్ణైశ్చభే) నాతు
తుమానలే॥ ౩౫౮॥

కుకూలమ్॥ న॥ శబ్ద-భిః = మేకులచేత,
కీర్ణైశ్చభే = నాటబడిన, శ్చభే = పల్లము, అనగా
మేకులు నాటిన గుంట, A ditch filled
with stakes, एक गढा ; పు॥ తుమానలే =
కుమ్ము, A fire made of chaff, तृषानल.

(నిర్ణీతే) కేవల
(మితి త్రిలింగం త్వేక
కృత్స్నయోః)॥

కేవలమ్॥ న॥ నిర్ణీతే = నిర్ణయింపబడినది,
Absolute, केवल ; (ఇతి) మాంతమగు నవ్య
యమని కొందఱు, పు॥ ఏక = ఒకటి, Alone,
एक ; కృత్స్నయోః = అంతయు, Entire,
all, सभी.

(పర్యాప్తితేమ పు
ణ్యేషు) కుశలం (శిక్షి
తే త్రిమ)॥ ౩౫౯॥

కుశలమ్॥ న॥ పర్యాప్తి = సామర్థ్యము,
Adequacy, पर्याप्ति ; తేమ = శుభము,
Welfare, शुभ ; పుణ్యేషు = పుణ్యము,
Virtue, पुण्य ; త్రి॥ శిక్షితే = శిక్షింపబడిన;
Well-versed, शिक्षित.

ప్రవాళ (మజ్జురే
ఽప్యస్త్రీ)

ప్రవాళమ్॥ ప్న॥ అజ్జురే = మొలక,
A shoot, अंकुर ; (అపి) చిగురు, Tender
leaf, कोपल ; వీణాదండము, Neck of a
lute, वीणादंड ; పగడము, Coral, प्रवाल.

(త్రిమ) స్థూలం
(జడ౭పిచ)॥

స్థూలమ్॥ త్రి॥ జడేచ = మందబుద్ధిగల,
Stupid, मूर्ख ; (అపి) బలిసిన, Bulky,
बलिष्ठ.

కరాలః (దన్తురే
తుజ్జే)

కరాలః॥ త్రి॥ దన్తురే = ఒడ్డుమిట్ట,
Uneven, दंतुला ; (ప) మిట్టపండ్లవాడు,
Having projecting teeth ; తుజ్జే = పొడ

		వైనది, High, కేచా; వెటపుఁ బుట్టించునది, Terrible.
(చారా దక్షేచ)	పేశలః॥ త్రి॥	చారా = మనోహరమయినది,
పేశలః॥	3౬౦॥	Beautiful, मनोहर; దక్షే = నేర్పరి, Expert, దక్ష.
(మూర్ఖేఽర్భకేఽపి)	జాలః॥ త్రి॥	మూర్ఖే = మూర్ఖుఁడు, Ignorant, मूर्ख; అర్భకే = పిన్నవాఁడు, Young, बच्चा; (అపి) న॥ కురువేడు, Andropogon schoenanthoeus; పు॥ పుచ్చము, Tail; కేశము, Hair.
జాల (స్నాన్యత్)		
లోల(శ్చల సత్పష్ణయోః)।	లోలః॥ త్రి॥	చల = కదలునది, Tremulous, चंचल; సత్పష్ణయోః = ఆశగలది, Eager for, सत्पण.
ఇతి లాంతాః	లాస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.	
దవదావా (వన రణ్యవహ్ని)	దవః, దావః॥ పు॥	వన = అడవి, Forest, वन; అరణ్యవహ్ని = కాదుచిచ్చు, Forest conflagration, दावानल.
(జన్మహరా) భవా॥	భవః॥ పు॥	జన్మ = పుట్టుక, Birth, जन्म; హరా = శివుడు, शिव; మరియు సంసారము, Worldly life, दुनियाँदारी जीवन.
3౬౧॥		
(మన్త్రి) సహాయస్సచివా	సచివః॥ పు॥	మన్త్రి = మంత్రి, A counsellor, मंत्री; సహాయః = తోడ్పాటుండు వాఁడు, A companion, सहायक.
(పతి శాఖ నరా) ధవాః॥	ధవః॥ పు॥	పతి = పెనిమిటి, A husband, पति; (ప) ఏలువాఁడు, A master, मालिक; శాఖ = చండ్ర చెట్టు, Lythrum fruticosum,

అవయః (శైలమే
పార్కా)

(ఆజ్ఞాఽఽహ్వనా
ధ్వరా) హవాః॥

3౬౨॥

భావ (సత్తా స్వ
భావాభిప్రాయ చేష్టా
ఽఽత్మజన్మను)॥

(స్యా దుత్పాదే
ఫలే పుష్పే) ప్రసవో
(గర్భమోచనే)॥

3౬3॥

(అవిశ్వాసే ఽప
హ్నవేఽపినికృతావపి)
నిహ్నవః॥

శాఖి; సరాః = మనుష్యుడు, A man,
ఆదామి.

అవిః॥ పు॥ శైల = పర్వతము, A moun-
tain, पहाड; మేష = గొట్ట, A sheep, भेड़;
అర్కాః = సూర్యుడు, सूर्य.

హవాః॥ పు॥ ఆజ్ఞా = ఆజ్ఞ, Command,
आज्ञा; ఆహ్వన = పిలుచుట, Call, आह्वान;
అధ్వతాః = యజ్ఞము, Sacrifice, यज्ञ.

భావః॥ పు॥ సత్తా = ద్రవ్యాదుల కలిమి,
State of being, सत्ता; స్వభావ = స్వభా
వము, Disposition, स्वभाव; అభిప్రాయ =
అభిప్రాయము, Intention, अभिप्राय;
చేష్టా = ధాతువాచ్యక్రియ, Gesture, चेष्टा;
ఆత్మ, Soul, आत्मा; జన్మ = పుట్టుక, Birth,
जन्म; మరియు మనోవికారము, Abstract
idea, मनोविकार; శబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తము,
Purport, निमित्त.

ప్రసవః॥ పు॥ ఉత్పాదే = పుట్టుక, Pro-
duction, उत्पादन; ఫలే = ఫలము, Fruit,
फल; పుష్పే = పువ్వుము, Blossom, फूल;
గర్భమోచనే = ప్రసూతి, Bringing forth,
प्रसव.

నిహ్నవః॥ పు॥ అవిశ్వాసే = అవిశ్వాసము,
Distrust, अविश्वास; అపహ్నవే = దాచుట,
Concealment, छिपाना; నికృతౌ = తిరస్కరించుట,
Denial, तिरस्कार; (అపి) కపటము,
Wickedness, कपट.

(ఉత్సేకామర్షయో
రిచ్ఛా ప్రసవే మహా)
ఉత్సవః॥ 3౬౪॥

ఉత్సవః॥ పు॥ ఉత్సేక = ఉప్పొంగుట,
Elevation, उत्सव; అమర్షయోః = కోపము,
Impatience, कोप; ఇచ్ఛాప్రసవే = ఇచ్ఛ
పుట్టుట, Rising of a wish, इच्छा का जन्म;
మహాః = పండుగ, Festival, त्योहार.

అనుభావః (ప్రభా
వేచ సతాంచ మతి
నిశ్చయే)॥

అనుభావః॥ పు॥ ప్రభావే = ప్రభావము,
Dignity, प्रभाव; సతామ్ = పెద్దలయొక్క,
మతినిశ్చయే = బుద్ధినిశ్చయము, Firm opi-
nion, विश्वय; (చ) సాత్త్వికాదిభావమున
గఱచించిన భూ) విక్షేపాదులు, Indication
of a feeling, आविर्भवे.

(స్యా జన్మహేతుః)
ప్రభవః (స్థానంచా
ద్యోపలబ్ధయే॥ 3౬౫॥

ప్రభవః॥ పు॥ జన్మహేతు = జననమునకు
కారణమయినది, Generative cause,
origin, जन्महेतु; ఆద్యోపలబ్ధయే = మొదట
ఎఱుంగుటకు, స్థానంచ = స్థానమైనది, Place
where a thing is first perceived,
source, जन्मस्थान; (చ) పరాక్రమము,
Strength, पराक्रम.

(శూద్రాయాం వి
ప్రతనయే శస్త్రే) పార
శవః (పుమాన్)॥

పారశవః॥ పు॥ శూద్రాయాం విప్రతనయే =
శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలనఁ బుట్టిన
కుమారుడు, One born of a brahmin
in a sudra woman, पारशव; శస్త్రే) =
ఆయుధము, Battle-axe, एक हथियार.

ధ్రువో (భభేదే
క్షిప్తే తు నిశ్చితే శా
శ్వతే త్రిషు)॥ 3౬౬॥

ధ్రువః॥ పు॥ భభేదే = ధ్రువనక్షత్రము,
The polar star, ध्रुव नक्षत्र; న॥ నిశ్చితే =
నిశ్చయింపఁబడినది, Certainty, निश्चित;

త్రి॥ శాశ్వతే=నిత్యమయినది, Perpetual, immovable, శాశ్వత.

స్వో (జ్ఞాతావాత్మ
నిస్వం త్రి స్వాత్మ్యే
స్వోఽస్త్రియాంధనే)।

స్వః॥ పు॥ జ్ఞాతౌ = జ్ఞాతి, A kinsman, జ్ఞాతి; న॥ ఆత్మని=ఆత్మ, The soul, ఆత్మా; త్రి॥ ఆత్మ్యే = తన సంబంధమైనది, Own, ఆత్మీయ; ప్న॥ ధనము, Wealth, ధన.

(స్త్రీకటి వస్త్రబద్ధే
ఽపి) నీవీ (పరిపణేఽ
పిచ)॥ 3౬౭॥

నీవీ॥ నీ॥ స్త్రీ కటివస్త్రబద్ధే=స్త్రీల కటి ప్రదేశమందలి పోకముడి, The knot of a woman's wearing garment, నీవీ; పరిపణేచ = మొదటి సొమ్ము, Principal, మూలధన; (అపి) పందెముగట్టిన ద్రవ్యము, A stake at play, దాచ.

శివా (గౌరీ ఘోరవ
యోః)

శివా॥ నీ॥ గౌరీ = గౌరీదేవి, గౌరీ; ఘోరవయోః=నక్క, A jackal, లోమకే; కరకచెట్టు=ఉసిరికచెట్టు, Myrobalan, ఆవలా; పు॥ శివుడు, శివ; న॥ శుభము, Auspiciousness, శుభ.

ద్వద్వం (కలహ
యుగ్మయోః)।

ద్వద్వమ్॥ న॥ కలహ = యుద్ధము, Quarrel, యుద్ధ; యుగ్మయోః = రెండు, A pair, జోడీ; మిథునము, Union of the sexes, మిథున.

(ద్రవ్యాసు వ్యవ
సాయేషు) సత్త్వ (మ
స్త్రీతు జన్తుషు)॥

3౬౮॥

సత్త్వమ్॥ న॥ ద్రవ్య = పృథివ్యాది ద్రవ్యములు; Substance; అసు=ప్రాణము, Vitality, గ్రాణ; వ్యవసాయేషు = ఉద్యోగము, Vigour, ఆటోగ; ప్న॥ జన్తుషు = జంతువు, An animal, జానవర.

క్లీబం (నపుంసకం
షడ్జవాచ్యలిజ్జ మవి
క్రమే)।

ఇతి వాస్తాః

(ద్వా) విశౌ (వైశ్య
మనుజౌ)

ద్వా (చారాభిమ
రా) స్పశౌ॥ ౩౬౯॥

(ద్వా) రాశీ (పుష్క
మేషాద్వా)

(ద్వా) వంశౌ (కుల
మస్కరా)।

(రహః ప్రకాశౌ)
వీకాశౌ

నిర్వేశౌ (భృతిభో
గయోః)॥ ౩౭౦॥

(కృతాస్తే పుంసి)
కీనాశః (క్షుద్ర కర్షక

క్లీబమ్॥ న॥ షడ్జ = న పుంసకుఁడు,
A eunuch, द्विजडा ; త్రి॥ అవిక్రమే = పరా
క్రమహీనుఁడు, Weak, कमजोर; నపుంసకమ్,
Neuter gender, नपुंसकलिंग.

వాస్తానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

విశౌ॥ శ్, పు॥ వైశ్య = వైశ్యుడు,
A man of the commercial tribe, वैश्य;
మనుజౌ = మనుష్యుడు, A man, मनुष्य,

స్పశః॥ పు॥ చార = వేగులవాఁడు, A spy,
गुप्तचर; అభిమరా = యుద్ధము, War, युद्ध;
(ప) క్రూరమృగములతో పోట్లాట, Con-
flict with a dangerous animal.

రాశిః॥ పు॥ పుష్క = ప్రోగు, A heap, राशि;
మేషాద్వా = మేషాదిరాసులు, A sign of
the zodiac, ग्रहों की राशि.

వంశః॥ పు॥ కుల = కులము, Family, वंश;
మస్కరా = వెదురు, A bamboo, बाँस.

వీకాశః॥ పు॥ రహః = ఏకాంతస్థలము,
Solitude, एकांत; ప్రకాశౌ = స్ఫుటమైనది,
Display, प्रकाश.

నిర్వేశః॥ పు॥ భృతి = కూలీ, Wages,
मज्जद्वरी; భోగయోః = భోగము, Enjoyment,
भोग.

కీనాశః॥ పు॥ కృతాస్తే = యముఁడు, यम;
త్రి॥ క్షుద్ర = దరిద్రుఁడు, Niggardly, दरिद्र;

యో (ప్రి) యు)।

కర్షకయోః = దున్నువాడు, Cultivator, కిసాన.

(పదే లక్ష్యే నిమిత్తే) ఒపదేశ

అపదేశః॥ పు॥ పదే = స్థానము, A place, స్థాన; లక్ష్యే = వ్యాజము, Pretext, బహానా; (ప)గుటి, A butt, నిశాన; నిమిత్తే = నిమిత్తము, A cause, కారణ; ప్రసిద్ధి, Fame, ప్రసిద్ధి.

(స్నా) త్కుశ (మప్పుచ)॥ 320॥

కుశమ్॥ న॥ అప్పు = నీళ్లు, Water, పానీ; (చ) దర్భ, Sacrificial grass, దామ.

దశా (ఒవస్థా ఒనేక విధాఒ)

దశా॥ నీ॥ అనేకవిధ = అనేకవిధములయిన, అవస్థా = బాల్యము మొదలయిన యవస్థలు, Age, అవస్థ; (అపి) వత్తి, Wick, దీపక కీ వత్తి; కోకబద్దె, Edge of cloth, కపడె కీ తొర.

ప్యాశా (తృష్ణా ఒ పిచాయతా)।

అశా॥ నీ॥ ఆయతా = అధికమయిన, తృష్ణా = అపేక్ష, Desire, తృణా, (అపి) దిక్కు, Quarter, దిశా.

వశా (స్త్రీ కరిణీ వధ్యా)

వశా॥ నీ॥ స్త్రీ, A woman, త్రి; కరిణీ = ఆండు ఏనుగు, A female elephant, త్రియిని; వధ్యా = గొడ్డుటావు, A barren cow, ఒక వాణ్ణ గాయ; త్రి॥ అధీనమైనది, Dependent, అధీన.

దృక్ (జ్ఞానే జ్ఞాతే రి త్రి)॥ 321॥

దృక్॥ శ్, నీ॥ జ్ఞానే = జ్ఞానము, Know- ledge, జ్ఞాన; త్రి॥ జ్ఞాతరి = ఎఱుగువాడు, One who knows or sees, జానకార; నేత్రము, An eye, ఆంఘ; నీ॥ చూపు,

(స్యా) త్కర్కశ
(స్సహసికః కఠోరా
మస్మణావపి)।

ప్రకాశో (ఽతిప్ర
సిద్ధేఽపి)

(శిశౌ వజ్రేఽపి)
బాలిశః 323॥

(నృశంసఖడ్గౌ) ని
స్త్రింశౌ

పాశో (బంధన శస్త్ర
యోః)।

కోశో (ఽస్త్రికుడ్మ
లే ఖడ్గపిధానే ఽర్థా
ఘదివ్యయోః)॥ 32౪॥

ఇతి శాస్త్రాః

Sight, నక్షర; చూచువానికి పేరై నపుడు॥త్రి॥

కర్కశః॥ త్రి॥ సాహసికః = సాహసముగల
వాడు, Violent, సాహసి; కఠోర = కట్టియై
నది, Hard, కఠోర; అమస్మణౌ = పరుసనిది,
Intangible; (అపి) దయ లేనివాడు,
Unmerciful, దయాహీన.

ప్రకాశః॥ త్రి॥ అతిప్రసిద్ధే = మిక్కిలి
ప్రసిద్ధమయినది, Famous, ప్రసిద్ధ; (అపి)
పు॥ ఎండ, Light, ధూప.

బాలిశః॥త్రి॥ శిశౌ = పిన్నవాడు, Young,
శిశు; అజ్ఞే = ఎఱుక లేనివాడు, Ignorant;
(అపి) మూర్ఖుడు మూఖ.

నిస్త్రింశః॥ త్రి॥ నృశంస = హింసించు
వాడు, Cruel, హింసక; పు॥ ఖడ్గౌ = కత్తి,
A sword, కత్తి.

పాశః॥ పు॥ బంధన = త్రాడు, A rope,
రస్సి; శస్త్రయోః = ఆయుధము, A weapon,
హथియార.

కోశః॥ పు॥ కుడ్మలే = మొగ్గ, A bud,
కలి; ఖడ్గపిధానే = కత్తియొక, Scabbard,
మ్యాన; అర్థాఘ = ధనసమూహము, Treasure,
ధనకోప; దివ్యయోః = దివ్యప్రమాణభేదము,
An oath, ఒక ప్రతిజ్ఞ.

శాస్త్ర నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(సురమత్స్య) వని
మ

అనిమిషః॥ పు॥ సుర = దేవత, A god,
దేవతా; మత్స్య = మత్స్యము, A fish,
మఱలీ.

పురుషా (వాత్స
నానవా)।

పురుషః॥ పు॥ ఆత్మ = ఆత్మ, The soul,
आत्मा; మానవా = మనుష్యుడు, మనుష్య.

(కాక మత్స్యభి
) ద్వైక్షా

ద్వైక్షః॥ పు॥ కాక = కాకి, A crow,
कौआ; మత్స్యభి = మత్స్యములను దిను,
భిక్షా = కొక్కెరపక్షి, Any bird which
preys on fish, एक पक्षि विशेष.

కక్షా (చ తృణవీ
ధా)॥ 32౫॥

కక్షః॥ పు॥ తృణ = కసపు, Grass, घास;
వీరుధా = తీగెపొద, A climbing plant,
लता; (చ) చంక, The arm-pit, काँख;
ఎండిన యడవి, A forest of dead trees,
सूखा जंगल; న॥ పాపము, Sin, पाप.

అభీషుః (ప్రగ్రహే
శ్చ)॥

అభీషుః॥ పు॥ ప్రగ్రహే = పగ్గము, A rein,
वागडोर; రశ్మి = కిరణము, A ray of light,
किरण.

ప్రేషుః (ప్రేషణ
ర్దనే)।

ప్రేషుః॥ పు॥ ప్రేషణ = అంపుటకును,
Despatch, भेजना; మర్దనే = పీడించుటకును,
Paining, Fatigue, पीडित करना.

పక్ష (స్పహాయే)

పక్షః॥ పు॥ సహాయే = సహాయము,
Partisan, तरफ; (అపి) శుక్ల కృష్ణపక్ష
ములు, Fortnight, शुक्ल पक्ष, कृष्ण पक्ष;
తెక్క, Wing, पंख; పార్శ్వము, Side,
दिशा.

ఉష్ణిషు (శిరో)

ఉష్ణిషుః॥ పు॥ శిరోవేష్ట = తలకు చుట్టెడు

వేష్ట కిరీటయోః)॥

322॥

(శుక్రతే మూషికే
శ్రేష్ఠే సుకృతే వృష
భే) వృషః॥

(ద్యూతేఽక్షే శారి
ఫలకేఽ) ప్యాకర్షో

౭థాక్ష(మిద్వి)యే॥
322॥ నాద్యూతాన్తే
కర్షచక్రే వ్యవహారే
కలిద్రుమే)॥

కర్షూ (ర్వార్తాకరీ
పాగ్నిః) కర్షూః(కుల్యా
భిధాయినీ)॥ 32౩॥

పాగా మొదలయినవానికిని, A turban,
పగాడీ; కిరీటయోః = కిరీటమునకును చేరు,
A diadem, ముక్తడ.

వృషః॥ పు॥ శుక్రతే=వీర్యవృద్ధిగలవాడు,
Lustful, तेजस्वी; మూషికే=ఎలుక, A rat,
చూహ; శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠుడు, Pre-eminent,
श्रेष्ठ; సుకృతే=పుణ్యము, Virtue, पुण्य;
వృషభే=వృషభము, A bull, बैल.

అకర్షః॥ పు॥ ద్యూతే=జూదము, Gaming
with dice, त्रुआ; అక్షే=పాచికలు, A die,
पासा; శారిఫలకే = జూదమాడు పలక,
A board for playing; (అపి) అకర్షించుట,
Attraction, आकर्षण.

అక్షమ్॥ ౭॥ ఇద్వి)యే=ఇద్వి)యము, An
organ of sense, इन्द्रिय; పు॥ ద్యూతాన్తే=
పాచికలు, A die, पासा; కర్ష=ఎనుబది గురి
గింజల యెత్తుగలది, A measure, एक तोल;
చక్రే=బండికన్ను, A wheel, వ్యవ
హారే=వ్యవహారము, A law suit, मुकद्दमा
కలిద్రుమే = తాండ్రచెట్టు, The belleric
myrobalan, बहेडा.

కర్షూ॥ పు॥ వార్తా=కృషి, Agriculture
శాసిత; కరీపాగ్నిః = పిడకనిప్పు, Fire with
cowdung, करीपाग्नि; నీ॥ కుల్యాభిధాయినీ=
నది, A river, नदी.

(పుంభావే తత్కిరీ
యాయాంచ) పౌరుషం

పౌరుషమ్॥ స॥ పుంభావే = మగతనము,
Virility, పౌరుష; తత్కిరీయాయామ్ = పురు
షుడు చేయుపని, Manly act, పురుష కా
కామ; (చ) మానిసి చేయెత్తు పొడవు,
The height of a man's stature, ఆదర్శ
కీ లంబాణ్.

విష (మప్పుచ)॥

విషమ్॥ స॥ అప్పు = నీళ్లు, Water, పానీ;
(చ) విషము, Poison, విష.

(ఉపదానే) ౭ ప్యా
మిషం (స్యాత్)

అమిషమ్॥ ప్న॥ ఉపదానే = కానుక,
A bribe, an offering, రివత, చడావా;
(అపి) మాంసము, Flesh, మాంస.

(అపరాధే) ౭ పి
షమ్॥ ౩౭౯॥

కీర్తిషమ్॥ స॥ అపరాధే = అపరాధమున
కును, An offence, అపరాధ; (అపి) పాపము
నకును పేరు, Sin, పాప.

(స్యా ద్వృష్టే) లో
కథాత్వంశే వత్సరే)
వర్ష (మస్త్రీయామ్)॥

వర్షమ్॥ ప్న॥ వృష్టే = వాన, Rain, వాన;
లోకథాత్వంశే = భారతవర్షము మొదలయిన
భూఖండము, A continent, ఒక భూభాగము;
వత్సరే = సంవత్సరము, A year, ఒక సంవత్సరము;
'లోకథాత్వంశే' అని పాఠాంతరము.

పీటా (నృత్యే) ట
ణం ప్రజ్ఞా)

ప్రీటా॥ సీ॥ నృత్యే = నాట్యము, Dancing,
నాట; ఈక్షణ = చూచుట, View, దేఖనా;
ప్రజ్ఞా = బుద్ధి, Intellect, బుద్ధి.

భిక్షా (సేవా) ౭ ర్థ
నాభృతిః॥ ౩౮౦॥

భిక్షా॥ సీ॥ సేవా = సేవించుట, Service,
సేవా; అర్థనా = అడుగుట, Begging, మిక్షా;
భృతిః = కూలి, Wages, మజ్దూరీ.

త్వి (ట్యౌభాఽపి)	త్విత్॥ ఓ, సీ॥ శోభా = కాంతి, Spl dour, శోభా; (అపి) దీప్తి, A ray of lig కిరణ.
(త్రిమ పరే)	తక్కిన హంతము అన్నియు॥ త్రి॥
స్వత్వం (కార్తస్యై స్వప్యాయాః)।	స్వత్వమ్॥ త్రి॥ కార్తస్యై = అంత ననుటకును, Entire, పూర్ణ; నికృష్టయో అధమునకును, Inferior, నీచ.
ప్రత్యక్షేఽధిక్యతే స్యత్	అధ్యక్షః॥ త్రి॥ ప్రత్యక్షే = సాక్షాత్ నెఱుంగుబడునది, Perceptible, గ్రహ్య అధిక్యతే = గ్రహమాదులకు సధికారియైనవాఁ Superintendent, గ్రామాధికారి.
హృష (స్వప్రేక్ష్య హృణే)॥ ౩౮౧॥	హృషః॥ త్రి॥ అప్రేక్ష్య = ప్రేమలే Unfriendly, రుష; అఙ్కీకృణ = పరుస Rough, క్రురదరా.
ఇతి హస్తాః	హస్తాస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
రవి శ్వేతచ్ఛదా) సా	హంసః॥ పు॥ రవి = సూర్యుడు, ర శ్వేతచ్ఛదా = హంస, Swan, హంస; మఱి లోభములేని రాజు, An unambiti king, లోభ హీన రాజా; విష్ణువు, అంతరా The soul, ఆత్మా; మత్సరము లేనివాఁ ఉత్తమ సన్న్యాసి, An ascetic, సన్న్యా ఉత్తరపదమయినపుడు శ్వేష్ఠుడు.
(సూర్య వహ్ని) వనూ।	విభావనుః॥ పు॥ సూర్య = సూర్యుని The sun, సూర్య; వహ్ని = అగ్నికిని వ

వత్స (తర్ణకవత్సా
ద్యా)

వత్సః॥ పు॥ తర్ణక = మాడకును, A calf,
బలదా; వత్స = సంవత్సరమునకును పేరు,
A year, एक साल.

(సారజ్ఞాశ్చ) దివౌ
కసః॥ 3౮౨॥

దివౌకాః॥ న్, పు॥ దేవతలు, A god,
దేవతా; సారజ్ఞాః = చాతకపక్షులు, Cuculus,
చాతక; (చ) పక్షి, A bird, पक्षी.

(శృజ్ఞారాదౌ విషే
వీర్యే గుణే రాగే
ద్రవే) రసః॥

రసః॥ పు॥ శృజ్ఞారాదౌ = శృంగారాది
రసము, Sentiment, శృంగార రస; విషే =
విషము, Poison, विष; నీళ్లు, Water, पानी;
వీర్యే = బలము, Virility, बल; పాదరసము,
Quick silver, పారా; గుణే = మధురాది
షడ్రసములు, Taste, षट् రస; రాగే = అను
రాగము, Zeal, अनुराग; ద్రవే = అర్ద్రమై
నది, Liquid, द्रवपदार्थ; పుల్లనీళ్లు.

(పుం) న్యుత్తంసా
వతంసౌ (వా కర్ణపూ
రేఽపి శేఖరే)॥ 3౮3॥

ఉత్తంసః-అవతంసః॥ ప్న॥ ౨-కర్ణపూరే =
చెవులఁ బెట్టు పువ్వులు సొమ్ములు మొదలై
నవి, An ear-ring, बालिया; శేఖరే = కిరీ
టాది శిరోభూషణములు, A crest, मुकुट
आदि.

(దేవభేదే ౭నలే
రశ్మౌ) వసూ (రత్నే
ధనే) వసుః॥

వసుః॥ పు॥ దేవభేదే = అష్టవసువులు,
A class of deities, देवता; అనలే = అగ్ని,
Fire, अग्नि; రశ్మౌ = కిరణము, A ray of
light, किरण; న॥ రత్నే = రత్నము, A gem,
రत्न; ధనే = ధనము, Wealth, धन.

(విష్ణో చ) వేధాః

వేధాః॥ న్, పు॥ విష్ణో = విష్ణువునకును,

విఙ్గ; (చ) బ్రహ్మకును, బ్రహ్మ; విద్వాంసునిఁ
పేరు, విద్వాన.

(స్త్రీ) త్వాశీః (హి
తాశంసా ౭ హిదం
ప్రయోః)॥ ౩౮౪॥

ఆశీః॥ స్, నీ॥ హి తాశంసా = హితమయిన
నస్తువు కావలెననుట, Benediction, చాణ్డ;
అహిదంప్రయోః = పాముకోరిక, Pang of a
serpent, साँप के दाँत.

లాలసే (ప్రార్థనా
త్సక్యే)
:

లాలసః॥ ప్స॥ ప్రార్థన = వేడుకోలు,
Request, प्रार्थना; భౌత్సక్యే = ఇష్టవస్తు
వెప్పుడు కలుగునను రాగవిశేషము, Eager-
ness, उत्सुकता; త్రి॥ విషయానక్తుఁడు,
Taking pleasure in, विषयासक्त.

హింసా (చౌర్యాది
కర్మచ)।

హింసా॥ నీ॥ చౌర్యాదికర్మ = దొంగతనము
కొట్టుట కట్టుట మొదలయినవి, Mischief
as robbery &c., चोरी आदि; (చ) చంపుట,
Slaughter, हिंसा.

ప్రనూ (రశ్వాపి)

ప్రనూః॥ నీ॥ అశ్వా = ఆడుగుఱ్ఱము,
A mare, घोड़ी; (అపి) తల్లి, A mother,
माँ.

(భూద్యావౌ) రోద
స్యౌ)

రోదనీ॥ నీ॥ భూ = భూమి, The earth,
भूमि; ద్యావౌ = ఆకాశము, The sky,
आकाश.

రోదనీ (చ తే)॥

రోదః॥ స్, న॥ తే = ఆ భూమిని ఆ యాకా
శమునకును పేరు, The earth and sky,
भूमि और आकाश.

(జ్వాలా భాసో ర్న

అర్చిః॥ స్, న॥ జ్వాలా = మంటకును,

ప్రం) స్వర్చిః

Flame, కాళా; భాసః = కాంతిని పేరు,
Light, కాంతి.జ్యోతి (ర్భ ద్యోత
పృష్టిః)।జ్యోతిః॥ న్, న॥ భ = నక్షత్రము, A star,
నక్షత్ర; ద్యోత = తేజస్సు, Light, तेज;
దృష్టిః = దృష్టి, Pupil of the eye, तारा;
పు॥ సూర్యుడు, सूर्य; అగ్ని, अग्नि.(పాపపరాధయో)
రాగఃఅగః॥ న్, న॥ పాప = పాపము, Sin, पाप;
అపరాధయోః = అపరాధము, An offence,
अपराध.(ఖగబాల్యాదిన్)
వ్యయః॥ ౩౮౬॥వయః॥ న్, న॥ ఖగ = పక్షి, A bird,
పక్షి; బాల్యాదిన్ః = బాల్య యావనాది
వయస్సు, Age, उम्र.(తేజః పురీషయో)
వ్యోచ్ఛ్వర్చః॥ న్, న॥ తేజః = తేజస్సు, Splen-
dour, तेज; పురీషయోః = విష, Ordure,
मल.మహా (స్తూత్సవ
తేజసోః)।మహః॥ న్, న॥ ఉత్సవ = పండుగ,
Festival, उत्सव; తేజసోః = తేజస్సు, Light,
तेज.రజో (గుణేఽపి
స్త్రీ పుష్పే)రజః॥ న్, న॥ గుణే = రజోగుణము,
Quality of passion, रजोगुण; స్త్రీపుష్పే =
స్త్రీల ముట్టురక్తము, Woman's menses,
स्त्री का रज; (అపి) ధూళి, Dust, धूलि;
పుష్పాడి, Pollen, पुष्प रज.(రాహకా ధ్యాన్తే
గుణే) తమః॥ ౩౮౭॥తమః॥ న్, న॥ రాహకా = రాహువు,
Moon's ascending node, राहु; ధ్యాన్తే =

చీకటి, Darkness, అంధారా; గుణే = తమ
గుణము, Illusion, తమోగ్రుణ.

ఛందః (పద్యేఽభి
లాషేఽచ)

ఛందః॥ న్, న॥ పద్యే = గాయత్రి మొ
లైన ఛందస్సు, Poetical metre, తాదా
అభిలాషే = ఇచ్ఛ, Desire, uncontrolle
conduct, అమిలాషా; (చ) వేదము. ఇచ్ఛ
పేరైనపుడు అకారాంత పుంలింగము.

తపః (కృచ్ఛాది
కర్మచ)।

తపః॥ న్, న॥ కృచ్ఛాదికర్మ = కృచ్ఛాదిక
చాంద్రాయణము మొదలయిన తపస్సులు
Austerity, एक तरह की तपस्या; (చ)
ధర్మము, Virtue, ధర్మ; పు॥ శిశిరముతుష
మాఘమాసము, శిశిర శ్రు.

సహా (బలం) సహా
(మార్గం)

సహా॥ న్, న॥ బలమ్ = బలిమి, Strenght
బల; పు॥ మార్గః = మార్గశీర్ష మాసము
Winter, శృగశీర.

నభః (ఖం శ్రావ
ణం) నభాః॥ ౩౮౮॥

నభః॥ న్, న॥ ఖమ్ = ఆకాశము, The
sky, आसमान; పు॥ శ్రావణః = శ్రావ
మాసము, A month, శ్రావణ.

ఓక (స్వద్మాఽశ్ర
యశ్చా) కః

ఓకః॥ న్, న॥ (ప) అ, పు॥ సద్మా = ఇల్లు
A house, घर; ఆశ్రయః = తావు, A
asylum, ఆశ్రయ; (చ) పక్షి, A bird, पक्ष

పయః (క్షీరం పయో
ఽమ్బుచ)।

పయః॥ న్, న॥ క్షీరమ్ = పాలు, Mil
క్షయ; అమ్బుచ = నీళ్లు, Water, पानी.

ఓజో (దీప్తా బలే)

ఓజః॥ న్, న॥ దీప్తా = తేజస్సు, Splen
dour, तेज; బలే = బలిమి, Strength, ब

(స్తోత) ఇద్వియే
నిమ్నగారయే॥౩౮॥

స్తోతః॥ స్, న॥ ఇద్వియే = శ్రోత్రాదీంది
యములు, Organ of sense, इन्द्रिय; నిమ్న
గారయే = నదీవేగము, Stream of a river,
నదీ ప్రవాహ.

తేజః (ప్రభావే
దీప్తాచ బలే శుక్రే)

తేజః॥ స్, న॥ ప్రభావే = ప్రభావము,
Dignity, प्रभाव; దీప్తాచ = కాంతి, Splen-
dour, కాంతి; బలే = బలిమి, Strength,
बल; శుక్రే = శేతస్సు, Semen virile, शुक्र;
(అపి) తిరస్కారము నోర్వకుండుట,
Strength of character not bearing
insult with impunity.

(ఽప్యతస్త్రిమ)॥

ఇది మొదలు సాంతము లన్నియు ॥త్రి॥
స్త్రీలింగవివక్షయందు బీభత్సము తప్ప కడమ
శబ్దములు ఈకారాంతము లాను.

విద్వా (న్విదంశ్చ)

విద్వాన్॥ స్, త్రి॥ విదన్ = ఎఱుకగలవాని
కిని, Intelligent, विद्वान्; (చ) ఆత్మజ్ఞునికిని,
Having a true knowledge of the soul,
జ్ఞానీ; విద్వాంసునికిని, Learned.

బీభత్సో (హిం
స్తో)

బీభత్సః॥ త్రి॥ హింస్తః = చంపు స్వభా
వముగలవాడు, Cruel, क्रूर; (అపి) రోత
గలది, Envious, बीभत्स; అర్జునుడు,
Arjuna, अर्जुन.

(ఽప్యతిశయే త్వ
మి)॥ ౩౯॥

ముందఱు జెప్పబడు జ్యాయశ్శబ్దము
మొదలైనవి ర ను స్వాధ్యాతిశయమునందు
వర్తించును.

(వృద్ధ ప్రశస్యయో)

జ్యాయాన్॥ స్, త్రి॥ వృద్ధ = మిక్కిల

వృద్ధ్యాన్

వృద్ధుడు, Very old, वृद्ध; ప్రశస్యయోః = మిక్కిలి శ్రేష్ఠుడు, Very excellent, श्रेष्ठ.

కనీయాం (స్తు యు వాల్పయోః)।

కనీయాన్ || స్, త్రి || యువా = మిక్కిలి ప్రాయపువాడు, Very young, युवक; అల్పయోః = మిక్కిలి యల్పుడు, Very small, अल्प.

వరీయాం (స్తూరు వరయోః)।

వరీయాన్ || స్, త్రి || ఉరు = మిక్కిలి ఘనుడు, Very great, महान्; వరయోః = మిక్కిలి శ్రేష్ఠుడు, Very excellent, श्रेष्ठ.

సాధీయాన్ (సాధు బాధయోః)॥ ౩౯౧॥

సాధీయాన్ || స్, త్రి || సాధు = మిక్కిలి మంచివాడు, Very right, साधु; బాధయోః = మిక్కిలి దృఢమైనవాడు, Very firm, दृढ.

ఇతి సాన్తాః

సాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(దలే౭౩) బర్హం

బర్హమ్ || ప్న్ || దలే = ఆకు, A leaf, पत्ता; (అపి) పరివారము, Retinue, परिवार; నమిలిపురి, A peacock's tail, मोर पिच्छ.

(నిర్భన్ధాపరాగార్కాదయో) గ్రహః।

గ్రహః || పు || నిర్భన్ధ = గ్రహణము, Seizure, జీననా; ఉపరాగ = చంద్ర సూర్య గ్రహణము, An eclipse, सूर्य चन्द्र के ग्रहण; అర్కాదయః = సూర్యుడు మొదలుగాగల నవగ్రహములు, A planet, सूर्य आदि ग्रह.

(ద్వార్యాపీడే క్వా ధరసే) నిర్యాహః

నిర్యాహః || పు || ద్వారి = వాకిలి, A door, दरवाजा; ఆపీడే = సిగను జట్టిన పూలదండ,

(నాగదస్తకే)॥ ౩౯౨॥

A chaplet, గాలా; నాగదస్తకే = కొణిగకు
నాథారముగా గోడను నాటిన కొయ్య,
Wood jutting out of a hall, త్నా;
క్యాధరసే = కషాయము, Extracted juice,
కషాయ.

(తులానూత్రేఽశ్వా
దిరశ్మే) ప్రగ్రహః
ప్రగ్రహో(౭పిచ)।

ప్రగ్రహః-ప్రగ్రహః॥ పు॥ తులానూత్రే =
త్రాసుకొల మొదలైనవాని త్రాటికిని, The
string suspending a balance, త్రాణము;
అశ్వాదిరశ్మే = గుఱ్ఱము మొదలుగాఁగల
వానిని గట్టు పగ్గము మొదలైనవానికిని పేళ్లు,
Halter for horses, బాగడోర.

(పత్నీ పరిజనాఽ
దానమూల శాపాః)
పరిగ్రహః॥ ౩౯౩॥

పరిగ్రహః॥ పు॥ పత్నీ = పెండ్లము, A wife,
Family, పత్నీ; పరిజన = పరివారము,
Dependent, పరివార; ఆదాన = వుచ్చ
కొనుట, Acceptance, ఆదాన; మూల =
మొదలు, Origin, root, మూల; శాపాః =
శపథము, Oath, శాప.

(దారేష్వపి) గృహః

గృహః॥ పు, నిత్యబ॥ దారేష్ఠు = పెండ్లము,
Wife, తనీ; (అపి) న॥ ఇల్లు, A house, ఘర.

(శ్రోణ్యామ) ప్యా
రోహణో (వరస్త్రీ
యాః)।

ఆరోహణః॥ పు॥ వరస్త్రీయాః = ఉత్తమస్త్రీ
యొక్క, उत्तम తనీ; శ్రోణ్యామ్ = పిఱుండు,
A woman's waist, తనీ కా జఘన; (అపి)
ఏనుఁగు మావటివాఁడు, Rider of an ele-
phant, महावत; ఎక్కుట, Ascent, చఱవ;
నిడుపు, Length, లఁబాడే; పొడవు, Height,
ఉఁబాడే.

వ్యూహా (బృద్ధే)

వ్యూహాః॥ పు॥ బృద్ధే = సమూహము, Multitude, వృద్ధి; (అపి) పౌంజు బాద తీర్చుట, Array of troops, వ్యూహ; మిక్కిలి యూహ, Reasoning, కల్పనా; రచన, Fabrication, రచనా.

వ్యూహి (రవ్యత్రే)

అహిః॥ పు॥ వ్యత్రే = వృత్రాసురుడు, A demon, వృత్రాసుర; (అపి) పాము, A serpent, एक साँप.

(వ్యగ్నిద్వర్గా-)
స్తమోఽపహః॥

3౯౪॥

తమోఽపహః॥ పు॥ అగ్ని = అగ్ని, Fire, अग्नि; ఇంద్రు = చంద్రుడు, The moon, चन्द्र; అర్కః = సూర్యుడు, The sun, सूर्य.

(పరిచ్ఛదే సృష్టార్థే
ఽర్థే) పరిబర్హో

పరిబర్హో॥ పు॥ పరిచ్ఛదే = పరివారము, Retinue, परिवार; సృష్టార్థే = రాజనకు యోగ్యమయిన, అర్థే = ఛత్ర) చామరాది వస్తువు, Insignia of royalty, छत्र चामर आदि.

ఇతి హస్తాః

హస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(౭ వ్యయాః పఠే)

ఇది మొదలు లింగాది సంగ్రహవర్గము దనుకఁ జెప్పఁగల శబ్దము లవ్యయంబులు. అందులో నానార్థావ్యయంబులు ముందుఁ జెప్పి వెనుక నేకార్థకావ్యయంబులు చెప్పంబడుచున్నవి.

ఇతి నానార్థవర్గః.

The following are Indeclinable.

అనేకములైన యనార్థములుగల పదసమూహము ముగిసెను.

ఆజ్ (ఈషదర్థేభివ్యాప్తా సీమార్థే ధాతుయోగజే)॥ 3౯౫॥

టీ. ఆజ్ ॥అ॥ ఇది, ఈషదర్థే=ఇంచుక యను సర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఆపాణ్డరీభూతముఖచ్చవీనామ్, A little, थोडा; అభివ్యాప్తా= ఒక క్రియకు మేరను జెప్పనపుడు దానితోడ నను సర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఆకుమారం యశఃపాణినేః, Including; సీమార్థే=ఒక క్రియకు మేరను జెప్పనపుడు అందాఁక యను సర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఓద కాస్తం ప్రియం పాథమనువ్రజేత్, Up to; ధాతుయోగజే=క్రియ యొక్క సంబంధమువలనఁ బుట్టుదానియందు, అనఁగాఁ గ్రియా యోగమువలనఁ బుట్టు క్రియార్థ ద్యోతకత్వమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆహరతి.

మూ॥ ఆ (ప్రగృహ్యః స్మృతౌ వాక్యేఽపి)

టీ. ఆ ॥అ॥ ఇది, స్మృతౌ=తలంపునందును, Oh (remembering); ॥ఉ॥ ఆ ఏవంకిలతత్, వాక్యే = వాక్యపూరణమునందును వర్తించును, Expletive; ॥ఉ॥ ఏవంను మన్యసే, ఆ అద్యస్వాద్విష్టం భోజనం లబ్ధమితి, ప్రగృహ్యః = దీనికి ప్రగృహ్య మున్నందున సంధిలేదు.

ఆః (కోపే తాపపీడయోః)

టీ. ఆః ॥అ॥ ఇది, కోప=కోపమునందును, ॥ఉ॥ ఆః రక్ష స్తిష్ఠ, తాప=తాపమునందును, ॥ఉ॥ ఆః కావసి ప్రియే, పీడయోః = పీడ యందును వర్తించును, ॥ఉ॥ విద్యాం మాతర మాః ప్రదర్శ్య నృప శూభక్షస్వ, ఆః కష్టంవర్తస్తే, Alas (sorrowfully angrily painfully), हाय.

(పాప కుల్నేషదర్థే) కు

టీ. కు ॥అ॥ ఇది, పాప = పాపమునందును, ॥ఉ॥ త్యజే త్కుజనసంగతిమ్, Sinful; కుత్సా=నిండఁచుందును, ॥ఉ॥ కుభోజనమ్, Bad; ఈషదర్థే = ఇంచుక యను సర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ కవోష్ణమ్, కోష్ణమ్, A little, క్షు.

ధిక్ (నిర్భర్తన నిష్టయోః)॥

3౯౬

టీ. ధిక్ ॥అ॥ ఇది, నిర్భర్తన = అదలించుటయందును, ॥ఉ॥ ధిక్ గ్రామం నిష్ఠురాలాపమ్, నిష్టయోః = నిందయందును వర్తించును ॥ఉ॥ ధి గిమాం దేహభృతా మసారతామ్, Fy! (menacingly reproachfully), ధిక్.

మూ॥ చా (న్వాచయ సమాహారేతరేతర సముచ్చయే)॥

టీ. చ ॥అ॥ ఇది, అన్వాచయ = రెండు క్రియలలో నొకటి ప్రధానమై, యొకటి యప్రధానమై యుండుట యను నన్వాచయమునందును, More over; ॥ఉ॥ భిక్షౌ మట గాం చానయ, సమాహార = ఒక క్రియలో నవయవవస్తువులకు ప్రాధాన్యములేక సమదాయమే ప్రధానమయియుండుట యను సమాహారమునందును And; ॥ఉ॥ ఛశ్రోపానహమ్, అశ్వబలీవర్దమ్, ఇతరేతర = పరస్పర సాపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధము గలుగుట యను నితరేతర యోగమునందును, Mutually; ॥ఉ॥ దేవదత్తయజ్ఞదత్తాభ్యా మిదంకార్యమ్, సముచ్చయే = పరస్పర సాపేక్షములైన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధము గలుగుట యను సముచ్చయమునందును, Also; ॥ఉ॥ రాజ్యగౌరవ్యః పురుష శ్చ, పాదపూరణ పక్షాంతర హేతునిశ్చయము యందును వర్తించును, ఏ.

స్వ (స్వాశీః క్షేమపుణ్యాదౌ)

టీ. స్వస్తి ॥అ॥ ఇది, ఆశీర్వాదమునందును, Well (a benediction); ॥ఉ॥ స్వస్తి తేస్తు లతయా సమావృత్త, క్షేమ = సుదృఢవమందును, Safety; ॥ఉ॥ స్వస్తిప్రజాభ్యః, భూతానుకూలతవ చేదియం గౌరేకా భవే త్వస్తిమతీ త్వదస్తే, పుణ్య = పుణ్యమునందును, Virtue; ॥ఉ॥ స్వస్తిమాన్ స్వర్గ మశ్నుతే, ఆదిశబ్దః వలన శుభాదులయందును వర్తించును, Auspicious &c. ॥ ప్రాస్థానికం స్వస్తియనం ప్రయుజ్య.

(ప్రకర్షే లబ్ధనే) ప్యతి॥

3౯౨॥

టీ. అతి ॥అ॥ ఇది, ప్రకర్షే = మిక్కిలి యను సర్థమునందును, Very; ఉ॥ అతివృద్ధః, అతిశేతే, లబ్ధనే = దాఁటె ననుటయందును, Past, surpassing, excellent; ॥ఉ॥ అతీతకాల స్వహా మభ్యుపేతః, అపిశబ్దమువలన పూజయందును వర్తించును, అతి.

స్వి (త్ప్రశ్నే చ వితర్కే చ)

టీ. స్విత్ ॥అ॥ ఇది, ప్రశ్నయందును, What (interrogative); ఉ॥ కస్స్వి దేకాకీ చరతి, వితర్కేచ = వితర్కమునందును వర్తించును, What (doubtingly); ॥ఉ॥ అథ స్స్విదాసీ దుపరిస్విదాసీత్, ఇయా.

తు (స్యా ద్భేదేవధారణే)

టీ. తు ॥అ॥ ఇది, భేదే = భేదమునందును, But (indicating difference); ఉ॥ పూజ్యా గాః కపిలా తు పూజ్యతరా, అవధారణే = నిశ్చయమందును వర్తించును, Indeed; ॥ఉ॥ వేదాస్తు ప్రమాణమ్, మీ.

సకృ (త్స హైకవారే స్యాత్)

టీ. సకృత్ ॥అ॥ ఇది, సహ = తోడ నను సర్థమునందును, Together; ఉ॥ దేవదత్త యజ్ఞదత్తౌ సకృ ద్భుజ్జాతే, ఏకవారే = ఒకసారి యను సర్థమునందును వర్తించును, Once; ఉ॥ సకృత్ప్రదీయతే కన్యా, एक बार.

ఆరా (దూర సమీపయోః)॥

3౯౩॥

టీ. ఆరాత్ ॥అ॥ ఇది, దూర = దూరమునందును, Far; ఉ॥ ఆరా ద్గతో దృష్టిపథం వ్యతీతః, సమీపయోః = సమీపమునందును వర్తించును, Near; ఉ॥ త మర్చ్య మారా దభి వర్తమానమ్.

(ప్రతీచ్యాం చరమే) పశ్చాత్

టీ. పశ్చాత్ ||అ|| ఇది, ప్రతీచ్యామ్=పడమటిదిక్కునందును, Westward; ఉ|| పశ్చాదంతంగతో రవిః, చరమే = వెనుకదిక్కునందును వర్తించును, Afterwards, lastly, behind; ఉ|| పశ్చాద్యాతి, శ్రోత్రియేభ్యః పూర్వం దీయతాం పశ్చా దితరేభ్యః, పశ్చాత.

ఉతా (ప్యర్థ వికల్పయోః)||

టీ. ఉత ||అ|| ఇది, అప్యర్థ=అప్యర్థమునందును, Also; ఉ|| ఉతభిన్ద్యా చ్చిరసా శిలోచ్ఛయమ్, ఉత దణ్ణః పతివ్యతి, వికల్పయోః=ఇహో అహో అను వికల్పార్థమునందును వర్తించును, What (doubtingly), either; ఉ|| ఉత పర్వతో భిద్యేత, ఉత తృప్యేద్వస్త్రీ, అప్యర్థ మనఁగా దృఢార్థమును ప్రశ్నయును.

(పున స్సదార్థయో) శశ్వత్

టీ. శశ్వత్ ||అ|| ఇది, పునః=మఱియు నను సర్థమునందును, Again; ఉ|| శశ్వ తృశ్యత శబ్దవార్ధిలహరీ విద్యోల్బణమ్, సదార్థయోః=ఎల్లపుడు నను సర్థమునందును వర్తించును, Constantly, for ever; ఉ|| శాశ్వతం వైరమ్, శాశ్వత.

సాక్షా (ప్రత్యక్ష తుల్యయోః)||

3౯౯||

టీ. సాక్షాత్ ||అ|| ఇది, ప్రత్యక్ష = ప్రత్యక్షమునందును, Actually; ఉ|| సాక్షా ద్దృష్టోఽపి, తుల్యయోః=సమాసమునందును వర్తించును, Like, in person; ఉ|| ఏషా సాక్షా ల్లక్ష్మీః, శాశ్వత.

(భే దానుకమ్పా సంతోష విస్మయాఽమస్త్రణే) బత|

టీ. బత ||అ|| ఇది, భేద=భేదమునందును, Alas (expressing sorrow); ఉ|| అహో బత మహత్కష్టమ్, అనుకమ్పా = దయ యందును (pity); ఉ|| మారోదీ ర్భత పుత్రీత్వమ్, సంతోష=

ంతోషమునందును (joy); ఉ॥ బత ముక్తాస్త్ కిల్బిషాత్, స్మయ = ఆశ్చర్యమునందును (surprise); ॥ఉ॥ అహో బతాసి ప్రహణీయవీర్యః, ఆమన్త్రణే = పిలుచుటయందును వర్తించును, ॥ ఏహి బత, Oh ! (calling), ఔహే.

హన్త (హన్తేనుకమ్పయాం వాక్యారమ్భ విషాదయోః)॥

టీ. హన్త ॥అ॥ ఇది, హన్తే = సంతోషమునందును, Oh ! expressing joy); ఉ॥ హన్త జీవితాస్మః, అనుకమ్పయామ్ = యయందును (compassion); ఉ॥ మారోదీ ర్హన్త పుత్రక, కారమ్భ = వాక్యారమ్భమునందును, ఉ॥ హన్త తే కథయిష్యమః, విషాదయోః = దుఃఖించుటయందును (grief) వర్తించును; ఉ॥ హన్త హతాః పథికగేహిన్యః.

ప్రతి (ప్రతినిధౌ వీప్సా లక్షణాదౌ ప్రయోగతః)।

టీ. ప్రతి ॥అ॥ ఇది, ప్రతినిధౌ = సదృశార్థమునందును, instead; ఉ॥ అభిమన్యు రద్ధునా త్ప్రతి, వీప్సా = గుణక్రియచేత న్నవస్తువులను ప్రత్యేకముగా వ్యాపింప నిచ్చగించుట యను వీప్సానందును, Each; ఉ॥ వృక్షం వృక్షం ప్రతి సిద్ధతి, లక్షణ = తించి, Towards for; ఉ॥ వృక్షం వృక్షం ప్రతి విద్యోతతే స్యుత్, ఆదౌ = మొదలయినదానియందును, ఆదిపదముచేత నొక కారమును బొందినవానిఁగాఁ జెప్పట యను నిత్యంభూతాఖ్యానమునందును, As to; ఉ॥ సాధు రాంతరం ప్రతి, ప్రయోగతః = ఒకటి న్ని మరియొకటి పుచ్చుకొనుట యను ప్రతిదానమునందును, In change; ఉ॥ తిలేభ్యో మాషాక్ ప్రతియచ్ఛతి, భాగమునందును వర్తించును, Belonging to (as a portion); ఉ॥ యదత్రమాంతి స్యాత్త ద్దీయతామ్, గతి.

ఇతి (హేతు ప్రకరణ ప్రకాశాది సమాప్తిః) ౪౦౧॥

టీ. ఇతి ॥అ॥ ఇది, హేతు = కారణమునందును, Therefore;

ఉ॥ హ స్తీతిపలాయ తే, ప్రకరణ=ప్రకాశమునందును, Thus; ఉ॥ గౌరశోహ స్తీతిజాతిః, ప్రకాశ=ప్రకాశమునందును, Well know as such; ఉ॥ ఇతి ప్రాణినః, ఆది = మొదలగు నర్థమునందున Etcoetera; ఉ॥ హేలా లీలే త్యమీ హావాః, సమాప్తిః=ము యుటయందును వ ర్తించును, Finis; ఉ॥ ఇతి ప్రథమ స్సర్గః, ३१ వగైరహ్.

(ప్రాచ్యాం) పురస్తాత్ (త్పృథమే పురాధేఽగ్రత ఇత్యపి)॥

టీ. పురస్తాత్ ॥అవ్య॥ ఇది, ప్రాచ్యామ్ = తూర్పుదిక్కు దును, Eastward; ఉ॥ పురస్తా దుదేతి సూర్యః, ప్రథమే=మొదలను నర్థమునందును, First; ఉ॥ పురస్తా త్క్రియ తే కర్మ పృథ్విద్వతి తత్ఫలమ్, పురాధే = తొల్లి యను నర్థమునందు, Formerly; ఉ॥ పురస్తా ద్రాహోఽభూత్, అగ్రతఇత్యపి=ముందు అను నర్థమునందును వ ర్తించును, In front; ఉ॥ పురస్తా తే నిర్యాతి.

యావ త్తావ (చ్చ సాకల్యేఽవధౌ మానేఽవధారణే)॥

టీ. యావత్-తావత్ ॥అవ్య॥ ఈ ౨ ను, సాకల్యే=అంత నను నర్థమునందును, As much as (the whole); ఉ॥ య త్కార్యం తావత్కురు, అవధౌ=మేరయందును, Until; యావ త్సంఖ్యం తే త్రం తావ త్కణ్ఠికివృక్షైః పరివృతమ్, మా పరిమాణమునందును, As many as (number); ఉ॥ యావద్ద తావద్భుక్తమ్, అవధారణే = పరిమాణ నిశ్చయమునందును వ చును, So much (affirmative); ఉ॥ యావ దమత్రం ద్బాహ్మణా నామ స్త్రీయస్వ, యావత్.

(మజ్జలానస్తరాఽరమ్భప్రశ్న కా ర్థేఽపి) ప్యథో అథ॥

టీ. అథో-అథ ॥అవ్య॥ ఈ ౨ ను, మజ్జశ = మంగళార్థము దును, Auspicious particle; ఉ॥ అథ వర్ణసమామ్నా అనన్తర=తర్వాత నను నర్థమునందును, After; ఉ॥ అథ ప్ర

మధిపః ప్రభాతే, ఆరమ్భ = దొరకొనుటయందును, Now; ఉ॥ అ
 థేదానీ మేత నిరూప్యతే, ప్రశ్న = అడుగుటయందును, What?
 ఉ॥ అ ధైకధేనో రపరాధచణ్ణా ద్గురోః కృశానుప్రతిమా ద్విభేషి,
 కార్తేన్నయః = అంతయు నను సర్థమునందును వర్తించును, All
 (comprehensively); ఉ॥ అథ చురాదయః కథ్యస్తే.

వృథా (నిరర్థ కావిధ్యోః)

టీ. వృథా ॥అవ్య॥ ఇది, నిరర్థక = వ్యర్థమనుటయందును,
 In vain; ఉ॥ ప్రాసాదశృక్లాణి వృథా ఒధ్యదక్షన్, అవిధ్యోః = విధి
 లేక చేయుటయందును, వర్తించును, Improperly; ఉ॥ ప్రపచ్యతే
 స సరకే యో వృథా లభతే పశుమ్, శ్రాఘా.

నానా (ఒనేకోభయార్థయోః)॥

౪౦౩॥

టీ. నానా ॥అ॥ ఇది, అనేక = బహుప్రకారమునందును, Many,
 ఉ॥ నానాచేష్టై ర్జలద లలితై ర్నిర్జితం తం నగేంద్రమ్, ఉభయా
 ర్థయోః = రెంటియందును వర్తించును, Both; ఉ॥ నానాగ్రాం
 సమిధం త్యజేత్, నానా.

ను (పృచ్ఛాయాం వికల్పే చ)

టీ. ను ॥అవ్య॥ ఇది, పృచ్ఛాయామ్ = ప్రశ్నయందును,
 What? ఉ॥ కొనుధావతి, వికల్పేచ = వికల్పమునందును వర్తించును,
 Or; ఉ॥ భీమో ను ఫల్గునో ను యోద్ధా.

(పశ్చాత్సాదృశ్యయో) రను॥

టీ. అను ॥అ॥ ఇది, పశ్చాత్ = వెనుక అను సర్థమునందును,
 After; ఉ॥ త మనుధావతి, సాదృశ్యయోః = సాదృశ్యమునందును
 వర్తించును, Like; ఉ॥ మాతర మనుకరోతి, మఱియు లక్షణా,
 (Indication); ఇత్థంభూతాఖ్యాన (In particular relation);
 భాగ (A share); వీప్సా (Repetition); సమీప (Near) ముల
 యందును వర్తించును, ఇత్య.

(ప్రశ్నానైవధారణానుజ్ఞానునయానుప్రణే) ననురంర

టీ. నను ||అ|| ఇది, ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును, What? ఉ|| నన్మ
భోజి, అవధారణా=నిశ్చయమునందును, Certainly; ఉ|| న స్వధి
గచ్ఛామః, అనుజ్ఞా = అనుమతయందును, Indicating assent
ఉ|| న న్యాదిశ, అనునయ = ఊరడించుటయందును, A consola
tory and kind expression; ఉ|| నను చణ్డి ప్రసీద మే, అనుప్రణే=
సంజోధనమునందును వ ర్తించును, Vocative particle; ఉ|| నన
దేవద త్త.

(గర్హాసముచ్చయ ప్రశ్న శజ్కా సమ్భావనా) స్వపి

టీ. అపి ||అ|| ఇది, గర్హా = నిందయందును, Reprehensiv
particle; ఉ|| అపి సిఞ్ఞే త్వలాన్ధ్రామ్, సముచ్చయ=సముచ్చయమ
నందును, And; ఉ|| భీమోర్జునోఽపి, ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును
Earnest inquiry; ఉ|| అపి క్రియార్థం సులభం సమిత్కుశమ్
శజ్కా = అనిష్టము సూహించుటయందును, Doubt or suspicion
ఉ|| అప్యగచ్ఛే ద్వాన్యః, సమ్భావనాను=యిది యిటువలె సంభ
వించు నను సంభావనయందును వ ర్తించును, Possibility and
likelihood, even; ఉ|| సముద్ర మపి లఙ్ఘయేత్, ఆఘి.

(ఉపమాయాం వికల్పే) వా

టీ. వా ||అ|| ఇది, ఉపమాయామ్ = పోలికయందును, Like
ఉ|| ఆశీవిహో వా సంక్రద్ధః, వికల్పే = వికల్పమునందును వ ర్తించును
Or, either; ఉ|| యవై ర్వీహిభి ర్వా యజేత, ఇతి.

(సామి త్వర్థే జుగుప్సనే)||

రంగి

టీ. సామి ||అ|| ఇది, అర్థే=సగమను సర్థమునందును, Hall
ఉ|| సామి నిమితితాత్మి, జుగుప్సనే = నిందయందును వ ర్తించును
Blamably; ఉ|| సా మ్యధ్యయన మనధ్యాయే.

అమా (సహ సమిపేచ)

టీ. అమా ||అ|| ఇది, సహ = కూడ ననునర్థమునందును,
With; ఉ|| అమావాస్యా, సమీపేచ = సమీపమునందును వర్తిం
చును, Near; ఉ|| అమాత్యః.

కం (వారిణి చ మూర్ధ్నిచ)।

టీ. కమ్ ||అ|| ఇది, వారిణి = నీళ్ళయందును, Water; ఉ||
కంజం పద్మమ్, మూర్ధ్నిచ = శిరస్సునందును, Head; ఉ|| కన్ధరా,
చకారమువలన సుఖమునందును వర్తించును, Pleasure, ease; ఉ||
కన్ధర్వః.

(ఇ వేత్థమర్థయో) రేవం

టీ. ఏవమ్ ||అ|| ఇది, ఇవ = పోలికయందును, Like, as; ఉ||
భానురేవం మునిర్భాతి, ఇత్థమర్థయోః = ఈ ప్రకార మనుటయందును
వర్తించును. Thus; ఉ|| ఏవంవాదిని దేవర్షా, ఇతః.

నూనం (తర్కేర్థనిశ్చయే)॥

౪౦౬॥

టీ. నూనమ్ ||అ|| ఇది, తర్కే = ఊహయందును, Perhaps;
ఉ|| నూన మున్నమతి యజ్వనాం పతిః, అర్థనిశ్చయే = అర్థనిశ్చయము
నందును వర్తించును, Certainly; ఉ|| త్సుద్రేఽపి నూనం శరణా
ప్రపన్నే, ఉత్పేక్షకు, Indicating, recollection; ఉ|| మదన
స్యేషవోనూనం యువతీనాం దృశశ్శితాః.

(తూష్ణీమర్థే సుఖే) జోషం

టీ. జోషమ్ ||అ|| ఇది, తూష్ణీమర్థే = మౌనమునందును,
Silently; ఉ|| ఇతి జోష మవస్థితే మునౌ, సుఖే = సుఖమునందును,
వర్తించును, At ease; ఉ|| జోష మాసీత వర్షాసు.

కిం (పృచ్ఛాయాం జగుప్సనే)।

టీ. కిమ్ ||అ|| ఇది, పృచ్ఛాయామ్ = ప్రశ్నమందును, That;
ఉ|| కింగతోఽసి, జగుప్సనే = నిందయందును వర్తించును, Bad;
ఉ|| కిం రాజా యో నరక్షతి.

నామ ప్రాకాశ్యసంభావ్య క్రోధోపగమ కుత్సనే॥ ౪౦౭

టీ. నామ ॥అ॥ ఇది, ప్రాకాశ్య = ఎఱిగింపఁదగిన యర్థమునఁ
దును, Evidently; ఉ॥ హిమాలయో నామ నగాధిరాజః, సంభా
వ్య=ఇటువలె సంభవించునను సర్థమునందును, Possibly; ఉ॥ అపీహ
సీతానామ సంభవిష్యతి, క్రోధ = కోపమునందును, Wrath; ఉ॥ ఆ
కంసస్యభయం నామ గోపా న్నాపి సురద్విషః, ఉపగమ = అం
కారమునందును, Indignant consent. ఉ॥ అస్తు నామ ధనీ కిం
దదాతి, (ప) కోపముచేత నంగీకరించుటయందును, Reproach
కుత్సనే=నిందయందును వర్తించును, ఉ॥ కోనా మాయం ప్రలపః
విభో ర్నిర్విశజ్కం సభాయామ్.

అలం (భూషణ పర్యాప్తి శక్తి వారణవాచకమ్)।

టీ. అలమ్ ॥అ॥ ఇది, భూషణ=భూషణమునందును, Ornament;
ఉ॥ అలంచకా రాస్య వధూ రహస్కరః, పర్యాప్తి=పూర్ణ
మను సర్థమునందును, Enough; ఉ॥ తస్యాల మేషా త్సుధితస
త్వప్త్యై, శక్తి=సమర్థుడను సర్థమునందును, Able; ఉ॥ అలం దృ
శ్యస్యవధాయ రాఘవః, వారణవాచకమ్ = చాలింపుమను సర్థవ
నందును వర్తించును, Prohibition; ఉ॥ అలం వివాదేన యథా
శ్రుతం త్వయా, ఆదృశ్య.

హుం (వితర్కే పరిప్రశ్నే)

టీ. హుమ్ ॥అ॥ ఇది, వితర్కే=ఊహయందును, Indicativ
of doubt and reflection; ఉ॥ హుం జలం మృగత్వస్థా, శ
ప్రశ్నే=ప్రశ్నయందును, ఉ॥ హుం దేవదత్తోఽయమ్, కోపమున
దును, ఉ॥ హుం నిహన్మి సహసా యుధి శత్రూన్; భర్తించు
యందును వర్తించును, ఉ॥ హుం నిర్లజ్జమ్, what (indicativ
anger, fear, dislike or reproach).

సమయా (ఽన్తిక మధ్యయోః)॥

౪౦౮

టీ. సమయా ॥అ॥ ఇది, అన్తిక=సమీపమునందును, Nea

ఉ॥ గజ్జా సమయా వారాణసీ, మధ్యయోః=నడిమియందును వర్తిం
చును, within, midst; ఉ॥ సమయా శైలయో ర్నదీ.

పున (రప్రథమేభేదే)

టీ. పునర్ ॥అ॥ ఇది, అప్రథమే = మఱియు అనునర్థమునం
దును, Again; ఉ॥ పున ర్భాషే తురగస్య రక్షితా, భేదే=విశేష
మునందును వర్తించును, ఉ॥ భ్రాతృషు పున ర్ద్విభవాన్, But on
the contrary, पुनः.

ని (నిశ్చయ నిషేధయోః)।

టీ. నిర్ ॥అ॥ ఇది, నిశ్చయ=నిశ్చయమునందును, Certainly,
ఉ॥ నిర్ణయః, నిషేధయోః=నిషేధమునందును వర్తించును, Negation,
निः; ఉ॥ నిర్ధనః.

(స్యాత్ప్రబద్ధనే చిరాతీతే నిక టాఽగామికే) పురా॥ ౪౦౯॥

టీ. పురా ॥అ॥ ఇది, ప్రబద్ధనే=వాక్యరచనయందును, Text;
ఉ॥ పురాణమ్, చిర=దీర్ఘకాలమునందును, Long since; ఉ॥ పురా
తనమ్, అతీతే=పోయిన కాలమునందును, Old, past; ఉ॥ పురాగతః,
నికట = సమీపమునందును, Near; ఉ॥ పురాగచ్ఛతి, ఆగామికే =
రాగలదానియందును, Future, వర్తించును, ఉ॥ ఆలోకే తే నిపతతి
పురా సా బలివ్యాకులా వా, మఱియు నెడతెగనిపాఠమునందును,
Ceaseless study; ఉ॥ ఉపాధ్యాయేన పురాఽధీయతేస్మై, పూర్వ
మనేకకాలముపోయిన దానియందును, Long in the past; ఉ॥
పురాతనం త్వం పురుషం పురావిదః, ఆసన్నభవిష్యద్గ్రథమందును,
Proximate future; ఉ॥ గచ్ఛ శీఘ్రం పురా దేవో వర్షతి.

ఊరద్యురీచోరరీ (చ విస్తారేఽజ్ఞీకృతౌ త్రయమ్)।

టీ. ఊరరీ=ఊరీ (పా) ఊరీ = ఊరరీ ॥అ॥ ఈ 3 ను, విస్తారే=
విస్తారమునందును, Expansion; ఉ॥ అర్థిషు స్వయ మురీకృత

కామ్యః, అన్తీకృతౌ = ఈయకొనుటయందును వర్తించును. Assent; ఉ॥ అజ్ఞా మురరీకృత్య యాతి.

(స్వర్గేచ పరలోకే) స్వర్

టీ. స్వర్ ॥ అ॥ ఇది, స్వర్గే = స్వర్గమునందును, Heaven; ఉ॥ స్వర్గద్యాం స్నాతి నారదః, పరలోకే = పరలోకమునందు, The Next world; చ కారమువలన జన్మాంతమునందును, ఉ॥ స్వర్గతస్య క్రియాః కుర్యాత్పుత్రః పరమభక్తిః, స్వర్గతస్య హృపుత్రస్య పత్నీతద్భాగ మర్హతి, సుఖమునందును Happiness: ఆకాశము నందును, The sky, వర్తించును.

(వార్తాసంభావ్యయోః) కిల ॥

రం॥

టీ. కిల ॥ అ॥ ఇది, వార్తా = లోకవాడుకయందును, News; ఉ॥ జఘాన కంసం కిల వాసు దేవః, సంభావ్యయోః = ఇది సంభవించు నను సర్థమునందును, Probably; ఉ॥ అద్భుతః కిల విజేష్య తే కురూన్, మఱియు, అసత్యమందును వర్తించును, Falsely; ఉ॥ గోత్రస్థలితం కిలాఽశ్రితమ్, Indicating displeasure.

(నిషేధ వాక్యాలంకార జిజ్ఞా సాఽనునయే) ఖలు॥

టీ. ఖలు ॥ అ॥ ఇది, నిషేధ = ప్రతిషేధమునందును, Prohibition; ఉ॥ నిర్ధారితేఽర్థే లేభ్యే నఖిలూక్త్వా ఖలు వాచికమ్, వాక్యాలంకార = వాక్యాలంకారమునందును, Expletive; ఉ॥ అథ ఖలు భగవాన్, జిజ్ఞాసా = ఎఱుఁగ నిచ్చుగించుటయందును, Indicating enquiry; ఉ॥ కింఖిల్వధీ తేపుత్రః, అనునయే = ఊఁటఁడుచుట యందును వర్తించును, A conciliatory expression; ఉ॥ నఖిలు నఖిలు ముగ్ధే సాహసం కార్య మేతత్.

(సమీపోభయత శ్శీఘ్ర) సాకల్యాభిముఖే) లభితః॥ రం॥

టీ. లభితః ॥ అ॥ ఇది, సమీప = సమీపమునందును, Near; ఉ॥ వారాణసీ మభితో భాగీరథీ, ఉభయతః = ఇరుపార్శ్వములయందు

దును, On both sides; ఉ॥ భేజేభితః పాతుకసిద్ధసిన్ధోః, శీఘ్రము
నందును, Quickly; ఉ॥ అభితశ్శత్రు రాయాతి, సాకల్య=అంతయు
నను నర్థమునందును, Entirely; ఉ॥ భుక్త్యేన్నమభితోఽతిధిః,
అభిముఖే=ఎదురుగా ననునర్థమునందును వర్తించును, In front;
ఉ॥ అభితో హింసకో దస్తీ నూ మేవ పరిధావతి.

(నామప్రాకాశ్యయోః) ప్రాదుః

టీ. ప్రాదుః ॥ఉ॥ ఇది, నామ=నామధేయమునందును, Name;
ఉ॥ విష్ణో ర్దశ ప్రాదుర్భావాః, (ప) సంభావనయందును, ప్రాకాశ్య
యోః = ప్రకాశించుదానియందును వర్తించును, Appearance;
ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా, “జన్మప్రాకాశ్యయోః ప్రాదుః” అని
పాఠముగలదు.

మిథో (ఽన్యోన్యం రహస్యపి)।

టీ. మిథః ॥అ॥ ఇది, అన్యోన్యమ్=తమలోదామను నర్థము
నందును, Mutually; ఉ॥ వాసిష్ఠకౌణ్డిన్యమైత్రావరుణాః మిథో
న వివాహ్యః, రహస్యపి = ఏకాంతమునందును వర్తించును, In
private; ఉ॥ మిథస్తద్వాభాషణలోలుపం మనః, మిథఃకృతే
మన్మథ ఏవ సాక్షీ.

తిరో (ఽన్తర్థా తిర్యగర్థే)

టీ. తిరస్ ॥అ॥ ఇది, అన్తర్థా=కప్పటయందును, Conceal-
ment; ఉ॥ కృష్ణమేఘ స్తిరోదధే, తిర్యగర్థే = అడ్డముగా నను
నర్థమునందును వర్తించును, Awry; ఉ॥ గతం తిరశ్చీన మనూరు
సారథేః.

హా (విషాద శు గార్తిషు)॥

౪౧౨॥

టీ. హా ॥అ॥ ఇది, విషాద = వ్యథపడుటయందును, Alas!
ఉ॥ పుణ్యాంతఃపుర మేవ హా ప్రవిశతి క్రుద్ధో ముని ర్భార్గవః,
శుక్ = శోకమునందును, Regret; ఉ॥ హాప్రియే జనకరాజపుత్రి

ఆర్తిః = పీడయందును వర్తించును, Alas; ఉ॥ హా హతోఽ
హయ.

అహ (హే త్యద్భుతే ఖేదే)

టీ. అహహ (ప) అహహా ॥అ॥ ఇది, అద్భుతే = ఆశ్చర్య
నందును, Indication of wonder; ఉ॥ అహహ మహతాం
మానశ్చరిత్రవిభూతయః, ఖేదే = వ్యసనపడుటయందును వర్తిం
Of pain fatigue; ఉ॥ అహహ కష్టపణ్డితతా విధేః, ఉ॥ అః
భిక్షమాణోఽపి క్షుధా సంపీడ్యతే జనః.

హి (హేతా వవధారణే)।

టీ. హి ॥అ॥ ఇది, హేతౌ = కారణమునందును, Bec:
ఉ॥ జానా మ్యగ్ని రిహా స్తీతి మహాన్ ధూమో హి ద్యౌః
అవధారణే = నిశ్చయమునందును వర్తించును, Indeed; ఉ॥
హి శీతః, పరుషోక్తిః కథం తస్మిన్ బ్రూహి త్వంహి తపోధన

ఇతి నానార్థావ్యయవర్గః = అనేకార్థములుగల
అవ్యయసమూహము ముగిసెను.

చిరాయ చిరరాత్రాయ చిరస్యా (ద్యాశ్చిరార్థకాః)

టీ. చిరాయ-చిరరాత్రాయ-చిరస్య ॥అ॥ ఈ 3 ను,
శబ్దముచేత, చిరమ్-చిరేణ-చిరాత్ అను నవ్యయములును,
బహుకాలమును, అర్థకాః = అర్థమునందు వర్తించును. తద
ఉ॥ చిరాయ సంతర్ప్య సమిద్భి రగ్నిమ్, చిరరాత్రాయ సం
చిరస్య దృష్టేన మృతోత్థితేవ, చిరం నసహతే స్థాతం &
భేదశబ్దయా, చిరేణ నాభిం ప్రథమోదబిన్దవః, చిరా త్సు
రసజ్ఞతాం యయా, Long time.

ముహూః పునః పునః శశ్వ దభీష్ణ మసకృ (త్సమాః)।

టీ. ముహూః - పునః పునః - శశ్వత్-అభీష్ణమ్-అసకృ

ఈ గీను సమాః = సమానార్థకములు, అనగా మాటినూటికి అను సర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ అవేక్షమాణం మహతీం ముహూర్ముహూః పునఃపునస్సూతనిషిద్ధహాపలమ్, వన్యవృత్తి రిమాం శశ్వత్, అభీక్ష మాస్ఫాలయతీవ కుమ్భమ్, అసక్య దనవగీతం గీత మాకర్ణయంతః, Again and again, frequently.

ప్రాయ్ డిత్వజ్ఞసాహ్నియ ద్రా జ్ఞజ్ఞ సపది (స్తుతే)॥ ౪౧౪॥

టీ. ప్రాక్-ఝడితి (ప్రా) ఝటితి-అజ్ఞసా-అహ్నియ-ద్రాక్-మజ్ఞ-సపది ॥అ॥ ఈ ౭ ను, ద్వుతే = శీఘ్రమను సర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ ప్రాగ్వయో యాతి దేహినామ్, సుతశత మత్యస్త దుర్భరం ఝడితి, అజ్ఞసా యాతి తురగః, అహ్నియ తావ దరుజేన తమో నిరస్తమ్, ద్రా గ్భవిష్యతి సుఖం తవ ప్రియే, మజ్ఞాదపాది పరితః పటలై రలీనామ్, వచన స్తస్య సపది క్రియా కేవల ముత్తరమ్, Soon, instantly.

బలవ త్సుష్టు కిముత స్వత్యతీవ (చ నిర్భరే)।

టీ. బలవత్ - సుష్టు - కిముత-సు-అతి=అతీవ ॥అ॥ ఈ ౭ ను, నిర్భరే=మిక్కిలియను సర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ పునర్వశిత్వాత్ బలవన్నిగృహ్య, సుష్టు పీతం మయా ఘృతమ్, కిము తాద్యకృతం కార్యమ్, సువృష్టి స్సస్యవర్ధనీ, అతివృష్టి రనావృష్టిః, అతీవ శోభతే రాజా, Much, very.

పృథగ్వినాస్తరేణరై హిరు జ్ఞానా (చ వర్జనే)॥ ౪౧౫॥

టీ. పృథక్ - వినా - అస్తరేణ - ఋతే - హిరుక్ - నానా ॥అ॥ ఈ ౭ ను, వర్జనే = అది తప్పించి యనుటయందు వర్తించును. ఉ॥ కించి ద్దత్వా పృథక్క్రియామ్, క్షణ మప్యత్యహతే న మాం వినా, అస్తరేణ మతం నాస్తి సుఖం సంసారిణాం భువి, ఋతే రవేః క్షాళయితుం క్షమేత కః, హిరు క్కర్మ న మోక్షః స్యాత్, నానా విష్ణుం మోక్షదో నాస్తిదేవః, Without, except.

య త్త ద్యత స్తతో (హేతౌ)

టీ. యత్-తత్-యతః-తతః ||అ|| ఈ ర ను, కారణమునందు వర్తించును. ఉ॥ యద్విద్యాసు ప్రగల్భోఽసి తత్సర్వై రపి పూజ్యసే, యతో గజ్ఞాఽమృసి స్నాత స్తతో నిష్కల్మషో నరః, Because, therefore.

(అసాకల్యేతు) చి చ్చన।

టీ. చిత్-చన ||అ|| ఈ ౨ ను, అసాకల్యే = కొంత యను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ కరోతి కించి దభ్యాసాత్, అసాత్రే కుశలై ర్దేయం న కించన ధనం సదా, కించిత్ = Some; కశ్చన = Some body.

కదాచి జ్ఞాతు

టీ. కదాచిత్-జాతు ||అ|| ఈ ౨ ను, ఒకానొకప్పుడు అను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ కదాచి దాసన్నసఖిముఖేన సా, న జాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి, Sometimes.

సార్థం (తు) సాకం సత్రాసమం సహ॥

౪౧౬॥

టీ. సార్థమ్-సాకమ్-సత్రా-సమమ్-సహ ||అ|| ఈ ౩ ను, తోడ నను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ సార్థ ముద్ధవసీరిభ్యామ్, సాకం శక్తిధరేణ తత్రభవతో దేవా ద్భవాసీపతేః, సత్రాకలత్రేణ సుఖం సమశ్నుతే, సమంవధూభి ర్వలభీర్యవానః, నిఃశ్వాసధూమం సహరత్నభాభిః, Together with.

(అనుకూల్యార్థకం) ప్రాధ్వం

టీ. ప్రాధ్వమ్ ||అ|| ౧, అనుకూల్య = అనుకూలతయను, అర్థకమ్ = అర్థముగలది, అనఁగా బంధన హేతుకమైన యానుకూల్యము నందు వర్తించును. ఉ॥ సవ్యేతరం ప్రాధ్వమితః ప్రయుజ్ఞే, Conformity.

(వ్యర్థకేతు) వృథా ముథా

టీ. వృథా-ముథా॥ ఈ ౨ ను, వ్యర్థకే = వ్యర్థమను నర్థ

మందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రయుక్త మప్యస్త్ర మితో వృథా స్యాత్, తత్ర భ్రమ త్యేవ ముథా షడఙ్గిః, [In vain; వృథా.

ఆహో ఉతాహో కిముత (వికల్పే) కిం కి మూత చ॥ ౪౧౭॥

టీ. ఆహో (పా) అహో-ఉతాహో-కిముత-కిమ్-కిము-ఉత
॥అ॥ ఈ ౭ ను, వికల్పే=వికల్పమునందు వర్తించును, ఉ॥ స్థాణురయ
మాహోపురుషః, ఉతాహో స్వి ద్భవోరాజా నలః పరపురజ్జయః,
కిముత త్వం శివో బ్రహ్మ, స్థాణు రయం కిం పురుషః, కిము తే
కార్యము తాన్యదీయకార్యమ్, Either, or (indicating delibe-
ration) అదౌ.

తు హి చ స్మ హ వై (పాదపూరణే)

టీ. తు-హి-చ-స్మ-హ-వై ॥అ॥ ఈ ౭ ను, పాదపూరణే =
పాదపూరణమునందు వర్తించును, ఉ॥ రామస్తు లక్ష్మణం ప్రాహ,
అహం హి యాస్యే నగరమ్, స చ ప్రాహ చ రాజానమ్, మయా
స్మ భుక్తం సహసా, రామం హ ప్రాహ లక్ష్మణః, తేన వై రాక్షసో
హతః, Expletives.

(పూజనే) స్వతి॥

టీ. సు-అతి ॥అ॥ ఈ ౨ ను, పూజనే=పూజార్థమందు వర్తిం
చును, ఉ॥ సుషన్ధా అపన్ధాశ్చ, Particles of praise and
reverence.

దివా౭ (హీన)

టీ. దివా ॥అ॥ ౧ అహ్నీతి = పగటియం దనుసర్థమునందు
వర్తించును, ఉ॥ కేచి ద్దివా తథా రాత్రౌ ప్రాణిన స్తుల్యదృష్టయః,
By day.

(త్యథ) దోషా (చ) నక్తం (చ రజనావితీ)॥ ౪౧౮॥

టీ. దోషా-నక్తమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, రజనౌశితీ = రాత్రియం
దను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ చోగా దోషా యయుః పశ్య,
నక్తమాపానభూమిషు, By night.

(తిర్యగ్ రే) సాచి తిరో (౭)

టీ. సాచి - తిరః ||అ|| ఈ ౨ ను, తిర్యక్ = అడ్డముగానను, అర్థే = అర్థమునందు వర్తించును. ఉ|| సాచి లోచనయుగం నమయ స్తి, తిరోఽఞ్చితి, Crooked, bent, awry.

(ప్రథ సంబోధనార్థకాః)

స్యః) ప్యా ట్ పా డ్ జ్ల హే హై భోః

టీ. ప్యాట్-పాట్ (పా) ఘట్-అజ్ల-హే-హై-భోః (పా) భో ||అ|| ఈ ౬ ను, సంబోధనార్థకాః = సంబోధనార్థమునందు వర్తించును. ఉ|| ప్యాట్ పుత్ర పత సర్వదా, పాట్ప్రియే హ్యేహి మద్విరమ్, ఘట్పథే ఫలితశ్చుతః, శ్రూయతా మజ్జ వా మపి, హేవతో భైశ్చ మాహర, హైవృక్షకింకమృసే, భోస్సప్తద్వీపవర్తినో రాజాన శ్చేత యధ్యమ్, భోరావణోత్తిష్ట మమగ్రతోయుధి, Vocative particles.

సమయా నికషా హిరుక్ ||

ర౧౯||

టీ. సమయా-నికషా-హిరుక్ ||అ|| ఈ ౩ ను, సమిపార్థము నందు వర్తించును. ఉ|| సమయా పర్వతం నదీ, విలభ్యై లజ్కౌఁ నికషా హనిష్యతి, పర్వతస్య హిరు జ్నదీ, సమయా-నికషా ఈ ౨ ను, మధ్యమునందు వర్తించునని కొండఱు, Near, midst.

(అతర్కితే తు) సహసా

టీ. సహసా ||అ|| అతర్కితే = విచారింపక యను సర్థమునందు వర్తించును. ఉ|| సహసా విదధీత సక్రియామ్, Inconsiderately suddenly, అశ్చఱా.

(స్యాత్) పురః పురతోఽగ్రతః

టీ. పురః-పురతః-అగ్రతః ||అ|| ఈ ౩ ను, ముందర నను సర్థమునందు వర్తించును. ఉ|| పుర స్సఖీనా మనుసీత లోచనే వాసీరధూలి ధవలాః పురతః ప్రయాన్తి, ప్రత్యర్థినోఽగ్రతోలేఖ్యమ్ Before, in front.

స్వాహా (దేవ హవిర్దానే) శ్రౌష్వ డ్వౌషడ్వషట్స్వధా।

టీ. స్వాహా-శ్రౌష్వట్-వౌషట్-వషట్-స్వధా ||అ|| ఈ ౫ ను, దేవ = దేవతలకు, హవిః = హవిస్సుయొక్క, దానే = ఇచ్చుటయందు వర్తించును. ఉ॥ అగ్నయే స్వాహా, అస్తు శ్రౌష్వట్, శిఖాయై వౌషట్, వషట్కరోతి, స్వధా పితృభ్యః, Invocations with the offerings made to the gods or manes.

కించి దీప్త స్మనా (గల్పే)

టీ. కించిత్-ఈషత్-మనాక్ ||అ|| ఈ 3 ను, అల్పే = ఇంచు కంత యనుటయందు వర్తించుచు, కొంచెమనుట, ఉ॥ కించి త్కుశ్చిత్ మూర్ధజః, ఈష దుష్ణం పయః పిబ, మనాక్ విహస్య సన్తుప్తః, A little, కించిత.

ప్రేత్యాముత్ర (భవాంతరే)।

టీ. ప్రేత్య-అముత్ర ||అ|| ఈ ౨ ను, భవాంతరే = జన్మాంతర మునందు వర్తించును. ఉ॥ ప్రేత్య స్వర్గే మహీయతే, ఇహ చాముత్ర చ ఫలం, In the next life.

వ ద్వా యథా తథే వైవం (సామ్యే)

టీ. వత్ - వా - యథా - తథా - ఇవ-ఏవమ్ ||అ|| ఈ ౬ ను, సామ్యే = పోలికయందు వర్తించును. ఉ॥ సోమవ త్ప్రియదర్శనః, పుష్పేక్షణై ర్లబ్ధితలోచనైర్వా, తస్యార్తస్య యథాపథమ్, యథా చైత్ర స్తథా మైత్రః, ఇన్దుః క్షీరనిధా వివ, అగ్ని రేవం ద్విజో భస్మసాత్కుర్యాదవమానితః, As, like, ఇత్య.

అహో హీ (చ విస్మయే)।

౪౨౧॥

టీ. అహో-హీ ||అ|| ఈ ౨ ను, విస్మయే = ఆశ్చర్యమునందు వర్తించును. ఉ॥ అహో మే సౌభాగ్యం మమచ భవభూతేశ్వ షణితౌ, హతవిధిలసితానాం హీ విచిత్రోవిపాకః, Ah! (indicating surprise), ఇత్య.

(మానే తు) తూష్ణీం తూష్ణీకాం

టీ. తూష్ణీమ్-తూష్ణీకామ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, మానే=మానవ సంఘం వర్తించును. ఉ|| ముని స్తూష్ణీమాస్తే, జపన్నాస్తే ముని ద్దేహీ తూష్ణీకాం జలమధ్యః, Silently.

సద్య సృపది (తత్త్వజే)।

టీ. సద్యః-సపది ||అ|| ఈ ౨ ను, తత్త్వజే = అప్పడే యః సర్థమున వర్తించును, ఉ|| సద్యః పతతి మాం సేవ, సపది ప్రదాత్యుపేక్షతోఽగ్నిః, Instantly, ఇత.

దిష్ట్యా సముపజోషం (చే త్యానస్తే)

టీ. దిష్ట్యా-సముపజోషమ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, ఆనస్తే = సంత్షమునందు వర్తించును, ఉ|| దిష్ట్యా త్వమసి మేధావీ, సముపజోష భవాత్ జయతి. కొందఱు, దిష్ట్యా-శమ్-ఉపజోషమ్ అని మాంసేష్ట్యగాం జెప్పిరి. ఉ|| శక్కుర శ్శం కరోతు నః, ఉపజోష మిః స్మృతిః, Indication of joy.

అస్తాస్త రేస్తరా||

౪౨.

అస్తరేణ (చ మధ్యే స్యుః)

టీ. అస్తరే-అస్తరా-అస్తరేణ ||అ|| ఈ ౩ ను, మధ్యే సమమ ననుటయందు, స్యుః = వర్తించును, ఉ|| ఆవయో రస్త జాతాః, అస్తరా త్వం చ మాం చ కమణ్డలుః, మృణాలసూత్ర మల మస్తరేణ స్థితి శ్చల చ్ఛామరయో ర్ద్వయం సః, Between amidst.

ప్రసహ్య (తు హతార్థకమ్)।

టీ. ప్రసహ్య ||అ|| హతార్థకమ్=బలాత్కారమునందు వర్తించును, ఉ|| ప్రసహ్య విత్తాని హరన్తి చోరాః, Forcibly, violently.

(యుక్తే ద్వే) సాంప్రతం స్థానే

టీ. సాంప్రతమ్-స్థానే || అ || ద్వే = ఈ రెండును, యుక్తే = యుక్తమను నర్థమునందు వర్తించును. తగుననుట, ఉ|| స్వయం ఛేత్తు మసాంప్రతమ్, సంప్రత్యసాంప్రతం వక్తు ముక్తే ముసలపాణినా, స్థానే భవా నేకనరాధిప స్సన్, Properly.

౭భీక్ష్యం శశ్వ (దనారతే)||

౪౨౩||

టీ. అభీక్ష్యమ్-శశ్వత్ || అ || ఈ ౨ ను, అనారతే = ఎల్లపుడు నను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| అభీక్ష్య ముష్టై రపి తస్య సోష్మణః, శశ్వ ద్యాతి, Continually, perpetually.

(అభావే) న హ్య నో నా (౭పి)

టీ. నహి-అ-నో-న|| ఈ ౪ అవ్యయములును, అపిశబ్దము వలన, అన=అనునదియు, అభావే=లేదనుటయందును, కాదనుట యందును వర్తించును, ఉ|| నహి స్వాత్మారామం విషయస్యగ తృష్ణా భ్రమయతి, అవిప్ర ఇవ భాషసే, నో చక్రీ కిం కులాలః, న మే కించన దహ్యతే, No, not, శబ్దే.

మాస్మ మా౭లం (చ వారణే)|

టీ. మాస్మ-మా-అలమ్ || అ || ఈ ౩ ను, వారణే = వద్దనుట యందు వర్తించును, ఉ|| సాధోత్సర్జ్యప్రణయవిముఖో మాస్మభూ దుజ్జయిన్యాః, మాభూ దాశ్రమపీడేతి, అలం మహిపాల తవశ్రమేణ, Negative and prohibitive.

(పక్షాంతరే) చే ద్యది (చ)

టీ. చేత్-యది || అ || ఈ ౨ ను, పక్షాంతరే = పక్షాంతరము నందు వర్తించును. ఇటువలెనైన ననుట, ఉ|| సత్యం చే త్తపసా చ కిమ్, శుచి మనో యద్యస్తి తీర్థేన కిమ్, If.

(తత్త్వే) త్వద్ధా-అజ్ఞాసా (ద్వయమ్)॥

ర ౨౪॥

టీ. అద్ధా-అజ్ఞాసా ॥అ॥ ద్వయమ్=ఈ ౨ ను, తత్త్వే=సత్యమను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఆరాధితో-అద్ధా మనురప్ప రోభిః, అజ్ఞానేతి దురుదుః కచగ్రహైః, Truly.

(ప్రకాశే) ప్రాదు రావి (స్యాత్)

టీ. ప్రాదుః-ఆవిః ॥అ॥ ఈ ౨ ను, ప్రకాశే=అగపడుటయందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా, ఆవిర్బభూవ కుశగర్భముఖం మృగాణాం యూథమ్, Apparent.

ఓ మేవం పరమం (మతే)॥

టీ. ఓమ్-ఏవమ్-పరమమ్ ॥అ॥ ఈ ౩ ను, మతే=అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ఉ॥ ఓ మిత్యుక్తవతో-అథ శార్ఙ్గిణ ఇతి, ఏవం యథార్థ భగవన్, తతః పరమ మి త్యుక్త్వా, Yes, యే.

సమస్తత (స్తు) పరిత స్సర్వతో విష్వ (గిత్యపి)॥ ర ౨౫॥

టీ. సమస్తతః-పరితః-సర్వతః-విష్వక్ ॥అ॥ ఈ ౪ ను, ఇత్యపి అన్నందున విశ్వతః-సమంతాత్ అనునవియు అంతటను అను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ సమస్తతో వర్షతి మేఘసజ్జ్ఞః, ఆయాన్తి పరితః శ్రియః, త్వం సర్వతోగామి చ సాధకం చ, విష్వక్తేషు పతతి స్ఫుట మస్తరిక్షమ్, All around, Every way.

(అకామానుమతౌ) కామమ్.

టీ. కామమ్ ॥అ॥ అకామ=మనసు రాక, అనుమతౌ=అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ఉ॥ కామం నృపా స్సన్తు సహస్ర శో-న్యే, Acquiescing with reluctance. కొండలు 'అకామానుమతౌ' అను పాఠము నంగీకరించి మిక్కిలి యంగీకరించుటయందు వర్తించునని, Willing compliance.

(అసూ యోపగమే) ౭స్తు (చ)

టీ. అస్తు-చకారమువలనభవతు ||అ|| ఈ ౨ ను, అసూయా = ఓర్వమిచ్చేత, ఉపగమే = పొందుటయందు, అనఁగా గోపముచే నంగీకరించుటయందు వర్తించును. ఉ|| ధావ స్నేవ దశాననః ప్రహరతే మత్స్యేయసీ మస్తు వా, భవతు భవ త్వసుహృజ్జన స్సకామః, Be it so (implying regret in the acquiescence).

నను చ (స్వాద్విరోధోక్తా)

టీ. ననుచ ||అ|| విరోధ = ఒకఁడు పలికినందులకు విరుద్ధముగా, ఉక్తా = పలుకుటయందు వర్తించును, ఉ|| నను చాత్ర తుగాగమః కథం భవతి, Indicating contradiction.

కచ్చి (త్కామప్రవేదనే)||

౪౨౬||

టీ. కచ్చిత్ ||అ|| కామ = కస్తార్థమును, ప్రవేదనే = తెలియఁజేయుటయందు, అనఁగా నిష్టార్థప్రశ్నించుందు వర్తించును, ఉ|| కచ్చి జ్జీవతి మే మాతా, I hope.

నిష్ఠమం దుష్ఠమం (గర్హ్యే)

టీ. నిష్ఠమమ్-దుష్ఠమమ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, గర్హ్యే = నిందింపఁదగినదానియందు వర్తించును, ఉ|| నిష్ఠమం వక్తి మూర్ఖః, దుష్ఠమం వర్తతే వధూః, Improperly, unseasonably.

యథాస్వం (తు) యథాయథమ్|

టీ. యథాస్వమ్-యథాయథమ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, తమతమ వస్తువులను సర్థమునందును, తాముతా మను సర్థమునందురు వర్తించును, ఉ|| యథాస్వ మాశ్రమై శ్చక్రే, యథాయథం పలాయంతః, As thereto appertaining.

మృషా మిథ్యా (చ వితథే)

టీ. మృషా-మిథ్యా ||అ|| ఈ ౨ ను, వితథే = అసత్యమునందు

వర్తించును, ఉ॥ ఉచ్చాయసౌందర్యగుణా మృషోద్వ్యాః, మిథ్యా
వాదినీ దూతి బాన్ధవజన స్యాజ్ఞాతపీడాగమే, Falsely, मिथ्या.

యథార్థం (తు) యథాతథమ్॥

౪౨౭॥

టీ. యథార్థమ్-యథాతథమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను సత్యమునందు
వర్తించును, ఉ॥ యథార్థ ముక్తవా న్నాన్యత్, గురు ర్వక్తి యథా
తథమ్, Properly, suitably.

(స్య) రేవం తు పునర్వైవే (త్యవధారణవాచకాః)।

టీ. ఏవం-తు-పునః-వా-ఏవ ॥అ॥ ఈ ౩ ను, అవధారణ
వాచకాః=ఇదియ యను నియమార్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఏవ
మేత ద్యథా ప్రాహ విష్ణు స్తు జగతాంపతిః, రావణంతు దురాత్మా
నమ్, భవభిద్రాఘవః పునః, వ్యాసో వా సర్వధర్మజ్ఞః, త్వమేవ
సాక్షాత్కరణీయ ఇత్యతః, ఇచట “స్య రేవంతు పునర్వైవే త్యవ
ధారణవాచకాః” అను పాఠము గలదు, Indeed.

ప్రా (గతీతార్థకం)

టీ. ప్రాక్ ॥అ॥ అతీత=జరిగినకార్యముయొక్క, అర్థకమ్=
అర్థముగలది, అనగా పోయినకాలమందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రపేదిరే
ప్రాక్తనజన్మవిద్యాః, Before, anterior.

నూన మవశ్యం (నిశ్చయే ద్వయమ్)॥

౪౨౮॥

టీ. నూనమ్-అవశ్యమ్ ॥అ॥ ద్వయమ్=ఈ ౨ ను, నిశ్చయే=
నిశ్చయార్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ నూనం హ న్తాస్మి రావణమ్,
అవశ్యం యాతార శ్చిరతరముషిత్యాపి విషయాః, Certainly,
necessarily.

సంవ (ద్వైరే)

టీ. సంవత్ ॥అ॥ వర్షే = సంవత్సరమందు వర్తించును, ఉ॥
రామః పశ్చిదశే సంవ దయోధ్యాం ప్రవివేశ హ, A year, संवत्.

(2వరే) త్వర్వాక్

టీ. అర్వాక్ ||అ|| అవరే = మేరగాఁజెప్పు వస్తువునకుఁ గ్రిందటి దైనకాలమునందును, దేశమునందును వర్తించును, ఉ॥ యాచూ దర్వా జ్జభుజ్జీత, గ్రాచూ దర్వా జ్జదీ, Former, prior.

ఆ మేవం

టీ. ఆమ్-ఏవమ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, ఒకఁడు చెప్పినదాని నంగీ కరించుటయందు వర్తించును, ఉ॥ ఆం కరోమి తవ ప్రియమ్, ఏవం కుర్మాః, Assent, consent, promise.

స్వయ (మాత్మనా)।

టీ. స్వయమ్ ||అ|| ఆత్మనా = తనంత నను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ స్వయం కృత ప్రసాదస్య, Self, of himself, स्वयम्.

(అల్పే) నీచై

టీ. నీచైః ||అ|| అల్పే = కొంచెముందు వర్తించును, ఉ॥ తథాపి నీచై ర్విసయా దదృశ్యత, Little, low.

(ర్మహ) త్యుచ్చైః

టీ. ఉచ్చైః ||నీ|| మహతి = అధికమందు వర్తించును, ఉ॥ శృజ ముచ్చైర్రిరే రిదమ్, Great, high, उच्च.

ప్రాయో (భూ)

టీ. ప్రాయః ||అ|| భూమ్ని = తఱచుగా నను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రాయో నవవధూః కాస్తమ్, Frequently, generally, प्राय.

(మన్యద్రుతే) శనైః॥

౪౨౯॥

టీ. శనైః ||అ|| అద్రుతే = మెల్లఁగా నను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ అలింగతి శనై శ్శనైః, Slowly.

సనా (నిత్యే)

టీ. సనా ||అ|| నిత్యే = నిత్యమునందు వర్తించును, ఉ|| సనాతనః,
Perpetually, ever.

బహి (ర్బాహ్యే)

టీ. బహిః ||అ|| బాహ్యే = వెలుపల నను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| దాసీకుమ్భం బహి గ్రామాత్, External, out.

స్మా (తీతే)

టీ. స్మ ||అ|| అతీతే = కడచె నను నర్థమునందు వర్తించును, సేవతేస్మ శయనం పరాజ్ఞుభి, Formerly.

ఽస్త (మదర్శనే)

టీ. అస్తమ్ ||అ|| అదర్శనే = కానరాకుండుటయందు వర్తించును, ఉ|| అస్తంగతో రావణః, అస్తంగతో భాస్కర ఇతి, Disappearance.

అస్తి (సత్త్వే)

టీ. అస్తి ||అ|| సత్త్వే = కలదనుటయందు వర్తించును, ఉ|| అస్తి క్షీరా గౌః, Present, now.

(రుపోక్తా) ఛ

టీ. ఉ ||అ|| రుపా = కోపముచేత, ఉక్తా = పలుకుటయందు వర్తించును, ఉ|| ఉ ఆగత శ్శత్రుః, రుపోక్తా హూమ్ అనియు పాఠము, ఉ|| వృద్ధా స్తేన విచారణీయచరితా స్తిష్ఠస్తు హుం వర్తతామ్, Interjection expressing wrath.

ఊం (ప్రశ్నే)

టీ. ఊమ్ ||అ|| ప్రశ్నమందు వర్తించును, ఉ|| ఆగత శ్శత్రు రూమ్.

(ఽనునయే) త్వయి||

౪౩౦||

టీ. అయి ||అ|| అనునయే = ఊహించుటయందు వర్తించును, ఉ॥ అయి ముగ్ధే, Encouraging vocative.

(తర్కే) ను (స్యాత్)

టీ. ను ||అ|| తర్కే = ఊహయందు వర్తించును, ఉ॥ అస్త శైలగహనం ను వివస్వా నావివేశ జలధిం ను మహీం ను, తర్కేతు స్యాత్ అను పాఠమునందు స్యాత్ అనునది యూహ యందు వర్తించునని యర్థము, ఉ॥ స్యా త్కింఞ్చ నోపపద్యతే, Indicating reflection.

ఉషా (రాత్రేరవసానే)

టీ. ఉషా ||అ|| రాత్రేః = రాత్రియొక్క, అవసానే = అంతమునందు, అనఁగా ప్రాతఃకాలమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఉషా జనాః ప్రబుద్ధ్యంతే, ఉషా తనో వాయు దుపైతి మన్దం, Close of the night, morning, break of day, ఇతి

నమో (నతౌ)।

టీ. నమః ||అ|| నతౌ = నమస్కారమునందు వర్తించును, ఉ॥ నమో విష్ణవే, Hail, salutation, bow.

(పునరర్థే) ఒజ్జ

టీ. అజ్జ ||అ|| పునః = మఱియునను, అర్థే = అర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ మూర్ఖస్తు నావమస్తవ్యః కి మజ్జ విద్వాన్, Again, rather.

(నిన్దాయాం) దుష్టు

టీ. దుష్టు ||అ|| నిన్దాయామ్ = చెడ్డది యను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ దుష్టువృత్తి దుర్జనస్స్యాత్, Ill.

సుష్టు (ప్రశంసనే)॥

౪౩౧॥

టీ. సుష్టు ||అ|| ప్రశంసనే = మంచిది యనుటయందు వర్తించును, ఉ॥ సుష్టు భుక్తం మయా గృహే, Well.

ఆమా (అనుగుణ్యే)

టీ. ఆమ్ ||అ|| ఆనుగుణ్యే = అనుకూలార్థమునందు వ
చును, ఉ|| ఆమ్ జ్ఞాతమ్, Oh; I see it now, Oh; yes.

(స్మరణే) అయే

టీ. అయే ||అ|| స్మరణే = స్మరణమునందు వ ర్తించు
ఉ|| అయే పూర్వం కృతం మయా, Ah (showing recollectic

ఫ (ఋషిఘ్ననిరాకృతౌ)।

టీ. ఫట్ ||అ|| విఘ్న = విఘ్నముయొక్క, నిరాకృతౌ
పోఁగొట్టుటయందు వ ర్తించును, ఉ|| అస్త్రా)య ఫట్, A w
used in uttering spells to ward off evil.

(అశ్లేకృతౌ స్యా) దధకిం

టీ. అధకిమ్ ||అ|| అశ్లేకృతౌ = అంగీకారమునం
స్యాత్ = వ ర్తించును, ఉ|| దేవదత్త కిం భోక్ష్యసి; అధకిమ్, Y
quite so.

(హీనసంబోధనేతు) రే||

౪౩

టీ. రే ||అ|| హీన = హీనునియొక్క, సంబోధనే =
చుటయందు వ ర్తించును, ఉ|| రే రే పాప మమాన్తికా దః
(Used in addressing menials). 'ఆమానుగుణ్యే' అన్నది వె
లిదివఱకుఁ బ్రక్షిప్తమని కొందఱు.

సాయం (సాయే)

టీ. సాయమ్ ||అ|| సాయే = సాయంకాలమునందు వ
చును, ఉ|| సాయంతన మల్లికాను, Evening.

ప్రగే ప్రాతః (ప్రభాతే)

టీ. ప్రగే-ప్రాతః ||అ|| ఈ ౨ ను, ప్రభాతే = ప్రాతఃకాల
నందు వ ర్తించును, ఉ|| ప్రగే సృషాణా మథ తోరణా ద్భహిః,
సృష్టాముపాసీత, Morning.

నికషా (ఁన్తికే)।

టీ. నికషా ||అ|| అన్తికే = సమీపమునందు వర్తించును, ఉ|| విలభ్యు లజ్ఞాం నికషా హనివ్యతి, Near.

పరుత్పరైవమో (ఁబ్దే పూర్వే పూర్వతరే యతి)॥

టీ. పరుత్-పరారి-ఐషమః ||అ|| ఈ 3 ను పరుసగా, పూర్వే అబ్దే=పోయినయేటియందును, Last year; పూర్వతరే అబ్దే = అంతకు మున్నేటియందును, Year before the last; యతి = నడచుచున్న యేటియందును వర్తించును, Current year; ఉ|| పరారిసంభృతం విత్తం పరున్నప్త మభోగతః, ఐషమశ్చీయతే యత్నాత్తతః కింవా భవిష్యతి.

అద్య (త్రాహ్న)

టీ. అద్య ||అ|| అత్రఅహ్నః=నడచుచున్న పగటియందు వర్తించును, ఉ|| సరలో కేఽద్య దుర్లభః, Today.

(ధపూర్వేఽహ్నిత్యాదా) పూర్వోత్తరాపరాత్.

తథాఽధరాన్యా న్యత రేతరా త్పూర్వేద్య రాదయః॥

టీ. పూర్వోత్తరాపరాత్-అధరాన్యాన్యతరేతరాత్-పూర్వ ఉత్తర అపర అధర అన్య అన్యతర ఇతర అను శబ్దములవలనఁ బుట్టిన, పూర్వేద్యరాదయః, పూర్వేద్యః = నిన్న, Yesterday, ఇతః; ఉత్తరేద్యః=రేపు, To-morrow, ఇతః; అపరేద్యః=ఎల్లుండి, The day after to-morrow, ఇతః; అధరేద్యః = మొన్న, The day before yesterday, ఇతః; అన్యేద్యః - ఇతరేద్యః = మఱియొకనాడు, Another day, ఇతః ఇతః; అన్యతరేద్యః=రెండు దినములలో నొకనాడు, One of two days అను సర్థములయందు వర్తించును, ఉ|| నిమన్త్రయత పూర్వేద్యః, నాన్తిముఖా దుత్తరేద్య ర్వివాహః పరిక్షీర్తితః, అగతా నపరేద్య స్తాన్, అధరేద్య స్సమాగతాః, అన్యేద్య రాత్మానుచరన్య భావమ్, పశ్చమీషఙ్ఘో

రన్యతరేద్యుః పితరం ద్రక్ష్యసి, కష్టదినా దితరేద్యుః ప్రియో ద్రష్టవ్యః.

ఉభయద్యు శోభయేద్యుః

టీ. ఉభయద్యుః-ఉభయేద్యుః ||అ|| ఈ ౨ ను, రెండుదినము లను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| ఉభయద్యు రుత్సవః, Both days, దౌనో దిన.

(పరేత్వహ్ని) పరేద్యవి

టీ. పరేద్యవి ||అ|| పరేత్వహ్ని = మఱునాటియందు వర్తించును, ఉ|| ద్రష్టాస్మి పరేద్యవి సఖాయమ్, Next day, క్షణే దిన.

హ్యో (గతే)

టీ. హ్యో ||అ|| గతే = పోయిన దినమందు, అనఁగా నిన్నయను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| హ్యో స్సర్వ మభవ త్కార్యమ్, Yesterday, ఇత.

(ఽనాగతేహ్ని) శ్వః

టీ. శ్వః ||అ|| అనాగతే = రానట్టి, అహ్ని = దినమందు, అనఁగా తేపను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| శ్వః కార్య మద్య కుర్వీత, To-morrow, ఇత.

పరశ్వ (స్తత్ప రేహని)||

౪౩౫||

టీ. పరశ్వః ||అ|| తత్పరే = అవతలి, అహని = దినమందు, అనఁగా నెల్లుండి యను నర్థమందు వర్తించును, ఉ|| పరశ్వో వా భవిష్యతి, The day after to-morrow, ఇత.

తదా తదానీం

టీ. తదా-తదానీమ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, అప్పుడను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| తదా చక్షుష్మతాం ప్రీతిః, యదా స్యా త్ప్రియ యా సజ్జః తదానీ మేవ మే సుఖమ్, Then, at that time, ఇత.

యుగపదేకదా

టీ. యుగపత్-ఏకదా || అ || ఈ ౨ ను, ఒక్కకాలముం దను సర్థమందు వర్తించును, ఉ॥ యుగప ద్వాన్వయశేదిశః, ఏకదా మిళితా ద్విజాః, At once, at the same time, అక్షణ.

సర్వదా సదా

టీ. సర్వదా-సదా || అ || ఈ ౨ ను, ఎల్లప్పు డను సర్థమందు వర్తించును, ఉ॥ సర్వదా సర్వదోఽసీతి, యాచతే యాచక స్సదా, Always, At all times, ఇతీదా, ఇదా.

ఏతర్హి సమ్ప్రీతీదానీ మధునా సామ్ప్రీతం (తథా) || ౪౩౬ ||

టీ. ఏతర్హి-సమ్ప్రీతి-ఇదానీమ్ - అధునా - సామ్ప్రీతమ్ || అ || ఈ ౩ ను, ఇప్పుడను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ భవంత మేతర్హి మనస్వి గర్హితే, సమ్ప్రీ త్యసామ్ప్రీతం వక్తుమ్, ఇదానీ మస్మి సంవృత్తః, బలావలేపా దధునాఽపి పూర్వవత్, ఓ స్వస్మిన్ సామ్ప్రీతం లోకే, Now, at this time, అగ్గి.

(దిగ్దేశకాలే పూర్వాదౌ) ప్రాగుద క్షృత్యగాదయః |

టీ. ప్రాగుద క్షృత్యగాదయః = ప్రాగుద క్షృత్య గాద్యవ్యయ ములు, పూర్వాదౌ = పూర్వాదులయిన, దిగ్దేశకాలే = దిగ్దేశకాలముల యందు వర్తించును, ప్రాక్ || అ || ఇది పూర్వదిక్కునకును, East, पूर्व; పూర్వదేశమునకును, Eastern, पूर्वी; పూర్వకాలమునకును, Prior time, పేరు. ఉ॥ ప్రాజ్ఞు ఖోఽన్నాని భుజ్జీత, ప్రాగ్భాగతః పత ది హేద ముఃత్యకాసు, ప్రాక్స్పృష్టే కేవలాత్మనే. ఉదక్ || అ || ఇది ఉత్తరదిక్కునకు, North, उत्तर; ఉత్తరదేశమునకును, Northern, उत्तरी; ఉత్తరకాలమునకును, Subsequent, పేరు. ప్రత్యక్ || అ || ఇది పడమటిదిక్కునకును, West, पश्चिम; పడమటి దేశమునకును, Western, पश्चिमी; పేరు. ఆదిశబ్దముచేత, అవాక్ =

South, దక్షిణ; Southern, దక్షిణి; or former; దక్షిణాత్-దక్షిణతః-దక్షిణేన = Southward, దక్షిణ కి తరఫ; ఉత్తరాత్-ఉత్తరతః-ఉత్తరేణ = Northward, उत्तर కి తరఫ; అధరాత్-అధరతః-అధరేణ-అధరస్థాత్ = Underneath, नीचे; పురస్థాత్ = Before, పూర్వ; ఉపరి-ఉపరిస్థాత్ = Above, ऊपर; అధస్థాత్ = Behind, पीछे; మొదలయినవి గ్రహింపఁబడును.

ఇత్యవ్యయవర్గః = అవ్యయములయొక్క పదసమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను గ్రంథాదియందుఁ జేసిన 'సంపూర్ణముచ్యతే వర్గైర్నామలిక్ష్ణానుశాసనమ్' అను ప్రతిజ్ఞ చొప్పున లింగములతోడ నామముల కనుశాసనముకొఱకు వర్గాంతరమును బ్రారంభించుచున్నాడు.

సలిజ్జశాస్త్రై స్సన్నాదికృతద్ధితసమాసజైః॥ ౪౩౨॥

అనుక్తై స్సజ్జ్రహే లిజ్గం సంకీర్ణవది హోన్నయేత్ ।

టీ. ఇహసజ్జ్రహే = ఈ లింగాది సంగ్రహవర్గయందు, సలిజ్జశాస్త్రైః = పాణిని వరకుచి మొదలైనవారిచేతఁ జెప్పఁబడిన లింగలక్షణములుగల, 'స్త్రీయా మీ దూ ద్విరా మైకాచ్' అనునది మొదలయిన వాక్యములతోఁ గూడినట్టి, సన్నాదికృతద్ధితసమాసజైః = సనాద్యంత ధాతువులమీఁది అప్రత్యయము మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములవలనను, కేవలధాతువులమీఁది కృత్ప్రత్యయమువలనను, తద్ధితప్రత్యయములవలనను, సమాసములవలనను బుట్టిన అనుక్తైః = పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పఁబడిన, 'స్త్రీభావాదా వనిక్తిః' మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను 'తల్పృద్యే యేని కడ్యచ్'త్రా' ఇవి మొదలయిన తద్ధితప్రత్యయములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను, 'అదన్తై ర్ద్విగు రేకార్థః' ఇ:

మొదలయిన సమాసములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను, లిజ్జమ్ = స్త్రీపుం నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = తెలిసికోవలయును. మరియు దృష్టాంతముచేతను లింగము నెఱుగు నుపాయమును జెప్పుచున్నాఁడు. సంకీర్ణవత్ = సంకీర్ణవర్గయందువలెఁ బ్రకృతి ప్రత్యయార్థాదులచేతను లింగమును తెలిసికొనవలెను.

ఈ వర్గయందుఁ జెప్పునట్టి లింగలక్షణములకుఁ బూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధులతో విరోధము వచ్చినప్పు డేలక్షణము వర్తించు నను సందేహమును పరిహరించుచున్నాఁడు.

లిజ్జశేషవిధి ర్వావ్యసీ విశేషైర్య ద్యబాధితః॥

౪౩౮॥

టీ. లిజ్జశేషవిధిః = ఈ వర్గయందుఁ జెప్పఁబడు సామాన్యమయిన లింగలక్షణము, విశేషైః = ఈ శాస్త్రమున నక్కడక్కడఁ జెప్పఁబడిన విశేషవిధులచేత, అబాధితోయది = బాధింపఁబడనిదైనచో, వ్యాసీ = తాను ప్రవర్తించునది యగును. అనఁగా నీ వర్గయందుఁ జెప్పు లింగలక్షణము పూర్వవర్గయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధిని విడిచిపెట్టి కడమదిక్కుననే ప్రవర్తించునని తాత్పర్యము. అది యెట్లన, నీ వర్గయందు స్వర్గపర్యాయములు పుంలింగములొను అను విధి “ద్యోదివాద్యే స్త్రీయామ్” అను విశేషవిధిచోట ప్రవర్తింపదు.

స్త్రీయామ్

టీ. స్త్రీయాం అను పదము ‘పుంస్త్యేనభేదానుచరాః’ అను పుంలింగాధికారపర్యంత మనువర్తించి వచ్చును. కావున నదివఱకుఁ జెప్పు శబ్దములు స్త్రీలింగములు.

ఈ దూ ద్వీరా మైకాచ్

టీ. ఏకాచ్ = ఒకయచ్చు గలిగిన, ఈదూద్వీరామా = ఈకారాంత ఊకారాంత శబ్దములు నీ॥, శ్రీః, ధీః, భూః, భూః.

సయోని ప్రాణి నామచ|

టీ. యోని కలిగిన ప్రాణులకుఁ బేరయిన శబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ఉ॥ మాతా, యోషిత్, సురభిః, కరేణుః.

నామ విద్యున్నిశా వల్లీ వీణా ది గ్భూ నదీహియామ్॥

టీ. విద్యుత్ = మెఱపు, నిశా = రాత్రి, వల్లీ = తీరగె, వీణా = వీణె, దిక్ = దిక్కు, భూ = భూమి, నదీ = నది, హీ = సిగ్గు, ఈ ౨ వస్తువులయొక్క, నామ = పేళ్లు, విశేషవిధిబాధ లేనివి సీ॥, ఇచట వీణా పర్యాయములకును, హీ పర్యాయములకును, 'జ్యోబూజస్తమ్-ఈదూద్విరామైకాచ్' అను విధులచేత స్త్రీలింగము సిద్ధించినను విస్వప్తార్థముగాఁ జెప్పినాడు. కొందఱు వాణీదిగ్భూనదీహియామ్ అని పాఠము గలదనిరి. మొదటి పక్షమునందు హీ పర్యాయము లయిన మందాక్షప్రీడశబ్దములు విశేషవిధిబాధ కలవి గనుక నక్కడ నీ విధి లేదు.

అదన్తై ద్విగు రేకార్థో

టీ. అదన్తైః = అకారాంతము లయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడుకొనియున్న, ఏకార్థోద్విగుః = సమాహారమునందలి ద్విగు సమాసము సీ, ద్విగుసమాస మన సంఖ్యాపూర్వపదమైన సమాసము, ఉ॥ పఞ్చానాం మూలానాం సమాహారః = పఞ్చమూలీ, దశమూలీ, త్రిలోకీ.

స స పాత్రయుగాదిభిః|

టీ. పాత్రయుగాదిభిః = ఉత్తరపదము లయిన పాత్రయుగాది శబ్దములతోఁ గూడియున్న, సః = అ ద్విగుసమాసము, స = స్త్రీలింగము కాదు, ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్, చతుర్యగమ్, త్రిభువనమ్.

తల్

టీ. భావార్థమునందున, సమూహార్థమునందును, స్వార్థమునందును విధింపఁబడిన తల్ ప్రత్యయ ఘంతముగాఁ గల శబ్దములు

, ఉ॥ భావార్థమున, పురుషస్య భావః పురుషతా, అశ్వతా; హూహార్థమున, గ్రామాణాం సమూహః గ్రామతా; జనతా; ధతా; సహాయతా; స్వార్థమున, దేవఏవ దేవతా.

బృద్ధే యేనికడ్యచ్ త్రా

టీ. బృద్ధే = సమూహార్థమునందు విధింపబడిన య, ఇని, య్ (పా) కట్యచ్, త్ర అను ప్రత్యయము లంతముగాఁగల ములు నీ॥, ఉ॥ య ప్రత్యయాంతమునకు, పాశానాం సమూహః శ్వా, ఈలాగే ఇని ప్రత్యయాంతమునకు ఖలినీ, కడ్యచ్ ప్రత్యయాంతమునకు రథకడ్య (పా) రథకట్య, త్ర ప్రత్యయాంతమునకు త్రా.

వైర మైథుని కాది పున్॥

౪౪౦॥

టీ. వైర = విరోధమునందును, మైథునిక = వివాహమునందును, శబ్దముచేత వీప్సయందును దండమునందును దానమునందును పంపబడిన పున్ అను ప్రత్యయ మంతముగాఁగల శబ్దములు నీ॥, విరోధమున, అశ్వమహిషయోర్విరోధః అశ్వమహిషికా; కాఠోశికా; వివాహమున, అత్రిభరద్వాజయోర్వివాహః; అత్రిభర్జికా, వసిష్ఠకుశికా; వీప్సయందు, ద్వా ద్వాపాదౌ దదాతి ద్విపాదౌ దదాతి; ద్విశతికాం దదాతి; దండమునందు, ద్వాపాదౌ తః ద్విపదికాం దణ్డితః, ద్విశతికాం దణ్డితః; దానమునందు, ద్వాపాదౌ వ్యవసృజతి ద్విపదికాం వ్యవసృజతి, ద్విశతికాం వ్యవసృజతి, పున్ ప్రత్యయము పుష్ ప్రత్యయమునకు నుపలక్షణమునకు పుష్ ప్రత్యయాంతములకును కొన్నియెడల స్త్రీలింగములు, ఉ॥ శిష్యోపాధ్యాయయో రాభవః శైష్యోపాధ్యాయీకా, యదులు.

స్త్రీభావాదావని క్షిన్వలజ్జన్ చక్ర బృజ జే ఇన్ శాః॥

టీ. స్త్రీభావాదౌ = స్త్ర్యధికారమందలి భావాద్యర్థములందు విధింపబడిన అని-క్షిన్-జ్-జన్-చక్-బృజ-జే-ఇన్-శాః-

అజ్-అ-ఇఇ-ని-శ అను ప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు నీ॥
 ఉ॥ అజననిః, అకరణిః - ఇచట నాక్రోశమునం దని ప్రత్యయము.
 కృతిః, భృతిః - భావార్థమునందు క్రిన్ ప్రత్యయము. ప్రవాహికా,
 ప్రచ్ఛద్ధికా - ఇచట రోగాఖ్యయందు ణ్వల్. కారికా, జీవికా-ఇచట
 ధాత్వార్థమునందు ణ్వల్. వ్యావక్రోశీ - ఒకరినొకరు తిట్టుకొనుట,
 వ్యాత్యుషీ - ఒకరిపై నొకరు నీళ్లు చల్లుకొనుట - ఇచట కర్మ వ్యతి
 హారమునందు ణచ్. భవతః శాయికా, భవతః ఆసికా - ఇచట
 పర్యాయార్థమునందు ణ్వచ్. భవానర్హతి ఇక్షుభక్షికామ్, పయః
 పాయికామ్ - ఇచట అర్హార్థమునందు ణ్వచ్. ఇక్షుభక్షికాం మే
 ధారయసి, ఓదనభక్షికామ్ - ఇచట ఋణార్థమునందు ణ్వచ్. ఇక్షు
 భక్షికా మే ఉదపాది ఓదనభక్షికా - ఇచట నుత్పత్తియందు ణ్వచ్.
 వ్రజ్యా, ఇజ్యా-ఇచట భావార్థమునందు క్యప్. సమజ్యా, నిషద్యా-
 ఇచట సంజ్ఞయందు క్యప్. మణ్ణనా, ఆసనా-ఇచట భావార్థమునందు
 యచ్. పచా, ఛిదా, మృజా - ఇచట భావార్థమునందు అజ్.
 చిక్రీర్షా, జీహీర్షా - ఇచట సన్ ప్రత్యయముమీఁద భావార్థమునందు
 అప్రత్యయము. కాంకారిమకార్షీః, ఇమాంకారిమకార్షమ్ - ఇచట
 ప్రశ్నాఖ్యానములయందు ఇఇ. జ్యానిః, గ్లానిః - ఇచట భావార్థ
 మునందు నిప్రత్యయము. శప్రత్యయాంతమునకు క్రియా, ఇచ్చా
 ఇత్యాదులు.

ఉణాదిషు నిరూశ్చ

టీ. ఉణాదులయందలి నిః ఊః ఈః అను సీ మూడు ప్రత్యయ
 ములు సంతముగాఁగల శబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును.
 ఉ॥ ని ప్రత్యయమునకు శ్రేణిః, శ్రోణిః. ఉ ప్రత్యయమునకు
 ఖర్జూః, కణ్డూః, చమూః. ఈ ప్రత్యయమునకు తన్ద్రిః, లక్ష్మీః
 ఇత్యాదులు. అగ్ని వహ్ని యోని పాష్ణి శబ్దములు నిప్రత్యయాంతము
 లయినను పులింగములను విశేషవిధి యున్నది.

జ్యాబూజస్తం చలం స్థిరమ్॥

రరం॥

టీ. జీ-అనఁగా జీప్-జీష్-జీన్ అను ప్రత్యయములు. ఆప్-

అనగా టాప్-డాప్-చాప్ అను ప్రత్యయములు. ఈ యాదను, ఊర్ఖో
 అను ప్రత్యయమును నంతముగాఁగల శబ్దములు, చలమ్ = విశేష్య
 ఘ్నుములు అయినవియు, స్థిరమ్ = నియతలింగము లయినవియు నీ॥
 ఉ॥ విశేష్యనిఘ్నుములయిన జ్యంతములకు పుంసః ఇయమ్ పౌంస్సీ,
 ఉపగో రియమ్ ఔపగవీ. నియతలింగములయిన జ్యంతములకు కరిణీ,
 'స్త్రీ-ఇచట జీప్. దాతౌయణీ, గౌరీ - ఇచట జీప్. శార్జ్జరవీ, బైదీ-
 ఇచట జీన్. అజా, ఏడకా, రమా - ఇచట టాప్. సురాజా, బహు
 మా - ఇచట డాప్. కారీషగన్ధ్యా, వారాహ్యా - ఇచట చాప్.
 'మౌర్భరూః, కరభోరూః - ఇచట ఊజ్ ఇత్యాదులు.

తత్క్రిడాయాం ప్రహరణంచేన్నౌష్టా పాల్లవా. ణదిక్.

టీ. తత్ = ఆముష్టిపల్లవాదులు, క్రిడాయామ్ = ఈ క్రిడ
 పండు, ప్రహరణంచేత్ = ఆయుధమాయెనేని, ఆ యర్థమునందు
 విధింపబడిన ణ ప్రత్యయాంతశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తిం
 పను, ఉ॥ ముష్టిః ప్రహరణ మస్యాం క్రిడాయామ్ మాష్టా,
 నీలాగున పాల్లవా. ణదిక్ అన్నందున దాండాదులును తెలియ
 లెను.

ఘ్నో ఇ స్సాక్రియాన్తస్యాం చే ద్దాణ్ణపాతా హి ఫాల్లునీ॥

శ్చైన్యనంపాతాహి మృగయా తైలంపాతా స్వధేతి డిక్.

టీ. సాక్రియా = ఆదండపాతాదిక్రియ, అస్యాంచేత్ = ఈ
 పాల్లన్యాదులయందు కలిగినయెడ, ఆ యర్థమునందు, ఘ్నః = ఘ్నం
 ముమీద విధింపబడిన, ఇః = ఇ ప్రత్యయాంతము నీ॥ ఉ॥ దణ్ణ
 తోన్తస్యాంఫాల్లున్యా మితి దాణ్ణపాతా ఫాల్లునీ, శ్చైన్యనంపాతోన్త
 స్యాం మృగయాయా మితి శ్చైన్యనంపాతా మృగయా, తిలపాతోన్త
 స్యాం స్వధాయా మితి తైలంపాతా స్వధా, దిక్చబ్దమువలన
 గాసలపాతాదులు నీలాగున తెలియవలెను.

స్త్రీ స్యా త్కాచి స్మృణా శ్యాది ర్వివత్కౌన్తపచయే యది॥

టీ. అల్పార్థమునందు వివక్ష కలిగినయెడ మృణాళీః మొదలయిన కొన్నిశబ్దములు స్త్రీలింగములైనను. ఉ॥ అల్పం శమ్ మృణాళీ, అల్పౌఘటః ఘటీ; ఇట్లే శస్త్రీ, విషాణీ ఖడ్జూరీ అనునివి మొదలయినవి తెలియవలయు. కొన్ని యన్య అల్పవృక్షః వృక్షకః ఇత్యాదులు స్త్రీలింగములు కావు. గొందఱు స్త్రీత్వమని చెప్పి స్త్రీత్వ వివక్షయందు మృణాళ శబ్దములు స్త్రీలింగము లందురు.

ఈ ప్రకారముగా లక్షణముచేత లింగనిర్ణయమును యింకను కకారాంతాదిక్రమమున లింగనిర్ణయమును జెప్పచునా

లజ్జా శేఫాలికా టీకా ధాతకీ పఞ్జికా౭౭ధకీ॥

సిద్ధికా శారికా హిక్కా ప్రాచి కోల్కా పిపీలికా॥

తిన్దుకీ కణికా భజ్జీః సురజ్ఞా సూచి మాఢయః॥

పిచ్చా వితణ్డా కాకిణ్య శూర్ణి శ్యాణీ ద్రుణీ దరత్ ॥

సాతిః కన్ధా కథా౭౭గన్ధీ నాభీ రాజసభా౭పిచ॥

ర్షుల్లరీ చర్చరీ పారీ హోరా లట్యాచ సిద్ధలా॥

లాటూ లిటూచ గణ్డూపా గృధ్రీసీ చమసీ మసీ॥

టీ. లంకాశబ్దముమొదలు మసీశబ్దవర్యంతము గ 3 శబ్ద స్త్రీలింగములు. ఈ శబ్దముల కర్థము, లజ్జా = రావణపట్ట శేఫాలికా = వావిలి, టీకా = విషమపదవ్యాఖ్యానము, ధాత మ్రాను, పఞ్జికా = నిశ్శేషపదవ్యాఖ్యానము, ఆధకీ = తువరి, సిద్ధికా = బిల్లుమ్రాను, శారికా = గోరువంకపిట్ట, హిక్కా = కె ప్రాచికా = అడవియీరగ, ఉల్కా = కొఱవి, పిపీలికా = చీమ, తుమ్మికిచెట్టు, కణికా = పరమాణువు, వీహిభేదమును, గోధ యని కొందఱు, భజ్జీ = రచనాప్రకారము, సురజ్ఞా = క సూచిః = సూది, మాఢిః = చిగురాకు, వీచి యని కొందఱు, గంజియు బూరుగబంకయు, వితణ్డా = స్వపక్షస్థాపనములేనిక కాకిణీ = కర్న మెత్తులో నాలవపాలు, పలములో నాల

కొందఱు, చూర్ణః = గద్యభేదము, శాణీ = సాన, ద్రుణీ = చెవిదూరు
పాము, తాఁబేలని కొందఱు, దరత్ = మ్లేచ్ఛజాతి, చటియ యని
కొందఱు, సాతిః = దానము, తీవ్రవేదన యని కొందఱు, కన్ధా =
బొంత, కథా = చరిత్ర, ఆసన్ది = పెండ్లిపీఠ, శవవాహనమని కొందఱు,
నాభిః = బొడ్డు, రాజసభా = రాజుకొలుపుకూటము, ఝల్లరీ = వాద్య
విశేషము, చర్చరీ = నృత్యవిశేషము, పారీ = ఏనుగు కాలిగొలుసు,
హోరా = లగ్నాంశము, లటా = ఊరబిచ్చుక, సిద్ధలా = పూతిమత్స్య
క్షోదము, సిద్ధిముగలదియు, లాక్షా = లత్తుక, లిక్షా = పేనుగ్గుడు,
గణ్ణాపా = పుక్కిలించుట, గృధ్రీనీ = రొండిలోని వాతవ్యాధి,
చమనీ = సోమపానపాత్రము, మనీ = మసి.

ఇతి స్త్రీలింగసర్గః.

పుంస్త్రీ

టీ. ముందు నపుంసకే అనువఱకుఁ జెప్పఁబడు శబ్దములు
పుంలింగమందు వర్తించుననుట.

సభేదానుచరా స్సపర్యాయా స్సురాసురాః॥ ౪౪౭॥

టీ. సపర్యాయాః = అమర నిర్జరాది పర్యాయములతోడను,
దైత్యదైతేయాది పర్యాయములతోడను కూడుకొనియున్న, సురా
సురాః = సురశబ్దమును, అసురశబ్దమును, సభేదానుచరాః = తమ
తమలో విశేషములయిన యింద్రాగ్న్యాది దేవతలపేళ్లతోను, నముచి
శంబర రావణాది రాక్షసులపేళ్లతోను, తమతమ యనుచరులయిన
హాహా హూహూ మాతరపింగాళాదుల పేళ్లతోను, చండముండప్రహ-
స్తాదులపేళ్లతోను పుంలింగములొన. ఈ శబ్దములలో విశేషవిధిగల
శబ్దములం దీ విధి ప్రవర్తింపదు.

స్వర్గయాగాద్రి మే ఘాభి ద్రు కాలాసి శ రారయః॥

కర గచ్ఛోష్ఠ దోర్దస్త కణ్ఠ కేశ నఖ స్తనాః॥ ౪౪౮॥

టీ. స్వర్గ = స్వర్గము, యాగ = యజ్ఞము, అద్రి = పర్వతము, మేఘు = మేఘము, అబ్ధి = సముద్రము, ద్రు = వృక్షము, కాల = కాలము, అసి = ఖడ్గము, శర = బాణము, అరి = శత్రువు, కర = హస్తమును, అప్ప నమును, కిరణమును, గణ్డ = కపోలము, ఓష = అధరము, దోః = బాహువు, దంత = దంతములు, కణ్ఠ = కంఠము, కేశ = కేశములు, నఖ = గోళ్లు, స్తన = స్తనములు, ఈ ౨౨ వస్తువులపేర్లు సంభవించిన దిక్కున వీని విశేషములపేర్లును పు॥ వీనిలో దేనికి విశేషవిధి యున్నదో యక్కడ నీ విధి ప్రవర్తింపదు. అది యేలాగన, స్వర్గ వాచకములయిన ద్యౌ దివ శబ్దములును, వృక్షవిశేషవాచకము లయిన హరిచందన శింశుపాశబ్దములును, కాలవిశేషవాచకము లయిన తిథిప్రతిపదాదులును, బాణవాచకమయిన ఇషుశబ్దమును, కిరణవాచకములయిన దీధిత్యాదులును, ఓషవాచకమయిన దశన వాసశబ్దములును, బాహువాచకములయిన భుజబాహువులును, దంత విశేషవాచకములయిన దంష్ట్రాశీర్విషాణశబ్దములును, కేశవిశేషవాచ కములయిన జటాసటాశబ్దములును, నఖవాచకములయిన నఖనఖర శబ్దములును విశేషవిధి కలిగియున్నవి కనుక నక్కడ నీ విధి ప్రవర్తింపదు.

అహ్నో హస్తాః

టీ. అహ్నంతములయిన పూర్వాహ్నోపరాహ్నాది శబ్దములును, అహ్నంతములయిన ద్యౌహస్త్ర్యహాది శబ్దములును పు॥, అత్యహ్నో భోజనమ్, నిరహ్నో వేళా, అను దిక్కుల నన్యపదార్థము నపుంసక మయినను స్త్రీలింగమయినను అహ్నంతశబ్దములు పుంలింగములే యనికొందఱు.

త్వేడభేదా

టీ. విషవిశేషవాచకములయిన సౌరాష్ట్రిక శౌక్లికేయాది శబ్దములు ॥పు॥, కాకోల కాలకూటాదిశబ్దములకు విశేషవిధి యున్నం ధుననచ్చట నీ విధి ప్రవర్తింపదు.

రాత్రాంతాః ప్రాగసంఖ్యకాః।

టీ. ప్రాగసంఖ్యకాః = సంఖ్యాపూర్వపదములుగాని, రాత్రాంతాః = త్రాంతములయిన పూర్వరాత్ర అపరరాత్ర అర్ధరాత్రాది శబ్దములు ॥పు॥ రాత్రాంతమయినను సమాహారమునందు 'అహోక్రమ్' అని కలదు. అతిరాత్రః అను దిక్కున నన్యపదార్థము లింగమయినను ॥పు॥ అని కొందఱు. సఖ్యాపూర్వపదమయి యు గణరాత్రమ్, పశ్చరాత్రమ్ అని ॥న॥

శ్రీవేష్టా (ద్యాశ్చ) నిర్యాసా

టీ. శ్రీవేష్ట - శ్రీవాస - సరశద్రవ అనునవి మొదలయినవి, నిర్యాసాః = మ్రానిబంకపేళ్లు ॥పు॥

అసన్నంతా అబాధితాః॥

౪౪౯॥

టీ. అబాధితాః = విశేషవిధులచేత బాధింపఁబడని, అసన్నంతాః = అజ్గిరస్, పురోధస్ మొదలయిన యసంతములును, సుప, స్లిహన్ మొదలయిన యన్నంతములును ॥పు॥, అబాధితాః అందున 'యశస్, పయస్, నామక్' అను దిక్కుల నీవిధి ప్రవృత్తి పదు.

కశేరుజతువస్తూని హిత్యా తు రు విరామకాః।

టీ. కశేరుజతువస్తూని = కశేరు జతు వస్తు అను శబ్దములను, హిత్యా = విడిచి, తురువిరామకాః = తురు అను వర్ణము సంతముగాఁగల్గు కు సేతు మొదలైన శబ్దములును, రు అను వర్ణము సంతము గల చరు గురు మొదలైన శబ్దములును ॥పు॥, కశేరుజతువస్తూని ములు ॥న॥ ఇది యుపలక్షణము గనుక దారు శ్మశ్రు కుస్తుమ్భరు క్కు శబ్దములును ॥న॥

క ప ణ భ మ రో పాంతా యద్య దంతా అమీ అథ॥ ౪౫౦॥

ప థ న య స టో పాంతా

టీ. క-మ-ణ-భ-మ-ర-ప-థ-న-య-స-ట ఈ ౧౨ వర్ణములు నుపాంతములుగాను అకారమంతముగాను గలిగిన శబ్దములు ||పు||, వరుసగా ఉ|| అర్కః, స్ఫటికః, వృషః, నికషః, గణః, గుణః, కుమ్భః, కలభః, వ్యామః, గ్రామః, హారః, సారః, ధూపః, సూపః, అర్థః, శపథః, స్తనః, జనః, కులాయః, తన్తువాయః, రసః, దాసః, ఘటః, పటః ఇత్యాదులు.

గోత్రాఖ్యాశ్చరణాఽహ్వయాః|

టీ. గార్గ్యః, వాసిష్ఠః అనునవి మొదలైన గోత్రాపత్యమును జెప్పి పేళ్లును, కఠః, బహ్వృచః, ఛన్దోగః అనునవి మొదలయిన వేదశాఖాధ్యేతల పేళ్లును ||పు||

నా మ్నై క ర్తరి భావేచ ఘ ణ జ బ్న జ్ఞ ఘాఘచః|| ర౪౧||

టీ. నామ్ని=సంజ్ఞయందును, అక ర్తరి=కర్తృవ్యతిరిక్త కారకమునందును, భావేచ=ధాత్వర్థమాత్రమునందును, యథాసంభవముగా విధింపబడిన ఘణ్ అచ్ అప్ నజ్ ణ ఘ అఘచ్ అను సీయేడు ప్రత్యయము లంతముగాగల శబ్దములు విశేషవిధిలేనిచోట ||పు||, ఉ|| సంజ్ఞయందు ఘణ్ఘనకు పాదః, రోగః, వేశః. కర్తృవ్యతిరిక్తకారకమునందు ఘణ్ఘనకు ప్రక్రియత ఇతిప్రాకారః, ప్రసీదన్త్యస్మిన్నితిప్రాసాదః, రజ్యతే అనే నేతి రాగః. భావార్థమునందు ఘణ్ఘనకు త్యాగః, భోగః. అప్ప్రత్యయమునకు నయః, జయః, చయః. అప్ప్రత్యయమునకు కరః, గరః, లవః. నజ్ ప్రత్యయమునకు యజ్ఞః, యత్నః. ణ ప్రత్యయమునకు న్యాదః. ఘ ప్రత్యయమునకు ఊరశ్చదః, దన్తచ్ఛదః. అఘప్ప్రత్యయమునకు వమఘః, వేపఘః ఇత్యాదులు.

ల్యుః క ర్తరి

టీ. క ర్తరి=కర్తృమునందు విధింపబడిన, ల్యుః=ల్యు ప్రత్యయాంతములైన, నన్దనః-రమణః-దహనః అనునవి మొదలయిన శబ్దములు ||పు||

ఇమని జ్ఞాపే

టీ. భావే=భావార్థమునందు విధింపబడిన, ఇమనిచ్=ఇమని చ్చ్రత్యయాంతములయిన ప్రథమన్ అనునివి మొదలయిన శబ్దములు ||పు||

కో ఘో కిః ప్రాదితోఽన్యతః|

టీ. కః=భావార్థమునందు విధింపబడిన క ప్రత్యయాంతములయిన, ప్రస్థః-విఘ్నః-ఆఘాతః-శ్యేనోత్థః అనునవి మొదలయిన శబ్దములును, ప్రాదితః-ప్ర, పరా అనునవి మొదలయిన యుపసర్గలకంటె, అన్యతః = వేఱయిన సుబంతమును కర్మపదముగాఁగల, ఘోః = ఘు సంజ్ఞిక ధాతువుమీఁద నధికరణార్థమునందు విధింపబడిన, కిః = కి ప్రత్యయాంతములయిన అమ్బుధిః-ఇషుధిః అనునివి మొదలయిన శబ్దములు ||పు||

ద్వంద్వేఽశ్వబడబా వశ్వబడబానసమాహృతే|| ౪౫౨||

టీ. సమాహారవ్యతిరిక్తమయిన అశ్వబడబా అను ద్వంద్వసమాసరూపమయిన శబ్దము ||పు||, ఇచట “పూర్వవదశ్వబడబా” అను సూత్రమునందు ద్వివచనము వివక్షితము గాదని తెలియఁకీయుటకై అశ్వబడబాః అని బహువచనమును ప్రయోగించినాఁడు. మాహారమునందు ||న||

కాంతస్సూర్యేన్దుపర్యాయ పూర్వోఽయః పూర్వకోఽపిచ|

టీ. సూర్యపర్యాయశబ్దములును చంద్రపర్యాయశబ్దములును యశ్వబ్దమును పూర్వములుగాఁగల కాంతశబ్దము ||పు||, ఉ|| సూర్యకాంతః, రవికాంతః, ఇన్దుకాంతః, చంద్రకాంతః, అయస్కాంతః. పిచ అన్నందున లోహకాంతశబ్దమును ||పు|| అని కొండఱు.

వటక శ్చానువాకశ్చ రల్లకశ్చ కుడల్లకః||

౪౫౩||

పుష్పోన్యూజ్ఞస్సముద్గశ్చ విటపట్టధటాః ఖటః|

కోట్టాఽరఘట్ట హట్టాశ్చ పిణ్డ గోణ్డ పిచణ్డవత్ || రగిర ||

గడుః కరణ్డో లగుహో వరణ్డ శ్చ కిణో ఘుణః |

దృతి సీమన్త హరితో రోమ స్థోద్గీధ బుద్ధుదాః || రగిగి ||

కాసమర్దోఽద్భుదః కున్దః ఘేన స్తూపౌ సయాపకౌ |

ఆతపః శ్చ త్రియే నాభిః కణప త్సుర కేదరాః || రగిఁ ||

పూర త్సురప్ర చుక్రాశ్చ గోల హిజ్గుల పుద్గలాః |

వేతాశ మల్లభల్లాశ్చ పురోడాశోఽపి పట్టిసః || రగిఁ ||

కుల్మాషో రభస శ్చైవ సకటాహః పతద్గ్రహః |

టీ. వటకశబ్దము మొదలుకొని పతద్గ్రహశబ్దపర్యంతము
లయిన శబ్దములన్నియు ||పు||, ఈ శబ్దములలోఁ గొన్నిటికి నర్థము—
కుడజ్జకః=పొద, న్యూజ్జః=ఎడతెగక యుచ్చరించిన యాఱు ఓంకార
ములు, ధటః=తక్కెడ, ఖటః=తృణవిశేషము, గోట్టః=దుర్గవిశే
షము, ఆరఘట్టః=దొడ్డబావి, హట్టః=అంగడివీధి, గోణ్డః=దేశవిశే
షము, వరణ్డః=ముఖరోగము, దృతిః=తోలుతిత్తి, ఉద్గీధః=సామవేద
ప్రణవము, కాసమర్దః=కసింద, స్తూపః=మన్ను మొదలయినవాని
దన్నె, కణపః=ఆయుధవిశేషము, కేదరః=వృక్షవిశేషము, పశువిశేష
మును, పూరః=ప్రవాహము, త్సురప్రః=శరవిశేషము, చుక్రః=పుల్ల
ప్రబ్బలి, గోళః=వర్తులాకారమైన మృత్పిండము మొదలగునవి,
ఇంద్రియాధారావయవ విశేషమును, విధవాపుత్రుడును, హిజ్గులః=
ఇంగిలీకము, పుద్గలాః=జీవుడు, పరమాణువును, కుల్మాషః=అర్ధపక్వ
ములైన ముద్గగోధూమాదులు, రభసః=త్వర, కటాహః=బహు
ద్రవ్యాధారమైన మృణ్మయాది భాండవిశేషము, పతద్గ్రహః=తమ్మ
పడిగ. తక్కినవానియర్థంబు లూహ్యంబులు.

ఇతి పుంలిజ్జశేషః.

అ మ ర కో శ ము
అ మ ర కో శ ము

నపుంస కేఽన్యత్

టీ. అన్యత్ = స్త్రీలింగ పుంలింగములకంటె వేఱయున, ముందు స్త్రీ శబ్దరూపమంతయు, నపుంసకే = నపుంసకమున వర్తించును, హీనేఽన్యచ్చ అను పాఠమున నిదియ యర్థము.

ఖారణ్య పర్ణశ్వభ్రహిమోదకమ్॥ ౪౫౮॥

శీతోష్ణ మాంస దుధిర ముఖాక్షి ద్రవిణం బలమ్।

ఫలహేమశుల్బలోహం సుఖదుఃఖ శుభాశుభమ్॥ ౪౫౯॥

జలపుష్పాణి లవణం వ్యజ్ఞానా న్యనులేపనమ్।

టీ. ఖ = ఆకాశమును, ఇంద్రియమును, తక్కిన శబ్దముల ర్థము సుబోధ్యము. ఈ యాకాశాదివస్తువులపేళ్లును సంభవించిన క్రింద వీని విశేషముల పేళ్లును విశేషవిధి బాధితములు కానివి ॥న॥

[భయామృత శక్రద్వస్త్ర చాపాభరణ లాఙ్ఘనమ్॥ ౪౬౦॥

దాశ్వాషధమృధాపత్య హృద యోదర కాకుదమ్।

పత్తనాజర శృంగార్క ద్వారబహ్లోడు మానసమ్॥ ౪౬౧॥

ధ్వస్తంచా

టీ. ఈ ౨ శ్లోకము లధికములని కొందఱు చెప్పిరి. ఇందు ము-భయము మొదలైన ౨౩ వస్తువులపేళ్లు విశేషవిధిచే బాధించుట ॥న॥

౭వ్యక్తలింగస్య భణితౌ యత్ప్రియుజ్యతే।]

టీ. అవ్యక్తలింగస్య = స్త్రీయనిగాని పురుషుడనిగాని యెఱుంగఁ ని వస్తువుయొక్క, భణితౌ = చెప్పటయందు, యత్ప్రియుజ్యతే = బ్రము ప్రయోగింపబడుచున్నదో అది ॥న॥ ఇందుకు “స్త్రీవా రాన్వాకింతస్య జాతం తద్భూహిపణ్డిత” అని ॥ఉ॥

కోట్యా శృతాదిసఖ్యాన్యా

టీ. కోట్యాః = కోటిశబ్దముకంటె, అన్యా = వేతైన, శతాది
సఙ్ఖ్యా = శతసహస్రాది సంఖ్యావాచకములు ||న||, కోటిశబ్దము ||సీ||

వా లక్షా నియుతం చ తత్ ||

౪౬౨||

టీ. లక్షా = లక్షశబ్దము, వా = వికల్పముగా ||న||, పక్షమునందు
సీ||, తత్ = ఆ లక్షయే, నియుతమ్ = నియుత మనిపించుకొనును.

ద్వ్యచ్ఛ మసిసుసన్నంతం

టీ. ద్వ్యచ్ఛమ్ = రెండచ్చులుగలిగిన, అసిసుసన్నంతమ్ = అస్, ఇస్, ఉస్, అన్ అనునివి యంతముగాఁగల శబ్దములు ||న||, ఉ|| అసంతమునకు యశః, పయః. ఇసంతమునకు సర్పిః, హవిః. ఉసంతమునకు వపుః, ధనుః. అన్నంతమునకు నామ, రోమ ఇత్యాదులు.

య దనాంత మకర్తరి

టీ. అకర్తరి = కర్తృర్థ వ్యతిరక్తము లయిన కరణాధికరణ భావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడిన ల్యుట్ప్రత్యయము మొదలయిన ప్రత్యయములకు నాదేశమగు, అనాంతయత్ = అన అనునది యంతముగాఁగల శబ్దములు ||న||, కరణార్థమునందు, సాధ్యతే అనేనేతి సాధనమ్, అధికరణార్థమునందు, అధిక్రియతే అస్మిన్నితి అధికరణమ్, భావార్థమునందు, పచనమ్ ఇత్యాదులు.

త్రాంతం సలోపధం శిష్టం

టీ. త్రాంతమ్ = త్ర అను నక్షరము అంతముగాఁగల పత్ర గాత్రకళ త్రాదిశబ్దములును, సలోపధమ్ = లకారోపధములైన కుల ఫల జలాదిశబ్దములును, శిష్టమ్ = విశేషవిధిబాధితములు గానివి ||న||, కొండలు సలోపధమును దానికి సకారోపధములును లకారోపధములును నని యర్థము చెప్పి యవస బిసాదులును ||న|| అందురు. కొండలు 'త్రాంతసలోపధం' అని పాఠముచెప్పి కేవలత్రాంతములైన పాత్ర శత్రాదులును సకారోపధములై త్రాంతములైన వస్త్రశస్త్రాదులును సకారోపధములై త్రాంతములైన ఆస్త్రతంత్రాదులును ||న|| అందురు.

రాత్రం ప్రాశ్నభ్యయాన్వితమ్॥

౪౬౩॥

టీ॥ సభ్యాయాప్రాక్ = సంఖ్యావాచక మయిన పూర్వపదముతో, అన్వితమ్ = కూడిన, రాత్రమ్ = రాత్రశబ్దము, ॥న॥ ఉ॥ గణరాత్రమ్, త్రిరాత్రమ్ ఇత్యాదులు.

పాత్రాద్యదన్తై రేకార్థో ద్విగు ర్లక్ష్యానుసారతః ।

టీ॥ పాత్రాద్యదన్తైః = పాత్రశబ్దము మొదలుగాఁగల అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడినదై, ఏకార్థః = సమాహారార్థమునందు వర్తించిన, ద్విగుః = ద్విగుసమాసము, లక్ష్యానుసారతః = ప్రయోగానుసారమువలన, ॥న॥ ఉ॥ షష్ఠపాత్రమ్, త్రిభువనమ్, చతుర్ద్యుగమ్ ఇత్యాదులు.

ద్వంద్వైక త్వావ్యయీభావౌ

టీ. ద్వంద్వైకత్వ = సమాహారార్థమునందు వర్తించిన ద్వంద్వసమాసమును, అవ్యయీభావౌ = అవ్యయీభావసమాసమును, ॥న॥ ఉ॥ సమాహారద్వంద్వమునకు పాణిపాదమ్, అశ్వబలీవర్దమ్. అవ్యయీభావమునకు ఉపకుష్పమ్, యథావిధి.

పథ స్సజ్ఞాయైవ్యయా త్పరః॥

౪౬౪॥

టీ. సజ్ఞాయై = సంఖ్యనుజెప్ప శబ్దములు, అవ్యయాత్ = అవ్యయపదములు వీనికంటె, పరః = పరమై కృతసమాసాంతమయిన, పథః = పథశబ్దము విశేషవిధిబాధితము గానిది, ॥న॥ ఉ॥ సంఖ్యాపూర్వకమునకు త్రిపథమ్, చతుష్పథమ్. అవ్యయపూర్వకమునకు విపథమ్, ఏషపథమ్.

షష్ఠ్యా శ్చాయా బహూనాంచే ద్విచ్ఛాయం

టీ. షష్ఠ్యాః అను నీపదము 'కన్ధోశీనరనామసు' అనుపర్యంతసనువర్తించును. షష్ఠ్యాః = షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమైన, ఛాయా = ఛాయా శబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసము, బహూనాం

చేత్ = ఆఛాయ బహువస్తువుల సంబంధియైన ||న||, విచ్చాయమ్ అనునది యుదాహరణము, వీనాం పక్షిణాం ఛాయా విచ్చాయమ్ అని విగ్రహము.

సంహతౌసభా ।

శాలారాఽపిపరా రాజాఽమనుష్యాథా దరాజకాత్ || ౪౬౫||
దాసీసభం నృపసభం రక్షసృభ మిమాదిశః ।

టీ. పవ్యంతముకంటెఁ బరమయిన, సంహతౌ = సమా హర్థమునందు వ ర్తించిన, సభా = సభాశబ్ద మంతముగాఁగల తత్పురుష సమాసము ||న||, పవ్యంతములయి, అరాజకాత్ = రాజశబ్దవ్యతి రిక్తములైన, రాజాఽమనుష్యాథాత్ = రాజపర్యాయములకంటెను రక్షపిశాచాది వాచకముల కంటెను, పరా = పరమై, శాలారాఽపి = శాలార్థకమునైన, సభా = సభా శబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుష సమాసమును ||న||, దాసీసభ మనునది మొదలు 3 ను క్రమముగా నుదాహరణములు. ఇమాదిశః అన్నందున నీలాగే యుదాహరణాంతరములు తెలియవలెను.

ఉపజ్ఞోపక్రమాంతశ్చ తదాదిత్వ ప్రకాశనే|| ౪౬౬||
కోపజ్ఞ కోపక్రమాఽది

టీ. ఉపజ్ఞోపక్రమాంతః = ఒకరుచెప్పకయే తనచేత నెఱుంగ బడిన వస్తువు ఉపజ్ఞా అనఁబడును. ఒకరు చెప్పకయే తనచేత నారం భింపఁబడిన వస్తువు ఉపక్రమః అనఁబడును. ఇట్టి యుపజ్ఞోపక్రమ శబ్దము లంతములుగాఁగల పష్ఠితత్పురుషసమాసములు, తదాదిత్వ ప్రకాశనే = ఆయుపజ్ఞోపక్రమములకు మొదలు తోచునపుడు ||న||, ఉ॥ కోపజ్ఞమ్, కోపక్రమమ్. ఇచట కస్య ఉపజ్ఞా కోపజ్ఞమ్, కస్య ఉపక్రమః కోపక్రమమ్ అని విగ్రహములు. ఇందుకు క అనఁగా బ్రహ్మ - అతనిచేత నొకరుచెప్పకయే మొదట నెఱుంగఁబడినది యనియు, నతనిచేతనే యొకరుచెప్పకయే మొదట నారంభింపఁబడి నది యనియు నర్థము. ఆ రెంటికిని వరుసగా వేదమును సర్గమును

శ్రేష్ఠములు. ఆదిశబ్దముచేత ప్రాచేతసోపజ్ఞం రామాయణమ్
ఇత్యాదులు తెలియవలెను.

కన్దోశీనర నామసు.

టీ. ఉశీనర = ఉశీనర దేశమునందలి, నామసు = సంజ్ఞవిషయ
యైనపుడు, కన్దా = కన్దాశబ్ద మంతముగాఁగల వష్టితత్పుడుసమా
ము ||న||, సాశమీనాం కన్దా సాశమికన్దమ్, ఆహ్వరకన్దమ్ ఇత్యా
దులుదాహరణములు.

భావే న ణ క చిద్భ్యోన్యే సమూహే భావకర్మణోః ||

అదస్తప్రత్యయాః

టీ. నణకచిద్భ్యః = నప్రత్యయ ణప్రత్యయ కప్రత్యయ
కారే త్ప్రత్యయములకంటె, అన్యే = ఇతరములైన, భావే = భావ
మునందు విధింపఁబడిన కృత్ప్రత్యయములు, సమూహే = సమూ
హమునందును, భావ కర్మణోః = భావకర్మార్థములయందును విధి
బడిన, అదస్తప్రత్యయాః = అకారాంత తద్ధితప్రత్యయములును
తముగాఁగల శబ్దములు ||న||, ఉ॥ కృత్ప్రత్యయములకు భావా
యనందు వస్తవ్యమ్, ఇచట తవ్యప్రత్యయము. జేయమ్, ఇచట
త్. బ్రహ్మభూయమ్, ఇచట క్యప్. సాంరావిణంవర్తతే, ఇచట
ణ్. అకారాంత తద్ధితములకు సమూహార్థమునందు, భిక్షాణాం
సాహోభైక్షమ్. గార్భిణమ్, యావతమ్, ఇచట అణ్. భావ
కర్మములయందు శుక్లస్యభావః కర్మవాశౌక్ల్యమ్, బ్రాహ్మణ్యమ్,
ట వ్యక్ష్, యత్నః, నాద్యః, ఆఘాత్యః, జయః, ఇవి మొదలయిన
కచిత్ప్రత్యయాంతములు ||పు||

పుణ్యసుదినాభ్యాం త్వహః పరః |

టీ. పుణ్యసుదినాభ్యామ్ = పుణ్యసుదినశబ్దములకంటె, పరః =
మెయిండు కృతసమాసాంతమైన, అహః = అహశబ్దము ||న||,
పుణ్యాహమ్, సుదినాహమ్. ఇచట సుదినశబ్దము శోభనమాత్ర
సకము.

క్రియాఽవ్యయానాం భేదకా న్యేకత్వే

టీ. క్రియాఽవ్యయానామ్ = క్రియలకును అవ్యయములకును, భేదకాని = విశేషములయిన శబ్దములు ||న||, అవి ఏకత్వేఽపి అన్నందున నేకవచనాంతములును, ఉ|| క్రియావిశేషణములకు మన్దం పచతి, మృదుపచతి. అవ్యయవిశేషణములకు శ్వశ్శోభనం, శ్వోర మణీయమ్.

ఇకను గొన్ని నపుంసకములను స్వరూపముచేఁ జెప్పచున్నాఁడు.

ఽపుష్కతోటకే||

౪౬౮||

చోచం బర్హం గృహస్థాణం తిరీటం మర్మయోజనమ్|

రాజసూయం వాజపేయం గద్యపద్యే కవేః కృతౌ|| ౪౬౯||

మాణిక్య భాష్య సిందూర చీర చీవర పజ్జరమ్|

లోకాయతం హరీతాలం విదలం స్థాల బాష్లికమ్|| ౪౭౦||

టీ. ఉక్థశబ్దము మొదలు బాష్లికశబ్దపర్యంతమైన శబ్దములు ||న||, వీనిలోఁ గొన్నిటి కర్థములు—ఉక్థమ్ = సామవిశేషము, తోటకమ్ = వృత్తవిశేషము, చోచమ్ = తాటిపండు, తిరీటమ్ = చుట్టుట, లోకాయతమ్ = చార్వాకశాస్త్రము, విదలమ్ = దాడిమవిత్తులు, పెసలు మొదలై నవాని బేడలని కొండలు, స్థాలమ్ = భోజనపాత్రము.

ఇతి నపుంసకలిప్తశేషః.

పున్నపుంసకయోః శేషోఽ

టీ. ఇది స్త్రీపుంసాధికారమువలన కనువర్తించును, శేషః = పున్నపుంసక వివరణములయందుఁ జెప్పబడు అర్థర్పాదిశబ్దములు||న్న||

ఽర్ధశ్చ పిణ్యాక కణ్డకాః|

మోదక స్తణ్డక ప్తజ్కు శ్శాటకః ఖర్వటోఽర్బుదః|| ౪౭౧||

పాతకోద్యోగచరక తమాలామలకా నడః|

కుష్ఠం ముణ్డం శీఘ్రం పుస్తం త్వేడితం త్వేమ కుట్టిమమ్॥౪౨౨॥

సజ్జమం శతమా నార్మ శమ్భ లావ్యయ తాణ్డవమ్॥

కవికం కన్దకార్పాసం పారావారం యుగన్ధరమ్॥ ౪౨౩॥

పూయం ప్రగ్రీవ పాత్రీవే యూషం చమస చిక్కసే॥

టీ. ఇందులోఁ గొన్నిటి కర్థము-అర్ధర్చః=ఋక్కులోసగము, ః=భూషణము (పా) దణ్డకః, శాటకః=అల్పవస్త్రము, ఖర్వటః=మశతమధ్యమునందుండు ప్రధానగ్రామము (ప) ఉపగ్రామము కంటకావృత గ్రామము (పా) కర్పటః = చిన్నపంచ, చరకః = గ్రంథము, పుస్తమ్ = పూయుట మొదలయినక్రియ, పుస్తక (పా) బుస్తమ్ = మాంసవిశేషము, శతమానమ్ = పలిమొడు , తూమొడు ధాన్యము మొదలయినవి యని కొందఱు, అర్మ = రోగము, నకారాంతము, అకారాంతమని కొందఱు, శమ్భలమ్ = ము, అవ్యయమ్=అవ్యయశబ్దములు, కవికమ్ (పా) కవియమ్ కవీయమ్ = కల్లేము, యుగన్ధరమ్ = రథము నొగలు, పర్వత మని కొందఱు, పూయమ్ = చీము, ప్రగ్రీవమ్ = కిటికి, మదన ని కొందఱు, పాత్రీవమ్=యజ్ఞోపకరణము, యూషమ్=పెసలు బయినదానికట్టు, చమసమ్ = యజ్ఞ పాత్రము, చిక్కసమ్ = దుల పిష్టము.

అర్ధర్చాచౌ ఘృతాదీనాంపుంస్త్వం యద్వైదికం ధృవమ్॥

తన్నోక్త మిహ లోకేఽపి తచ్చేద స్త్యస్త శేషవత్॥

టీ. అర్ధర్చాచౌ = అర్ధర్చాదిగణమునందు, ఘృతాదీనామ్ =

రాదిశబ్దములకు, యత్ పుంస్త్వమ్ = ఏ లింగము చెప్పఁ

అది ధృవమ్=నిశ్చయముగా, వైదికమ్=వేదసిద్ధము, తత్ =

ఇహ = ఇక్కడ, నోక్తమ్ = చెప్పబడలేదు, లోకేఽపి =

నందును, తత్ = ఆ పుంలింగప్రయోగము, అస్తిచేత్ = కలిగిన

శేషవదస్తు = శేషమువలె నగును. అనగా 'శేషం తు జ్ఞేయం

సౌగతః' అని ముందు జెప్పచున్నాడు; అక్కడ 'శేష

నీశాస్త్రమునందుఁ దాను జెప్పని నామలింగనిర్ణయములు

ఏలాగున శిష్టప్రయోగమువలనఁ జెలియఁదగినవో యాలాగున నిక్కడను తెలియవలెనని యర్థము.

ఇతి పున్నపుంసకలిజ్జశేషః

స్త్రీపుంసయోః

టీ. ఇది స్త్రీపుంసకాధికారమువర కనువర్తించును.

అపత్యంతాః

టీ. అపత్య = అపత్యార్థమునందు విధింపఁబడిన అన్ ఇష్క్ యష్క్ మొదలయిన ప్రత్యయములు, అంతాః = అంతముగాఁగల శబ్దములు ప్స॥ ఉ॥ ఔపగవః, ఔపగవీ; దాక్షిః, దాక్షి; గార్వ్యః, గార్గీ.

ద్విచతుష్షట్ప దోరగాః॥

౪౭౫॥

జాతిభేదాః

టీ. ద్విచతుష్షట్పద = ద్విచతుష్షట్పదజాతులఁజెప్పు శబ్దములును, ఉరగాః = సర్వవాచకశబ్దములును ప్స॥ ఉ॥ ద్విపదజాతికి-పురుషః, పురుషీ; కుక్కుటః, కుక్కుటీ, చతుష్పదజాతికి-మృగః, మృగీ, షట్పదజాతికి-భిమరః, భిమరీ, సర్వవాచకములకు-ఉరగః, ఉరగీ, ద్విపదజాతు లుపలక్షణము కనుక, మత్స్యః, మత్స్యీ ఇత్యాదులును ప్స॥

పుమాఖ్యాశ్చ స్త్రీయోగై స్సహ

టీ. పుమాఖ్యాః = పురుషవాచకము లయిన ప్రష్ఠగోపాలగణకాది శబ్దములు, స్త్రీయోగై స్సహ = పురుషసంబంధమువలన స్త్రీలను జెప్పు ప్రష్ఠీ గోపాలీ గణకీ ఇత్యాదిశబ్దములతోడ ప్స॥ ఇచట మరియొక వ్యాఖ్యానము స్త్రీ = స్త్రీవ్యక్తి, యోగైః = పురుష సంబంధములచేత, పుమాఖ్యాః = ప్రష్ఠగోపాలాది పురుషనామములను పొందునని. ఈ ౨ వ్యాఖ్యానములయందును ప్రష్ఠగోపాలాది ప్రాతిపదికములు పురుషులను స్త్రీలను జెప్పి ద్విలింగము తొననుట. రెండవ వ్యాఖ్యానమునందు 'సహ' అను పదము ముందటి మల్లకపథముతోఁ జేరుచున్నది.

మల్లకః ।

యోని ర్వరాటక స్వాతిర్వర్ణకో ఝాటలో మనుః॥

మూషా సృపాటీ కర్కశూ ర్యప్తే శ్యాటిః కటీ కుటీ ।

టీ. మల్లకశబ్దము మొదలు కుటీశబ్దము పర్యంతము లయిన
ములు ప్స॥ ఇందులోఁ గొన్నిటికి నర్థము - మల్లకః = ప్రమిద,
కః=నీలి మొదలయిన వన్నెలు. (పా) వల్లకః=వీణె, ఝాటలః=
కర్కపు చెట్టు, ఇయమనుః = మనువు పెండ్లాము (పా) ఇయం
నిః = తపస్విని, సృపాటీ = పరిమాణ విశేషము, నదీవిశేషమును,
= గుడిసె.

ఇతి స్త్రీపుంలిజ శేషః

స్త్రీనపుంసకయోః

టీ. ఈపదము త్రిలింగాధికారమువర కనువ ర్తించును.

భావక్రియయోష్వృజ్ క్వచిచ్ఛుజ్ ॥ ౪౭౭॥

ఔచిత్య మాచితీ మైత్ర్యం మైత్రీ పుజ్ ప్రాగుదాహృతః ।

టీ. భావక్రియయోః = భావార్థకర్మార్థములయందు విధిఁపఁ
వ్యజ్ =వ్యజ్ఞిత్వయాంతములును, పుజ్ =పుజ్ఞిత్వయాం
ను, క్వచిత్ =ఒకానొకదిక్కున న్న॥ వ్యజ్ఞిత్వయాంతము
దాహరణములు. ఔచిత్యమ్, ఔచితీ, మైత్ర్యమ్, మైత్రీ,
ఇది దిక్పదర్శనము కనుక వైదగ్ధ్యమ్, వైదగ్ధీ; ఆను
మ్, ఆనుపూర్వీ ఇవి మొదలయినవి తెలియవలెను. క్వచిచ్ఛు
సన బ్రాహ్మమ్, దార్ధ్యమ్, శౌక్ల్యమ్, మొదలయినవి నపుం
లేను. పుజ్ = పుజ్ఞిత్వయాంతములు, ప్రాక్ =మునుపే,
మనుష్యనర్గాదులయందు, ఉదాహృతః=చెప్పఁబడియున్నవి.
ట్లన, చోరికా ఆహోపురుషికా వార్ధకమ్ అని క్వచిచ్ఛు
సన పుజ్ ప్రత్యయాంతములు కొన్ని స్త్రీలింగములే కొన్ని
లింగములే కొన్ని రెండులింగములును కాబట్టి ప్రయోగ
న తెలిసికొనఁ దగినది.

షష్ఠ్యస్తప్రాకృదా స్సేనా ఛాయా శాలా సురానిశాః॥
 స్యుర్వా సృసేనం శ్వనిశం గోశాల మితరేచదిక్ ।

టీ. షష్ఠ్యంతపూర్వపదముగాఁగల సేనా ఛాయా
 సురానిశా శబ్దములు స్న॥, స్యుః = జేను, సృసేనమిత్యాదు
 హరణములు. ఇతరేచ అన్నందున వృక్షచ్ఛాయమ్, యవ
 అనునవియుఁ దెలియవలెను. ఇచట వా అన్నందున సృసేనా,
 ఛాయా, గోశాలా-యవసురా-శ్వనిశా అని స్త్రీలింగోదా
 ములును తెలియవలెను. శ్వనిశ మనఁగా కృష్ణచతుర్దశి.

ఆబన్నంతోత్తరపదో ద్విగు శ్చాపుంసినశ్చ లుప్॥

త్రిఖట్వంచ త్రిఖట్వీచ త్రితక్షంచ త్రితక్ష్యపి।

టీ. ఆబన్నంతం=ఆబంతమును అన్నంతమును, ఉత్తర
 ఉత్తరపదముగాఁగల, ద్విగుశ్చ=ద్విగుసమాసము, అపుంసినశ్చ
 అనఁగా అన్నంతనకారములకు లోపము వచ్చునని యర్థము
 త్రిఖట్వమ్, త్రిఖట్వి మొదలయినవి.

ఇతి స్త్రీనపుంసకశేషః.

త్రిషు పాత్రీ పుటీ పేటీ వాటీ కువల దాడిమా॥

టీ. పాత్రీశబ్దము మొద లాఱుశబ్దములు మూఁడు లి
 యందు వర్తించును.

ఇతి త్రిలింగశేషః.

పరలిజం స్వప్రధానే ద్వద్వే తత్పురుషేఽపిచ।

టీ. స్వప్రధానే ద్వద్వే=ఇతరేతర యోగద్వంద్వముః
 తత్పురుషేఽపిచ=తత్పురుష సమాసమునందును, పరలిజ
 పదముయొక్క లింగము వచ్చును, ॥ఉ॥ ఇతరేతర యోగద్వ
 నకు ఉ॥ కుక్కుటమయూర్యా, మయూరీకుక్కుటా; తత్పురుష
 అర్థపిప్పలీ, కరకిసలయమ్.

ఇతి పరవల్లిజశేషః.

అర్థాంతాః ప్రాద్యలం ప్రాప్తాఽపన్న పూర్వాః పరోపగాః॥

టీ. అర్థాంతాః = అర్థశబ్దమంతముగాఁగల సమాసములును, ప్రాద్యలం ప్రాప్తాఽపన్న పూర్వాః = ప్రాద్యుపసర్గలును అలంశబ్దమును ప్రాప్తశబ్దమును ఆపన్నశబ్దమును పూర్వముగాఁగల సమాసములును, తత్పురుషము లయినను, పరోపగాః = విశేష్యలింగము గలవి, అర్థాంతములకు॥ఉ॥ బ్రాహ్మణాయాయమ్, బ్రాహ్మణార్థస్సృషః, బ్రాహ్మణార్థాయవాగూః, బ్రాహ్మణార్థం పయః, ప్రాదులకు ॥ఉ॥ అతిక్రాంతః ఖట్వామ్ = అతిఖట్వః పురుషః, అతిఖట్వా స్త్రీ, అతిఖట్వం కులమ్ ఇత్యాదులు. అలంపూర్వమునకు ॥ఉ॥ అలంజీవికాయై అలంజీవికః, అలంజీవికా, అలంజీవికమ్; ఈలాగున ప్రాప్తజీవికః, ఆపన్నజీవికః అనునవియు.

తద్ధితార్థే ద్విగుః

టీ. తద్ధితార్థే = తద్ధితార్థమునందు విధింపఁబడిన, ద్విగుః = ద్విగు సమాసము విశేష్యలింగముగలది. ॥ఉ॥ పఞ్చసుకపాలేషు సంస్కృతః పఞ్చకపాలః పురోజాశః, పఞ్చకపాలా యవాగూః, పఞ్చకపాలం హవిః.

సంఖ్యా సర్వనామ తదంతకాః।

టీ. సంఖ్యా = సంఖ్యావాచకశబ్దములు, సర్వనామ = సర్వనామ శబ్దములును, తదంతకాః = అవి యంతముగాఁగల శబ్దములును, విశేష విధిలేనివి విశేష్యలింగముగలవి, ॥ఉ॥ సంఖ్యావాచకములకు - ఏకః పురుషః, ఏకా స్త్రీ, ఏకం కులమ్ ఇత్యాదులు. సర్వనామములకు - సర్వః, సర్వా, సర్వమ్ ఇత్యాదులు. సంఖ్యాంతములకు - పరమైకః, పరమైకా, పరమైకమ్ ఇత్యాదులు. సర్వనామాంతములకు - పరమ సర్వః, పరమసర్వా, పరమసర్వమ్ ఇత్యాదులు.

బహువ్రీహి రదిజ్ఞామ్నా మున్నేయం త దుదాహృతమ్॥

టీ. అదిజ్ఞామ్నామ్ = దిగ్వాచకశబ్దములకంటె వేఱయినశబ్దములకు వచ్చిన, బహువ్రీహిః = బహువ్రీహిసమాసము విశేష్య

లింగము గలదియకాను, తదుదాహృతమ్ = దానికి నుదాహరణః
ఉన్నేయమ్ = ఉపింపఁదగినది. ఎట్లనఁగా, చిత్ర పటా యస్య చ
పటః పురుషః, చిత్రపటా స్త్రీ, చిత్రపటం కులమ్ ఇత్యాదులు.

గుణ ద్రవ్య క్రియా యోగోపాధయః పరగామినః।

టీ. గుణ = గుణమును, ద్రవ్య = ద్రవ్యమును, క్రియా = క్రి
యును, యోగోపాధయః = ప్రవృత్తినిమిత్తముగాఁగల శబ్దము
పరగామినః = విశేష్యలింగము గలవి, ||ఉ|| గుణోపాధులకు - శ
శాటిః, శుక్లః పటః, శుక్లం వస్త్రమ్; ద్రవ్యోపాధులకు - దణ్డీ పురు
షః, దణ్డీ స్త్రీ, దణ్డీ కులమ్. క్రియోపాధులకు - పాచకః పురుషః, పా
చక్రీ, పాచకం కులమ్ ఇత్యాదులు.

కృతః కర్తృత్వసంజ్ఞాయాం

టీ. అసంజ్ఞాయామ్ = సంజ్ఞావ్యతిరిక్తమయిన, కర్తరి = కర్తృ
నందు విధింపఁబడిన, కృతః = కృత్ప్రత్యయాంతశబ్దములు విశేష్య
ములు గలవి. ఉ|| కర్తా, కర్త్రీ, కర్తృ; కుమ్భకారః, కుమ్భకారీ, క
కారమ్ ఇత్యాదులు. సంజ్ఞాయందు సింహః, వ్యాఘ్రః అని ||ప్ర

కృత్యాః కర్తరి కర్మణి॥

టీ. కర్తరి = కర్తృత్వమునందును, కర్మణి = కర్మార్థమునందు
విధింపఁబడిన, కృత్యాః = కృత్యప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దము
విశేష్యలింగములు గలవి, ||ఉ|| కర్తృత్వమునందు - భవ్యస్తరుః, భ
లతా, భవ్యం ఫలమ్; కర్మార్థమునందు - వక్తవ్యః, వక్త
వక్తవ్యమ్; భావార్థమునందు - స్థాతవ్యమ్ అని ||న॥

అణాద్యంతాస్తేనరక్తాద్యర్థే నానార్థభేదకాః।

టీ. తేనరక్తాద్యర్థే = దానిచేత నిది చాయవేయఁబడినది
నది మొదలైన యర్థములయందు విధింపఁబడిన, అణాద్యంతాః = అ
త్యయము మొదలైన తద్ధితప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దము
నానార్థభేదకాః = నానార్థములకు విశేషణములై విశేష్యలింగము
యకాను. ఉ|| కుసుమేనరక్తః కౌసుమ్భః పటః, కౌసుమ్భి శ

కౌసుమ్భం వస్త్రమ్, ఇన్ద్రోదేవతాఽస్య ఐన్ద్రః పురోడాశః, ఐన్ద్రీ
 ఋక్, ఐన్ద్రం హవిః. కొండలు “నానార్థభేదకాః” అనునది ప్రత్యేక
 కముచేసి నానార్థవాచకములైన శబ్దములు విశేష్యలింగములు గలవి
 యకానని యర్థముచెప్పి యందులకు నుదాహరణములుగ శివోరుద్రః,
 శివాగౌరీ, శివం భద్రమ్ అని చెప్పుదురు.

ఇతి వాచ్యలిజ్జశేషః.

షట్సంజ్ఞాకా స్త్రిషు సమా యుష్మ దస్మ త్తి జన్యయమ్॥

టీ. షట్సంజ్ఞాకాః = షట్సంజ్ఞా శబ్దములును, యుష్మత్ = యుష్మ
 చ్చబ్దమును, అస్మత్ = అస్మచ్ఛబ్దమును, తిజ్ = తిజంతములును, అవ్య
 యమ్ = అవ్యయమును, స్త్రిషుసమాః = మూడులింగములయందు నేక
 రూపములై యుండును. షట్సంజ్ఞాము లనగా షకారాంత నకారాంత
 సంఖ్యావాచకములును, కతిశబ్దములును. ॥ఉ॥ షకారాంతసంఖ్యకు -
 షడిమే, షడిమాః, షడిమాని; నకారాంతసంఖ్యకు - పంచప్రాణాః,
 పంచస్త్రియః, పంచఐన్ద్రీయాణి; కతిశబ్దమునకు - కతిపురుషాః, కతి
 స్త్రియః, కతికులాని; యుష్మచ్ఛబ్దమునకు - త్వంపుమాన్, త్వంస్త్రి,
 త్వంనపుంసకమ్; అస్మచ్ఛబ్దమునకు - అహంపుమాన్, అహంస్త్రి,
 అహంనపుంసకమ్; తిజన్తమునకు - పచతిపుమాన్, పచతిస్త్రి, పచతి
 నపుంసకమ్; అవ్యయమునకు - ఉచ్చైర్గిరిః, ఉచ్చైశ్శాలా, ఉచ్చై
 ర్గ్రహమ్.

ఇత్యలిజ్జప్రకరణమ్.

పరం విరోధే

టీ. విరోధే = విరోధమనగా నన్యత్ర చరితార్థములైన రెండు
 లక్షణము లొక యుదాహరణమందు ప్రాప్తించుట. అట్టి విరోధ
 మీలింగాదిసంగ్రహవర్ణయందు జెప్పిన లక్షణములకు సంభవించిన
 దిక్కున, పరమ్ = పరమైన లక్షణముచేత విధింపబడు లింగమే
 నిర్ణయింపదగినది. అది యెట్లన, అసురపర్యాయములు పుంలింగము

లని పుంలింగశేషమునందుఁ జెప్పిన లక్షణము రాక్షసాదిశబ్దః
యందుఁ జరితార్థము. అసంతములు నపుంసకము లని నపుంసక
శేషమందుఁ జెప్పిన లక్షణము యశశ్శబ్దాదులయందుఁ జరితార్థ
ఈ రెండులక్షణములును రక్షశబ్దమందు ప్రాప్తములయ్యెను గ
నిచట పరమై ద్వ్యచ్ఛమసినునన్నంత మను లక్షణముచే విధి
బడిన నపుంసకలింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. ఈలాగున నక్కడక
నూహించునది.

శేషంతు జ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః।

టీ. శేషమ్ = ఈ శాస్త్రమునందుఁ జెప్పబడని నామము
లింగములును, శిష్టప్రయోగతః = మహాకవి ప్రయోగమువ
జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినది.

ఇతి లింగాదిసజ్గ్రహవర్గః.

ఇ త్యమరసింహకృతౌ నామలింగానుశాసనే।

తృతీయకాణ్డ స్సామాన్య స్సాజ్గవీవ సమర్థితః॥

టీ. ఇతి = పూర్వోక్తమైన, నామలింగానుశాసనే = నామలిం
శాసన మను, అమరసింహకృతౌ = అమరసింహునియొక్క గ్రం
నందు, తృతీయః = మూడవదయిన, సామాన్యకాణ్డః = సామ
కాండము, సాజ్గవీవ = సమగ్రముగానే, సమర్థితః = నెఱ
బడియెను.

సతీకమగు నామలింగానుశాసనమునందు

తృతీయకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

